

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНА РАДА НАН УКРАЇНИ
АСОЦІАЦІЯ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

¶

¶

БІБЛІОТЕКА. НАУКА. КОМУНІКАЦІЯ ¶

¶

**ІНТЕГРАЦІЯ У МІЖНАРОДНИЙ
БІБЛІОТЕЧНИЙ ПРОСТІР** ¶

¶

Матеріали міжнародної наукової конференції ¶

(Київ, 8–10 жовтня 2024 р.) ¶

¶

Том 1 ¶

¶

КИЇВ-2024 ¶

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНА РАДА НАН УКРАЇНИ
АСОЦІАЦІЯ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ**

БІБЛІОТЕКА. НАУКА. КОМУНІКАЦІЯ.

**ІНТЕГРАЦІЯ У МІЖНАРОДНИЙ
БІБЛІОТЕЧНИЙ ПРОСТІР**

**Матеріали міжнародної наукової конференції
(Київ, 8–10 жовтня 2024 р.)**

Том 1

КИЇВ 2024

Бібліотека. Наука. Комунікація. Інтеграція у міжнародний бібліотечний простір : матеріали Міжнар. наук. конф. (8–10 жовт. 2024 р.) : у 2 т. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України ; відп. ред. О. М. Василенко, відп. секр. М. В. Іванова. Київ, 2024. – Т. 1. – 604 с.

Збірник містить матеріали міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Інтеграція у міжнародний бібліотечний простір» (8–10 жовт. 2024 р.), в яких висвітлено важливі аспекти розвитку бібліотечно-інформаційного потенціалу, сучасні проблеми функціонування наукових бібліотек та шляхи їх подолання, представлено результати наукових досліджень і пропозиції щодо оптимізації діяльності в сфері бібліотечної, інформаційної та архівної справи.

Українськими та зарубіжними фахівцями розкрито теоретичні та прикладні аспекти формування, використання, організації доступу до електронних інформаційних ресурсів наукової бібліотеки у вебсередовищі та оптимізації бібліотечно-інформаційної діяльності задля продукування нового знання і забезпечення інформаційних потреб суспільства. Розглянуто актуальні питання щодо організації та управління бібліотечно-інформаційним комплексом в умовах сучасних викликів; інформаційних ресурсів та сервісів бібліотек в умовах міжнародної інтеграції; бібліотечно-інформаційних продуктів і послуг в галузі політичного і соціально-правового інформування; збереження та популяризації рукописної спадщини України у вітчизняному та світовому просторі; класичних/новітніх підходів та інтеграції в міжнародний простір архівної наукової спадщини України; дослідження музичної культури в умовах сьогодення; пресових джерел історико-культурної спадщини України; українського книговидання XVI–XIX ст. в європейському контексті (з нагоди 450 років сталої традиції «духовні зерна по світу розсівати»); викликів та особливостей комунікації діяльності інституту президентства в умовах війни; репечії творчості Франца Кафки у бібліотечних зібраннях (до 100-річчя від дня смерті); актуальних проблем збереження бібліотечних та архівних фондів, що становлять культурне надбання України; дослідників української діаспори; історії збереження та вивчення бібліотечних, архівних, музейних фондів і пам'яток української Юдаїки.

Видання адресоване працівникам бібліотечно-інформаційної галузі, фахівцям документно-комунікаційної сфери, викладачам, аспірантам і студентам закладів вищої освіти.

Відповідальний редактор: О. М. Василенко
Відповідальний секретар: М. В. Іванова

Редакційна колегія:

Л. А. Дубровіна – чл.-кор. НАН України, д-р іст. наук; Н. П. Бондар – канд. іст. наук; О. А. Вакульчук – д-р іст. наук; О. М. Василенко – канд. іст. наук; Т. І. Власюк – канд. техн. наук; О. І. Дзира – канд. іст. наук; М. Б. Закіров – д-р політ. наук; Л. В. Івченко – канд. мист.; Т. В. Коваль – канд. іст. наук; Ю. С. Ковтанюк – канд. іст. наук; Н. Е. Кунанець – д-р наук із соц. комунікацій; І. П. Мегела – д-р філолог. наук; Ю. М. Половинчак – д-р наук із соц. комунікацій; В. І. Попик – чл.-кор. НАН України, д-р іст. наук; І. О. Римарович – канд. іст. наук; Г. Я. Рудий – д-р іст. наук; Я. І. Савчук – канд. біол. наук; Т. В. Симоненко – канд. наук із соц. комунікацій; О. П. Степченко – канд. іст. наук; В. М. Удовик – канд. іст. наук; В. В. Черноіваненко – канд. іст. наук; А. І. Шаповал – д-р іст. наук; Л. М. Яременко – канд. іст. наук.

Автори несуть повну відповідальність за підбір та точність наведених фактів, цитат, власних імен, бібліографічних посилань та інших відомостей.

Затверджено до друку вченою радою Національної бібліотека України імені В. І. Вернадського (протокол № 09 від 19.09.2024 р.)

© Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, 2024

**NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE
V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE
INFORMATION AND LIBRARY COUNCIL OF THE NAS OF UKRAINE
ASSOCIATION OF LIBRARIES OF UKRAINE**

LIBRARY. SCIENCE. COMMUNICATION.

**INTEGRATION INTO THE
INTERNATIONAL LIBRARY FIELD**

**Materials of the international scientific conference
(Kyiv, October 8–10, 2024)**

Volume 1

KYIV 2024

UDC 02:001:316.77]:027.021:021:021.64(100)](082)

Library. Science. Communication. Integration into the international library field : materials of the International scientific conference (8-10th Oct. 2024) / NAS of Ukraine, V. I. Vernadskyi National library of Ukraine, Information and library council of the NAS of Ukraine, Association of libraries of Ukraine ; resp. ed. O. M. Vasylenko, resp. secr. M. V. Ivanova. Vol. 1. Kyiv, 2024. 604 p.

The collection contains materials of the International scientific conference “Library. Science. Communication. Integration into the international library field” (8-10th Oct. 2024). It studies the important aspects of development of the library-informational potential, modern issues of library and information potential development, modern problems of the functioning of scientific libraries and ways to overcome them; it presents the results of scientific research and proposals for optimizing activities in the field of library, information and archival affairs.

Ukrainian and international specialists present theoretical and applied aspects of formation, use, organization of digital information resources access of the scientific library in the web world and optimization of library and information activities for the new knowledge development and provision of information needs of society. Current issues regarding the organization and management of the library and information complex in the conditions of modern challenges are considered; information resources and library services under international integration; library and information products and services in the field of political and socio-legal information; preservation and popularization of the manuscript heritage of Ukraine on the national and international scales; classic/modern approaches and integration into the international space of Ukrainian biographics of the wartime; ways of integration into the European intellectual space of archival scientific heritage of Ukraine; state of musical culture today; editorial sources of historical and cultural heritage of Ukraine; Ukrainian book publishing of the 16th–19th centuries in the European context (commemorating 450 years of the tradition of "sowing spiritual seeds around the world"); challenges and issues of the the presidency institute communication during wartime; receptions of Franz Kafka's works in library collections (for the 100th anniversary of his death); modern problems of preservation of library and archival funds, which are the cultural heritage of Ukraine; researchers of the Ukrainian diaspora; history of preservation and study of library, archival, museum funds and monuments of Ukrainian Judaica.

The publication is targeted at employees of the library and information industry, specialists in the document and communication field, teachers, graduate students and students of higher education institutions.

Chief editor: O. M. Vasylenko
Chief Secretary: M. V. Ivanova

Editor team:

L. A. Dubrovina – corresponding member of NAS, Doctor of History; N. P. Bondar – Ph.D. of History; O. A. Vakulchuk – Doctor of History; O. M. Vasylenko – Ph.D. of History; T. I. Vlasniuk – Ph.D. of Technical Science; O. I. Dzyra – Ph.D. of History; M. B. Zakirov – Doctor of Political Science; L. V. Ivchenko – Ph.D. of Art; T. V. Koval – Ph.D. of History; Yu. S. Kovtaniuk – Ph.D. of History; N. E. Kunanets – Doctor of Social Communications; I. P. Mehela – Doctor of Philology; Yu. M. Polovynchak – Doctor of Social Communications; V. I. Popyk – corresponding member of NAS, Doctor of History; I. O. Rymarovych – Ph.D. of History; H. Ya. Rudyi – Ph.D. of History; Ya. I. Savchuk – Ph.D. of Library Science; T. V. Symonenko – Ph.D. of Social Communications; O. P. Stepchenko – Ph.D. of History; V. M. Udovyk – Ph.D. of History; V. V. Chernoiivanenko – Ph.D. of History; A. I. Shapoval – Doctor of History; L. M. Yarenenko – Ph.D. of History.

Author are fully responsible for the selection and accuracy of given facts, quotations, proper names, bibliographic references and other information.

Approved for publication by the scientific council of V. I. Vernadskyi National library of Ukraine
(protocol № 09 from 19.09.2024)

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО: ІНТЕГРАЦІЯ У МІЖНАРОДНИЙ БІБЛІОТЕЧНИЙ ПРОСТІР	17
Онищенко О. С. Бібліотечна інтеграція: традиції і сучасні проблеми розвитку	22
РОЗДІЛ 1 БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ КОМПЛЕКС: ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ	30
Безпала Г. І. Австрійська національна бібліотека в епоху цифрових технологій	30
Бінківська К. Р. Міжнародна підтримка бібліотечної системи України в умовах російської агресії: аналіз діяльності міжнародних організацій	34
Бойчук Н. А. Міжнародна діяльність української бібліотечної асоціації в умовах воєнного стану	38
Василенко О. М. Інклюзивний бібліотечний простір: нормативно-методичне забезпечення функціонування	42
Виноградова О. Б. Організаційно-управлінські засади міжнародної діяльності в контексті стратегічного розвитку Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського	46
Вовк В. Ю. Оцифрування фонду мікродокументів як важливий аспект збереження наукової інформації	50
Гончаренко М. О. Конверсія універсального підсобного фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в контексті сучасних інформаційних запитів суспільства	54
Гордієнко А. І. Бібліотечне обслуговування дітей: нові виклики, світова інтеграція	58

Горєва В. В., Кулаковська Т. Л. Сучасні підходи до оцінювання ефективності діяльності національного наукового бібліотечно-інформаційного комплексу.....	64
Грень З. Т. Інформаційний потенціал, особливості оцифрування колекцій діячів української еміграції другої половини ХХ століття.....	68
Григорєвська О. В. Цифрова компетентність інформаційного фахівця у ХХІ столітті.....	71
Дем'янюк В. В. Бізнес-бібліотеки як інформаційно-комунікаційна платформа стратегічного розвитку підприємництва.....	75
Дем'янюк Л. М. Роль бібліотек у досягненні цілей сталого розвитку	78
Добровольська В. В., Литвин С. Х. Особливості пошуку наукової інформації для підготовки дисертаційного дослідження	82
Заріфі З. Н. Міжнародна підтримка бібліотек України під час воєнного стану: досвід Німеччини, Австрії, Швейцарії.....	86
Збанацька А. О. Сучасні підходи до визначення понять «консалтинг», «консультування», «консультація», «консультант». 89	
Збанацька О. М. Інформаційно-пошуковий тезаурус Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого: історія, традиції, інновації.....	95
Зубко Н. Н., Прокопенко Н. П. Фейсбук як важливий канал комунікації Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника	100
Іваненко С. В. Сучасні форми популяризації бібліотечних фондів в умовах соціальних потрясінь (з досвіду роботи науково-технічної бібліотеки Інституту електрозварювання імені Є. О. Патона Національної академії наук України).....	103
Касьян В. В. Вимоги інформаційного суспільства до вищої освіти	107
Клименко О. З. Вплив війни на тематику контенту фахового періодичного видання	110
Кравець Л. О. Українські бібліотеки у сучасному інформаційно-комунікаційному ландшафті	113
Кунанець Н. Е., Липак Г. І. Використання методів штучного інтелекту для збереження культурного надбання	117
Лісова І. В. Підтримка бібліотеками біженців від війни: зарубіжний досвід.....	120

Лопата О. М. Визначальні настанови IFLA та WSIS щодо адаптації бібліотек до умов сьогочасності	124
Лучко А. М., Посметна О. І. Трансформації видового складу нових надходжень документів до бібліотечного фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1994–2023).....	129
Масловська С. М. Тематичні електронні виставки як інформаційно-знанневий ресурс для бібліотечних фахівців	134
Мирончук А. С. Діяльність Національної бібліотеки Польщі на підтримку бібліотечної спільноти України в умовах повномасштабної війни	138
Мудроха В. О. Особливості соціокультурної діяльності Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника у часі воєнного стану	142
Новальська Т. В. Сучасні проблеми та перспективи підготовки наукових кадрів для бібліотечно-інформаційної галузі.....	148
Новальська Ю. В. Бібліотечна колекція Володимира Теодоровича Полска в сучасному інформаційно-бібліотечному просторі	152
Пестрецова Л. А., Білько Є. М. Стан надходження обов'язкового примірника до бібліотечного фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в умовах воєнного стану (2022–2023).....	156
Побережна Т. І. Трансформація іміжду публічної бібліотеки у контексті сучасних викликів	159
Прокопенко Л. С. Фонд видань про хорватську війну (1991–1995) – внесок національної та університетської бібліотеки у Загребі у збереження колективної пам'яті	164
Пугач Л. Ю. Публічні бібліотеки у процесі цифрової трансформації.....	168
Рибак Є. А. Надходження дарів до бібліотечного фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в умовах воєнного стану (2022–2023)	172
Рудицька Л. П. Формування фонду залу бібліотекознавчої літератури Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського у роки російської воєнної агресії проти України (2014–2024)	176
Сагетдінова Н. В. Трансформація запитів читачів фонду картографічних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського під впливом повномасштабного військового вторгнення Росії в Україну (2022–2024)	180

Соколова І. В. Діяльність національних центрів COBISS з бібліотечно-інформаційного забезпечення регіону Західних Балкан	184
Сокур О. Л. Структура науково-методичної діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як системи.....	188
Солоїденко Г. І. Словники та довідники військової лексики – важливий ресурс інформаційної війни.....	191
Степанова М. С. Сучасний стан міжнародного книгообміну Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського з науковими і культурними установами Сполучених Штатів Америки.....	195
Стрішенець Н. В. Стратегія збереження фондів Бібліотеки Британського музею у передвоєнний і воєнний період (1930–1940-роки)	198
Татарчук Л. М. Депозитарний фонд Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України: формування, зберігання і перспективи розвитку	203
Тимченко В. М. Цифрова бібліотека Адміністрації Президента Республіки Туреччина у збереженні та популяризації національних ресурсів .	207
Туровська Л. О., Шевченко І. В. База даних «Читачі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» у системі статистичного обліку користувачів сучасного бібліотечно-інформаційного комплексу.....	210
Ушеренко Д. О. Виставки нових надходжень як важливий аспект задоволення інформаційних потреб користувачів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського	216
Шемаєва Г. В. Сучасні тенденції міжнародної науково-освітньої взаємодії в бібліотечно-інформаційній галузі	220
Шульженко С. О. Інклюзивна бібліотека: український та зарубіжний досвід	224
Яковенко О. Г. Взаємодія бібліотеки та закладу вищої освіти в організації практики студентів	229
Янчуков О. М. Формування іміджу бібліотеки цифрової епохи	233
L. Lytvynova, Y. Kalinina-Symonchuk Unlocking Europe’s cultural heritage: the impact of Directive 2012/28/eu on orphan works.....	237

РОЗДІЛ 2 ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ ТА СЕРВІСИ БІБЛІОТЕК: ПОТЕНЦІАЛ МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

242

- Вощенко О. І.** Стратегія збереження в електронному форматі рідкісної та цінної українки з колекції «Реабілітована література» Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського..... 242
- Галицька С. В.** Бібліотечні класифікації в організації структури електронних каталогів національних бібліотек світу 246
- Гарагуля С. С.** Впровадження інфраструктури відкритої науки в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського 249
- Гуренко Є. Ю.** Тема взаємного зв'язку екології та економіки в електронному каталозі і рубрикуаторі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського 253
- Данильченко І. В.** Критерії відбору книжкових видань Шевченкіани для першочергового оцифрування..... 256
- Деркач Н. В.** Вплив поліграфічного оформлення іноземних книг на створення бібліографічного запису..... 260
- Дзюбич С. А.** Електронні видання національної бібліографії (за матеріалами Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського): напрями, перспективи розвитку 263
- Добра Н. В., Ясінська О. А.** Можливості та переваги онлайн обслуговування користувачів наукової бібліотеки в сучасних умовах..... 265
- Жабін О. І.** Роль аналітичних сервісів наукометричних проєктів у процесі експертного оцінювання наукових досліджень 268
- Ісасва О. В., Дорош М. В., Власова Т. Ю.** Національні авторитетні файли як обов'язковий пошуково-інформаційний сервіс 270
- Кириленко С. Е., Ейсмонт Ю. В.** Цифрові інструменти в роботі наукових бібліотек в умовах воєнного стану 274
- Клюшнікова О. В., Сандул О. Г.** Бібліотеки під загрозою: стратегії збереження, розвитку та комунікації..... 277
- Ковтанюк Ю. С., Кузнєцов О. Ю.** Використання штучного інтелекту в діяльності архівів, бібліотек і музеїв 281

Колоскова Г. В. Подкаст як інформаційний продукт сучасної бібліотеки	286
Коновал Л. В. Інструментарій інформаційного порталу «Наука України: доступ до знань» для діяльності вчених	290
Косенко О. В. Журнал «Українські геологічні вісті» у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського	292
Кропачева Н. М. Механізми інтеграції освітньої та дослідницької діяльності мережі освітянських бібліотек у контексті впровадження концепції відкритої науки.....	295
Крючин А. А., Гарагуля С. С., Манько Д. Ю. Аналіз нових підходів до пошуку інформації в національних базах наукової інформації	298
Кубко А. Ю. Дослідження внутрішньої міграції вітчизняних вчених шляхом роботи з бібліо - і наукометричними платформами	302
Кудименко Л. Г. Participation Reports – цінний інструмент для управління науковими публікаціями.....	305
Лахтаріна Н. В. Контент та інструментарій реферативної бази даних «Україніка наукова»: переваги для науковців	309
Лощинська Н. В. «Украинский журнал»: 200 років з дня виходу в світ (за матеріалами відділу стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського).....	312
Мельник-Хоха Г. Я. Імплементация метаданих як ключового інструменту для покращення доступу, пошуку та управління цифровими колекціями наукової бібліотеки	315
Моршна Н. О. Міжнародна інформація про Україну в американських масмедіа.....	318
Островська О. М. Зал електронних ресурсів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: власні та передплачені сервіси .	322
Підвойний В. В. Використання сучасних діджитал-інструментів для формування власного бібліографічного каталогу	325
Поліщук Т. В. Бібліотеки України в системі міжнародного наукового співробітництва під час війни	328
Пономаренко Л. О. Бібліографічне дослідження українсько-польської співпраці у сфері освіти і педагогічної науки.....	331

Резнік І. С. Проєкт «Електронна бібліотека Архіву-музею» як сучасна форма використання інформації друкованих видань Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України.....	335
Самохіна Ж. В. Роль маркетингової складової в інноваційному розвитку бібліотек	338
Самохіна Н. Ф., Пелюховська І. З. Представлення періодичних видань у міжнародних системах наукової інформації.....	342
Слюсар М. Т., Руденко Є. В. Розподілене управління інформаційним наповненням порталу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського	346
Сосідко І. В. Сервіси Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як інструмент навігації в океані інтернет-ресурсів.....	349
Ткаченко О. П. Особливості шифрування колекційних зібрань з фонду основного зберігання Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та їх відображення в електронному каталозі.....	353
Шекера П. І. Пріоритети при відборі та бібліографічному опрацюванні документів при ретроспективній роботі в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського	356
Шекера П. І. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського як центр збереження періодики Національної академії наук України 20-х років ХХ століття	359

РОЗДІЛ 3 БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНІ ПРОДУКТИ І ПОСЛУГИ В ГАЛУЗІ ПОЛІТИЧНОГО І СОЦІАЛЬНО- ПРАВОВОГО ІНФОРМУВАННЯ

363

Аксьонова Н. Д. Протидія російській дезінформації у контексті співпраці органів влади з медійними, інформаційно-аналітичними установами	363
Аулін О. А. Видання «Україна: події, факти, коментарі» як дієвий інструмент політичного інформування в умовах російської агресії366	
Ауліна О. В. Інформаційно-правова політика Німецької бібліотечної асоціації щодо України під час війни	370

Беззуб І. О. Бібліотеки в боротьбі проти екоциду, зумовленого війною Росії проти України	373
Бондаренко В. І. Мобільні застосунки як інструмент забезпечення читацьких практик.....	377
Вакульчук В. П. Бібліотечний відеоконтент як складник сучасної бібліотечної комунікації	381
Волошин Д. А. Підтримка бібліотеками внутрішньо переміщених осіб, ветеранів та членів їхніх родин	384
Ворошилов О. В. Стратегічні комунікації України в умовах інформаційної війни проти Росії	388
Желай О. П. Бібліотечне соціально-правове інформування внутрішньо переміщених осіб.....	391
Закіров М. Б. Досвід створення інформаційних продуктів і надання послуг у галузі політичного інформування	394
Закірова С. Г. Дослідження Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців «Lives on hold»: зміни стану і намірів українських утікачів від війни	398
Іванова М. В. Нормативно-правове забезпечення захисту культурних цінностей України під час повномасштабного вторгнення	402
Кулицький С. П. Дослідження на базі інформаційних ресурсів наукової бібліотеки проблем зовнішньої торгівлі України за умов повномасштабної війни з Росією	405
Матвійчук Л. О. Національні бібліотеки в системі Національної академії наук України як суб'єкт науково-інформаційної та соціокультурної діяльності	409
Медведєва В. М. Особливості підвищення рівня інформаційної грамотності серед населення	413
Натаров О. О. Використання соціальної мережі «Фейсбук» у комунікаційній діяльності аналітичних підрозділів бібліотеки (на прикладі Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського)	416
Онищенко Н. М. Регіональні засоби масової інформації як основне джерело оцінювання роботи органів місцевої та центральної влади.....	419
Половинчак Ю. М. Книжкові клуби як читацька практика: еволюція, види, підходи до дослідження	422

Пригорницька О. Г. Роль і діяльність медіа тимчасово окупованих територій України: Донецької, Луганської областей, Автономної Республіки Крим міста Севастополь	426
Симоненко О. В. Нормативно-правова база країн Європейського Союзу у сфері збереження культурної спадщини в надзвичайних ситуаціях	430
Спіріна С. В. Збір і систематизація електронних ресурсів на допомогу внутрішньо переміщеним особам	433
Чернявська Л. П. Бібліотека як структурний елемент сучасної соціокультурної інфраструктури на шляху досягнення гендерного паритету у суспільстві.....	437
Шлапак Ю. С. Соціально-правове інформування: бібліотека – громадянське суспільство	440
Юхно С. М. До питання наукового забезпечення правотворчої діяльності: бібліотекознавчий аспект.....	443

РОЗДІЛ 4 ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ РУКОПИСНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ У ВІТЧИЗНЯНОМУ ТА СВІТОВОМУ ПРОСТОРИ

447

Бодак О. П. Електронна виставка рукописної спадщини Михайла Брайчевського з нагоди 100-річчя від дня народження	447
Будзар М. М. Катерина Галаган vs Інокентій Анненський: епізод з історії Колегії Павла Галагана	451
Булатова С. О. Роль заголовків у процесі історико-кодикологічного аналізу старопольських кухарських рукописів XVII–XVIII століть з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського	456
Булига О. С. Рукописна пам'ятка – Пересопницьке Євангеліє: створення, побутування, дослідження, популяризація	458
Гальченко О. М. Методика атрибуції середньовічних книжних оправ українського походження	463

- Гарбар Л. В.** Джерела київського некрополя в архівній спадщині Людмили Андріївни Проценко..... 466
- Гнатенко Л. А., Горобець Г. С., Корнієнко В. В.** Актуалізація продовження співпраці Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та видавництва «Горобець» і Національного заповідника «Софія Київська»: презентація видань глаголичних та кириличних книжкових рукописів..... 470
- Горбач Т. С.** До історії перемишльського роду Дитятковичів у світлі неопублікованого документа Владислава II Ягайла від 1421 року. 474
- Добрянська Т. А.** Кирилична рукописна книга XVII століття із зібрання бібліотеки Історико філологічного інституту князя Безбородька: презентація видання..... 476
- Калініч Г. Ю.** Неписані папери протоієрея Петра Лебединцева у фонді Церковно-археологічного музею при Київській духовній академії Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського 479
- Коваленко С. М.** Архівна спадщина германіста Івана Кулиничя (до 100-річчя від дня народження видатного вченого)..... 484
- Коваль Т. В.** Пріоритетні напрями оцифрування фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського..... 487
- Міцан Т. В.** Архівна спадщина І. Микитенка як джерело з історії української літератури початку XX століття (з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського) 490
- Мороз І. М.** Актуалізація рукописної спадщини Івана Крип'якевича в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка 494
- Петрова Ю. І.** Арабський рукопис «Тайна каяття та сповіді» із зібрання Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: до питання ідентифікації 497
- Петрушко Л. А.** Емоції українського середньовіччя: презентація монографії ««Блажени плачущей...»: слези і печаль у Києво-Печерському Патерику»..... 500
- Попельницька О. О.** Археологічні питання у листах К. В. Болсуновського до С. Л. Дроздова (за матеріалами наукового архіву Національного музею історії України) 504
- Себга Т. М.** Збірка фотодокументів «Архів Петра Курінного» фонду 381 «Український вільний університет» Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського 507

Сохань С. В. З історії формування рукописного зібрання Ніжинського історико-філологічного інституту князя Безбородька на початку ХХ століття	511
Степченко О. П. Традиційні та новітні інформаційні ресурси Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського у сучасних умовах: завдання та проблеми	514
Сукало А. М. Архівна спадщина Леоніда Крощенка у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського	519
Чернухін Є. К. Рукописи мовами Західної та Центральної Європи у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського	521
Шип Н. А. Ідейно-політичні зазіхання Росії на історичну спадщину Київської Русі	525
Шуміліна О. А. Оригінальна версія Воскресенського канону Миколи Дилецького: презентація видання	529
Ясіновський Ю. П. Найдавніші мінеї Київської церкви	532

РОЗДІЛ 5 УКРАЇНЬСЬКА БІОГРАФІКА ВОЄННОЇ ДОБИ: КЛАСИЧНІ/НОВІТНІ ПІДХОДИ ТА ІНТЕГРАЦІЯ В МІЖНАРОДНИЙ ПРОСТІР

534

Александрова Г. А. Діяльність М. І. Стороженка (1836–1906): інтеграція в міжнародний науковий простір	534
Білоус Н. В. До біографії Сержа Лифаря: з нововиявлених его-документів періоду Другої світової війни (фонди Музею історії міста Києва). 537	537
Буряк Л. І. Жіночі життєписи у візуальних проєктах світового мистецького простору	540
Вернік О. Л., Вернік Ю. В. Динаміка змін у формуванні українського біографічного архіву в умовах тривалої війни	544
Вірченко Т. І. Літопис життя і творчості у вітчизняній біографіці: біфуркація жанрових меж	548

Глибицька С. Б. Зберігаємо пам'ять: публікації на міжнародному сайті «Brave Action Ukraine» про студентів, співробітників, випускників Каразінського університету, які загинули під час російсько-української війни.....	552
Климович Н. М. Документування подій воєнної доби (з досвіду роботи Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України).....	557
Мазепа О. М. Діяльність Миколи Битинського в царині геральдики.....	560
Марченко Н. П. Форми нетравматичного фіксування та переповідання складних біографічних наративів дітям (на основі книжки Наталі Савчук «Тато мій Петлюра» (Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2024).....	563
Надрага М. С., Васильєва С. В. Основні віхи життя та наукової діяльності Олександра Луцика: до 70-річного ювілею	566
Осіння Н. В. Володимир Іванович Лучицький: науково-педагогічна діяльність і наукова спадщина (1900–1922).....	571
Патик В. В. Григорій Митрофанович Малков (1869–1920) – професор, лікар-терапевт	574
Плющик О. В. Органи місцевого самоврядування в консолідації пам'яті про захисників України.....	577
Пономарьов О. М. Неоприлюднені дані про смерть генерального обозного Івана Ломиковського	581
Полик В. І. Війна як каталізатор процесів інтеграції української біографіки у світовий гуманітарний простір.....	585
Рой С. В. Життєвий і творчий шлях заслуженого артиста УРСР, театрального режисера, актора Віталія Григоровича Авраменка. До 90-річчя творчої діяльності.....	589
Чижова О. В. Співпраця з міжнародними партнерами як шлях до європейської інтеграції. Досвід Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України	584
Шалак О. І. Імперські переслідування в біографії Миколи Білозерського (1833–1896) через осмислення його листування і щоденників	595
М. Bracka Wspomnienia chłopomanów połowy XIX wieku: kształtowanie tożsamości ukraińskiej.....	598

ВСТУПНЕ СЛОВО

ІНТЕГРАЦІЯ У МІЖНАРОДНИЙ БІБЛІОТЕЧНИЙ ПРОСТІР

У контексті державної політики щодо євроінтеграції України актуальним завданням бібліотечної справи є активізація інтеграційних процесів на усіх напрямках бібліотечно-інформаційної діяльності та постійна професійна комунікація у світовому бібліотечно-інформаційному середовищі, що сприятиме забезпеченню необмеженого обміну інформацією, культурними та науковими надбаннями на міжнародному рівні.

Сучасний період розвитку бібліотечної справи України має чимало прикладів успішної реалізації інноваційних науково-технічних та історико-культурних міжнародних проєктів, які ефективно вплинули на інформатизацію бібліотечних процесів, збереженість та оцифрування документальних фондів, упровадження інтернет-комунікації в систему бібліотечного обслуговування, формування електронних ресурсів науки, культури, освіти, а також заклали підґрунтя для подальшої взаємовигідної міжбібліотечної співпраці та співробітництва на міжнародному рівні.

З початком широкомасштабного вторгнення Російської Федерації на територію суверенної України деякі проєкти було з міжнародної співпраці було закрито або ж призупинено у зв'язку з неможливістю їх здійснення. Водночас світова бібліотечна спільнота і особливо європейська, відреагувала на російську агресію проти України ґрунтовною моральною та матеріально-технічною добродійною допомогою українським бібліотекам різних систем і відомств щодо забезпечення чи відновлення їх дієздатності виконувати покладені на них соціальні функції. Важно переоцінити цю допомогу для євроінтеграційних процесів бібліотечної сфери українського суспільства. Усе це разом надало потужний поштовх щодо активізації роботи міжнародної бібліотечної діяльності в усіх

можливих аспектах, що є вагомим фактором для розвитку як окремих бібліотек, бібліотечних мереж, так і бібліотечної справи України.

Активізація інтеграційного вектору стратегічного розвитку міжнародного бібліотечного простору має важливе значення не лише для розвитку бібліотек і сучасної бібліотечної діяльності в усіх сферах, розвинути цю позитивну динаміку дуже важливо для бібліотечно-інформаційної галузі України, оскільки її бібліотечна система є органічною частиною світового інформаційного ресурсу і наповнює змістом усі соціальні структури суспільства, гарантує його працездатності і стабільності. Можливості спільного обміну та використання соціальної інформації є спільним інтересом усіх держав світу. Інтеграційні тенденції вже давно характеризують діяльність значної кількості українських бібліотек. Ми вже існуємо в мережевому суспільстві і десятиліттями є його невід'ємним складником. Подальший розвиток бібліотек України як соціальних установ тісно пов'язаний зі співпрацею з Європейським Союзом. Сьогодні відбувається дієвий пошук взаємоприйнятних механізмів, здатних забезпечити тривале міжінституційне співробітництво, реалізацію міжнаціональних науково-інформаційних та культурно-освітніх проєктів, спрямованих на розбудову цивілізаційного бібліотечно-інформаційного середовища, задоволення інформаційно-знаннєвих потреб. Україна активно переходить на оновлення нормативно-правових засад державної політики щодо міжнародної інтеграції та співробітництва в сфері бібліотечної, інформаційної та архівної справи. Для наукових бібліотек важливо відзначити й процес переходу на впровадження інфраструктури відкритої науки, передусім у бібліотеках НАН України і реалізації Постанови Кабінету Міністрів України від 8.10.2022 № 892 щодо національного плану щодо відкритої науки націленого на «фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентної спроможності України та сталого розвитку суспільства і держави»; «інформаційні та комунікаційні технології». За постановою НАН України від 02.11.2022 № 327 «Щодо участі НАН України в реалізації європейських принципів відкритої науки», НБУВ, увійшла до робочої групи цього проєкту та бере активну участь у його розробці, оскільки володіє колосальним науковим ресурсом наукових досягнень українських учених. Розвиток відкритої науки в НАН України

враховує зокрема і концепцію Європейської хмари відкритої науки (EOSC).

В умовах воєнного стану науково-інформаційний інструментарій бібліотек набуває важливого значення для популяризації національного історико-культурного надбання, інтелектуальних та технологічних здобутків української науки і практики, сприяє формуванню об'єктивного знання про Україну, її цивілізаційну суб'єктність, інтелектуальний і духовний потенціал нації, зокрема й діяльність у міжнародних проектах у галузі пам'яті світу і національної пам'яті, міжнародних ресурсів культурної рукописно-книжкової спадщини. Варто констатувати, що сьогодні вже Сформувався окремий напрям інформаційно-аналітичній діяльності бібліотек у галузі інформаційного протистояння антиукраїнській ідеологічній пропаганді.

Наразі в сфері бібліотечно-інформаційної діяльності інтеграційні процеси міжнародного рівня стратегічно пов'язані з урахуванням такого важливого чинника цивілізаційного розвитку, як підтримка розвитку цифрового суспільства і проєктів діджиталізації бібліотечних документальних та електронних ресурсів, що ґрунтується на принципах, дотримання яких є визначальним для оптимальної розбудови сучасного науково-інформаційного та культурно-освітнього середовища. Забезпечення вільного і рівного доступу до послуг, інформації та знань, що надаються на основі інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій, включає створення цифрових інфраструктур; сприяння розвитку інформаційного суспільства та засобів масової інформації; орієнтація на міжнародне, європейське та регіональне співробітництво з метою забезпечення процесів євроінтеграції України; перехід на європейські та міжнародні стандарти, зокрема в сфері інформаційних обмінів і послуг; підвищення рівня інформаційної безпеки тощо.

Ці підходи узгоджуються із принципами міжнародного співтовариства, задекларовані в документах міжнародних бібліотечних та архівних організацій та асоціацій, передусім ООН, ЮНЕСКО, ІФЛА, з якими підписані угоди про співпрацю та щодо доступності інтернету, діяльності бібліотек у цифрову епоху, створення безбар'єрного бібліотечного простору та збереження національної культурної спадщини. Безперечно, для переважної кількості українських бібліотечно-інформаційних установ

активізація процесів інтеграції на міжнародному рівні в умовах цифровізації для реалізації міжнародних проєктів потребує нових форм партнерства і співробітництва.

Вони своєю чергою сприятимуть подальшій адаптації зарубіжного досвіду, виробленню нових підходів до створення і розбудови національних бібліотечно-інформаційних ресурсів і телекомунікаційних послуг, популяризації історико-культурної спадщини, впровадження інновацій та сучасних техніко-технологічних складників організації робочих процесів, підвищення професійних компетенцій персоналу тощо.

Наша конференція розглядає усі аспекти і можливості міжнародної інтеграції України в розвиток бібліотечного знанневого простору, взаємовпливу бібліотечної науки і практики, а також відновлення історичної пам'яті розвитку суспільства. Учасники конференції пропонують до розгляду та обговорення теоретичні та прикладні напрацювання, здійсненні українськими та зарубіжними спеціалістами бібліотечних, інформаційних, архівних установ, закладів науки, освіти та культури. Доповідачі висвітлюють різноаспектні питання з організації та управління бібліотечно-інформаційним комплексом в умовах сучасних викликів; інформаційних ресурсів та сервісів бібліотек як потенціалу для міжнародної інтеграції; бібліотечно-інформаційних продуктів і послуг в сфері політичного і соціально-правового інформування; збереження та популяризації рукописної спадщини України у національному та світовому просторі; наукового потенціалу архівів, інновацій, професійні компетенцій. Науковці та практики піднімають актуальні проблеми збереження бібліотечних та архівних фондів, що становлять культурне надбання України; питання дослідження музичної культури в умовах сьогодення; висвітлюють діяльність інституту президентства та особливості комунікації в умовах війни та наявних викликів.

Ученими репрезентовано низку досліджень з питань української біографіки воєнної доби, зокрема класичних/новітніх підходів та інтеграції в міжнародний простір; представлено матеріали щодо дослідників української діаспори. Дослідниками представлено історико-культурні розвідки щодо вивчення пресових джерел національної спадщини України; українського книговидання XVI–XIX ст. в європейському контексті (450 років сталої традиції); української юдаїки, історії збереження та вивчення бібліотечних,

архівних, музейних фондів і пам'яток України. Також продовжуємо практику презентацій творчості видатних осіб світу (на цій конференції творчості Франца Кафки).

Організовані у межах конференції заходи і запропоновані дослідниками і практиками доповіді напряду чи опосередковано спрямовано на розвинення інтеграційних процесів міжнародної діяльності, розбудову українського бібліотечно-інформаційного сегменту у світовому науково-інформаційному просторі, а також посилення функцій бібліотечно-інформаційних установ України як потужних науково-освітніх, інформаційно-аналітичних та культурно-просвітницьких осередків суспільства.

Бажаю усім учасникам конференції плідної роботи та натхнення від творчого спілкування та обміну новими ідеями, а також утвердження впевненості у великому значенні сучасної бібліотечної діяльності для розвитку усіх сфер знання та духовної єдності людства.

*Любов Андріївна Дубровіна,
генеральна директорка
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського,
член-кореспондентка Національної академії наук України,
заслужена діячка науки і техніки України,
докторка історичних наук, професорка*

УДК 005.94:021

Онищенко Олексій Семенович,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-2424-0554>,

академік Національної академії наук України,

доктор філософських наук, професор,

радник Президії Національної академії наук України,

голова Інформаційно-бібліотечної ради

Національної академії наук України,

заслужений діяч науки і техніки України,

почесний генеральний директор,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: onyshenko@nas.gov.ua

БІБЛІОТЕЧНА ІНТЕГРАЦІЯ: ТРАДИЦІЇ І СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

Бібліотечна інтеграція розглядається у трьох площинах: 1) інтеграція в самій бібліотеці документів на всіх носіях інформації; інтеграція усіх видів бібліотечних послуг і інтеграція усіх бібліотечних комунікацій. 2) Інтеграція бібліотеки з архівами, музеями та іншими спорідненими інформаційними організаціями. 3) Інтеграція у міжнародний бібліотечний простір. Бібліотекознавчу наукову думку пропонується зосередити на розробленні і реалізації моделі такої інтеграційної бібліотеки.

Ключові слова: Бібліотека, інтеграція, бібліотечна інтеграція, бібліотечні ресурси, бібліотечні послуги, бібліотечні комунікації, міжнародний бібліотечний простір.

Бібліотека – інтегративне за своєю природою і своїми функціями соціокультурне явище. Її суспільне призначення – збирати, упорядковувати, об'єднувати інформаційні ресурси на всіх носіях інформації, здійснювати інтегративний (науковий, освітній, культурний, інформаційний) сервіс, розвивати комплексні науково-інформаційні комунікації. На різних етапах історії бібліотек можливості і обсяг цих завдань були різними, але загальну тенденцію характеризувало їх зростання, що підвищувало культуротворчу роль бібліотек. Інтеграція належить до сутнісних ознак бібліотеки.

У буденній свідомості бібліотека нерідко ототожнюється виключно з книгозбірнею. І коли, відштовхуючись від цього неповного образу бібліотеки, намагаються прогнозувати її майбутнє, то виникають песимістичні картини перспектив. Образ бібліотеки як

книгозбірні загалом (але, наголосимо, не повністю!) відповідає ситуації панування в інформаційному просторі друкованої продукції (книг, газет, журналів). Бібліотеки й накопичували в себе ці найбільш поширені джерела інформації. А нині твори друку все більше витісняються цифровою продукцією. Тому й може створюватися враження, що бібліотеки вичерпали себе як носії знань, культури, духовності.

Тут і заявляє про себе інтегративна природа бібліотек. Вони збирачі, зберігачі, поширювачі не тільки книг, газет і журналів, а всіх документів, на яких зафіксована інформація, – знання, історичні свідчення, досвід, цінності. Історично бібліотеки зміцнювалися і підвищували свій престиж тим, що до історичних носіїв інформації і способів закріплення на них тексту, зображень, звуку, додавалися нові. Перші бібліотеки, чи точніше протобібліотеки були зібранням текстів на глиняних табличках. Далі долучалися записи на камені, кістках, дереві, воску, металі, папірусі, пергаменті. Їх серйозно потіснили, але не витіснили з бібліотеки і інформаційного обігу тексти на папері. Особливо тоді, коли виникли і надовго стали головними виготівниками продуктів масової інформації друкарські машини. Тепер інформаційна продукція твориться, множитья і поширюється за допомогою цифрових технологій. Цифрові ресурси займають визначальні позиції в інформаційному просторі.

Бібліотека як той епічний богатир опинилася на роздоріжжі з трьома напрямками руху. 1) Йти шляхом книгозбірні – значить пропустити повз себе основний ресурс. 2) Зосередитися тільки на цифровому форматі документів – значить загубити інтелектуальну спадщину. Нарешті 3-ій шлях – виграшний – інтегрувати в своєму контенті всі види інформації на всіх її носіях. Це – рятивна стратегія на віки, скільки б не було нових видів інформації і способів її запису на нових матеріалах.

Націленість на всеохоплюючу інтеграцію ресурсів передбачає відхід від поділу документів на бібліотечні, архівні, музейні. Цифровізація дозволяє бібліотеці без особливих зусиль включити в свої фонди електронні варіанти архівних і музейних документів і створювати єдине ціле бібліотечно-архівно-музейне середовище. Згадаймо, що знаменита Александрійська бібліотека в давньому Єгипті була таким єдиним цілим. Як і багато інших первісних бібліотек. Виокремлення бібліотек, архівів і музеїв було, на мій погляд, історичною помилкою, яка послаблювала всіх трьох. У наш

час виникла можливість і доцільність зближення бібліотек, архівів і музеїв, насамперед через інтеграцію їх цифрового контенту. І цю тенденцію слід всіляко підтримувати.

Курс на інтеграцію у бібліотеці всіх видів документів виводить нас на ще один резерв ресурсного збагачення – фото-, фоно-, кіно-, відеодокументи. Це –місткі носії інформації, сильні комплексним впливом на свідомість, почуття і волю людини. В атмосфері переважання читача текстами, вони надають бібліотеці додаткової привабливості, бо уможливають урізноманітнення способів отримання інформації. Звідки необхідність широкого підходу до комплектування бібліотечних фондів. Універсальні наукові бібліотеки, особливо національні, повинні, як і раніше, поповнюватися друкованими виданнями. Тепер вони через мізерні тиражі (100, +, -) уже в день виходу стають раритетами. Фото-, фоно-, кіно-, відеопродукція збагатить видове урізноманітнення інформаційного ресурсу. А цифрова продукція представлятиме в бібліотеці новий тип грамотності, культури, інформації. І бібліотека повинна налаштуватися на максимальне освоєння електронних документів. Створювати в себе цифрові масиви інформації: бази, банки даних, колекції, історичні, тематичні зібрання.

Потужний інтегрований фондний ресурс дає можливість розгорнути потужний бібліотечний інтегрований сервіс. Сервіс – це те, чим бібліотека виправдовує своє суспільне призначення. Сервіс – головна практична функція бібліотеки. Вона й створена для того, щоб нести людям знання, досвід, культуру, освіту, духовність, загалом інформацію. Бібліотека як місце відпочинку, зустрічей, розваг тощо, безсумнівно, потрібна. І хай ця справа в ній, в усіх її типах і видах, буде поставлена якнайкраще. Але не слід забувати, що найважливіше завдання бібліотеки – сприяння інтелектуальному збагаченню людини. Воно і диктує необхідність постійного розвитку сфери бібліотечних послуг. В ідеалі бібліотека мислиться як інтелектуальний сервісний центр.

Виконання такої ролі йде двома шляхами: 1) відповіддю бібліотеки на конкретні запити читачів/користувачів і 2) ініціатив самої бібліотеки в поширенні, скажемо узагальнено, духовних цінностей. Обидва шляхи потребують інноваційного наповнення. Переважають традиційні (випробувані і корисні) форми і методи послуг: видача документів, підготовка бібліографічних, фактологічних тощо довідок, експертних рукописознавчих,

книгознавчих висновків, виготовлення копій. Безумовно, від всього цього не слід відмовлятися. Але сучасний читач/користувач бібліотеки все частіше хоче більшого. Насамперед зростає попит на аналітичну, прогностичну, експертну інформацію. Масиви нової інформації, особливо хвилі інформаційного шуму, неймовірно збільшуються. Тому читач/користувач хотів би від бібліотеки допомоги (чи навіть готову продукцію) в тематичному підборі текстів на його бажання. Так звана екстракція знань стає для бібліотеки робочою функцією. Як наслідок у структурі бібліотечного фонду на передній план виходять тематичні колекції, бази знань, аналітичні підбірки, архіви довідок. В центр уваги бібліотеки висувається наукова організація фонду, всебічне опрацювання документів, їх аналіз і синтез, підготовка до передачі в суспільне користування. Традиційно вважалося, що головне для бібліотеки – комплектування фонду. Решта завдань – похідні від нього. Тепер, у зв'язку із зростанням суспільного попиту на інформацію, очевидно, що поряд із комплектуванням рівнозначним завданням постає інформаційно-аналітичне опрацювання документів. Цим зумовлюється необхідність зміцнення відповідних бібліотечних служб.

Звичайно, невідкладне задоволення потреб читачів/користувачів – закон бібліотечного життя. Але це означає йти за стихією. У розвитку комплексних послуг бібліотеці архіважливо працювати на випередження, ініціативно. Знаючи масовий запит на певні категорії інформації, бібліотеки готують і пропонують актуальну продукцію: огляди, аналітики, прогнози, довідки, книжкові колекції, виставки документів. На сьогодні – це проблеми безпеки і оборони, забезпечення перемоги в російсько-українській війні, повоєнного відновлення, подолання демографічної кризи, розвитку інноваційної економіки, неоіндустріалізації, збереження національної культурної спадщини, євроінтеграції. Неодмінними пріоритетами традиційно є зміцнення Української держави, національної ідентичності, суспільної солідарності, розвитку особистості. Є й пріоритети власне бібліотечної справи: збереження самих бібліотек, їх фондів, колективів; інформаційне забезпечення Збройних Сил України; інноваційна перебудова бібліотек; інтеграція у європейський і світовий інтелектуальний простір. Актуальна соціально значуща проблематика повинна бути постійно на порядку денному бібліотек, органічно закладена в їх прогностну діяльність і широко світиться в масмедіа. Принагідно слід зазначити, що

соціальні мережі ще недостатньо використовуються для показу ролі бібліотек як інтелектуальних скарбниць держави. Тут теж багато залежить від активності бібліотечного співтовариства. Доцільно було б на масмедійних каналах усіх рівнів мати постійно діючу бібліотечну сторінку чи хоча б рубрику.

Важливим напрямом інтеграції бібліотечного сервісу є гармонізація фізичної і віртуальної бібліотеки. Прихильники максималізації бібліотечного обслуговування у віддаленому режимі вважають, що цифровізація веде до переходу від фізичної бібліотеки до віртуальної і онлайн-бібліотека витіснить бібліотеку-офлайн. Такі погляди – прояв одностороннього підходу: применшення значення фізичної бібліотеки і фізичного відвідування її читачем/користувачем і абсолютизація значення віртуальної бібліотеки і віртуального бібліотечного сервісу. В реальності повного поглинання віртуальною бібліотекою бібліотеки фізичної, як і витіснення віртуальним сервісом фізичного, немає. І не видно його в межах видимого горизонту. Насправді відбувається процес взаємодоповнення, взаємопосилення бібліотек і сервісів. І найдоцільніший спосіб їх взаємодії – гармонізація, раціональне поєднання фізичного і віртуального елементів в організації бібліотеки і бібліотечного сервісу. Для цього, звичайно, і бібліотекарям доводиться освоювати обидва види бібліотек і бібліотечного сервісу. Віртуальна бібліотека не може повноцінно функціонувати без свого фізичного відповідника – зібрання реальних документів, а фізична бібліотека не зможе виконувати свої завдання без широкого виходу в Інтернет. Тому принаймні в найближчому (і не короткому) майбутньому фізична і віртуальна бібліотеки існуватимуть в єдиному комплексі. І слід уцілювати їх взаємодію.

Серед розмаїття бібліотечних послуг допомога в пошуку документів, розсипаних у них ідей і даних завжди займала чільне місце. Її роль зростала разом з ростом обсягів знань, інформації. Сьогодні, у зв'язку з стрімким накопиченням електронних ресурсів, розширенням інтернет-мереж, безперервним оновленням технологій доступу і отримувannya інформації, навігація в ресурсах набуває першорядного значення. Цифровізація виробництва і обігу інформації створює небувалі можливості її масштабного використання. Читачі/користувачі все частіше відчують, що вони не встигають освоювати найновіші явища в навігації і потребують професійних консультацій. І найближчого порадника вони бачать

в особі бібліотекаря. Якщо він буде відповідати адекватно, то слід чекати стабільного активного потоку звернень до бібліотеки за допомогою в пошуку інформації. Бібліотека матиме додатковий шанс показати свою соціальну затребуваність, а читач/користувач – додаткові можливості інформаційного забезпечення, яке багато в чому залежить від того, як швидко він знаходитиме необхідні документи. Бібліотеці відводиться роль центру навігації в інформаційних масивах і каналах.

Інтеграція ресурсів, інтеграція послуг – підсумковий результат інтеграції внутрішніх структур бібліотеки, вибудовання її як цілісного, злагодженого, комплексно функціонуючого організму, коли комп'ютерні мережі зв'язують у бібліотеці всіх і вся. Але бібліотеки ще не досягли суцільної внутрішньої комп'ютеризації на інноваційній технічній і технологічній основі. Взагалі – це постійний орієнтир. Звичайно, в період воєнного стану, викликаного необхідністю мобілізації всіх зусиль на протидію російському агресору цього досягти важко. Але мірою можливостей це робити треба і необхідно запланувати його пріоритетом № 1 в повоєнній бібліотечній відбудові.

Тільки внутрішньо інтегрована, консолідована, цілісно цифровізована бібліотека може повноцінно ввійти у вітчизняний і міжнародний (європейський і світовий) інформаційний простір і ефективно функціонувати в ньому. Не слід забувати, що між бібліотеками теж існує конкуренція: за читача/користувача; за надання послуг у галузі забезпечення науки, освіти, культури, виробництва, управління; за накопичення ресурсу.

Бібліотечна інтеграція, як відомо, не нове явище. Вона має давні, усталені для вітчизняної і світової практики шляхи і форми. Це: обмін літературою/інформацією, досвідом, спільні дослідження, публікації, форуми, національні і міжнародні бібліотечні об'єднання. Їх тільки треба підтримувати і розвивати. При цьому слід мати на увазі, що найшвидший і найширший шлях бібліотечної інтеграції – інтеграція віртуальних бібліотек, що цифровізація дала фактично необмежені можливості для інтеграційних бібліотечних ініціатив. Але водночас не слід забувати і людський чинник міжбібліотечної інтеграції.

Українські бібліотеки інтегруються в світовий бібліотечний простір шляхом двосторонніх, багатосторонніх договорів і особистісних контактів і через вітчизняні і міжнародні бібліотечні

асоціації. Участь у асоціаціях потребує поживлення. Адже це реальний вихід у міжнародне бібліотечне середовище. І кожен випадок нашої участі у форумах міжнародних бібліотечних об'єднань дає можливість нам розповісти про українське бібліотечне життя представникам стількох країн, скільки їх є членами відповідної організації, як і познайомитися з їхнім професійним досвідом. А через видання міжнародних бібліотечних асоціацій засвітитися на всій планеті. Тому необхідно відновити й зміцнити зв'язки, перервані чи послаблені російською війною проти України, українських бібліотек і бібліотечних об'єднань з міжнародними бібліотечними організаціями, зокрема такими лідерами міжнародного бібліотечного руху як Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ (IFLA), Конференція європейських національних бібліотек (CENL), Конференція європейських наукових бібліотек (CERL), Європейське бюро бібліотечних, інформаційних і документних асоціацій (EBLIDA), Міжнародна асоціація університетських бібліотек (IATUL). Потужною міжнародною організацією є Американська бібліотечна асоціація (ALA). У кожній країні існують національні бібліотечні об'єднання. Це все бібліотечні двері в Європу і світ і навпаки зі світу і Європи в національне середовище.

Важливо попри всі негаразди війни не втратити, а навіть примножити здобутки в галузі міжнародного міжбібліотечного партнерства. Є ще багато вільного простору для установлення і розвитку зв'язків із національними зарубіжними бібліотечними організаціями. Доцільно вийти хоча б на рамкові угоди з кожною з них. Для розширення української бібліотечної присутності в світі дуже принагідним може бути співробітництво з міжнародними утвореннями сумісників – архівів, музеїв, інформаційних центрів.

Інтеграція українських бібліотек і бібліотечних об'єднань потрібно не тільки для розвитку самої бібліотечної справи. Її можливості і завдання ширші. Вона являє собою один найзручніших способів представлення зарубіжжю нашої країни, держави, нації, національної культури, мови, історії, ментальності і такого ж представлення українському соціуму країн партнерства. Інтеграція – шлях партнерства, а воно повинно (наголосимо в черговий раз!) бути корисним і цікавим усім учасникам взаємодії.

Бібліотекознавча наукова думка націлена нині на пошук шляхів поліпшення привабливості бібліотеки, підвищення її соціальної віддачі, живучості в умовах ускладнення конкуренції

на інформаційному полі. Але це прикладні проблеми. Вони залежать від розроблення фундаментальної моделі бібліотеки цифрової епохи, де (в моделі) будуть гармонізовані всі види ресурсів на всіх носіях інформації, всі види бібліотечних послуг і всі види бібліотечних комунікацій. Така інтеграційна модель бібліотеки стала б і носієм ідеї і досвіду міжнародної бібліотечної інтеграції.

UDC 005.94:021

Oleksii Onyschenko,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-2424-0554>,

Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine,

Doctor of Sciences (Philosophy), Professor,

Advisor of the National Academy of Sciences of Ukraine Presidium,

The head of the Informational-library council,

of National Academy of Sciences of Ukraine,

Honored Worker of Science and Technology of Ukraine,

Honorary General Director,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: onyshenko@nas.gov.ua

LIBRARY INTEGRATION: TRADITIONS AND MODERN PROBLEMS OF DEVELOPMENT

Library integration is considered in three planes: 1) integration in the library itself of documents on all media; integration of all types of library services and integration of all library communications. 2) Integration of the library with archives, museums and other related information organizations. 3) Integration into the international library space. Librarian scientific opinion is suggested to focus on the development and implementation of a model of such an integration library.

Keywords: Library, integration, library integration, library resources, library services, library communications, international library space.

РОЗДІЛ 1

БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ КОМПЛЕКС: ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

УДК 027.54 (436) : 004

Безпала Галина Іванівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2876-4462>,

наукова співробітниця,

відділ міжнародної інформації та зарубіжних зв'язків,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: bezpala@nbuv.gov.ua

АВСТРІЙСЬКА НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА В ЕПОХУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Досліджено інноваційні проекти Австрійської національної бібліотеки, які демонструють глибоку трансформацію бібліотеки в часи цифровізації. Проаналізовано нові види сервісів з передачі знань, які дозволили доступ до книжкових і медіа-колекцій бібліотеки і, як результат, можливість виконання функції «Бібліотека для всіх», згідно федерального плану розвитку як публічних бібліотек Австрії, так і Австрійської національної бібліотеки зокрема.

Ключові слова: Австрійська національна бібліотека (ÖNB), цифровізація, ANNO (Austrian Newspaper Online), портал Ariadne, імідж-платформа Bildarchiv Austria.

Австрійська національна бібліотека як видатна меморіальна установа найбільша архівна бібліотека в країні має пріоритетне завдання – збереження культурної спадщини для нащадків. Постійний розвиток бібліотеки, адаптація до політичних і соціальних змін країни зробили її відкритим центром знань ХХ ст. Австрійська

національна бібліотека сьогодні – це цифрове сховище знань, окрім цінної паперової культурної спадщини, вона збирає цифрові ресурси.

Австрійська національна бібліотека вже багато років здійснює масштабні проекти з оцифрування і успішно позиціонує себе як сучасний, орієнтований на користувача заклад обслуговування. Оцифрування та повнотекстовий пошук не лише полегшують життя користувачів бібліотеки, а також є внеском у збереження та безпеку культурної спадщини Австрії. Створення цифрових копій забезпечує електронний захист вмісту книги, а також можливість зробити цей вміст доступним онлайн у всьому світі. З огляду на війну в Україні, у результаті чого культурні цінності всіх видів, включаючи архівні та бібліотечні матеріали, пошкоджуються і знищуються, пріоритетним завданням для бібліотек України також є оцифрування фондів. Безперечно, що під знищення потрапляє і цифровий контент. За його збереження взявся міжнародний проект «Збереження української культурної спадщини онлайн» (SUCHO), до якого долучено понад 1500 волонтерів.

ANNO – це віртуальний читальний зал газет Австрійської національної бібліотеки з близько 20 млн сторінок оцифрованих історичних щоденних газет, журналів, що складає понад 90 % від загального переліку. Окрім простого, незалежного від місця та часу доступу до газетних і журнальних фондів Австрійської національної бібліотеки, оцифрування дає можливість повного огляду газети чи журналу, оскільки відсутні номери можна доповнити відсканованими примірниками з іншої установи, і таким чином створити віртуально повне видання. Крім того, на відміну від цифрових, фізичні газети, з їх великими форматами та тонким папером, під час користування піддаються пошкодженням.

Ariadne – це віртуальна читальна зала Австрійської національної бібліотеки з жіночої та гендерної тематики. Наприкінці 1990-х років портал почав звертатися до історичних документів у фондах Австрійської національної бібліотеки, які стосувалися теми жіночого руху. В результаті був створений цифровий архів та онлайн-портал «Frauen in Bewegung 1848–1938». У цих онлайн-документах та цифровій колекції відображена історія жіночого руху в Австрії, передана за допомогою текстів, зображень, свідчень джерел тощо. Візуалізація цих даних є важливою для Австрії через відсутність центрального архіву історії жіночого руху.

Bildarchiv Austria – платформа зображень Австрійської національної бібліотеки, яка пропонує понад 400 000 вибраних скарбів з архіву зображень та графічної колекції (колекції Портретів, Перша світова війна 1914–1918 рр., Австрія, Відень, Природа, колекція Atlas Blaeu-Van der Hem (у розділі «Європа» містить географічні карти України), Новітня історія.

У 2010 р. Австрійська національна бібліотека оголосила про новий великий проєкт у співпраці з Google під девізом: «Культурна спадщина Австрії в Інтернеті». За словами генеральної директорки бібліотеки, це – віха в історії, а також у подальшому розвитку Австрійської національної бібліотеки. Google співпрацює з бібліотеками у всьому світі з 2004 р. – від університетських бібліотек Стенфорда, Гарварда та Оксфорда до Нью-Йоркської публічної бібліотеки. В Європі Австрійська національна бібліотека – серед піонерів такої співпраці. Google покриває всі витрати на оцифрування. Кошторис проєкту становить 30 млн євро. Це найбільше державно-приватне партнерство, яке будь-коли існувало в культурному секторі Австрії. В рамках проєкту історична книжкова колекція бібліотеки, що не мала авторського права (близько 600 000 творів від початку XVI до другої половини XIX ст. із загальним обсягом близько 200 млн сторінок), була оцифрована та доступна для повнотекстового пошуку. Ця та інші колекції, такі як фотографії, портрети, плакати, рукописи та папіруси, стали доступними в цифровій бібліотеці.

У своїй кумулятивній діяльності бібліотека стикається зі змінами у матеріалах ЗМІ. Так зване обов'язкове подання інформації, яке забезпечує повне документування журналістської роботи в Австрії, спочатку стосувалося до друкованих ЗМІ. З 2009 р. мандат щодо збору інформації поширився і на онлайн-медіа. Зі слів магістерки Міхаели Майр, керівниці відділу цифрової бібліотеки Австрійської національної бібліотеки, була поставлена мета документування Інтернету як особливо швидкоплинного медіа у формі регулярних «знімків». У рамках цих вебсканерів було зібрано понад 100 терабайт даних із майже 2 млн вебдоменів, які доступні для дослідження в австрійському вебархіві, навіть за умови, якщо вони вже зникли в живій мережі.

Магістерка Міхаела Майр, керівниця відділу цифрової бібліотеки Австрійської національної бібліотеки, наголошує, що бібліотека чітко сформулювала свої цінності та довгострокові

перспективи у стратегії розвитку бібліотек «Візія 2025» і послідовно реалізує свої цілі в рамках 5-річних стратегічних періодів.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського також впроваджує цифрові сервіси у свою роботу. Як наукова установа, бібліотека зосереджена у своїй роботі на задоволенні інтелектуальних потреб і підтримці наукових досліджень. Протягом 2020–2023 рр. було впроваджено цифровий проєкт *ResearchUA* – бібліотечна цифрова платформа підтримки наукових досліджень, орієнтована на розвиток електронної дослідницької інфраструктури України та формування всеукраїнського цифрового наукового простору. Створена потужна цифрова бібліотека історико-культурної спадщини, яка долучена до міжнародних цифрових проєктів, зокрема Europeana. Цифрова платформа *Pro-Polonica Philosophica Orientalia* (2018–2023) – спільні міжнародні дослідження за участі істориків філософії Польщі, Литви, України. До уваги користувачів бібліотеки представлені такі цифрові проєкти: «Культура України», метою якого є інтеграція культури народів України у європейський і світовий інформаційний простір. Проєкт *Diasporiana* – це українська діаспорна електронна бібліотека. Проєкт *Libraria* включає оцифровані матеріали із фондів Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка та Державної наукової архівної бібліотеки (понад 400 найменувань преси різними мовами). Проєкт *Історична спадщина України* – електронна бібліотека рідкісних та цінних видань з фонду Національної історичної бібліотеки України.

Прогрес цифровізації є основою для глобального відкриття бібліотечних фондів і, таким чином, для демократизації знань. Приблизно в шість разів більше користувачів відвідують вебсайт Австрійської національної бібліотеки та онлайн-портали (близько 4 млн на рік), ніж відвідують виставки, музеї та читальні зали на місцях (близько 673 000). Тим не менш, бібліотека все ще має високу цінність для відвідувачів як читальний, робочий, освітній та соціальний центр. Особливо в епоху цифрового зв'язку так звані треті місця (місця між власним домом – перше місце та світом роботи/навчання – друге місце), до яких входять бібліотеки, створюють локальний зв'язок.

UDC 027.54 (436): 004

Halyna Bezpala,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2876-4462>,

Research Associate,

Department of International Information and Foreign Relations,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: bezpala@nbuv.gov.ua

THE AUSTRIAN NATIONAL LIBRARY IN THE AGE OF DIGITAL TECHNOLOGIES

The innovative projects of the Austrian National Library, which demonstrate a profound transformation of the library in the times of digitalization, are studied. The article analyses the new types of knowledge transfer services that have allowed access to the library's book and media collections and, as a result, the possibility of performing the function of "Library for All", according to the federal development plan for the public libraries in Austria and the Austrian National Library in particular.

Keywords: Austrian National Library (ÖNB), digitalisation, ANNO (Austrian Newspaper Online), Ariadne portal, Bildarchiv Austriaimage platform.

УДК 027.54(477):[005.583.3:061(100)]"364"

Бінківська Крістіна Русланівна,

ORCID <https://orcid.org/0009-0006-3444-2570>,

бібліотекарка 1 категорії,

відділ науково-методичної роботи,

Інститут бібліотекознавства,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: krbinkivska.fshn22@kubg.edu.ua

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА БІБЛІОТЕЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ: АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Проаналізовано роль міжнародних організацій у підтримці бібліотечної системи України в умовах російської агресії. Розглядаються ключові ініціативи American Library Association, PEN International та Book Aid International, їхній вплив на збереження та розвиток українських бібліотек.

Висвітлюються форми допомоги та їх ефективність у контексті трансформації бібліотек у багатофункціональні центри підтримки громад.
Ключові слова: міжнародна підтримка, бібліотечна система України, російська агресія, American Library Association, PEN International, Book Aid International.

Російсько-українська війна, що розпочалася 2014 р. та переросла у повномасштабне вторгнення 2022 р., спричинила для бібліотечної системи України безпрецедентні виклики, трансформували бібліотеки у багатофункціональні центри підтримки громад. У відповідь на ці виклики міжнародна спільнота ініціювала низку програм допомоги, спрямованих на збереження інтелектуального та культурного потенціалу України. Ключову роль у цьому процесі відіграють такі організації, як American Library Association (далі ALA), PEN International та його національні відділення, Book Aid International (далі BAI).

American Library Association, заснована 1876 р., є найстарішою та найбільшою бібліотечною асоціацією у світі. У контексті підтримки України ALA у співпраці з Ukrainian Library Association створила Український бібліотечний фонд допомоги для збору пожертв для української бібліотечної спільноти, яка стикається з викликами війни. Цей фонд надав фінансову підтримку бібліотекам та окремим бібліотечним працівникам, які постраждали внаслідок російського вторгнення (<https://www.ala.org/aboutala/ukraine-library-relief-fund>). Загальна сума розподіленої допомоги становила \$25 000, що демонструє ефективність цільової фінансової підтримки для забезпечення функціонування бібліотек у кризових умовах. ALA також активно працює над підвищенням обізнаності міжнародної спільноти щодо ситуації в українських бібліотеках і координує зусилля з іншими організаціями для максимізації ефективної допомоги.

PEN International, всесвітня асоціація письменників, заснована 1921 р. Разом зі своїми національними відділеннями відіграє ключову роль у координації міжнародної допомоги українським бібліотекам. Організація має консультативний статус в ООН та ЮНЕСКО, що дозволяє їй ефективно лобіювати інтереси культурної спільноти на міжнародному рівні. PEN Ukraine, як національне відділення, ініціював проєкт «Незламні бібліотеки», який демонструє ефективність співпраці між міжнародними організаціями,

видавництвами, громадянським суспільством (<https://www.pen-international.org/news/ukrainian-libraries-to-receive-25000-books>). Цей проєкт охоплює не лише надання книг, але й організацію культурних заходів, підтримку українських авторів і сприяння міжкультурному діалогу через видання. PEN International та його відділення також активно займаються захистом свободи слова, прав письменників у зонах конфлікту, що є особливо актуальним для України в умовах російської агресії. Організація регулярно проводить міжнародні кампанії солідарності, привертаючи увагу світової спільноти до проблем культурного сектору в Україні, необхідності його підтримки.

Book Aid International, британська благодійна організація, заснована 1954 р., спеціалізується на наданні книг і підтримці бібліотек у країнах, що розвиваються. У межах підтримки України BAI у співпраці з English PEN і PEN International долучилася до проєкту «Незламні бібліотеки» PEN Ukraine, надавши 25 000 нових книг англійською мовою. Ця ініціатива особливо важлива для підтримки бібліотек у прифронтових і звільнених територіях України, де доступ до нових видань обмежений. Важливо відзначити, що у березні 2024 р. BAI оголосила про відправлення додаткових 15 000 книжок в Україну, що свідчить про послідовність і довгострокову спрямованість їхньої підтримки (<https://publishingperspectives.com/2024/03/london-book-fair-charity-book-aid-international-sends-more-books-to-ukraine/>). Нова партія книг ще раз підкреслює важливість постійного оновлення бібліотечних фондів і забезпечення доступу до актуальних видань для українських читачів в умовах повномасштабної війни.

Ефективність міжнародної підтримки базується на комплексному підході, що включає фінансову, матеріальну і методологічну допомогу. Фінансова підтримка, як у разі з Українським бібліотечним фондом допомоги ALA, дає змогу бібліотекам адаптуватися до мінливих умов і задовольняти інформаційні потреби. Матеріальна допомога у вигляді книг та інших ресурсів, яку надає PEN і BAI, забезпечує бібліотеки актуальними матеріалами, критично важливими для підтримки освітніх процесів і збереження культурних зв'язків. Інформаційна та методологічна підтримка від міжнародних організацій допомагає українським бібліотекам розширювати спектр послуг і адаптуватися до нових реалій роботи в умовах війни.

Отже, міжнародна підтримка відіграє критично важливу роль у забезпеченні сталості та розвитку бібліотечної системи України в умовах російської агресії. Діяльність таких організацій, як ALA, PEN, BAI та інших не лише допомагає українським бібліотекам вижити за складних умов, але і сприяє їхній трансформації у сучасні культурні й освітні центри, здатні відповідати на виклики воєнного часу та післявоєнного відновлення. Важливим аспектом подальшого дослідження у цьому напрямі є розроблення ефективних механізмів довгострокової підтримки культурних інституцій у зонах воєнних конфліктів, які сприятимуть їх інтеграції у глобальний культурний простір.

UDC 027.54(477):[005.583.3:061(100)]"364"

Kristina Binkivska,

ORCID <https://orcid.org/0009-0006-3444-2570>,

First Category Librarian,

Department of Scientific and Methodical Activity,

Institute of Library Science,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: krbinkivska.fshn22@kubg.edu.ua

INTERNATIONAL SUPPORT FOR THE LIBRARY SYSTEM OF UKRAINE UNDER RUSSIAN AGGRESSION: ANALYSIS OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS' ACTIVITIES

The role of international organizations in supporting the library system of Ukraine under Russian aggression is analyzed. It examines key initiatives by American Library Association, PEN International, and Book Aid International, and their impact on preserving and developing Ukrainian libraries. The research highlights various forms of assistance and their effectiveness in the context of transforming libraries into multifunctional community support centers.

Keywords: international support, Ukrainian library system, Russian aggression, American Library Association, PEN International, and Book Aid International.

УДК 007:021.6(477)

Бойчук Неля Анатоліївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7038-7376>,

старша викладачка,

кафедра інформаційних технологій,

факультет PR, журналістики та кібербезпеки,

Київський національний університет культури і мистецтв,

Київ, Україна

e-mail: nab2012@ukr.net

МІЖНАРОДНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ АСОЦІАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Висвітлено діяльність, яку здійснює Українська бібліотечна асоціація на міжнародному рівні задля висвітлення правдивої інформації щодо російсько-української війни та дієвої підтримки українських бібліотек у цьому жорстокому протистоянні.

Ключові слова: бібліотека, комунікація, міжнародна підтримка, російсько-українська війна, співробітництво, Українська бібліотечна асоціація.

Європейська інтеграція України як провідний вектор цивілізаційного становлення нашої держави зумовлює необхідність розбудови міжнародного співробітництва на якісно новому рівні. Від початку повномасштабної агресії Російської Федерації проти незалежної України 24 лютого 2022 р. Українська бібліотечна асоціація (УБА) активізувала міжнародну діяльність, спонукаючи закордонні бібліотеки до співробітництва та підтримки України у цій страшній війні.

Стратегічним напрямом діяльності УБА виступає орієнтація на:

- впровадження міжнародних тенденцій модернізації бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів;

- подолання техніко-технологічного відставання українських книгозбірень;

- прискорення розгортання широкомасштабного процесу оцифрування бібліотечних інформаційних ресурсів;

- запровадження зручних послуг і сервісів у всіх публічних бібліотеках України;

- реалізація клієнтоорієнтованих моделей функціонування публічних книгозбірень тощо.

Пріоритетними напрямками діяльності УБА на 2024 р. визначено: інклюзія, національна пам'ять та ідентичність, цифрова освіта і медіаграмотність, відкрита наука, збереження національного культурного і документального надбання, розвиток лідерських та управлінських спроможностей бібліотекарів.

Активізація участі бібліотек України у міжнародних проєктах у підсумку сприятиме інтеграції нашої національної культури до світового культурного простору, що, безумовно, позначиться на підвищенні іміджу України на міжнародній арені. Зміцнення міжбібліотечних контактів, зокрема набуття членства у міжнародних асоціаціях, також сприятиме позитивній репутації держави. Завдання культурної політики Української держави – збереження культурної спадщини українського народу, примноження її документно-ресурсного потенціалу, забезпечення безперешкодного доступу користувачів, активізація презентації багатств української культури у світі.

Хорошим прикладом модернізації державної культурної політики в інтересах міжнародної комунікації, формування певного культурного середовища, конкурентоспроможного на європейському і світовому ринках, є заснування у 2016 р. при Міністерстві культури та інформаційної політики України Українського інституту книги. Від самого початку своєї діяльності ця культурна інституція виконує важливі функції з реалізації державної політики, спрямованої на захист національних інтересів та популяризацію української культури в світі, подолання негативних тенденцій щодо зниження читацької активності, особливо серед молодого покоління, та впровадження системних заходів щодо промоції книгочитання в Україні.

Українська бібліотечна асоціація з першого дня повномасштабного вторгнення розпочала поширювати інформацію про ситуацію в Україні у закордонних засобах масової інформації, а згодом почала організовувати і долучатися до дискусій під час професійних заходів у різних європейських країнах. Результатом стало отримання українськими бібліотеками від закордонних колег матеріалів для збереження цінних документів. Технічне забезпечення для оцифрування надали провідні бібліотеки Німеччини, Франції, Литви, Латвії та Естонії. Публічні бібліотеки Рівненської, Тернопільської та Львівської областей отримали комп'ютерне обладнання.

УБА підписала меморандум про співпрацю з американською компанією *Portico*, метою якого є архівування ресурсів українських бібліотек на її серверах. Також діє потужна ініціатива *Saving Ukrainian Cultural Heritage Online* (SUCHO), яка об'єднала понад 1500 волонтерів зі всього світу, які співпрацюють у режимі онлайн задля архівування та збереження даних українських вебсайтів. У межах цієї програми вже збережено понад п'ять тисяч сайтів та 50 ТБ даних культурних інституцій України.

УБА ініціювала низку звернень до міжнародної спільноти із закликом про розірвання співпраці з Російською Федерацією через залучення до інформаційного спротиву бібліотечної, освітянської та наукової спільноти. Неодноразовими були звернення до *Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ* (IFLA) щодо виключення країни-агресора з членів цієї поважної організації. Дискусія базувалася на закликах УБА та Асоціації польських бібліотекарів щодо виключення всіх російських організацій та Російської національної бібліотеки зі складу IFLA у рамках санкцій проти Росії. 20 грудня 2023 р. IFLA оприлюднила рішення щодо припинення відносин з усіма російськими бібліотеками та не поновлення членства Російській національній бібліотеці. Правління IFLA також підтвердило своє рішення від березня 2022 р. щодо припинення своєї участі у всіх заходах, віртуальних і фізичних, які відбуваються на території країни-агресора.

На заклик УБА три великі європейські організації – *Європейське бюро бібліотечних, інформаційних та документаційних асоціацій* (EBLIDA), *Національні органи з питань публічних бібліотек Європи* (NAPLE) та *Публічні бібліотеки 2030* (PL2030) – закликали бібліотеки Європи розповсюджувати правдиву інформацію про війну в Україні на підтримку демократії та свободи; створювати безпечні місця для українських біженців у своїх країнах, надавати їм будь-яку підтримку, сприяти їхньому доступу до інформації та освіти.

УБА виступила регіональним партнером проєкту «Розвиток бібліотек як хабів активних громадян», який впроваджувався *Progress Foundation* (Румунія) за фінансової підтримки Європейського Союзу та *Black Sea Trust for Regional Cooperation*, а також *Project of the German Marshall Fund of the United States* у Вірменії, Молдові, Румунії та Україні. Цей проєкт сприяв формуванню Чорноморської мережі підтримки розвитку громад, створюючи активне міжнародне

партнерство між публічними бібліотеками та місцевими громадськими організаціями.

Також УБА виступила організатором проекту «Економічний RestART» (партнер – *Агенція економічного розвитку PPV Knowledge Networks*). У результаті міські централізовані бібліотечні системи Чернігова, Сум, Ніжина, Прилук та Тростянець трансформувалися у центри підтримки і розвитку молоді та креативних підприємців.

Українська бібліотечна спільнота знаходиться у пошуку нової парадигми діяльності публічних бібліотек, яка ґрунтується на розумінні розбудови широкого міжнародного бібліотечно-інформаційного співробітництва. Сьогодні важливо вибрати правильну стратегію адаптації до сучасних вимог, впровадження дійсно затребуваних сучасним користувачем послуг, можливостей надання доступу до національних і світових інформаційних мереж і баз даних.

UDC 007: 021.6(477)

Nelya Boychuk,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7038-7376>,

Senior Lecturer,

Department of the Information Technologies,

Faculty of PR, Journalism and Cybersecurity,

Kyiv National University of Culture and Arts,

Kyiv, Ukraine

e-mail: nab2012@ukr.net

INTERNATIONAL ACTIVITIES OF THE UKRAINIAN LIBRARY ASSOCIATION UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE

The activity carried out by the Ukrainian Library Association at the international level to highlight the true information about the Russian-Ukrainian war and the effective support of Ukrainian libraries in this brutal confrontation.

Keywords: library, communication, international support, Russian-Ukrainian war, cooperation, Ukrainian Library Association.

УДК 021.89:338.22(4)

Василенко Ольга Миколаївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1235-1452>,

кандидатка історичних наук,

директорка інституту,

Інститут бібліотекознавства,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: vasylenko@nbuv.gov.ua

ІНКЛЮЗИВНИЙ БІБЛІОТЕЧНИЙ ПРОСТІР: НОРМАТИВНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Розглянуто основні напрями та завдання, визначені в контексті інклюзивної політики України та європейських документів про бібліотечне законодавство та політику в Європі, аргументовано необхідність розроблення концептуальних засад та державної підтримки щодо формування інклюзивного бібліотечного простору.

Ключові слова: інклюзивний простір, інклюзивна бібліотека, безбар'єрний простір, особа з інвалідністю, наукова бібліотека, інклюзивні проекти.

Реалізація євроінтеграційних прагнень України зумовила низку системних реформ в українському суспільстві, зокрема й у напрямі інклюзивної політики держави, пріоритети якої визначаються загальноцивілізаційними принципами: повага до людської різноманітності, встановлення принципів безпеки та солідарності, що забезпечує захист та повне інтегрування у соціум усіх верств населення. У цьому контексті особливу увагу було приділено захисту прав та суспільній інтеграції особам з інвалідністю.

Значимою подією у цьому зв'язку була ратифікація (2009) Україною Конвенції про права осіб з інвалідністю, метою якої було визначено «заохочення, захист й забезпечення повного й рівного здійснення всіма особами з інвалідністю всіх прав людини й основоположних свобод, а також заохочення поважання до притаманної їм гідності» (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text). По набранню чинності Конвенції (2010) до низки нормативно-правових документів було внесено зміни та поправки в контексті поглиблення соціалізації інвалідів, зокрема можливості «ефективно реалізувати права та

свободи людини і громадянина» відповідно до індивідуальних можливостей, а також запобігання будь-якої дискримінації в усіх сферах життєдіяльності. Потому в різних сферах соціально-економічної діяльності реалізовувалися інклюзивні проекти, спрямовані на залучення до них та участь інвалідів. Так, за підтримки Українського культурного фонду з 2017–2020 рр. було здійснено понад 150 різноаспектних інклюзивних проектів та культурних ініціатив, спрямованих на розвиток інклюзивності в Україні, які втілювалися у межах програм «Сприяння міжкультурному діалогу та підтримки культурного розмаїття», «Забезпечення дотримання культурних 4 прав: рівного доступу до культурних ресурсів і рівних можливостей для особистісного розвитку та самореалізації для всіх громадян та спільнот, незалежно від культурних, мовних, етнічних, регіональних, соціальних, гендерних та інших особливостей чи розбіжностей»; «Інклюзивне мистецтво»; «Мистецька освіта без обмежень» тощо. Деякі заходи організовувалися й на базі публічних бібліотек.

Цього року (2024) Кабінетом Міністрів України було схвалено Національну стратегію розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року. Однак концептуального документа щодо інклюзивної політики в сфері культури та бібліотечної справи на рівні державного управління поки не маємо, хоча у реаліях воєнного стану це було б доцільно й забезпечило певною мірою законодавчу й фінансову підтримку, міжбібліотечну координацію та методичне забезпечення розвитку інформаційно-ресурсної бази інклюзивного бібліотечного простору (далі ІБП). Або ж виокремити у межах нормативно-методичного документа, спрямованого на адаптацію настанов Ради Європи, задекларованих у «Рекомендації CM/Rec(2023)3 Комітету міністрів державам-членам про бібліотечне законодавство та політику в Європі» (<https://eblida.org/wp-content/uploads/2024/07/EBLIDA-Council-of-Europe-Recommendation-Approved-2023-ukr.pdf>). У документі наголошується, що бібліотеки повинні сприяти досягненню спільних цілей, визначених у Порядку денного у сфері сталого розвитку ООН на період до 2030 р., а саме: соціальна інтеграція, якісна освіта, мир, справедливість і міцні інституції. У цілому виконання настанов Рекомендацій може підсилити загальноєвропейські зусилля, спрямовані на створення добре поінформованого, інклюзивного і демократичного суспільства.

Розгортання інклюзивної діяльності на сьогодні є важливим завданням для бібліотечно-інформаційної сфери. Війна з рашистськими загарбниками зумовила в українському суспільстві незворотні втрати та збільшення людей з інвалідністю. Тому особливу увагу треба зосередити як на створенні й формуванні інклюзивного бібліотечного простору, так і рекламі можливостей бібліотечно-інформаційних установ щодо участі у процесах соціального відновлення інвалідів війни, забезпечення їхньої соціальної інтеграції та повернення до повноцінного життя, зокрема й професійної діяльності.

Інклюзивний бібліотечний простір наукової бібліотеки визначаємо як структурно-функціональну систему, складники якої забезпечують задоволення інформаційно-знанневих потреб різних категорій і груп користувачів, сприяють науково-інформаційній комунікації у професійній і освітній діяльності, надають можливості культурної соціалізації та особистісного саморозвитку.

Публічні бібліотеки територіальних громад залежно від своїх можливостей і фінансової підтримки певною мірою створили чи формують окремі елементи ІБП, залучають інвалідів та ветеранів війни до соціально-культурних заходів, краєзнавчих та волонтерських проєктів, здійснюваних бібліотекою. Від спеціалістів наукових бібліотек інформація такого роду більш скромна, але тут треба враховувати специфічні особливості їх сьогоденного функціонування. Проте необхідно зважати, що чимало науковців і аспірантів з початком повномасштабної війни встали у лави українського війська. Точної статистики наразі не маємо, але вже відомо про 147 учених, котрі загинули під час війни (<https://novynarnia.com/2024/09/19/rosiyany-vbyly-147-ukrayinskyh-naukovcziv-za-25-roky/>). (Відомостей про поранених і травмованих на сьогодні не оприлюднено). Крім того маємо брати до уваги й потенційних користувачів, які свою мирну професію пов'яжуть з дослідницькою діяльністю та інтелектуальним навантаженням, що потребуватиме задоволення інформаційно-знанневих потреб у доступній для користувача формі. І це має забезпечити на якісному рівні наукова бібліотека.

Вже на початковому етапі інклюзивного обслуговування науковій бібліотеці потрібно мати пристрої для читання з екрану, клавіатури зі спеціальними можливостями, персональні комп'ютери, програми для голосового введення, аудіогарнітуру тощо. Бібліотекари

мають володіти асистивними технологіями, що включають різноманітні допоміжні засоби та послуги й призначені для ефективного функціонування та автономність АРМу користувача, що має інвалідність чи інші обмеження по здоров'ю, сприяючи повноцінній реалізації бібліотечно-інформаційних послуг.

Формування ІБП в умовах цифровізації суспільства розглядаємо у контексті адаптації до клієнт-орієнтованої моделі комплексного бібліотечно-інформаційно-обслуговування, базисом його функціонування є нормативно-правове, науково-методичне, матеріально-технічне, програмно-технологічне, фінансове, кадрове забезпечення. Розбудові поліфункціонального ІБП науково-інформаційного середовища значною мірою сприятиме інтеграція ресурсної бази на основі координації роботи наукових бібліотек різних систем і відомств.

UDC 021.89:338.22(4)

Olga Vasylenko,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1235-1452>,

Candidate of Historical Sciences,

Director of Institute,

Institute of Library Science,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: vasylenko@nbuv.gov.ua

INCLUSIVE LIBRARY SPACE: REGULATORY AND METHODOLOGICAL ENSURE OF FUNCTIONING

The main directions and tasks defined in the context of the inclusive policy of Ukraine and European documents on library legislation and policy in Europe are considered, the need to develop conceptual foundations and state support for the formation of an inclusive library space is argued.

Keywords: inclusive space, inclusive library, barrier-free space, disabled person, scientific library, inclusive projects.

УДК 027.54(477-25):021.64(100)

Виноградова Олена Борисівна,

ORCID <https://orcid.org/0009-0000-6363-6776>,

кандидатка історичних наук,

старша наукова співробітниця,

відділ міжнародної інформації та зарубіжних зв'язків,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: elena-vin@ukr.net

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Розглянуто актуальність оновлення організаційно-управлінської документації в контексті стратегічного розвитку Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, розширення міжнародного співробітництва в сучасних умовах.

Ключові слова: міжнародна діяльність бібліотек, регламентуюча документація, науково-методична робота, міжнародна співпраця бібліотек, комунікаційні зв'язки бібліотеки.

Організаційно-управлінський напрям діяльності є ключовим аспектом у функціонуванні будь-якої інституції, оскільки він спрямований на оптимізацію виробничих процесів та підвищення ефективності виконання стратегічних завдань на різних рівнях управління. У контексті глобалізації та посилення взаємодії між країнами особливого значення набуває роль структурних підрозділів бібліотек, відповідальних за міжнародну діяльність та розвиток взаємовигідного співробітництва з іноземними установами.

В умовах воєнного стану в Україні бібліотечно-інформаційний комплекс країни стикається з безпрецедентними викликами, що вимагають негайної адаптації та високої гнучкості в управлінських процесах. Відділи бібліотек, що спеціалізуються на міжнародних зв'язках, активно працюють над приверненням міжнародної уваги та залученням підтримки міжнародної бібліотечної спільноти, спрямованої на збереження культурних надбань, що зосереджені у їх фондах. Ретельний перегляд існуючих підходів та оновлення внутрішніх документів є необхідною умовою для адекватної відповіді

на сучасні виклики. Водночас, такі підрозділи активно розширюють спектр своїх завдань та функцій, що дозволяє їм адаптуватися до швидкозмінних умов та значно посилює роль бібліотек як стійких інституцій у періоди криз, а також забезпечує надійний захист культурної спадщини та інформаційної безпеки в умовах зростаючих загроз і соціальної нестабільності.

У Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) ключові завдання щодо організації міжнародної діяльності покладені на відділ міжнародної інформації та зарубіжних зв'язків (далі ВМІЗЗ).

Активізація міжнародної діяльності у бібліотечному середовищі на сучасному етапі розвитку суспільства відображено у Стратегії розвитку НБУВ до 2025 р., згідно з якою бібліотека розглядається як сегмент світового бібліотечного співтовариства. Серед основних пріоритетів діяльності НБУВ є розширення співпраці та партнерських відносин з іншими бібліотечно-інформаційними та науковими установами, як в Україні, так і за кордоном.

Ці процеси спонукали ВМІЗЗ до значного розширення своїх функцій та стратегічної переорієнтації, і, як наслідок, необхідність перегляду організаційно-розпорядчої документації (положення про відділ, посадові інструкції всіх категорій працівників, положення, інструкції, правила по різних напрямках діяльності). Оновлення цієї документації не лише підвищило ефективність внутрішніх процесів, але й здійснило вплив на рівень міжнародної взаємодії, створюючи нові можливості для міжнародної співпраці, обміну досвідом та інтеграції інноваційних практик, які виступають як критичний елемент у досягненні стратегічних цілей НБУВ. Діяльність відділу спрямована на встановлення та розвиток прямих науково-інформаційних та науково-прикладних зв'язків НБУВ з країнами-членами міжнародних, міждержавних і зарубіжних наукових професійних організацій, асоціацій, об'єднань та фондів, а також на організацію заходів щодо міжнародного співробітництва НБУВ із партнерами зарубіжних країн. Зокрема, тільки за останній період підготовлено угоди з Воєводською публічною бібліотекою в Кракові, Національною бібліотекою Молдови, а також Меморандуми про співпрацю між НБУВ і публічною бібліотекою Торонто (Канада) та бібліотекою Александрії (Єгипет). Наразі, в процесі розробки документи про співпрацю з бібліотечними установами Австрії та Туреччини.

Зміни в Положенні про ВМІЗЗ підкреслили роль у забезпеченні фахової комунікації та розвитку партнерських зв'язків на міжнародному рівні. Оновлені документи визначають ключові завдання:

- організація та проведення науково-прикладних досліджень з питань міжнародної інформації та зарубіжних зв'язків;
- встановлення та підтримка співробітництва НБУВ з бібліотечно-інформаційними установами, міжнародними, міждержавними організаціями та фондами зарубіжних країн;
- формування та ефективне використання фонду іноземних видань.

Відділ активно працює над встановленням та розвитком прямих комунікаційних зв'язків, включаючи підготовку угод про співпрацю, що охоплюють широкий спектр діяльності від культурних до наукових обмінів, інформаційної комунікації та соціокультурної діяльності. При підготовці договірних документів враховуються пропозиції та ініціативи зарубіжних партнерів, але одночасно додержуються і організаційно-правові процедури відповідно до чинного законодавства України.

Важливим напрямом діяльності підрозділу є формування та ефективне використання бібліотечно-інформаційних ресурсів, зокрема документного фонду іноземних видань. Складниками бібліотечного фонду ВМІЗЗ є Австрійська бібліотека, Китайська бібліотека, фонд публікацій ООН та видання інших країн. Різномасштабність фонду передбачає відповідного науково-методичного забезпечення, яке в умовах сучасних реалій і стратегічних завдань НБУВ потребує суттєвої модернізації. Наразі вже актуалізовано низку регламентуючих документів функціонування Австрійської бібліотеки. Переглядається пакет документів по фонду публікацій ООН. Відповідно до Положення про відділ підсилено функцію фонду, як депозитарію зберігання документів, що має надати новий імпульс діяльності. Оновлена редакція документа передбачає також створення консолідованого фонду літератури країн Сходу «Орієнталія», який має надати нові можливості для дослідників та читачів НБУВ.

Отже, організаційно-управлінські засади міжнародної діяльності – це основні положення, закріплені у нормативних та інструктивно-методичних документах, спрямованих на забезпечення ефективного виконання завдань і функцій, удосконалення системи

управління важливим напрямом бібліотечної діяльності. Такі структурно-функціональні документи як «Положення про відділ», положення щодо організації роботи окремих структурних складників і виробничих процесів, а також посадові і технологічні інструкції мажуть слугувати зразком для бібліотечних установ, що створюють відповідні підрозділи та прагнуть до розвитку міжнародної діяльності та співробітництва із зарубіжними інституціями.

Оновлення підходів до міжнародної співпраці відкривають нові перспективи для розвитку бібліотек, сприяють удосконаленню організації їх діяльності, що в цілому впливає на зміцнення науково-інформаційного потенціалу країни, посилення її культурного впливу і престижу на міжнародній арені.

UDC 027.54(477-25):021.64(100)

Olena Vynohradova,

ORCID <https://orcid.org/0009-0000-6363-6776>,

Candidate of Historical Sciences,

Senior Research Associate,

Department of International Information and Foreign Relations,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: elena-vin@ukr.net

**ORGANIZATIONAL AND MANAGEMENT FOUNDATIONS OF THE
INTERNATIONAL ACTIVITY IN THE CONTEXT OF STRATEGICAL
DEVELOPMENT OF THE V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF
UKRAINE**

This paper explores the importance of reviewing the organizational and management documentation in the context of strategical development and extending the international collaboration of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine under current conditions.

Keywords: international library operations, regulatory documentation, research and methodical activities, international library collaboration, library communication relations.

УДК 004.91:002.1-022.53

Вовк Вікторія Юрївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-3213-6028>,

молодша наукова співробітниця,

сектор обслуговування в читальних залах,

відділ комплексного бібліотечного обслуговування,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: vovk.v0605@gmail.com

ОЦИФРУВАННЯ ФОНДУ МІКРОДОКУМЕНТІВ ЯК ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Проаналізовано фонд документів на мікроносіях Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та необхідність його оцифрування з метою збереження наукової інформації.

Ключові слова: збереження бібліотечного фонду, паперові документи, мікрографування, мікрофільми, мікрофіші.

Більшість документів, що складають основу фондів бібліотек, – це документи на паперових носіях. Однак папір, виготовлений з деревини, не призначений для тривалого зберігання. При його виробництві використовується кислота, яка активізує ультрафіолет, що надходить від сонячного світла і люмінесцентних ламп. Згодом, внаслідок хімічних реакцій, у структурі паперу відбуваються певні зміни: він втрачає еластичність, стає крихким, руйнується. На погіршення якості паперу впливає й підвищена температура, і вологість та їх різке коливання у місцях зберігання. Багаторазове використання паперових документів також сприяє прискоренню їх зношуваності.

Проблема захисту інформації, яка міститься на паперовому носії, і забезпечення її доступності вирішується шляхом переформатування паперового документа на інші носії з метою:

– збереження інтелектуального змісту документа;

– запобігання зношенню та старінню документа;

– розширення доступу до інформації;

– економії площі книгосховища;

– створення дублікатів копій на випадок втрати, пошкодження чи знищення оригіналу.

Заміна оригіналу на копію дозволяє зменшити експлуатаційне навантаження на першоджерело, яке треба зберегти для нащадків у його первісному вигляді; знизити ризик механічних пошкоджень; запобігти передчасному «зачитуванню», псуванню та викраденню при книговидачі.

Основними технологіями переформатування друкованих документів на інші носії в різні роки були: виготовлення факсимільних видань та репринтних перевидань, мікрографування, ксерокопіювання. Останній метод вважається найбільш універсальним завдяки оперативності й простоті. Однак світлове й теплове навантаження під час ксерокопіювання негативно впливає на паперові документи та викликає деструктивні процеси, які поступово призводять до їх руйнації. При ксерокопіюванні паперовий носій зношується, набуває механічних дефектів, оскільки технологія копіювання потребує його щільного притискання до поверхні апарату.

Донедавна ефективним бібліотечним сервісом було мікрографування, тобто перенесення текстів паперових документів на мікроносії з високим рівнем стиснення інформації, розташованої на рулонній або форматній плівці. Читання таких репрографічних копій потребує використання спеціальних оптичних апаратів з проєкцією (на вбудованому екрані) збільшених у 5–20 разів послідовних зображень сторінок документа.

Основними видами мікроносіїв є мікрофільми і мікрофіші, при створенні яких застосовуються дві різні технології.

Мікрофільм – це фотографічна рулонна плівка з високою роздільною здатністю, що містить мініатюрні зображення документів. Мікрофіша – це копія плоских оригіналів паперового документа, виготовлена фотографічним способом на форматній фотоплівці з послідовним розташуванням кадрів у кілька рядів. Сам термін походить від комбінації двох слів: *micro*, що означає маленький, і *fiche* – картка або лист, що точно описує мініатюрний формат, який використовується для зберігання чималих обсягів інформації. Так на одній мікрофіші розміром 6×12 або 7.5×12 см міститься від 30 до 130 сторінок книжкового або журнального тексту, тобто документ зменшується приблизно до 1/25 від його натурального розміру.

Упродовж тривалого часу в Національній бібліотеці імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) відбувалося активне формування

фонду мікрофільмів і мікрофіш. Початок був покладений у 1970-ті роки, коли до Центральної наукової бібліотеки АН бібліотеки УРСР (таку назву мала установа з 1965 по 1989 рр., у 1989 р. присвоєно ім'я В. І. Вернадського) шляхом міжнародного книгообміну надходили іноземні дисертації, монографії та періодичні видання на мікроносіях. З 1980 р. наукова бібліотека також одержувала мікрокопії валютних журналів, які виготовлялися в різних установах науково-технічної інформації.

З моменту свого заснування (1989), бібліотечно-інформаційне обслуговування користувачів документами на мікроносіях забезпечував спеціалізований зал обслуговування дисертаціями та документами на мікроносіях, який функціонував спочатку в складі відділу обслуговування читачів літературою природничо-технічного профілю, а з 2010 р. – як один із провідних підрозділів відділу комплексного бібліотечно-інформаційного обслуговування.

Для роботи з фондом мікрофільмів зал був оснащений спеціальним апаратом «Мікрофот 5 ПО-1», призначеним для читання кольорових і чорно-білих мікрофільмів на перфорованій плівці шириною 16 мм та 35 мм.

Відбір документів для мікрофільмування здійснювався на підставі аналізу частоти їх використання, цінності, фізичного стану, року видання, аналізу відмов читачам через причину «зайнято». Фонд мікрофільмів НБУВ, сформований з метою зберігання та забезпечення доступу до раритетних документів, став невід'ємною частиною її загального бібліотечно-інформаційного фонду. Наразі він нараховує понад 200 одиниць копій українських та іноземних книг, а також періодичних видань, відсутніх у фонді наукової бібліотеки.

Фонд мікрофіш залу налічує понад 10 тисяч одиниць копій документів. Це переважно мікрокопії іноземних дисертацій з різних галузей науки, іноземних часописів, які відсутні у фонді НБУВ, монографій та продовжуваних видань. Для роботи з мікрофішами зал був оснащений спеціальним апаратом РЕНТАКТА L100.

З метою зручності обслуговування користувачів фонд мікрофільмів і мікрофіш, а також алфавітний та систематичний каталог (довідково-пошуковий апарат) на цей вид документів було розміщено у самому читальному залі.

Мікроносії зберігаються в шафах, причому мікрофільми – в коробках із вологонепроникного картону, а мікрофіші – в конвертах,

у вертикальному положенні. На кожному примірнику проставлено шифр чорним чорнилом.

Мікрографування в порівнянні з іншими технологіями переформатування паперових документів має свої переваги:

- мікроносії юридично захищені, оскільки дані, які вміщені на них, неможливо змінити, а їх відображення є повністю адекватним оригіналу;

- мікроносії, зменшені до крихітного розміру, дають можливість зберігати великі обсяги інформації в компактному, концентрованому вигляді;

- до мікроносіїв неможливо занести жодний вірус.

Проте мікрографування паперових документів не стало ефективною бібліотечною технологією з причини низки недоліків:

- апарати для читання мікроносіїв є незручними, шкідливими для зору та їх робота супроводжується дратівливим шумом; вони швидко застарівають та знімаються з виробництва;

- для пошуку потрібної сторінки, цитати або визначення, яке віддалене на десятки й сотні кадрів, читач вимушений неодноразово перемотувати катушку з плівкою, що спричиняє непродуктивні витрати часу;

- бібліотечний працівник вимушений час від часу перемотувати рулони мікроплівки з метою запобігання її злипанню та перевірки якості;

- мікроносії не є стабільними через недовговічність самої плівки. До того ж вони чутливі до пошкоджень, тож потребують пильного нагляду.

З впровадженням цифрових технологій мікрографування безповоротно втратило свою актуальність. Сьогодні перед науковою бібліотекою постає потреба в розширенні власного цифрового контенту в тому числі й за рахунок документів, що містяться на мікроносіях, з метою збереження науково значущої інформації та її поширення в світовому цифровому просторі.

UDC 004.91:002.1-022.53

Viktoriiia Vovk,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-3213-6028>,

Junior Research Associate,

Reading Room Service Department,

Department of Complex Library Service,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: vovk.v0605@gmail.com

DIGITIZATION OF THE FUND OF MICRO-DOCUMENTS AS AN IMPORTANT ASPECT OF PRESERVATION OF SCIENTIFIC INFORMATION

The fund of documents on microcarriers of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine and the need for their digitization in order to preserve scientific information were analyzed.

Keywords: preservation of the library fund, paper documents, micrographs, microfilms, microfiches.

УДК 025.21-021.633(477)НБУВ:316.776

Гончаренко Маріанна Олексіївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4171-3715>,

молодша наукова співробітниця,

сектор універсального підсобного фонду і каталогів,

відділ комплексного бібліотечного обслуговування,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: Mar.Go65@ukr.net

КОНВЕРСІЯ УНІВЕРСАЛЬНОГО ПІДСОБНОГО ФОНДУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ЗАПИТІВ СУСПІЛЬСТВА

Розглянуто кількісно-якісні зміни складу універсального підсобного фонду відділу комплексного бібліотечного обслуговування Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як наслідок трансформації інформаційних запитів суспільства.

Ключові слова: універсальний підсобний фонд, конверсія, інформаційні запити.

Важливою ланкою бібліотечно-інформаційного обслуговування Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського (далі НБУВ) є універсальний підсобний фонд (далі УПФ) відділу комплексного бібліотечного обслуговування (далі ВКБО), сформований 2010 р. Оптимізація його інформаційного потенціалу відповідно до інформаційних пріоритетів сучасних

користувачів та суспільства в цілому залишається наразі чи не найважливішим напрямом роботи з фондом.

Раціональна організація інформаційного обслуговування в УПФ потребує систематичного й багатоаспектного аналізу інформаційних потреб. Інформаційні потреби бувають суспільні (об'єктивні), колективні та індивідуальні (суб'єктивні). Загальними ознаками інформаційних потреб є: тематика; характер затребуваної інформації; термін виникнення та період дії потреб. Індивідуальні інформаційні потреби найбільш динамічні тож процес їх виявлення здійснюється постійно. Для визначення індивідуальної інформаційної потреби встановлюємо, чи співпадає вона з базовою освітою користувача, профілем його попередньої діяльності, досвідом праці у цьому напрямі. Відрізняємо профільні потреби; потреби в інформації зі суміжних галузей чи проблем; потреби в інформації з галузей знань, до яких користувач не звертався раніше. При обслуговуванні враховуємо не тільки профільність інформаційних потреб, але й загальний рівень підготовки користувача.

УПФ видозмінюється під впливом вимог та інформаційних запитів читачів. Актуалізація складу УПФ відбувається планомірно, шляхом моніторингу інформаційних потреб користувачів УПФ, анкетування, соціологічного опитування, вибіркового обліку замовлень та іншими методами бібліотечної статистики. Зростання рівня задоволення інформаційних потреб та, відповідно, поліпшення результатів бібліотечної праці нерозривно пов'язані зі зростанням ефективності використання підсобного фонду. Інформаційні потреби визначають розвиток фонду, рівень, структуру та шляхи його оптимізації.

Тільки за умов використання фонду потенційна інформаційна потреба перетворюється у реальний читацький попит. Для його виявлення аналізуємо запити користувачів з визначенням тематики використовуваних джерел інформації, їх видового та хронологічного складу, зміст відмов за читацькими вимогами та їх причини, попит на різні види послуг та оцінки їх якості. Виявлення та оцінка інформаційних запитів користувачів дає змогу ефективно використовувати наявні інформаційні ресурси УПФ.

Починаючи з 2014 р. актуальності набули не тільки індивідуальні, але й колективні та суспільні інформаційні запити, що обумовлено початком війни на Донбасі, анексією Криму, ескалацією

антиукраїнської пропаганди в Росії та прямою збройною агресією РФ проти України. У зв'язку з цим упродовж 2014–2024 рр. відбувається конверсія (від лат. *conversio*–змінювання, перетворення) кількісно-якісного складу УПФ, пік якої припадає на 2022–2024 рр.

У цих умовах рекомплектування (вторинний відбір), набуває особливої важливості. Вторинний відбір, починаючи з 2014 р., був орієнтований на видалення документів за мовною ознакою, а також за місцем видання. До 2014 р. в УПФ зберігалася значна кількість російськомовних книжок, а також книжок видавництв РФ, в тому числі три російські книжкові зібрання колекційного типу, які надійшли окремо до 2010 р., а саме:

1. «УМСА-PRESS» – зібрання релігійно-філософського видавництва російської книги, створене 1991 р. (287 книжок та журналів);

2. «Пушкінський проект» – зібрання, створене 1999 р. однойменним російським культурно-просвітницьким товариством на честь 200-річного ювілею російського письменника О. С. Пушкіна (977 кн. од.);

3. «Росзарубіжцентр на Україні» – зібрання універсальних за змістом російських видань, створене 2008 р. (678 кн. од.).

2006 р. УПФ отримав право на комплектування першим примірником книжок, у зв'язку з чим 2007–2009 рр. до нього надійшла велика кількість перших примірників книжок (до 70% у структурі нових надходжень), серед яких превалювали надходження російських видань, зокрема монографій.

Починаючи з 2014 р. конверсія УПФ йшла шляхом послідовного збільшення комплектування україномовними виданнями та зменшення частки російськомовної літератури у структурі нових надходжень.

Зважаючи на надзвичайні обставини, 27 червня 2022 р. Міністерство культури та інформаційної політики України розробило рекомендації щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією РФ проти України. Консультативно-дорадчим органом при їх підготовці стала Рада з питань розвитку бібліотечної справи, до складу якої увійшли провідні спеціалісти бібліотечної справи країни, зокрема представники НБУВ.

Спираючись на вищезазначені документи, шляхом рекомплектування з усіх розділів УПФ були видалені та повернуті у фонд основного збереження (далі ФОЗ) книжки видавництв РФ,

насамперед ті, що мали шкідливий ідеологічний вплив на свідомість та підсвідомість громадян України.

Також вилучалися морально або інформаційно застарілі видання періоду СРСР, збереження яких не суперечить законодавству, але наближення їх до читача не є доцільним.

Таблиця 1

Співвідношення нових надходжень україномовних та російськомовних видань у 2014–2023 рр.

Рік надходження	Видання українською мовою прим. кн. (%)	Видання російською мовою прим. кн. (%)
2014	2398 (83%)	479 (17%)
2015	1744 (87%)	242 (13%)
2016	1073 (83%)	234 (17%)
2017	858 (86%)	128 (14 %)
2018	726 (91%)	114 (9%)
2019	533 (89%)	86 (11%)
2021	394 (98%)	52 (2%)
2022	203 (94%)	12 (6%)
2023	492 (94%)	29 (6%)
У цілому	8421 (86%)	1376 (14%)

Наразі комплектування російськомовними виданнями припинено остаточно. Внаслідок вторинного відбору, що тривав у 2022–2023 рр., зі складу УПФ було вилучено та повернуто на зберігання у ФОЗ 7860 друкованих одиниць, 70 % з них – російські.

Вдосконалення кількісно-якісного складу УПФ триватиме й надалі. Оновлення інформаційного потенціалу фонду є запорукою його відповідності потребам сучасного суспільства.

UDC 025.21-021.633(477)НБУВ:316.776

Marianna Goncharenko,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4171-3715>,

Junior Research Associate,

Sector of Universal Ancillary Fund and Catalogs,

Department of Complex Library Service,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: Mar.Go65@ukr.net

CONVERSION OF CONTENTS OF THE UNIVERSAL ANCILLARY FUND OF THE V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE IN CONTEXT OF CONTEMPORARY INFORMATION NEEDS OF SOCIETY

The article describes quantitative and qualitative changes of contents of the universal ancillary fund of department of complex library service of the V. I. Vernadskyi National library of Ukraine because of transformation of information needs of society.

Keywords: universal ancillary fund, conversion, information needs.

УДК 027.625(477)

Гордієнко Алла Іванівна,

ORCID <https://orcid.org/0009-0008-5429-205X>,

кандидатка культурології,

генеральна директорка,

Національна бібліотека України для дітей,

Київ, Україна

e-mail: nbudd@ukr.net

БІБЛІОТЕЧНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ ДІТЕЙ: НОВІ ВИКЛИКИ, СВІТОВА ІНТЕГРАЦІЯ

Розглянуто динаміку та причини скорочення мережі спеціалізованих бібліотек для дітей у 2014–2024 рр. та необхідність підвищення соціальної значимості бібліотек для громад. Висвітлено роботу Національної бібліотеки України для дітей із організації всеукраїнських заходів; окреслено напрями її міжнародної діяльності Національної бібліотеки України для дітей для дітей зокрема як національної секції ІВВУ.

Ключові слова: спеціалізована бібліотека для дітей, скорочення мережі, національна секція ІВВУ, Національна бібліотека України для дітей.

Станом на 01.01.2024 р. в Україні функціонує 621 спеціалізована бібліотека для дітей, зокрема 14 – для дітей та юнацтва. Це обласні бібліотеки для дітей, міські, селищні та сільські дитячі бібліотеки. За останнє десятиліття чисельність мережі значно зменшилася. Ще у 2014 р. функціонувало 1160 дитячих бібліотек та за 10 років кількість діючих закладів зменшилося на 539 одиниць.

Головними причинами зменшення чисельності закладів мережі є: тимчасова окупація АР Крим, Донецької та Луганської областей у 2014 р. (- 147 од.); окупація частини територій Донецької,

Запорізької, Херсонської та Луганської областей внаслідок повномасштабного вторгнення 2022 р. (- 96 од.); наслідки проведення децентралізації (- 296 од.). Тобто, протягом десяти років мережа спеціалізованих бібліотек зменшилася на 46 %.

Станом на 01.01.2024 р. повністю зруйновано 9, частково пошкоджено 59 бібліотек для дітей. На жаль, процес знищення бібліотек триває, і списки зруйнованих закладів можуть розширюватися далі, як і списки бібліотек, що скорочуються внаслідок оптимізації. Ми не можемо поки вплинути на роботу бібліотек, що опинилися під тимчасовою окупацією, але бібліотеки на підконтрольних територіях можна і треба зберегти.

Досвід доводить, що найкращий захист, який може забезпечити собі бібліотека, – це бути затребуваною суспільством, а для цього – бути активною у громаді, безперервно нагадувати про себе в інфопросторі та виходити за межі своєї інформаційної бульбашки, залучаючи якомога більшу аудиторію.

Бібліотеку, яка є осередком культурних та психологічних послуг, волонтерським центром, ніколи не сприйматимуть у суспільстві як тягар для платників податків чи рудиментарний елемент культури. Переважна більшість бібліотек для дітей є саме такими мультифункціональними осередками.

Заходи, що проводяться з мешканцями громад, давно вийшли за рамки бібліотечного обслуговування. Особливо активізувалися у різних напрямках діяльності бібліотеки після повномасштабного вторгнення, оскільки бібліотекарі органічно займають ніші затребуваних соціальних послуг. Ментальне здоров'я, волонтерство, екологічне виховання, утвердження української національної та громадянської ідентичності – це лише частина того, з чим щодня працюють наші бібліотекарі.

Національна бібліотека України для дітей (далі НБУ) додатково стимулює дитячі бібліотеки до активізації тих чи інших актуальних напрямів, ініціюючи та організовуючи тематичні всеукраїнські конкурси читання та дитячої творчості, а також всеукраїнські фахові конкурси.

Серед яких є як традиційні, що проводяться щороку або що два роки (Всеукраїнський дитячий літературний конкурс «Творчі канікули» – з 2017 р. щорічно, Всеукраїнський конкурс «Лідер читання» – з 2018 р. щорічно, Всеукраїнський екологічний конкурс

дитячого малюнка «Майбутнє планети у наших руках» – з 2022 р. щорічно, Всеукраїнський конкурс із правового просвітництва «Конституція для всіх: і великих, і малих» – з 2022 р. щорічно, Всеукраїнський огляд-конкурс обласних бібліотек для дітей – фаховий, з 2013 р. що два роки), так і конкурси приурочені до державних свят, пам'ятних дат тощо.

Кожен всеукраїнський конкурс – це робота дитячих бібліотек на місцях, де бібліотекарі організують стартові тури конкурсу, залучають дітей, працюють із керівниками дитячого читання (батьками, вчителями), що дає пропрацювання теми та додатковий простір для вияву творчості дітей, а також нові партнерства.

Кожне нове партнерство з представниками інших галузей, що долучаються до наших проєктів, – це адвокація бібліотек, адже ми отримуємо підтримку представників різних галузей, які люблять інтереси бібліотеки на всіх рівнях.

НБУ для дітей активно співпрацює з іноземними інституціями серед яких посольства та культурні представництва. І чимало з них є нашими партнерами у конкурсах.

Так, спільно з Посольством Литовської Республіки в Україні у 2023 р. проведено Всеукраїнський конкурс дитячого малюнку «Вільнюсу – 700» з нагоди відзначення 700-річчя столиці Литовської Республіки. Його мета – промоція заходів із полікультурного виховання дітей, розкриття у творчості дітей прагнення до збереження миру. До Дня державності Литви у Посольстві Литовської Республіки в Україні презентувалася виставка кращих робіт конкурсу.

З нагоди 200-річчя від дня народження національного угорського поета Шандора Петефі НБУ для дітей спільно з Посольством Угорщини в Україні провела Всеукраїнський дитячий конкурс читців поезії «Стукіт серця Петефі на берегах Дніпра». Серед його завдань – плекання спільних цінностей демократії та свободи, дослідження духовної спорідненості творчості Тараса Шевченка та Шандора Петефі.

Цьогоріч співпрацю з Посольством Угорщини продовжено спільним проведенням Всеукраїнського конкурсу дитячих ілюстрацій «БАТЬКІВЩИНІ», який покликаний плекати спільні цінності демократії та волелюбства.

Активною є співпраця бібліотеки з Республікою Молдова. Так, у 2023 р. до Року української культури в Республіці Молдова

започатковано пізнавально-красознавчий онлайн-екскурс «Діти еднають країни. Пізнаємо Україну разом». Цей проєкт передбачав створення українськими читачами-дітьми ресурсу про українські культурні надбання для дітей Молдови, які отримали креативний спосіб знайомства з культурою, історією та пам'ятками архітектури України.

Другий спільний проєкт – «Віртуальна мультикультурна подорож: Україна – Молдова. Це цикл із восьми відеоконференцій, під час яких відбувалося знайомство дітей із національними традиціями, обрядами та легендами наших країн; національними костюмами та дитячою літературою.

Крім того частими гостями бібліотеки стали надзвичайні та повноважні послы різних країн, які долучаються до проведення заходів, а також стають співорганізаторами нових.

Так Посольство Азербайджанської Республіки в Україні долучилося як партнер до нашого традиційного Всеукраїнського екологічного конкурсу дитячого малюнка «Майбутнє планети у наших руках», а з Посольством Киргизької Республіки в Україні організовано Всеукраїнський конкурс малюнків «Іссик-Куль – колицька моя: природа у творчості Чингіза Айтматова» до 95-річчя від дня народження киргизького письменника Чингіза Айтматова.

Варто зазначити, що шляхи до міжнародного партнерства для бібліотек зараз відкриті, як ніколи раніше. Представництва інших країн охоче йдуть на співпрацю. Крім офіційних зарубіжних представництв, бібліотека активно співпрацює з особистостями – журналістами та культурними діячами зарубіжжя. Серед них – британський журналіст The Guardian Ед Вульямі, син відомої дитячої письменниці Ширлі Х'юз. Навесні 2023 р. він відвідував НБУ для дітей, потім Херсонську та Миколаївську обласні бібліотеки для дітей. Своїми враженнями від роботи цих бібліотечних закладів і системи мережі дитячих бібліотек загалом він поділився на сторінках легендарної британської газети. А крім того, передав у дар українським дітям колекцію книжок своєї матері – 555 чудово ілюстрованих видань, більшість із цих книжок поповнять фонди обласних бібліотек для дітей Херсона, Миколаєва та Донецької обласної бібліотеки для дітей, яка тимчасово працює на базі Центральної бібліотеки для дітей КЗ БМР «Білоцерківська міська централізована бібліотечна система імені Петра Красножона»..

Емоційною та плідною була співпраця бібліотеки з відомим митцем, арттерапевтом, художником-керамістом із Люксембургу Паскалем Востеландом. Упродовж двох місяців у Національній бібліотеці України для дітей експонувався фрагмент унікального керамічного панно «Україна – Ельдорадо майбутнього», яке він створив разом із дітьми 190 країн світу.

Ідея цього проекту – залучити дітей усього світу до спільнотворення на підтримку України. Панно складалося з 2 023 керамічних фрагментів, об'єднаних у збірне полотно майже 12 метрів завдовжки та 2,5 метрів заввишки. Паскаль провів 8 унікальних майстер-класів із виготовлення керамічних плиток для панно для понад двох сотень наших користувачів, які створили 350 керамічних мінікартин. Перед цим серія таких майстер-класів відбулася у дитячих бібліотеках Львова, а зараз проходить у Черкаській обласній бібліотеці для дітей. До створення цього проекту вже долучилося понад пів тисячі дітей – читачів дитячих бібліотек Львівщини, Києва та Черкас.

Такі зустрічі та проекти набувають важливого значення. Це – промоція України в світі. Незважаючи на те, що світ уже третій рік осягає ідентифікацію України як окремої незалежної країни, багато деталей усе одно залишаються поза розумінням іноземних громадян. Саме через отакі гуманітарні місточки ми маємо змінювати бачення світу про нас – знайомлячи ближче з неймовірним різноманітним і достойним світом українців.

Промоцією української дитячої книги та лобюванням інтересів України ми займаємося і як національна секція Міжнародної ради з дитячої та юнацької книги (International Board on Books for Young People, далі ІВВУ), вважаючи за необхідне використовувати всі прийнятні можливості для донесення меседжів до закордонної спільноти про реальний перебіг подій, умови праці, незламність наших людей та ті жорстокі безчинства, що коїть Росія в Україні.

Тож ми відстоюємо позицію щодо позбавлення членства російських секцій. Питання напружене, дипломатично непросте, вимагає поступових кроків. На знак протесту ми відкликали минулого року своїх кандидатів на здобуття премії Андерсена. На початку березня, під час Болонської виставки, ми брали участь в онлайн-конференції з представниками ІВВУ різних країн, де обговорювали місце російської секції серед членів організації. У результаті спільних дій нашої секції та наших партнерів із посади

голови журі премії Андерсена звільнено російську художницю Анастасію Архіпову та з посади віцепрезидента виконавчого комітету ІВВУ знято Дениса Безносова. Продовжуємо працювати далі у цьому напрямі.

Зараз кожен із нас на своєму місці робить усе можливе, щоб надавати високий рівень послуг. Культура завжди на вістрі подій, особливо тих, що змінюють історію. Тож активність наша не тільки не зменшується, але навпаки виходить за межі довоєнних норм, щоб об'єднувати, підтримувати і надихати наших громадян на шляху до Перемоги!

UDC 027.625(477)

Alla Hordiienko,

ORCID <https://orcid.org/0009-0008-5429-205X>,

Candidate of Cultural Studies,

General Director,

General Director of the National Library of Ukraine for Children,

Kyiv, Ukraine

e-mail: nbudd@ukr.net

LIBRARY SERVICE FOR CHILDREN: NEW CHALLENGES, GLOBAL INTEGRATION

The theses consider the dynamics and reasons for the reduction of the network of specialized libraries for children in 2014–2024 and the need to increase the social significance of libraries for communities. The work of the National Library of Ukraine for Children for Children in the organization of all-Ukrainian events was highlighted; directions of the National Library of Ukraine for Children for Children's international activities for kids are outlined, including as a national section of IBBY.

Keywords: specialized library for children, reduction of network, national section of IBBY, National Library of Ukraine for Children.

УДК 027.54 (477-25)НБУВ:001.891:025

Горева Вікторія Володимирівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-1383-7013>,

кандидатка історичних наук, учена секретарка,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: horeva@nbuv.gov.ua

Кулаковська Тетяна Леонтіївна,
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2108-3285>,
кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця,
відділ науково-методичної роботи,
Інститут бібліотекознавства,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна
e-mail: kulakovska_2019@ukr.net

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО НАУКОВОГО БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ

На прикладі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського розглянуто особливості та специфічні показники оцінювання ефективності діяльності національного наукового бібліотечно-інформаційного комплексу.
Ключові слова: національний науковий бібліотечно-інформаційний комплекс, оцінювання ефективності діяльності.

Особливе місце в науково-інформаційному просторі України посідає Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) як потужний національний бібліотечно-інформаційний комплекс та академічна наукова установа, що поєднує теоретичні дослідження у галузі бібліотекознавства, бібліографознавства, архівознавства, документознавства, соціальних комунікацій з прикладною, видавничою та науково-організаційною діяльністю; можливості апробації і впровадження отриманих наукових результатів; проведення науково-освітньої діяльності; має міжнародний авторитет і корпоративні зв'язки з науковими, бібліотечними та архівними установами України тощо. Одночасно за обсягом і цінністю своїх фондів (понад 16 млн од. зб., з них 6,5 млн од. зб. – унікальна історико-культурна спадщина) належить до числа найбільших бібліотек світу і посідає шосте місце серед європейських книгозбірень, здійснює формування, наукове опрацювання, забезпечення суспільного використання та збереження історико-культурної спадщини України, що є національним надбанням.

Як кожна наукова установа, НБУВ періодично проходить процедуру оцінювання ефективності діяльності та використання бюджетних коштів відповідно до методик, що діють в Україні, і які

враховують міжнародні методологічні рекомендації *Організації економічного співробітництва та розвитку (Organisation for Economic Cooperation and Development)*, що об'єднує 37 країн, серед яких – ЄС, США, Японія та інші. Враховано також особливості національної статистики та результати широкого обговорення і пропозиції установ і окремих науковців, зокрема НАН України. Від НБУВ активну участь у розробці і доопрацюванні методики, зокрема, й питання щодо пріоритетності якісного (експертного) оцінювання ефективності діяльності установи та її підрозділів порівняно з кількісними (у тому числі наукометричними) даними, врахування особливостей науково-дослідних завдань, які вирішує установа, та специфічних показників, що характеризують роботу національного бібліотечно-інформаційного комплексу, брали, зокрема, академік НАН України О. Онищенко, член-кореспондентка НАН України Л. Дубровіна та інші.

Загалом методики як державної атестації, так і оцінювання в НАН України базуються на приблизно однаковому наборі принципів, показників та критеріїв. Відрізняються термінами проведення: якщо це державна атестація – термін від одного до п'яти років, залежно від категорії, яку отримала установа на попередній атестації; якщо оцінювання в системі НАН України – термін п'ять років. Під час державної атестації оцінюється тільки діяльність установи, а оцінювання в НАН України проводиться як для всієї установи, так і для наукового підрозділу, і є можливість оцінити діяльність кожного науковця. Варто зазначити, що методика державної атестації (2017) не містила, а методика оцінювання в НАН України (2017) частково мала специфічні показники, за якими повинні аналізуватись усі напрями діяльності окремих унікальних наукових установ, зокрема бібліотек, що мають статус національних та об'єктів національного надбання, як приміром, НБУВ.

Зазначимо, що НБУВ за результатами оцінювання діяльності у 2019–2020 рр. віднесено до найвищої категорії як наукову устанovu, що є лідером за багатьма науковими напрямками, має вагомні наукові та практичні результати, визнані на найвищому національному і міжнародному рівнях, високий науковий потенціал та ефективно його використовує. Визнано ефективною науково-дослідну, науково-організаційну діяльність 91 % її відділів. Таким чином, НБУВ на власному досвіді пересвідчилася у об'єктивності та перевагах методик НАН України, де пріоритетним було якісне (експертне)

оцінювання, а кількісні характеристики аналізувалися з урахуванням особливостей напрямів та завдань наукової роботи, публікаційної активності тощо.

У НБУВ було розроблено *специфічні показники*, зокрема показник (критерій) публікаційної активності та наукової результативності діяльності національних наукових бібліотек, врахування яких дало змогу експертам об'єктивно визначити реальні результати наукової діяльності та її складників – науково-організаційної та науково-методичної роботи, і які представлено в аналітичних записках та наукових публікаціях генеральної директорки НБУВ член-кореспондентки НАН України Л. Дубровіної.

Пропозиції науковців та фахівців НБУВ із врахування специфічних показників, що характеризують діяльність таких наукових установ, як національні бібліотеки, музеї, архіви, які поєднують наукову роботу з формуванням, науковим опрацюванням, забезпеченням суспільного використання та збереження історико-культурної спадщини України, і є національним надбанням, було враховано і у новій редакції методики НАН України (постанова Президії НАН України від 11 січня 2023 р. № 33). Зокрема, включено додаток 6 «*Орієнтовний перелік додаткових показників для оцінювання особливості та унікальності окремих наукових установ НАН України*». Так, для бібліотек передбачено, зокрема, такі кількісні показники: обсяг бібліотечного фонду та електронних інформаційних ресурсів; місце за показником обсягу бібліотечного фонду серед національних бібліотек Європи/України; загальна кількість користувачів бібліотеки (всього, у тому числі: кількість користувачів електронних ресурсів); кількість проблемно-орієнтованих баз даних та записів у них. Додатково враховано показники роботи наукових видавництв, яким, приміром, є НБУВ, зокрема: кількість: наукових періодичних фахових видань, випуск та підготовку яких забезпечує установа як видавець; тих, які входять до основних світових наукометричних баз тощо. Доповнено також перелік видів видань, які характеризують *публікаційну активність науковців*. Важливою для наукових установ гуманітарної сфери є можливість самостійно визначати провідні, фахові за їх профілем бази даних, в яких індексуються публікації.

З урахуванням вищевикладеного НБУВ долучилась у 2024 р. до громадського обговорення проекту нової методики оцінювання, розробленої МОН України для державної атестації і оприлюдненої на

його сайті. Надані пропозиції і рекомендації стосувались, зокрема, специфічних показників унікальності установ.

Підсумовуючи вищевикладене, зауважимо, що лише застосування у методиках з оцінювання ефективності діяльності установ сукупності якісних і кількісних показників для всіх наукових установ та врахування додаткових, що характеризують специфіку/унікальність наукової, науково-прикладної, науково-організаційної, науково-методичної діяльності окремих установ, що мають статус національних та зберігають національне надбання, дозволить всебічно і реально оцінити її обсяги, якість, значення для розвитку українського суспільства, науки, освіти, культури. Це повною мірою стосується оцінювання ефективності діяльності НБУВ як національного наукового бібліотечно-інформаційного комплексу.

UDC 027.54 (477-25)НБУВ:001.891:025

Viktoriiia Horieva,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-1383-7013>,

Candidate of Historical Sciences,

Academic Secretary,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: horeva@nbuv.gov.ua

Tetiana Kulakovska,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2108-3285>,

Candidate of Historical Sciences,

Senior Research Associate,

Department of Scientific and Methodical Activity,

Institute of Library Science,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: kulakovska_2019@ukr.net

CONTEMPORARY APPROACHES TO ASSESSING THE EFFECTIVENESS OF ACTIVITIES OF THE NATIONAL SCIENTIFIC LIBRARY AND INFORMATION COMPLEX

This paper examines the peculiarities and specific metrics for evaluating the effectiveness of operations within a national scientific library and information complex on the example of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

Keywords: National scientific library and information complex, effectiveness assessment of activities.

УДК 027.54(477.83-25):[025.17:090.1]: [025.7/9:004.65

Грень Зоряна Тарасівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-9869-7421>,

кандидатка наук із соціальних комунікацій,

учена секретарка,

Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника,

Львів, Україна

e-mail: gren@nas.gov.ua

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ, ОСОБЛИВОСТІ ОЦИФРУВАННЯ КОЛЕКЦІЙ ДІЯЧІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Висвітлено діяльність Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника, спрямовану на забезпечення доступу користувачам до історико-культурних фондів Бібліотеки, зокрема бібліотечних колекцій представників української еміграції другої половини ХХ ст. через створення електронних ресурсів.

Ключові слова: українська еміграція, бібліотечна колекція, електронний ресурс, цифрова колекція, Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника.

Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника (далі ЛННБ України ім. В. Стефаника) є сьогодні одним із найбільших в Україні інституційних власників архівних і бібліотечних колекцій української діаспори. Зокрема, особливу цінність мають бібліотечні зібрання представників української повоєнної еміграції в Західній Європі, Канаді та США, що надійшли до ЛННБ України ім. В. Стефаника упродовж 2002–2023 рр.

Це, наприклад, колекції Омеляна Антоновича (1914–2008), доктора права, громадського діяча і мецената, та його дружини Тетяни Антонович (1915–2001), докторки медицини, лікарки-нефролога, меценатки (США); Мар'яна Коця (1922–2001), мецената, громадсько-культурного діяча, журналіста, видавця (США); Любомира Винара (1932–2017), історика, бібліографа, громадського діяча (США); Дмитра Бучинського (1913–1963), літературознавця, бібліографа, журналіста (Іспанія); Михайла-Святомира Фостуна (1924–2004), доктора права, письменника, журналіста, громадського

і політичного діяча (Велика Британія); Володимира Гаврилюка (1921–2017), журналіста (Франція); Андрія Бідося (?–1957), члена Об'єднання колишніх вояків–українців у Великій Британії, редактора і видавця; Українського Бібліотечного Товариства в Торонто (Канада).

Повномасштабне вторгнення Росії на територію України загостило питання забезпечення доступу до цих колекцій. Одним із шляхів вирішення проблеми є створення страхових копій та організація електронного ресурсу. Важливою передумовою цього процесу повинно стати вивчення складу, структури та шляхів формування кожної з колекцій, що не лише мають потужний науково-інформаційний та джерелознавчий потенціал, а й свідчать про бібліофільські тенденції в українській діаспорі.

До складу колекцій Омеляна і Тетяни Антоновичів, Мар'яна та Іванни Коців, Любомира Винара, Дмитра Бучинського, Українського бібліотечного товариства в Торонто входять книжкові видання, періодика, картографічні видання, твори мистецтва, архівні документи, фотоматеріали та ін.

Зокрема, бібліотека видатних меценатів Омеляна і Тетяни Антоновичів налічує 1026 книжкових видань, 18 творів мистецтва та значну кількість різнотипних архівних документів. Книжкові видання цієї бібліотеки містять автографи знаних діячів української культури діаспори та України, лауреатів щорічної премії Фундації Омеляна і Тетяни Антоновичів за літературні твори та українознавчі наукові дослідження.

Колекція Мар'яна Коця (загалом 8671 од. зб.), окрім книжкової частини, включає періодику, а також дуже цінну мистецьку колекцію (загалом 154 твори, серед яких – 11 скульптур та 143 од. зб. живопису і графіки).

Колекція бібліографа, журналіста, літературознавця, чільного представника української діаспори в Мадриді Дмитра Бучинського, що складається з 3907 книжкових і періодичних видань, 858 листівок, 848 конвертів, 169 фотографій, 1865 марок, а також архів, до якого входить епістолярна спадщина вченого, машинописні тексти радіопередач та інші документи. Чимало книжкових видань з колекції мають автографи, дарчі написи, нотатки, що засвідчує широке комунікаційне коло вченого.

Початок цілеспрямованої діяльності зі створення цифрових колекцій було покладено в рамках виконання відомчої наукової теми

«Ресурси ЛННБ України ім. В. Стефаника: історичні виміри та інноваційні форми розкриття і представлення», яка планується до завершення у 2025 р., і в якій поєднано наукове опрацювання колекцій з наступним оцифруванням їх змісту і представленням результату через АБИС ALEPH. З цією метою в електронній інфраструктурі бібліотеки створено сторінку «Ресурси і фонди» > «Цифрові колекції» (<https://www.lsl.lviv.ua/index.php/uk/resursi-i-fondi/tsyfrovi-kolektsiyi/>). Колекція Дмитра Бучинського стала першою з-поміж зібрань представників української повоєнної еміграції, яка матиме свій цифровий образ.

Необхідність дослідження і надання доступу до бібліотечних колекцій представників української еміграції, які зберігаються у фондах ЛННБ України ім. В. Стефаника, зумовлена тим, що наявні в них документи є потужним джерелом до вивчення наукової, соціокультурної, книго- та пресовидавничої діяльності української еміграції, доброю інформаційною базою для створення бібліографії українського друкованого слова в еміграції, для вивчення громадсько-політичного життя української еміграції, партій, осередків, організацій, установ, фондів та товариств; культурного, мистецького та наукового життя, діяльності Української Вільної Академії Наук (УВАН), НТШ, Українського історичного товариства; бібліофільських стратегій української еміграції другої половини ХХ ст.; біографій представників української еміграції; практичних аспектів протидії радянській та російській пропаганді в умовах холодної війни; культурно-дипломатичних взаємин із державними інституціями країн проживання; теоретичних та практичних аспектів колекціонерства, музейництва та архівної справи в середовищі української еміграції у вказаний період; практичних аспектів протидії українською еміграцією радянській та російській пропаганді в умовах холодної війни; головно ж – ролі української еміграції у збереженні історичної пам'яті українців.

UDC 027.54(477.83-25):[025.17:090.1]: [025.7/9:004.65

Zoriana Hren,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-9869-7421>,

Candidate of Sciences in Social Communications,

Academic Secretary,

Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine,

Lviv, Ukraine

e-mail: gren@nas.gov.ua

INFORMATION VALUE AND FEATURES OF DIGITIZING COLLECTIONS OF UKRAINIAN EMIGRANTS OF THE SECOND HALF OF THE XX CENTURY

The article highlights the activities of the Vasyl Stefanyk National Scientific library of Ukraine in Lviv aimed at providing users with access to the historical and cultural funds of the Library, in particular, library collections of representatives of the Ukrainian emigration of the second half of the twentieth century through the creation of electronic resources.

Keywords: Ukrainian emigration, library collection, electronic resource, digital collection, Vasyl Stefanyk National Scientific library of Ukraine in Lviv.

УДК 37.091.321:001.102]”20”

Григоревська Олена Вікторівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2099-0000>,

докторка наук із соціальних комунікацій, старша наукова співробітниця,
професорка,

кафедра інформаційних комунікацій,

факультет української філології, культури та мистецтва,

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,

Київ, Україна

e-mail: o.hryhorevska@kubg.edu.ua

ЦИФРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ІНФОРМАЦІЙНОГО ФАХІВЦЯ У ХХІ СТОЛІТТІ

Розглянуто основні підходи до формування та оцінювання цифрової грамотності здобувачів освіти у галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи, розвитку цифрових компетентностей фахівців-практиків. Представлено український та зарубіжний досвід оцінювання навичок цифрової грамотності.

Ключові слова: інформаційна освіта, цифрова грамотність, цифрова культура, цифрова компетентність.

Цифровізація суспільно-економічних відносин, розширення меж і сервісів інформаційного бізнесу, розробка моделей стимулювання прийняття цифрових технологій та оцінювання державного впливу на формування цифрової грамотності різних верств населення – усі ці явища знаходяться під посиленою увагою науковців. В межах даного дослідження ми зосереджуємося

на сучасних підходах до формування та оцінювання цифрової грамотності у різних сферах діяльності, зокрема в освіті та бізнесі, які варто застосувати до розвитку цифрової компетентності інформаційних фахівців. В основу аналізу покладено матеріали та публікації останніх п'яти років, зокрема статті зарубіжних дослідників С. Десмаріані (Susi Desmaryani), А. Солах (Ahmad Soleh), І. Вьярта (Iqra Wiarta) (2024) та Ф. Лафіфа (Fitria Lafifa), Д. Росана (Dodan Rosana) (2024), публікації Н. Морзе (2019), І. Воротникової (2019), проєкт опису цифрової компетентності педагогічного працівника (2019), опис рамки цифрової компетентності для громадян України (2021).

На нашу думку, постає питання щодо визначення рамок цифрової компетентності (далі ЦК) інформаційного фахівця. Воно виникає як у дослідницькій, так у практичній площині, зокрема під час вироблення проєкту професійного стандарту «Бібліотекар» (відповідні роботи розпочалися у 2024 р. під проводом Державного агентства України з питань мистецтв та мистецької освіти). Базовими документами, які варто врахувати при виробленні таких рамок, можуть стати напрацювання експертів під керівництвом Міністерства цифрової трансформації України (Опис рамки цифрової компетентності для громадян України, 2021) та вироблений науковою командою під керівництвом Н. Морзе проєкт опису ЦК педагогічного працівника (2019).

Як зазначають розробники рамки ЦК для громадян України, їхні напрацювання можна використовувати, окрім іншого, для внесення доповнень та змін у професійні стандарти і посадові вимоги; створення програм навчання, тренінгів, освітніх ресурсів, спрямованих на підвищення рівня володіння ЦК; створення професійних, більш деталізованих, рамок ЦК основних професійних груп різних галузей економіки, сільського господарства, державних службовців, освітян, медичних працівників, підприємців тощо.

Опис ЦК педагогічного працівника містить п'ять напрямків, в межах яких фахівці здобувають та розвивають власні навички, знання та вміння: вчитель у цифровому суспільстві; професійний розвиток; використання та аналіз цифрових ресурсів; навчання та оцінювання учнів; розвиток цифрових компетентностей учнів. Для фахівців інформаційної сфери можлива екстраполяція чотирьох із вищенаведених напрямків. Зокрема, з урахуванням того факту, що опис ЦК має бути орієнтований на застосування як на всіх рівнях

підготовки майбутніх фахівців, так і в системі підвищення кваліфікації, можна запропонувати такі напрямки: інформаційний фахівець в цифровому суспільстві; освіта та професійний розвиток; формування, використання та аналіз цифрових ресурсів; розвиток цифрових компетентностей користувачів бібліотек, архівів, інформаційних центрів.

Важливим складником визначення рівня ЦК є його оцінювання. Освіта і професійний розвиток мають передбачати коректне і стандартизоване оцінювання рівня ЦК, виявлення прогалин та побудову індивідуальної програми розвитку компетентності. У дослідженні Ф. Лафіфи та Д. Росани (2024), присвяченому інноваціям в оцінюванні навичок цифрової грамотності студентів під час дослідного навчання, запропоновано використання закритих тестів з варіантами відповідей з використанням моделі Раша. Такий тестовий інструмент розроблений на основі п'яти аспектів навичок цифрової грамотності: інформація; спілкування; створення контенту; безпека та вирішення проблем.

В Україні ми маємо можливість послуговатися загальнодоступним ресурсом для оцінювання цифрових навичок інформаційних фахівців шляхом тестування на національній онлайн-платформі «Дія. Цифрова освіта» – «Цифрограм для бібліотекарів» та «Цифрограм 2.0 для громадян». Здобувачі вищої освіти за освітньою програмою «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Київського столичного університету імені Бориса Грінченка вже кілька років поспіль проходять оцінювальне тестування за допомогою цифрограма. Переважна більшість студентів має високий – С1 та С2 результат. Оцінювання стосується таких сфер ЦК як: основи комп'ютерної грамотності; інформаційна грамотність, уміння працювати з даними; створення цифрового контенту; комунікація і взаємодія у цифровому суспільстві; безпека у цифровому середовищі; розв'язання проблем у цифровому середовищі та навчання впродовж життя.

У публікації індонезійських дослідників С. Десмаріані, А. Солех, І. Вьярта (2024) зазначається, що застосування технологій і підвищення цифрової грамотності є важливими стратегіями адаптації та виживання; державна підтримка розвитку ЦК у сфері малого та середнього бізнесу позитивно впливає на цифрову грамотність лише в частині надання засобів та інфраструктури, розширення мереж та ліцензування; потребує створення оптимальних

програм цифрового навчання для подолання незручностей і незахищеності. Дослідниками також відзначається, що ефективність отримання цифрових навичок пов'язана з особистими мотиваційними факторами.

Отже, вироблення рамок ЦК інформаційного фахівця має врахувати багаторівневість та багатоаспектність оцінювання знань, умінь та навичок, якими володіє професіонал для використання цифрових технологій з метою комунікації, власного розвитку, творчості, професійної діяльності або здобуття освіти, активної участі у громадському житті.

UDC 37.091.321:001.102]"20"

Olena Hryhorevska,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2099-0000>,

Doctor of Science in Social Communications, Senior Research Associate,
Professor,

Department of Information Communications,
Faculty of Ukrainian Philology, Culture and Arts,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
Kyiv, Ukraine

e-mail: o.hryhorevska@kubg.edu.ua

THE DIGITAL COMPETENCE OF INFORMATION SPECIALISTS IN THE XXI CENTURY

The main approaches to the formation and assessment of digital literacy of students in the field of information, library and archival affairs, development of digital competencies of practitioners are considered. Ukrainian and foreign experience in assessing digital literacy skills is presented.

Keywords: information education, digital literacy, digital culture, digital competence.

УДК 026/027:021.1]:004.77:338.012

Дем'янюк Владислав Валерійович,

ORCID <https://orcid.org/0009-0000-2800-4802>,

студент,

Навчально-науковий Інститут міжнародних відносин,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна

e-mail: mb22.demianiuk@clouds.iir.edu.ua

БІЗНЕС-БІБЛІОТЕКИ ЯК ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНА ПЛАТФОРМА СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Розглянуто діяльність бізнес-бібліотек як важливого інформаційно-комунікаційного складника розвитку підприємницької діяльності. Визначено їх роль у забезпеченні функцій сучасних компаній, проаналізовано досвід іноземних бібліотек у налагодженні механізмів інформаційно-комунікаційної підтримки діяльності фірм та підприємств.

Ключові слова: бізнес-бібліотеки, підприємництво, інформаційно-комунікаційної підтримки, бібліотечні послуги.

Сьогодні в умовах динамічних змін світового економічного простору, важливим чинником забезпечення функціонування компаній та їхнього довгострокового розвитку стає налагодження партнерської взаємодії із інституціями державного та громадського сектору. Впровадження подібного підходу актуалізується з огляду на те, що переважна частина підприємств на початкових етапах власного життєвого циклу не володіють достатньою кількістю виробничих ресурсів (інформацією, капіталом, приміщеннями, діловими контактами). Відповідно, для підтримання конкурентоспроможності на національних та міжнародних ринках компанії потребують імплементації новітніх рішень до власних стратегій.

Однією із найбільш проривних у цьому контексті стала концепція «бізнес-бібліотек». На практиці цим терміном позначаються спеціальні департаменти та відділи публічних бібліотек, які надають спектр інструментів для задоволення операційних та стратегічних потреб суб'єктів господарської діяльності. Насамперед, інформаційно-комунікаційна підтримка надається у галузях маркетинг-менеджменту (статистичні дослідження, генерування ідей, розробка продуктів, реклами та кампаній просування), бухгалтерського та податкового обліку та юридичної допомоги.

Моделі взаємодії бібліотек та бізнесу набули широкого поширення у провідних економіках світу – наприклад, у США Американською бібліотечною асоціацією ініційовано програму «Libraries Build Business» (Бібліотеки будують бізнес), яка, насамперед, сприяє розвитку потенціалу локальних книгозбірень. (<https://www.ala.org/advocacy/workforce/grant>) У цьому контексті

доцільно визначити напрями та особливості функціонування «бізнес-бібліотек» на основі реальних кейсів. Наприклад, Директор публічної бібліотеки Cecil County (округ Сесіл, Меріленд, США) М. Міллер окреслює основне завдання бізнес-бібліотек наступним чином: «з'єднання підприємців з інформацією, даними та дослідженнями, необхідними для започаткування та розвитку їхнього бізнесу» та наголошує, що бізнес-бібліотеки – це місце, яке дає змогу підприємцям правильно спланувати власну фінансову діяльність (наприклад, через створення розгорнутого бізнес-плану, який необхідний для кредитування) та виокремити власне позиціонування на ринках. Проведення низки тренінгів та курсів обумовлює більш широкий доступ компаній до інноваційних інструментів – маркетинг у соціальних мережах, платформи операційних задач. (<https://princh.com/blog-building-a-business-at-the-library/>).

Таким чином, бібліотеки стають первинним центром розвитку потенціалу мікропідприємців, що сприяє пожеввленню конкуренції на локальних ринках та інклюзивності у веденні бізнесу. Наприклад, компанії, які застосовують стратегії низького рівня інвестицій у виробничі фонди, зокрема бутстрепінгу (одна з концепцій економіки, що передбачає діяльність власним коштом і своїми зусиллями, тобто без сторонньої допомоги й залучення зовнішніх інвесторів), можуть отримати у оренду на вигідних умовах приміщення для проведення ділових перемовин, нарад тощо. Яскравим прикладом є робота конференц-центра Library Square при Публічній бібліотеці Ванкувера (Канада), що пропонує локації, придатні для проведення заходів будь-якого масштабу, які компанії можуть легко орендувати за потреби. Також, бібліотеки дають змогу малим підприємцям здійснювати аутсорсинг своєї діяльності, що є на перших етапах розвитку компанії є важливим чинником забезпечення core activities (базових функцій) компаній. Так, підприємець може звернутися до бібліотекаря із делегуванням певних задач як безкоштовно, так і на платній основі. Так, публічна бібліотека Торонто (Канада) пропонує платні роботи на замовлення (під назвою Intellisearch), де підприємства можуть довірити свої завдання експерту (<https://www.torontopubliclibrary.ca/smallbusiness/>). З іншого боку, публічна бібліотека Монреалю VanQ (Канада) надає безкоштовну послугу, де підприємства можуть отримати допомогу в проведенні маркетингових досліджень від бібліотекаря

(<https://princh.com/blog-11-services-that-libraries-can-provide-to-help-local-businesses-and-entrepreneurs/>).

Підбиваючи підсумки, констатуємо, що бізнес-бібліотеки, володіючи різноаспектним інструментарієм інформаційно-комунікаційної підтримки стають незамінним базисом розвитку та стимулювання потенціалу малого, мікро- та середнього підприємництва. Вони надають доступ до великої кількості даних, що допомагає працівникам і менеджменту залишатися в курсі останніх тенденцій та нововведень у своїй галузі. Якісна інформаційно-комунікаційна підтримка значно покращує процес прийняття рішень, дозволяючи керівникам спиратися на перевірену аналітику. З огляду на це, бізнес-бібліотеки відіграють ключову роль у підвищенні конкурентоспроможності та адаптації до ринкових умов, що, своєю чергою, сприяє загальному економічному зростанню та резильєнтності підприємств.

UDC 026/027:021.1]:004.77:338.012

Vladyslav Demianiuk,

ORCID <https://orcid.org/0009-0000-2800-4802>,

Student,

Educational and Scientific Institute of International Relations,

Taras Shevchenko National University of Kyiv,

Kyiv, Ukraine

e-mail: mb22.demianiuk@clouds.iir.edu.ua

BUSINESS LIBRARIES AS AN INFORMATION AND COMMUNICATION PLATFORM FOR STRATEGIC ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT

This paper examines the activity of business libraries as a crucial information and communication component in the development of entrepreneurial activities. It identifies their role in supporting the functions of modern companies and analyzes the experience of foreign libraries in establishing mechanisms of information and communication support for business and enterprise activities.

Keywords: business libraries, entrepreneurship, information and communication support, library services.

УДК 021.1:[341.123ООН:330.34.014-026.23

Дем'янюк Людмила Миколаївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4242-8390>,

кандидатка історичних наук,

старша наукова співробітниця,

відділ міжнародної інформації та зарубіжних зв'язків,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: demianiuk@nbuv.gov.ua

РОЛЬ БІБЛІОТЕК У ДОСЯГНЕННІ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Розглянуто глобальні цілі, визначені Організацією Об'єднаних Націй у сфері сталого розвитку до 2030 р. Розкрито процес їх адаптації в Україні, проаналізовано роль бібліотек у досягненні світових стратегічних орієнтирів.

Ключові слова: глобальні цілі, сталий розвиток, національні рамки, бібліотеки.

Актуальним у сучасних умовах глобалізаційних процесів є дослідження ролі бібліотек у досягненні цілей сталого розвитку, визначених Організацією Об'єднаних Націй (далі ООН). У вересні 2015 р. в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку відбувся Саміт ООН зі сталого розвитку та прийняття Порядку денного розвитку після 2015 р., на якому було визначено нові стратегічні орієнтири світового розвитку. Підсумковим документом Саміту «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» було затверджено 17 Цілей Сталого Розвитку (далі ЦСР) та 169 завдань. Порядок денний ООН до 2030 р. є всеохопним заклик до активних дій для подолання бідності, захисту планети та забезпечення миру, процвітання у всьому світі. ЦСР набули чинності від 1 січня 2016 р. та відзначаються взаємопов'язаністю, де прогрес у досягненні однієї цілі часто залежить від вирішення проблем, пов'язаних з іншою (<https://sdgs.un.org/2030agenda>). ЦСР не є юридично обов'язковими, однак уряди країн мають прийняти їх до виконання та розробити національні рамки для їх реалізації.

Україна, як і інші країни-члени ООН, приєдналася до глобального процесу забезпечення сталого розвитку. У 2019 р. Президент України своїм указом підтримав досягнення Цілей сталого розвитку та результатів їх адаптації з урахуванням специфіки розвитку України (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019>), викладених у Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна», а у грудні 2020 р. Кабінет Міністрів України постановив про необхідність врахування досягнення ЦСР у процесі формування та реалізації державної політики України (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1285-2020-%D0%BF#n10>). Таким чином, для встановлення стратегічних рамок національного розвитку України на період до 2030 р. на засадах принципу «нікого не залишити осторонь» було започатковано інклюзивний процес адаптації ЦСР (<https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf>).

Важливим документом у даному контексті також є «Рекомендація CM/Rec (2023)3 Комітету міністрів держав-членам про бібліотечне законодавство в Європі» Ради Європи, затверджена на 1462 засіданні заступників міністрів від 5 квітня 2023 р., яка підтверджує, що «бібліотеки повинні сприяти досягненню спільних цілей, визначених у межах Порядку денного у сфері сталого розвитку ООН на період до 2030 р., таких як соціальна інтеграція, якісна освіта, мир, справедливість та міцні інституції» (<https://rm.coe.int/0900001680aaced6>). Додаток до рекомендації, частина 2, пункт 5, зазначає, що в межах Порядку денного ООН у сфері сталого розвитку до 2030 р. управління бібліотекою повинно включати застосування «національними, регіональними та місцевими органами влади держав-членів необхідних організаційних, економічних та моніторингових механізмів для забезпечення бібліотечної діяльності та надання послуг. Бібліотеки мають бути залучені до національної культурної та освітньої політики, спрямованої на досягнення ЦСР, як це передбачено ООН та її еквівалентними програмами в європейському контексті» (<https://eblida.org/wp-content/uploads/2024/07/EBLIDA-Council-of-Europe-Recommendation-Approved-2023-ukr.pdf>).

Вагомий внесок у досягнення ЦСР забезпечують бібліотечно-інформаційні установи, виступаючи зв'язною ланкою в контексті визначених завдань і розробляючи відповідні рекомендації на міжвідомчому рівні. Очільником всесвітньої бібліотечної спільноти

є Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій і установ (IFLA), яка взяла на себе зобов'язання співпрацювати зі своїми членами – бібліотечними асоціаціями та установами зі 150 країн світу – для забезпечення їхньої здатності підтримувати реалізацію ЦСР на національному та місцевому рівнях. Так, IFLA розробила спеціальний посібник «Бібліотеки та Цілі сталого розвитку (ЦСР)», а команда «Бібліотечна мапа світу» (далі LMW) підготувала низку порад та корисну інформацію для створення розповідей та обміну інформацією про діяльність, проекти та програми бібліотек, їхній вплив на громади та внесок у ЦСР, які пропонуються для представлення на вебсайті LMW (<https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/hq/topics/libraries-development/documents/sdg-storytelling-manual.pdf>).

Варто відзначити професійно-просвітницьку роль ВГО Української бібліотечної асоціації (УБА) щодо популяризації шляхів досягнення ЦСР на національному рівні та підтримку бібліотек України у цьому процесі. Запроваджений у квітні 2020 р. онлайн курс «Спроможні бібліотеки сприяють досягненню ЦСР ООН до 2030 року», в доступній формі розкриває сутність кожної ЦСР та демонструє можливості й успішні приклади як бібліотеки сприяють їхньому досягненню (<https://vumonline.ua/course/libraries-in-achieving-sustainable-development-goals/>).

Доступ до інформації є наскрізним питанням, яке підтримує всі 17 глобальних цілей. Бібліотеки, як хранителі колективної пам'яті та акумулятори знань, відіграють критичну роль у забезпеченні доступу до широкого спектру інформаційних ресурсів. Завдяки документним зібранням та розвиненій інфраструктурі інформаційно-комунікаційних технологій (далі ІКТ), бібліотеки стають основними центрами доступу до знань, сприяючи освіті, культурному збагаченню та соціальній інклюзії. Важливим аспектом роботи бібліотек у цьому напрямі є їхня соціокультурна діяльність. Бібліотеки слугують майданчиками для культурно-просвітницьких заходів, залучаючи різноманітні спільноти та сприяючи соціальній інтеграції й взаєморозумінню шляхом донесення до свідомості різних соціальних груп громадян інформації, що передбачається у ЦСР. Інкорпоруєчи у своїй діяльності цілі 4 (якісна освіта), 9 (інновації та інфраструктура), 17 (партнерство заради сталого розвитку), бібліотеки надають доступ до інформації, закладеної у інших глобальних цілях, зокрема про здоров'я, подолання бідності,

раціональне природокористування, гендерну рівність та інші сфери суспільної життєдіяльності. Таким чином, бібліотеки відіграють вирішальну роль у формуванні обізнаного та активно залученого суспільства, яке здатне сприяти реалізації глобальних цілей, ефективно охоплюючи нові та маргіналізовані групи населення (<https://sdgs.un.org/partnerships/contribution-libraries-sdgs>).

Необхідно підкреслити важливу роль депозитарних бібліотек ООН у досягненні Цілей сталого розвитку (ЦСР), які надають доступ до обширної колекції міжнародних документів та ресурсів, які є незамінними для аналізу глобальних викликів і розроблення ефективних стратегій реагування. В Україні бібліотека-депозитарій ООН функціонує у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ), що підкреслює її стратегічне значення у національній та міжнародній інформаційній інфраструктурі. Статус єдиного депозитарію надає НБУВ важливу роль у сприянні досягненню ЦСР, формулюванню політики та втіленню стратегій сталого розвитку на місцевому рівні.

Отже, бібліотеки відіграють вагомую роль у підтримці досягнення Цілей сталого розвитку, забезпечуючи широкий доступ до ресурсів і сприяючи розвитку грамотності та компетенцій, що є невід'ємними для освіченої та інформованої громадськості. Використовуючи свій науково-дослідницький та практичний потенціал, вони виступають важливою інформаційною ланкою у реалізації державної політики, спрямованої на вирішення глобальних питань сталого розвитку. Завдяки своїй активній позиції, бібліотеки стають не просто місцями зберігання книг, а й активними учасниками у втіленні глобальних цілей, що сприяє сталому розвитку суспільства на всіх рівнях.

UDC 021.1:[341.123ООН:330.34.014-026.23

Liudmyla Demianiuk,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4242-8390>,

Candidate of Historical Sciences,

Head of Department,

Department of International Information and Foreign Relations,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: demianiuk@nbuv.gov.ua

THE ROLE OF LIBRARIES IN ACHIEVING THE UN SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

This paper examines the United Nations' global goals within the framework of the sustainable development agenda set for 2030. It explores the process of adapting these goals in Ukraine and analyzes the role of libraries in achieving the defined strategic objectives.

Keywords: global goals, sustainable development, national frameworks, libraries.

УДК 378.046-021.68-051:001.89

Добровольська Вікторія Василівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-0927-1179>,

докторка наук із соціальних комунікацій, професорка,

в. о. завідувача кафедри,

кафедра артменеджменту та івент-технологій,

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв,

провідна наукова співробітниця,

відділ теорії та історії бібліотечної справи,

Інститут бібліотекознавства,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: vika_dobrovolska@ukr.net

Литвин Сергій Харитонович,

ORCID <http://orcid.org/0000-0003-0010-2675>,

доктор історичних наук, професор,

кафедра креативних культурних індустрій,

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв,

Київ, Україна

e-mail: serlytvyn@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ПОШУКУ НАУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Розглянуто особливості пошуку наукової інформації та основні етапи роботи з інформаційними джерелами. Особлива увага приділяється використанню бібліотечних каталогів, бібліографічних видань та автоматизованих інформаційно-пошукових систем для ефективного збору та систематизації літератури.

Ключові слова: наукова інформація, дисертаційні дослідження, бібліотечні каталоги, бібліографічні видання, інформаційно-пошукові системи, бази даних.

Робота з інформаційними джерелами складна та потребує навичок. Осмислюючи й опрацьовуючи потрібну інформацію, дослідник видає специфічний продукт – якісно нову інформацію. Інформаційний пошук – це сукупність операцій, спрямованих на пошук матеріалів, які потрібні для розкриття теми дисертаційного дослідження. Пошук, обробка та аналіз джерел інформації дають змогу виявити рівень розробки конкретної теми, підготувати огляд літератури з досліджуваної теми, сформуванати список використаних у дисертації джерел.

Щоб знайти необхідну інформацію, потрібно знати методи інформаційного пошуку та вміти організувати цей процес. Пошук може бути: ручним та автоматизованим. Для цього слід знати відповідну термінологію. Чітке знання термінів та їх сутності, а також галузей інформації дасть змогу дослідникові оперативно їх знаходити, переробляти, узагальнювати й ефективно застосовувати для виконання відповідних завдань.

Пошук і збір інформації для проведення наукових досліджень передбачає такі *етапи*: визначення кола питань, що будуть вивчатися; визначення хронологічних меж пошуку необхідної літератури; уточнення можливості використання літератури зарубіжних авторів; уточнення джерел інформації (книги, статті, патентна література, стандарти тощо); визначення ступеня відбору літератури (усієї чи тільки окремі матеріали); участь у роботі тематичних семінарів і конференцій; особисті контакти з фахівцями з певної проблематики; вивчення архівних документів, науково-технічних звітів; пошук інформації в мережі Інтернет; пошук через електронні бібліотеки, консолідований електронний ресурс, зведений каталог електронних видань тощо.

Вихідну інформацію можна знайти в загальній і спеціальних енциклопедіях, а також у списках літератури, які прикладені до тематичних та оглядових робіт, що стосуються теми. У цьому випадку пошук інформації здійснюють в антихронологічному порядку – від більш пізніших джерел до більш ранніх. Такий шлях пошуку швидше приводить до поставленої мети.

Пошук необхідної інформації варто розпочати з довідково-пошукового апарату (бібліотечних каталогів, бібліографічних видань, реферативних збірок, експрес-інформації, інформаційних листків, оглядів). Також потрібно виявити основні періодичні та продовжувані видання з обраної теми. Перегляду повинні підлягати всі види джерел, зміст яких пов'язаний з темою дослідження. До них належать матеріали, опубліковані в різноманітних українських і зарубіжних виданнях; неопубліковані документи (звіти про науково-дослідницькі й дослідно-конструкторські роботи, дисертації, депоновані рукописи та ін.), офіційні документи.

Визначення стану вивченості теми доцільно розпочинати з ознайомлення з інформаційними виданнями, які містять оперативні систематизовані відомості про документи (опубліковані, неопубліковані). Інформаційні видання, на відміну від звичайних бібліографічних посібників, містять не лише відомості про надруковані праці, а й ідеї та факти, що вони транслюють. Крім оперативності, їх характеризують новизна поданої інформації, повнота охоплення джерел і наявність довідкового апарату, що полегшує пошук і систематизацію літератури.

Інформаційні видання охоплюють усі галузі науки. Їх випускають інститути, служби науково-технічної інформації міністерств і відомств, деяких наукових установ, центри інформації, бібліотеки. Збір та обробку цих матеріалів в Україні здійснюють Книжкова палата України, Український інститут науково-технічної і економічної інформації (далі УкрІНТЕІ), Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського й інші бібліотечно-інформаційні й архівні установи загальнодержавного або регіонального рівня. Важливими джерелами наукової інформації також є архівні установи України: державні, відомчі та поточні архіви. Названі вище установи й організації видають довідкову літературу трьох видів: бібліографічну, реферативну та оглядову.

В Україні створена загальнодержавна *служба науково-технічної інформації* (далі НТІ), яка включає: УкрІНТЕІ, галузеві інформаційні центри, інформаційні центри в науково-дослідних інститутах (далі НДІ), відділи НТІ в НДІ тощо. Поряд з інформаційними виданнями органів науково-технічної інформації для інформаційного пошуку слід використовувати автоматизовані інформаційно-пошукові системи, бази й банки даних, інтернет.

Документальні інформаційні потоки досліджують за допомогою використання банку даних. *Банк даних* – певна сукупність програмних, організаційних, технічних засобів, призначених для централізованого накопичення і багатоцільового використання інформації, яка систематизована та сконцентрована в певному місці (у пам'яті ЕОМ, бібліотеці, каталогах, картотеці). Його ядром є база даних. *База даних* – іменована сукупність інформаційних одиниць у певній предметній сфері. Функціонування цієї бази забезпечується сукупністю мовних і програмних засобів, що мають назву системи управління базою даних. База даних сприяє формуванню бази знань. *База знань* – сукупність систематизованих основних відомостей, що належать до певної галузі знань і зберігаються в пам'яті ЕОМ. У ній виокремлюються дві відносно самостійні частини: знання про певну галузь у вигляді термінів і законів; конкретні факти, що описують цю галузь. База знань, своєю чергою, сприяє розвитку бази даних.

Отже, робота з інформаційними джерелами є невід'ємною частиною роботи для здійснення наукового дослідження, що вимагає від науковця чіткого планування, володіння відповідними інструментами пошуку та вміння аналізувати і синтезувати отриману інформацію. Чітке розуміння процесів пошуку, використання ручних і автоматизованих методів, а також знання термінології дозволяють досліднику ефективно знаходити, оцінювати та використовувати інформацію для досягнення поставлених цілей. Це сприяє глибшому розумінню теми дослідження та забезпечує успішне виконання наукових завдань. Використання сучасних інформаційних технологій та баз даних підвищує якість і точність отриманих результатів, що робить інформаційний пошук ключовим елементом у процесі наукових досліджень.

UDC 378.046-021.68-051:001.89

Viktoriiia Dobrovolska,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-0927-1179>,

Doctor of Science in Social Communications, Professor,
in. at. the Head of Department,

Department of Art Management and Event Technologies,
Leading Research Associate,

Department of Theory and History of Library Science,
Institute of Library Science,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

e-mail: vika_dobrovolska@ukr.net

Serhii Lytvyn,

ORCID <http://orcid.org/0000-0003-0010-2675>,

Doctor of Historical Sciences, Professor,

Department of Creative Cultural Industries,

National Academy of Culture and Arts Management,

Kyiv, Ukraine

e-mail: serlytvyn@ukr.net

FEATURES OF SCIENTIFIC INFORMATION SEARCH FOR THE PREPARATION OF THE DISSERTATION RESEARCH

The peculiarities of searching for scientific information and the main stages of working with information sources are considered. Special attention is paid to the use of library catalogs, bibliographic editions and automated information and search systems for effective collection and systematization of literature.

Keywords: scientific information, dissertation research, library catalogs, bibliographic editions, information and search systems, databases.

УДК 027.54(477):[005.583.3:061(4)]"364"

Заріфі Зарміна Наджибовна,

ORCID <https://orcid.org/0009-0000-8616-1478>,

бібліотекарка I категорії,

відділ науково-методичної роботи,

Інститут бібліотекознавства,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: zarminaz91@gmail.com

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ, АВСТРІЇ, ШВЕЙЦАРІЇ

Розглядаються питання міжнародної підтримки наукових бібліотек України під час воєнного стану, зосереджуючись на прикладах Німеччини, Австрії, Швейцарії. Така підтримка включає надання цифрових ресурсів, фінансову допомогу, організацію тренінгів, обмін досвідом. Зазначено, що міжнародна співпраця сприяє збереженню та розвитку українських бібліотек, їхній інтеграції у світовий науковий простір.

Ключові слова: бібліотека, воєнний стан, міжнародна підтримка, міжбібліотечне співробітництво.

Війна суттєво вплинула на всі аспекти життя країни, включаючи наукові й культурні установи. Міжнародна підтримка відіграє ключову роль у збереженні й відновленні цих інституцій. На Глобальному саміті миру (червень 2024 р.), організованому Україною та Швейцарією, обговорювалися питання міжнародної допомоги, зокрема підтримки бібліотек і культурних установ нашої країни. Головна мета саміту – розпочати мирний процес, забезпечити платформу для діалогу і формування розуміння миру в Україні, визначити дорожню карту щодо залучення обох сторін. Учасники саміту підтвердили готовність надавати фінансову, технічну, моральну підтримку для відновлення культурної спадщини України, що підкреслює важливість глобальної солідарності й об'єднання зусиль у відповідь на збройну агресію РФ.

Воєнні події в Україні негативно вплинули на бібліотечну мережу. У зонах активних бойових дій багато бібліотек зазнали значних пошкоджень або були знищені, включаючи будівлі, книжкові фонди, архіви, бази даних, технічне обладнання та інші ресурси. За два роки повномасштабного вторгнення РФ в Україну повністю зруйновано понад 130 бібліотек, ще майже 750 бібліотек зазнали різного ступеня ушкоджень і потребують капітального ремонту. Це потребуватиме значних коштів (<https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3830429-v-ukraini-za-cas-vijni-zrujnuvali-ponad-130-bibliotek-majze-750-potrebuut-remontu-ekspert.html>).

Світова спільнота підтримала українські бібліотеки. Особливу роль у цій допомозі відіграли численні професійні об'єднання, організації і бібліотеки, зокрема європейських країн.

Німецькі бібліотекарі активно допомагали українським колегам. Так, бібліотека Берлінського університету імені Гумбольдтів (Universitätsbibliothek der Humboldt-Universität zu Berlin, UB HU Berlin) організувала збирання коштів для відновлення зруйнованих бібліотек в Україні, надала доступ до своїх електронних ресурсів, запропонувала тимчасовий доступ до фізичних ресурсів і приміщень українським науковцям.

Німецьке науково-дослідницьке співтовариство (Deutsche Forschungsgemeinschaft, DFG) оголосило програму підтримки українських бібліотек, надаючи гранти на цифровізацію та

збереження бібліотечних фондів. Кошти надаються для нових і вже започаткованих німецько-українських науково-дослідних проєктів. Партнерськими організаціями DFG в Україні є Національна академія наук України і Національний фармацевтичний університет. DFG також підтримує дослідників-біженців, спрощуючи їхню участь у проєктах і Програмі Вальтера Бенджаміна. З вересня 2022 р. науковці, які емігрували до Німеччини, можуть отримувати до 1000 євро на місяць на проживання.

До підтримки українських бібліотек долучилися і австрійські бібліотечні установи. Так, Національна бібліотека Австрії (Österreichische Nationalbibliothek) надає технічну підтримку науковим бібліотекам для цифровізації бібліотечних фондів, а також і доступ до своїх цифрових архівів українським науковцям. Бібліотека Віденського університету (Universitätsbibliothek der Universität Wien) започаткувала програму «Бібліотеки без кордонів» для обміну досвідом в форматі конференцій і консультацій з питань збереження та відновлення бібліотечних фондів.

Бібліотеки міста Вінтертура (Швейцарія) організували зустрічі, спрямовані на пристосування до нового місця проживання українців, які виїхали через війну, та тих, хто давно живе у Швейцарії. Ці заходи сприяють адаптації, інтеграції, соціалізації, збереженню культурної ідентичності, а також зміцнюють міжкультурні зв'язки. Бібліотеки публікують інформацію про ці заходи, залучаючи нових учасників і розширюючи підтримку переселенців.

Отже, воєнний стан в Україні має серйозні наслідки для наукових бібліотек, однак завдяки міжнародній підтримці, зокрема з боку Німеччини, Австрії, Швейцарії, вдається мінімізувати втрати, забезпечити доступ широкому колу користувачів до інформаційних ресурсів українських та європейських бібліотек. Ця ситуація демонструє важливість глобальної солідарності з Україною і поглиблення співпраці у галузях науки, культури й освіти. Бібліотеки, які здавна були осередками знань і культурних обмінів, посилюють свою роль у міжнародному єднанні, демонструючи активну працездатність та стійкість в умовах повномасштабної війни України з рашистською навалою.

UDC 027.54(477):[005.583.3:061(4)]"364"

Zarmina Zarifi,

ORCID <https://orcid.org/0009-0000-8616-1478>,

First Category Librarian,

Department of Scientific and Methodological Activity,

Institute of Library Science,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: zarminaz91@gmail.com

GLOBAL RESONANCE IN SUPPORT OF LIBRARIES OF UKRAINE UNDER MARTIAL LAW (ON THE EXAMPLE OF GERMANY, AUSTRIA, SWITZERLAND)

Issues of international support for scientific libraries of Ukraine during martial law are considered, focusing on examples from Germany, Austria, and Switzerland. Such support includes the provision of digital resources, financial assistance, organization of training sessions, and exchange of experience. It is noted that international cooperation contributes to the preservation and development of Ukrainian libraries and their integration into the global scientific community.

Keywords: library, martial law, international support, interlibrary cooperation.

УДК 005.572:005.3:159.955.2:02

Збанацька Альона Олександрівна,

ORCID <https://orcid.org/0009-0005-2621-9726>,

аспірантка,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: alonazba@gmail.com

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ «КОНСАЛТИНГ», «КОНСУЛЬТУВАННЯ», «КОНСУЛЬТАЦІЯ», «КОНСУЛЬТАНТ»

Розглянуто сучасні підходи до визначення понять «консалтинг», «консультування», «консультація», «консультант» у контексті розвитку інформаційного консалтингу, бібліотечної теорії та практики. Подано їх визначення українськими та зарубіжними науковцями, їхні різновиди та сферу поширення.

Ключові слова: бібліотекознавча термінологія, консалтинг, консультант, консультування, консультація.

Для розвитку бібліотечної справи та бібліотекознавства важливим є формування бібліотекознавчої термінології, яка має відображати сучасний стан бібліотечної теорії та практики. Достатньо важливими у цьому контексті є поняття «консалтинг», «консультування», «консультація», «консультант», які широко використовуються не тільки в фінансово-економічній та юридичній сферах, а й в інформаційно-бібліотечній сфері.

Консалтинг у широкому розумінні цього слова розглядають як вид інтелектуальної діяльності, основне завдання якого – аналіз, обґрунтування перспектив розвитку і використання науково-технічних і організаційно-економічних інновацій з урахуванням предметної області та проблем клієнта.

У довідкових виданнях галузевого спрямування представлено різні визначення консалтингу та його різновидів. В «Економічній енциклопедії» (Київ, Тернопіль, 2000) консалтинг визначається як «діяльність спеціалізованих компаній із надання інтелектуальних послуг виробникам, продавцям, покупцям (поради і рекомендації) з різноманітних питань виробничої діяльності, фінансів, зовнішньоекономічної діяльності». В «Юридичній енциклопедії» (Київ, 2001) – це «діяльність, пов'язана з наданням консультативних послуг виробникам, продавцям і покупцям стосовно широкого кола економічних, правових, організаційних та інших питань». «Сучасний словник із суспільних наук» (Харків, 2006) тлумачить консалтинг як форму «комерційної діяльності у сфері надання консультаційних послуг щодо економічно-правових питань фізичним та юридичним особам, які є суб'єктами господарської діяльності». «Термінологічний словник видавничого бізнесу: книга редактора» (Київ, 2020) визначає консалтинг як «консультування керівників, управлінців з широкого кола питань у сфері фінансової, комерційної, юридичної, технологічної, технічної, експертної діяльності. У «Фінансово-економічному словнику» (Львів, 2021) зазначено, що «консалтинг» (consulting – консультування, від лат. consulto – раджусь): 1) надання консультацій товаровиробникам, продавцям і покупцям з питань діяльності підприємств <...>; 2) підготовка пакетів застосовницьких документів для створення підприємств та надання допомоги в їх реєстрації» (Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Фінансово-економічний словник, Львів, 2021).

Українські науковці також подають визначення консалтингу. На думку О. Ю. Осадько, консалтинг – це діяльність, яка здійснюється професійними консультантами і спрямована на обслуговування потреб комерційних і некомерційних організацій, фізичних осіб у консультаціях, навчанні, дослідницьких роботах щодо проблем їх функціонування і розвитку. В. А. Верба та Т. І. Решетняк зазначають що консалтинг, або економічне консультування, може стосуватися як локальних суто економічних питань (фінансовий аналіз, бухгалтерія, аудит, оподаткування), так і глобальних управлінських проблем (стратегічний розвиток, реорганізація, інноваційний процес). Головна мета консалтингу – підвищити ефективність і якість будь-якої ділянки роботи.

Загальнотеоретичний підхід дає можливість визначити цей термін через семантику поняття «консалтинг», під яким розуміється, по-перше, процес надання професійної допомоги з боку фахівців (консультантів) відповідного профілю замовнику (клієнту) в аналізі та розв'язанні його проблем, по-друге, це – система, до якої входить сукупність суб'єктів, які забезпечують процес надання консультаційних послуг.

Існують різні види консалтингу: управлінський, інвестиційний, фінансовий, фондовий, юридичний, а також консалтинг якості, реклами, навчання, безпеки організації, ІТ-консалтинг (інформаційних технологій), PR-консалтинг (зв'язки з громадськістю), HR-консалтинг (управління персоналом) та інжиніринг (виробництво) («Енциклопедія державного управління», Київ, 2011).

У сучасних словниках з бібліотечної справи знаходимо визначення бібліотечного консалтингу. Бібліотечний консалтинг – «консультування з питань бібліотечної справи. Основна мета консалтингу полягає в поліпшенні якості керівництва, підвищенні ефективності діяльності бібліотеки в цілому і збільшенні індивідуальної продуктивності праці кожного працівника» («Вимоги часу – нові форми роботи бібліотеки», Хмельницький, 2022). Бібліотекарі часто консультують своїх користувачів і відвідувачів. Таким чином, бібліотечний консалтинг – це будь-яка інформаційна допомога, що надається фахівцями-консультантами. Також існує інтернет консалтинг.

В інформаційній діяльності оперують поняттям «інформаційний консалтинг», яке має відмінності в трактуваннях.

Так, фахівці з паблік рілейшнз вважають інформаційний консалтинг видом політичного консалтингу. Нерідко інформаційний консалтинг ідентифікують з інформаційно-технологічним (ІТ) консалтингом. Об'єктом інформаційного консалтингу є стан інформаційного середовища організації, що консультиується; предметом – пошук можливостей задоволення різноманітних інформаційних потреб організації.

Проте, для української інформаційної сфери є більш звичним термін «консультиування». Консультиування – форма надання допомоги стосовно змісту, процесу або структури завдання чи серії завдань, при якій консультант сам не відповідає за виконання завдання, але допомагає тим, хто відповідальний за це. Консультиування відбувається у захисті споживачів, освіті, релігії, торгівлі; існує консультиування управлінське, фінансове, юридичне та ін. У «Короткому термінологічному словнику із бібліографознавства та соціальної інформатики» (Київ, 1998) присутнє визначення поняття «інформаційне консультиування», що тлумачиться як «вид інформаційної послуги, який забезпечує споживача інформацією, що знайдена будь-якими методами та засобами і в тій формі, яка потрібна читачеві (бібліографічній, фактографічній, концептографічній)».

Різнманітні консультиації можуть надаватися в усіх сферах життєдіяльності суспільства: в державному управлінні, політиці, економіці, менеджменті, освіті, охороні здоров'я, рекламі, соціальній допомозі, науці.

Для інформаційно-бібліотечної сфери популярними є бібліографічна консультиація – «відповідь на разовий інформаційний запит, яка містить поради щодо самостійного здійснення бібліографічного пошуку споживачем» та фактографічна консультиація – «відповідь на разовий інформаційний запит, яка містить поради щодо самостійного пошуку фактографічної інформації споживачем» (Короткий термінологічний словник із бібліографознавства та соціальної інформатики. Київ, 1998). Консультиації можуть висвітлювати широке коло питань, що стосуються як діяльності закладу, так і літератури або інформаційного ринку в цілому. Загалом, консультиацію користувачів можна визначити як поради бібліотекарів користувачам з метою керівництва їх читанням, надання допомоги у розумінні складного семантичного контексту книги та виборі літератури з питання, що

цікавить користувача, повідомлення відомостей про існуючу літературу та ін.

Консультації проводяться консультантами. В Оксфордському словнику консультант визначається як «особа, кваліфікована для надання професійних порад або послуг». Зі свого боку Кембриджський словник визначає консультанта як особу, що «є фахівцем у певній галузі та чиєю роботою є надання порад та інформації підприємствам, державним організаціям тощо» або «хтось, кому платять за надання експертних порад або навчання з певної теми».

Англомовна література репрезентує різні синоніми бібліотечного працівника, наприклад, Хелен Буленс виокремлює інформаційного спеціаліста, бібліотечного консультанта (The evolving role of the school library and information centre in education in digital Europe, 2010), Шерон Стюарт – бібліотечного та інформаційного консультанта, бібліотечного та інформаційного професіонала, менеджера записів та інформаційного асистента (To what extent do library and information professionals actively manage change?, 2019). Ірен Вормелл, Енні Джоан Олесен і Габор Мікулас вважають, що визначення того, хто такі інформаційні консультанти, залишаються різноманітними, а люди у цій галузі, щоб описати себе, використовують такі терміни, як інформаційний консультант, інформаційний брокер, фрілансер бібліотекар, інформаційний спеціаліст, роздрібний торговець інформацією, інфопосередник, інфопідприємець, інформаційний менеджер та ін. (Information Consulting: Guide to Good Practice, 2011).

Консультант (consultant) запрошується бібліотекою для аналізу певної проблеми і надання консультації щодо її вирішення, якщо в самій бібліотеці відповідні фахівці відсутні, наприклад, з автоматизації бібліотечних процесів чи впровадження нової системи класифікації (Стрішенець Н. Англо-український словник-довідник бібліотечно-інформаційної термінології. Київ, 2004).

Консультант надає консультаційну послугу, яку можна розглядати як інтелектуальний продукт, що залишається у власності клієнта після завершення консультування. Специфіка такої послуги полягає в її удаваній невідчутності, непомітності та, як правило, у відсутності завершені матеріальної форми (Бай С. І., Миколайчук І. П., Ціпуринда В. С. Консалтинг. Київ, 2018). Економісти виокремлюють характерні ознаки консультаційної

послуги: унікальність кожної послуги; уявне відчуття послуги, яка пропонується; безпосередня залежність якості послуги від особистої майстерності консультантів; неможливість реалізації товару в завершеній формі без наявності індивідуального споживача; складність кількісного вимірювання товару та переваг споживача. Тому ідентичні консультації, виконані двома фахівцями, можуть відрізнятися не тільки формою, але й мати різну методологію розроблення та зміст.

Таким чином, поняття «консалтинг» варто розглядати як систему, до якої входить сукупність суб'єктів, які забезпечують процес надання консультаційних послуг; «консультування» – процес надання консультаційної послуги та форма надання допомоги відносно змісту, процесу або структури завдання або серії завдань; «консультація» – відповідь на інформаційний запит; «консультант» – професійний висококваліфікований порадник, що має значні й ґрунтовні знання, уміння і досвід в області проблем функціонування організації в цілому або її окремих частин, уміє ефективно використати їх при аналізі і рішенні практичних проблем у конкретній організації і при поширенні позитивного досвіду. Зазначені поняття використовуються і в бібліотечній справі. Сучасна бібліотекознавча термінологія в контексті розвитку інформаційного консалтингу продовжує формуватися під впливом інформаційно-комунікаційних технологій та поповнюватись за рахунок запозичень із суміжних галузей знань та термінів іншомовного походження.

UDC 005.572:005.3:159.955.2:02

Alona Zbanatska,

ORCID <https://orcid.org/0009-0005-2621-9726>,

Postgraduate Student,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: alonazba@gmail.com

MODERN APPROACHES TO DEFINING THE THE CONCEPTS OF "CONSULTING", "COUNSELING", "CONSULTATION", "CONSULTANT"

There are considered modern approaches in defining the concepts of "consulting", "consultation", "consultant" in the context of the development of information consulting, library theory and practice. The research presents definitions by

domestic and foreign scientists, varieties and the sphere of distribution.

Keywords: librarian terminology, consulting, consultant, counseling, consultation.

УДК 025.43<НБУ ім. Ярослава Мудрого>

Збанацька Оксана Миколаївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0413-7576>,

докторка наук з соціальних комунікацій, доцентка, професорка,

кафедра журналістики та міжнародних відносин,

Київський університет культури,

головна бібліотекарка,

відділ лінгвістичного забезпечення інформаційно-пошукових систем,

Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого,

Київ, Україна

e-mail: ZbanatskaO@i.ua

ІНФОРМАЦІЙНО-ПОШУКОВИЙ ТЕЗАУРУС НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО: ІСТОРІЯ, ТРАДИЦІЇ, ІННОВАЦІЇ

Розглянуто історію розробки Інформаційно-пошукового тезауруса Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, його призначення й використання публічними бібліотеками та закладами вищої освіти України. Наведено статистичні дані щодо наповнення тезауруса. Окреслено перспективи його використання.

Ключові слова: інформаційно-пошуковий тезаурус, Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого, історія, традиції, інновації.

Весною 2024 р. виповнилося 20 років Інформаційно-пошуковому тезаурусу (далі ПТ) Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого (далі НБУ ім. Ярослава Мудрого). Потреба у створенні ПТ виникла у фахівців відділу каталогів з початком ведення електронного каталогу у 1995 р. Тоді, при створенні пошукового образу документа (далі ПОД), каталогізатори почали писати на книгах предметні рубрики, які потім заносилися до електронного каталогу. Предметні рубрики будувалися із ключових слів, виявлених з тексту первинного документа. Оскільки відібрані ключові слова носили суб'єктивний характер, то виникла потреба в розробці уніфікованого лінгвістичного забезпечення.

Відсутність сучасної практики предметизування в нашій країні спонукала до вивчення таких методик в інших країнах. Так, досліджувався досвід предметизування у Польщі та США. Було частково перекладено на українську мову «Library of Congress Subject Hedings» (LCSH) (Список Предметних Рубрик Бібліотеки Конгресу) та «Słownik języka haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej» (Словник мови предметних рубрик Бібліотеки Народової). Цінну інформацію щодо побудови словникових статей отримано з Британського стандарту BS 5723:1987 «Створення та ведення одномовних тезаурусів», ідентичного Міжнародному стандарту ISO 2788:1986 «Документування – Методичні поради по створенню та веденню одномовних тезаурусів». Використовувались державні стандарти, термінологічні словники, енциклопедії, довідкові видання, навчальні посібники, класифікаційні таблиці.

18 грудня 1997 р. Т. І. Вилегжаніною було запропоновано примірну методику складання «Словника предметних рубрик Національної парламентської бібліотеки України» і визначено склад робочої групи (постійно працювали 2 особи, а третя постійно змінювалася). Так починається розробка ППТ.

Дискусійним було питання щодо назви цього продукту. Розглядалися різні варіанти предметного лінгвістичного забезпечення електронного каталогу (алфавітний перелік уніфікованих ключових слів, словник предметних рубрик), проте вибір зупинився на ППТ як найбільш перспективному практичному посібнику для аналітико-синтетичного опрацювання документів.

Отримання гранту від Міжнародного фонду «Відродження» сприяло просуванню ППТ на видавничий ринок. На виділені кошти було придбано необхідну техніку, сплачено за роботу рецензентам, а на залишок коштів Т. І. Вилегжаніна їде у відрядження до Бібліотеки Народової (м. Варшава, Польща).

З 1997 р. по 2003 р. ведеться робота над створенням ППТ. Перші позитивні відгуки щодо результатів містяться в листі від директора бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія» Т. О. Ярошенко до генерального директора бібліотеки А. П. Корнієнка, зареєстрованому 17.04.2000 р. У ньому зазначено: «Дозвольте щиро подякувати Вашим співробітникам відділу каталогів, та особливо, пані Вилегжаніній Тамарі Ізмайлівні за цінну та корисну консультацію з питань предметизації», і далі: «...робота по створенню Словника предметних рубрик, безумовно,

має важливість для всіх бібліотек України. Ми вражені тим обсягом, який вже виконано на високому науковому та професійному рівні, до того ж малочисельною робочою групою».

У 2003 р. на засіданні вченої ради обговорюється проєкт видання «Інформаційно-пошукового тезауруса НІБ України», а вже 23 квітня 2004 р. відбувається презентація першого універсального україномовного друкованого та електронного видання «Інформаційно-пошуковий тезаурус». ПІТ виходить у світ у друкованому та електронному вигляді. Він є універсальним за змістом, охоплює всі галузі знання та містить понад 20 тис. термінів.

19 квітня та 18 травня 2005 р. проводяться круглі столи «Проблеми каталогізації», у роботі яких беруть участь понад 30 спеціалістів у галузі каталогування, програмування та системного адміністрування. На них обговорюються питання корпоративного каталогування, використання ПІТ у процесі каталогування та ін.

У 2010 р. видано друге видання, перероблене і доповнене для службового використання у двох примірниках. За шість років існування ПІТ набув максимального лексичного наповнення, тож збільшення кількості термінів уповільнилося. Тезаурус поповнився новими словниковими статтями, що розроблялися на документи, які надходили до фонду бібліотеки протягом 2004–2009 рр.

ПІТ використовують внутрішні відділи НБУ ім. Ярослава Мудрого, які здійснюють предметизування; каталогування; довідково-інформаційного обслуговування; документів іноземними мовами.

Власний досвід використання ПІТ при побудові предметних рубрик висвітлюється в журналі «Бібліотечна планета» у рубриці «Колонка каталогізатора».

Протягом 2004–2012 рр. до бібліотеки надходили листи з проблемними питаннями, які виникали у бібліотекарів під час використання ПІТ, відбувалося консультування в телефонному режимі, через інтернет, шляхом особистого спілкування.

У 2019 р. ПІТ розміщено в Інтернеті на сторінці «Бібліотечному фахівцю» на сайті Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого (<http://ipt.nlu.org.ua>). У цьому ж році на допомогу фахівцям публічних бібліотек, які створюють ПОДи у вигляді предметних рубрик, було видано методичні рекомендації «Предметизування

документів з використанням інформаційно-пошукового тезауруса». Використання ППТ значно спрощує і уніфікує їх побудову.

Для формування світогляду, розширення світогляду, удосконалення знань здобувачів освіти, засвоєння ними окремих освітніх компонент при проведенні практичних занять ППТ використовується в навчальному процесі профільними закладами вищої освіти України, зокрема, в Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв, Київському національному університеті культури, Приватному вищому навчальному закладі «Київський університет культури».

Для працівників бібліотечної сфери проводиться підвищення кваліфікації з використання ППТ при створенні ПОДів.

На сторінках фахових видань вийшла низка статей, присвячених ППТ, а в Українській бібліотечній енциклопедії створено відповідну словникову статтю.

Можна виокремити етапи становлення ППТ:

1995–1997 рр. – накопичення термінів;

1997–2003 рр. – відбір термінів і розробка до них словникових статей для ППТ;

2004–2012 рр. – технічна та лінгвістична апробація ППТ;

2013–2018 рр. – подальше наповнення ППТ новими термінами;

з 2019 рр. – представлення ППТ онлайн, можливість його використання будь-якою установою.

Станом на 01.01.2024 ППТ НБУ ім. Ярослава Мудрого нараховував 40 156 термінів (зокрема: географічні назви – 6 457; персоналії – 5 576; установи – 2 543; організації – 548; хронологічні підзаголовки – 85; формальні підзаголовки – 45). Публічні бібліотеки Житомирщини, Кіровоградщини, Миколаївщини, Тернопільщини, Черкащини, Чернігівщини в своїй роботі активно використовують ППТ.

Багатофункціональність ППТ надає можливість окреслити його перспективи:

- використання термінології ППТ при створенні авторитетних файлів на предметні заголовки, персоналії, географічні назви, найменування організацій;

- поповнення ППТ за рахунок внутрішніх словників АБІС, створених при описуванні документів як додаткових точок доступу;

- вбудування ППТ в АБІС як складової системи лінгвістичного забезпечення;

• застосування штучного інтелекту при побудові словникових статей для ППТ.

Таким чином, ППТ має свою історію та традиції, є потужним лінгвістичним забезпеченням, призначеним для створення пошукових образів документів фахівцями та формування пошукових образів запитів користувачами.

UDC 025.43<Yaroslav Mudryi NLU>

Oksana Zbanatska,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0413-7576>,

Doctor of Sciences in Social Communications, Associate Professor, Professor,

Department of Journalism and International Relations,

Kyiv University of Culture,

Chief Librarian,

Department of Linguistic Support of Information Search Systems,

Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: ZbanatskaO@i.ua

INFORMATION AND SEARCH THESAURUS AT YAROSLAV MUDRYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE: HISTORY, TRADITIONS, INNOVATIONS

The history of the development of the Information and Search Thesaurus at Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine, its purpose and use by public libraries and institutions of higher education of Ukraine is considered. Statistical data on filling the thesaurus is given. The prospects of its use are outlined.

Keywords: information and search thesaurus, Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine, history, traditions, innovations.

УДК 004:027.54(477.83-25)"20"

Зубко Надія Несторівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7394-8490>,

кандидатка історичних наук, наукова співробітниця,

відділ бібліотекознавства,

Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника,

Львів, Україна

e-mail: nadiannazubko@gmail.com

Прокопенко Наталія Петрівна,

ORCID <https://orcid.org/0009-0006-6633-7169>,

молодша наукова співробітниця,
відділ бібліотекознавства,
Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника,
Львів, Україна
e-mail: prokopenkonatalja2019@gmail.com

ФЕЙСБУК ЯК ВАЖЛИВИЙ КАНАЛ КОМУНІКАЦІЇ ЛЬВІВСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. СТЕФАНИКА

Схарактеризовано комунікаційну діяльність Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника в соціальній мережі «Фейсбук». Окреслено кількісні й якісні показники цільової аудиторії, проблематику поширюваного контенту, дописи з найбільшим охопленням.

Ключові слова: соціальна мережа, фейсбук, цільова аудиторія, види дописів, Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника.

Соціальна мережа «Фейсбук» – один із основних каналів комунікації Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника (далі ЛННБ України ім. В. Стефаника) зі стейкхолдерами: зареєстрованими і потенційними користувачами; учасниками і гостями організованих нею наукових або культурно-просвітницьких заходів; працівниками; меценатами і партнерами; колегами з інших бібліотек, академічних установ, інституцій соціальної пам'яті, професійних асоціацій; представниками органів місцевого самоврядування, грантодавців й інших організацій, зацікавлених у співпраці.

Акаунт ЛННБ України ім. В. Стефаника у фейсбуці зареєстровано 31 січня 2015 р. На 1 липня 2024 р. він фіксував 2 592 читачів, з яких 71,8 % – жінки. Вони представляли Львів (43,6%), Київ (10,2%) та інші українські міста (29,6 %). За сторінкою бібліотеки стежили також із Польщі (6,4%), Німеччини (1,9%), США (1,6%), Канади (1,3%), Великої Британії (1,2%) та інших країн. Домінували серед підписників читачі віком від 25 до 54 років.

Сторінка слугує своєрідним «літописом подій», документує та популяризує діяльність книгозбірні, допомагає реалізовувати покладені на неї інформаційні й просвітницькі завдання. Читачів інформують про організовані конференції, круглі столи, святкові урочистості, візити непересічних постатей, презентації книг, зреалізовані проєкти, нові бібліотечні простори і сервіси. Більшість

дописів доповнюють світлинами та аудіовізуальними матеріалами, посиланнями на офіційний сайт ЛННБ України ім. В. Стефаника з повнішими текстами та фотозвітами.

Читачів інформують про нові надходження до фондів (передусім від дарувальників); вихід друком монографій, наукових збірників, бібліографічних покажчиків та інших видань, серед авторів яких – працівники бібліотеки; доступ до баз даних та електронних колекцій. Особливо читачів зацікавили цифрові копії часопису «Світ дитини» (1919–1939) та «Буковина» (1885–1915), колекція архівних документів Відділу рукописів Бібліотеки НТШ, котрі були вивезені зі Львова у квітні 1944 р. й зберігаються зараз у Національному інституті імені Оссолінських у Вроцлаві, – 3072, 1695 і 1623 охопленнь відповідно.

Чи не найбільше дописів розповідають про виставки, розгорнуті в різних структурних підрозділах ЛННБ України ім. В. Стефаника й поза ними. У 2023 р. найвищі показники охоплення (понад 1 тис.) отримали матеріали про урочисте відкриття і змістове наповнення виставки «Бібліотека НТШ – перша національна наукова бібліотека України» (від 20 і 22 листопада), «Книжкова Європеана з фонду відділу європейської книги ХІХ–ХХ ст.» (від 15 червня і 8 вересня), до 150-річчя від дня народження Миколи Міхновського (від 3 квітня). Вагомий резонанс мали культурно-мистецькі експозиції, як-от показ народної носі з приватної збірки Олександра Опарія у травні 2023 р. (7 595 охопленнь). Популярні серед читачів бібліографічні огляди з циклу «Україна у світовій літературі та світова література в українських колекціях», започатковані в грудні 2022 р.

На фейсбук-сторінці легко створювати анонси наукових і культурно-просвітницьких подій і запрошувати на них підписників сторінки. Ця соціальна мережа дає змогу транслювати організовані заходи. Так, усі зацікавлені можуть час від часу переглядати в прямому етері «Оссолінські зустрічі», на яких знані науковці, письменники, представники сфери культури й креативних індустрій, громадські й політичні діячі порушують питання польсько-українських взаємин.

Дуже гостро й численно відгукуються читачі на новини, пов'язані з відходом у засвіти працівників бібліотеки та їхніх рідних. Від 2021 р. дотепер найбільше охоплення (15 258), реакцій відвідувачів (252) і репостів (76) мав допис про загибель у російсько-

українській війні колишнього наукового співробітника відділу україніки капітана Юрія Костика. Особливий резонанс мали дописи з відеоспогадами про видатних науковців, професорів, докторів історичних наук Богдана Якимовича (7 150 охоплень, 60 реагувань, 25 репостів) і Ларису Крушельницьку (3 314 охоплень, 62 реагування, 14 репостів).

Статистичні дані засвідчують, що 2023 р. на 23,1 % проти 2022-го зросла кількість користувачів, які хоча б раз побачили контент, поширений на фейсбук-сторінці ЛННБ України ім. В. Стефаніка або інформацію про неї (показник «охоплення»). Торік сторінку відвідали 18 771 користувачів: це –в 3,4 рази більше аніж 2022 р. На 39,6 % більше акаунтів взаємодіяли з контентом фейсбучної сторінки: ставили вподобайки, залишали коментарі, перепозирували дописи.

На часі актуалізація інформаційного блоку та аватарки, урізноманітнення проблематики й характеру дописів, спрямованих на популяризацію колекцій книгозбірні, налагодження опитувань читачів і врахування їхніх рекомендацій для підвищення рівня бібліотечних сервісів, надання оперативних консультацій, пошуку нових працівників тощо. Важливо, щоб текстові публікації і візуальний контент посутньо пропагували національну культурну спадщину, відтак сприяли збереженню історичної пам'яті й зміцненню української ідентичності, що особливо актуально в час війни.

UDC 004:027.54(477.83-25)"20"

Nadiia Zubko,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7394-8490>,

Candidate of Historical Sciences, Research Associate,

Department of Library Science,

Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv,

Lviv, Ukraine

e-mail: nadiannazubko@gmail.com

Natalia Prokopenko,

ORCID <https://orcid.org/0009-0006-6633-7169>,

Junior Research Associate,

Department of Library Science,

Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv,

Lviv, Ukraine

e-mail: prokopenkonatalja2019@gmail.com

FACEBOOK AS AN IMPORTANT COMMUNICATION CHANNEL OF THE VASYL STEFANYK NATIONAL SCIENTIFIC LIBRARY OF UKRAINE IN LVIV

The communication activities of the Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv on the social network Facebook are characterized. The quantitative and qualitative indicators of the target audience and the problems of the distributed content are analyzed. The the posts with the largest audience coverage are indicated.

Keywords: social network, Facebook, target audience, types of messages, Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv.

УДК 551.4.01:021-048.67(477)"364"

Іваненко Світлана Василівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-8756-0892>,

завідувачка,

науково-технічна бібліотека,

Інститут електрозварювання імені Є. О. Патона,

Національна академія наук України,

Київ, Україна

e-mail: sv_88@ukr.net

СУЧАСНІ ФОРМИ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ БІБЛІОТЕЧНИХ ФОНДІВ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ ПОТЯСІНЬ (З ДОСВІДУ РОБОТИ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ ІНСТИТУТУ ЕЛЕКТРОЗВАРЮВАННЯ ІМЕНІ Є. О. ПАТОНА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ)

Розглянуто можливості використання інноваційних методів популяризації бібліотечних ресурсів у кризові часи соціальних потрясінь, які дозволяють наблизити інформацію до користувача, якнайповніше розкрити зміст окремих видань та популяризувати бібліотечні фонди загалом.

Ключові слова: бібліотечний ресурс, буктрейлер, дистанційне обслуговування, Інститут електрозварювання ім. Є. О. Патона, мультимедіа, Національна академія наук України, Фейсбук, соціальні потрясіння.

Поява та розвиток глобальної мережі Інтернет докорінно змінили світову систему комунікацій. Стрімкий розвиток

програмного забезпечення призвів до значних перспектив використання різних інструментів для цієї комунікації. Відтак перед академічними бібліотеками відкрилися широкі можливості використання мультимедійних ресурсів для популяризації своїх фондів. Своєю чергою, надскладний період карантинних обмежень, спричинений поширенням коронавірусної хвороби COVID-19, та воєнний час підштовхнули наукові бібліотеки змінити вектор на використання новітніх методів популяризації бібліотечних ресурсів як додаткових каналів комунікації зі своїми користувачами. Потреба контактувати зі споживачем бібліотечного продукту на відстані спричинила перехід спілкування у віртуальний формат. Отже, нагальним стало питання застосування інноваційних форм діяльності наукових бібліотек та сучасних методів розкриття бібліотечних фондів.

В умовах соціальних потрясінь, таких як період пандемії COVID-19 та повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України, науково-технічна бібліотека Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона (далі НТБ ІЕЗ) активно здійснює організацію книжкових виставок та презентацію видань для популяризації свого фонду задля посилення взаємодії «наукова бібліотека – користувач-науковець».

Інноваційними формами популяризації книжкового фонду НТБ ІЕЗ є:

- віртуальні книжкові вітрини;
- електронні виставки літератури;
- мультимедійні презентації книг;
- буктрейлери виставок;
- відеоогляди нових надходжень.

НТБ ІЕЗ створює та публікує електронні вітрини як на сайті установи, так і на сторінках книгозбірні у соціальних мережах. До прикладу, віртуальна книжкова вітрина до 450-ї річниці заснування у Львові Іваном Федоровим друкарні містила п'ять електронних зображень документів та була розміщена на сторінці бібліотеки у соціальній мережі «Фейсбук» (<https://www.facebook.com/share/p/k9PpAY9MAVT3j4Pk/?mibextid=WC7FNe>).

Електронна виставка «Вчені Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона – творці української науки» презентує 23 видання за авторством чи співавторством співробітників Інституту, що зробили революційні відкриття у своїй сфері за період незалежності України.

Сучасна форма візуалізації бібліотечного контенту – мультимедійна презентація книги (далі МПК) – містить всю інформацію про видання: від бібліографічного опису і короткої анотації до шифру його зберігання у фондах. Наприклад, презентація видання Олега Сміяна «Воднево-газова діагностика фізичних явищ і процесів в твердих тілах» розміщена також на сторінці книгозбірні у фейсбуці (<https://www.facebook.com/share/v/RAA2fQxGaNvqAdAj/?mibextid=WC7FNe>). Сукупність цього ресурсу, сформованого в архів, слугує сучасним засобом розкриття фондів книгозбірні, джерелом важливої бібліотеко- і книгознавчої інформації.

Для окремих ресурсів, на наше переконання, доцільно використовувати певні формати задля популяризації фонду. Відтак для створення файлу для завантаження і перегляду з мобільних пристроїв можна у Microsoft PowerPoint презентацію переформатувати у відео. Тобто перейти від слайд-шоу у форматі демонстрації pptx (МПК) до мультимедійного відеофайлу MPEG-4 (буктрейлеру). Фахівці НТБ ІЕЗ використовують буктрейлери переважно для презентації книжкових виставок у соціальній мережі «Фейсбук». Буктрейлер книжкової виставки надає інформацію про систематизований масив документів для задоволення інформаційних потреб користувача. З актуальних буктрейлерів НТБ ІЕЗ до ювілеїв відомих вчених необхідно виокремити: «Академік В. М. Глушков – піонер кібернетики» до 100-річчя від дня народження вченого (<https://www.facebook.com/share/v/1a1N4fTimEjq4Y3B/?mibextid=WC7FNe>) та «Володимир Іванович Вернадський – фундатор української академічної науки» до 160-річчя від дня його народження (<https://www.facebook.com/share/r/fFrcWBVCKocF1E3n/?mibextid=WC7FNe>). Як форма дистанційного інформування цей ресурс надає можливість привернути увагу науковця до НТБ ІЕЗ і нагоду скористатися її послугами.

Створенню буктрейлерів НТБ ІЕЗ передувало виготовлення відеооглядів книжкових виставок. Цей допоміжний інструмент використовується бібліотекою ще зі середини 2021 р. для привернення додаткової уваги, як правило, до виставок нових надходжень чи виставок праць співробітників установи. Актуальний відеоогляд книжкової виставки «Нові надходження до НТБ ІЕЗ», в якому презентується 14 видань можна переглянути за посиланням <https://www.facebook.com/share/r/CMRvXahXZmsRZYft/?mibextid=WC7FNe>.

За допомогою сучасних форм популяризації фондів НТБ ІЕЗ наповнює якісним науковим контентом свої ресурси, такі як сайт, соціальні мережі, групи в месенджерах. Загалом із 2020 р. бібліотека представила на своїх ресурсах 48 книжкових експозицій.

Отже, використання академічною бібліотекою новітніх методів популяризації своїх ресурсів сприяє формуванню позитивного іміджу книгозбірні, надає можливість не втрачати контакт з користувачами-науковцями в умовах соціальних потрясінь та посилювати взаємодію з цільовою аудиторією у сучасному форматі.

UDC 551.4.01:021-048.67(477)"364"

Svitlana Ivanenko,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-8756-0892>,

Head of the Scientific-Technical Library,

E. O. Paton Electric Welding Institute of the NAS of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: sv_88@ukr.net

**MODERN FORMS OF POPULARIZATION OF LIBRARY
COLLECTIONS IN THE CONDITIONS OF SOCIAL UPHEAVAL
(BASED ON THE EXPERIENCE OF THE SCIENTIFIC-TECHNICAL
LIBRARY OF THE E. O. PATON ELECTRIC WELDING INSTITUTE OF
THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCE OF UKRAINE)**

The text considers the wide possibilities of using innovative methods of popularizing library resources in times of social upheaval, which allow bringing information closer to the user, revealing the content of individual publications to the fullest extent possible, and popularizing library collections in general.

Keywords: library resource, booktrailer, remote service, E. O. Paton Electric Welding Institute, multimedia, The National Academy of Science of Ukraine, Facebook, social upheaval.

УДК 37:316.3:004

Касьян Владислав Володимирович,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0539-4531>,

кандидат філософських наук,

доцент кафедри інформаційних технологій,

Київський національний університет культури і мистецтв,

Київ, Україна

e-mail: kasjanvv@gmail.com

ВИМОГИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ДО ВИЩОЇ ОСВІТИ

Висвітлено вплив інформаційного суспільства на вищу освіту в Україні. Активний інформаційний обмін – сутність процесу інформатизації в освітній сфері. Доведено, що сучасний випускник не може вважатися функціонально підготовленим до успішної професійної діяльності, якщо він не має відповідних умінь і навичок роботи з прикладними програмами.

Ключові слова: вища освіта, інформатизація, інформаційне суспільство, інформаційні технології, спеціаліст, студент, сучасні комунікації.

Сьогодні базові види діяльності фахівців у будь-якій галузі економіки реалізуються з урахуванням сталого самовдосконалення загальної культури особистості та професійного зростання. Вища освіта, в її соціальному розумінні, є потужним чинником формування як окремої особистості, так і суспільства загалом.

Загалом освіта – це потужний фактор соціально-економічного розвитку суспільства, який у цілому залежить від рівня освіченості громадян (володіння певними знаннями з можливістю їх ефективного використання як для особистісних та внутрішньо мотивованих потреб, так і суспільних). Інформаційне суспільство висуває до сучасного фахівця вимоги інноваційності та креативності, а, отже, принципово змінюються й очікування від вищої освіти як джерела набуття структурованих знань, формування світогляду особистості, здобуття певних компетенцій. Таким чином, переорієнтації підлягає функціональне призначення вищої освіти, адже інформаційне суспільство надає освіті загалом принципово іншого значення, змінюючи акценти самої технології організації навчання.

Становлення інформаційного суспільства зумовлено не лише зростанням цінності знань та інформації як стратегічних ресурсів економічного зростання, а і необхідністю розкриття морального і духовного потенціалу особистості у результаті актуалізації сталого цивілізаційного розвитку. Саме пошук ефективних шляхів і розробка механізмів впровадження концепції стійкого розвитку українського суспільства, як єдино можливої концепції виживання українців як нації у сучасних надскладних умовах, нерозривно пов'язано з вирішенням проблем інтенсифікації особистісного інтелекту через широке залучення можливостей, якими володіє інформатизація.

Сьогодні відбувається активний перехід від репродуктивної цивілізації до креативної, саме тому інформаційне суспільство

висуває нові завдання для вищої освіти, адже така зміна обумовлена новою місією суспільства відкритого доступу до безмежної кількості різноаспектної інформації. Треба наголосити, що глибоке проникнення сучасних комунікацій, зокрема нових методів цифрової обробки інформації в економіку та менеджмент, висувають якісно інші вимоги до підготовки майбутніх спеціалістів. Зауважимо, що стрімке накопичення наукових знань вимагає від студента вміння орієнтуватися в інформаційному просторі, критично мислити щодо відбору інформації, самому продукувати нові знання та знаходити способи вирішувати проблеми на основі одержаної інформації.

Сьогодні Київський національний університет культури і мистецтв активно провадить освітню діяльність, базуючись на набутті студентами навичок ефективної взаємодії з інформаційним середовищем, виховуючи уміння залучати і використовувати ті можливості, які воно надає сучасній людині. Також варто наголосити, що освітній процес зорієнтований на підготовку спеціалістів, які відповідають сучасним вимогам ринку праці, адже здатні здійснювати інтерактивні комунікації та розширювати ринки збуту за допомогою сучасних технічних засобів та інформаційно-комунікаційних технологій. Для цього сучасний спеціаліст повинен володіти такими навичками і знаннями:

- постановка проблем, які виникають у практичній діяльності;
- окреслення завдань і шляхів вирішення цих проблем;
- елементарні знання з методів математичного моделювання та побудови простих математичних моделей поставлених завдань;
- основи алгоритмічних структур та їх застосування, побудова алгоритмів вирішення завдань за їх математичними моделями;
- розуміння щодо функціонування основних типів інформаційних систем і прикладних програм для вирішення практичних завдань.

Сучасний випускник не може вважатися функціонально підготовленим до успішної професійної діяльності, якщо він не має відповідних умінь і навичок роботи з прикладними програмами. За цих обставин освіта розглядається як абсолютна та обов'язкова умова формування інтелектуальної бази інформаційного суспільства.

В умовах інформаційного суспільства система вищої освіти повинна перейти з режиму виживання у режим розвитку, що означає режим саморозвитку. На наше переконання, такий перехід особливо актуальний у нинішніх умовах воєнного стану, який спричинив

у тому числі загострення проблем реалізації освітнього потенціалу українців у різних сферах економіки.

Отже, нині ринок праці відчуває гостру потребу в професіоналах. Широка інформатизація суспільства поставила систему вищої освіти перед новими викликами, зокрема, і через значне скорочення життєвого циклу інформації, технологій, інновацій, технічних засобів тощо. В умовах інформаційного суспільства вища освіта перестає бути засобом засвоєння готових загальнонавчаних знань і досвіду попередніх поколінь. Нині освіта перетворюється на обмін інформацією між людьми упродовж усього їхнього життя та передбачає не лише засвоєння отриманих знань, а й віддачу своїх в обмін одержаних. Активний інформаційний обмін – сутність процесу інформатизації в освітній сфері. Фундаментальне завдання вищої освіти в інформаційному суспільстві – підготовка майбутнього спеціаліста до професії у швидко змінюваних умовах, оскільки відставання як у сфері інформатизації, так і самій системі вищої освіти може мати незворотні наслідки для країни.

UDC 37:316.3:004

Vladyslav Kasjan,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0539-4531>,

Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor,

Department of the Information Technologies,

Kyiv National University of Culture and Arts,

Kyiv, Ukraine

e-mail: kasjanvv@gmail.com

INFORMATION SOCIETY REQUIREMENTS FOR HIGHER EDUCATION

The impact of the information society on higher education in Ukraine. Active information exchange is the essence of the informatization process in the educational sphere. It has been proven that a modern graduate cannot be considered functionally prepared for successful professional activity if he does not have the appropriate skills and abilities to work with applied programs.

Keywords: higher education, informatization, information society, information technologies, specialist, student, modern communications.

УДК 070.486:02]4(477)"364"

Клименко Оксана Зіновіївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4821-8503>,

кандидатка історичних наук, доцентка,

завідувачка відділу,

відділ наукових видань,

Інститут бібліотекознавства,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: klimenko_oz@ukr.net

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ТЕМАТИКУ КОНТЕНТУ ФАХОВОГО ПЕРІОДИЧНОГО ВИДАННЯ

На прикладі журналу «Бібліотечний вісник» розкрито тематику матеріалів фахового періодичного видання в умовах воєнного стану в Україні. Часопис репрезентує актуальні сучасні тренди та актуальні стратегії розвитку бібліотечної науки, освіти та практики України і світу.

Ключові слова: Україна в умовах воєнного стану, журнал «Бібліотечний вісник», періодичне видання, фактор.

Повномасштабне вторгнення та окупація значної частини території незалежної України російськими військами спонукало вище керівництво держави до запровадження воєнного стану з 24 лютого 2022 р. В умовах постійних бомбардувань, відключення електроенергії та зв'язку, руйнувань і втрат працівників українська бібліотечно-інформаційна сфера намагається адаптуватися до загроз війни і адекватно надавати суспільству доступ до інформації та знань, популяризувати надбання національної культури та науки у цифровому середовищі.

Базуючись на етимології слова «фактор» (*лат. facere* – «діяти», «виробляти», «примножувати»), вважаємо, що основним фактором, котрий визначальним чином вплинув на тематику та особливості підготовки науково-теоретичного та практичного журналу «Бібліотечний вісник», який був заснований Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) у 1993 р. (загалом світ побачило 274 номери) є російсько-українська війна. Повнотекстові версії усіх матеріалів можна переглянути та завантажити на сайті часопису (має україно- та англійську версії, <http://bv.nbuv.gov.ua/>) у розділі «Архів»

(<http://bv.nbuv.gov.ua/uk/archive>). (Обсяг кожного номера – близько 10 обліково-видавничих аркушів, виняток становить № 4 2023 р. – 13,51). Часопис отримують 35 закордонних інституцій – партнерів НБУВ по міжнародному книгообміну з різних країн світу. Потрібно зауважити, що з номера в номер в умовах воєнного стану замовлення на наклад збільшується (часопис поширюється за підпискою (індекс 74049) адже входить у каталог «Журнали України»), що свідчить про адаптацію українського бібліотечного співтовариства до роботи в умовах війни.)

Вже у №1 за 2022 р. було запроваджено нову рубрику «Наука та бібліотечна справа в умовах воєнного стану в Україні: міжнародна підтримка». Упродовж 2022–2023 рр. опубліковано загалом 10 матеріалів: у №1–4 2022 р. та № 1 2023 р. це були інформаційні тексти про різноманітну допомогу українським науковцям та бібліотекарям закордонними інституціями; у № 2–4 2023 р. вміщено п'ять наукових текстів названої тематики. Серед них варто назвати матеріали про ініціативи міжнародних організацій на підтримку бібліотечно-інформаційного комплексу України (№ 2, с. 102–113); зміни стратегічних пріоритетів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в умовах воєнного часу (текст виступу генеральної директорки НБУВ Л. Дубровіної на щорічній Конференції європейських національних бібліотек (CENL), яка проходила 19–21 червня 2023 р., опубліковано англійською мовою під назвою «Changes in the strategy priorities of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine in wartime conditions», № 3, с. 107–110); підтримку німецькомовним світом українських наукових співтовариств (№ 4, с. 129–134).

З №1 2024 р. рубрика отримала нову назву «Наука та бібліотечна справа в умовах воєнного стану в Україні». У цьому році вміщено такі інформаційно-аналітичні статті, які висвітлюють гуманітарну допомогу європейських партнерів під час воєнного стану і перспективи розвитку цифровізації колекцій НБУВ (№ 1, с. 34–44), особливості роботи науково-інформаційного відділу Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України у перший рік повномасштабного вторгнення Росії в Україну (№ 1, с. 45–53) та актуальні питання збереженості фондів архівів, бібліотек і музеїв як установ культури в умовах воєнного стану (№ 2, с. 12–31).

Необхідно наголосити, що тематика контенту часопису так чи інакше торкається теми війни, української ідентичності, збереження

історико-культурних фондів тощо. Для прикладу, матеріали, у яких розкрито: атрибуцію та експертизу книжкових пам'яток та історичних бібліотечних зібрань як напрям книгознавчих досліджень Інституту книгознавства НБУВ (2022, № 1, с. 29–40), дистанційні бібліотечні послуги в умовах воєнного стану як важливий складник сучасного бібліотечно-інформаційного обслуговування (2022, № 3, с. 92–96), основні напрями роботи українських медичних бібліотек в умовах війни (2022, № 3, с. 97–101), читання як життєву стратегію в умовах війни (2023, № 3, с. 79–86), виставку рідкісних видань із фонду Науково-технічної бібліотеки Науково-технологічного комплексу «Інститут монокристалів» Національної академії наук України (2023, № 3, с. 93–96), виклики і відповіді в інформаційно-бібліотечній роботі у період війни і повоєнного відновлення (2023, № 3, с. 97–100), місію Національної історичної бібліотеки України в контексті збереження історичної пам'яті українського народу (2023, № 4, с. 76–79), основні аспекти міжнародного співробітництва Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського та Національної бібліотеки Республіки Молдова (2024, № 2, с. 98–108).

Отже, базуючись на усталених традиціях та адекватно реагуючи на виклики часу, науково-теоретичний та практичний журнал «Бібліотечний вісник» постійно поповнює перелік рубрик задля полегшення пошуку матеріалів заданої проблематики. Російсько-українська війна стала тим основним фактором, котрий визначальним чином вплинув на тематику та особливості підготовки фахового періодичного видання. Четверте десятиліття поспіль на шпальтах часопису репрезентовані результати фундаментальних та прикладних досліджень із бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства і соціальних комунікацій, висвітлюються актуальні сучасні тренди та актуальні стратегії розвитку бібліотечної науки, освіти та практики України і світу, представлені кращі надбання та апробований досвід зарубіжних колег, що результується в інтеграції досягнень української бібліотечно-інформаційної сфери у консолідований цифровий простір.

UDC 070.486:02]4(477)"364"

Oksana Klymenko,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4821-8503>,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,

Head of Department,

Department of Scientific Publications,

Institute of Library Science,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: klimenko_oz@ukr.net

THE INFLUENCE OF THE WAR ON THE SUBJECT OF THE CONTENT PROFESSIONAL PERIODICAL PUBLICATION

Using the example of the "Bibliotechnyi Visnyk" magazine, the topic of the materials of a professional periodical published in the conditions of martial law in Ukraine is revealed. The magazine, which was founded in 1993, has stable traditions and to this day represents current strategies for the development of library science, education and practice in Ukraine and the world.

Keywords: Ukraine under martial law, "Bibliotechnyi Visnyk" magazine, periodical, factor.

УДК 021.1-044.922(477.54-25)]

Кравець Лілія Олександрівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5631-623X>,

аспірантка,

Київський національний університет культури і мистецтв,

Київ, Україна

e-mail: liliakra236@gmail.com

УКРАЇНСЬКІ БІБЛІОТЕКИ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОМУ ЛАНДШАФТІ

Висвітлено вивчення функцій бібліотек українськими фахівцями. Виокремлено основне змістовно-семантичне навантаження терміна. Доведено, що виконуючи традиційні для бібліотечного інституту функції, книгозбірні цифрової епохи трансформуються в інформаційні центри, що надають доступ до національних і світових інформаційних ресурсів та баз даних.

Ключові слова: бібліотекознавство, бібліотечна справа, бібліотека, функції бібліотек.

Визначення оптимального комплексу функцій бібліотек на кожному етапі розвитку – одна з фундаментальних проблем бібліотекознавства. Теоретики і практики бібліотечної справи часто позначають функції (*лат. functio* – виконання, звершення) установи як «роль бібліотеки», «місія бібліотеки», «цілі бібліотеки», «завдання бібліотеки». Вивченню цього питання у 1920–1940-х роках присвячували свої роботи відомі українські фахівці (Д. Балака, В. Дубровський, В. Іваницький, В. Козловський, В. Кордт, Н. Пискорська, Г. Плеський, С. Постернак, Я. Прайсман, М. Сагарда та інші). На сторінках фахової періодики («Бібліотечний журнал», «Бібліотечний збірник», «Журнал бібліотекознавства та бібліографії», «Журнал Бібліотеки Академії наук УРСР») знаходили відображення численні дискусії. Кожен бібліотекознавець пропонував певний перелік функцій бібліотеки, який йому здавався актуальним на той час. Проте новий виток історичного розвитку суспільства свідчив про недостатність запропонованого, і починалися нові дискусії. Міркування вчених з цього питання варіювалися від чіткого виділення однієї або кількох до ототожнення різних функцій бібліотеки, формування їх переліків.

Радянський період в Україні характеризується розвитком масової бібліотеки як ідеологічного інструмента виховання та соціалізації радянської людини. Це вважалося пріоритетною функцією бібліотек, яка всебічно активно контролювалася та підтримувалася у тоталітарній державі. Розпад СРСР зумовив дві протилежні тенденції: з одного боку – демократизацію ринкових відносин та відхід від цензурування, а отже і від ідеологічної функції бібліотек, а з іншого – проблеми з реорганізацією діяльності бібліотечної галузі та її інформаційним і функціональним оновленням.

Теоретиками і практиками бібліотечної справи вивчаються питання визначальних особливостей, актуальних тенденцій та перспективних напрямів функціонування бібліотек в інформаційному суспільстві та суспільстві знань, зокрема напрацювання О. Василенко, О. Воскобойнікової-Гузєвої, С. Гарагулі, В. Горового, Т. Гранчак, Л. Дубровіної, М. Закірова, С. Закірової, О. Клименко, Т. Коваль, І. Лобузїна, К. Лобузїної, О. Онищенко, Ю. Половинчак, В. Попика, О. Сокур та інших. Значний внесок у дослідження

теоретико-методологічних засад функцій публічних бібліотек належить Г. Шемаєвій та Т. Вилегжаніній.

Найгрунтовніше теоретико-методологічне дослідження функцій наукової бібліотеки репрезентовано напрацюваннями М. Слободяника. Діяльність бібліотеки як невід'ємного складника документно-інформаційної системи суспільства вивчали І. Давидова та В. Ільганаєва. Т. Бірюковою визначено функціональну структуру бібліотек як документно-комунікаційного інституту з поглядом структурно-функціонального підходу. Концептуалізацію системного розвитку національної бібліотеки і механізмів реалізації стратегій подолання цифрової нерівності в умовах побудови інформаційного суспільства комплексно розглянуто Чжао Лін. О. Мар'їна проаналізувала напрями розвитку бібліотек з урахуванням тих кардинальних змін, які відбулися та продовжують відбуватися в інформаційній інфраструктурі сучасного соціуму. Різні аспекти науково-інформаційного супроводу галузевої науки, діяльності бібліотек в електронному середовищі та медіапросторі, що вимагає реалізації традиційних та інноваційних функцій бібліотек, розкрито у науковому доробку О. Бруй, Л. Грінберг, В. Загуменної, О. Збанацької, Т. Коваль, Т. Колесникової, О. Кузьменко, Н. Кунанець, О. Мар'їної, О. Матвійчук, Ю. Новальської, В. Пальчук, Г. Пристай, Н. Розколупи, О. Сербіна, Т. Сидоренко, Л. Туровської.

Політичні та соціально-економічні перетворення, які відбулися в Україні останніми десятиліттями, створили принципово нові умови для розвитку бібліотек. Виконуючи традиційні для бібліотечного інституту функції – просвітницьку та меморіальну, книгозбірні поступово перетворюються в інформаційні центри, що надають доступ до національних і світових інформаційних ресурсів та баз даних. Нові функції бібліотек нерозривно пов'язані з процесами інформатизації та цифровізації у суспільстві знань – забезпечення вільного доступу користувачів до світових інформаційних ресурсів. Очевидно, що ці процеси сприяли залученню нових користувачів та оптимізації роботи самої книгозбірні.

Постає актуальне питання: наскільки ефективно сучасний український бібліотечний інститут виконує усталені функції та наскільки він готовий до виконання очікуваних у нових реаліях суспільного розвитку, повоєнної відбудови.

Незважаючи на кардинальні зміни в інформаційному просторі України, які відбулися останніми роками, бібліотеки залишаються

сталими соціальними інститутами, діяльність яких можна охарактеризувати так:

- доступність для широкого загалу користувачів;
- належність до державної або комунальної форми власності;
- вплив на роботу місцевих громад через громадські організації, органи влади, які є засновниками цих книгозбірень;
- наближеність бібліотек до потреб громад та українського суспільства в цілому;
- поліфункціональність – виконання інформаційних, комунікаційних, меморіальних, освітніх, культурних, дозвіллевих тощо функцій.

Тобто, сучасні бібліотеки як об'єкти соціокультурної діяльності країни в цілому та регіону і громади зокрема, діють у традиційному та віртуальному бібліотечно-комунікативному просторі. При цьому традиційний інформаційно-комунікаційний бібліотечний простір включає соціокультурний обмін між книгозбірнею і органами влади, громадою, іншими бібліотеками та закладами культури, засобами масової інформації, меценатами, бібліотечними працівниками, а головне – з користувачами. Віртуальний простір передбачає отримання і передачу інформації, налагодження комунікації та безпосереднього спілкування бібліотекарів зі своїми користувачами за допомогою мережі Інтернет.

UDC 021.1-044.922(477.54-25)]

Lilia Kravets,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5631-623X>,

Postgraduate Student,

Kyiv National University of Culture and Arts,

Kyiv, Ukraine

e-mail: liliakra236@gmail.com

UKRAINIAN LIBRARIES IN THE MODERN INFORMATION AND COMMUNICATION LANDSCAPE

The study of library functions by Ukrainian specialists is highlighted. The main content-semantic load of the term is singled out. It has been proven that, performing the traditional functions of a library institute, book collections of the digital era are transformed into information centers that provide access to national and global information resources and databases.

Keywords: library science, librarianship, library, functions of libraries.

УДК 006.3:902

Кунанець Наталія Едуардівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-3007-2462>,

докторка наук із соціальних комунікацій, професорка, професорка,
кафедра інформаційних систем і мереж,

Національний університет «Львівська політехніка»,

Львів, Україна

e-mail: neklviv@gmail.com

Липак Галина Ігорівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-9187-5758>,

кандидатка наук із соціальних комунікацій, доцентка, доцентка,

кафедра комп'ютерних наук,

Тернопільський національний технічний університет імені І. Пулюя,

Тернопіль, Україна

e-mail: halyna.lypak@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОГО НАДБАННЯ

Проаналізовано використання методів штучного інтелекту для збереження культурної. Запропоновано конкретні шляхи застосування штучного інтелекту в процесі збереження культурної спадщини, показано, як методи штучного інтелекту можуть допомогти зробити їх доступними для широкого загалу.

Ключові слова: штучний інтелект, культурна спадщина, машинне навчання, нейронні мережі, опрацювання природної мови.

Збереження культурної спадщини є важливим завданням для забезпечення передачі історичних, культурних та мистецьких цінностей майбутнім поколінням. Використання сучасних технологій, зокрема штучного інтелекту (далі ШІ), відкриває нові можливості для збереження, відновлення та популяризації культурної спадщини.

Проаналізуємо напрями застосування ШІ для збереження культурного надбання. Культурна спадщина включає велику кількість різноманітних даних, таких як зображення, тексти, відео, аудіо та 3D-моделі. Методи ШІ дозволяють опрацювати та аналізувати ці дані з високою швидкістю та точністю, що дозволяє виявляти, класифікувати та зберігати інформацію про культурні

об'єкти ефективніше. Існує кілька методів штучного інтелекту, які дозволяють ефективно опрацювати та аналізувати великі обсяги даних, що сприяє виявленню, класифікації та збереженню інформації про культурні об'єкти. Для вирішення цих завдань доцільно використовувати методи машинного навчання, глибинного навчання, комп'ютерного зору, аналізу великих даних. Методи ШІ дозволяють ефективно опрацювати та аналізувати великі обсяги даних, що сприяє збереженню, класифікації та популяризації культурної спадщини. Завдяки цим технологіям можна автоматизувати процеси відновлення та архівування, забезпечувати доступ до культурних об'єктів та захищати їх від підробок.

Наприклад, працівникам бібліотек, які володіють великими колекціями історичних документів, включаючи фотографії, відео та аудіозаписи, необхідно враховувати, що з часом ці матеріали можуть пошкодитися через вплив навколишнього середовища, недбале поводження або інші фактори. Пошкодження роблять ці матеріали непридатними для використання дослідниками та відвідувачами бібліотеки. Бібліотеки можуть використовувати ШІ для автоматичного відновлення пошкоджених зображень, відео та аудіозаписів. ШІ може виявляти та видаляти вади на зображеннях артефактів, такі як подряпини, плями, вицвітання та шум, а також реконструювати втрачені деталі зображення та звуку.

Пошкоджені матеріали оцінюються бібліотекарями для визначення рівня пошкодження. Потім матеріали скануються та оцифровуються, щоб створити цифрові файли. Алгоритми машинного навчання аналізують оцифровані зображення та аудіозаписи для виявлення пошкоджень. ШІ використовується для видалення пошкоджень та реконструкції втрачених деталей зображення та звуку. Відновлені зображення та аудіозаписи оцінюються бібліотекарями та за потреби доопрацьовуються вручну. Відновлені та доопрацьовані матеріали архівуються в безпечному цифровому сховищі. Методи ШІ значно спрощують створення високоякісних цифрових копій культурних об'єктів та забезпечують їх доступність для науковців, дослідників та широкої аудиторії. Використання технологій комп'ютерного бачення, глибокого навчання, 3D-сканування, опрацювання природної мови, хмарних технологій, блокчейну та інтерактивних платформ дозволяє автоматизувати та покращити процеси збереження культурної

спадщини, роблячи її доступною для дослідження та збереження для майбутніх поколінь.

Алгоритми машинного навчання можуть використовуватися для очищення та покращення якості цифрових зображень, видалення артефактів та шуму, а також для підвищення чіткості тексту. ШІ використовується для розпізнавання та вилучення тексту з рукописних та друкованих документів, що робить їх доступними для пошуку та машинного перекладу. Цифрові копії культурних об'єктів організуються в тематичні колекції, які можна легко переглядати та досліджувати. Серед переваг такого підходу – збільшення доступності, збереження спадщини, покращення освіти та досліджень. Цифрові копії роблять культурні об'єкти доступними для людей з усього світу, незалежно від їхнього фізичного розташування. Цифрові копії створюють резервні копії культурних об'єктів на випадок втрати через пошкодження або стихійні лиха. Цифрові копії та онлайн-колекції можуть використовуватися для покращення освіти та досліджень у галузі історії, літератури та інших гуманітарних наук. Безперечно, важливо зазначити, що створення високоякісних цифрових копій культурних об'єктів може бути дорогим та трудомістким процесом. Важливо забезпечити точність та автентичність цифрових копій. Необхідно дотримуватись законодавства щодо авторського права та інших інтелектуальних права на культурні об'єкти. Методи ШІ дозволяють значно покращують розпізнавання та класифікацію цифрових копій об'єктів культурної спадщини, забезпечуючи точність та ефективність цих процесів.

UDC 006.3:902

Nataliia Kunanets,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-3007-2462>,

Doctor of Sciences in Social Communications, Professor, Professor,

Department of Information Systems and Networks,

Lviv Polytechnic National University,

Lviv, Ukraine,

e-mail: neklviv@gmail.com

Halyna Lypak,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-9187-5758>,

Candidate of Social Communications, Associate Professor, Associate Professor,
Department of Computer Science,

Ternopil Ivan Puluj National Technical University,

Ternopil, Ukraine

e-mail: halyna.lypak@gmail.com

USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE METHODS TO PRESERVE CULTURAL HERITAGE

The use of artificial intelligence methods for cultural preservation is analyzed. Specific ways of applying artificial intelligence in the process of preserving cultural heritage are considered, and it is shown how artificial intelligence methods can help make them accessible to the general public.

Keywords: artificial intelligence, cultural heritage, machine learning, neural networks, natural language processing.

УДК 024-054.73(100)

Лісова Ірина Володимирівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-0308-5965>,

головна бібліотекарка,

науково-дослідний відділ,

Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого,

Київ, Україна

e-mail: lisovairyna@ukr.net

ПІДТРИМКА БІБЛІОТЕКАМИ БІЖЕНЦІВ ВІД ВІЙНИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

На основі зарубіжного досвіду проаналізовано роль бібліотек у відновленні повоєнного суспільства шляхом організації бібліотечно-інформаційного обслуговування біженців. Підкреслено важливість вивчення цього досвіду для запровадження в практику роботи бібліотек України з переміщеними особами.

Ключові слова: бібліотека, бібліотечна діяльність у зарубіжних країнах, біженці, бібліотечне обслуговування біженців, публічні бібліотеки, інтеграція, соціальна адаптація.

Внаслідок різних факторів, включаючи політичні події, конфлікти, порушення прав людини та гуманітарні кризи, кількість біженців постійно зростає. На кінець 2023 р. база даних Управління

Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) містила дані про 110 млн вимушених переселенців в усьому світі, з яких 62,5 млн – внутрішньо переміщені особи, 6,1 млн – особи, що шукають притулку, 36,4 млн – біженці.

Масові вимушені переміщення людей породжують багато проблем зі соціальною адаптацією. Процес інтеграції біженців і вимушених переселенців у нове суспільство є доволі складним і потребує багато часу та зусиль різних організацій та закладів.

У межах наукової розвідки «Бібліотеки в повоєнному суспільстві: зарубіжний досвід відновлення» (2023), яку проводили співробітники науково-дослідного відділу Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого Лілія Прокопенко та Ірина Лісова, зокрема було здійснено й вивчення роботи зарубіжних бібліотек з біженцями від війни та їх роль у відновленні повоєнного суспільства.

Вивчення зарубіжного досвіду роботи з біженцями дає можливість дізнатися про різні підходи, методи та практики, які застосовуються у різних країнах для підтримки інтеграції та захисту прав біженців, слугує розвитку міжнародної співпраці та діалогу з питань міграції та інтеграції, а також посиленню солідарності та взаєморозуміння між народами.

Значний практичний досвід роботи з біженцями напрацьовано бібліотеками у багатьох країнах світу. У ході дослідження проаналізовано досвід роботи бібліотек з біженцями 14 країн, зокрема, Великої Британії, Данії, Італії, Норвегії, Фінляндії. У результатах досить повно висвітлено проекти деяких конкретних бібліотек Канади, Німеччини, США, Франції, Швеції; охарактеризовано спільні для багатьох країн напрями та форми роботи бібліотек з обслуговування біженців та цікаві ініціативи, покликані допомагати інтеграції біженців.

Заслугоує на увагу досвід Греції й Туреччини з огляду на те, що ці країни є найбільшими приймачами біженців від війни з країн Близького Сходу (Сирія, Ірак та Афганістан), які проживають у спеціально організованих таборах. При таборах функціонують бібліотеки, покликані допомагати біженцям у вивченні мови та в навчанні.

Ще один приклад – мобільні бібліотеки, які приїжджають до таборів та центрів допомоги біженцям та пропонують книжки й інші інформаційні ресурси різними мовами. Бібліотекарі-волонтери

проводять спеціальні заходи, розповідають про історію своїх країн англійською, арабською та іншими мовами.

Значний досвід обслуговування біженців і мігрантів напрацьований у бібліотеках Німеччини, які тісно співпрацюють з громадськими ініціативами та спільно реалізують спеціальні програми, що сприяють інтеграції та навчанню людей, що шукають притулок. Зокрема, «Приїзд до Лейпцига», «Молодь у русі», «Діалог німецькою мовою», «Розпростерті обійми» тощо.

Публічна бібліотека Лейпцига у співпраці з лейпцизькою Радою допомоги біженцям реалізовує програму «Приїзд до Лейпцига». За програмою у бібліотеці біженцям пропонують різні послуги та заходи:

- курси німецької мови та культури, орієнтовані на різні рівні володіння мовою та враховують специфіку цільової аудиторії;

- інформаційні сесії та консультації, які допомагають біженцям орієнтуватися в німецькому суспільстві, правовій системі, освітніх можливостях, ринку праці, медичній системі тощо;

- культурні та освітні заходи, які сприяють зближенню та обміну між біженцями та місцевим населенням, такі, як читання, виставки, фестивалі, екскурсії, групи за інтересами;

- волонтерські проекти.

Для іммігрантів та біженців, які прибувають до Канади, бібліотеки стають воротами до місцевих громад та канадської культури. Публічні бібліотеки Канади співпрацюють із місцевими агенціями з облаштування, щоб допомогти новоприбулим інтегруватися до місцевої спільноти. Бібліотеки також пропонують доступ до програм англійською та французькою мовами та до місцевих заходів. У деяких бібліотеках, наприклад Публічній бібліотеці Едмонтон, є громадський бібліотекар, який може допомогти у багатьох питаннях, зокрема, щодо поселення. Це – спільна ініціатива з Асоціацією імміграційних служб міста.

Напрацювання інших країн яскраво демонструють, що зарубіжні бібліотеки мають значний практичний досвід ефективної роботи з біженцями та мігрантами, успішна інтеграція яких визначається важливим завданням демократичних держав.

Бібліотеки є ідеальним місцем для інтеграції біженців у суспільство, надаючи безкоштовний доступ до інформації, забезпечують вільне користування комп'ютерами та інтернетом, координуючи зв'язок із різними агентствами, які надають необхідні

послуги, створюючи простір для зустрічей та взаємодії між біженцями та місцевим населенням, сприяючи розумінню, толерантності та солідарності.

Вони допомагають біженцям адаптуватися до нового середовища, надаючи їм консультації та підтримку у соціалізації, таким чином відіграючи важливу роль у побудові мирного та інклюзивного суспільства, де біженці можуть відчувати себе впевнено та повноцінно.

Бібліотеки відкривають шляхи, особливо для дорослих біженців, щоб продовжити навчання, перерване конфліктами та переїздом у безпечне місце. У цьому контексті бібліотеки відіграють важливу роль у відновленні освітніх процесів та самоосвіти.

Бібліотеки також є найвдалішим простором для участі біженців у різноманітних творчих проєктах, що ґрунтуються на книгах та читанні. Бібліотеки пропонують можливості для неформального навчання, зокрема, гуртки читання, заняття для дорослих, розмовні сесії, мовні курси.

Бібліотечне обслуговування біженців передбачає цілеспрямоване комплектування фондів: виданнями відповідною мовою та надання доступу до ресурсів. У бібліотеках також організують велику кількість соціокультурних заходів, як для дітей, так і для дорослих, проводять бібліотечні екскурсії, заняття з інформаційної грамотності тощо. Більшість форм соціокультурної роботи призначені як для мігрантів, так і для корінного населення, щоб протидіяти ксенофобії.

Таким чином, вивчення зарубіжного досвіду роботи з біженцями є важливим кроком для підвищення якості та ефективності роботи з біженцями та внутрішньо переміщеними особами в бібліотеках України.

UDC 024-054.73(100)

Iryna Lisova,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-0308-5965>,

Chief Librarian,

Research Department,

Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: lisovairyna@ukr.net

SUPPORT OF REFUGEES FROM WAR BY LIBRARIES: FOREIGN EXPERIENCE

On the basis of foreign experience, the role of libraries in the reconstruction of post-war society by organizing library and information services for refugees is analyzed. The importance of studying this experience for the introduction into practice of the work of Ukrainian libraries with displaced persons is emphasized.

Keywords: library, library activities in foreign countries, refugees, library services for refugees, public libraries, integration, social adaptation.

УДК 021.1-043.84:027.089:[061.1(100)IFLA+005.745(100)WSIS]

Лопата Олена Михайлівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1386-3409>,

молодша наукова співробітниця,

сектор обслуговування у читальних залах періодичних видань,

відділ комплексного бібліотечного обслуговування,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: el99886@ukr.net

ВИЗНАЧАЛЬНІ НАСТАНОВИ IFLA ТА WSIS ЩОДО АДАПТАЦІЇ БІБЛІОТЕК ДО УМОВ СЬОГОЧАСНОСТІ

Проаналізовано низку підсумкових документів IFLA та WSIS щодо адаптації бібліотек до сучасних умов. Наведено основні результати дослідження та розглянуто особливості обслуговування читачів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського рецензованими електронними часописами на поточному етапі.

Ключові слова: документ, IFLA, WSIS, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Сучасна діяльність Міжнародної Федерації Бібліотечних Асоціацій (далі IFLA) сконцентрована як на адаптивному регулюванні функціонування бібліотечної сфери у цілому так і на регламентації організаційно - концептуальної роботи IFLA зокрема.

Однією із визначальних гуманітарних подій минулого десятиріччя стала презентація на Всесвітньому бібліотечно-інформаційному конгресі IFLA (World Library and Information Congress, WLIC) серпня 2013 р., фундаментального Звіту IFLA щодо тенденцій розвитку світової бібліотечно-інформаційної структури (питання детально розглянуто у попередніх роботах).

Подальші оновлення 2016, 2017, 2018 та 2019 рр. мали за мету надання матеріалів для опрацювання. Червня–липня 2021 р., IFLA запропонувала бібліотечним лідерам вказати чинники, що на їхню думку, вплинуть на функціонування бібліотечної царини у найближче десятиріччя. Правлінням IFLA було розглянуто думки, що надійшли, й визначено основні теми обговорення у рамках WLIC – 2021. Гасло К. Маккензі «Давайте працювати разом!» покладено в основу концепції форуму.

Наприкінці 2021 р. Штаб-квартирою IFLA було опубліковано оновлений Звіт IFLA (IFLA Trend Report 2021 Update, далі Оновлений Звіт). Показово: незважаючи на те, що IFLA координує бібліотечно-інформаційну сферу, домінантні напрями, сформульовані її експертами, виявилися пророчими щодо всього інформаційного простору, зокрема й України.

Важливо відзначити, що Оновлений Звіт – це не окрема публікація зі статистики, а динамічна та змінна множина онлайн-ресурсів для бібліотечних та інформаційних фахівців. Поряд із самим Звітом надаються статистичні дані та супровідні матеріали, експертні документи та огляди обговорень. IFLA рекомендує долучитися до розгляду в онлайн - режимі, використовуючи тег *#IFLATrendReport*, а також простежувати новини IFLA на сайті організації.

23 січня 2023 р. IFLA було оголошено про публікацію чергового поновлення Звіту. У його доопрацюванні прийняли участь керівники книгозбірень, провідні науковці та «лідери думок», які відвідали WLIC – 2022. Головна інтенція – представники бібліотечної справи, мають скорегувати роботу таким чином, щоб не лише упевнено зустріти майбутнє, а й максимально дієво використати існуючі можливості. І то, йдеться про активну відповідь, а не про пасивну реакцію. Нове видання Звіту поглиблює тематику оновлення 2021 р. за двома ключовими напрямками: вирішення актуальних завдань, сформульованих у попередньому Звіті; стимулювання та вдосконалення фахової діяльності, пов'язаної з реалізацією ініціатив зі створення Бібліотечної карти світу IFLA.

88-й WLIC відбувся у Роттердамі (Нідерланди) 21–25 серпня 2023 р. під гаслом «Давайте працювати разом, давайте бути бібліотекою». Його засадничою темою стала роль книгозбірень у формуванні інклюзивного суспільства, де кожна людина має рівні можливості. Взявши за основу положення Стратегії IFLA 2019–2024 рр., було виокремлено та охарактеризовано роботу за такими

фундаментальними напрямками: посилення глобального голосу книгозбірень, особливо – національних бібліотек (далі НБ); заохочення та вдосконалення професійної практики; об'єднання та розширення можливостей бібліотек; оптимізація IFLA як організації.

У рамках WLIC – 2023 у гібридному форматі відбулося засідання Генеральної Асамблеї IFLA. Делегати відзначили важливість побудови довгострокових відносин із партнерами як поміж бібліотечною спільнотою так і за її межами, а також сумісної роботи з представниками місцевих громад. Правління IFLA узгодило перелік установ, у яких будуть розміщені регіональні офіси (далі РО) 2024–2026 рр. Вперше РО буде відчинено у регіоні країн Близького Сходу та Північної Африки, що відповідає масштабним зусиллям з посилення тут присутності IFLA.

19 червня 2023 р. Правління IFLA оголосило, що WLIC – 2024 р. відбудеться в Дубаї, Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ), що мало стати першим випадком вибору арабомовної (семітської) країни місцем проведення форуму за всю 95-річну історію. На адресу IFLA почали надходити подання як на підтримку цього рішення, так і з критичними зауваженнями. З огляду на це, бібліотечно-інформаційна асоціація ОАЕ відкликала свою заявку 3 жовтня 2023 р. Оскільки Дубай був єдиним прийнятним місцем, WLIC – 2024 р. скасовано.

Попри все це, роботу IFLA та WLIC не призупинено. Опубліковано серію оглядів IFLA присвячених різним сферам бібліотечної діяльності, передусім – мережі інтернет та цифровому простору загалом. Основними проблемами для бібліотек, згідно звіту *Diplo Foundation*, визначено: протиріччя між необхідністю дотримуватись недоторканності приватного життя та «боротьбою» зі шкідливим контентом; підвищена увага до відповідальності посередників; необхідність захисту книгозбірень від того ж регулювання, яке накладається на технологічні гіганти (Google, Apple, Amazon та ін.); еволюція у сфері механізмів глобального управління Інтернетом; технології Crypto, Web 3.0 та Metaverse, а саме – децентралізація мережі; нові технології підключення, насамперед – Starlink; штучний інтелект та «четверте покоління прав людини»; доступність цифрових технологій.

Цим питанням надано увагу і на конференції UNESCO лютого 2023р. UNESCO розробило оновлення Показників універсальності Інтернету (*Internet Universality Indicators*), які визначають засади

охоплення населення цифровими технологіями. IFLA підтримуватиме бібліотеки у проведенні подібних моніторинрів, а також у підготовці відповідних директив та наукових розглядів.

Підсумкові настанови IFLA, WSIS та UNESCO є важливими чинниками адаптації книгозбірень до сьогочасних обставин. Оновлений Звіт покликаний допомогти бібліотекарям і бібліотекам виробити підґрунтя для їх діяльності по всьому світу. Як і вся серія Звітів, кінцеве видання створено для реалізації на практиці. Узагальнюючи приписи означених документів висновуємо, що НБ рекомендовано: розглядати книгозбірні як суб'єкти найрізноманітніших напрямів діяльності; брати участь у вирішенні ширшого кола завдань; доповнити розуміння того, що належить до бібліотечної сфери та домогтися ототожнення бібліотечної діяльності з поняттям «динаміка»; приймати й запроваджувати інноваційні та перспективні методи роботи; оминати вторгнення у приватне життя читачів та оптимізувати систему захисту персональних даних (далі ПД) від несанкціонованого доступу; позиціонувати себе як одну з найважливіших складових наукової інфраструктури; посилити інформаційно - просвітницьку діяльність; розглядати взаємодію між спеціалістами бібліотечної справи як невід'ємну складову професійної практики; зміцнювати відносини з партнерами; поряд з бібліотечною сферою, розроблювати засадничі документи щодо усїєї інформаційної царини.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) бере безпосередню участь у реалізації означених завдань. У книгозбірні провадиться як традиційне, так і дистанційне обслуговування читачів. Попри військовий стан, користувачам НБУВ подовжено у віддаленому режимі надання доступу до міжнародних ресурсів: порталу знань «Research4Life», баз даних (далі БД) наукової інформації – реферативної БД та наукометричної платформи «Scopus», наукометричної платформи «Web of Science». Крім того, уможливлено користування передплаченими наукометричними та міжнародними бібліографічними БД з домашніх та робочих комп'ютерів. Комплексне дослідження з використання іноземних електронних документів провадиться з 2006 р. – від початку обслуговування користувачів НБУВ рецензованими науковими часописами. За результатами анкетування 2024 р., переважна більшість респондентів – 84,2%, насамперед зацікавлені у БД Scopus;

платформу Web of Science визначили пріоритетною – 10,6% користувачів, міжнародний портал знань Research4Life – 5,2%.

Вагомим складником роботи НБУВ, поряд із науково-дослідною, традиційно є соціокультурна та міжнародна діяльність, зокрема й налагодження партнерських відносин. Ознакою сьогодення є інтеграція українських та закордонних бібліотек у репрезентації культурної спадщини. ПД читачів НБУВ обробляються із застосуванням комплексної системи захисту інформації, яка вибудована на сучасних міжнародних стандартах та згідно з положеннями регулятивних Законів України. Завдання підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців вирішуються завдяки регулярним проведенням науково-практичних конференцій, занять та семінарів, що спираються на документи IFLA.

UDC 021.1-043.84:027.089:[061.1(100)IFLA+005.745(100)WSIS]

Olena Lopata,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1386-3409>,

Junior Research Associate,

Service Sector in the Reading Halls of Periodicals,

Department of the Complex Library Services,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: el99886@ukr.net

DETERMINING INSTRUCTIONS IFLA AND WSIS ON THE ADAPTATION OF LIBRARIES TO PRESENT CONDITIONS

The final documents of the IFLA and WSIS on the adaptation of libraries to present conditions are analyzed. The results of scientific research work and the practice of using the collection of foreign peer-reviewed electronic journals of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine are presented.

Keywords: document, IFLA, WSIS, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:[025.17]"1999/2023"

Лучко Аліна Миколаївна,

ORCID <https://orcid.org/0009-0006-2235-9585>,

молодша наукова співробітниця,

відділ комплектування бібліотечних фондів,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: luchko@nbuv.gov.ua

Посметна Ольга Іванівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-2984-3653>,

молодша наукова співробітниця,

відділ комплектування бібліотечних фондів,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: posmetnao@ukr.net

ТРАНСФОРМАЦІЇ ВИДОВОГО СКЛАДУ НОВИХ НАДХОДЖЕНЬ ДОКУМЕНТІВ ДО БІБЛІОТЕЧНОГО ФОНДУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО (1994–2023)

Розглянуто трансформації видового складу бібліотечно-інформаційних ресурсів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського за даними статистичних звітів і облікових документів (1994–2023). Визначена пріоритетність використання електронних ресурсів за рахунок їх віддаленого доступу до них під час воєнного стану.

Ключові слова: видовий склад документів, бібліотечно-інформаційні ресурси, друковані та електронні документи, цифровізація.

Бібліотечна справа на сьогодні переживає період значних змін і трансформацій, викликаних швидким розвитком інформаційних технологій та новими потребами суспільства. Традиційні методи збереження та представлення інформації все більше поступаються місцем новітнім цифровим форматам та інтерактивним матеріалам.

Бібліотеки завжди були центрами збереження знань і культури, виконуючи важливу роль у забезпеченні інформаційно-знанневих потреб, доступу до цифрових ресурсів, підтримки наукових досліджень тощо. З розвитком цифровізації кардинально змінюються способи збереження, організації та доступу до інформації. Зі зміною форматів документів, включаючи електронні книги, аудіовізуальні

матеріали, вебресурси, мультимедійні презентації та інтерактивні матеріали, розширюється спектр ресурсів, доступних користувачам бібліотек.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) є провідним науково-інформаційним та соціокультурним центром держави, де зберігається універсальний за видовим складом фонд, що включає документи від найдавніших часів зародження писемності до сучасних українських і зарубіжних видань з різних галузей знань.

Обсяг документів у діючих фондах НБУВ (на 01.01.2024), за даними Генеральної книги сумарного обліку бібліотечних фондів (Ч. III), становить більше 12,5 млн прим. і за видовим складом включає: друковані книги, брошури, дисертації, періодичні, газетні, картографічні, нотні та образотворчі видання, а також рукописи, стародруки, документи на нетрадиційних носіях інформації та інші види видань (табл. 1).

Таблиця 1

Видовий склад документів у діючих фондах
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
(станом на 01.01.2024)

Види видань	Загальна кількість у діючих фондах, прим.	Від загальної кількості діючих фондів, %
Книжкові видання	6 980 782	55,22
Журнали	3 594 538	28,43
Рукописи	518 703	4,10
Дисертації	176 950	1,40
Нотні видання	212 094	1,68
Картографічні видання	49 603	0,39
Образотворчі видання	225 769	1,79
Аркушеві видання	328 069	2,60
Газети	253 034	2,00
Грамплатівки	2 005	0,02
Аудіо-, відеокасети	781	0,01
Документи на мікроносіях	37 874	0,30

Електронні (на фізичних носіях)	13 984	0,11
Інші види	247 352	1,96
Разом :	12 641 538	100

Дуже цінна частина зібрань НБУВ – це найбагатше нотосховище в Україні (більше 210 тис. прим. нотних видань), де зосереджено кращі надбання музичної культури, всі види нотної продукції, довідкові видання, звукозаписи. У відділі образотворчих мистецтв зберігається зібрання друкованих образотворчих матеріалів, що налічує близько 230 тис. прим. документів: кращі взірці світового образотворчого мистецтва, листівки, гравюри, плакати, портрети, лубки, а також велика колекція документальних фотографій. У єдиному в Україні спеціалізованому фонді картографічних видань зібрано близько 50 тис. од. зб. українських та зарубіжних картографічних матеріалів з XVI ст., зокрема понад 5 тис. прим. довідкових видань.

На сучасному етапі НБУВ активно адаптується до вимог цифрової епохи і отримує значну кількість документів, які представлені в електронному вигляді: електронні книги, мультимедійні та інтерактивні матеріали, програмні та мультимедійні продукти, бази даних із різногалузевою інформацією, оцифровані документи тощо. Бібліотека сама є виробником електронної інформації, тому як з 2008 р. здійснюється формування фондів електронних документів НБУВ, створення спеціалізованих сховищ електронної інформації з відповідними програмно-технічними системами обліку та захисту, комплексами для її локального та дистанційного використання. На сьогоднішній день загальний фонд Електронної бібліотеки НБУВ налічує 1 422 584 електронних документів.

Трансформація видового складу документів у надходженнях НБУВ за останні 30 років визначає розвиток електронних технологій і ресурсів, що має суттєве значення у забезпеченні інформаційного середовища та потреб своїх користувачів. Спостерігаються тенденції щодо зменшення надходжень частки друкованих видань і збільшення обсягу електронних ресурсів, зростання популярності мультимедійних матеріалів.

За інформаційно-статистичними даними та обліковими документами НБУВ при порівнянні видового складу бібліотечно-інформаційних ресурсів за період 1994–2023 рр. було визначено, що обсяг електронних документів значно збільшується, починаючи з 2008 р. – періоду активного формування і практичного застосування нових видів документів у роботі НБУВ (табл. 2).

Таблиця 2

Надходження різних видів документів до діючих фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1994–2023)

Види документів	Надходження 1994–2023 рр.	
	Кількість (прим.)	Від загальної кількості надходжень (%)
Друковані (книжкові видання, журнали, дисертації, ноти, карти, атласи тощо)	3 978 063	73,06
Електронні (на фізичних носіях)	44 459	0,82
Електронні (мережеві)	1 422 584	26,13
Разом :	5 445 106	100

Упродовж останніх десятиліть спостерігається поступове зменшення частки друкованих документів у загальному обсязі надходжень до Бібліотеки. Так, електронні книги та журнали стали невід'ємною частиною фондів НБУВ. У той же час кількість наукових журналів, збірників конференцій та інших періодичних видань зросла у вигляді електронних інформаційних ресурсів. Збільшення обсягу електронних ресурсів сприяло зростанню доступності інформації для користувачів.

Для будь-якої бібліотеки є важливою гармонізація традиційних і нових ресурсів, але основна сучасна інформаційна продукція все більше стає цифровою за рахунок надходження електронних видань та оцифрування документів бібліотечного фонду. НБУВ досягла помітних результатів в інтеграції наукової інформації на всіх видах носіїв і розбудові електронних ресурсів. В умовах і воєнного стану в Україні це дає можливість забезпечувати доступ віддаленим користувачам до інформації про нові надходження документів до фондів Бібліотеки, а також до електронної бібліотеки,

бібліографічних і реферативної баз даних та інших електронних ресурсів на порталі НБУВ.

UDC 027.54(477-25)NBUV:[025.17]"1999/2023"

Alina Luchko,

ORCID <https://orcid.org/0009-0006-2235-9585>,

Junior Research Associate,

Department of Formation Library Collection,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: luchko@nbuv.gov.ua

Olha Posmietna,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-2984-3653>,

Junior Research Associate,

Department of Formation Library Collection,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: posmetnao@ukr.net

**TRANSFORMATIONS IN THE SPECIES COMPOSITION OF NEW
ADDITIONS IN THE LIBRARY COLLECTION
OF THE V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY
OF UKRAINE (1994–2023)**

The transformations in the species composition of the library and information resources of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine based on statistical reports and accounting documents (1994–2023) are considered. The priority of using electronic resources due to their remote access during martial law is determined.

Keywords: species composition of documents, library and information resources, printed and electronic documents, digitalization.

УДК 025.4.36:316.776

Масловська Світлана Миколаївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3828-6732>,

наукова співробітниця,

відділ теорії та історії бібліотечної справи,

Інститут бібліотекознавства,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: negretova34@gmail.com

ТЕМАТИЧНІ ЕЛЕКТРОННІ ВИСТАВКИ ЯК ІНФОРМАЦІЙНО-ЗНАННЄВИЙ РЕСУРС ДЛЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ФАХІВЦІВ

Розглянуто виставкову діяльність читальної зали бібліотекознавчої літератури Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в контексті задоволення фахових потреб бібліотечно-інформаційних фахівців. Проаналізовано зміст та наповнення тематичних електронних виставок.

Ключові слова: тематична електронна виставка, дистанційне обслуговування, виставкова діяльність, бібліотечний продукт, бібліотекознавство, інформаційні потреби бібліотечних фахівців.

Упродовж останнього десятиріччя інформатизація Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) досягла суттєвих масштабів. Електронні каталоги, розробка й наповнення вебсайту, придбання повнотекстових баз даних, створення нових колекцій через оцифрування власних зібрань дали змогу розширити сферу використання традиційного фонду завдяки організації інформаційного обслуговування в локальному та віддаленому режимах.

Трансформація діяльності НБУВ змінила підходи й до сталих форм бібліотечної практики. Зокрема, проблеми якісного забезпечення користувачів у форматі дистанційного обслуговування Бібліотека вирішує, пропонуючи спектр електронних бібліотечних послуг. Однією з традиційних форм бібліотечної діяльності, що адаптувалася до віддаленого засобу обслуговування, стали електронні бібліотечні виставки, головними критеріями яких є загальнодоступність, багатофункціональність, можливість застосування різноманітних технологічних рішень.

Активну участь у цьому процесі бере, зокрема, читальна зала бібліотекознавчої літератури НБУВ (далі ЧЗБЛ), співробітники якого упродовж останніх років здійснили низку заходів із комплексного вдосконалення системи обслуговування бібліотечно-інформаційних фахівців і популяризації спеціалізованого фонду ЧЗБЛ. Суттєві перетворення торкнулися і виставкової діяльності ЧЗБЛ. Цей напрям поширився на віртуальне середовище, яке забезпечує ефективніше представлення візуальної інформації.

Важливим складником інформаційного супроводу бібліотекознавчих досліджень та забезпечення професійних потреб

користувачів спочатку були і залишаються традиційні книжкові виставки. Виставки нових надходжень видань до спеціалізованого фонду ЧЗБЛ знайомили з чинними нормативними документами, останніми теоретико-методологічними, науково-методичними та технологічними розробками українських та зарубіжних бібліотек, сучасними інноваціями та цікавим досвідом бібліотечної практики тощо.

Теми виставок визначалися відповідно до проблематики наукових проєктів Інституту бібліотекознавства, тем міжнародних конференцій, бібліотекознавчих студій, науково-методичних семінарів та актуальних питань бібліотекознавства та бібліотечної справи. Зокрема, формувалися книжкові виставки з таких тем як: «Інноваційна діяльність наукових бібліотек», «Бібліотечно-інформаційне обслуговування: сучасні тенденції», «Національна бібліотека в інформаційному суспільстві: сучасний стан і перспективи розвитку», «Документознавство: нові пріоритети розвитку в інформаційному просторі», «Бібліотечно-інформаційні ресурси: використання та збереження», «Інформаційне обслуговування в електронному середовищі: сучасні тенденції розвитку» та багато інших.

З широким упровадженням програмного забезпечення у роботу НБУВ співробітники ЧЗБЛ починають активно працювати над підготовкою тематичних електронних виставок та їх публікацією на вебпорталі НБУВ. Платформа, що надає доступ читачу до електронних експозицій на офіційному вебсайті НБУВ, розроблена фахівцями Інституту інформаційних технологій бібліотеки. Її інтерфейс зрозумілий і простий у використанні. Переходячи з головної сторінки за посиланням «Ресурси – Електронні виставки» користувач має можливість переглянути загальний перелік тем експозицій, представлений у хронологічному порядку їх публікації на вебсайті. За гіперпосиланням від назви виставки користувач отримує доступ до відповідного ресурсу, що складається з двох компонентів: текстової та ілюстративної частини. У текстовій частині розкрито заявлену в лаконічній назві тему виставки, охарактеризовано наявний у бібліотечному фонді матеріал, що розкриває цю тему. Ілюстративна частина являє собою галерею зображень, що демонструють найбільш показові з наявних у фонді документів із відповідної теми. До прикладу, знаковими щодо історичних дат та актуальних подій в бібліотечній сфері було підготовлено у традиційній та електронній

формі виставки з таких актуальних тем: «Українське бібліотекознавство: сучасний стан та проблеми розвитку», «Бібліотечно-інформаційна сфера України: стратегічні напрями розвитку», «Ефективність роботи наукової бібліотеки в сучасному інформаційному середовищі», «Михайло Семенович Слободяник – вчений і педагог», «Національній парламентській бібліотеці України – 150 років», «Авторське право та бібліотеки», «Юрій Олексійович Меженко: до 125 річчя від дня народження» та інші. До 100-річчя Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського було опубліковано дві розгорнуті електронні виставки (у складі експозицій – видання та фотодокументи): «Науково-дослідний інститут бібліотекознавства (1925–1927): видатні постаті»; «Інститут бібліотекознавства НБУВ: історія та постаті». Всі електронні тематичні виставки, підготовлені працівниками ЧЗБЛ, зберігаються в е-архіві та доступні користувачам на сайті НБУВ.

Слід сказати, що під час воєнного стану співробітники ЧЗБЛ активізували роботу щодо створення та представлення на сайті НБУВ електронних виставок, які відзначаються тематичною різноманітністю і широким спектром представлених матеріалів. Так, протягом 2022–2023 рр. і на початок 2024 р. було опубліковано 9 тематичних виставок, присвячених як актуальним проблемам бібліотекознавства та бібліотечної справи, так і окремим визначним бібліотекознавцям. Зокрема, заслуговує на увагу розгорнута тематична виставка «Бібліотека як об'єкт вивчення в сучасному бібліотекознавстві» (2023 р). На ній було представлено 77 джерел: монографії, збірники наукових праць українських національних, обласних наукових бібліотек, навчальні посібники, статті з фахових періодичних видань, автореферати. Підібраний матеріал виставки всебічно висвітлює теоретичні та практичні здобутки українських учених останніх років стосовно ролі та змісту проектної діяльності українських бібліотек у контексті трансформацій та динамічних змін у сучасній українській бібліотечній науці та практиці.

Як відомо, НБУВ щорічно організовує Міжнародні наукові конференції, метою яких є: об'єднання зусиль науковців і практиків у розв'язанні актуальних питань щодо розвитку бібліотечно-інформаційного потенціалу в сучасних умовах, виокремлення найбільш гострих проблем у бібліотечній сфері та визначення шляхів їх подолання, оприлюднення результатів актуальних наукових пошуків, розробка рекомендацій і пропозицій щодо вдосконалення

діяльності бібліотек. У цьому контексті працівники ЧЗБЛ традиційно підготували велику електронну тематичну виставку «Національний науковий бібліотечно-інформаційний комплекс: напрями та пріоритети стратегічного розвитку» (2023), де представлено 95 джерел. Репрезентовані на виставці наукові публікації – це одноосібні та колективні монографії, аналітичні записки, бібліографічні покажчики, науково-методичні збірники та навчальні посібники, які розкривають теоретичні та прикладні питання організації

і управління бібліотечно-інформаційним комплексом в умовах трансформації наукових комунікацій, цифрових бібліотечних технологій організації знань, зокрема, дистанційне бібліотечно-інформаційне обслуговування користувачів наукової бібліотеки в умовах воєнного стану та розширення спектру дистанційних послуг.

Не менш цікавими та пізнавальними є дві персональні електронні виставки. Одна присвячена Галині Миколаївні Швецовій-Водці – вченій у галузі бібліографознавства, книгознавства, документознавства. Інша – Аді Семенівні Чачко – відомій бібліотекознавиці, соціологині, педагогині. Обидві виставки («Галина Миколаївна Швецова-Водка: до 80-річчя від дня народження» (77 джерел) та «Ада Семенівна Чачко – до 90-річчя від дня народження» (49 джерел)) побудовані за єдиною структурою: стисла інформація про наукову та педагогічну діяльність, далі представлено розгорнутий хронологічний перелік їхніх праць з анотаціями та документи про життєвий шлях і науковий доробок фахівчинь.

Підсумовуючи огляд виставкової діяльності ЧЗБЛ, зазначимо, що матеріали тематичних електронних виставок готувалися фахівцями на основі ґрунтовного дослідження наявних у фонді документів, ретельного пошуку відповідної інформації на інших сайтах наукових бібліотек України, детального ілюстративного оформлення, застосування гіпертекстових можливостей тощо. Проте електронний формат представлення тематичних виставок може бути більш цікавим й надавати фахівцям додаткові можливості щодо ознайомлення з виданнями, ніж той, що останніми роками практикується у НБУВ. Цьому сприятиме перехід на сучасні відеоплатформи, які ефективно вплинуть на публікації контенту книжкової виставки на основі використання сучасних інформаційних технологій та телекомунікації. Це сприятиме досягненню якісно

нового рівня повноти й оперативності задоволення інформаційно-знанневих потреб користувачів бібліотечно-інформаційної сфери.

UDC 025.4.36:316.776

Svitlana Maslovska,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3828-6732>,

Research Associate,

Department of Theory and History of Library Science,

Institute of Library Science,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: negreтова34@gmail.com

THEMATIC ELECTRONIC EXHIBITIONS AS AN INFORMATION AND KNOWLEDGE RESOURCE FOR LIBRARY PROFESSIONALS

The exhibition activity of the reading room of librarian literature of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine after in the context of meeting the professional needs of library and information specialists is considered. The content and contents of thematic electronic exhibitions were analyzed.

Keywords: thematic electronic exhibitions, remote service, exhibition activity of the library, library science, library product, information needs of library specialists.

УДК 02+327(438+477)

Мирончук Анатолій Святославович,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5633-1413>,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

відділ міжнародної інформації та зарубіжних зв'язків,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: myronchuk@nas.gov.ua

ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ ПОЛЬЩІ НА ПІДТРИМКУ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПІЛЬНОТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Здійснено аналіз діяльності Національної бібліотеки Польщі, спрямованої на підтримку бібліотечної спільноти України, формування та розбудову соціальної стійкості в умовах повномасштабної війни. Проаналізовано заходи інституційної, соціальної, фізичної та економічної сфери. Актуалізовано значення бібліотек у часи важких кризових потрясінь.

Ключові слова: Національна бібліотека Польщі, бібліотечна спільнота України, повномасштабна війна, гуманітарна допомога.

Виклики та труднощі, що постали перед бібліотечною спільнотою України через повномасштабне російське вторгнення, долаються разом з міжнародним бібліотечним співтовариством. Завдяки міжнародній підтримці бібліотеки України продовжують розвиватись і виконувати свої функції.

Національна бібліотека Польщі, демонструючи солідарність з українським народом, рішуче засудила російську агресію, а також запропонувала свою допомогу бібліотекам України, започаткувавши різноманітні програми та ініціативи.

Досвід Другої світової війни дозволив сформулювати та розробити стратегію реагування на збройне вторгнення передусім задля порятунку та захисту національної спадщини.

Важливою частиною діяльності Національної бібліотеки Польщі після повномасштабного російського вторгнення були заходи на міжнародній арені, спрямовані на виключення російських представників з міжнародних організацій. 24 лютого 2022 р. головна книгозбірня Польщі припинила усі контакти з російськими партнерами і направила звернення про підтримку України до 58 міжнародних бібліотечних організацій та національних бібліотек світу, в якому рішуче засудила російську агресію, заявила про солідарність із народом України та закликала всі бібліотеки та заклади культури об'єднатися на захист демократичних цінностей.

За активної позиції Національної бібліотеки Польщі Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій (IFLA) ухвалила рішення про недопущення представників Росії на свій конгрес в Дубліні у 2022 р. Натомість на конгресі IFLA була представлена Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, де презентувала постер про українські бібліотеки в період війни (2014–2022). Важливим складником діяльності Національної бібліотеки Польщі стала координація заходів з надання допомоги з інших країн.

З перших днів російського вторгнення Національна бібліотека Польщі працювала над планом порятунку національної спадщини України і готова була у разі потреби прийняти на збереження скарби українських бібліотек, забезпечивши транспортування і спеціальні приміщення.

З метою забезпечення збереження фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, в тому числі історичних польських колекцій, Національна бібліотека Польщі закупила та надіслала до Києва 300 вогнегасників. Окрім того, партію спеціалізованого обладнання для захисту колекцій було надано Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна та Львівській національній науковій бібліотеці України імені В. Стефаника.

Головна книгозбірня Польщі забезпечувала та координувала заходи, спрямовані на організацію проживання українських громадян, намагалась вишукувати можливості для допомоги тим, хто опинився в особливо скрутному фінансовому становищі. Окрім того бібліотека надавала свої приміщення для проведення благодійних заходів для збору коштів для родин воїнів, які загинули, захищаючи Україну. Вона також виступила посередником у пошуку книгарень, дистриб'юторів та видавництв, які могли б забезпечити біженців, особливо дітей, книгами українською мовою.

Національна бібліотека Польщі координувала допомогу тим бібліотекарям, які вимушено залишили Україну, допомагала із працевлаштуванням, надала їм можливість публікувати статті у своїх періодичних виданнях.

За ініціативи Національної бібліотеки Польщі польські бібліотеки організували акції підтримки та збору гуманітарної допомоги і речей першої необхідності. Бібліотека брала участь у розбудові логістичних центрів, забезпечувала доступ до публічної інформації, уможлиблювала доступність українських медіа, мобілізувала громадян для розв'язання різних гуманітарних, соціальних і безпекових завдань.

Серед найважливіших заходів для допомоги українцям, які прибули до Польщі після 24 лютого 2022 р., була організація безкоштовних занять з польської мови. На мовних курсах, що їх організувала Національна бібліотека Польщі, пройшли навчання 729 осіб. Лінгвістичне забезпечення також включало заняття з англійської мови для українських бібліотекарів, які хотіли представити свою країну та поділитися пережитим воєнним досвідом на міжнародних майданчиках.

З метою підтримки морального духу українських переселенців у Національній бібліотеці Польщі подбали про забезпечення інфраструктури для функціонування українців у медіапросторі.

Національна бібліотека Польщі взяла на себе ще одне важливе завдання: фіксація втрат і наслідків варварства в українській бібліотечній справі. З цією метою вона налагодила контакти з іншими бібліотеками України, насамперед у Києві, Львові та Харкові.

Бібліотека демонструвала взаємодію як на рівні суспільства, так і на рівні владних структур, брала участь у запровадженні місцевих програм та реалізації місцевих ініціатив, своєчасно реагувала на нагальні потреби та бізнесові й громадські ініціативи. Заходи підтримки включали надання бібліотекам доступу до української книги, активний книгообмін, книжковий перетин та акції на підтримку читацької аудиторії.

Непередбачуваність наслідків війни та необхідність оперативного реагування і надання негайної допомоги розширювали спектр діяльності бібліотеки. Особливість ситуації, в якій опинилися українські бібліотеки та українці, формувала нові завдання, що постали перед бібліотекою – реалізація усіх соціальних функцій, які можуть бути необхідними і корисними.

Національна бібліотека Польщі продовжує свою діяльність, спрямовану на підтримку бібліотечної спільноти України, і вже готується допомагати Україні у її відбудові, намагаючись забезпечити українські бібліотеки та бібліотекарів найнеобхіднішими матеріалами та ділячись своїми знаннями й досвідом, особливо з реалізації цифрових проєктів та оцифрування фондів, збереження національної спадщини.

Заходи Національної бібліотеки Польщі, здійснені на підтримку України, переконливо свідчать про те, що бібліотеки можуть і здатні підтримувати громади у формуванні їхньої стійкості, у тому числі в ситуаціях, пов'язаних із війною. Це вкотре актуалізує значення бібліотек у часи важких і кризових потрясінь.

UDC 02+327(438+477)

Anatolii Myronchuk,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5633-1413>

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,
Department of International Information and Foreign Relations,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
e-mail: myronchuk@nas.gov.ua

ACTIVITIES OF THE NATIONAL LIBRARY OF POLAND IN SUPPORT OF THE LIBRARY COMMUNITY OF UKRAINE AMIDST FULL-SCALE WAR

An analysis was conducted on the activities of the National Library of Poland aimed at supporting the library community in Ukraine and fostering social stability amidst a full-scale war. The analysis covered measures across institutional, social, physical, and economic spheres. The significance of libraries during severe crises has been reassessed and highlighted.

Keywords: National Library of Poland, library community of Ukraine, full-scale war, humanitarian aid.

УДК 316.77:027.54(477.83)"364"

Мудроха Валентина Олександрівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-9508-227X>,

кандидатка наук із соціальних комунікацій, старша дослідниця,
завідувачка відділу,

відділ бібліотекознавства,

Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника,
Львів, Україна

e-mail: mudrokhavalentyana@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЬВІВСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. СТЕФАНИКА У ЧАСІ ВОЄННОГО СТАНУ

У тексті подано огляд соціокультурної діяльності ЛННБ України ім. В. Стефаника у часі воєнного стану (2022–2023). Охарактеризовано систему соціокультурних заходів у цей період. Проаналізовано зміст традиційних та інноваційних заходів організованих бібліотекою та відзначено позитивну динаміку щодо їх реалізації.

Ключові слова: соціокультурна діяльність, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника, воєнний стан, комунікація, соціокультурні заходи, виставки, екскурсії, зустрічі.

Соціокультурна діяльність Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника (далі ЛННБ України ім. В. Стефаника) об'єднує всі види діяльності наукової бібліотечної установи: довідково-інформаційну, культурно-просвітницьку, науково-дослідну та науково-інформаційну. Усі заходи заплановані

у межах соціокультурної діяльності інституції повинні бути науково-обґрунтованими та чітко спланованими. Вони спрямовані на формування ціннісних орієнтацій особистості, розвиток читацької культури, дослідження та репрезентацію унікального фонду бібліотеки, створення привабливого іміджу наукової установи. Ключовим стратегічним елементом при цьому виступають різні види і форми комунікації, які повинен врахувати бібліотечний фахівець.

Сьогодні система соціокультурних заходів ЛННБ України ім. В. Стефаніка включає в себе організацію виставок, проведення екскурсій, презентацій, а також реалізацію інших активностей (табл. 1).

Таблиця 1

Основні показники соціокультурних заходів,
організованих у ЛННБ України імені В. Стефаніка

Показники	Од. обліку	2022 р.	2023 р.	Разом
Користувачі, які відвідали заходи	корист.	4148	4666	8814
Виставки нових надходжень	вист.	101	135	236
– експоновано документів	прим.	3529	4117	7646
Тематичні виставки	вист.	46	61	107
– експоновано документів	прим.	5103	6324	11427
у т. ч. виїзні	вист.	0	3	3
Віртуальні виставки	вист.	1	2	3
Пленерні виставки	вист.	0	3	3
Презентації, відкриття виставок	захід	12	18	30
Бібліографічні огляди	огляд	5	12	17
Екскурсії	екск.	148	247	395
Інші заходи	захід	8	12	20

Упродовж 2022–2023 рр. найбільше організовано виставок нових надходжень (236). Серед експонованих видань (понад 7 тис. примірників) були представлені не тільки видання останніх років випуску, а й також цінні та рідкісні видання, надруковані у XVII–XX ст. і передані на зберігання в книгозбірню від меценатів чи інших установ. Експозиції нових книжкових і періодичних видань представлено у читальних залах структурних підрозділів бібліотеки.

Вони змінюються щомісячно або по мірі появи нових надходжень. Дистанційно інформацію про нові видання можна отримати з електронного каталогу бібліотеки, де в окремому розділі представлено їх бібліографічні записи. Про найбільш вартісні книги, часописи, архівні документи користувачів інформували на офіційному вебсайті книгозбірні (www.lsl.lviv.ua), а також на сторінці бібліотеки у соціальній мережі «Фейсбук».

На особливу увагу заслуговують організовані ЛННБ України ім. В. Стефаника тематичні виставки. На сучасному етапі виставкова діяльність зазнала змін не лише в тематичному, кількісному вимірах, але й в організаційних підходах. З появою нових можливостей роботи з електронним та імідж-каталогами підвищилася якість відбору матеріалів і документів, зросла актуальність та інформативність представлених експозицій.

Кожна десята виставка приурочена до державних свят, встановлених на честь подій, що мали виняткове історичне значення: Дня незалежності України, Дня Конституції України, Дня Державного Прапора України, Дня Гідності та Свободи, Дня Української державності, Дня Соборності України, Дня захисників та захисниць України. Тематичними книжковими виставками було вшановано День пам'яті героїв Крут та День героїв Небесної сотні. Окремою ділянкою культурно-просвітницької роботи стала підготовка тематичних експозицій присвячених діяльності книгозбірень національних установ і організацій, а саме: Наукового товариства імені Шевченка, Народного дому, Студіону, Оссолінеуму та інших, фонди яких намагалася націоналізувати та знищити радянська влада.

На книжково-документальних виставках експонувалося понад 11 тис. різнопланових документів. Більшу частину експозицій було презентовано у виставковій залі головного корпусу книгозбірні та у виставкових залах Інституту досліджень бібліотечних мистецьких ресурсів. Головна сторінка вебсайту бібліотеки містить окремий розділ «Книжкові виставки», де подається інформація про відповідний захід і представлені на ньому експонати, а також вказано дату та місце його проведення.

Зацікавленість користувачів викликали ювілейні експозиції присвячені персоналіям – знаним особистостям, відомим письменникам, дослідникам, перекладачам, громадським, релігійним, політичним діячам, композиторам тощо. Серед них

книжково-документальні виставки, які репрезентували життя і діяльність Франца Шуберта (4 грудня 2023 р.), Любомира Гузара (28 лютого 2023 р.), Карла Мая (7 листопада 2022 р.), Юрія Меженка (27 червня 2022 р.), Йосифа Сліпого (22 лютого 2022 р.).

Особливу увагу користувачів привернули виставки, які презентували науковий доробок провідних науковців ЛННБ України ім. В. Стефаника. Зокрема, присвячені старшому науковому співробітнику відділу бібліотекознавства, професору, доктору історичних наук Богданові Якимовичу (у 2022 р., з нагоди 70-річчя) та почесній директорці, професорці, докторці історичних наук Ларисі Крушельницькій (у 2023 р. до 95-ліття від дня народження). Матеріали виставок лягли в основу короткометражних фільмів «Богдан Якимович. Серце, віддане Україні» (серпень, 2022 р.) і «З пошаною. Ваша Лариса Крушельницька» (листопад, 2023 р.), презентованих на ютуб-каналі установи.

Окремою ланкою соціокультурної діяльності установи стали короткі фільми, підготовлені працівниками бібліотеки. Зокрема, «Дивокоди української писанки» – про експозицію з колекції Віри Манько, до Великодня (квітень, 2022 р.), «Духовний провідник народу» – про Любомира Гузара (березень, 2023 р.), «Незнищенне диво України» – про виставку народної ноші з приватної збірки Олександра Опарія (травень, 2023 р.), «Відродження перерваної історії» – про Бібліотеку НТШ (листопад, 2023 р.).

Значна кількість тематичних виставок у ЛННБ України ім. В. Стефаника супроводжувалася урочистими відкриттями, під час яких учасники заходів окреслювали основні віхи життя ювілярів та їх вагомий творчий доробок, висвітлювали наукову, художню, історичну та іншу цінність експонатів. Комплексні бібліографічні огляди, підготовлені провідними фахівцями бібліотеки до низки виставок, були покликані більш ґрунтовно презентувати експоновані документи та якнайширше їх популяризувати.

На розширення цільової аудиторії працювали пленерні виставки, які були презентовані перед головним корпусом бібліотеки та у виставковій залі книгозбірні. Серед останніх пленерних виставок варто виокремити «Бібліотека НТШ – перша національна наукова бібліотека України: перервана історія». Її відкрито у грудні 2023 р. у межах заходів із відзначення 150-річчя з часу заснування Наукового товариства імені Шевченка і 130-річчя його бібліотеки.

Для віддалених користувачів на офіційному вебсайті установи у 2022–2023 рр. презентовано три віртуальні онлайн-виставки: «Йосафат Кунцевич – український святий католицької церкви» (13 листопада 2023 р.), «200-ліття від дня народження Івана Лаврівського (1823–1873)» (7 вересня 2023 р.), «Денис Іванович Зубрицький (1777–1862) – галицький учений, громадський діяч і бібліофіл» (4 жовтня 2022 р.). В умовах воєнного стану такі виставки надають можливість доступу до інформації про унікальні, рідкісні та цінні видання широкій читацькій аудиторії як в межах України, так і за кордоном.

З огляду на воєнний стан у країні, ЛННБ України ім. В. Стефаніка обмежила кількість виїзних виставок. Однак 8 серпня 2023 р. з нагоди річниці від дня народження митрополита Андрея Шептицького (29 липня 1865 р.) у підземеллі Гарнізонного храму свв. ап. Петра і Павла (колишній костел єзуїтів) була організована книжкова виставка з фонду відділу європейської книги XIX–XX ст., на якій було представлено іншомовні видання XIX – першої половини XX ст. з приватної книгозбірні Митрополита, а також з інших бібліотек, засновником або опікуном яких він був.

Важливою складовою соціокультурної роботи бібліотеки є проведення оглядових та тематичних екскурсій для користувачів бібліотеки. Всього у 2022–2023 рр. було проведено 395 екскурсій для учнів, студентів, наукових і науково-педагогічних працівників, представників наукових товариств і громадських організацій, гостей міста. Відвідувачів знайомили з історією книгозбірні, основними етапами її розвитку та особливостями функціонування в сучасних умовах. Подавалася інформація щодо обсягів та складу унікального фонду книгозбірні.

Окрім традиційних соціокультурних заходів, у межах книгозбірні для громадськості міста організовуються «Оссолінські зустрічі» у різноманітних форматах (лекція, бесіда, дискусія, круглий стіл тощо). Зокрема, впродовж 2022–2023 рр. у межах установи було проведено заходи на таку тематику: «Актуальність творчості Василя Стефаніка. Погляд з Польщі та України» (31 травня 2022 р.), «Історія як інструмент агресії – російська інформаційна війна з європейської точки зору» (14 вересня 2022 р.), «Війни з Росією – уроки історії» (30 листопада 2022 р.), «Мистецтво (ви)жити. Музеї в часи війни і миру» (14 червня 2023 р.), «Про відбудову міст України» (15 вересня

2023 р.), «Про Кароліну Ланцкоронську: до 125-річчя від дня народження» (13 грудня 2023 р.). Усі заходи організовані в межах міжнародної співпраці між Національним закладом ім. Оссолінських у Вроцлаві та ЛННБ України ім. В. Стефаника. Їх електронну версію можливо переглянути перейшовши за посиланням на офіційному вебсайті книгозбірні в рубриці «Архів подій».

Особливе місце в інформуванні громадськості про проведення культурно-просвітницьких та інформаційних заходів відіграла соціальна мережа «Фейсбук». За результатами статистичних даних, згенерованих з фейсбуку, охоплення аудиторії сторінки бібліотеки зросло на 65,15 % до 53 095 осіб (табл. 2). У 2023 р. цей показник зріс у 3,4 рази. 76,12% відвідувачів взаємодіяли в будь-який спосіб із сторінкою, зокрема, вподобували матеріал, залишали коментарі, робили репости та зберігали дописи.

Таблиця 1

Статистичні показники сторінки ЛННБ України ім. В. Стефаника
у фейсбуці упродовж 2018–2023 рр.

Показники	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Всього	Динамік а змін, %
Охоплення	32149	36529	38176	42176	43141	53095	245266	165,15
Відвідування	4047	5240	7817	8014	5562	18771	49451	463,83
Взаємодія з контентом	5697	5785	5437	5683	6278	8762	37642	153,80

Таким чином, соціокультурна діяльність бібліотеки, сформована викликами війни, сприяла вдосконаленню традиційних форм і методів організації роботи та пошуку нових інноваційних способів взаємодії із користувачами. Заходи, організовані в установі, зазнали суттєвих трансформацій та новацій, враховуючи розширення способів подання інформації, посилення комунікаційних зв'язків, розвиток співпраці зі спорідненими інституціями в Україні та за її межами.

UDC 316.77:027.54(477.83)"364"

Valentyna Mudrokhа,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-9508-227X>,

Candidate of Social Communications, Senior Research Associate,

Head of Department,

Department of Library Science,

Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv,

Lviv, Ukraine

e-mail: mudrokhavalentyna@gmail.com

FEATURES OF SOCIO-CULTURAL ACTIVITY VASYL STEFANYK NATIONAL SCIENTIFIC LIBRARY OF UKRAINE IN LVIV DURING OF MARTIAL LAW

The text provides an overview socio-cultural activity Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv during of martial law (2022–2023). The system of socio-cultural events during this period is characterized. The content of traditional and innovative events organized by the library was analyzed. The positive socio-cultural dynamics of the institution regarding their implementation were noted.

Keywords: socio-cultural activity, Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv, martial law, communication, socio-cultural events, exhibitions, excursions, meetings.

УДК 378:02]:378.4(477-25)

Новальська Тетяна Василівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-3093-3998>,

докторка історичних наук, професорка, професорка,

кафедра інформаційних технологій,

Київський національний університет культури і мистецтв,

Київ, Україна

e-mail: novalska@meta.ua

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПІДГОТОВКИ НАУКОВИХ КАДРІВ ДЛЯ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ

Проаналізовано стан і тенденції підготовки наукових кадрів в аспірантурі наукових установ та закладів вищої освіти за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Визначено причини та запропоновано шляхи їх реалізації при підготовці докторів філософії в Україні.

Ключові слова: наукові кадри, аспірантура, докторантура, бібліотечно-інформаційна галузь, доктор філософії.

В умовах розбудови інформаційного суспільства актуалізується питання вдосконалення підготовки наукових кадрів, як інтелектуального потенціалу держави. Адже наближення України за технологічним, економічним, культурним, інноваційним рівнем до розвинутих країн світу залежить, значною мірою, від інтелектуального потенціалу, який формують наукові установи та заклади вищої освіти. Зокрема в галузі культури для бібліотечно-інформаційної сфери підготовку наукових кадрів здійснюють чотири установи, серед яких Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ), Харківська державна академія культури (далі ХДАК), Київський національний університет культури і мистецтв (далі КНУКІМ), Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв (далі НАКККІМ). Кожна з цих установ має значний досвід, історичні традиції, інноваційні підходи до підготовки науковців галузі.

З 2014 р. в Україні зроблено спроби щодо реформування системи вищої освіти на всіх рівнях, зокрема й науковому. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 р. № 1556-VII, було запроваджено науковий ступінь доктора філософії (<https://sqe.gov.ua/law/zakon-ukraini-N-1556-vii-pro-vishhu-osvitu/>).

З 1 вересня 2015 р. постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» започатковано інтегровану спеціальність 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Підготовку третього рівня вищої освіти «доктора філософії» продовжили здійснювати зазначені вище наукові установи та інші заклади вищої освіти (далі ЗВО) відповідно власним освітньо-науковим програмам згідно отриманих ліцензій на освітню діяльність.

Незважаючи на відповідні кроки щодо реформування підготовки наукових кадрів в аспірантурі та докторантурі, виникли значні проблеми відтворення кадрового потенціалу науки, як у цілому, так і в галузі культури зокрема. Аналіз підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації в провідному ЗВО – КНУКІМ –свідчить про погіршення її кількісних і якісних показників та скорочення фахівців, які останніми роками захистили кандидатські дисертації та активно

займаються науковими дослідженнями, зокрема по спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Так, перший набір в аспірантуру за спеціальністю 029 відбувся в 2016 р. По 2024 р. навчання в аспірантурі пройшло 46 осіб, з них 11 захистили кандидатські дисертації, що становить 24%. Думається, ці показники є невітнішими і в інших ЗВО. Водночас, ми погоджуємося з науковцями, які вважають, що підготовка кандидатських дисертацій не є єдиним завданням навчання в аспірантурі. Головною метою навчання повинно стати формування висококваліфікованого, затребуваного в науковій сфері фахівця, якій вільно орієнтується в наукових дослідженнях галузі та всебічно підготовлений до інтелектуальної діяльності.

Зазначаючи негативні тенденції підготовки наукових кадрів в Україні, Н. Вавилина наголошує на низькій вмотивованості до захисту дисертації в період навчання та незначному рівні затребуваності професіоналів високого рівня (https://nti.ukrintei.ua/wpcontent/uploads/2021/01/%D0%92%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B0_4-19.pdf).

На нашу думку, постанова Кабінету Міністрів України № 502 від 19 травня 2023 р. «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань підготовки та атестації здобувачів наукових ступенів», в якій зазначається, що «протягом строку навчання в аспірантурі (ад'юнктурі) аспірант (ад'юнкт) повинен виконати освітню і наукову складові освітньо-наукової програми, зокрема здобути теоретичні знання, уміння, навички та інші компетентності, достатні для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіти методологією наукової та педагогічної діяльності, а також провести власне наукове дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та/або практичне значення, опублікувати наукові публікації за темою дисертації, підготувати дисертацію та пройти процедуру атестації разовою спеціалізованою вченою радою на підставі публічного захисту наукових досягнень у формі дисертації» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/502-2023-%D0%BF#Text>), тобто, якщо в попередні роки аспіранти після завершення навчання ще протягом деякого часу мали змогу доопрацьовувати свої наукові дослідження, врахувати зауваження та рекомендації наукового керівника, науковців кафедри, то згідно Постанови, вони повинні

захистити дисертації до завершення терміну навчання в аспірантурі. Тобто, чи буде ця Постанова сприяти активізації захисту дисертацій, буде залежати від наполегливості, вмінь, старань та прагнень аспіранта до входження в наукову спільноту відповідної галузі.

Таким чином, подальший розвиток системи підготовки наукових кадрів для бібліотечно-інформаційної сфери потребує активного обговорення у науковій спільноті, орієнтацію на провідні країни світу по підготовці інтелектуальної еліти, спільними зусиллями вирішення проблем, які є на сьогодні актуальними. Потребують подальшого удосконалення освітньо-наукові програми відповідно до стандартів вищої освіти; формування наукових компетентностей з моменту вступу здобувача до аспірантури і до моменту захисту кандидатської дисертації; активна співпраця з роботодавцями, академічною спільнотою та іншими стейкхолдерами; всіляко сприяти у формуванні кожному здобувачеві освіти індивідуальної освітньої траєкторії заохочувати до активної наукової діяльності тощо.

UDC 378:02]:378.4(477-25)

Tetiana Novalska,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-3093-3998>,

Doctor of Historical Sciences, Professor, Professor,

Department of the Information Technologies,

Kyiv National University of Culture and Arts,

Kyiv, Ukraine

e-mail: novalska@meta.ua

CURRENT PROBLEMS AND PROSPECTS OF THE TRAINING OF SCIENTISTS FOR THE LIBRARY AND INFORMATION INDUSTRY

The state and trends in the training of scientific personnel in postgraduate studies of scientific institutions and institutions of higher education in specialty 029 "Information, library and archival affairs" were analyzed. The reasons are identified and ways of their implementation are proposed in the preparation of doctors of philosophy in Ukraine.

Keywords: scientific personnel, postgraduate studies, doctoral studies, library and information industry, doctor of philosophy.

УДК 090.1:930.253(477)Полек

Новальська Юлія Вікторівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-00015257-1559>,

головна бібліотекарка,

науково-дослідний відділ,

Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого,

Київ, Україна

e-mail: jula1977@bigmir.net

БІБЛІОТЕЧНА КОЛЕКЦІЯ ВОЛОДИМИРА ТЕОДОРОВИЧА ПОЛЕКА В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНОМУ ПРОСТОРІ

Представлено життєвий і творчий шлях українського педагога, бібліографа, краєзнавця, літературознавця, мовознавця Володимира Теодоровича Полека. Проаналізовано стан наукового опрацювання бібліотечної колекції та особовий архів видатного популяризатора українства, що у Науковій бібліотеці Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника виокремлено у спеціалізовану читальну залу «Фонд професора В. Полека». *Ключові слова:* Володимир Теодорович Полек, бібліотечна колекція, бібліограф, краєзнавець, інформаційний простір.

Серед бібліографів ХХ ст., чия подвижницька праця мала визначальний вплив на становлення української бібліографії зокрема та розбудову національної науки і культури загалом варто назвати педагога, краєзнавця, літературознавця, мовознавця, історика професора Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Володимира Теодоровича Полека (27.09.1924 – 19.07.1999).

Пощанування книги В. Т. Полеком сформувалося ще на зорі трудової діяльності в «Українській книгарні» Мирослава Самоверського (1941–1944). Навчання у Празькій вечірній гімназії (1945–1950) та Львівському державному університеті імені І. Я. Франка (сьогодні Львівський національний університет імені Івана Франка, 1952–1958 рр., спеціальність «Українська мова і література») остаточно виховали підходи до культурно-наукових рефлексій вченого-україніста в умовах радянського режиму.

З 1955 р. і до останнього дня В. Т. Полек працював в Івано-Франківському державному педагогічному інституті імені Василя Стефаника (нині ДВНЗ «Прикарпатський національний університет

імені Василя Стефаника»). Розпочинав у бібліотеці університету (започаткована 1944 р.) на посаді бібліографа (1955–1963), далі – старшого бібліографа (1963–1974). За його ініціативи в 1974 р. було створено відділ бібліографії. Також саме завдяки старанням В. Т. Полека у бібліотеці розпочалося формування «Фонду рідкісної книги» (сьогодні налічує понад 5 тис. од. зб.). З 1967 р. він викладав бібліографію у рамках дисципліни «Вступ до спеціальності». Одночасно через виявлені ознаки «українського націоналізму» цензура знищила весь наклад його книги «Літературне Прикарпаття». З 1972 р. на кафедрі української літератури обіймав посади асистента, а після захисту кандидатської дисертації, присвяченої творчості І. П. Котляревського у зв'язках української і зарубіжної літератур (1974), в Інституті літератури імені Т. Г. Шевченка АН УРСР – старшого викладача (1975–1976), доцента (1976–1995), професора (1995–1999).

По смерті В. Т. Полека його учні та колеги акцентували увагу на багатогранній діяльності визнаного дослідника, чії наукові інтереси охоплювали бібліографію, історію Станіславщини (нині Івано-Франківщина), літературознавство, українську правничу термінологію, зарубіжну критику тощо. «Він знав чужі мови і залюбки заглиблювався в іноземні публікації. Там він знаходив те, що пристрасно шукав, – відгомін українства» (Сівач духовності : збірник спогадів, статей і матеріалів, присвячених професорові Володимирові Полеку. Івано-Франківськ : Плай, 2002. С. 7).

Бібліотечну колекцію та архів родина вченого передала університету для наукового опрацювання. З 2000 р. читальна зала «Фонд професора В. Т. Полека» у Науковій бібліотеці Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, котрий нараховує понад 10 тис. од. зб. (з них 2222 прим. журнальних і 6290 книжкових видань), обслуговує користувачів. Значна кількість книг мають дарчі написи. Сформований архівних фонд (1048 папок) включає творчі матеріали та документи наукової діяльності. Особисте листування професора (694 листи) розкриває переконаність вченого у єдності української культури з загальноєвропейським культурним процесом, особисті думки стосовно сучасного стану української бібліографії та розвитку краєзнавчої науки на Прикарпатті. Тут слід згадати, що визнанням внеску В. Т. Полека в регіональне краєзнавство стало започаткування Національною спілкою краєзнавців України премії імені Володимира Полека

(https://uk.wikipedia.org/wiki/Івано-Франківська_обласна_премія_імені_Володимира_Полека_в_галузі_краєзнавства). Адаже «якої б теми гуманітарного спектру діяльності не торкнулися, Володимир Полек демонстрував неабияку обізнаність. По суті, сотні тем і їх проблемно-тематичних відгалужень, персоналізація галузей знань – усе це було професійно прокартковано», – зауважив В. Качкан (Сівач духовності : збірник спогадів, статей і матеріалів, присвячених професорові Володимирові Полеку. Івано-Франківськ : Плай, 2002. С. 26).

До 95-ї річниці професора у серії «Вчені Прикарпатського університету» побачив світ біобібліографічний показник «Володимир Теодорович Полек (1924–1999)» (Івано-Франківськ, 2019, 72 с.). Всеукраїнський бібліотечний «Бібліографічний рейтинг – 2019» (Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського) нагородив укладачку видання О. Блинчук дипломом учасника топ-10 у номінації «Персональний показник». Тоді ж на сайті бібліотеки університету створено розділ «Фотогалерея про В. Т. Полека» (<http://lib.pnu.edu.ua/polek-foto.php>), де також вміщено світлини праць, листів, каталожних скриньок фонду професора.

Сьогодні продовжується активна робота з наукового опрацювання документів іменного фонду В. Т. Полека та опублікування їх в інформаційному просторі, зокрема світ побачили п'ять бібліографічних показників, кожен з яких – у відкритому доступі 24/7 (<http://lib.pnu.edu.ua/polek-100.php>): «Івано-Франківськ. Місто, яке гріє теплом» (В. Полек)», «Композитор, поет і перекладач: життя та творча діяльність (до 100-річчя з дня народження А. Й. Кос-Анатольського)», «Архівні матеріали професора В. Т. Полека, присвячені творчості Лесі Українки (на матеріалах фонду «Бібліотека професора В. Т. Полека)», «Творчі взаємини сім'ї Погребенників з професором В. Т. Полеком (за матеріалами листування)» та «Архівні матеріали професора В. Т. Полека, присвячені творчості Івана Франка».

До 100-річчя ученого-україніста працівниками Наукової бібліотеки університету створено відеоролик «Професор Володимир Полек (1924–1999)» (https://www.youtube.com/watch?v=A9PdW2aaEaY&list=PL4TCS-LH7fTlQm_Uo3Ku8CwwqjBuQ0p9V&index=1), який вміщує короткі біографічні відомості життя та творчого шляху знаного франківчанина. Веббіографічний показник «Духовні висоти Володимира Полека: до 100-ліття українського

бібліографа, професора» (Івано-Франківськ, 2024. 16 с. URL: <https://www.calameo.com/read/0028207918288ad3ac901>) вміщує інформацію про інтернет-джерела, які стосуються творчого доробку відомого бібліографа.

Автор понад 1600 праць, які були опубліковані в Канаді і Польщі, Болгарії і Росії, Володимир Теодорович Полек входить до славної плеяди українських учених ХХ ст., які зробили неоціненний внесок в українську історію, освіту та культуру. Як наголосив В. Качкан, «великі люди, значні постаті, сповнені прагнень, переобтяжені інтелектом-прогнозами» залишили численні нереалізовані проекти (Сівач духовності : збірник спогадів, статей і матеріалів, присвячених професорові Володимирові Полеку. Івано-Франківськ : Плай, 2002. С. 22). Тому нагальне завдання сучасних дослідників – ввести у науковий обіг нові документальні факти функціонування національної науки в умовах тоталітарного режиму, відкрити забуті імена українських учених минулого та збагатити глобальний інформаційний простір надбаннями українства.

UDC 090.1:930.253(477)Полек

Yulia Novalska,

ORCID <https://orcid.org/0000-00015257-1559>,

Chief Librarian,

Research Department,

Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: jula1977@bigmir.net

THE LIBRARY COLLECTION OF VOLODYMYR TEODOROVYCH POLEK IN THE MODERN INFORMATION-LIBRARY SPACE

The life and creative path of Ukrainian pedagogue, bibliographer, local historian, literary critic, linguist Volodymyr Teodorovych Polek is presented. The state of scientific processing of the library collection and the personal archive of the outstanding popularizer of Ukrainianism, which is in the Scientific Library of the V. Stefanyk Precarpathian National University was allocated to the specialized reading room "Professor V. Polek Foundation".

Keywords: Volodymyr Teodorovych Polek, library collection, bibliographer, local historian, information space.

УДК 027.54 (477-25)НБУВ:[025.22: 021.84]"2022/2023"

Пестрецова Лариса Андріївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7970-6652>,

завідувачка відділу,

відділ комплектування бібліотечних фондів,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: pestretsova@nbuv.gov.ua

Білько Євгенія Миколаївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5784-586X>,

наукова співробітниця,

відділ комплектування бібліотечних фондів,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: bilko@nbuv.gov.ua

СТАН НАДХОДЖЕННЯ ОBOB'ЯЗКОВОГО ПРИМІРНИКА ДО БІБЛІОТЕЧНОГО ФОНДУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (2022–2023)

Проведено порівняльний аналіз надходжень до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського обов'язкового примірника документів України із даними Державної наукової установи «Книжкова палата України імені Івана Федорова». Представлено напрями діяльності відділу комплектування бібліотечних фондів Бібліотеки, що сприяють активізації контролю за станом надходження обов'язкового примірника.

Ключові слова: надходження до бібліотечного фонду, обов'язковий примірник документів України, бібліотечно-інформаційні ресурси, актуалізація бібліотечних фондів.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ), як провідна бібліотечна установа країни, відповідно до своїх завдань і функцій надає особливого значення питанням формування бібліотечно-інформаційних ресурсів та забезпечує важливі соціальні функції накопичення, зберігання та надання в користування документів для забезпечення інформаційно-знанневих потреб суспільства.

Після повномасштабного вторгнення Росії у 2022 р., незважаючи на воєнний стан в країні, Бібліотека продовжує виконувати один із пріоритетних напрямків діяльності НБУВ – комплектування фондів бібліотечно-інформаційного комплексу сучасними виданнями які містять актуальні матеріали з різних галузей знань.

Формування бібліотечного фонду НБУВ відбувається завдяки створеній системі комплектування бібліотеки, складовими якої є різні джерела надходження документів. Основним джерелом поповнення національного бібліотечно-інформаційного фонду НБУВ (близько 60%) є надходження обов'язкового примірника друкованих примірників документів (далі ОП), що регламентуються Законом України «Про обов'язковий примірник документів» від 9.04.1999 р., № 595-XIV (зі змінами і доповненнями) та Постановою Кабінету Міністрів України «Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів» від 10 травня 2002 р. № 608.

Упродовж 2022–2023 рр. до бібліотечного фонду НБУВ надійшло 38 035 од. обов'язкового примірника друкованих документів України (35,4%), та 26 846 од. архівного примірника (25%), що разом становить майже 65 тис. прим. документів. Обсяги надходження ОП до бібліотечного фонду НБУВ у 2021–2023 рр. є пропорційними оперативним даним Книжкової палати України за цей період. Якщо порівняти кількісні показники надходження видань за цим джерелом у 2021 р. із статистичними даними облікових документів НБУВ про нові надходження видань у 2022–2023 рр., спостерігаємо негативний вплив воєнного стану в країні на комплектування бібліотечних фондів у 2022 р. і поступове зростання надходжень у 2023 р.

В умовах воєнного часу, як ніколи в контексті державної політики, є стратегічно важливим збереження і поповнення суверенних національних бібліотечно-інформаційних ресурсів документами державною мовою. Тому, у надходженнях ОП за означений період спостерігаємо збільшення частки україномовних документів (понад 90%), що співпадає із даними Книжкової палати України щодо характеристики документів, зареєстрованих за мовною ознакою.

Аналізуючи доступні дані про становище книгозбірень та видавничої галузі за час повномасштабної війни, можна окреслити

чинники, що вплинули на скорочення кількісних показників надходжень ОП до НБУВ упродовж 2022–2023 рр., а саме:

1) стан української видавничої галузі в умовах війни (руйнування приміщень, інфраструктури, логістики, зменшення обсягів книговидавання, зростання вартості послуг і матеріалів у книговидавничій сфері);

2) стан науково-видавничої діяльності НАН України в умовах російсько-української війни (скорочення випуску наукових монографій і збірників, зменшення тиражів енциклопедичних, словникових, наукових періодичних видань тощо);

3) відсутність державного фінансування платних джерел надходження видань;

4) скорочення українського документообміну з бібліотеками і установами у прифронтових і прикордонних містах України, обмежене фінансування поштових витрат для пересилання видань з обмінного фонду НБУВ.

Для забезпечення більшої повноти надходжень до бібліотечного фонду НБУВ ОП українських документів і виявлення прогалин співробітникам відділу комплектування бібліотечних фондів необхідно вживати відповідні заходи:

- здійснення контролю за надходженням обов'язкового примірника українських документів, використовуючи дані Книжкової палати України імені Івана Федорова, яка здійснює функції державної бібліографічної реєстрації;

- проведення регулярного моніторингу видавничих сайтів, каталогів, даних щодо науково-видавничої діяльності наукових установ НАН України, поглиблення взаємодії з установами НАН України для вчасного отримання наукових видань для бібліотечного фонду НБУВ;

- активізація співпраці з видавничими організаціями, установами, бібліотеками, а також українськими авторами.

В умовах викликів воєнного часу Бібліотека виконує одне з пріоритетних завдань, визначених Стратегією розвитку НБУВ (2022–2025), а саме – комплектування фондів бібліотечно-інформаційного комплексу сучасними виданнями, які привертають увагу суспільства і користувачів.

UDC 027.54 (477-25)НБУВ:[025.22: 021.84]"2022/2023"

Larysa Pestretsova,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7970-6652>,

Head of Department,

Department of formation library collection,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: pestretsova@nbuv.gov.ua

Yevgeniia Bilko,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5784-586X>,

Research Associate,

Department of formation library collection,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: bilko@nbuv.gov.ua

**STATUS OF RECEIPT OF THE OBLIGATORY COPY TO THE
LIBRARY COLLECTION OF THE V. I. VERNADSKYI NATIONAL
LIBRARY OF UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL
STATE (2022–2023)**

A comparative analysis of receipt of the obligatory copy documents in the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine with data from the State Scientific Institution "Ivan Fedorov State Chamber of Ukraine" was conducted. The activities of the Department of formation library collection are presented, which contribute to the activation of control over the state of receipt of obligatory copy.

Keywords: additions in the library collection, obligatory copy documents of Ukraine, library and information resources, updating of library funds.

УДК 027.022(477.43/44):025.5-048.34] "364"

Побережна Тетяна Іванівна,

ORCID <https://orcid.org/0009-0006-7028-6253>,

аспірантка,

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв,

Київ, Україна

e-mail: dis5121.tpoberezhna@dakkkim.edu.ua

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ІМІДЖУ ПУБЛІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ
У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ**

Проаналізовано першочергових компонентів, котрі дозволяють якісно сформувати позитивний імідж сучасної публічної бібліотеки. Обґрунтовано, трансформація іміджу публічної бібліотеки у контексті сучасних викликів є широке представлення бібліотеки у мережі Інтернет, у соціальних мережах, на різноманітних інтернет-платформах,

Ключові слова: публічні бібліотеки, імідж, реклама, соціальні мережі, вебсайт бібліотеки.

Формування позитивного іміджу в громаді, створення надійної репутації у суспільстві як поважної інституції це – основа сучасної діяльності всіх публічних бібліотек (далі ПБ) України, пріоритетний напрям їхньої роботи. Функціонування бібліотек у сучасному інформаційному середовищі змушує їх активізувати свої зусилля для утвердження своєї необхідності, важливості й затребуваності, постійно працюючи на підвищенням свого престижу. У масовій свідомості українців уже сформовано образ бібліотеки, що, насамперед, визначається ставленням суспільства до неї як до інформаційної установи з певним набором послуг та ресурсів. Ефективність іміджевої політики будь-якої ПБ залежить як від керівництва бібліотеки, так і від її колективу, адже саме бажання самих бібліотекарів розвивати свою книгозбірню, працювати на її позитивний імідж залежить успішність її функціонування у громаді.

Науковці виділяють кілька першочергових компонентів, котрі дозволяють якісно сформувати позитивний імідж сучасної ПБ, зокрема: підтримка професійної етики бібліотечних працівників; організація реклами бібліотечних послуг і сервісів; наповнення сайту бібліотеки актуальною інформацією; налагодження зв'язків з громадськістю; створення комфортних умов роботи користувачів (<http://nbuv.gov.ua/sites/default/files/msd/1111sam.pdf>).

Для формування позитивного іміджу публічна бібліотека повинна впроваджувати всі ці компоненти лише систематично і комплексно, адже точкова робота не дасть бажаного результату та досягнення позитивного ефекту. Позитивний імідж книгозбірні створює і поведінкова етика працівників самої бібліотеки, їхня ерудиція, мовна культура, комунікабельність. Працівник сучасної ПБ зобов'язаний володіти всім комплексом інформаційно-комунікаційних навичок, зокрема володіти навичками ділового спілкування, дотримуватися професійної етики, дотримуватися загальносуспільних норм моралі. Цьому сприяє організація для бібліотекарів навчальних семінарів, тренінгів, які покликані

підвищити фаховий рівень, зокрема, щодо навичок цифрових технологій, запровадження нових послуг і сервісів, культури спілкування, ділової етики.

До прикладу, Шполянська централізована бібліотечна система (м. Шпола, Черкаська обл.) постійно проводить групові та індивідуальні навчання бібліотекарів і виробничі наради у межах проекту з підвищення іміджу своїх книгозбірень «Бібліотечний університет». Так, районним методичним центром Центральної районної бібліотеки було розроблено Програму підтримки молодого спеціаліста. З бібліотекарями сільських та селищних громад проводяться *тренінги*: «Світ бібліотечного обслуговування», «Традиційні та інноваційні форми і методи роботи закладів ЦБС», «Діалог з читачем – мистецтво спілкування», «Поговоримо про імідж». Також відбуваються *професійні діалоги* «Сільська бібліотека: пріоритети діяльності», «Публічна бібліотека як центр сімейного читання», «Створення позитивного іміджу бібліотеки», «Комунікабельність – одна з головних рис сучасного бібліотекаря»; *круглий стіл* «Публічна бібліотека: складові успішної діяльності»; *семінари* «За ідеями – у віртуальний світ. Методичний Інтернет – огляд сайтів колег», «Реклама бібліотечних послуг. Маркетингова діяльність», «Комфортність обслуговування очима користувачів»; *конкурс* «Я – Бібліостильна», який відбувся у трьох номінаціях «ШполяночкаБібліоселфі», «Прояви себе в бібліотеці» та «Бібліоприкол» задля підвищення іміджу бібліотек, популяризації книжкових видань, залучення нових користувачів (Імідж бібліотеки та бібліотекаря – формула успішного розвитку публічних бібліотек: досвід роботи / Черкаська ОУНБ ім. Тараса Шевченка ; уклад. І. В. Терещенко. Черкаси, 2016. 12 с.).

Зазначимо, що ПБ знаходяться у постійному пошуку нових ефективних форм інформаційно-бібліотечного обслуговування на основі цифрових комунікацій, активно запроваджуючи прогресивні інформаційні технології, які відповідають вимогам користувачів ХХІ ст. Саме це утворює *місію публічної бібліотеки – розвитку та підтримки демократичного інформаційного суспільства, оскільки доступ до знань та ідей відіграє першочергову роль.*

Присутність ПБ у *соціальних мережах* – це вже невід’ємний складник щоденної роботи. Соціальні мережі дозволяють налагодити та підтримувати плідне спілкування як з постійними користувачами, так і з потенційними у звичному вже для них цифровому середовищі.

Також це – хороший спосіб для просування книги і читання у суспільстві. До прикладу, Долинська центральна публічна бібліотека (м. Долина, Івано-Франківська обл.) у рамках Школи удосконалення бібліотечної майстерності здійснює навчання бібліотекарів за курсом «Комп'ютерні технології в бібліотеці». Обов'язковим у цьому курсі є заняття, присвячені роботі із соціальними медіа. Завдяки таким навчанням щороку збільшується представництво ПБ Долинської ОТГ у Facebook, Instagram, Twitter, Pinterest, Linkendin тощо. У 2019 р. задля покращення комунікації з користувачами та доступності бібліотечних сервісів було створено групу «Долинщина бібліотечна» у Facebook (<https://tinyurl.com/4z5bjuh9>).

Важливим напрямом роботи сучасної публічної бібліотеки є *реклама* її послуг у самій книгозбірні – яскраво оформлені стенди, дошки оголошень, інформаційні листи, а також у засобах масової інформації – на радіо, телебаченні, у пресі та на сайті самої бібліотеки. Рекламу бібліотечних послуг спрямована насамперед на якнайширше інформування користувачів із метою формування активного попиту на ці послуги. На думку О. Кірішевої, дієвими інструментами підвищення іміджу бібліотеки є: реклама на власному сайті бібліотеки; налагодження форуму з користувачами на сайті; підготовка рекламної друкованої продукції; оформлення внутрішньо бібліотечної стендової реклами; підготовка оголошень по системі внутрішньо бібліотечного радіо (Кірішева О. М. Імідж сучасної бібліотеки в інформаційному суспільстві. Медичні бібліотеки як соціальні інформаційні бази медичної науки та охорони здоров'я : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 14–16 трав. 2008 р.). Київ, 2008. С. 87–92). Рекламуючи інформаційно-бібліотечні послуги та сервіси ПБ, намагаються задовольняти різноманітні запити всіх категорій користувачів. Саме тому визначені види реклами відображають певні види запитів не тільки нинішніх користувачів, а також і перспективних.

Найважливішим складником створення позитивного іміджу публічної бібліотеки є її *вебсайт*. Останнє десятиліття значно розширилася комп'ютерна бібліотечна мережа, бібліотекарі вже широко опанували комп'ютерну техніку, розгорнуто впровадження автоматизації всіх бібліотечних процесів, триває робота з формування електронних каталогів, електронних бібліотек, активно створюються бібліотечні сторінки у соціальних мережах. Вебсайт

є також дієвим інструментом інформування користувачів про історію та структуру книгозбірні, її ресурси, здобутки, послуги і сервіси, котрі вона надає офлайн і онлайн, допомагає користувачу зорієнтуватися у соціокультурній роботі, яку вона здійснює, знайти інформацію про проекти, в яких бібліотека бере участь.

На сайтах обласних універсальних наукових бібліотек України створюється багато цікавих ресурсів. До прикладу, на сайті Тернопільської обласної універсальної наукової бібліотеки у розділі «Ресурси» наповнюються такі бази даних: «Електронний каталог», «Нові надходження», «Видання бібліотеки», «Електронна бібліотека», «Віртуальна довідкова служба», «Краєзнавчий навігатор», «Календар знаменних дат», «Віртуальні виставки», «Каталог періодичних видань м. Тернополя» (<https://library.te.ua/resursi/>). Надзвичайно цікаві ресурси формує Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека імені Валентина Отамановського, зокрема: «Каталоги, колекції, онлайн-ресурси», «Послуги», «Забезпечення рівних можливостей», «Віртуальна бібліографічна довідка», «Правила користування та етикет», «Оцінка якості послуг», «Е-каталог», «Е-бібліотека» тощо (<https://library.vn.ua/>). Зазначимо, що сьогодні всі ці розподілені ресурси виступають потужним регіональним складником у формуванні національного інформаційного простору України та створюють не лише імідж окремої публічної бібліотеки, а формують позитивний образ усієї бібліотечної мережі країни.

Отже, вирішальними чинниками трансформації іміджу ПБ у контексті сучасних викликів є широке представлення бібліотеки у мережі Інтернет, у соціальних мережах, на різноманітних інтернет-платформах, що відкриває новий рівень можливостей у забезпеченні доступу до інформаційних ресурсів, залучення нових користувачів і як наслідок – створення надійної репутації як сучасних соціокомунікаційних інституцій у суспільстві.

UDC 027.022(477.43/44):025.5-048.34] "364"

Tatiana Poberezhna,

ORCID <https://orcid.org/0009-0006-7028-6253>,

Postgraduate Student,

National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts,

Kyiv, Ukraine

e-mail: dis5121.tpoberezhna@dakkkim.edu.ua

TRANSFORMATION OF THE PUBLIC LIBRARY'S IMAGE IN THE CONTEXT OF MODERN CHALLENGES

The primary components that allow to qualitatively form a positive image of a modern public library are analyzed. It is substantiated that transformation the image of the public library in the context of modern challenges is a wide representation of the library on the Internet, in social networks, on various Internet platforms,

Keywords: public libraries, image, advertising, social networks, library website.

УДК 025.17:[355:48:325.83](497.5)"1991/1995"

Прокопенко Лілія Сергіївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0531-6111>,

кандидатка історичних наук, доцентка,

головна бібліотекарка,

науково-дослідний відділ,

Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого,

Київ, Україна

e-mail: prokopenko888888@gmail.com

ФОНД ВИДАЊ ПРО ХОРВАТСЬКУ ВІЙНУ (1991–1995) – ВНЕСОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ У ЗАГРЕБІ У ЗБЕРЕЖЕННЯ КОЛЕКТИВНОЇ ПАМ'ЯТІ

Розглянуто створення фонду видань про Хорватську війну 1991–1995 рр. та підготовку бібліографічних ресурсів про війну. Вивчення досвіду Національної та університетської бібліотеки у Загребі є актуальним завданням для українських фахівців задля внеску бібліотек у збереження колективної пам'яті.

Ключові слова: бібліотечна справа у зарубіжних країнах, бібліотечна справа у Хорватії, Національна та університетська бібліотека у Загребі, національні бібліотеки, фонд видань про війну, колективна пам'ять, бібліотечно-інформаційне обслуговування.

Важливим завданням бібліотек у тих країнах, які пережили війну, є їх внесок у повоєнне відновлення суспільства.

Серед успішних прикладів такої діяльності є створення фонду видань про Хорватську війну 1991–1995 рр. – оборонну війну за незалежність і цілісність хорватської держави проти агресії

об'єднаних великосербських сил – сербських екстремістів у Хорватії та Боснії і Герцеговині, союзної Югославської народної армії та Сербії і Чорногорії.

Такий спеціалізований фонд – Zbirka knjižnične građe o Domovinskom ratu – створено у Національній та університетській бібліотеці у Загребі за ініціативи професора Т. Маштровича (генеральний директор бібліотеки у 2007–2010 рр.). У листопаді 2009 р. прем'єр-міністр Хорватії Я. Косор офіційно відкрила цей фонд, розміщений у спеціалізованому читальному залі з відкритим доступом.

Зібрати в одному місці максимально повну колекцію видань про Хорватську війну як про один з найбільш значущих періодів в історії країни, систематизувати цей ресурс і забезпечити доступ до нього, щоб у такий спосіб презентувати результати наявних наукових досліджень і стимулювати проведення нових, зокрема, міждисциплінарних, – такою була основна мета цього проекту.

Фонд формувався декількома шляхами. Спочатку було виявлено усі видання, які повністю або частково присвячені війні, у різних відділах і читальних залах Національної та університетської бібліотеки у Загребі. Таких видань виявилось близько 500. Окрім книгообміну і покупки нових видань (придбання додаткових примірників саме для цього фонду), ефективним джерелом поповнення фонду стали дари, які на запрошення бібліотеки надали установи, громадські організації, пов'язані з війною, видавництва і окремі видатні діячі Хорватії і зарубіжжя. Зацікавленість організацій та приватних осіб у створенні такого фонду виявилася досить високою. Значна частина фонду була сформована саме за рахунок цих пожертвувань. Незалежно від способу придбання матеріалів, для відбору документів у фонд встановлено певні критерії.

На момент відкриття, у 2009 р., фонд становив біля 2 тис. книг та майже 3 тис. примірників інших документів. Наразі у фонді – більше 3 тис. книг. Окрім книг та періодичних видань (наприклад, тематичних випусків журналів, повністю присвячених війні і відновленню), тут є й інші види документів – листівки, плакати, велика колекція фотографій, каталоги виставок, аудіовізуальні документи та цифрові ресурси. За географією місця видання – це і хорватські, і зарубіжні публікації.

Хронологічні межі фонду доволі широкі. Тут зібрано літературу, зміст якої висвітлює період безпосередньо перед війною,

змальовує ситуацію в Югославії напередодні її розпаду, який відбувся внаслідок низки політичних потрясінь та конфліктів 1990-х років, аналізує період активізації великосербської політики та створення хорватської держави.

У фонді представлено видання про хід і події війни проти Хорватії, про перебування частини країни в окупації, про звільнення і наслідки війни. Особливу увагу приділено придбанню видань, що вийшли під час війни на окупованих територіях. Більшості з них у фонді Національної та університетської бібліотеки у Загребі не було. Також збирається література про повоєнні події, мирну реінтеграцію, повоєнну відбудову, розмінування, біженців, ветеранів, переслідування воєнних злочинців, громадські рухи, які виникли після війни, тощо. Частина матеріалів висвітлює питання війни у Боснії і Герцеговині, роль та участь хорватів та Хорватії у цій війні.

За тематикою більша частина фонду стосується військової науки та військового мистецтва. Багато видань з права, історії, економіки, політичних питань; широко представлені публікації, що висвітлюють війну у соціологічному контексті, показують вплив війни на демографію, подають відомості про руйнування та реконструкцію будівель, вплив на екологію. Це також видання з медицини та психології, література про діяльність медиків під час війни тощо. Велика частина фонду – художня література та видання з мистецтва, темою або джерелом натхнення яких стала Хорватська війна. Ці свідчення людей, учасників і жертв – чи то художні тексти, чи сувора фактографія жахів війни – пропонують додатковий ракурс для вивчення складної для дослідників проблематики.

Фонд про Хорватську війну 1991–1995 рр. як систематизоване зібрання документів для дослідників, істориків та експертів має на меті допомогти користувачам відтворити цілісну картину важливого і складного періоду хорватської історії, який має унікальне значення для хорватської незалежності.

Важливим внеском Національної та університетської бібліотеки у Загребі у забезпечення доступу до джерельної бази досліджень про війну стали бібліографічні ресурси. Так, ще під час війни вийшла тритомна бібліографія статей із щоденної та щотижневої хорватської та зарубіжної преси «Rat u Hrvatskoj: bibliografija članaka iz dnevnog i tjednog domaćeg i stranog tiska» (Zagreb, 1992–1993), а до відкриття читального залу укладено каталог фонду «Zbirka knjiga o Domovinskom ratu Nacionalne i sveučilišne

knjižnice: katalog: listopad 2009» (Zagreb, 2009), який вміщує 958 позицій.

Фонд про Хорватську війну 1991–1995 рр. є частиною проєктів з оцифрування, які реалізує Національна та університетська бібліотека у Загребі. Вже до його відкриття у 2009 р. було оцифровано більше 3,5 тис. статей про війну, опублікованих у хорватських і зарубіжних періодичних виданнях 1991–1992 рр. Наразі електронні і оцифровані ресурси доступні на вебсайті бібліотеки у розділі «Digitalna zbirka građe o Domovinskom ratu» (<https://nsk.hr/zbirke/zbirke-u-citaoniscama/zbirka-knjiznicne-grade-o-domovinskom-ratu>), деякі – у спеціалізованому читальному залі у приміщенні бібліотеки.

Окрім постійної виставки ресурсів фонду, тут періодично проводяться тематичні виставки, презентації нових видань, лекції та інші наукові та професійні заходи у співпраці з іншими бібліотеками, архівами, музеями, науковими установами.

Вивчення хорватського досвіду є актуальним завданням бібліотек України задля збереження колективної пам'яті, зміцнення національної самосвідомості, підтримки української ідентичності, культурної дипломатії, розвитку міжнародного бібліотечного співробітництва. Місію щодо створення фонду українських і зарубіжних видань про російсько-українську війну могла б взяти на себе і Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого, і Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, і Національна історична бібліотека України.

UDC 025.17:[[355:48:325.83](497.5)"1991/1995"

Liliia Prokopenko,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0531-6111>,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,

Chief Librarian,

Research Department,

Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: prokopenko888888@gmail.com

**COLLECTION OF PUBLICATIONS ON CROATIAN WAR (1991–1995) –
CONTRIBUTION OF THE NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY
IN ZAGREB TO THE PRESERVATION OF COLLECTIVE MEMORY**

The creation of a collection of publications on the Croatian War 1991–1995 and the preparation of bibliographic resources on the war are considered. Studying the experience of the National and University Library in Zagreb is a current task for Ukraine for the contribution of libraries into the preservation of collective memory.

Keywords: librarianship in foreign countries, librarianship in Croatia, National and University Library in Zagreb, national libraries, collection of publications on the war, collective memory, library and information services.

УДК 027.5:004-044.922

Пугач Любов Юрївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6408-8441>,

аспірантка,

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв,

Київ, Україна

e-mail: ljubov.pugach@gmail.com

ПУБЛІЧНІ БІБЛІОТЕКИ У ПРОЦЕСІ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Висвітлено місце та роль публічної бібліотеки – активного учасника віртуального простору у цифровому середовищі. Розглянуто використання інформаційно-комунікативних технологій у процесі інформаційно-бібліотечного обслуговування користувачів. Обґрунтовано доцільність цифровізації публічних бібліотек.

Ключові слова: публічні бібліотеки, цифровізація бібліотек, цифрові технології у інформаційно-бібліотечному обслуговуванні, електронні ресурси, цифрове суспільство.

Трансформація бібліотеки від усталеного традиційного осередку культури, освіти, комунікації до інноваційного, відкриває нові можливості для сучасного інформаційного суспільства. Позаяк цифровізація, впроваджені сучасні комунікаційні технології бібліотек перетворили їх на мультимедійні центри з широкими можливостями для користувача. Трансформація комунікаційних технологій надала засоби для реалізації нового формату роботи бібліотек, наприклад, такі: вебінари, віртуальні екскурсії, віртуальні виставки, онлайн курси, інтерактивні заходи. Складова сучасних бібліотек – відриті інноваційні простори для спілкування, коворкінги та інші громадські ініціативи. Проблематика дослідження висвітлена у працях відомих

науковців: К. Бережної, І. Беззуб, І. Давидової, В. Ільганаєвої, О. Онищенко. Трансформація бібліотек й формування читацької культури є у полі зору дослідників: І. Бурміс, С. Деннебовецького, В. Медведєвої, В. Загуменної, О. Кузьменко, О. Каращук, В. Пальчук, С. Терентьєва. Впроваджені інновації у бібліотеках є основою її трансформації та модернізації. Значна плеяда відомих науковців досліджують особливості інноваційної діяльності, як-от: Т. Вилегжаніна, В. Добровольська, Н. Каліберда, Н. Кунанець, А. Ржеуський та інші. Впровадження мережевих технологій як фактору впливу на здійснення соціальними інститутами інформаційної діяльності присвячено низку досліджень. Науковці аналізують, як цифрові інновації змінюють структуру, методи роботи бібліотек, досліджують переваги й виклики, які виникають у процесі інтеграції новітніх технологій у бібліотечну практику. Вочевидь, перевагами мережевих технологій є можливість розширювати доступ до інформаційних ресурсів, підвищувати ефективність інформаційно-бібліотечного обслуговування користувачів, відтак, таким чином створювати нові форми комунікації з громадськістю. Українські дослідники О. Волохін, В. Копанєва, Л. Кислюк, О. Мар'їна, Д. Соловяненко дають вичерпні відповіді на вищезазначені питання. Позаяк, проблемою сьогодення є технологізація бібліотечно-інформаційної діяльності в цифровому середовищі, дослідженням якої займається, зокрема українська науковиця О. Мар'їна. Дослідницею ґрунтовно досліджено освоєння бібліотеками механізації вже впроваджених технологічних процесів, опанування мережевих технологій. Як підкреслює науковиця вебтехнології є потужним стимулом для веборієнтованого розвитку бібліотек, відтак, динаміка вебсередовища відкриває нові можливості для їх розвитку.

У Стратегії розвитку читання на 2021–2025 рр. «Читання як життєва стратегія» є багато завдань, які потребують вирішення, позаяк, одним із цього перелікує займає - інформатизація публічних, шкільних бібліотек, бібліотек ЗВО. Як зазначає президентка Української бібліотечної асоціації О. Бруй, на сьогодні, є наступні виклики у цифровій трансформації, а саме: відсутність правдивої й повної інформації про стан інформатизації у бібліотеках, залучення ресурсів на інформатизацію бібліотек та механізми їх надання; впровадження в бібліотеках автоматизованих бібліотечних інформаційних систем (далі АБІС) / перехід на АБІС, яка підтримує

міжнародні стандарти «псевдо АБІС»; щорічна підтримка ПЗ, виклик компетентностей та інше. У 2020 р. Міністерство цифрової трансформації України провело дослідження щодо підключення публічних бібліотек до якісного та швидкісного Інтернету. Перше, що бачимо на сайті Міністерства 92 % бібліотек не мають якісного Інтернету (станом на 11 червня 2020 р.). В Україні – 16000 бібліотек, які можуть стати цифровими хабами. Це можливо лише з підключенням швидкісного Інтернету від 100 мбіт/с, вільного доступу відвідувачів до Wi-Fi, сучасного парку комп'ютерів. Відповідно, за таких умов користувачі зможуть отримати якісний контент та користуватися онлайн-сервісами. Статистика, якою оперуємо, це дослідження проведене Міністерством цифрової трансформації України, бачимо, що: 4 662 бібліотеки з 16 038 під'єднані до будь-якої технології (29 %). Виняток – Київ, де 90 % бібліотек мають Інтернет. Доступ до Wi-Fi мережі є у 3 733 бібліотек. Зокрема, до оптики підключені лише 954 бібліотеки із загальної кількості. Тобто 92% бібліотек не мають якісного Інтернету, це означає, що є суттєві обмеження у використанні контенту. 3 травня цього ж 2020 р. Міністерство запропонувало план дій щодо розвитку підключення бібліотек до якісного Інтернету. По-перше, підключення бібліотек до якісного Інтернету, що увійде до Національного плану розвитку ШСД. По-друге, підписано меморандум про співпрацю з Комітетом Верховної Ради України з питань цифрової трансформації, Інтернет Асоціацією України та Громадською організацією «Всеукраїнська громадська організація Українська бібліотечна асоціація» (УБА). По-третє, завдяки проєкту Дія. Цифрова освіта з а сприяння УБА та допомоги соціально відповідального бізнесу Міністерство цифрової трансформації почало комп'ютеризувати бібліотеки (станом на 2020 р. передали бібліотекам 5 000 комп'ютерів).

Одним з важливих факторів впливу на діяльність публічних бібліотек також стала повномасштабна війна. українські науковці О. Тур, В. Саранча, В. Шабунін констатують, що понад 1500 об'єктів культурної спадщини та культурної інфраструктури зруйновано, тому постала проблема у дигіталізації музейних, архівних та бібліотечних колекцій України та збереженні культурних цінностей. Автори статті «Дигіталізація архівних фондів, музейних та бібліотечних колекцій як чинник збереження національної культурної спадщини України» наголошують, що проблема

збереження культурних цінностей стала предметом обговорення на численних міжнародних форумах, конференціях, численних симпозиумах. У підсумку обговорення зроблено висновки про формування Національної доктрини із захисту культурної спадщини архітектурних, історичних та археологічних пам'яток, колекцій музеїв, архівів та бібліотек, музейних предметів та витворів мистецтва. Дослідниками наведено приклад, що оцифровані колекції можуть бути інтегровані в навчальні програми університетських курсів (використання як навчальних матеріалів). Також оцифровані матеріали можуть стати основою віртуальних виставок. Погоджуємося з думкою науковця М. Колеко щодо питання захисту книжкових пам'яток та актуальність їх цифровізації. Позаяк в умовах війни, це просто необхідність. Низка необговорених питань залишається у подальших наукових розвідках, зокрема: основні напрями цифровізації бібліотек України, як-от: електронні каталоги й цифрові колекції; бібліотечні автоматизовані системи та їх використання у бібліотечній практиці; віртуальні довідкові служби; бази даних та електронні ресурси: мобільні додатки та платформи; хмарні технології. Адже, цифровізація бібліотек України – це доступ до інформації й знань для усіх верст населення та нові можливості для користувачів.

UDC 027.5:004-044.922

Liubov Pugach,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6408-8441>,

Postgraduate Student,

National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts,

Kyiv, Ukraine

e-mail: ljubov.pugach@gmail.com

PUBLIC LIBRARIES IN THE PROCESS OF DIGITAL TRANSFORMATION

The place and role of the public library – an active participant of the virtual space in the digital environment is highlighted. The use of information and communication technologies in the process of information and library service to users is considered. The expediency of digitization of public libraries is substantiated.

Keywords: public libraries, digitization of libraries, digital technologies in information and library services, electronic resources, digital society.

УДК 027.021(477-25)НБУВ:025.2

Рибак Євген Анатолійович,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5003-1214>,

молодший науковий співробітник,

відділ комплектування бібліотечних фондів,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: rybak@nbuv.gov.ua

НАДХОДЖЕННЯ ДАРІВ ДО БІБЛІОТЕЧНОГО ФОНДУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (2022–2023)

Розглянуто джерело комплектування фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського «Дари», як важливий інформаційний ресурс в умовах воєнного стану відповідно до інформаційних потреб і пошукових запитів користувачів. Проаналізовано документну структуру та визначено складники культурного та наукового надбання подарованих видань.

Ключові слова: Дари, інформаційні ресурси, комплектування бібліотечних фондів, актуальні видання, бібліотеки в умовах війни.

Формування фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) в умовах широкомасштабного вторгнення Російської Федерації 24 лютого 2022 р., залишається одним із найважливіших напрямів її діяльності. Війна вплинула на всі сфери життя, в тому числі на діяльність бібліотек в надзвичайних умовах воєнного часу.

З урахуванням змін у політичних, соціально-економічних та соціокультурних умовах розвитку держави, перед книгозбірнями з'явилися важливі задачі щодо ефективного формування бібліотечних фондів (далі БФ) актуальними документами. Сучасні реалії вимагають від НБУВ трансформаційних змін: модернізації сервісів та ресурсів, пошуку нових форм роботи з користувачем, взаємодії з установами, авторами, особами, які передають в дар для НБУВ різноманітні документи. В умовах війни необхідно враховувати конкретні запити користувачів і підвищений інтерес суспільства стосовно видань, які містять матеріали історії, традицій українського народу, його культури, мови і писемності, до творів

українських класиків, сучасних авторів, а також до літератури соціально значущої тематики.

При роботі з дарувальниками, обов'язково враховуються Рекомендації Міністерства культури та інформаційної політики щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку із збройною агресією Росії проти України (2022), в яких зазначено про неприпустимість зберігання у бібліотечних фондах видань, зміст яких спрямований на пропаганду війни, національну та релігійну ворожнечу, зміну шляхом насильства конституційного ладу або територіальної цілісності України, ліквідацію незалежності України тощо.

За рахунок джерела «Дари», яке є другим за обсягом надходження видань, впродовж 2022–2023 рр. до бібліотечного фонду НБУВ направлено понад 18 тис. прим. документів різноманітної тематики (18% від загальних надходжень за цей період).

В дар від авторів і окремих осіб НБУВ отримала за цей період близько 3 тис. прим. документів, з яких більше 200 прим. унікальних видань для відділів образотворчих мистецтв, стародруків та рідкісних видань, фондів рукописної спадщини, зарубіжної україніки тощо. Зокрема, значний внесок у поповнення фондів нашої книгозбірні виданнями мистецтвознавчої тематики зробила заслужена діячка мистецтв України Н. Саєнко, яка у 2023 р. передала більше 100 прим. зі свого особистого зібрання для відділу образотворчих мистецтв НБУВ: альбоми живопису й декоративного мистецтва, каталоги виставок, біографічні та довідкові видання щодо майстрів, художників тощо. Доктор історичних наук, член-кореспондент НАН України Г. Боряк передав до фондів НБУВ цінні джерелознавчі видання щодо історії Польщі в архівних документах, а також видання, які представляють дослідження з історії картографії Великого Князівства Литовського, що містять репродукції мап Європейських країн XV–XVIII ст. Відомий київський меценат та бібліофіл В. Кривобок подарував кілька цінних і змістовних видань, зокрема книгу «Битва за Соборність: від легенди до правди» яка занурить у події сторічної давнини та дасть відповіді на багато історичних питань.

Значна кількість документів (наукові книги і періодичні видання) надходить до НБУВ як дар від наукових установ НАН України. Так, від Інституту загальної енергетики НАН України було отримано англomовні видання, присвячені питанням і вирішенню

проблем у галузях екології, метрології, електроенергетики тощо (книги надруковані у видавничій компанії Springer). Президія НАН України регулярно передає наукові видання Академії, які поповнюють бібліотечні фонди структурних підрозділів і читальних залів для оперативного обслуговування користувачів НБУВ та популяризації наукових знань. З метою збереження матеріалів щорічних науково-практичних конференцій (2014–2022), проведених спільно з Комунальним закладом «Бахмутський медичний фаховий коледж», Громадська організація «Асоціація медиків України» подарувала НБУВ 11 томів збірників доповідей для надання загального доступу до наукових публікацій фахівців в галузі медицини та освіти.

Окремо можна виділити зібрання та колекції приватних осіб та установ (складова джерела Дари), що надійшли впродовж означеного періоду. У травні 2022 р. від родини українського письменника прозаїка і драматурга Івана Кіндратовича Микитенка (1897–1937) НБУВ отримала більше 400 прим. для поповнення його власної особистої колекції, яка вже містить 436 прим. документів (було започатковано в НБУВ у 2006 р.). В історію української літератури Іван Микитенко входить передусім своїми найкращими п'єсами-драмами й комедіями, а також публіцистично загострені й колоритні його оповідання і повісті.

Адміністрацією Президента України для колекції Фонду Президентів України в НБУВ упродовж 2022–2023 рр. було передано 145 прим. цінних документів, які були подаровані Главам нашої держави у різні роки, серед них видання у коштовній оправі, з високою якістю поліграфії. За окреслений період до зазначеної колекції, зокрема, направлено: репринтне видання унікальної книги 1911 р. «Картини церковної життя Чернігівської Епархії ізь ІХ векової за історію» у шкіряній палітурці з орнаментом із срібла; енциклопедію українського народу «Україна – Козацька держава», в якій відображено історію і культуру українського козацтва у фотосвітлинах з оригіналів документів, мап, стародруків, рукописів, з творів графіки, живопису, скульптури, декоративно-прикладного мистецтва та інших українських козацьких старожитностей тощо.

Для оперативного представлення інформаційних матеріалів про дари і дарувальників, незважаючи на труднощі в роботі Бібліотеки, пов'язані з тимчасовою відсутністю Інтернету, світла та інших об'єктивних причин в умовах війни, було продовжено

наповнення контенту інформаційного електронного ресурсу «Дари НБУВ» на порталі НБУВ <http://www.nbuv.gov.ua/gifts>.

Отже, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського навіть у цих непростих умовах робить все можливе для активізації взаємодії з видавництвами, державними установами, окремими особами заради продовження культурного розвитку нашого суспільства і забезпечення бібліотечно-інформаційних ресурсів актуальною літературою.

UDC 027.021(477-25)NBUV:025.2

Evgen Rybak,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5003-1214>,

Junior Research Associate,

Head of Department,

Department of Formation Library Collection,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: rybak@nbuv.gov.ua

RECEIVING GIFTS TO THE LIBRARY FUND OF THE V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF MARTIAL STATE (2022–2023)

The source of the collection of funds of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine "Gifts" was considered as an important information resource in the conditions of martial law in accordance with the information needs and search requests of users. The document composition was analyzed and the composition of the cultural and scientific heritage of the donated publications was determined. *Keywords:* Gifts, information resources, stocking of library funds, current editions, libraries in wartime.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:025.2:[02:002.1]"2014/2024"

Рудицька Людмила Павлівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-1337-6819>,

молодша наукова співробітниця,

відділ теорії та історії бібліотечної справи,

Інститут бібліотекознавства,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: rudickal@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ФОНДУ ЗАЛУ БІБЛІОТЕКОЗНАВЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО ЗА РОКИ РОСІЙСЬКОЇ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ (2014–2024)

Проаналізовано та висвітлено зміни у формуванні фонду читального залу бібліотекознавчої літератури Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського у період російської воєнної агресії проти України (2014–2024).

Ключові слова: бібліотекознавча література, спеціалізований фонд, читальний зал бібліотекознавчої літератури, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, нові надходження, російська воєнна агресія.

Спеціалізований фонд читального залу бібліотекознавчої літератури (далі ЧЗБЛ) Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) – найбільше в державі за обсягом і унікальне за змістом, науковим і культурним значенням зібрання документів із питань бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, документознавства, на базі якого здійснюється бібліотечно-інформаційне обслуговування користувачів.

За роки російської воєнної агресії проти України (2014–2024) і запровадження воєнного стану в Україні зазнала змін як робота бібліотек, так і наповнення бібліотечних фондів.

Законом України № 1780-VIII від 8 грудня 2016 р. «Про внесення змін до деяких законів України щодо обмеження доступу на український ринок іноземної друкованої продукції антиукраїнського змісту» було внесено зміни до ст. 28 Закону України № 318/97-ВР від 5 червня 1997 р. «Про видавничу справу», що стосувалися обмежень щодо ввезення з території держави-агресора й тимчасово окупованої території України видавничої продукції, яка може бути розповсюджена на території України. На продовження попередніх законодавчих актів Верховна Рада України прийняла Закон № 7459 від 19 червня 2023 р. щодо встановлення обмежень ввозити та розповсюджувати видавничу продукцію з Росії, Білорусі та тимчасово окупованої території України антиукраїнського змісту, а перекладна література має видаватися та розповсюджуватися в перекладах на українську мову або будь-яку офіційну мову Європейського Союзу чи мову корінного народу України.

На виконання цих законодавчих документів припинилося надходження до спеціалізованого фонду ЧЗБЛ наукових праць держави-агресора, зокрема видань московських і санкт-петербурзьких закладів вищої освіти, Російської державної бібліотеки. Не поповнюється фонд російськими довідниками «Книга: Энциклопедия», «Энциклопедия книжного дела», «Библиотека и закон», а також відомими журналами «Библиотековедение», «Научные и технические библиотеки», «Мир библиотек сегодня» та іншими.

Про поступове зменшення російської видавничої продукції у фонді бібліотекознавчої літератури свідчить така статистика: 2014 р. зі 124 нових надходжень періодичних і продовжуваних видань україномовних було 15, російськомовних – 58, іншомовних – 51 од. зб.; 2021 р. з 56 нових надходжень періодичних і продовжуваних видань україномовні становили 16, російськомовні – 23, іншомовні – 17 од. зб.; у 2022–2023 рр. україномовних видань надійшло 80, російськомовних – 8, іншомовних – 54 од. зб.; за перше півріччя 2024 р. до ЧЗБЛ не надійшло жодного російськомовного періодичного і продовжуваного видання.

Упродовж останніх двох років до спеціалізованого фонду ЧЗБЛ надійшло й було опрацьовано 325 примірників документів, більшість із них – українські й іноземні видання. До 2014 р. така кількість документів надходила за один рік. 2015 р. ця кількість становила 215 од. За перше півріччя 2024 р. до фонду ЧЗБЛ надійшло 62 прим. нових документів, з них 32 книги і 30 періодичних і продовжуваних видань.

Проведений аналіз нових надходжень документів до ЧЗБЛ вказує на оптимальну організаційну направленість спеціалізованих видань і свідчить про тенденцію до загального зниження кількості нових надходжень бібліотекознавчої літератури. Водночас змінюється співвідношення російськомовних і україномовних видань у бік збільшення останніх.

Серед нових надходжень – здебільшого періодичні й продовжувані видання НБУВ, такі як збірники: «Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», «Рукописна та книжкова спадщина України», «Українська біографістика», «Робота бібліотек наукових установ Національної академії наук України» та інші.

Продовжують надходити українські періодичні видання: «Бібліотечний вісник», «Вісник Книжкової палати», «Бібліотечна

планета», «Бібліотечний Меркурій», «Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук», «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія».

Нові книжкові надходження 2024 р. – це монографії українських науковців: О. Заяць, А. Кодлюк, В. Копаневої, О. Курганової, А. Потіхи та інших; колективні монографії науковців НБУВ: «Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: бібліотекознавство та бібліотечна діяльність в інноваційному процесі розвитку (2002–2020)», «Атрибуція й експертиза книжкових пам'яток з досвіду Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» та інші. Серед нових надходжень також збірники наукових матеріалів і тез доповідей та повідомлень наукових конференцій: «Бібліотека. Наука. Комунікація. Інноваційні трансформації ресурсів і послуг», «Трансформація діяльності медичних бібліотек України в реаліях сьогодення», «Бібліотека у цифрову епоху: історія та тенденції розвитку»; інструктивно-методичні матеріали: «Положення про фонд основного зберігання Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського»; науково-довідникові видання: «Газети національних спільнот України 1988–2004 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», «Європейський гравірований портрет XVI–XIX ст. з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», «Колекція Київської казенної палати з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: археографічні дослідження» та інші видання з питань книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства, документознавства.

На зміну російськомовному контенту надходять видання з Польщі, Австрії, Великобританії, Канади, Китаю, Німеччини, Росії, США, Сінгапуру, здебільшого шляхом книгообміну й дарування.

Періодичні й продовжуванні видання іноземних країн, які надходять до ЧЗБЛ, представлені такими польськими виданнями: Щорічник Національної бібліотеки / Biblioteka Narodowa (Варшава); Польська книгознавча бібліографія / Polska bibliografia bibliologiczna (Варшава); Асоціація польських бібліотекарів / Przegląd Biblioteczny (Варшава); Головна бібліотека інституту Культурологія UMCS / Folia bibliologia (Люблін). До фонду ЧЗБЛ надходять також інші іноземні видання: Хроніки Національної бібліотеки Франції / Bibliothèque nationale de France (Париж); Австрійської Національної бібліотеки /

Österreichische Nationalbibliothek; Magazin, Österreichische Nationalbibliothek. Jahresbericht; журнали Національної бібліотеки Страсбурга / La Revue de la BNU; Національної Бібліотечної ради Сингапуру / BiblioAsia (Англія); Британський щорічник / Annual report and accounts (The British Library). Знавці китайської мови у ЧЗБЛ можуть ознайомитися з журналом Національної бібліотеки Китаю / The National Library of China і журналом бібліотекознавства в Китаї / Journal of library science in China, надрукованими мовою оригіналу.

Отже, зменшення російської видавничої продукції у фонді бібліотекознавчої літератури свідчить про те, що в цей складний час українська держава надійно захищає свій інформаційний простір від російської пропаганди, сприяє утвердженню та поширенню українського бібліотекознавства, розвитку національних культурних індустрій.

UDC 027.54(477-25)НБУВ:025.2:[02:002.1]"2014/2024"

Lyudmila Rudytska,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-1337-6819>,

Junior Research Associate,

Department of Theory and History of Library Science,

Institute of Library Science,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: rudickal@ukr.net

**ESTABLISHMENT OF THE FUND FOR THE HALL OF LIBRARY
LITERATURE OF V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY
OF UKRAINE DURING THE YEARS OF RUSSIAN MILITARY
AGGRESSION AGAINST UKRAINE (2014–2024)**

The changes in the formation of the reading room fund of library science literature of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine during the period of Russian military aggression against Ukraine (2014–2024) are analyzed and highlighted.

Keywords: library science literature, specialized fund, library science literature reading room, new arrivals, Russian military aggression, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

УДК 027.54.081(477):912.43]:355.48.018(477:470)"2022.02/..."

Сагетдінова Наталія Віталіївна,

ORGID <https://orcid.org/0000-0002-7225-8364>,

молодша наукова співробітниця,

сектор картографії,

відділ комплексного бібліотечного обслуговування,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна.

e-mail: n_sagetdinova@ukr.net

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗАПИТІВ ЧИТАЧІВ ФОНДУ КАРТОГРАФІЧНИХ ВИДАНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО ПІД ВПЛИВОМ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВІЙСЬКОВОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ (2022–2024)

Проаналізовано тематику запитів користувачів фонду картографічних видань Національної Бібліотеки України імені В. І. Вернадського під впливом повномасштабного військового вторгнення Росії в Україну (2022–2024).

Ключові слова: фонд картографічних видань, бібліотечно-інформаційне обслуговування, тематика запитів користувачів, тематичні екскурсії з використанням картографічних документів.

Повномасштабне військове вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 р. змінило всі аспекти життя української держави. Відбулася не тільки переоцінка цінностей, а й радикальна зміна світогляду громадян. Це також призвело до трансформації тематики запитів користувачів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ), зокрема зали картографічних видань відділу комплексного бібліотечного обслуговування. (Упродовж дослідженого періоду академіки залу картографічних видань не відвідували, тому не відображені у табл. 1.)

Серед відвідувачів зали картографічних видань означеного періоду переважають кандидати наук та спеціалісти з вищою освітою, які складають близько 30% від загальної кількості користувачів.

Таблиця 1

Динаміка відвідування та запитів користувачів зали картографічних
видань Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського (2022–2024)

Категорія відвідувача		Кількість			Опрацьовано документів		
		2022 р.	2023 р.	I півр. 2024 р.	2022 р	2023 р.	I півр. 2024 р.
1.	Доктори наук	0	0	0	0	–	0
2.	Кандидати наук	14 (10,7%)	28 (10,9%)	16 (14%)	69 (22%)	71 (8,6%)	40 (10,4%)
3.	Спеціалісти з вищою освітою	6 (4,6%)	39 (15,2%)	27 (24,4%)	11 (3,5%)	282 (34,1%)	72 (18,7%)
4.	Наукові співробітники без наукового ступеня	17 (13%)	88 (34,3%)	49 (44,2%)	69 (22%)	134 (16,2%)	143 (37,1%)
5.	Аспіранти	21 (16,1%)	43 (16,8%)	4 (3,7%)	96 (30,4%)	126 (15,2%)	9 (2,3%)
6.	Спеціалісти з середньої освіти	5 (3,8 %)	13 (5%)	5 (4,5%)	22 (7%)	60 (7,3%)	9 (2,3%)
7.	Студенти закладів вищої освіти	0	6 (2,3%)	4 (3,7%)	0	5 (0,6%)	81 (21%)
8.	Учні середніх спеціальних навчальних закладів	17 (13%)	35 (13,6%)	6 (5,4%)	45 (14,2%)	130 (16%)	31 (8%)
9	Учні середніх спеціальних навчальних закладів	2 (1,5%)	4 (1,6%)	0	4 (1,2%)	19 (2,3%)	0
Загалом користувачів за рік (осіб)		–	–	–	316	827	385
Кількість використаних користувачами документів фонду за рік (одиниць)		130	256	111	–	–	–

Аналіз читацьких запитів користувачів зали картографічних видань свідчить про те, що останнім часом на перший план вийшли такі масштабні наукові пошуки, як історія України, межі розселення українських козаків та загалом українців (етнографічні карти), присутність назви «Україна» на картографічних документах різного періоду, варіації написання топоніму «Україна», наявність зображення українських земель в європейських картографічних джерелах, територіальний склад держави в попередні століття, зокрема, наявність назв українських земель (Київщина, Брацлавщина, Волинь, Поділля, Покуття тощо) на старовинних картах європейських авторів та в періоди визвольної боротьби ХХ ст. й державотворення.

Серед бібліотечних тематичних довідок найпопулярнішими були такі:

- Чи є тотожними назви «Русь» та «Росія» і чим це підтверджується.

- Картографічні документи, пов'язані з історією України XVII–XVIII ст. (на запит Музею історичного центру міста Києва).

- Карти міста Бахмут XVIII–XX ст. у фонді НБУВ.

- Етнографічні карти українських земель кінця XIX – початку XX ст.

- Карти та статистичні атласи промислових підприємств у різних регіонах України.

- Рукописні карти Приазов'я XVIII ст. як джерело історії козацьких поселень на південно-східних землях, зокрема Кальміуської паланки.

- Старовинні карти Причорномор'я як джерело інформації про наявність лісових масивів на півдні України в минулому.

- Старовинні карти Києва, зокрема Либідської частини (на запит відомого сучасного киевознавця Михайла Кальницького).

- Карти корисних копалин України (на запит профільного комітету Верховної Ради України).

Варто відзначити, що окупація південно-східних земель України та Криму призвела до переміщення значної частини науковців та дослідників до центрального регіону країни зокрема Києва. Ця категорія користувачів НБУВ почала більш активно запитувати карти, пов'язані з історією Приазов'я, Донеччини та Кримського регіону. Також продовжили наукові пошуки дослідники Києва та Харкова.

Останнім часом в залі картографічних видань активізувалися запити на тематичні екскурсії з оглядом картографічних документів фонду НБУВ, які набули чималої популярності. Так у 2023 р. замість 3 запланованих було проведено 45 екскурсій, а вже за перше півріччя 2024 р. їх відбулося – 27.

Під час тематичних екскурсій-оглядів відвідувачі знайомляться з картами європейських видань, на яких зображена Україна, написами на картах: «Україна – земля козаків» та переосвідчуються в тому, що українське козацтво було не локальним явищем, відомим лише українцям, а знаним в Європі. Пізнавальним для екскурсантів є й те, що європейці писали назву України кількома варіантами: *Ukraniae*, *Vkraniae*, *Ukraina*, як і українці: «Україна», «Вкраїна».

А пропагандистське гасло росіян, начебто назва України походить від слова «окраїна», спростовується європейськими картами на яких є назва «Ukraina» в центральній частині українських земель, де течія Дніпра, тоді як назва «Oscaina» (або «Oscaniae») позначає країну українських земель на кордонах степів, де жили лише кочовики. Невід’ємною частиною екскурсій є розповідь про легендарний острів Зміїний з демонструванням рукописних карт початку XIX ст. з колекції НБУВ. У цілому впродовж тематичних екскурсій відвідувачі одержують потужний стимул до подальшого вивчення історії України, озброєні фактами з документальних джерел картографічного фонду наукової бібліотеки.

У подальших планах структурного підрозділу – популяризація картографічного фонду НБУВ як джерела правдивої незаангажованої інформації з вивчення історії України; поширення достовірної та актуальної інформації про минуле української держави, що є дуже важливим на тлі ворожих наративів та військового стану в країні; розвиток співпраці з дослідниками та науковцями картографічного профілю; продовження роботи з оцифрування видань картографічного фонду та організацію вільного доступу для більш широкого загалу користувачів, зокрема на основі бібліотечних послуг засобами телекомунікації.

UDC 027.54.081(477):912.43]:355.48.018(477:470)"2022.02/..."

Natalia Sahetdinova,

ORGID <https://orcid.org/0000-0002-7225-8364>,

Junior Research Associate

Sector of Cartography,

Department of Complex Library Service,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine.

e-mail: n_sagetdinova@ukr.net

**TRANSFORMATION OF READERS' REQUESTS FUND OF
CARTOGRAPHIC BY V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF
UKRAINE UNDER THE INFLUENCE OF THE FULL-SCALE
MILITARY INVASION OF RUSSIA IN UKRAINE (2022–2024)**

The topic of requests from users of the fund of cartographic publications of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine under the influence of the full-scale military invasion of Russia in Ukraine (2022–2024).

Keywords: fund of cartographic publications, library and information service, subject of user requests, thematic excursions using cartographic documents.

УДК 021.64:004.9(497)

Соколова Ірина Василівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4409-5630>,

наукова співробітниця,

відділ теорії та історії бібліотечної справи,

Інститут бібліотекознавства,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: Sokolova@nbuv.gov.ua

ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ COBISS З БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНУ ЗАХІДНИХ БАЛКАН

Розглянуто структуру керівництва бібліотечно-інформаційною системою COBISS (Cooperative Online Bibliographic System & Services), яка передбачає створення Національних центрів у кожній окремо взятій країні, що приєдналася до цієї системи. Наголошено на ключовій ролі Інституту інформаційних наук IZUM, який є загальним координатором для Національних центрів COBISS інших країн.

Ключові слова: IZUM, Національний центр COBISS, бібліотечно-інформаційна система COBISS, кооперативна каталогізація, взаємодія бібліотек.

Цифровізація бібліотечних процесів у регіоні Західних Балкан розпочалася значно раніше, ніж в українських бібліотеках. На сьогодні досвід взаємодії зарубіжних бібліотек в електронному середовищі можна розглядати як передовий для української бібліотечної галузі.

У 80-ті роки ХХ ст. в Югославії було заложено основи для майбутньої цифровізації бібліотек та запровадження корпоративної каталогізації даного регіону. У цей час здійснювалася робота по створенню електронного бібліографічного запису, що відкривало шлях до обміну записами між бібліотеками в цифровому середовищі. У 1984 р. на базі бібліотеки Мариборського університету було створено перший електронний бібліографічний запис та впроваджено автоматичне запозичення з використанням програмного забезпечення, розробленого в Комп'ютерному центрі при Мариборському університеті (RCUM; Računalniški centar Univerze v Mariboru). Наприкінці 80-х років ХХ ст. почала створюватися

мережа бібліотек Югославії для обміну бібліографічними записами в електронному середовищі, яка об'єднала перші 55 бібліотек. RCUM здійснював комп'ютерну підтримку, розробляв програмне забезпечення, навчав бібліотекарів роботі з електронними ресурсами. На процесах об'єднання бібліотек до спільної електронної мережі відбулися трагічні події, що відбувалися в регіоні. Протягом 1991–2008 рр. внаслідок низки військових конфліктів Соціалістична Федеративна Республіка Югославія припинила існування, а на її землях утворилися нові держави. Словенія вийшла зі складу Югославії у 1991 р., невдовзі рішенням уряду цієї держави RCUM був відокремлений від Мариборського університету і перетворений на Інститут інформаційних наук (IZUM; Institut informacijskih znanosti) зі статусом науково-дослідної установи.

На сьогодні інститут відіграє ключову роль у побудові бібліотечно-інформаційного забезпечення цілого регіону. Завдяки роботі інституту було створено організаційну модель об'єднання бібліотек в загальну бібліотечно-інформаційну систему COBISS (Cooperative Online Bibliographic System & Services), яка включає корпоративну каталогізацію, ведення загальних електронних баз даних, програмне забезпечення, систему обслуговування читачів, підготовку кадрів й наукову підтримку.

IZUM є Національним центром COBISS на території Словенії і одночасно виступає координатором та надає підтримку Національним центрам COBISS у сусідніх країнах, що приєдналися до системи. Це приєднання відбулося не відразу, у 90-ті рр. розробки інституту впроваджувалися виключно у словенських бібліотеках.

Поширення COBISS за межі Словенії відбулося у 2000-х роках. Вільний обмін бібліографічними записами, які створюються бібліотеками цього регіону та запуск спільної електронної мережі розпочато з 2003 р. після підписання Угоди між Словенією, Боснією та Герцеговиною, Чорногорією, Македонією, Сербією. Згодом до проекту приєдналася частково визнана держава Республіка Косово. Система COBISS також поширюється на кілька країн, які межують із землями колишньої Югославії. Так, в 2006 р. угоду від імені бібліотек своєї країни підписала Національна бібліотека Болгарії, а з 2012 р. до проекту приєдналася Албанія. Зауважимо, що в Косово і Албанії спеціальні декларації підписали групи бібліотек, але Національні бібліотеки цих країн не увійшли до їх числа.

Сьогодні через сервіси та інструменти, розроблені IZUM, активно співпрацюють бібліотеки восьми країн. У кожній з цих країн функціонують Національні центри COBISS – бібліотечно-інформаційні служби, які здійснюють спільне керівництво, координацію та контроль за роботою системи COBISS в своїй країні. Як правило функції Національних центрів COBISS покладено на спеціальні відділи національних бібліотек.

Національні центри COBISS планують та координують роботи з підключення бібліотек до системи; відповідають за надання програмного забезпечення та необхідної документації для здійснення корпоративної каталогізації й інших послуг; контролюють роботу з бібліографічною базою даних спільного електронного каталогу COBIV; відповідають за організацію доступу до зарубіжних інформаційних баз даних; надають професійну допомогу бібліотекам у конвертації та перенесенні даних з інших систем; здійснюють навчання бібліотечних спеціалістів.

IZUM укладає угоди та співпрацює з Національними центрами COBISS за межами Словенії, при цьому інститут не здійснює роботу безпосередньо з бібліотеками країн-учасниць проекту. На сьогодні виняток становлять тільки бібліотеки Албанії та Косово.

Станом на липень 2024 р. системою COBISS було охоплено 1488 бібліотек, зокрема у Словенії – 932 бібліотеки, Сербії – 265, Боснії та Герцеговині – 114, Північній Македонії – 73, Чорногорії – 51, Албанії – 40, Болгарії – 3. Мережа КОБІСС об'єднує національні, публічні, спеціалізовані, університетські та шкільні бібліотеки, а також деякі приватні бібліотеки в країнах-учасницях мережі. Корпоративний електронний каталог на кінець 2023 р. налічував 13,7 млн записів. Кожна бібліотека системи COBISS веде та підтримує свій локальний електронний каталог, який відображає її фонд.

Як Національний центр COBISS, IZUM є установою державної інфраструктури Словенії. Керівництво інститутом здійснює Рада директорів. Крім того призначається Експертна рада IZUM, до складу якої включені видні експерти з різних напрямків діяльності інституту. У 2024 р. в штаті інституту налічується понад 120 співробітників. Діяльність IZUM фінансується з державного бюджету (через галузеве міністерство), поряд з цим є фінансові надходження за договірні послуги.

Оптимально вибудована система керівництва та контролю дозволяє мережі COBISS функціонувати та розвиватися. Збільшується кількість охоплених бібліотек та наповнення електронних ресурсів системи, вдосконалюється програмне забезпечення. IZUM та інші Національні центри COBISS координують роботи щодо контролю якості ведення бібліографічних і нормативних записів у системі COBISS. Осмислення зарубіжного бібліотечного досвіду з організації та взаємодії щодо розвитку корпоративної каталогізації, створення спільних електронних баз даних, використання електронних сервісів буде корисним для українських бібліотек, особливо в аспекті розбудови сегменту українського науково-інформаційного середовища та підвищення ефективності бібліотечно-інформаційного обслуговування.

UDC 021.64:004.9(497)

Irina Sokolova,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4409-5630>,

Research Associate,

Head of Department,

Department of Theory and History of Library Science,

Institute of Library Science,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: Sokolova@nbuv.gov.ua

ACTIVITIES OF NATIONAL COBISS CENTERS IN THE FIELD OF LIBRARY AND INFORMATION SUPPORT IN THE WESTERN BALKANS REGION

The publication describes the structure of coordination of the Co-operative Online Bibliographic System and Services, which provides for the work of National COBISS Centre in countries that have joined this system. Focuses on the key role of the IZUM in the creation and operation of COBISS.

Keywords: IZUM, National COBISS Centre, COBISS, cooperative cataloging, library interaction.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:001.891]-471.44

Сокур Олена Леонідівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-9861-3283>,

кандидатка наук із соціальних комунікацій, завідувачка відділу,

відділ науково-методичної роботи,

Інститут бібліотекознавства,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: sokuro1@ukr.net

СТРУКТУРА НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО ЯК СИСТЕМИ

Висвітлено структуру науково-методичної діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як системи. Доведено, що науково-методична діяльність є відкритою системою, яка успішно адаптувалася до нових викликів.

Ключові слова: бібліотека, науково-методична діяльність, система, елементи системи, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Національна академія наук України.

Ефективність методичної діяльності будь-якої бібліотеки визначальним чином впливає на оптимальну злагоджену роботу усіх структурних підрозділів книгозбірні і результується у повному задоволенні усіх очікувань потреб її користувачів зокрема та забезпеченні на належному рівні інформацією та знаннями суспільства загалом.

Унікальність Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ), згідно Стратегії НБУВ на 2022–2025 рр., полягає у тому, «що вона є найбільшою в Україні державною бібліотекою національного статусу, провідним науково-інформаційним та соціокультурним центром держави, а також науково-дослідним інститутом Національної академії наук (НАН) України» (Бібліотечний вісник, 2023, №2, с. 3).

Науково-методична діяльність (далі НМД) НБУВ є системою (дав.-гр. σύντημα – «сполучення», «ціле», «з'єднання»), яка органічно поєднує пов'язані елементи, котрі мають свою мету і, враховуючи функціональне призначення кожного з них, у відповідний спосіб взаємодіють із зовнішнім середовищем та між собою.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського відносно науково-методичної діяльності є надсистемою, адже включає інші фізичні системи, серед яких – науково-дослідна, науково-освітня, соціокультурна, науково-видавнича тощо діяльність. З метою плідного функціонування НБУВ ці системи поєднані між собою, знаходяться у стійкому взаємозв'язку задля забезпечення цілісності та результативної роботи Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як органічного сегмента світового бібліотечного співтовариства. Отже, відносно НБУВ як надсистеми науково-методична діяльність є окремою системою зі своїми елементами, тобто її невід'ємним важливим складником.

Структура НМД НБУВ як системи включає такі визначальні елементи (найпростіші неподільні складники):

– науково-дослідна робота (включає активну участь у виконанні науково-дослідної роботи Інституту бібліотекознавства НБУВ, планову підготовку щорічного інформаційно-аналітичного огляду «Робота бібліотек наукових установ Національної академії наук України у ... році» (на 01.06.2024 р. світ побачило 28 випусків), адже НБУВ є методичним центром для академічної мережі);

– науково-освітня робота, котра реалізовується через проведення заходів із підвищення кваліфікації бібліотечних працівників НБУВ та бібліотечно-інформаційних підрозділів наукових установ (далі НУ НАН України). (Для прикладу, у 2024 р. було проведено два науково-методичні семінари у змішаному форматі онлайнної та офлайнної зустрічі на такі актуальні теми в умовах воєнного стану, як «Цифрові можливості академічних бібліотек» (19 березня) і «Інформаційні ресурси наукових бібліотек: формування та доступ» (28 травня));

– науково-аналітична робота, котра включає регламентацію нормативно-правової документації для організації роботи бібліотек НУ НАН України;

– науково-моніторингова робота сконцентрована на постійному вивченні особливостей діяльності та аналізі річних звітів про роботу бібліотек НУ НАН;

– науково-інформаційна робота, мета якої полягає у постійному інформуванні про здобутки закордонних та українських колег у бібліотечно-інформаційній сфері;

— науково-консультаційна робота, яка зосереджена на підготовці консультацій на запити бібліотекарів НУ НАН України.

Необхідно наголосити, що оптимальне співвідношення та стійкий взаємозв'язок між виокремленими структурними елементами науково-методичної діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського визначають успішність функціонування НМД як системи і НБУВ як надсистеми загалом.

Таким чином, структура науково-методичної діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як системи включає такі елементи: науково-дослідна робота, науково-освітня робота, науково-аналітична робота, науково-моніторингова робота, науково-інформаційна робота, науково-консультаційна робота. Стійкий взаємозв'язок і постійна співдія між виокремленими визначальними структурними елементами НМД НБУВ визначають успішність функціонування як системи науково-методичної діяльності, так і Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як надсистеми загалом.

UDC 027.54(477-25)НБУВ:001.891]-471.44

Olena Sokur,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-9861-3283>,

Candidate of Social Communications,

Head of Department,

Department of Scientific and Methodical Activity,

Institute of Library Science,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: sokurol@ukr.net

THE STRUCTURE OF THE SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL ACTIVITIES OF THE V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE AS A SYSTEM

The structure of the scientific and methodological activity of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine as a system is highlighted. It has been proven that scientific and methodical activity is an open system that has successfully adapted to new challenges.

Keywords: library, scientific and methodical activity, system, system elements, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine.

УДК 355:001.4]:030]-021.412](477)"364"

Солоіденко Галина Іванівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1326-0034>,

кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця,

провідна наукова співробітниця,

відділ науково-методичної роботи,

Інститут бібліотекознавства,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: soloidenko@ukr.net

СЛОВНИКИ ТА ДОВІДНИКИ ВІЙСЬКОВОЇ ЛЕКСИКИ – ВАЖЛИВИЙ РЕСУРС ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ

Представлено досвід розроблення допоміжних матеріалів для правдивого і достовірного висвітлення подій, пов'язаних з війною, створення словників та довідників військової лексики та термінології як установами так і окремими громадянами.

Ключові слова: російсько-українська війна, культурна спадщина, збірники матеріалів, рекомендації, словники та довідники військової термінології.

Російсько-українська війна призвела до численних жертв, руйнації військових, цивільних та інфраструктурних об'єктів. Окупанти намагаються знищити нашу історію, мову, духовність та ідентичність. З перших днів війни ЗМІ активно повідомляють про культурні втрати нашої держави, руйнування яких зазнали заклади освіти, бібліотеки, музеї з їхніми фондами та безцінними колекціями. У квітні 2022 р. Український культурний фонд запустив інтерактивну мапу культурних втрат України. На карті в режимі реального часу можна побачити, яких руйнувань завдали російські окупанти нашій культурній спадщині.

У цей надскладний час низка державних установ розробила допоміжні матеріали для правдивого і достовірного висвітлення подій, пов'язаних з війною. Зокрема, Комісія з журналістської етики за сприяння Міністерства оборони України підготувала рекомендації щодо коректного висвітлення збройної агресії Росії проти України, а також створила рекомендації щодо словника воєнного часу, за допомогою якого варто висвітлювати події російсько-української війни. Фахівці Українського інституту національної пам'яті видали збірник матеріалів, рекомендацій і документів щодо виконання вимог

Закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії».

Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки разом з Інститутом масової інформації розробили рекомендації і застереження щодо вживання термінології стосовно подій та явищ російсько-української війни. Рада національної безпеки і оборони України опублікувала глосарій термінів та понять, що стосуються окупації української території російською федерацією.

Тема воєнного протистояння, нав'язаного Україні ззовні, знайшла відображення у нових реаліях життя і, відповідно, у нових словах, словосполученнях, породила цілу низку неологізмів. У 2022 р. фахівцями Інституту соціальної та політичної психології видано «Термінологічний словник російсько-української війни». Як зазначають укладачі словника, це –перша спроба відтворення семантичного простору російсько-української війни, впорядкування смислів, термінів, назв, подій, символів, за допомогою яких ця війна може осмислюватися українським суспільством. До словника вміщено 111 термінів, що описують реальність війни за чотирма основними категоріями: учасники (сторони) війни; події та локації війни, які є осередками найбільшого емоційного напруження; психологічні феномени та психологічні наслідки війни; приклади спонтанної міфо- та мемотворчості українського суспільства, що виконує аутотерапевтичну функцію.

Нині військова лексика особливо помітна в різних сферах суспільного життя, тому деякі аспекти її дослідження та поширення набувають значної актуальності, зокрема це видання довідників та словників військової лексики та термінології. У 2023 р. фахівці Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Наукової бібліотеки імені М. Максимовича уклали «Словник російсько-української війни: бібліографічний огляд термінів». Матеріал бібліографічного огляду містить чотири розділи: терміни, що набули поширення під час російсько-української війни (28 термінів); мемотворчість українського суспільства – новотвори, крилаті вислови (37 термінів); військовий сленг (9 термінів); список посилань на повнотекстові інформаційні інтернет-джерела (110 описів).

Вихід військових термінів та позначень за межі їх початкового застосування й проникнення в повсякденне мовлення простих людей говорить не лише про загострення російсько-української війни,

а й про формування нових пластів лексики (неологізмів) які стрімко поповнюють лексичні ресурси сучасної військової сфери є вагомим складником української мови. Військова лексика – це система лексичних засобів, що відбивають різноманітні військові поняття та поняття вживані в загальнонародному і спеціальному спілкуванні.

Не залишилися осторонь, щодо розроблення словників російсько-української війни і наші небайдужі громадяни. Зокрема, А. Дробович у статті «Зневага з малої літери» наголосив, що абсолютна більшість назв, які ми сьогодні читаємо про росіян, не виникли штучно десь у мозкових центрах офіційних органів влади, ці назви – це народний креатив від абсолютно різних людей – від толкіністів до любителів історії та філології (<https://www.pravda.com.ua/columns/2022/05/15/7346243/>).

Кореспондент АрміяInform Є. Букет уклав словник воєнних неологізмів. Автор зауважує, що він не претендує на вичерпність адже новотвори з'являються та виходять з ужитку майже щодня (<https://armyinform.com.ua/2022/07/20/armiyainform-predstavlyaye-slovyk-neologizmiv-ukrayinskoyi-movy/>).

А. Гиря у матеріалі «Які слова характеризують 10 років російсько-української війни: від АТО до Щевавиці» повідомив про те, що підготував словник – це 117 слів які характеризують роки російсько-української війни (<https://thepage.ua/ua/politics/slovník-rosijsko-ukrayinskoyi-vijni>

На сайті «Читомо» зібрані нові слова, відомі вислови та актуальні терміни, що увійшли до широкого вжитку українців з початком повномасштабної російсько-української війни та представлено «Абетку війни» інстаграм проєкт, українського дизайнера Євгена Ветрова (<https://telegraf.design/news/ukrayinskyj-dyzajner-stvoryv-abetku-vijny/>).

У військовій справі існує своя неофіційна мова – сленг. Нею користуються військові лише між собою. Мінісловник військового сленгу на сайті *АрміяInform* представив А. Маркевич (<https://armyinform.com.ua/2019/08/20/minislovyk-vijskovogo-slengu-muha-pokemon-ulitka/>).

Десятикласниця із Чернігівщини Карина Бевзюк уклала й захистила в Малій академії наук «Словник новітнього воєнного сленгу», про це розповідається в сюжеті К. Коцан (<https://shotam.info/na-chernihivshchyni-sklaly-slovyk-novitn-oho-voiennoho-slenhu/>).

Меми та неологізми російсько-української війни стають і своєрідним надбанням західної культури. Так популярний онлайн-словник «Urban Dictionary» фіксує такі слова як *bavovna*, *palanytsya*, *Ukrainian Tractor Pull*, *Ukrainian farmer*, *Ukrainian Smoothie*, *Russism*, *Russophobia*, *Ukrained*. Як наголошує чеський лінгвіст О. С. Дьолог не лише українських науковців цікавлять зазначені неологізми та повідомляє, що нещодавно в британській газеті *The Guardian* вийшла стаття, присвячена новим українським словам, що з'явилися від початку війни, а історик Тімоті Снайдер надрукував в американській газеті *New York Times* статтю на цю тему.

UDC 355:001.4]:030]-021.412](477)"364"

Halyna Soloidenko,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1326-0034>,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

Leading Research Associate,

Department of Scientific and Methodical Activity,

Institute of Library Science,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: soloidenko@ukr.net

DICTIONARIES AND REFERENCES – INFORMATION WEAPONS OF WARTIME

The experience of developing auxiliary materials for the truthful and reliable coverage of events related to the war, the creation of dictionaries and handbooks of military vocabulary and terminology by both institutions and individual citizens is presented.

Keywords: the Russian-Ukrainian war, cultural heritage, collections of materials, recommendations, dictionaries and handbooks of military terminology.

УДК 027.021(477-25):021.85:005.56

Степанова Майя Сергіївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3144-1648>,

молодша наукова співробітниця,

відділ іноземного комплектування,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: stepmaja211@gmail.com

СУЧАСНИЙ СТАН МІЖНАРОДНОГО КНИГООБМІНУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО З НАУКОВИМИ І КУЛЬТУРНИМИ УСТАНОВАМИ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ

Розглянуто і проаналізовано стан і особливості міжнародного книгообміну Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського з 2023 р. по перше півріччя 2024 р. на прикладі співробітництва з науковими і культурними установами Сполучених Штатів Америки.

Ключові слова: наукові установи, культурні установи, міжнародний книгообмін, культурні зв'язки, видання, обмінний фонд, установи-партнери.

Міжнародний книгообмін (далі МКО) залишається одним із засобів налагодити співробітництво з зарубіжними науковими і культурними установами. МКО здійснюється на некомерційній основі за безпосередньою домовленістю між учасниками-партнерами. Міжнародний книгообмін є єдиним джерелом отримання іноземної малотиражної літератури і сучасних наукових оригінальних видань, світових бестселерів мовами оригіналу, рідкісних видань, присвячених культурній та історичній спадщині різних країн світу.

Головне завдання міжнародного книгообміну – налагодження і зміцнення культурних зв'язків між Україною та іншими країнами світу, знайомство зарубіжного читача з найактуальнішими українськими виданнями.

Співробітництво з науковими і культурними установами США було започатковане у 20-ті роки ХХ ст. Нині Національна бібліотека імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) здійснює книгообмін із 26 установами США. Серед яких: Linda Hall Library, The Smithsonian Institution, Duke University Library, Indiana University, University of Chicago Press, The New York Botanical Garden, Harvard University, University of Washington Libraries.

Найактивнішими є такі організації: The Smithsonian Institution, Duke University Library, Linda Hall Library, University of Washington Libraries, The New York Botanical Garden, Indiana University.

Найбільшу частину видань, які надходять до НБУВ зі США, складають книжкові видання переважно історичної, мистецько-культурної тематики, а також із мовознавства і художня література, яка представляє всесвітньовідомих авторів.

Також НБУВ отримує періодичні видання від Duke University Library, Linda Hall Library, The Smithsonian Institution, The New York Botanical Garden, The University of Tulsa Library, Indiana University суспільно-політичного, природознавчого і художньо-мистецького направлення.

Завдяки співробітництву МКО з вищеперерахованими організаціями НБУВ комплектує фонди бібліотек наукових установ НАН України такими періодичними виданнями: *Brittonia* (A Journal of Systematic Botany), *James Joyce Quarterly*, *Duke Mathematical Journal*, *Botanical Review*, *Early American Studies*, *Indiana University Mathematical Journal*, *Pacific Northwest Quarterly*, *Prism* (The Journal of Complex Operation), *Victorian Studies*, *Smithsonian Contributions to Paleobiology*, *Smithsonian Contributions to Anthropology*, *Smithsonian Contributions to Botany*, *Smithsonian Contributions to History and Technology*, *Smithsonian Contribution to Zoology*. Перераховані видання МКО передає до фондів наукових установ НАН України.

Книгообмін з США, на тлі кризових явищ і викликів сьогодення, став стабільнішим, збільшилася зацікавленість в українському культурному і науковому продукті. Відмова багатьох іноземних установ від паперових видань на користь більш дешевих – електронних, суттєво не вплинула на співробітництво між НБУВ і партнерами з США. Наукові і культурні установи США віддають перевагу паперовим книжковим виданням як сучасним, так і раритетним. Свої книгообмінні фонди складають не лише з видань, які друкуються в США, а і з видань, які надсилають установи-партнери. Таким чином вони мають змогу задовольнити широкий спектр запитів організацій, з якими співпрацюють.

Смітсонівський інститут, один з найбільших комплексів культурно-освітніх і наукових установ США, офіційно співпрацює з Міністерством освіти і науки України в області розвитку наукової освіти. Також, Смітсонівський інститут з 2022 р. допомагає захистити українську культурну спадщину. Вважаємо, співпрацю НБУВ з цією установою – однією з найпріоритетніших. У 2024 р. Смітсонівський інститут надіслав найбільшу кількість видань, серед яких – малотиражна оригінальна література.

Смітсонівський інститут включає в списки на обмін літературу видану у минулому сторіччі. Переважно це – художні і фотоальбоми, книги з мистецтвознавства, архітектури, класичні твори мовами

оригіналу і література, яка була заборонена в СРСР, тобто видання, які не втратили свою актуальність.

У своїх запитах до НБУВ The Smithsonian Institution віддає перевагу публікаціям з історичної, етнографічної, народознавчої, релігійної тематики і художнім творам відомих українських авторів. За 2023 р. НБУВ отримала 222 видання зі Сполучених Штатів Америки – 43 журнали, 9 продовжуваних видань, 170 книг. Натомість відправила 154 видання: 6 книг, 148 журналів.

У 2024 р. показники з книгообміну значно збільшилися. За I півріччя 2024 р. НБУВ від установ США отримала 907 видань. Серед них: 135 журналів, 655 книг, 7 продовжуваних видань.

Сьогодні колектив відділу іноземного комплектування працює над створенням обмінного фонду сучасної української художньої літератури, яка сприяє вивченню української мови за кордоном і водночас популяризує українську літературу та культуру, а також – над збереженням і поглибленням книгообмінних зв'язків з існуючими установами-партнерами.

UDC 027.021(477-25):021.85:005.56

Maya Stepanova,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3144-1648>,

Junior Research Associate,

Department of Foreign Procurement,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: stepmaja211@gmail.com

**RESENT STAGE OF INTERNATIONAL BOOK EXCHANGE BY THE
EXAMPLE OF COOPERATION V. I. VERNADSKYI NATIONAL
LIBRARY OF UKRAINE WITH SCIENTIFIC AND CULTURE
INSTITUTIONS OF UNITED STATES OF AMERICA**

The article considers and analyzes the state of international book exchange in the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine from 2023 to 2024. This are illustrated by the cooperation with scientific and culture institution of United States of America.

Keywords: scientific institutions, cultural institution, international book exchange, cultural ties, exchange fund, partner institution.

УДК 025.7/9:027.54(410)

Стришенець Надія Володимирівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-8032-6622>,

докторка історичних наук, старша наукова співробітниця,

провідна наукова співробітниця,

відділ теорії та історії бібліотечної справи,

Інститут бібліотекознавства,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: strishenets@nbuv.gov.ua

СТРАТЕГІЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ФОНДІВ БІБЛІОТЕКИ БРИТАНСЬКОГО МУЗЕЮ У ПЕРЕДВОЄННИЙ І ВОЄННИЙ ПЕРІОД (1930–1940)

Про заходи з захисту фондів Британської бібліотеки, що вживалися на державному рівні, напередодні й під час Другої світової війни.

Ключові слова: збереження бібліотечних фондів, бібліотеки в період Другої світової війни, Британські бібліотеки 1930–1940-і роки, Британська бібліотека.

Культурна спадщина, до якої належать і книжкові пам'ятки, є однією з основ формування національної ідентичності, збереження історичної пам'яті, розвитку суспільства. Відтак її захист відноситься до пріоритетних завдань кожної країни, розглядається як складова стратегії її національної безпеки. Нині, в умовах повномасштабної агресії Російської Федерації проти України проблема збереження культурних надбань набуває особливої ваги. Тому важливо всебічно аналізувати досвід інших країн, котрий може бути використаний нині, в сучасних умовах. Саме таким, вартим уваги і вивчення видається приклад захисту фондів головної бібліотеки Великобританії – Бібліотеки Британського музею (нині Британська бібліотека) напередодні Другої світової війни.

Заснована вона була 1753 р., коли Парламент прийняв Закон про створення Британського Музею і в його складі Відділу друкованих книг. Книжковий фонд швидко зростав, насамперед завдяки обов'язковому примірнику, який у певні періоди надходив, у тому числі, й з основних колоній Британської імперії. Окрім друкованих видань, книгозбірня отримувала і велику кількість рукописів, здебільшого у вигляді дарів. Значним було і її газетне

зібрання, для якого у 1932 р. завершили спорудження нового окремого приміщення на півночі Лондона, в Коліндейлі. Таким чином, напередодні Другої світової війни Бібліотека Британського Музею володіла одним з найбагатших у Європі фондів.

Увагу дослідників привертає час початку її підготовки до можливих воєнних дій. Навіть враховуючи уроки, винесені з Першої світової війни, коли Лондон зазнав бомбувань, видається стратегічно дуже далекоглядним рішення керівництва у 1933 р. почати розробляти план евакуації фондів. Адже тоді контури нової війни були ще не надто очевидними. Втім саме того року, невдовзі після приходу до влади в Німеччині націонал-соціалістичної партії на чолі з А. Гітлером, у Британії почали здійснюватися заходи з реалізації державної політики щодо захисту культурної спадщини. Саме

у 1933 р., з ініціативи міністра праці почалося обговорення й розробка планів евакуації культурних цінностей, пошук місць для можливої евакуації, зокрема і бібліотечних фондів, на випадок загрози нападу. Було отримано згоду власників великих маєтків на розміщення у них частини зібрань. Маєтки обиралися, керуючись насамперед критеріями безпеки: віддаленість від міст, заводів, аеродромів, військових об'єктів. Британському музею було запропоновано п'ять таких садиб, з яких голова Опікунського комітету обрав дві (Forsdyke J. *The Museum in War-Time. The British Museum Quarterly. 1941–1950. Vol. 15. P. 1*).

Результатом стратегічного, державницького підходу керівництва Британського Музею та Національної бібліотеки Уельсу до вирішення можливих проблем з безпекою стала угода про використання у разі потреби сховища Бібліотеки в Уельсі. Більше того, хоча містечко Абериствіт, в якому вона розташована, знаходиться на крайньому заході Великобританії і бомбардувальникам нелегко було туди дістатися, Рада Національної бібліотеки Уельсу у 1938 р. вирішила збудувати ще й недоступний для бомб тунель у відрозі скелі, поблизу її приміщення. Для цього Рада звернулася до Бібліотеки Британського музею з пропозицією долучитися власними коштами на таке будівництво, щоб потім мати змогу спільно використовувати нове сховище. Тунель з обігрівом і кондиціонуванням повітря був завершений вже 1940 р. Він мав електричний обігрів і вентиляцію, хоча передбачалася й система водяного обігріву і ручної вентиляція на випадок зникнення

електрики (Forsdyke J. *The Museum in War-Time. The British Museum Quarterly. 1941–1950. Vol. 15. P. 1*).

Стратегічне планування серед іншого передбачає і окреслення пріоритетів. Над цим працювали групи бібліотекарів з різних підрозділів. Саме вони визначали й укладали списки пріоритетності видань. До евакуації планувалися насамперед найцінніші видання, рукописи, рідкісні документи, такі як Magna Carta 1215 р., оригінали творів Шекспіра, Мільтона та ін., малюнки Мікеланджело та Леонардо да Вінчі і т. п.

Паралельно тривали пошуки найоптимальніших варіантів пакування та відповідних для цього матеріалів. В результаті було замовлено сотні фанерних ящиків, стінки яких легко розкладалися й закріплювалися за потреби, а у складеному вигляді займали мінімум місця. Для дрібних матеріалів замовлялися картонні коробки. І що дуже важливо, тривала взаємодія керівництва Музею і Бібліотеки з державними органами країни – з Міністерством праці, залізничними службами, Міністерством внутрішніх справ (Home Office). Саме від останнього, 23 серпня 1939 р., надійшло повідомлення про необхідність евакуації. Оскільки все було продумано і підготовлено заздалегідь, то 24 серпня 1939 р. план реалізації евакуації розпочався. Зі сьомої години ранку усі співробітники Бібліотеки були задіяні на пакуванні видань. На кінець першого дня 10 тонн книжок, рукописів, гравюр, образотворчих видань було відправлено до Національної бібліотеки Уельсу, 20 тонн старовинних матеріалів до маєтків Боутон Хаус (Boughton House) і Дрейтон Хаус (Drayton House) (Harris P. R. *A history of the British Museum Library, 1753–1973. London, 1998. Vol. XX. P. 552*). Обидва знаходилися за понад сотню кілометрів на північ від Лондона. Вологостійкі й менш цінні матеріали перевозили до виділених підземних станцій метро.

На початок війни (1 вересня 1939 р.) у безпечних місцях перебували тисячі книг, рукописів, переважна частина Відділу гравюр та малюнків, понад півтори тисячі інкунабул і т. д. Частину фонду перемістили до інших, безпечніших місць у межах Лондону, переносили й у підвали Бібліотеки. 3 вересня 1939 р. Британія оголосила Німеччині війну. В наступні роки тривала додаткова евакуація фондів. Наприкінці 1940 р. вирішено було шукати додаткові сховища й для цього обрано закинутий підземний кар'єр Вествуд. Після його облаштування, туди почали перевозити і частину

фондів Бібліотеки. Водночас вживалися заходи щодо захисту будівель, які включали спостереження за небом, постійне перебування пожежників на території Музею тощо.

І все ж Бібліотека зазнала втрат. Найбільшої шкоди завдала запальна бомба, яка 23 вересня 1940 р. впала на галерею, де знаходилася колекція Королівської бібліотеки, зібрана Георгом III (роки правління: 1760–1820). Було знищено або пошкоджено сотні книг, які ще там залишалися (Edwards A. *Destroyed, Damaged and Replaced: the legacy of World War II bomb damage in the King's Library. Electronic British Library Journal*. 2013. N. 8. P. 1). А 20 жовтня 1940 р. бомба вразила приміщення газетного відділу, спричинивши значні втрати. Втім найбільшої шкоди було завдано 10 травня 1941 р., коли нічне влучання бомби спричинило пожежу, й тисячі видань постраждали не так від неї, як від вогню і води. Оскільки це були друковані видання, які можна відновити, то майже відразу у Бібліотеці Британського Музею приступили до ремонту пошкоджених видань і пошуку заміни. Для цього використали таку методику: за допомогою топографічному каталогу, який вівся каталогізаторами з «четвертої копії» картки і використовувався для відстеження пересування фонду, укладалися машинописні списки втраченого. Для зручності їх упорядкували за авторами, мовами і т. д. Відтак станом на 1950 р. було знайдено (в інших відділах, інших бібліотеках, придбано) й поставлено на місце близько 40 тис. книжок (Johnston-Wilson, A. F. *The Library's Losses from Bombardment. The British Museum Quarterly. 1941–1950. Vol. 15. P. 9*). Упродовж 1950–60-х років проводився ремонт пошкоджених будівель. І все ж важливо, що завдяки правильно обраній стратегії, усі найцінніші матеріали зберігалися в безпечних місцях.

Розвитком таких підходів до збереження бібліотечного фонду стало рішення будівництва підземного книгосховища при спорудженні нового, окремого від Музею приміщення книгозбірні. Це відбулося після прийняття Закону про Британську бібліотеку 1972 р. Очевидно, здебільшого це було викликано все ж браком місця у тій частині Лондона, яка межує з Британським Музеєм, і звідки власне й переміщували фонд. Але загалом рішення виявилось дуже далекоглядним, стратегічно правильним з огляду на загрозу, яка існує нині для європейських країн, насамперед з боку Росії.

Іншим нестандартним кроком стало розміщення підрозділів обов'язкового примірника творів друку Сполученого Королівства

не в Лондоні, де знаходиться багато важливих установ, які потенційно можуть зацікавити ворога під час нападу, а поблизу містечка Бостон Спа у Йоркширі. Це – понад 300 км на північ від столиці. Там, на території покинутої Королівської фабрики боєприпасів, збудовано великі сучасні сховища для обов'язкового примірника країни і газетного фонду.

Війна з Росією триває, загроза для нашої культурної, зокрема, книжкової спадщини залишається великою. Рішення, прийняті у свій час Британською бібліотекою, можуть допомогти вибудувати власну стратегію її захисту.

UDC 025.7/9:027.54(410)

Nadiya Strishenets,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-8032-6622>,

Doctor of Historical Sciences, Senior Research Associate,

Leading Research Associate,

Department of Theory and History of Library Science,

Institute of Library Science,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: strishenets@nbuv.gov.ua

**THE STRATEGIE OF PRESERVING THE COLLECTIONS
OF THE BRITISH MUSEUV LIBRARY IN THE PRE-WAR
AND WAR PERIOD (1930–1940)**

About the measures for protection of the British Museum Library collection on the eve and during the Second World War.

Keywords: preservation of library collections, libraries during the Second World War, British libraries in the 1930s–1940s, British Library.

УДК 025.7/.9: 026:63(477-25)

Татарчук Людмила Михайлівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4714-6958>,

кандидатка історичних наук, старша дослідниця,

заступниця директора з наукової роботи,

Національна наукова сільськогосподарська бібліотека,

Національна академія аграрних наук України,

Київ, Україна

e-mail: tlm2017@ukr.net

ДЕПОЗИТАРНИЙ ФОНД НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ: ФОРМУВАННЯ, ЗБЕРІГАННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Зосереджується увага на питаннях формування фонду Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України маловикористовуваною літературою, забезпечення належної збереженості і доступу до неї незалежно від часового та географічного простору.

Ключові слова: бібліотечний фонд, обмінний фонд, колекція видань, маловикористовувана література, тематико-типологічний план, комплектування.

Національна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук України (далі ННСТБ НААН) – провідна спеціальна бібліотека загальнодержавного значення, потужний науково-інформаційний центр з формування галузевого сегмента аграрних питань. Ще Постановою Ради Міністрів СРСР № 830-р від 28.10.1975 р. була визнана бібліотекою-депозитарієм і введена у перелік 14 бібліотечних установ, які держава свого часу зобов'язала вичерпно комплектувати свої фонди в кількості одного–трьох примірників галузевих видань, зокрема, з питань сільськогосподарської і лісогосподарської науки, сільськогосподарського машинобудування і агрономії для створення «Єдиного профілю комплектування маловживаними документами бібліотек-депозитаріїв України». Проблема комплектування завжди пріоритетна для вирішення в діяльності бібліотек. Системна планомірна робота із формування фонду депозитарного зберігання бібліотекою відчутно активізувалася з 14.01.1986 р. У її структурі

було створено спеціальний відділ, співробітники якого займалися відбором, реєстрацією маловживаних українських та книг різними мовами світу на підставі розробленого «Положення про депозитарне зберігання фондів».

Концепцією забезпечення розвитку й діяльності ННСГБ НААН на період до 2025 р., затвердженою рішенням колегіального органу установи – вченою радою від 24.01.2020 р. (протокол № 1), підготовленою на основі аналізу сучасного стану бібліотеки, визначені цілі, пріоритетні завдання і принципи її діяльності, а також стратегічні напрями, механізми їх реалізації та очікувані результати. Її місія – максимально повне формування бібліотечних фондів, забезпечення належної збереженості документів з питань АПК і безперешкодний доступ до них незалежно від часового та географічного простору.

Зважаючи на те, що перед аграрною галуззю країни, як провідним сектором економіки, постають важливі завдання щодо забезпечення продовольчої безпеки, а отже й державності країни, активізувалася потреба в її оперативному, систематичному якісному й результативному інформаційно-бібліотечному супроводженні через формування інформаційно-документного потенціалу.

Бібліотечні фонди – основа економічного, інтелектуального та духовного прогресу людства, які мають для країни не менш важливе значення ніж природні ресурси. Залежно від призначення бібліотечний фонд поділяється на: основний, депозитарний і обмінний. Забезпечення повноти основного бібліотечного фонду визначається не лише тематикою з урахуванням виробничих завдань галузі, категорій користувачів, але й видами документів: друкованою продукцією, інформаційно-електронними ресурсами, виданнями на непаперових носіях інформації та регламентується Тематико-типологічним планом комплектування (далі ТТПК) установи. Депозитарний фонд створюється з метою гарантованого зберігання книг, документів та інших носіїв інформації, які знаходяться у фондах; забезпечення формування максимально наповнених депозитарних фондів українських та книг іноземними мовами, документів та інших носіїв інформації з профільних галузей знання; удосконалення бібліотечного та інформаційно-бібліографічного обслуговування користувачів, задоволення інформаційних потреб науки, виробництва, освіти, культури; регулювання взаємодії між бібліотеками-депозитаріями різних систем і відомств; усунення

зайвого дублювання книг, документів та інших носіїв інформації у фондах бібліотек-фондоутримувачів шляхом зосередження їх у профільних бібліотеках-депозитаріях для раціонального використання. Обмінний фонд – це фонд бібліотеки, який використовується для обміну, перерозподілу, безкоштовної передачі та реалізації документів. Поряд із процесом комплектування відбувається процес моделювання бібліотечних фондів, який посідає одне з перших місць при створенні бібліотечного фонду, що повинен гармонійно поєднувати в собі описову, бібліографічну, математичну та структурну моделі. Депозитарний фонд – це фонд, який призначений для постійного зберігання і використання в спеціально відведених бібліотеках-депозитаріях.

Депозитарний бібліотечний фонд ННСГБ НААН – фонд, призначений для постійного зберігання і використання і є органічною складовою частиною єдиної системи бібліотечно-інформаційного обслуговування аграрної науки й виробництва і функціонує в тісній взаємодії з основним фондом. Розміщується такий фонд в окремо виділеному приміщенні та має інвентарну розстановку, періодичні видання – алфавітно-хронологічну. Формування фондів депозитарного зберігання відбувається за рахунок: власних фондів шляхом виявлення маловикористовуваної літератури в процесі ретроспективного відбору; поточних надходжень обов'язкового примірника, ймовірно віднесених до маловикористовуваної літератури; надходжень маловикористовуваних видань з інших бібліотек на основі запиту бібліотеки-депозитарію. Не менш важливим є питання депозитарного зберігання. Йому підлягають як маловживані українські та книги усіма мовами світу, що вийшли друком 15–20 років тому і більше (1970), та періодичні видання і видання, що продовжуються, видані 5–10 років тому і більше (до 1975 р. включно). Депозитарний фонд ННСГБ НААН налічує понад 68 тис. од. зб.

Бібліотеки-депозитарії не мають права виключати і знищувати документи, яку б цінність вони не мали. З метою збереження зношені й дефектні видання реставрують, роблять ксерокопії, оцифровують, створюючи страхові фонди.

ННСГБ НААН як науково-методичний та бібліотечно-координаційний центр здійснює методичне керівництво мережею бібліотек НААН і Міністерства освіти і науки України шляхом координації та кооперування роботи галузевих бібліотек у справі

обліку, репрографії, діджиталізації, створення єдиного обліку документальних пам'яток національного культурного надбання, зокрема, старовинних рукописів, рідкісних і цінних видань через такі корпоративні проєкти, як: «Створення єдиного електронного реєстру й бази даних «Фонду видань XVII–XIX ст. бібліотек науководослідних установ і вищих навчальних закладів аграрного профілю України», «Створення національної галузевої сільськогосподарської бібліографії», «Іноземні сільськогосподарські видання із фондів головної бібліотеки та її мережі і доступ до них», «Оцифрування цінних і рідкісних видань аграрного спрямування».

Таким чином, скооперована спільна робота дозволить: по-перше, цілеспрямовано керувати комплектуванням фондів маловживаними документами, розвиваючи міжбібліотечні зв'язки книгозбірень різних систем і відомств; по-друге, скоротити невиправдані видатки бюджетних коштів на паралельне збереження іншими бібліотеками дублетних фондів маловживаних документів за рахунок її планомірного зосередження у визначених ТТПК примірниках, тим самим економлячи бібліотечні площі інших бібліотек; по-третє, досягти максимального задоволення інформаційних потреб галузі й користувачів завдяки концентрації гранично повних бібліотечних фондів у депозитарному фонді бібліотеки через усунення лакун. Крім того, вирішиться завдання щодо формування галузевого електронного ресурсу як складової загальнодержавного інформаційного простору та доступу до нього.

UDC 025.7/9: 026:63(477-25)

Lyudmila Tatarchuk,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4714-6958>,

Candidate of Historical Sciences,

Deputy Director for Scientific Work,

National Scientific Agricultural Library,

National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: tlm2017@ukr.net

**DEPOSITORY FUND OF THE NATIONAL SCIENTIFIC
AGRICULTURAL LIBRARY OF THE NATIONAL ACADEMY OF
AGRARIAN SCIENCES OF UKRAINE: FORMATION, STORAGE
AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT**

The article focuses on the issues of forming the National Scientific Agricultural

Library of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine fund with little-used literature, ensuring proper preservation and access to it regardless of time and geographical space.

Keywords: library fund, exchange fund, collection of publications, little-used literature, national property, thematic and typological plan, collection.

УДК 025(477)+930=512.1

Тимченко Віктор Миколайович,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5515-1872>,

кандидат історичних наук,

старший науковий співробітник,

відділ міжнародної інформації та зарубіжних зв'язків,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: tim_vic@ukr.net

ЦИФРОВА БІБЛІОТЕКА АДМІНІСТРАЦІЇ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛІКИ ТУРЕЧЧИНА У ЗБЕРЕЖЕННІ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ РЕСУРСІВ

Розглянуто Цифрову бібліотеку Адміністрації Президента Республіки Туреччина. Проаналізовано склад ресурсів, що пропонуються у вільному доступі користувачам. Такі ресурси не тільки забезпечують доступ до важливих культурних матеріалів, але й сприяють глибшому розумінню турецької культурної спадщини.

Ключові слова: Цифрова бібліотека Адміністрації Президента Республіки Туреччина.

Вивчення досвіду турецьких бібліотек важливе для розвитку української бібліотечної науки загалом і для роботи з кримськотатарськими та османсько-турецькими книжковими пам'ятками Півдня України та Криму зокрема. Важливим є навіть вивчення турецьких енциклопедій, оскільки у них міститься інформація про північнопричорноморські володіння середньовічної Туреччини (Османської імперії). Наприклад, відомий середньовічний кримськотатарський поет Аккермені (у перекладі з кримськотатарської мови – «аккерменець») проживав в Аккермені (сучасне місто Білгород–Дністровський Одеської області), де кримськотатарські аристократи мали свої володіння у землях, що входили до складу Османської імперії, про що ми дізнаємося

з турецької Енциклопедії Ісламу. Важливим питанням даної теми є також українське населення цих земель, якого було дуже багато, можна стверджувати, що українці були другим після татар за чисельністю народом цих земель.

Ще один важливий ресурс для вивчення середньовічних османських книжкових пам'яток та турецької літератури, які пов'язані з територією України, є Цифрова бібліотека Адміністрації Президента Республіки Туреччина (турецькою мовою «Cumhurbaşkanlığı Dijital Kütüphanesi») – це електронне зібрання рідкісних книжок з колекцій певних осіб. Даний електронний ресурс був створений у Національній бібліотеці при Адміністрації Президента Республіки Туреччина (турецькою мовою «Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi»). Цей ресурс міститься у рубриці «Колекції» (турецькою мовою «Koleksiyonlar»). Кожну книжку можна посторінково вільно передивитися онлайн лише з сайта бібліотеки без будь-яких паролів, реєстрацій чи режимів доступу.

Цей ресурс складається з таких колекцій. Колекція Абду-ль-Баки Гьокпинарли включає у себе рукописні твори та друковані книжки з діванної поезії, суфізму, історії, ісламських наук турецькою, арабською та османсько-турецькою мовами разом з картинами та етнографічними пам'ятками; колекція Ахмета Бурака Ердогана включає у себе друковані твори, рідкісні книжки та рукописні пам'ятки 1681–2019 рр. турецькою, арабською, вірменською, перською, французькою, івритом, англійською, італійською, османсько-турецькою та грецькою мовами з історії, філософії, художньої літератури, мистецтва, політології та релігійних наук; колекція Джемля Меріча включає у себе рідкісні твори арабською, вірменською, французькою, перською та османсько-турецькою мовами на теми історії, філософії та художньої літератури; колекція Мехмета Шевкета Ейгі включає у себе твори 1588–2017 рр. турецькою, німецькою, арабською, албанською, боснійською, перською, французькою, англійською та османсько-турецькою мовами з історії, мистецтва, політології, художньої літератури та релігійних наук; колекція Шефіка Джана включає у себе друковані твори та карти 1800–2017 рр. турецькою, арабською, перською, французькою та османсько-турецькою мовами; колекція відомого історика Мехмета Генча складається з книг, журналів, архівних документів та робочих папок з економічної історії, османської

фінансової справи, економіки, історії та художньої літератури, а також твори турецькою та османсько-турецькою, англійською та французькою мовами; у Колекції рідкісних творів друковані видання турецькою, арабською, перською, османсько-турецькою та різними західними мовами на різні теми: мова, художня література, історія, філософія, психологія, релігія.

Отже, онлайн-колекції Цифрової бібліотеки Адміністрації Президента Республіки Туреччина разом з іншими ресурсами Національної бібліотеки при Адміністрації Президента Республіки Туреччина важливі для історії Півдня України та Криму. Завдяки використанню сучасних технологій цифровізації та архівування, бібліотека пропонує користувачам з усього світу вільний та зручний доступ до своїх колекцій. Це не тільки сприяє освіті та дослідженню, але й забезпечує збереження унікальних турецьких творів для майбутніх поколінь. Досвід цієї бібліотеки може стати цінним для українських бібліотек, що прагнуть розширювати та покращувати власні цифрові колекції. Зокрема, це стосується використання передових методів цифровізації та інтерактивних платформ для залучення користувачів. Окрім того, досвід провідної книгозбірні Туреччини може бути корисним для створення спеціалізованих осередків турецькомовної літератури в українських бібліотеках, збагачення національних колекцій іноземними ресурсами та підтримки освітніх ініціатив, спрямованих на міжкультурне взаєморозуміння та обмін.

UDC 025(477)+930=512.1

Viktor Tymchenko,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5515-1872>,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

Department of International Information and Foreign Relations,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: tim_vic@ukr.net

**THE PRESIDENTIAL DIGITAL LIBRARY OF THE NATION'S
LIBRARY OF THE PRESIDENCY OF THE REPUBLIC OF TURKEY
IN PRESERVATION AND POPULARIZATION OF NATIONAL
RESOURCES**

In the article considers collections of the Presidential Digital Library of the Nation's Library of the Presidency of the Republic of Turkey. The composition of

resources offered in free access to users was analyzed. Such resources not only provide access to important cultural materials, but also contribute to a deeper understanding of Turkish cultural heritage.

Keywords: the Presidential Digital Library of the Nation's Library of the Presidency of the Republic of Turkey.

УДК 024.1:004.9

Туровська Леся Олегівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-0750-1794>,

наукова співробітниця,

сектор універсального підсобного фонду і каталогів,

відділ комплексного бібліотечного обслуговування,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: nankepy@ukr.net

Шевченко Ірина Володимирівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-9227-1312>,

молодша наукова співробітниця,

сектор запису читачів і контролю відвідувань,

відділ комплексного бібліотечного обслуговування,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: snegurochka110@ukr.net

БАЗА ДАНИХ «ЧИТАЧІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО» В СИСТЕМІ СТАТИСТИЧНОГО ОБЛІКУ КОРИСТУВАЧІВ СУЧАСНОГО БІБЛІОТЕЧНО- ІНФОРМАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ

Узагальнено досвід формування та використання бази даних «Читачі НБУВ» у системі статистичного обліку користувачів сучасного бібліотечно-інформаційного комплексу. Наведено динаміку запису читачів за даними БД «Читачі НБУВ» у передковідний, ковідний та воєнний період.

Ключові слова: бібліотечна статистика, статистичний облік, користувач наукової бібліотеки, БД «Читачі НБУВ».

2012 р. у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) розпочалася технологічна модернізація запису читачів із застосуванням відповідного апаратно-

програмного забезпечення. Це спричинило автоматизацію основних технологічних операцій запису та статистичного обліку читачів на базі сформованого 1998 р. автоматизованого робочого місця пункту запису читачів (далі АРМ ПЗЧ), розташованого у секторі запису читачів та контролю відвідувань Відділу комплексного бібліотечного обслуговування. 2015 р. База даних (далі БД), створена на пункті запису читачів НБУВ за допомогою АРМу ПЗЧ, отримала назву «Читачі НБУВ».

БД «Читачі НБУВ» є об'єктом інтелектуальної власності наукової бібліотеки. Вона ліцензована, сертифікована та інкорпорована відповідно до міжнародних стандартів ISO з бібліотечної статистики та згідно українського чинного законодавства. 2016 р. вона пройшла офіційну реєстрацію у Державній службі інтелектуальної власності України та отримала Свідоцтво про реєстрацію авторського права.

Працюючи у середовищі АБІС «ІРБІС64», БД «Читачі НБУВ» призначена для формування та збереження відомостей про читачів НБУВ у вигляді фактографічної інформації.

БД «Читачі НБУВ» містить інформацію про читачів, яким оформлені:

- постійні пластикові читацькі квитки;
- тимчасові паперові читацькі квитки;
- дублікати утрачених читацьких квитків;
- разові перепустки двох видів:

а) до каталогу (для ознайомлення з каталогами бібліотеки без права користування фондами та електронними інформаційними ресурсами);

б) до бібліотеки (з правом користування фондами та електронними інформаційними ресурсами у випадку, коли читач з тієї чи іншої причини не взяв зі собою до бібліотеки свій читацький квиток).

БД «Читачі НБУВ» зберігає відомості про читачів, які записалися до бібліотеки у режимі віддаленого доступу, а також про читачів-порушників, позбавлених права користування бібліотекою.

Низка розроблених програмних засобів забезпечує функціонування АРМ ПЗЧ за наступними напрямками:

- запис читачів до бібліотеки та їх перереєстрація з оформленням пластикових читацьких квитків (електронних реєстраційних документів користувачів);

- тимчасовий запис читачів;
- віддалений запис читачів (електронна форма реєстрації віддалених читачів з техніко-технологічних причин поки що не впроваджена);
- видача дублікатів утрачених читацьких квитків;
- фотографування читачів та передача фотографій до БД;
- друк пластикових читацьких квитків;
- перегляд та редагування відомостей про користувачів.

БД «Читачі НБУВ» оперує персональними (конфіденційними) даними читачів НБУВ. Зважаючи на те, що конфіденційна інформація належить до інформації з обмеженим доступом, БД «Читачі НБУВ» захищена від несанкціонованого втручання, зокрема Інструкцією щодо захисту та збереження персональних даних користувачів НБУВ. До роботи з АРМ ПЗЧ залучені виключно співробітники ПЗЧ, які зареєстровані в АБІС ІРБІС-64.

Обробка персональних даних у БД «Читачі НБУВ» проводиться з метою ідентифікації користувачів бібліотеки, а також для створення інтегрованої автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи реєстрації читачів. Вона є необхідною для проведення маркетингових досліджень щодо соціально-демографічних характеристик читацького складу НБУВ та підготовки статистичної та іншої звітності, визначеної міжнародними стандартами та чинним законодавством.

Завдяки впровадженню БД «Читачі НБУВ» було усунуто ряд типових бібліотечних помилок: відсутність реєстраційної картки у зв'язку з порушенням алфавіту, повторне оформлення одного й того ж читача, помилки у номерах читацького квитка тощо. Шифри категорії і спеціалізації читачів надали змогу диференціювати користувачів бібліотеки та розробити оптимальні технологічні процеси їх обслуговування. Також відбулася відмова від громіздких картотек, реєстраційних книг, щоденного копіткого ведення статистики, тобто від традиційної (рутинної) бібліотечної технології. Серед інших переваг: значне скорочення терміну первинного запису читача, його перереєстрації та оформлення дубліката читацького квитка.

Працюючи з БД «Читачі НБУВ», бібліотечні працівники отримали низку зручних можливостей, а саме:

- ведення, редагування, зберігання, пошук, перегляд, друк, вилучення відомостей про користувачів;

- гарантії достовірності інформації;
- захист інформації від несанкціонованого доступу;
- статистичний аналіз інформації;
- контроль за дублетністю читачів, або номерів читачьких квитків;
- відновлення загубленої або зіпсованої інформації в БД;
- вивчення складу читачів з урахуванням їх наукової кваліфікації, професії, освіти, віку, статі тощо.

Завдяки постійному розвитку й вдосконаленню, БД «Читачі НБУВ» напрацювала власну методику технологічного процесу запису користувачів і контролю відвідувань в системі обліку користувачів сучасної наукової бібліотеки, яка на практиці демонструє зручність введення даних та переваги стосовно редагування, зберігання, пошуку та перегляду наявного контенту.

Створення в НБУВ автоматизованої системи запису користувачів та функціонування єдиної БД відомостей про читачів дає можливість комплексного аналізу особливостей складу та структурних змін читачького контингенту, динаміки основних професійних категорій.

За період з 1998 р. по сьогоднішній день БД «Читачі НБУВ» нараховує 246 750 зареєстрованих осіб з отриманням постійних читачьких квитків. В їхньому числі – 100 000 активних користувачів, тобто тих, хто систематично відвідує бібліотеку та користується її послугами або засобами обслуговування.

Останні роки ознаменувалися низкою суворих викликів усьому світовому та українському суспільству. Найперше це епідемія гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричинена коронавірусом SARS-CoV-2, яка розгорнулася з березня 2020 р. За нею почалися повномасштабні військові дії внаслідок вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 р. Все це негативно позначилося на показниках запису та відвідуванні наукової бібліотеки.

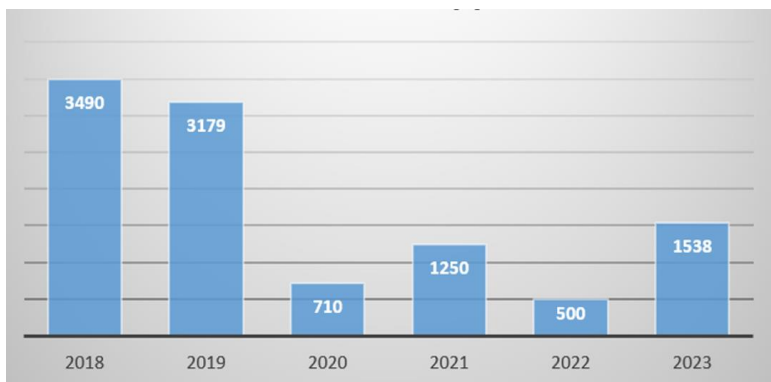

Рис. 1. Динаміки запису читачів до НБУВ (2018–2023)

Таблиця 1

Статистичні дані запису до НБУВ читачів за професійними категоріями у передковідний, ковідний та воєнний період (2018–2023)

№	Професійна категорія	У відсотках від загальної кількості
1.	Академіки	0,06%
2.	Доктори наук	2,52%
3.	Кандидати наук	11,93%
4.	Спеціалісти з вищою освітою	223,17%
5.	Наукові співробітники без наукового ступеня	6,05%
6.	Аспіранти	55,3%
7.	Спеціалісти з середньою та середньо-спеціальною освітою	32,2%
8.	Студенти ЗВО	215,65%
9.	Учні середньо-спеціальних закладів	24,73%
10.	Іноземні спеціалісти з науковим ступенем та вищою освітою	20,33%
11	Іноземні студенти	8,06%

Отже, оперування широким спектром статистичних даних щодо активної читацької аудиторії, яке забезпечує БД «Читачі НБУВ», є необхідною умовою для уточнення змісту читацьких інформаційних потреб, розширення номенклатури бібліотечних

послуг та застосування інноваційних форм бібліотечно-інформаційного сервісу як головного напрямку бібліотечної діяльності.

UDC 024.1:004.9

Lesia Turovska,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-0750-1794>,

Research Associate,

Sector of Universal Ancillary Fund and Catalogs,

Department of Complex Library Service,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: nankepy@ukr.net

Iryna Shevchenko,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-9227-1312>,

Junior Research Associate,

Reader Registration and Visit Control Sector,

Department of Complex Library Service,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: snegurochka110@ukr.net

DATABASE "V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE READERS" IN THE ACCOUNTING SYSTEM OF USERS OF THE MODERN LIBRARY AND INFORMATION COMPLEX

The process of forming and using the database "VNLU Readers" in the system of statistical accounting of users of the modern library and information complex is examined. The dynamics of the registration of readers according to the database "VNLU Readers" in the pre-Covid, Covid and war periods is considered.

Keywords: library statistics, statistical accounting, scientific library user, database "VNLU Readers".

УДК 025.5:027.54(477)

Ушеренко Дмитро Олександрович,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-0750-1794>,

молодший науковий співробітник,

сектор обслуговування в загальних читальних залах,

відділ комплексного бібліотечного обслуговування,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: demetro@ukr.net

ВИСТАВКИ НОВИХ НАДХОДЖЕНЬ ЯК ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ ЗАДОВОЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТРЕБ КОРИСТУВАЧІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Висвітлено основні тенденції організації виставки нових надходжень до фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в контексті задоволення сучасних інформаційних потреб користувачів наукової бібліотеки.

Ключові слова: нові надходження, виставка нових надходжень, інформаційні потреби, зала виставки нових надходжень.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) популяризує свій більш як 14-мільйонний фонд, зокрема, шляхом організації виставок нових надходжень (далі ВНН), які розглядаються як один із базових засобів доведення інформації до широкої читацької аудиторії.

Традиційно виставки нових надходжень демонструються в залі нових надходжень (далі ЗНН) сектору обслуговування в читальних залах відділу комплексного бібліотечного обслуговування наукової бібліотеки.

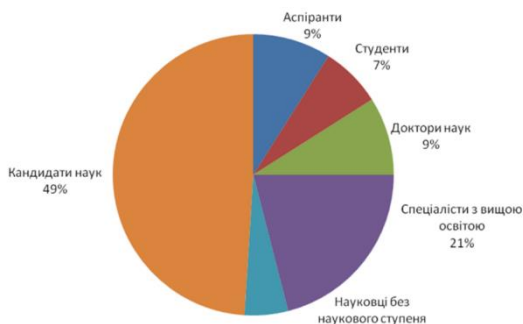
Основним завданням ЗНН є експонування першого примірника українських та зарубіжних книг, продовжуваних видань, авторефератів, відомчих інформаційних видань, монографій, що надходять до бібліотек наукових установ Національної академії наук України, з наданням користувачам відкритого, але контрольованого доступу до експозиції.

Починаючи з 2010 р., відомості про видання, що експонуються у ЗНН, відображаються в електронному каталозі (далі ЕК) на вебпорталі НБУВ за універсальними галузями знань. Відтоді акти поточної виставки вносяться до ЕК одразу після організації чергової експозиції, а після закінчення строку експонування видання передаються із фонду нових надходжень – до фонду основного зберігання наукової бібліотеки. Завдяки цим бібліотечним процесам є можливість відслідковувати час експонування потрібного документа в ЗНН та надати консультативно-методичну допомогу читачеві щодо місця його поточного знаходження.

У ЗНН здійснюється постійний моніторинг професійних категорій користувачів, які працюють із новими надходженнями,

вивчаються їх інформаційні потреби з аналізом читацьких вимог (рис. 1).

Рис. 1. Діаграма результатів моніторингу професійних категорій читачів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (2023)

Як бачи́мо, найбільш численні читачі – це кандидати наук та спеціалісти з вищою освітою, які складають 70% від загальної кількості.

Протягом 2023 р. до ЗНН надійшло з відділу комплексного опрацювання документів та систематизовано за галузями знань 40215 документів, що дало можливість організувати 52 виставки. Серед експонованих видань переважали видання економічної, юридичної, історичної, педагогічної та філологічної тематики. Це співпадає з даними вибіркового аналізу щодо найбільш запитуваних видань та вказує на те, що комплектування новими надходженнями цілковито задовольняє інформаційні потреби користувачів.

Таблиця 1
Моніторинг читацьких вимог відвідувачів зали нових надходжень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського за галузями знань у 2023 р.

Галузі знань	Кількість читацьких вимог	Відсотки від загальної кількості
Економіка. Економічні науки.	27875	15,5 %
Держава і право. Юридичні науки.	18882	10,5 %
Історія. Історичні науки.	19782	11 %
Філологічні науки. Художня література.	25176	14 %
Культура, наука, освіта	19784	11 %
Філософія. Психологія.	10790	6 %

Політика. Політичні науки.	5395	3 %
Суспільні науки в цілому.	1793	1 %
Мистецтво.	2698	1,5 %
Релігія.	2701	1,5 %
Природничі науки.	21582	12 %
Техніка. Технічні науки.	23378	13 %
Загалом	179835	100 %

75 % відвідувачів ЗНН складають читачі, які цікавляться документами гуманітарного профілю. Запити з природничо-технічних наук мають значно нижчий відсоток – 25%, з яких переважають фізико-математичні та медичні галузі. Ми пояснюємо це тим, що діапазон запитів представників гуманітарних наук зазвичай концентрується в межах своєї і суміжних галузей знань. Їхні звернення до природничо-технічної літератури не часті. І навпаки: досить активний попит на літературу з суспільних наук демонструють читачі природничо-технічного профілю з причин сучасної гуманізації науки, росту обсягу та пріоритетності гуманітарних знань, навчальних потреб аспірантів і студентів. До того ж професійні форми фіксації гуманітарного знання (монографії, статті, збірники документів, мемуарні матеріали) не мають строків давності, користуються активним попитом, протягом тривалого часу зберігаючи свою, якщо не методологічну, то джерельну цінність. Тоді як природничо-технічні розвідки 10–15-річної давності безнадійно застарівають, зберігаючи лише історичний інтерес.

Таблиця 2

Документи за типами і видами, експоновані в залі нових надходжень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського у 2023 р.

Книги		Продовжувані видання		Автореферати
24119	2306	2785	1224	9781
		4009		
30 434				9781
40 215				

Упроваджуючи нові форми виставкової діяльності, у 2019 р. на вебпорталі НБУВ було започатковано нову послугу – електронну вітрину нових надходжень (далі ЕВНН) до фонду НБУВ як мультимедійний бібліографічний бібліотечний продукт, що

складається зі спеціально підбраного масиву електронних документів, який розкриває та рекламує нові інформаційні ресурси, що надійшли до наукової бібліотеки з метою рекомендації користувачам для огляду, ознайомлення та використання. ЕВНН до фонду НБУВ публікуються на вебпорталі НБУВ (<http://www.irbis-nbuv.gov.ua/new-books>) У період з червня 2019 р. по лютий 2024 р. було організовано 118 ЕВНН, експоновано 1739 образів електронних документів.

Отже, організація виставок нових надходжень у традиційному та електронному вигляді сприяє оптимальному забезпеченню інформаційних потреб користувачів наукової бібліотеки, а також подальшому піднесенню іміджу НБУВ як провідного національного інформаційно-комунікаційного центру.

UDC 025.5:027.54(477)

Dmytro Usherenko,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-0750-1794>,

Junior Research Associate,

Service Sector in Common Reading Rooms,

Department of Complex Library Service,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: demetro@ukr.net

**EXHIBITIONS OF NEW ARRIVALS AS AN IMPORTANT ASPECT OF
SATISFYING THE INFORMATION NEEDS OF USERS
V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE**

The main trends of the organization of the exhibition of new arrivals to the fund of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine in the context of satisfying the modern information needs of users of the scientific library are highlighted.

Keywords: new arrivals, exhibition of new arrivals, information needs, exhibition hall of new arrivals.

УДК 021:316.77

Шемаєва Ганна Василівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1053-989X>,

докторка наук із соціальних комунікацій, професорка,

професорка,

кафедра документознавства та української мови,

Національний аерокосмічний університет імені М. Є. Жуковського «ХАІ»,
Харків, Україна

e-mail: annashemaeva@ukr.net

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО- ОСВІТНЬОЇ ВЗАЄМОДІЇ В БІБЛІОТЕЧНО- ІНФОРМАЦІЙНІЙ ГАЛУЗІ

Висвітлено основні тенденції, які пов'язані з підготовкою кадрів за міжнародними освітніми програмами інформаційного, бібліотечного та архівного спрямування; інтеграцією бібліотечно-інформаційних кафедр до моделі iSchool, між якими поширюється міжнародна взаємодія; поглибленням міжнародних наукових комунікацій в межах конференцій та на сторінках професійних наукових видань; реалізацією спільних міжнародних проєктів.

Ключові слова: бібліотечно-інформаційна освіта та наука, міжнародна взаємодія, освітні програми; iSchool, наукові комунікації, конференції, міжнародні проєкти.

В умовах кризових явищ відбувається істотне переосмислення традиційних підходів до науково-освітньої діяльності загалом та підготовки кадрів для інформаційно-бібліотечної та архівної справи зокрема. З розвитком технологій інформаційно-бібліотечна наука потребувала адаптації до нових практик організації, представлення та пошуку інформації в онлайн-середовищах, оволодіння цифровими та технологічними інструментами управління документними масивами, навичками міжособистісних стосунків у мультидисциплінарних командах.

Ключовим механізмом, який поєднує знання та зусилля, узагальнені для нових ідей розвитку бібліотечно-інформаційної галузі є міжнародна взаємодія. Тому важливого значення набуває висвітлення основних сучасних тенденцій міжнародної взаємодії в бібліотечно-інформаційній освіті та науці у зарубіжному досвіді.

Аналіз наукових публікацій, матеріалів міжнародних конференцій та звернення до вебсайтів університетів європейських країн дозволяє виділити декілька тенденцій міжнародної взаємодії.

По-перше, набуває поширення міжнародна співпраця між університетами у підготовці кадрів за спільними освітніми програмами. Яскравим прикладом інтернаціоналізації бібліотечно-інформаційної освіти є магістерська програма Університету Парми (Італія) та Таллінського університету (Естонія) за назвою «International Master in Digital Library Learning». Випускники програми отримують ступінь магістра, визнаний обома університетами. Крім того, студенти чередують семестри в Пармі та Таллінні. Освітня програма має 120 кредитів. До основних дисциплін в ній віднесено такі: «Теорія і традиції в інформаційних і культурних науках», «Системна еволюція та дослідження користувачів», «Процеси організації інформації», «Знання та інформація в організаціях».

Широке визнання отримали освітні програми Берлінського університету ім. Гумбольдта «Information Science and Cultural Communication» та «Digital Curation», які мають міжнародний характер. За першою програмою здійснюється підготовка кадрів спільно з Копенгагенським університетом, а за другою – разом з Лондонським королівським коледжем. Також за спільними програмами та курсами здійснюють підготовку бібліотечних кадрів університети: Великобританія спільно з Португалією; Данія, Греція з Великобританією; Фінляндія зі США, Естонія з Норвегією. Подібний підхід до міжнародної взаємодії дозволяє обмінюватися кращими практиками з кожної країни.

По-друге, поширюються моделі iSchool (інформаційні інститути), створення яких в багатьох університетах зумовлено поглибленням взаємозв'язків між галузями інформатики та бібліотекознавства. Зазвичай у межах iSchools об'єднуються кафедри бібліотекознавства та архівознавства з інформаційними та комп'ютерними кафедрами, а також з неакадемічними установами для підготовки кадрів, які відповідають запитам сьогодення. Вони відрізняються від шкіл (інститутів) інформатики і бізнесу зосередженням уваги на комунікаціях, доступі до інформації, інформаційній етиці, дослідницьких даних (Data Science). У більшості iSchools акцентується увага на вивченні таких дисциплін: інформатика, бібліотечна та інформаційна наук, бізнес-інформатика,

управління знаннями, соціологія, психологія, лінгвістика, медіа, дослідницькі дані, штучний інтелект, кібербезпека. У деяких iSchools програми та дослідження стосуються сучасних інформаційних проблем у сфері прикладних галузей, таких як: астрономія, медицина, біологія, здоров'я, історія, релігія, археологія, музикознавство, література, мистецтво. Особливістю iSchools є те, що більшість годин освітньої програми складають факультативи, які є міжнародними та поєднують суто професійні, технічні, академічні та дослідницькі аспекти.

По-третє, важливим каналом ефективної професійної міжнародної комунікації є науковий дискурс в межах конференцій та на сторінках професійних наукових видань. На європейському рівні вагоме значення належить міжнародній конференції BOBCATSSS. В її межах протягом 2019–2023 рр. обговорювалися питання: Формування інформаційної та медіа грамотності; Управління цифровими даними та колекціями; Авторське право; Відкритий доступ, Відкриті ресурси. У 2024 р. основна увага приділялася проблемі інформаційної професії в контексті сталого розвитку. Темою 2025 р. проголошено «Штучний інтелект в інформаційно-бібліотечній галузі».

Важливе значення для розвитку професійної комунікації на міжнародному рівні є організаційна взаємодія у підготовці та проведенні наукових міжнародних конференцій. Зокрема, у підготовці та проведенні конференції BOBCATSSS беруть участь студенти і викладачі з двох-трьох університетів з різних країн, що свідчить про поширення міжнародних професійних комунікацій між європейськими університетами та сприяє розвитку міжнародного співавторства.

На основі застосування методів аналізу та синтезу, бібліометрії та наукометричної діагностики виявлено міжнародне співавторство в межах конференції BOBCATSSS і в публікаціях авторитетного журналу *Journal of Documentation*, який індексується в наукометричних базах *Web of Science* та *Scopus* і має найвищий рейтинг серед наукових журналів інформаційно-документного та бібліотекознавчого профілю. Загалом міжнародне співавторство протягом 2019-2023 рр. коливається від 1% до 7% та розвивається у напрямі міждисциплінарності, що проявляється у співпраці викладачів і студентів бібліотечного профілю з інформаційними

спеціалістами, бібліотечними працівниками, викладачами та фахівцями з менеджменту й іншими дослідниками.

По-четверте, в інформаційно-бібліотечній галузі значної активізації набуває рух у напрямі реалізації спільних міжнародних проєктів між європейськими університетами та європейських – з університетами інших країн. Проєктна діяльність загалом спрямована на підвищення якості освітнього процесу та розвиток бібліотечного сектору. Наприклад, проєкт DECriS Erasmus+ спрямовано на покращення цифрової освіти через оптимізацію існуючих відкритих освітніх ресурсів у сфері інформатики і бібліотечно-інформаційних наук та створення нових. За його результатами визначено, що використання відкритих освітніх ресурсів в університетах, в яких здійснюється підготовка фахівців за інформаційно-бібліотечними програмами, потребує розвитку у таких напрямках: поглиблення співпраці з науковими бібліотеками; забезпечення розвитку комунікативних навичок бібліотечних працівників; розгортання колаборації між бізнесом, бібліотечно-інформаційною сферою і наукою; зміцнення міжнародної взаємодії.

Зазначені тенденції свідчать про трансформації в бібліотечно-інформаційному науково-освітньому процесі, зумовлені реаліями сучасного інформаційного суспільства та вимогами ринку.

UDC: 021:316.77

Hanna Shemaieva,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1053-989X>,

Doctor of Science in Social Communications, Professor, Professor,

Documentation and Ukrainian Language Department,

National Aerospace University «KhAI»,

Kharkiv, Ukraine

e-mail: annashemaeva@ukr.net

CURRENT TENDENCIES OF INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL INTERACTION IN THE LIBRARY AND INFORMATION AREA

The main trends are highlighted related to the training of personnel under international educational programs of information, library and archival direction; the integration of library and information departments into the iSchool model, between which international interaction spreads; deepening of international scientific communications within conferences and on the pages of professional scientific publications; implementation of joint international projects.

Keywords: library and information education and science, international interaction, educational programs; iSchool, scientific communications, conferences, international projects.

УДК 027.6:025.5-047.37

Шульженко Світлана Олексіївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4830-536X>,

молодша наукова співробітниця,

відділ теорії та історії бібліотечної справи,

Інститут бібліотекознавства,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: shulso@ukr.net

ІНКЛЮЗИВНА БІБЛІОТЕКА: УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Розкрито важливість інклюзивних бібліотек у створенні безбар'єрного простору для різних груп населення. Висвітлено практичні аспекти функціонування українських і зарубіжних інклюзивних бібліотек. Розглянуто умови щодо формування і розбудови інклюзивного бібліотечного простору.

Ключові слова: інклюзивний простір, інклюзивна бібліотека, безбар'єрний простір, особа з інвалідністю.

Україна переживає період значущих змін, зокрема й у розумінні соціальної інклюзії та доступності. Інклюзія – це забезпечення рівних прав, можливостей та участі у суспільстві для всіх, незалежно від їхніх фізичних, психічних, когнітивних, соціальних обмежень. У нашій країні, яка нині перебуває у стані війни, питання щодо розвитку інклюзивних бібліотек набуває важливого аспекту в контексті забезпечення інформаційно-знанневих і культурних потреб громадян з інвалідністю та їхньої соціалізації в суспільстві. У цьому аспекті доречно розглянути позитивний досвід та напрацювання українських та зарубіжних бібліотек.

Бібліотеки, як соціальні інституції також повинні адаптуватися до цих змін, надаючи рівний доступ до своїх ресурсів і послуг різним групам населення, розбудовуючи інклюзивний бібліотечний простір. Інклюзивні бібліотеки спроможні забезпечити доступ до знань

і культурної спадщини, створити середовище, де інвалідність людини не є перешкодою для повноцінної її самореалізації в соціумі.

Для користувачів з вадами зору бібліотечне обслуговування базується на формуванні фондів виданнями, які уможливають тактильне й аудіосприйняття інформації, що досягається завдяки використанню видань шрифтом Брайля та книг, що «розмовляють».

Для задоволення інформаційних потреб користувачів з проблемами слуху бібліотеки володіють документами, які подають інформацію у формі відеорядів жестових повідомлень, орієнтуючись на сприйняття ними інформації через зоровий канал. Ураховуючи, що для спілкування між собою люди з вадами слуху використовують жестову мову, у бібліотеці запроваджуються форми роботи, які базуються на візуальних засобах, що відтворюють звичайну мову у режимі фотографічного й відеозображення жестів. Важливим аспектом спілкування осіб з вадами слуху з іншими людьми є вміння розпізнавати розмовну мову по губах, оскільки звичайні люди не знають і не вивчають мову жестів.

Для користувачів, які не мають можливості безпосередньо відвідувати бібліотеку, але можуть сприймати інформацію зоровим і слуховим каналами, передбачаються послуги з надання інформації у формі відсканованих або оцифрованих документів з бібліотечного фонду.

Інклюзія у бібліотечно-інформаційному обслуговуванні, першою чергою, повинна базуватися на забезпеченні користувачів з інвалідністю вільними, безбар'єрними, безперешкодними можливостями отримувати інформацію у будь-якій бібліотеці і в доступних для сприйняття ними форматах.

Українські бібліотеки певною мірою розвивають інклюзивні ініціативи, спрямовані на створення доступних та інклюзивних просторів для людей з інвалідністю. Проєкт «Бібліотека – інклюзивний простір для молоді», реалізований ГО «Рівненське обласне відділення Української бібліотечної асоціації» 2020 р., є тому прикладом. Ця ініціатива була спрямована на соціальну інтеграцію та розвиток активності дітей, молодих людей з інвалідністю та їхніх однолітків у спосіб формування інклюзивного середовища в публічній бібліотеці, проведення інклюзивних тренінгів і культурних заходів, спрямованих на розвиток молоді. Місце реалізації проєкту – Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека. У червні 2023 р. тут було відкрито літню терасу, де

проводяться настільні ігри, майстер-класи з ліплення казкових героїв, уроки толерантності «Світ на дотик: діти, які бачать руками».

Іншою науковою бібліотекою, яка ще до початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України реалізовувала низку інклюзивних проєктів стала Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олесея Гончара. Однак у зв'язку з воєнними діями на цій території та переміщенням співробітників бібліотеки у безпечніші для їх перебування місця довелося призупинити ці проєкти.

У Львові 2020 р. запрацювала нова сучасна й чудово обладнана бібліотека з інклюзивним простом неформальної освіти – «Сенсотекa» – з навчальними місцями, простором для співпраці, творення, залом для проведення заходів і виставок, а також кухнею, щоб проводити тут більше часу. На базі «Сенсотекa» проводяться безкоштовні курси англійської мови в інклюзивних групах (спільно з підлітками з вадами зору), арттерапія спільно з дітьми з аутизмом, мистецькі інклюзивні майстер-класи, свята, тренінги тощо.

Публічні бібліотеки України також мають досвід роботи з користувачами з інвалідністю. Наприклад, Шосткинська публічна бібліотека з 2021 р. реалізовує інклюзивний проєкт кіноклубу DocudaysUA «Почути світ, щоб бачити життя», завдяки якому у людей, які з тих чи інших причин не можуть самостійно читати, з'явилася можливість щодня слухати абсолютно безкоштовно книги телефоном. Серед слухачів – незрячі, тяжко хворі й люди літнього віку. Читають бібліотекарі, слухають і коментують люди з вадами. Пріоритетним напрямом роботи Жидачівської міської публічної бібліотеки (Львівської обл.) стала інформаційна робота з користувачами з інвалідністю та їхніми батьками, адже останні також потребують підтримки, розуміння, бо не завжди можуть кваліфіковано оцінити стан своєї дитини, особливості її розвитку, поведінкову реакцію, психологічну атмосферу в сім'ї тощо.

У вересні 2022 р. на базі колишньої дитячої бібліотеки у Вознесенівському районі Запоріжжя відкрили бібліотеку для осіб з інвалідністю. Бібліотеку обладнали пандусами, налаштували систему автоматичного відчинення дверей за допомогою сенсору, а також установили кнопку виклику персоналу. Для незрячих відвідувачів у бібліотеці зробили позначки шрифтом Брайля, закупили спеціальну літературу. В архітектурному проєкті бібліотеки

було передбачено всі вимоги щодо доступності, безбар'єрності простору для будь-якої категорії користувачів.

Сучасний, комфортний інформаційний, інклюзивний простір, де регулярно відбуваються зустрічі з письменниками та іншими митцями, кінопокази, театральні постановки, художні й фотовиставки, майстер-класи, є змога вивчати навички цифрової грамотності, куди можна прийти з компанією друзів або чотирилапими улюбленцями, влаштувати фотосесії тощо, створено у багатьох публічних бібліотеках м. Києва, зокрема у публічній бібліотеці імені Лесі Українки, центральній бібліотеці Солом'янського району імені Григорія Сковороди, бібліотеках ім. Є. Кравченка та ім. П. Г. Тичини Дніпровського району, бібліотеці «Свічадо» Святошинського району та інших.

Ці інклюзивні ініціативи в бібліотеках України свідчать про прагнення розвинути відкрите й рівноправне суспільство, де кожна людина має можливість отримувати доступ до знань і культурних цінностей.

Бібліотеки України можуть переймати досвід колег з книгозбірень Європи, США, Австралії. Наприклад, бібліотеки Німеччини – це не лише місця, де можна отримати доступ до знань, але і центри культурної та екологічної свідомості, зустрічей та обговорень. Бібліотека Фейтвілль у 2011 р. стала першою публічною бібліотекою у США, яка облаштувала у своєму приміщенні *maker lab* – щось середнє між класною кімнатою та стартап-інкубатором. Замість книжкових полиць із романами й енциклопедіями з'явилися 3D-принтери, лазерні різачки, набори слюсарних інструментів, швейні машинки. Аналогічні інкубатори, доступні для всіх категорій користувачів, почали створювати по всій Америці – у Сакраменто, Піттсбурзі, Денвері, Детройті.

У бібліотеках Фінляндії користувачі можуть взяти додому напрокат, окрім книг і журналів, різні будівельні інструменти, побутову техніку, найрізноманітніше обладнання для дозвілля та спорту, милиці, інвалідні крісла тощо. Більшість із речей бібліотека здає в оренду безкоштовно, багато з них – наприклад, ті ж милиці – віддають до бібліотеки люди, яким вони більше не потрібні.

В умовах повномасштабної війни та її наслідків для українців питання формування та розбудови інклюзивного простору в бібліотеках, де мають урахувати різноманітні потреби різних груп користувачів, набуває особливого значення та актуальності.

Бібліотеки України вже мають певний досвід з формування інклюзивного простору, що забезпечує задоволення інформаційно-знанневих потреб користувачів, доступність до інформаційно-бібліотечних ресурсів та послуг у різних форматах, а також надання інших сервісів, які сприяють комфортному перебуванню в бібліотеці людей з інвалідністю. Звернення до зарубіжних практик щодо розвитку бібліотеки як інклюзивної дозволяє розширити номенклатуру існуючих послуг для користувачів з інвалідністю, адаптувати організаційно-управлінський досвід у роботу українських бібліотек. Поки що розбудова інклюзивного простору є ще недостатньо поширена у наукових бібліотеках, що значною мірою пов'язано з матеріально-технічним забезпеченням. Важливими аспектами організації цього процесу є також навчання персоналу, налагодження співпраці з іншими установами та організаціями, вивчення досвіду інших країн на базі конкретних бібліотек, формування відповідної інфраструктури, розроблення цільових проєктів і програм, що в умовах воєнного стану реалізовувати доволі непросто. Однак, попри виклики й перешкоди, які постали перед бібліотеками, вони мають стратегії та інструменти для подолання цих труднощів.

UDC 027.6:025.5-047.37

Svitlana Shulzhenko,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4830-536X>,

Junior Research Associate,

Department of Theory and History of Library Science,

Institute of Library Science,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: shulso@ukr.net

INCLUSIVE LIBRARY: DOMESTIC AND FOREIGN EXPERIENCE

The importance of inclusive libraries in creating an inclusive space for different population groups is revealed. Practical aspects of the functioning of Ukrainian and foreign inclusive libraries are highlighted. The condition for the formation and development of an inclusive library space are considered.

Keywords: inclusion space, inclusive library, barrier-free space, person with disabilities.

УДК 021.3:027.7

Яковенко Олена Григорівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7688-6173>,

кандидатка історичних наук,

завідувачка відділу,

відділ теорії та історії бібліотечної справи,

Інститут бібліотекознавства,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: yakoog@ukr.net

ВЗАЄМОДІЯ БІБЛІОТЕКИ ТА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАКТИКИ СТУДЕНТІВ

Розглянуто питання взаємодії між бібліотекою та закладом вищої освіти. Доведено, що однією з важливих форм взаємодії є організація практики студентів на базі бібліотеки. Висвітлено результати моніторингу щодо визначення якості організації та результатів проходження практики здобувачами освіти.

Ключові слова: взаємодія, бібліотека, заклад вищої освіти, практика студентів, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Наукова бібліотека – стратегічний партнер закладів вищої освіти (далі ЗВО) у досягненні цілей та цінностей освіти, які полягають, зокрема у забезпеченні інформаційної підтримки освітньої та науково-дослідної діяльності, організації самостійної роботи студентів. Навчальний процес здійснюється з урахуванням соціально-економічної та технічної ситуації, яка постійно змінюється в країні та світі, що вимагає постійного підвищення якості вищої освіти.

Середовище бібліотеки має значний потенціал, який реалізується в процесі використання комунікативних практик, спрямованих на виконання завдань вищої освіти. Взаємодія в цьому комунікативному середовищі відбувається в процесі спільної діяльності на основі співробітництва, кооперації, партнерства між її учасниками, що дає змогу оцінити відповідність якості підготовки випускників освітніх установ вимогам роботодавців і вибрати оптимальні шляхи вдосконалення освітніх програм.

Однією з форм взаємодії між бібліотеками та ЗВО є практика студентів, яка організовується та проводиться згідно

із законодавчими документами, прийнятими в Україні, зокрема, наказом Міністерства освіти України «Про затвердження Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України», робочими навчальними програмами виробничої практики для студентів, розробленими у ЗВО.

Організація практики студентів вимагає значних зусиль від керівників установ – учасниць взаємодії, застосування як традиційних, так і нових форм і методів роботи зі студентами. Під час практики в бібліотеці студенти користуються широким спектром бібліотечних послуг, отримують нові навички й знання. Практика проходить як безпосередньо у приміщення бібліотеки, так і в режимі онлайн, що підвищує ступінь відкритості навчального середовища і уможливорює здобуття знань альтернативним способом.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) як головний бібліотечно-інформаційний комплекс України традиційно є базою практики не лише для студентів фахових, а й багатьох інших освітніх установ держави. Упродовж 1994–2024 рр. навчальну, виробничу, переддипломну практики на базі НБУВ проходили студенти різних спеціальностей та курсів із таких закладів освіти: Київського національного університету культури і мистецтв, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Київського міжнародного університету, Національного авіаційного університету, Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут».

Одним із таких закладів, з яким у НБУВ було підписано 2014 р. «Договір на проведення практики студентів» і нині продовжується тісна співпраця, є Київський столичний університет імені Бориса Грінченка (далі КУБГ).

Керівництво практикою здійснюють досвідчені викладачі кафедр, які беруть безпосередню участь у навчальному процесі в університеті, спільно з провідними фахівцями НБУВ, які також несуть відповідальність за організацію, якість і результати практики студентів.

Практика проводиться згідно з розробленими робочими навчальними програмами для здобувачів освіти певних

спеціальностей, у яких визначено мету, завдання, зміст практики, підведення її підсумків і запропоновано систему оцінювання знань студентів керівниками обох установ.

Під час проходження практики відбувається закріплення теоретичних і навчально-пізнавальних знань студентів практичною роботою, спрямованою на формування вмінь і навичок їх використання у роботі бібліотечно-інформаційних установ, надається допомога керівників студентам щодо підготовки курсових і дипломних робіт.

У НБУВ, крім оцінювання роботи практикантів, керівники з'ясовують їхнє ставлення до інформаційно-освітнього середовища бібліотеки, її сервісів, рівня міжособистісної комунікації. Студенти надають зворотній зв'язок стосовно власних вражень від проведеної практики, висловлюють пропозиції щодо покращення роботи бібліотеки.

Керівники від бази практики беруть участь у обговоренні програм практики, рецензуванні дипломних робіт, проходженні процедури акредитації кафедр університету, кваліфіковано й професійно надаючи інформацію про проведення практики в бібліотеці. Викладачі університету розглядають і враховують їхні зауваження та пропозиції щодо вдосконалення цієї роботи.

У червні 2024 р. керівники від НБУВ долучилися до моніторингу, проведеного КУБГ з метою визначення якості організації та результатів проходження практики здобувачами освіти у 2023–2024 навчальному році.

Упродовж десяти років на базі НБУВ проходили практику студенти цього університету I–IV курсів різних спеціальностей – «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», «Філософія», «Історія та археологія», «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» – першого (бакалаврський) та другого (магістерський) рівня освіти. Щорічно бібліотека приймає по декілька потоків студентів-практикантів, різну кількість студентів одночасно, які проходять навчальну, виробничу або переддипломну практику.

За результатами проходження практики студентами КУБГ керівники від НБУВ висловили загальне позитивне враження та надали високу оцінку щодо обсягу наданої від університету інформації про мету, зміст, завдання, очікувані результати практики, критерії її оцінювання; відповідності завдань програми практики сучасним вимогам ринку праці, видам діяльності установи; рівня

взаємодії між керівниками практики від бібліотеки й університету, а також керівниками і студентами.

Керівники практики від НБУВ мали змогу висловили власну думку щодо збалансованості складників професійної підготовки здобувачів освіти; перегляду, розширення, доповнення до цього процесу таких елементів, як: необхідність посилення базових знань студентів; формування у них навичок комунікації, лідерства, здатності брати на себе відповідальність і працювати в критичних умовах, у команді, управляти власним часом; розуміння важливості дедлайнів; уміння залагоджувати конфлікти; здатність логічно і системно мислити, розвивати навички креативності, *hard skills* (професійні навички, які безпосередньо стосуються професійних обов'язків); більше використовувати практичних завдань і кейсів у освітньому процесі.

Під час проходження студентами КУБГ практики керівники від бібліотеки не відчували суттєвих труднощів, адже весь процес був чітко налагоджений з урахуванням наданих від університету навчальних програм практики. Звісно, завжди має місце людський фактор, зокрема міжособистісні стосунки, рівень знань і підготовки окремих студентів. Іноді, за зовнішніх несприятливих обставин, виникали труднощі, пов'язані з дистанційним форматом роботи.

Позитивним аспектом при проведенні практики є можливість обрати найкращих студентів / випускників для приймання на роботу до бібліотеки, у чому установа дуже зацікавлена. Наразі в Інституті бібліотекознавства НБУВ успішно працюють дві студентки, які проходили на її базі практику 2023 р.

Отримані результати моніторингу дають змогу оперативно реагувати на зміни в пріоритетах щодо проведення практики на базі бібліотеки, спряють удосконаленню освітнього процесу.

Розширення взаємодії між бібліотекою та ЗВО забезпечить подальший розвиток науки й освіти, реалізацію спільних проєктів і програм, дасть змогу підвищити конкурентоспроможності і ефективність діяльності кожного із суб'єктів цієї взаємодії.

UDC 021.3:027.7

Olena Yakovenko,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7688-6173>,

Candidate of Historical Sciences,

Head of Department,

Department of Theory and History of Library Science,

Institute of Library Science,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
e-mail: yakoog@ukr.net

INTERAKTION OF LIBRARY AND INSTITUTIONS OF HIGNER EDUKATION IN THE ORGANISATION OF STUDENT PRAKTIKE

The issue of interaction between a library and a higher education institution is considered. It has been proven that one of the important forms of interaction is the organization of student practice on the basis of the library. The results of monitoring regarding the determination of the quality of the organization and the results of internships by the students of education are highlighted.

Keywords: interaction, library, institutions of higher education, student practice, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

УДК 021.1-044.922(477.54-25)]

Янчук Олександр Миколайович,

ORCID <https://orcid.org/0009-0009-5729-1017>,

аспірант,

Київський національний університет культури і мистецтв,

Київ, Україна

e-mail: aleksandr943@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ БІБЛІОТЕКИ ЦИФРОВОЇ ЕПОХИ

Висвітлено вивчення вплив різних чинників на результативність позитивного іміджу сучасних українських бібліотек. Серед найважливіших розкрито розбудову суспільства знань, цифровізацію, суспільно-політичні процеси в державі, глобалізація. Наведено приклади сучасних телевізійних сюжетів та відеороликів на каналі Youtube просвітницького змісту сьогодення, які популяризують бібліотеку, книгу та читання.

Ключові слова: бібліотека, імідж бібліотеки, інформаційно-бібліотечна сфера, російсько-українська війна.

Місія бібліотек упродовж усього періоду їх існування зазнала значних трансформацій, відповідно оптимізувався і її імідж (*англ.* image – образ або враження) як сприйняття (*лат.* percipio) послуг установи під впливом різних подій та явищ. Бібліотека в її історичній динаміці пройшла шлях від приватної закритої книгозбірні, котра свідчила про соціальну роль її власника у суспільстві, до відкритого

культурно-освітнього середовища та у час цифровізації утвердилася як затребуване інформаційно-комунікаційне середовище.

У постіндустріальному суспільстві бібліотекарі почали вести систематичну роботу серед читачів із формування іміджу своєї установи. Тобто, під впливом суспільно-політичних процесів змінився характер та збагатилися напрями діяльності бібліотеки, яка сьогодні є авторитетною соціальною інституцією, а подвижницька, почасти жертвна праця українських бібліотекарів в умовах російсько-української війни дозволяє говорити про нові тенденції в розвитку інформаційно-бібліотечної сфери загалом. У час тяжких випробувань саме розвиток взаємодії з громадськістю як одного з п'яти базових складників іміджу синтезували уявлення про бібліотеку як надійного партнера з актуальними сервісами та продуктами, інакше кажучи позитивний імідж українських бібліотек у воєнний період створений основною діяльністю книгозбірень.

Спершу для формування доброзичливого іміджу бібліотекарі використовували виставкову та культурно-просвітницьку роботу, в останній чверті минулого століття все частіше знімалися документальні кінофільми про фонди великих бібліотек, готувалися статті у пресі, очільників бібліотек запрошували для інтерв'ю на радіо і телебачення.

З проникненням інформаційно-комунікаційних технологій у практичну роботу книгозбірень бібліотечні працівники долучилися до процесу формування іміджу установ, активно опановуючи сучасну техніку і технології, набуваючи нових компетенцій та знань, що очікувано вплинуло на інноваційний розвиток бібліотек у цифрову епоху. Завдяки збалансованому використанню у бібліотечній практиці усних, письмових та електронних видів комунікації, тобто впровадження комбінованої моделі комунікації з користувачами, зріс суспільно-значимий статус бібліотек та змінилася їхня роль в інформаційній екосистемі суспільства, що корелятивним чином відображається на іміджі установ.

На результативність позитивного іміджу сучасних українських бібліотек, як важливого фактору конкурентоспроможності установи в інформаційно-комунікаційній структурі держави, безпосередньо чи опосередковано впливають різні чинники, серед найважливіших, на нашу думку, є:

-- розбудова суспільства знань, котре базується на відкритому доступі до інформації і знань, та значне пришвидшення темпів

зростання кількості інформації спонукають до вироблення нових трендів, як то навчання упродовж усього життя, коли бібліотека стала майданчиком для вивчення мов, проведення різноманітних курсів, зокрема подолання цифрової нерівності;

-- цифровізація, завдяки якій бібліотеки стають інклюзивним простором для користувачів з обмеженими можливостями, а повсюдне застосування у бібліотечній практиці цифрових технологій та засобів зв'язку дали змогу бібліотечним працівникам фактично в режимі реального часу реагувати на запити користувача;

-- суспільно-політичні процеси (під час COVID-19 бібліотеки перейшли на дистанційне обслуговування, а російсько-українська війна завдяки різноаспектній волонтерській допомозі проявила бібліотеки як надійні соціальні інституції,

-- глобалізація сприяла динамічній інтеграції надбань національної культури у консолідований інформаційний простір, перетворила бібліотеки на відкриті освітньо-виховні хаби, де є можливість читачам спілкуватися онлайн з однодумцями з-за кордону, розмила границі мультикультурності суспільства.

Українське телебачення та Youtube дієво популяризують бібліотеку, книгу та читання. Прикладами телевізійних сюжетів просвітницького змісту сьогодення є: «Бібліотеки України» («Сніданок з 1+1», <https://www.youtube.com/watch?v=mMLV91LdZ8>), «Найкрасивіші бібліотеки світу та України» («Фабрика новин», <https://www.youtube.com/watch?v=orsZJ2mFmA>), «Сторіччя бібліотеки імені Вернадського. Історія» (Суспільне. Новини, <https://www.youtube.com/watch?v=2eFk7TlMtYY>), «ТОП 8 унікальних бібліотек світу» (8канал.ua, <https://www.youtube.com/watch?v=FtleadJ65AQ>).

Створюють відеоролики: бібліотечні об'єднання (ВГО Українська бібліотечна асоціація, «Сучасні українські бібліотеки» <https://www.youtube.com/watch?v=eccbV6QOd-o>; Мережа освітніх хабів EduHub, «Бібліохаб: Центральна районна бібліотека ім. П. Г. Тичини», https://www.youtube.com/watch?v=bfzE_ulikOQ), самі книгозбірні («Найцікавіші бібліотеки світу», Вінницька обласна універсальна бібліотека ім. К. А. Отамановського, <https://www.youtube.com/watch?v=hxEzz8jVDTg>; «Бібліотеки України, які зачаровують», Сумська обласна бібліотека для дітей, <https://www.youtube.com/watch?v=AVo0U5AL5Hw>), приватні користувачі («Поширення мистецтва: бібліотеки»,

https://www.youtube.com/watch?v=LKtEjNLv_sg; «Найвідоміші бібліотеки України», <https://www.youtube.com/watch?v=ywLacj-Aq9Q>; «Віртуальна екскурсія до бібліотеки «Знайомство з бібліотекою», https://www.youtube.com/watch?v=Dto3_qTc5A4).

Отже, усе різноманіття впливів зовнішнього середовища збільшує кількість завдань та розширює напрями діяльності бібліотек сьогодення загалом. Сучасні тенденції, характер та напрями розвитку книгозбірень трансформували соціальні стереотипи сприйняття бібліотек, тобто концентроване вираження її іміджу, яка тепер трактується як «духовний» простір, форпост українства, середовище просування власних національних інтересів та захисту громадян, враховуючи популярність взаємостосунків із громадою та мотиваційну спрямованість конгломерату усіх івентів, що виходять за межі функціональних можливостей книгозбірні, в умовах російсько-української війни стала окремим національно-культурним явищем.

UDC 021.1-044.922(477.54-25)]

Oleksandr Yanchukov,

ORCID <https://orcid.org/0009-0009-5729-1017>,

Postgraduate Student,

Kyiv National University of Culture and Arts,

Kyiv, Ukraine

e-mail: aleksandr943@ukr.net

FORMATION OF THE LIBRARY IMAGE OF THE DIGITAL ERA

The study of the impact of various factors on the effectiveness of the positive image of modern Ukrainian libraries is highlighted. Among the most important ones, the development of the knowledge society, digitalization, socio-political processes in the state, and globalization were revealed. Examples of modern television stories and videos on the YouTube channel of today's educational content, which popularize the library, books and reading, are given.

Keywords: library, the image of the library, the information and library sphere, the Russian-Ukrainian war.

UDC 347.78: 351.853.1

Larysa Lytvynova,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5802-3681>,

Candidate in Social Communication,

Head of Sector,

Intellectual Property Protection Sector,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: nbuvtender@ukr.net

Yuliia Kalinina-Symonchuk,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-8936-2926>,

Head of Department,

Legal Support Department,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: kcyuliya@gmail.com

UNLOCKING EUROPE'S CULTURAL HERITAGE: THE IMPACT OF DIRECTIVE 2012/28/EU ON ORPHAN WORKS

The legal aspects of Directive 2012/28/EU of the European Parliament and the Council of October 25, 2012, determining the status of an orphan work and its consequences in terms of cases of their permitted use by cultural heritage institutions through digitization and distribution are considered.

Keywords: Orphan works, cultural heritage institutions, cultural heritage, digitization and access, Directive 2012/28/EU.

Cultural heritage institutions (CHIs) in Europe, such as libraries, archives, and museums, play a crucial role in preserving and providing access to the rich tapestry of Europe's cultural legacy. As digital technologies advanced in the late 20th and early 21st centuries, these cultural institutions recognized the potential to digitize their collections to enhance access and preservation. However, many works in their collections were orphan works. Orphan works encompass a wide range of cultural artifacts, including books, photographs, films, and artworks. Despite their historical and cultural significance, these works were often not accessible due to uncertainty about their copyright status.

The absence of a clear legal framework for handling orphan works created inconsistencies and legal uncertainties. CHIs hesitated to digitize

and provide access to these works due to potential copyright infringement risks if a rights holder emerged later. This resulted in a vast amount of cultural material remaining hidden from public view, hindering research, education, and cultural enrichment. There was a pressing need for a unified approach to address these challenges across the European Union (EU).

Directive 2012/28/EU of the European Parliament and of the Council, adopted on October 25, 2012, on certain permitted uses of orphan works provided a harmonized legal framework for the use of orphan works across the European Union, offering cultural heritage institutions the opportunity to digitize and make available these forgotten works. Directive 2012/28/EU, often referred to as the "Orphan Works Directive", sought to balance the interests of rights holders with the public interest in accessing and preserving cultural heritage.

Directive 2012/28/EU defines orphan works as works for which no right holder can be identified or located despite a diligent search by the cultural heritage institution. This definition includes various types of works, such as books, journals, newspapers, magazines or other writings contained in the collections of CHIs.

Member states are required to implement national legislation that mandates cultural heritage institutions to conduct a diligent search for rights holders before using orphan works. Directive 2012/28/EU provides guidelines on what constitutes a diligent search, including criteria such as the type of work and available sources.

The directive permits cultural heritage institutions to digitize orphan works and make them available to the public for non-commercial purposes, such as online access and inclusion in digital collections. This provision aims to enhance access to cultural heritage materials while ensuring that copyright holders' rights are respected.

Directive 2012/28/EU mandates the establishment of a publicly accessible database managed by the European Intellectual Property Office (EUIPO). This database contains information on orphan works, including details about the works and the institutions using them.

The directive includes safeguards to protect the interests of right holders who may emerge later. Institutions must provide mechanisms for rights holders to assert their rights and seek fair compensation if applicable.

Directive 2012/28/EU provides cultural heritage institutions with a unique opportunity to unlock their collections and make orphan works accessible to the public. One of the primary benefits of Directive 2012/28/EU is the increased access it provides to cultural heritage

materials that might otherwise remain inaccessible. By allowing institutions to digitize and make available orphan works, the directive facilitates greater public access to a wider array of cultural materials, including rare and historically significant works. Digitization also plays a critical role in preserving fragile and vulnerable materials. By creating digital copies, institutions can ensure that these works are not lost or damaged, safeguarding them for future generations. This is particularly important for rare books, manuscripts, photographs, and other fragile items held by libraries and archives.

The mutual recognition of orphan work status across EU member states facilitates broader access to cultural materials. Once a work is deemed orphan in one member state, this status is recognized throughout the EU, enabling institutions to share these works across borders without additional legal hurdles.

Improved access to orphan works benefits scholars, students, and the general public in their pursuit of knowledge. Previously inaccessible materials can now be used for academic research, educational purposes, and personal enrichment, contributing to a more comprehensive understanding of European history and culture.

Directive 2012/28/EU supports the development of digital libraries like Europeana, enhancing the EU's digital cultural landscape. These platforms aggregate digitized content from various institutions, making European cultural heritage more accessible to a global audience. The directive does not provide a uniform solution for orphan works outside its scope, such as unpublished works or works by non-EU creators, leading to legal complexities. While the directive provides some protection, institutions may still face challenges if a rights holder emerges after a work has been digitized and made available. Directive 2012/28/EU allows rights holders to put an end to the orphan work status, which could lead to the removal of digitized content or potential compensation claims. While the directive provides a common framework, its implementation can vary across EU member states, potentially leading to inconsistencies in how orphan works are handled in different countries. Directive 2012/28/EU primarily focuses on non-commercial uses by cultural heritage institutions, limiting potential revenue streams that could offset digitization costs.

While Ukraine is not an EU member state, it has made significant efforts to align its copyright laws with European standards, including those related to orphan works. Through amendments to its copyright law and its commitment to international agreements, Ukraine has integrated principles

similar to those of Directive 2012/28/EU. On January 1, 2023, Ukraine implemented a new copyright law that incorporates provisions for the use of orphan works and established a legal basis for their use. This law aims to facilitate the digitisation and dissemination of orphan works by cultural heritage institutions such as libraries, museums with open access to visitors and archives. Similar to other jurisdictions, Ukraine defines orphan works as copyrighted materials for which the rights holders cannot be identified or diligent search efforts. This definition forms the basis for determining the scope and application of regulations concerning orphan works. Ukrainian law requires cultural institutions and users of orphan works to conduct diligent searches before utilizing these materials. The purpose of the diligent search is to make a reasonable effort to locate rights holders or ascertain that they cannot be found. This search should be thorough and documented, ensuring that all reasonable efforts have been made to locate the rights holders. Once a diligent search has been conducted without identifying the rights holder, Ukrainian law typically allows for specific uses of orphan works. These uses often include educational, research, archival, and cultural purposes, aligning with international best practices and copyright norms. The law mandates the creation of intellectual property registers, which will include information on orphan works. These registers are expected to facilitate the identification of rights holders in the future. Ukraine may have established mechanisms for registering orphan works and maintaining a database to record information about these works and their use. This database helps ensure transparency and assists in rights clearance processes for users of orphan works.

Ukraine's approach to regulating orphan works reflects a balance between promoting access to cultural heritage and protecting intellectual property rights. By establishing clear guidelines, conducting diligent searches, and implementing safeguards, Ukraine aims to facilitate the responsible use of orphan works while complying with domestic and international copyright obligations.

In summary, Directive 2012/28/EU represents a crucial step towards unlocking the potential of orphan works within Europe's rich cultural tapestry. By balancing accessibility with respect for intellectual property rights, cultural heritage institutions can harness these works to enrich education, research, and cultural exchange across borders. However, ongoing collaboration, investment, and thoughtful policymaking are essential to navigate the challenges and fully realize the directive's objectives in preserving and promoting Europe's diverse cultural heritage.

УДК 347.78: 351.853.1

Литвинова Лариса Анатоліївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5802-3681>,

кандидатка наук із соціальних комунікацій,

завідувачка сектору,

сектор з охорони інтелектуальної власності,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: nbvtender@ukr.net

Калініна-Симончук Юлія Сергіївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-8936-2926>,

начальниця відділу,

відділ правового забезпечення діяльності,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: kcyuliya@gmail.com

ВІДКРИТТЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ЄВРОПИ: ВПЛИВ ДИРЕКТИВИ 2012/28/ЄС НА СИРІТСЬКІ ТВОРИ

Розглянуто правові аспекти Директиви 2012/28/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 жовтня 2012 р., визначення статусу сирітського твору та його наслідки в розрізі випадків дозволеного їх використання закладами культурної спадщини шляхом оцифрування та розповсюдження.

Ключові слова: Сирітські твори, установи культурної спадщини, культурна спадщина, оцифрування та доступ, Директива 2012/28/ЄС.

РОЗДІЛ 2

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ ТА СЕРВІСИ БІБЛІОТЕК: ПОТЕНЦІАЛ МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

УДК 027.54(477-25):025.13:025.17(477)"1917/1991":001.8913

Вощенко Олена Іванівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4192-7374>,

доктор філософії,

наукова співробітниця,

Інститут інформаційних технологій,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: voshchenko@nbuv.gov.ua

СТРАТЕГІЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ В ЕЛЕКТРОННОМУ ФОРМАТІ РІДКІСНОЇ ТА ЦІННОЇ УКРАЇНКИ З КОЛЕКЦІЇ «РЕАБІЛІТОВАНА ЛІТЕРАТУРА» НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Розглянуто специфіку та поточний стан опрацювання колекції «Реабілітована література» з колишнього спецфонду НБУВ. Визначено пріоритетний напрямок подальшого опрацювання, враховуючи ризики, спричинені військовою агресією Росії проти України. Розроблено стратегію виявлення та збереження в е-форматі рідкісної й цінної україніки незалежно від галузі знання. Накреслено поетапний план реалізації стратегії.

Ключові слова: колекція «Реабілітована література», спецфонд, рідкісна україніка, оцифрування, електронна копія.

Починаючи з 2020 року, фахівці відділу інформаційно-комунікаційних технологій у тісній взаємодії з фахівцями відділів комплексного опрацювання документів, оцифрування та частково наукової організації основного фонду здійснюють опрацювання, переведення в е-формат та оприлюднення у вільному онлайн-доступі одиниць зберігання із колекції «Реабілітована література».

Зазначена колекція є частиною колишнього спецфонду (тобто заборонених радянською цензурою видань) НБУВ.

Упродовж приблизно 60 років накопичення (не пізніше ніж 1928 – кін. 1980-х) у ній відклалася значна кількість рідкісних, цінних і навіть унікальних (збережених в одному примірнику чи позначених інскриптами та маргіналіями) екземплярів.

Опрацювання, а надто діджиталізацію такого великого зібрання (за даними ВНООФ, налічує 14 167 примірників) можливо здійснювати лише поетапно, визначивши пріоритети. Спершу було створено е-колекцію «Репресована література», яка охоплює тематичний блок «Українська художня література». Він найуніверсальніший за змістом (на відміну від груп вузькогалузевих видань), тобто гіпотетично може зацікавити найбільш широке коло користувачів. Станом на серпень 2024 року електронна колекція «Репресована література», створена на платформі е-бібліотеки «Україніка» з матеріалів бібліотечної колекції «Реабілітована література», налічує 446 повнотекстових копій видань української художньої літератури. Серед них майже повний перелік першовидань та прижиттєвих видань М. Хвильового та А. Любченка, а також твори В. Кузьмича та інших представників Розстріляного відродження – нерідко з автографами; альманахи початку ХХ ст.; книги з обкладинками чи ілюстраціями В. Кричевського, бойчуків В. Седляра й О. Рубана та ін. відомих художників; примірники з власницькими знаками Б. Грінченка, Я. Стешенка, В. Степаненка тощо.

Відповідно до розроблених критеріїв першочергового оцифрування, на сьогодні створено електронні копії усіх (за деякими винятками) пріоритетних видань цього тематичного блоку. Пріоритетними визначено такі, що на момент опрацювання не були викладені у вільний доступ іншими установами чи мережевими ресурсами. Згідно з другою чергою оцифрування заплановано створити е-копії решти видань з масиву української художньої літератури, які наразі ретрокаталогізовано та внесено до е-каталогу НБУВ.

Отже, на першому етапі опрацювання та оцифрування колекції «Реабілітована література» відбувалося згідно з тематично-галузевим принципом (за систематичним каталогом).

Проте у зв'язку з потенційною загрозою для книжкової культурної спадщини, яку несе військова агресія Росії проти України,

доцільно переорієнтувати стратегію на виявлення та збереження в електронному форматі найбільш цінних видань (незалежно від галузі знання).

Зазначений процес передбачає чітку послідовність кроків.

I. Виокремлення та фіксація україніки.

Колекція «Реабілітована література» багатоманітна за хронологією, змістом, мовами та країнами видання. Ще на початку пріоритетним напрямком її опрацювання закономірно було визначено україніку. Під українікою в контексті цього зібрання розуміємо сукупність друкованих джерел (існують ще архівні та рукописні), опублікованих в Україні та за її межами як українською, так і іншими мовами, що розповідають про Україну, її історію, культуру, економіку та ін. аспекти розвитку. Виокремлення україніки здійснюється шляхом фронтального перегляду (шифр за шифром і примірник за примірником) *de visu* усього вмісту колекції (безпосередньо у відділі зберігання фондів, а не за систематичним каталогом).

II. Відбір серед виокремлених екземплярів україніки рідкісних та цінних книжкових пам'яток.

Здійснюється *de visu* згідно з Порядком відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання, затвердженим Наказом Міністерства культури України № 437 від 14.06.2016. У реєстр україніки до 1922 року видання (включно) доцільно вносити бібліографічні описи, додаючи стислий книгознавчий аналіз (особливості власницьких знаків, наявність інскриптів та маргіналій, прізвища авторів обкладинок та ілюстрацій, стан збереження). З метою раціонального використання часу та людського ресурсу україніку після 1922 року видання, яка не підпадає під критерії Порядку відбору, затвердженого Міністерством культури та не становить особливої цінності (радянські пропагандистські матеріали, брошури з ведення сільського господарства тощо) варто фіксувати лише за шифрами (без бібліографічних описів та розширених приміток).

III. Розподіл відібраних екземплярів за пріоритетністю для оцифрування.

Для оцифрування у 2025 році найбільш пріоритетними доцільно вважати: 1) україніку до 1917 року; 2) періоду 1917–1922 років.

IV. Внесення екземплярів з найвищим пріоритетом в акти на ретрокаталогізацію та в план оцифрування на 2025 рік, а також організація та здійснення відповідних процесів.

V. Створення з отриманих цифрових копій електронної колекції «Репресована література: рідкісна україніка» (робоча назва) на платформі електронної бібліотеки «Україніка» та послідовне поповнення колекції.

Отже, з метою збереження найбільш цінних книжкових пам'яток в умовах потенційної загрози, яку несе з собою повномасштабне вторгнення Росії в Україну, доцільно переорієнтувати стратегію опрацювання колекції «Реабілітована література» з тематично-галузевої на фронтальний пошук та подальше оцифрування рідкісної україніки (не залежно від галузі знання).

UDC 027.54(477-25):025.13:025.17(477)"1917/1991":001.8913

Olena Voshchenko,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4192-7374>,

PhD in Philology, Researcher,

Information and Communication Technologies Department,

Institute of Information Technologies,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: voshchenko@nbuv.gov.ua

**STRATEGY FOR THE PRESERVATION OF RARE AND VALUABLE
UCRAINICA IN ELECTRONIC FORMAT FROM THE
“REHABILITATED LITERATURE” COLLECTION OF THE
V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE**

The specificities and current state of processing the “Rehabilitated Literature” collection from the former special fund of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine have been examined. The priority direction for further processing has been determined, taking into account the risks posed by the full-scale invasion. A strategy for the identification and digital preservation of rare and valuable Ukrainica, irrespective of the field of knowledge, has been developed. A phased plan for the implementation of this strategy has been represented.

Keywords: collection “Rehabilitated Literature”, special fund, rare Ukrainica, digitization, electronic copy.

УДК 027.54:025.5:[025.4:636.09:004.65

Галицька Світлана Володимирівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7902-8580>,

наукова співробітниця,

відділ комплексного опрацювання документів,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна,

e-mail: galizkaya@nbuv.gov.ua

БІБЛІОТЕЧНІ КЛАСИФІКАЦІЇ В ОРГАНІЗАЦІЇ СТРУКТУРИ ЕЛЕКТРОННИХ КАТАЛОГІВ НАЦІОНАЛЬНИХ БІБЛІОТЕК СВІТУ

Розглянуто значення бібліотечних класифікацій для організації інформаційних ресурсів. З'ясовано, що використання відповідності між різними класифікаціями створює умови інтеграції національних бібліотек у світовий інформаційний простір.

Ключові слова: бібліотечна класифікація, національні бібліотеки, структурування галузевих розділів, класифікаційний індекс, тематичний пошук.

Пріоритетним завданням бібліотек є постійна оптимізація пошукових систем, зокрема, забезпечення доступу до структури фондів і можливості її використання під час інтелектуального пошуку. Бібліотечна класифікація відіграє найважливішу роль в організації фондів на основі змісту документів: завдяки її використанню кожний інформаційний ресурс займає певне місце в ієрархічній структурі бібліотеки, що зумовлює ефективність тематичного пошуку. Тому так важливо вивчати досвід бібліотек із застосування бібліотечних класифікацій для структурування масивів інформаційних ресурсів.

Розглянемо представлення на сайтах національних бібліотек світу галузевих розділів на прикладі розділу ветеринарних наук.

Німецька національна бібліотека (Берлін, Лейпциг, Франкфурт-на-Майні, Німеччина) для індексації змісту документів застосовує Десяткову класифікацію М. Дьюї (ДДК). У таблицях класифікації ветеринарні науки підпорядковані підрозділу «636.08 Спеціальні теми тваринництва» розділу «636 Тваринництво». Підрозділ збирає загальні питання ветеринарних наук (анатомія, фізіологія, гігієна тварин, епідеміологія, хвороби тварин, хірургія тощо).

Класифікаційний індекс ДДК є пошуковим елементом у всіх видах пошуку в електронному каталозі.

Національна і університетська бібліотека Загреба (Загреб, Хорватія) застосовує для індексації змісту документів Універсальну десяткову класифікацію (УДК) і предметні рубрики. Портал бібліотеки «Нормативна база УДК» містить структуру класифікації та приклади укладання індексів. Загальні питання ветеринарних наук, спільні для усіх або кількох тварин, збираються у підрозділі «636.09 Ветеринарія. Хвороби, вороги і шкідники домашніх і корисних тварин: боротьба і лікування. Зоотехнічні, охоронні заходи». Питання, які стосуються певного виду тварин, збирають під базовими індексами 636.1–636.9 (позначення окремих тварин) з додаванням спеціального визначника теми «ветеринарія» (.09).

Бібліотека Конгресу США (Вашингтон, США) для наукового опрацювання документів паралельно використовує Класифікацію Бібліотеки Конгресу США (LCC), власні Предметні рубрики та ДДК. Сайт бібліотеки містить детально розроблену структуру класифікації LCC, за якою можна обрати необхідний індекс для здійснення тематичного пошуку в електронному каталозі. LCC передбачає величезну кількість рубрик для загальних питань ветеринарних наук, спільних для усіх або кількох тварин, для питань, які стосуються певного виду тварин, для позначення окремих хвороб певних тварин тощо.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (Київ, Україна) для індексації змісту документів застосовує Рубрикатор НБУВ і УДК. Структуру розділу «Ветеринарна медицина» (складник розділу «Тваринництво») представлено у тематичному навігаторі на сайті бібліотеки. Великий комплекс рубрик розділу охоплює загальні питання ветеринарної медицини (зоогігієна, ветеринарна санітарія, ветеринарна мікробіологія, ветеринарна імунологія тощо), роботи з хвороб певних видів тварин і окремих хвороб тварин з виокремленням питань діагностики, лікування, імунітету тварин.

Національні бібліотеки формують структуру фондів відповідно до особливостей їх тематичного наповнення і застосовують для наукового опрацювання документів різні бібліотечні класифікації, тому представлення розділу ветеринарних наук на їх сайтах відрізняється одне від одного, зокрема, глибиною деталізації рубрик. Крім того, інформаційно-пошукові системи бібліотек надають різні комплекси навігаційних і пошукових інструментів.

Так, Німецька національна бібліотека і НБУВ дають змогу здійснювати тематичний пошук безпосередньо за структурою своїх фондів. За відсутності безпосереднього зв'язку бібліотечної ієрархії з електронним каталогом бібліотеки дають змогу обирати необхідний індекс за класифікаційними таблицями, наданими на своїх сайтах: Національна і університетська бібліотека Загреб дає доступ до порталу «Нормативна база УДК», а на сайті Бібліотеки Конгресу США можна обрати готовий індекс за структурою класифікації LCC.

Варто наголосити на важливості зазначення у бібліографічних записах документів індексів різних класифікаційних систем: завдяки фіксуванню відповідності між незалежними класифікаціями користувач може керувати напрямом тематичного пошуку, крім того, створюються умови для реалізації тематичного доступу до ресурсів фондів бібліотек різних країн, розвитку міжбібліотечної комунікації, обміну інформацією, створення спільних каталогів тощо. Відповідно, національні бібліотеки на своїх сайтах, крім таблиць класифікації, надають доступ до таблиць відповідності між різними класифікаційними схемами.

Наприклад, «Класифікаційний Web» (Бібліотека Конгресу США) містить таблиці LCC, а також кореляції (20 таблиць) з різними системами організації знань: Предметними рубриками Бібліотеки Конгресу (LCSH), ДДК тощо. Описи рубрик тематичного навігатора НБУВ містять відповідні індекси та заголовки рубрик УДК.

Застосування класифікаційних схем у формуванні структури галузевих розділів дозволяє здійснювати багатомовний інтелектуальний пошук інформаційних джерел, тематичний огляд системи знань, збільшувати або зменшувати глибину розглядання певних тем тощо. Важливішими ознаками якісної інформаційно-пошукової системи є зв'язок бібліотечної структури з електронним каталогом бібліотеки, зазначення у бібліографічних записах документів зв'язків між незалежними класифікаціями, можливість використання комбінації декількох інформаційно-пошукових мов у навігаційних і пошукових процесах.

Отже, інформаційно-пошукові системи, представлені на сайтах національних бібліотек, здатні забезпечити високий рівень інформаційного обслуговування найвибагливіших користувачів.

UDC 027.54:025.5:[025.4:636.09:004.65

Svitlana Halytska,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7902-8580>,

Researcher,

Department of Integrated Processing of Documents,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine,

e-mail: galizkaya@nbuv.gov.ua

LIBRARY CLASSIFICATIONS IN ORGANIZING OF THE STRUCTURE OF NATIONAL LIBRARIES' ELECTRONIC CATALOGS

The article deals with the importance of library classifications for the organization of information resources. It has been found that the use of correspondence between different classifications creates the conditions of integration of national libraries into the worldwide information space.

Keywords: library classification, national libraries, structuring industry sections, classification index, thematic search.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:[025.2/.3+025.5]:004.738.5]-048.22

Гарагуля Сергій Сергійович,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5564-9494>,

кандидат наук із соціальних комунікацій,

старший науковий співробітник,

відділ інформаційно-комунікаційних технологій,

Інститут інформаційних технологій,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: garagulia@nbuv.gov.ua

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ ВІДКРИТОЇ НАУКИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Проаналізовано стан та перспективи реалізації проектів Відкритої науки в НБУВ, рівень інтегрованості та інтероперабельності ресурсів Бібліотеки в комплексі цифрової інфраструктури НАН України.

Ключові слова: академічна періодика, Відкрита наука, НАН України, OPENS, цифрова інфраструктура.

Концепція Відкритої науки (*Open science*), що передбачає вільну та незаангажовану циркуляцію текстів і даних досліджень, поступово усталюється в українській дослідницькій спільноті. Впровадження принципів та засобів Відкритої науки регламентовано низкою нормативних актів, зокрема, Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про затвердження національного плану щодо відкритої науки» від 8 жовтня 2022 р. № 892-р, Концепцією реалізації європейських принципів відкритої науки в НАН України на 2024–2030 роки, затвердженої постановою Президії НАН України від 29.11.2023 № 400, Положенням про журнал відкритого доступу НАН України, затвердженим постановою Президії НАН України від 20.03.2024 № 127.

Портал відкритої науки НАН України [<https://openscience.nas.gov.ua/>] містить станом на липень 2024 р. низку масштабних мультидисциплінарних проєктів з інтеграції наукового доробку вчених Академії на єдиній інтегрованій платформі. Це, зокрема, Харвестер відкритих публікацій НАН України, Архів препринтів НАН України, Репозиторій відкритих даних досліджень НАН України, Бібліотечний портал НАН України тощо.

Реалізацію Бібліотечного порталу НАН України [<http://libnas.nbuv.gov.ua/uk>] покладено на Національну бібліотеку України імені В. І. Вернадського. Метою створення порталу була нагальна потреба в консолідації та уніфікації подання інформації щодо широкого спектру наукових даних, які супроводжують і є результатом наукової діяльності Національної академії наук України. Протягом 2021–2024 рр. фахівцями НБУВ було реалізовано інформаційні блоки Порталу «Установи» та «Науковці», що узагальнили структуру й персоніфікували дослідницький склад Академії. На основі даних Бібліотечного порталу НАН України створюються й регулярно актуалізуються бібліометричні профілі Академії, окремих її установ та співробітників.

Протягом першої половини 2024 р. співробітниками Інституту інформаційних технологій НБУВ в рамках виконання наукового проєкту «Удосконалення функціоналу сайту наукових періодичних видань НАН України відповідно до вимог централізованої інфраструктури відкритих публікацій» було здійснено такі роботи:

1. Підготовлено проєкт регламенту роботи з сегментом академічної періодики Бібліотечного портал НАН України, що

визначає порядок роботи сайту «Журнали установ НАН України» [<http://jnas.nbu.gov.ua/>], процедуру його наповнення електронними копіями видань, їх зберігання, систематизації, обробки, надання інформації у відкритий доступ, взаємодії з інституціональними учасниками та користувачами.

2. Підготовлено інструкцію для роботи з сайтом журналів НАН України. Інструкція подає опис основних структурних блоків сайту, їх користувацькі інтерфейси та інформаційне наповнення.

3. Організовано цифрові сервіси сайту jnas.nbu.gov.ua для багатоаспектного пошуку інформації про наукові публікації та подання оперативної інформації про нові надходження. Завершено роботи з підготовки метаданих бази даних «Журнали НАН України» для представлення в міжнародних системах наукової інформації. Завершено роботи з позначення мов наукових публікацій для забезпечення коректного транслітерування імен авторів публікацій. Разом масив публікацій відкритого доступу з необхідним комплектом англomовних метаданих склав понад 161 тисячу записів.

4. Впроваджується планове щотижневе передавання метаданих нових надходжень до харвестера НАНУ та взаємодія з національними та міжнародними харвестерами наукових метаданих (OpenDOAR, BASE тощо). Підготовлені на базі програмних рішень бібліотечної інформаційної системи метадані були експортовані до «Репозитарію відкритих публікацій» [<http://open-science.nbu.gov.ua/biblio>], організованому на платформі DRUPAL та забезпеченого діючим протоколом OAI-PMH для обміну науковими метаданими. Усі метадані успішно імпортовані до Харвестера НАН України [<https://harvester.nas.gov.ua>]. Відповідне посилання на Харвестер НАН України зазначено на головній сторінці сайту «Журнали НАН України» [<http://jnas.nbu.gov.ua/>], за яким можна переглянути проіндексовані публікації з сайту НБУВ.

На сайті «Журнали НАН України» реалізовано пошук журналів за алфавітом, ключовими словами, відділеннями, окремими установами та тематикою (на основі спеціальностей ДАК України), забезпечено подання інформації про індексування журналів НАН України системами наукової інформації Scopus, Web of Science, DOAJ, подано інформацію про категорію журналів відповідно до Реєстру наукових фахових видань України (МОН України). Сайт забезпечено двомовним інтерфейсом (українським та англійським).

Сегмент академічної періодики (319 назв видань станом на липень 2024 року) завдяки своєму охопленню та частоті актуалізації є чи не найбільш релевантним для проведення наукометричних досліджень, формування комплексних наукових портфоліо вченого та установи, встановлення міждисциплінарних зв'язків і колаборацій. Повноцінна інтеграція та забезпечення інтероперабельності цього сегменту наукових ресурсів НАН України з міжнародними системами наукової інформації дозволить реалізовувати якісно нові проекти в парадигмі Відкритої науки.

UDC 027.54(477-25)НБУВ:[025.2/.3+025.5]:004.738.5]-048.22

Serhii Harahulia,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5564-9494>

Ph. D. in Social Communications, Senior Researcher,
Information and Communication Technologies Department,
Institute of Information Technologies,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
e-mail: garagulia@nbuv.gov.ua

IMPLEMENTATION OF OPEN SCIENCE INFRASTRUCTURE IN V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE

The state and prospects of the implementation of Open Science projects at the National Academy of Sciences, the level of integration and interoperability of the Library's resources in the complex of digital infrastructure of the National Academy of Sciences of Ukraine were analyzed.

Keywords: academic periodicals, Open science, NAS of Ukraine, OPENS, digital infrastructure.

УДК 502.171+338.1]:025.343.2

Гуренко Євгенія Юріївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-9697-6507>,

молодша наукова співробітниця,
відділ комплексного опрацювання документів,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна
e-mail: genadinike@gmail.com

ТЕМА ВЗАЄМНОГО ЗВ'ЯЗКУ ЕКОЛОГІЇ ТА ЕКОНОМІКИ В ЕЛЕКТРОННОМУ КАТАЛОЗІ ТА РУБРИКАТОРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Досліджено взаємозв'язок екології та економіки та його репрезентація в інформаційних ресурсах бібліотеки і систематичних розділах екології та економіки Рубрикатора НБУВ.

Ключові слова: бібліотечні ресурси, зв'язок екології та економіки, Рубрикатор НБУВ.

Продовжуючи тему подальшого вдосконалення електронного каталогу та Рубрикатора НБУВ, хочеться відзначити тісний зв'язок двох його розділів, що найбільш швидко наповнюються і розвиваються. Це розділ «Б1 Охорона природи. Екологія» і розділ «У Економіка. Економічні науки», особливо його підрозділ «У9 Економіка України», який лідирує сьогодні за кількістю нових надходжень. І це зрозуміло: високі темпи розвитку економіки негативно впливають на стан навколишнього середовища, а вирішення екологічних проблем неможливо без розвитку нових технологій, економічного зростання.

Спостерігається суперечливість між екологічним та економічним розвитком. Економіка завжди орієнтована на отримання прибутку від природних ресурсів. Природні ресурси, що беруть участь у виробничих процесах, використовуються не повністю, і згодом повертаються у вигляді промислових відходів. Чим вище рівень життя, чим вище темпи економічного росту, тим більше відходів вимушено поглинати довкілля, що неминуче призводить до екологічної кризи.

У розділі екології питанням раціонального природокористування присвячена рубрика «Б12 Раціональне використання та відновлення природних ресурсів». Найбільш актуальною можна назвати рубрику «Б122 Заходи щодо відновлення, рятування ресурсів. Безвідходні та маловідходні технології» за кількістю наукових робіт цієї тематики. У розділі економіки найбільш популярні сьогодні рубрики «У010.28 Екологічні проблеми сучасної економіки. Біоекономіка», «У9(4УКР)281 Економічне регулювання раціонального природокористування в Україні», де акумульовано чималу кількість наукових документів.

У даний час найбільший внесок в економіку дають такі природоексплуатуючі галузі, як газо- та нафтодобувна, лісова, металургійна, харчова, сільське господарство. Тому велика кількість наукових робіт присвячено саме екологізації цих галузей економіки.

Видатні відкриття минулого століття в області фізики призвели до появи і бурхливого розвитку новітніх технологій, зокрема радіаційних і ядерних. Початок розвитку ядерної (атомної) енергетики пов'язують із пуском у 1954 р. в СРСР першої в світі атомної електростанції. Можливо, точкою відліку слід вважати будівництво й запуск першого ядерного реактора у 1942 р. у США. Саме в той період і розпочалися перші аварії, у тому числі й такі, що супроводжувалися викидами радіоактивних речовин у навколишнє середовище, про які, як правило, тоді не повідомлялося.

Протягом практично усієї другої половини минулого століття в морях і океанах у різних регіонах земної кулі були здійснені захоронення величезної кількості ядерних матеріалів та радіоактивних відходів. Деякі країни, які опанували ядерні технології, із самого початку стали скидати радіоактивні відходи в океан, вважаючи це кращим способом звільнення від них. На дні океанів опинилося чимало радіаційно- та ядерно небезпечних об'єктів, що потонули внаслідок аварій і катастроф. В 1972 р. було підписано Конвенцію щодо запобігання забруднення моря скиданнями відходів та інших матеріалів, яка називається також Лондонською конвенцією. Вона передбачає повну заборону або обмеження навмисних скидів заборонених до скидання речовин.

Ядерна катастрофа на Чорнобильській АЕС у 1986 р. та велика ядерна аварія на АЕС «Фукусіма Даїчі» у 2011 р. підірвали у світової громадськості довіру як до атомної енергетики, так, зокрема, й до можливостей використання ядерної енергії взагалі. Перед людством постала проблема пошуку альтернативних, відновлювальних джерел енергії.

Щоб зібрати документи щодо радіаційної та ядерної безпеки, у розділі Рубрикатора НБУВ «Б13 Антропогенний вплив на біосферу. Екологічна безпека в цілому» були створені такі рубрики, як «Б132.2 Шкода від об'єктів ядерної енергетики. Ядерна безпека» та «Б133.1 Радіоекологія», а також рубрика «Б139.19 Радіаційно-забруднені території», з якої окремо виділено підрубрику «Б133.19(4УКР-4КІІ) Чорнобиль», де збираються документи щодо екологічних наслідків Чорнобильської аварії.

Інформація щодо альтернативних джерел енергії збирається як у розділі «31/7 Енергетика», так і рубриках економіки енергетики «У530.576 Відновлювальна енергетика» та «У9(4УКР)305.76 Відновлювальна енергетика в Україні». Значна кількість наукових робіт економічного змісту присвячується сьогодні економії природних ресурсів в Україні та збирається в рубриках «У9(4УКР)0-553.81 Економія сировини та матеріалів. Ресурсозбереження в Україні» та «У9(4УКР)0-554.081 Раціональне використання енергоресурсів в Україні».

Внаслідок деградації природи у всьому світі зростає дефіцит питної води. Однією з головних причин цієї проблеми є забруднення водою промисловими та побутовими стоками, відсутність очисних споруд. Чимало наукових досліджень присвячені проблемі нестачі продовольства у світі, тому в розділі економіки були створені і дуже активно поповнюються рубрики «У532.0-820-995 Світова продовольча безпека» і «У9(4УКР)320-820-995 Продовольча безпека України».

Величезною екологічною проблемою майже в усьому світі стало перенаселення міст, транспортний колапс, підвищення рівня шуму. В нашій країні ще й проблема несанкціонованих сміттєзвалищ, переповненість існуючих сміттєвих полігонів, відсутність переробних підприємств, а з лютого 2022 р. ще і повномасштабна воєнна агресія Росії. Війна приносить катастрофічні збитки як екології, так і економіці України, що, звичайно, знайшло відображення в Рубрикуаторі НБУВ.

UDC 502.171+338.1]:025.343.2

Yevheniia Hurenko,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-9697-6507>,

Junior Research Associate,

Department of Integrated Processing of Documents,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: genadinike@gmail.com

**TOPIC OF INTERCONNECTION OF ECOLOGY AND ECONOMY
IN THE V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE
ELECTRONIC CATALOG AND RUBRICATOR**

This work shows how ecology and economy are closely related, and how this relationship is reflected in the information resources of the library and the ecology and economy sections of the VNLU Rubricator.

Keywords: library resources, ecology and economy relationship, the VNLU Rubricator.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:004.65УКРАЇНІКА]:930.25:821.161.2

Шевченко Т. Г.]:025.21

Данильченко Ірина Василівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5778-4999>,

молодша наукова співробітниця,

відділ інформаційно-комунікаційних технологій,

Інститут інформаційних технологій,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: danylchenkoiv@nbuv.gov.ua

КРИТЕРІЙ ВІДБОРУ КНИЖКОВИХ ВИДАНЬ ШЕВЧЕНКІАНИ ДЛЯ ПЕРШОЧЕРГОВОГО ОЦИФРУВАННЯ

Наголошено на необхідності першочергового оцифрування цінних, рідкісних та окремих особливих примірників видань Шевченкіани, що є книжковими пам'ятками. Розглянуто принципи визначення книжкових пам'яток, запропоновано перелік основних критеріїв відбору книжкових видань.

Ключові слова: Тарас Шевченко, книжкові пам'ятки, критеріїв відбору видань, оцифрування.

В умовах воєнного стану актуальним залишається процес оцифрування та представлення в цифровому просторі об'єктів історико-культурної спадщини, зокрема творчої спадщини Т. Шевченка, шевченкознавчих досліджень та інших документальних джерел, присвячених визначній постаті, що зберігаються у бібліотечних фондах Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (НБУВ). Однак постає проблема визначення основних груп критеріїв, якими мають керуватися фахівці бібліотеки під час оцінювання книжкових видань для відбору на першочергове оцифрування.

Протягом останнього десятиріччя фахівцями наукової бібліотеки зроблено плідну роботу із збереження друкованої та рукописної Шевченкіани у цифровому форматі. Під поняттям «Шевченкіана» слід розуміти зібрання, сукупність творів літератури і мистецтва, пов'язаних із життям і творчістю Т. Шевченка, а також усі видання його творів (тлумачення взято із «Словника української мови» в 11 т., 1970–1980). У 2014 р. до 200-річчя від дня народження Т. Шевченка фахівцями НБУВ було сформовано електронну колекцію «Т. Г. Шевченко», до якої увійшли цінні екземпляри друкованої та рукописної Шевченкіани із історико-культурних фондів НБУВ, а саме із фондів відділу зарубіжної україніки, відділу стародруків та рідкісних видань, Інституту рукопису, відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій. Документальний масив електронної колекції переважно склали: прижиттєві видання (видання збірки поетичних творів «Кобзар» за різні роки, окремі видання творів Т. Шевченка та альманахи і збірники «Ластівка», «Молодик», «Хата», «Основа», в яких публікувалися твори поета); посмертні видання, що вийшли друком у ХІХ ст.; деякі рідкісні видання першої половини ХХ ст.; рукописні документи (автографи, рукописні книги та ін.). У 2022 р. фахівцями НБУВ на платформі електронної бібліотеки «Україніка» було створено колекцію «Шевченкіана», яка є продовженням шевченкознавчого проєкту, започаткованого науковою бібліотекою у 2014 р. Метою «Шевченкіани» є надати онлайн-доступ до повнотекстових електронних ресурсів та інших джерел, присвячених життю, творчості та вшануванню пам'яті митця. Колекція містить науково опрацьовані та систематизовані цифрові копії документів із історико-культурних фондів НБУВ та відкритих джерел (загальнодоступних електронних бібліотек, порталів та ін.), присвячених постаті Т. Шевченка.

Як зазначає науковиця Г. І. Ковальчук, основними критеріями, за якими відбираються книги для першочергового оцифрування, є актуальність тематики для сьогоденних користувачів (потреба зробити текст загальнодоступним через мережу Інтернет для широкої аудиторії) або загрозливий фізичний стан примірника (доступ надається до копії, а оригінал вилучається з обігу). Для оцифрування книжкових пам'яток висувуються більш детальні критерії. Кожна бібліотека визначає для себе критерії з урахуванням наявних фондів, профілю комплектування та обслуговування, традицій чи

пріоритетів, тому визначений перелік не є вичерпним і потребує додаткового уточнення. Серед критеріїв, які визначають, чи є та чи інша книга книжковою пам'яткою, науковиця виділяє: хронологічний; історичний; критерій етапності; унікальність; меморіальність; колекційність та ін.

Враховуючи вищезазначені принципи визначення книжкових пам'яток, можна сформулювати основні критерії відбору книжкових видань Шевченкіани, що зберігаються у бібліотечних фондах НБУВ і потребують першочергового оцифрування:

1) хронологічний:

– видання Шевченкіани, надруковані українською мовою протягом 1840–1922 рр., незалежно від того, на якій території вони вийшли друком;

– окремі найцінніші видання або примірники видань Шевченкіани (примірники видань з автографами, записами, екслібрисами, печатками; зразки художнього оформлення та поліграфічного виконання; нелегальні і заборонені цензурою видання та ін.) за такими групами: *українські видання* – надруковані українською мовою протягом 1923–1945 рр., незалежно від того, на якій території вони вийшли друком, та надруковані будь-якою іншою мовою протягом 1861–1945 рр. на території сучасної України; *російські видання* – надруковані будь-якою мовою протягом 1840–1925 рр. на території в межах сучасного державного кордону Російської Федерації, крім видань українською мовою; *іноземні видання* – надруковані будь-якою мовою протягом 1840–1900 рр., незалежно від того, на якій території вони вийшли друком);

2) історичний (видання Шевченкіани, які мають особливу історичну та культурну значимість);

3) унікальність (видання Шевченкіани, що збереглися в єдиному примірнику або мають індивідуальні особливості – автографи, маргіналії, дарчі написи та ін.);

4) меморіальність (прижиттєві, помертні видання та інші видання, пов'язані із життям і діяльністю Т. Г. Шевченка);

5) колекційність (видання Шевченкіани, що зберігаються в бібліотечних колекціях, наприклад, в бібліотечній колекції «Реабілітована література», сформованої з матеріалів колишнього спецфонду при НБУВ, до якого потрапляли заборонені радянською цензурою видання).

Слід зауважити, що підлягають оцифруванню не всі виявлені книжкові видання Шевченкіани із фонів наукової бібліотеки, які підпадають під вищезазначені критерії відбору. Якщо в глобальній мережі представлені цифрові копії виявлених видань, створені іншою установою, то з метою уникнення дублювання не варто додавати їх до переліку оцифрування. Виключенням є примірники книжкових видань, що підпадають під критерій унікальності, тобто мають індивідуальні особливості (автографи, маргіналії, дарчі написи, екслібриси, штампи та ін.). Підставою для оцифрування можна також вважати приналежність примірників видань до певної колекції, яка має властивості цінного для держави і світу історико-культурного об'єкту. Залишається невирішеною проблемою наявність суб'єктивного підходу під час оцінювання документів за деякими критеріями відбору, наприклад, предметом наукових дискусій може стати визначення цінності видання за історичним критерієм.

Запропонований перелік критеріїв відбору книжкових видань Шевченкіани для першочергового оцифрування прискорить процес створення цифрових копій цінних, рідкісних та окремих особливих примірників видань із бібліотечних фондів НБУВ, тим самим забезпечить відкритий доступ до об'єктів історико-культурної спадщини, зменшить ризики втрати унікальних екземплярів книжкових пам'яток та збереже їх для дослідження наступними поколіннями.

UDC 027.54(477-25)НБУВ:004.65УКРАЇНІКА]:930.25:821.161.2
Шевченко Т. Г.]:025.21

Iryna Danylchenko,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5778-4999>,

Junior Researcher,

Department of Information and Communication Technologies,

Institute of Information Technologies,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: danylchenkoiv@nbuv.gov.ua

CRITERIA FOR SELECTING OF THE BOOK EDITIONS OF SHEVCHENKIANA FOR PRIORITY DIGITIZATION

The need for priority digitization of valuable, rare and special copies of Shevchenko's publications that are book tokens. The principles of determining book tokens are considered, taking into account which a list of basic criteria for

priority digitization is proposed.

Keywords: Taras Shevchenko, book monuments, selection criteria for publications, digitization.

УДК 025.321:[002.1-028.25-027.63

Деркач Ніна Валентинівна,

молодша наукова співробітниця,

відділ комплексного опрацювання документів,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: 2024nvd@ukr.net

ВПЛИВ ПОЛІГРАФІЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ ІНОЗЕМНИХ КНИГ НА СТВОРЕННЯ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ЗАПИСУ

Проаналізовано приклади оформлення іноземних видань, визначено проблемні випадки у бібліографічному описі та засоби їх вирішення.

Ключові слова: бібліографічний запис, стандарти СИБИД, ДСТУ ГОСТ 7.1:2006.

Конструкція книги (інколи, книжковий дизайн, конструювання книги) – це мистецтво об'єднання змісту, стилю, формату, дизайну та послідовності різних компонентів і елементів книги в єдине ціле. За словами відомого типографа Яна Чихольда (1902–1974), книжковий дизайн, «хоч сьогодні про нього майже забули, опирається на методи і правила, які неможливо покращити, і які розвивалися століттями. Для створення ідеальних книг, ці правила потрібно повернути до життя та застосувати». У своєї книзі «Ausgewählte Aufsätze über Fragen der Gestalt des Buches und der Typographie» (1975 р.) він писав, що «в наш час хороший смак нерідко помилково вважається застарілим поняттям, тому що людина з натовпу, намагаючись самоствердитися, віддає перевагу не об'єктивним нормам смаку а оригінальності... Індивідуальність в типографіці – це недолік... Вищий принцип будь-якої типографіки – зручність читання». Звісно, технічні вимоги до оформлення та елементи сучасних книжкових видань однакові. Але оформлення титульного аркуша іноземних видань іноді відрізняється від звичних нам вітчизняних. Наприклад, редактор зазначений як автор з відповідною позначкою. Це пов'язано

з певним стилем оформлення публікацій. Згідно світових стандартів публікаційної діяльності існує більше ніж 20 стилів оформлення джерел наукових праць. Тільки відповідно наказу Міністерства освіти та науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» сформовано рекомендований перелік з 11 різних стилів оформлення списку наукових публікацій (MLA (Modern Language Association) style; APA (American Psychological Association) style; Chicago/Turabian style; Harvard style; ACS (American Chemical Society) style; AIP (American Institute of Physics) style; IEEE (Institute of Electrical and Electronics Engineers); Vancouver style; OSOCOLA; APS (American Physics Society); Springer MathPhys Style).

Найбільш вживаним є APA, розроблений Американською Асоціацією Психологів для використання у сфері психології, а пізніше прийнятий й іншими дисциплінами. Вимоги стилю передбачають зручне цитування в тексті.

Гарвардський стиль бібліографічних посилань (Harvard References Style), на відміну від стилю APA, не розробляв жоден конкретний інститут. Він заснований на простій формулі автор-дата, коли цитовані у тексті роботи позначені прізвищем автора та датою публікації. Це значно спрощує пошук відповідного джерела у загальному списку, ніж використання цифрового позначення відповідно до першої появи у тексті. Розміщення в алфавітному порядку джерел також полегшує спільну роботу з текстом. Так, відповідно до стилю, на першому місці повинен бути автор. Для збірки на місце автора виводиться редактор чи укладач. Бібліографічний опис збігається з ДСТУ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання», п. 5.2.6 – Відомості про відповідальність.

Часто в іноземних виданнях титульний аркуш виглядає напівпорожнім. Заголовок, назва зміщені вгору. Між назвою та вихідними даними великий порожній простір (як у і даному виданні). Іноді надзаголовочні дані перенесені на авантитул або додатковий титульний аркуш. Це пов'язано з давніми традиціями часів Готики та Відродження. Тоді марка видавця та інші ксилографічні зображення були розміщені у центрі титульного аркуша. У 18 столітті ксилографічна віньєтка зменшилась, а згодом і зовсім стала рідкістю. Але відкритий простір між заголовком та вихідними даними залишився.

Інший приклад – суперечливе питання графіки бібліографічного опису англomовних видань. Відповідно до ДСТУ ГОСТ 7.1:2006, п. 4.11, при складанні бібліографічного опису дотримуються норм сучасної орфографії. Великі літери застосовують відповідно до сучасних правил граматики тієї мови, на якій складений бібліографічний опис, незалежно від того, які літери використані в джерелі інформації. Згідно правил написання великої літери в англійській мові (Capital Letter) практично всі слова у назві починаються з великої літери.

Наприклад, у певній книзі на обкладинці всі слова назви надруковано з великої літери. Такий друкарський спосіб оформлення обкладинки застосовується постійно. Але і на титульному аркуші – кожне слово, крім прийменників починається з великої літери. Посилання на сайті знову ж таки за Harvard References Style: *Tobias, 2021. Northern Networks. An Analysis of Three Neolithic Enclosures from the Jutland Peninsula. Frühe Monumentalität und soziale Differenzierung 19. Verlag Dr. Rudolf Habelt GmbH (Bonn 2021)*. Це так звана капіталізація – написання слів із великої букви, що часто необхідно лише з рекламною метою. Згідно дуже застарілих та не затверджених правил у бібліографічному описі великі літери застосовувались згідно правил англійської граматики – для власних назв, мов, епох, займенника «I» тощо. Застосування великої літери може бути торговою маркою, наприклад, періодичного видання або впливати на впізнаність самого видання. Тому питання використання великої літери в бібліографічному описі англomовної літератури поки що залишається відкритим.

Слід зазначити, що реєстр літер не впливає на пошук в АБІС, але має значення для деяких бібліотечних процесів, не пов'язаних з каталогізацією.

UDC 025.321:[002.1-028.25-027.63

Nina Derkach,

Junior Researcher,

Department of Integrated Processing of Documents,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine,

e-mail: 2024nvd@ukr.net

IMPACT OF PRINTING OF FOREIGN BOOKS ON THE CREATION OF A BIBLIOGRAPHIC RECORD

Examples of design of foreign publications were analyzed, problem cases in the bibliographic description and means of solving them were determined.

Keywords: bibliographic record, SIBID standards, DSTU GOST 7.1:2006 standard.

УДК 01:004 (417)

Дзюбич Світлана Андріївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-2524-6843>,

наукова співробітниця,

відділ національної бібліографії,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: лана7422@ukr.net

ЕЛЕКТРОННІ ВИДАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОГРАФІЇ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО): НАПРЯМИ, ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Проаналізовано електронні видання відділу національної бібліографії Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Висвітлено напрями та перспективи розвитку науково-інформаційних бібліографічних ресурсів за 2018–2024 рр.

Ключові слова: національна бібліографія, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, електронні видання, бібліографічні покажчики.

Глобальні процеси інформатизації суспільства значно змінюють традиційні техніко-технологічні засади бібліотечно-бібліографічної діяльності. Розширення використання новітніх інформаційних технологій, формування глобальних, національних та регіональних інформаційних мереж і систем, інтеграція технологічних процесів генерації, розповсюдження та використання документальної інформації призвели до трансформації інформаційно-бібліографічної діяльності. Інформатизація суспільства актуалізує потребу в якісній, доступній бібліографічній електронній продукції, яка буде акумулювати та презентувати науковий та інтелектуальний потенціал нашої держави.

Мета доповіді – дати огляд електронних науково-бібліографічних ресурсів відділу національної бібліографії Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ).

Джерельну базу дослідження склали електронні видання відділу національної бібліографії НБУВ.

У 2007 почався новий етап формування національної бібліографії, пов'язаний із роботою над створенням зведеного каталогу-репертуару україномовної книги. По завершенню проєкту було підготовлене масштабне електронне видання «Міжнародний зведений каталог-репертуар української книги, 1798–1923 : науково-бібліографічне видання: у 3 т.» (Київ, 2019) [URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003116>]. До нього включені видання українською мовою, що вийшли друком з 1798 по 1923 р., незалежно від їх місця публікації, які зберігаються у фондах провідних бібліотек України, інших країн світу, наукових установах та міжнародних інформаційних центрах. Це було перше глобальне електронне видання відділу національної бібліографії, яке гідно презентує надбання нашої держани в світовому інформаційному просторі.

У відділі продовжується робота над проєктами електронних видань в рамках науково-дослідної теми відділу національної бібліографії НБУВ «Теоретичні, методичні та прикладні аспекти формування національної бібліографії в контексті вивчення спадщини діячів української науки та культури».

Таким чином, електронні науково-бібліографічні видання НБУВ є якісною складовою джерелознавчого забезпечення наукових досліджень НАН України.

UDC УДК 01:004 (417)

Svitlana Dziubych,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-2524-6843>,

Researcher,

Department of national bibliography,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: lane7422@ukr.net

**ELECTRONIC EDITIONS OF THE NATIONAL BIBLIOGRAPHY
(V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE -BASED):
DIRECTIONS, PROSPECTS OF DEVELOPMENT**

The article analyzes electronic editions of the national bibliography department of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. The directions and prospects for the development of scientific and informational bibliographic resources for 2018–2024 are highlighted.

Keywords: national bibliography, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, electronic editions, bibliographic indexes.

УДК 027.021:025.5:004.738.5:004.65]-021.412](477)

Добра Надія Володимирівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5684-5350>,

молодша наукова співробітниця,

відділ технологій електронного науково-інформаційного обслуговування,

Інститут інформаційних технологій,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: doobra@nbuv.gov.ua

Ясінська Олександра Андріївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0809-2483>,

молодша наукова співробітниця,

відділ технологій електронного науково-інформаційного обслуговування,

Інститут інформаційних технологій,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: yasinska@nbuv.gov.ua

МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРЕВАГИ ОНЛАЙН ОБСЛУГОВУВАННЯ КОРИСТУВАЧІВ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Охарактеризовано питання обслуговування віддалених користувачів наукових бібліотек в сучасних умовах. Висвітлено основні положення роботи онлайн сервісів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, зокрема «Віртуальної довідки» та платформи ResearchUA.

Ключові слова: онлайн обслуговування, послуги, електронний сервіс, користувач, «Віртуальна довідка», ResearchUA.

Початок повномасштабної війни у лютому 2022 р. вплинув на життя більшості громадян нашої країни, докорінно змінивши умови та місце проживання, навчання чи роботи. Як і все суспільство, бібліотеки України змінюються і підлаштовуються під сучасні умови, допомагаючи користувачам отримувати наукову інформацію попри всі виклики сьогодення. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (далі – НБУВ) активно долучається до цих

процесів, надаючи послуги, зокрема онлайн, що можуть задовольнити інформаційні потреби віддалених користувачів, сприяють розвитку і підтримці української науки.

До послуг користувачів на сайті бібліотеки представлена розгалужена система каталогів та баз даних, які сприяють пошуку документів та інформаційних ресурсів. За потреби уточнення бібліографічних даних чи наявності складного тематичного запиту користувачі мають змогу отримати консультаційні послуги за допомогою сервісів «Віртуальна довідка» та «Зворотній зв'язок». Ці продукти включають в себе: надання бібліографічних довідок та консультацій через веб-форму, електронну пошту та спілкування за телефоном. Саме дистанційний формат обслуговування є найбільш затребуваним серед користувачів з часів карантину. Вимушена міграція багатьох установ і науковців під час війни посилила цю потребу. Необхідність роботи з першоджерелами задовольняється значним масивом повнотекстових інформаційних ресурсів, серед яких можна виділити: Наукову періодику України, базу авторефератів дисертацій, Репозитарій видань НБУВ, електронну бібліотеку «Україніка», Цифрову бібліотеку історико-культурної спадщини.

Наступним кроком у розвитку онлайн-обслуговування інформаційних потреб науковців стало створення бібліотечної цифрової платформи підтримки наукових досліджень «ResearchUA». Це комплекс віртуальних ресурсів і послуг, спрямованих для активної інформаційної підтримки наукових досліджень в Україні на всіх етапах:

- сприяння розвитку нових форм цифрової наукової комунікації;
- реалізація сучасних моделей комунікації наукової бібліотеки з суб'єктами авторського права на наукові твори;
- консолідація та удосконалення доступу до національних наукових електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів;
- введення до наукового обігу цифрових ресурсів національної документальної спадщини;
- розробка аналітичних засобів моніторингу стану та розвитку наукових досліджень.

Цифрова платформа пропонує добірки ресурсів та сервісів за цільовою аудиторією: «Науковцям», «Видавцям», «Бібліотекарям», що дозволяє оптимально швидко знайти необхідну інформацію.

Основними показниками ефективності роботи сервісу виступає оперативність інформаційного обслуговування віддалених користувачів на базі електронних ресурсів Бібліотеки, зовнішніх мережеских ресурсів шляхом підготовки та надання матеріалів довідкового, консультаційного, науково-методичного характеру, а також тематична універсальність наданої інформації.

Таким чином, надання бібліотекою швидкого онлайнного доступу до наукової інформації та електронних ресурсів дозволяє задовольнити інформаційні потреби користувачів у сучасних умовах незалежно від місця і часу.

UDC 027.021:025.5:004.738.5:004.65]-021.412](477)

Nadiia Dobra,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5684-5350>,

Junior Research Associate,

Department of Technologies of Electronic Scientific and Information Service,
Institute of Information Technologies,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: dobra@nbuv.gov.ua

Olexandra Yasynska,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0809-2483>,

Junior Research Associate,

Department of Technologies of Electronic Scientific and Information Service,
Institute of Information Technologies,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: yasinska@nbuv.gov.ua

OPPORTUNITIES AND ADVANTAGES OF ONLINE SERVICE FOR USERS OF A SCIENTIFIC LIBRARY IN MODERN CONDITIONS

The issue of online service for remote users of libraries in modern conditions is characterized. The main provisions of the online services of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, in particular the "Virtual Help", and the ResearchUA platform are highlighted.

Keywords: online service, electronic service, user, "Virtual help", ResearchUA.

УДК 021:001.895:004.7

Жабін Олександр Іванович,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5693-2155>,

науковий співробітник,

відділ бібліометрії і наукометрії,

Інститут інформаційних технологій,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: azhabin57@gmail.com

РОЛЬ АНАЛІТИЧНИХ СЕРВІСІВ НАУКОМЕТРИЧНИХ ПРОЄКТІВ У ПРОЦЕСІ ЕКСПЕРТНОГО ОЦІНЮВАННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Акцентовано увагу на ключовій ролі аналітичних сервісів вітчизняних наукометричних проєктів в процесі фахового експертного оцінювання ефективності наукових досліджень.

Ключові слова: аналітичні сервіси, бібліометрія, наукометрія, оцінювання наукових досліджень.

На тлі посилення тенденцій використання бібліометричних показників (індекс Гірша, імпакт-фактор тощо) від провідних зарубіжних та вітчизняних метричних проєктів управлінськими структурами різного рівня для оцінки рівня результатів наукових досліджень, все більше зростає фактор можливого захоплення формальними підходами в процесі оцінювання. Так, директор Інституту математики товариства Макса Планка в Бонні професор В. Бальман зазначив: «Бібліометричні дані – небезпечна зброя (тим більш в руках не-експертів) і є цілком неадекватним способом оцінки якості наукової роботи».

Тому для визначення якості наукових досліджень доцільно надавати пріоритет фаховим експертним висновкам, які базуються на бібліометричних показниках від наукометричних проєктів з наявними в них аналітичними додатками.

Серед вітчизняних наукометричних проєктів наразі домінує інформаційно-аналітична система «Бібліометрика української науки» (національний наукометричний сервіс, призначений для формування в суспільстві цілісного уявлення про стан та динаміку процесів, що мають місце в науковому середовищі України), що була започаткована в 2014 р. в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського та представлена на порталі книгозбірні за

веб-адресою <http://www.nbuvip.gov.ua/bpnu/>. Створена Система позиціонувалася як джерельна база для незалежного експертного оцінювання результатів дослідницької діяльності. На середину 2024 р. база даних Системи має обсяг понад 56900 записів, представляючи собою єдиний консолідований реєстр наукових декларацій (бібліометричних профілів) вітчизняних вчених, який віддзеркалює їх наукову діяльність та досягнення, представлені у світових наукових комунікаціях.

Спеціалізований аналітично-програмний інструментарій «Бібліометрики української науки» забезпечує статистичну обробку акумульованої інформації для отримання широкого спектру аналітичних матеріалів, що відображають науковий потенціал України. Аналітика бази даних дозволяє отримати низку впорядкувань (топ-рейтингів) дослідників за галузями знань, відомств, установами та за значеннями індексу Гірша.

Узагальнюючи вищевикладене, слід зробити висновок, що симбіоз традиційних бібліометричних показників і додаткових індикаторів альтернативних вимірювачів наукової діяльності, оброблених та узагальнених спеціалізованим аналітичним інструментарієм, стане ключовим фактором для незалежного експертного оцінювання результатів дослідницької діяльності вчених, наукових колективів та сприятиме прийняттю об'єктивних і прозорих управлінських рішень у науковій сфері.

UDC 021:001.895:004.7

Oleksandr Zhabin,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5693-2155>,

Research Assistant,

Department of Bibliometrics and Scientometrics,

Institute of Information Technologies,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine,

e-mail: azhabin57@gmail.com

THE ROLE OF ANALYTICAL SERVICES OF SCIENTIFIC PROJECTS IN THE PROCESS OF EXPERT EVALUATION OF SCIENTIFIC RESEARCH

Attention is focused on the key role of analytical services of domestic scientometric projects in the process of professional expert assessment of the effectiveness of scientific research.

Keywords: analytical services, bibliometrics, scientometrics, evaluation of scientific research.

УДК 021:025.3:004.63

Ісаєва Ольга Володимирівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-8936-6361>,

наукова співробітниця,

відділ наукової організації електронних інформаційних ресурсів,

Інститут інформаційних технологій,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: isaeva@nbuv.gov.ua

Дорош Марина Вікторівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1093-3926>,

молодша наукова співробітниця,

відділ наукової організації електронних інформаційних ресурсів,

Інститут інформаційних технологій,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: dorosh@nbuv.gov.ua

Власова Тетяна Юрївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-3237-8019>,

молодша наукова співробітниця,

відділ наукової організації електронних інформаційних ресурсів,

Інститут інформаційних технологій,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: vlasova@nbuv.gov.ua

НАЦІОНАЛЬНІ АВТОРИТЕТНІ ФАЙЛИ ЯК ОBOB'ЯЗКОВИЙ ПОШУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ СЕРВІС

Розглянуто питання відповідальності національних бібліотек за створення та підтримку національних авторитетних файлів. Доведено, що авторитетна робота функціонує як сервіс для каталогізації та пошуку в бібліотечно-інформаційних масивах.

Ключові слова: національна бібліотека, національні авторитетні файли, авторитетна робота, авторитетний контроль, пошуковий сервіс.

Використання авторитетних файлів (АФ) дозволяє знизити вірогідність помилок та неоднозначностей при пошуку інформації, так як вони надають точні та однозначні відомості про об'єкт. АФ є важливими для забезпечення якісного опису документів та доступу до бібліотечних ресурсів. АФ являє собою сукупність авторитетних, гіпертекстових та довідкових записів, в яких представлена вся необхідна інформація про точки доступу: уніфікована точка доступу, варіантні форми точки доступу, зв'язки різних форм точок доступу між собою, включаючи паралельні форми іншою мовою та/або іншою графікою, кодована інформація про точку доступу і запис в цілому, примітки (історичні довідки, примітки про галузь застосування тощо), як для користувачів/читачів, так і для каталогізаторів. Ця інформація є обов'язковим атрибутом кожного каталогу без якого він не може існувати. Саме картки в традиційному картковому каталозі: «Див.», «Див. також», «Довідкові» були прообразом і сутністю АФ та пов'язаних даних. Однозначно, АР є складовою каталогізаційного процесу з можливістю використання «авторитетної моделі» для організації пошуку в різних бібліотечно-інформаційних масивах. В НБУВ ця практика застосовується, окрім ЕК, в порталах «Наука України: доступ до знань», Бібліотечному порталі НАН України «LibNAS UA», електронній бібліотеці «Україніка».

В американському бібліотекознавстві до змісту поняття каталогізація, окрім створення бібліографічного опису, предметного аналізу входить *authority work*, тобто робота зі встановлення стандартизованих заголовків бібліографічного опису (прізвищ авторів або назв колективних авторів тощо), та *authority control* – послідовне їх використання та підтримання. На жаль, у деяких, навіть національних, бібліотеках, відсутнє функціональне розуміння необхідності існування та впровадження АР в каталогізаційному середовищі, особливо в пошуковому сервісі для читачів/користувачів.

Авторитетний контроль (*authority control*) – процес підтримки єдиних форм авторитетних заголовків, що визначають одну і ту саму особу, організацію в бібліографічному файлі, включно з контролем за адекватністю і послідовністю дотриманням принципів, методик, інструкцій і правил подання пошукових ознак документа. Таким чином, очевидно, що систематична робота з формування АФ

і авторитетного контролю є невід'ємною частиною роботи зі створення і ведення електронного каталогу.

У НБУВ функціонує «Група формування національних баз даних авторитетних записів і довідково-авторитетного каталогізаційного сервісу» («Група...»), яка здійснює авторитетну роботу по створенню авторитетних файлів (АФ) «Імена осіб», «Найменування організацій».

Створення системи авторитетних файлів є одним з важливіших факторів функціонування та розвитку АБІС НБУВ. Авторитетний контроль як засіб управління інформаційними масивами електронного каталогу визначається через комплекс процесів із підтримки однаковості, постійності, логічності, сумісності та взаємодії різних форм представлення точок доступу до каталогізаційних записів і створення зв'язків між ними. Ставлячи за мету наближення АК у НБУВ до сучасної інформаційної методики у вебсередовищі, традиційні «авторитетні поля» на імена/назви осіб/організацій було доповнено міжнародними ідентифікаторами пошукових систем ISNI, VIAF, WorldCat, Wikidata.

За кордоном скоординовану роботу зі створення АФ провадять національні бібліотеки, що зумовлено наявністю універсальних фондів, спеціалістів високої кваліфікації та матеріальної бази. Використання авторитетних файлів надає можливість уніфікації точок доступу в бібліографічних записах і забезпечує ефективний інформаційний пошук. Але слід зазначити, що створення окремою бібліотекою свого АФ не є вдалим виходом з ситуації, зважаючи на великі трудові та матеріальні витрати. До того ж АФ повинен слугувати зближенню та досягненню одноманітності в представленні точок доступу в записах, а наявність безлічі АФ у багатьох бібліотеках суперечить цьому принципу і робить «самостійний» АФ окремої бібліотеки авторитетним тільки для неї самої і не сприяє розвитку кооперації у сфері обробки документів і обміну записами. Таким чином, саме універсальний підхід, уніфікація, відповідність міжнародним стандартам повинні стати основними орієнтирами проведення авторитетної роботи.

UDC 021:025.3:004.63

Olha Isaieva,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-8936-6361>,

Researcher,

Department of Scientific Organization of Electronic Information Resources,

Institute of Information Technologies,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
e-mail: isaeva@nbuv.gov.ua

Maryna Dorosh,
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1093-3926>
Junior Researcher,
Department of Scientific Organization of Electronic Information Resources,
Institute of Information Technologies,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
e-mail: dorosh@nbuv.gov.ua

Tetiana Vlasova,
ORCID <https://orcid.org/0000-0003-3237-8019>
Junior Researcher,
Department of Scientific Organization of Electronic Information Resources,
Institute of Information Technologies,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
e-mail: vlasova@nbuv.gov.ua

NATIONAL AUTHORITY FILES AS MANDATORY SEARCH AND INFORMATION SERVICE

The question of the responsibility of national libraries for the creation and maintenance of national authoritative files was considered. It has been proven that authoritative work organized as a service for the cataloging process and searching in various library and information arrays.

Keywords: national library, national authoritative files, authoritative work, authoritative control, search service.

УДК 027.021:[025.7/.9-021.412+025.5:004.65:014.3]-047.44]"364"

Кириленко Світлана Едуардівна,
ORCID <https://orcid.org/0000-0001-8671-1652>,
молодша наукова співробітниця,
відділ наукового формування національних реферативних ресурсів,
Інститут інформаційних технологій,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна
e-mail: svkirilenko65@gmail.com

Ейсмонт Юлія Володимирівна,
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3203-8471>,
молодша наукова співробітниця,
відділ наукового формування національних реферативних ресурсів,
Інститут інформаційних технологій,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна
e-mail: eysmont19@gmail.com

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ В РОБОТІ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Здійснено огляд електронних українських та іноземних ресурсів, які затребувані серед дистанційних користувачів бібліотек на сучасному етапі. Розкрито значення реферативних ресурсів НБУВ для наукової спільноти.

Ключові слова: наукові бібліотеки, реферативні ресурси, сервіси підтримки досліджень, тематичні огляди, цифрові інструменти.

Цифрові інструменти відіграють ключову роль у дистанційному обслуговуванні користувачів наукових бібліотек, дозволяючи поліпшити доступ до наукових ресурсів і підвищити ефективність дослідницької роботи. Розглянемо деякі з них: Google Scholar – це безоплатна пошукова система, яка індексує повнотекстові документи та метадані наукових джерел. Semantic Scholar – пошукова система академічних текстів, що працює на базі штучного інтелекту. CORE – агрегатор наукових текстів. BASE – одна з пошукових систем академічних текстів. PubMed – платформа, через яку надається доступ до бібліографічної бази публікацій з медичних наук MEDLINE. Connected papers – візуальний інструмент, який допомагає науковцям знаходити наукові публікації, суміжні до певної галузі. Open Access Button – інструмент для пошуку повнотекстових наукових друків, які опубліковано у відкритому доступі. Ці інструменти допомагають в організації роботи, управлінні проектами, пошуку й аналізі наукових даних, сприяють співпраці між дослідниками та підвищують видимість наукових робіт. Використання цих та багатьох інших цифрових інструментів є запорукою успішного дистанційного обслуговування користувачів сучасної наукової бібліотеки.

Наукові бібліотеки України використовують широкий спектр цифрових інструментів для підтримки досліджень та навчання. Так, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ) за

умов воєнного стану пропонує широкий спектр власних цифрових ресурсів та сервісів, зокрема, цифрову платформу ResearchUA [research.nbuv.gov.ua], що спрямована на розвиток електронної дослідницької інфраструктури України та сприяння науковим дослідженням, надає інструменти для пошуку публікацій, бібліометричні індекси української науки тощо. Складові цифрової платформи ResearchUA – Наукова електронна бібліотека, Наукова періодика України, Автореферати дисертацій, Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини тощо – удоступнюють колекції НБУВ, є невід’ємною частиною наукової та культурної інфраструктури України, сприяючи дослідженням, освіті та збереженню національної спадщини. Користувачеві доступний електронний каталог, каталоги спеціалізованих та архівних фондів, а також комплексний інформаційно-бібліографічний сервіс, серед яких потужний пошуковий інструмент наукових публікацій – реферативна база даних РБД «Україніка наукова». РБД «Україніка наукова» – це інтелектуальне сховище, яке відображає науковий потенціал країни та дозволяє дослідникам відстежувати актуальні тенденції, знаходити релевантні дослідження та встановлювати зв’язки між різними галузями знань. Це сприяє міждисциплінарному підходу в науці, який є важливим для комплексного розуміння викликів сьогодення й сприяє глобалізації науки.

Таблиця 1

Електронні ресурси бібліотечнознавчої тематики
під час воєнного стану

Назви вітчизняних фахових видань, відібраних для моніторингу та поповнення БД за темою рефогляду “Цифрові ресурси наукових бібліотек в умовах війни”	Хронологічні межі зазначених видань	Кількість аналітично опрацьованих записів за тематикою рефогляду	Кількість анотацій, внесених в БД за тематикою рефогляду
Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.	2014–2024 рр.	327	15
Бібліотечний вісник	2014–2024 рр.	697	23
Соціум. Документ. Комунікація.	2017–2023 рр.	359	6

Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук	2018–2023 рр.	119	3
Український інформаційний простір	2018–2024 рр.	234	3
Цифрова платформа	2018–2023 рр.	142	-

На сучасному етапі затребуваними та популярними серед учених і дистанційних користувачів наукових бібліотек, зокрема НБУВ, є також електронні реферативні огляди з актуальних питань. Цьогоріч науковці Бібліотеки підготували реферативний огляд на тему «Цифрові ресурси наукових бібліотек в умовах війни». Проміжні результати моніторингу окремих вітчизняних ресурсів відображено в таблиці.

Висновки. Як свідчать дані наведеної таблиці, за результатами моніторингу електронних наукових джерел до реферативного огляду на тему «Цифрові ресурси наукових бібліотек в умовах війни» переглянуто й аналітично опрацьовано біля 1 900 статей. З них відібрано 50 записів за зазначеною тематикою. Переважна більшість внесених анотацій становить науковий масив за 2022–2024 рр., що пов'язано з підвищенням актуальності воєнної тематики після повномасштабного вторгнення і агресії росії проти України. Результати моніторингу дають змогу відстежувати публікаційну активність вітчизняних учених щодо окресленої тематики і можуть бути використані для подальших досліджень. Таким чином, цифрові ресурси НБУВ, зокрема реферативні огляди з актуальних питань, не тільки зберігають історичну та культурну спадщину, але й активно формують майбутнє української науки, роблячи її більш відкритою та інтегрованою у світовий контекст. Це важливо для розвитку наукових досліджень та підвищення міжнародного іміджу України як країни з багатим інтелектуальним потенціалом.

UDC 027.021:[025.7/.9-021.412+025.5:004.65:014.3]-047.44]"364"

Svitlana Kyrylenko,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-8671-1652>,

Junior Researcher,

Abstract National Resources Department,

Institute of Information Technologies,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: svkirilenko65@gmail.com

Yuliya Eysmont,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3203-8471>,

Junior Researcher,

Abstract National Resources Department,

Institute of Information Technologies,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: eysmont19@gmail.com

DIGITAL TOOLS IN THE WORK OF SCIENTIFIC LIBRARIES UNDER THE CONDITIONS OF THE WAR STATE

An overview of electronic Ukrainian and foreign resources, which are in demand among remote users of libraries at the current stage, was carried out. The significance of the reference resources of the VNLU for the scientific community has been revealed.

Keywords: scientific libraries, reference resources, research support services, thematic reviews, digital tools.

УДК 027.021(477):[025.5:004+025.7/.9]-047.44]"363/364"

Клюшнікова Олена Валентинівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6827-955X>,

молодша наукова співробітниця,

відділ наукового формування національних реферативних ресурсів,

Інститут інформаційних технологій,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: klushnikova@nbuv.gov.ua

Сандул Оксана Георгіївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-3305-9319>,

молодша наукова співробітниця,

відділ наукового формування національних реферативних ресурсів,

Інститут інформаційних технологій,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: sandul@nbuv.gov.ua

БІБЛІОТЕКИ ПІД ЗАГРОЗОЮ: СТРАТЕГІЇ ЗБЕРЕЖЕННЯ, РОЗВИТКУ ТА КОМУНІКАЦІЇ

Розглянуто досвід роботи наукових бібліотек України протягом пандемії

COVID-19 та воєнного стану. Обґрунтовано дієві стратегії збереження ресурсів бібліотек та впровадження ними цифрових сервісів обслуговування користувачів.

Ключові слова: бібліотеки України, дистанційне обслуговування, сервіси підтримки досліджень, технології збереження ресурсів, цифрові проекти бібліотек.

Робота наукових бібліотек України протягом 2020–2024 рр. відбувалася в екстремальних умовах, що кардинально змінили стратегії їхнього розвитку та переформатували ринок знань загалом. Пандемія коронавірусної хвороби у 2020–2022 рр. призвела до суттєвої дезінтеграції в бібліотечному обслуговуванні, цілковито вивівши аудиторію книгозбірень з читальних залів у віртуальне середовище. Повномасштабне військове вторгнення росії, що триває з лютого 2022 р., призвело до руйнувань наукової, зокрема, й бібліотечної інфраструктури, масової міграції населення, змін у структурі та спроможностях видавничого ринку.

Фахівцями відділу наукового формування національних реферативних ресурсів НБУВ протягом 2024 р. здійснювалося профільне дослідження «Цифрові ресурси наукових бібліотек в умовах війни», що мало на меті визначити тенденції розвитку бібліотечної справи в кризовий та посткризовий період, обґрунтувати актуальні стратегії збереження та удосконалення колекцій, налагодження бібліотеками цифрової наукової комунікації в ситуації розпорошення критичної наукової інфраструктури та масової міграції вчених. За результатами дослідження підготовлено реферативний огляд, що містить понад 200 актуальних джерел з питомої тематики. Видовий розподіл джерел дослідження демонструє домінування статей у фаховій періодиці, що логічно впливає зі швидшого методологічного осмислення й оприлюднення результатів засобами періодики. Втім, безсумнівно, що тема стратегій стійкості та збереження сталого розвитку бібліотек в умовах війни знайде своє концептуальне відображення в дисертаційних та монографічних дослідженнях недалекого майбутнього.

Серед стратегій збереження бібліотечних колекцій більшістю дослідників найдієвішою називається послідовна й пріоритетована політика оцифрування фондів (зокрема, з залученням неурядових організацій) із створенням єдиного загальнодержавного реєстру культурної спадщини. Технологічно результати такого оцифрування мають бути децентралізовані й забезпечені резервною копією на

закордонних хмарних сховищах. Самі оригінальні джерела історико-культурної спадщини після введення в цифровий обіг (зокрема, із застосуванням технологій NFT – невзаємозамінних токенів) можуть вилучатися з повсякденного доступу, особливо в загрозованих регіонах України. У зазначеному напрямі вже працюють ініціативи на кшталт SUCNO, Science at Risk, Ukrainian Heritage Monitoring Lab тощо.

Створення цифрових ресурсів, що органічно доповнюють традиційні фонди бібліотек та розширюють їхній зміст контекстною інформацією, було пріоритетним і до кризових явищ. Утім, пандемія та війна надали парадоксальний імпульс цим процесам, роблячи технології дистанційного обслуговування користувачів основним, а іноді й безальтернативним сервісом бібліотек. Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського протягом кількох останніх років реалізовано низку цифрових проєктів, покликаних інтегрувати в єдиному вікні доступу всі політематичні та мультимедійні ресурси Бібліотеки. Технології бібліотечних порталів знань, досліджені та впроваджені в НБУВ, зокрема, реалізувалися в реєстрі «Наука України: доступ до знань», Бібліотечному порталі НАН України LibNAS UA, цифровій платформі підтримки досліджень ResearchUA.

Роль реферативних ресурсів, які представлені в усіх перелічених проєктах, є важливою з точки зору оперативного інформування про поточні дослідження, формування галузевих і тематичних добірок джерел, і зрештою, запобігання дисперсії знань, що особливо зловідомо в умовах масової міграції вчених, зміни ними афіліацій, а відтак і поступового «стирання» їхніх імен з наукової мапи України. Людський капітал, що є базою знаньно-орієнтованої економіки, має берегтися анітрохи не менше за науково-технічну інфраструктуру. Саме тому завданням реферативних баз даних має стати постійний моніторинг та проактивне наповнення електронних бібліотечних зібрань даними про дослідження українських вчених незалежно від їхньої поточної афіліації та місця перебування на протигагу статичній фіксації нових надходжень, які в умовах воєнного стану приречені на неунікні лакуни.

Серед стратегій цифрової наукової комунікації бібліотек в умовах війни особливої значущості набувають заходи з розвитку інформаційної (*information literacy*) та цифрової (*digital literacy*) обізнаності. Дослідження показують, що функції формування інформаційної культури населення та прищеплення базових навичок

поводження в цифровому середовищі, компетентного добору Інтернет-джерел інформації в західній науковій парадигмі вже певний час покладено саме на бібліотеки. Ефективна протидія дезінформації, спростування фейків, формування «білих списків» достовірних інформаційних ресурсів реалізовується бібліотеками завдяки споконвічним функціям систематичного представлення верифікованого наукового знання своїм користувачам.

Підсумовуючи, можемо констатувати, що наукові бібліотеки України, навіть перебуваючи в безпрецедентно загроженому стані, імплементують та самотужки виробляють стратегії стійкості та сталого розвитку, що стануть підґрунтям їхнього прогресу в посткризовий період.

UDC 027.021(477):[025.5:004+025.7/.9]-047.44]"363/364"

Olena Kliushnikova,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6827-955X>,

Junior Researcher,

Abstracting Department,

Institute of Information Technologies,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: klushnikova@nbuv.gov.ua

Oksana Sandul,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-3305-9319>

Junior Researcher,

Abstracting department,

Institute of Information Technologies,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: sandul@nbuv.gov.ua

LIBRARIES UNDER THREAT: CONSERVATION, DEVELOPMENT AND COMMUNICATION STRATEGIES

The work experience of scientific libraries of Ukraine during the COVID-19 pandemic and martial law is considered. Effective strategies for preserving library resources and implementing digital services for distant users are substantiated.

Keywords: libraries of Ukraine, remote service, research support services, resource preservation technologies, digital library projects.

УДК 004.8:007.5:[930.25+021+069(477-100)]-327.7-061.1-061.23/.27

Ковтаниук Юрій Славович,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4120-1875>,

кандидат історичних наук, старший дослідник,
заступник генерального директора з наукової роботи,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна,
e-mail: y.kovtaniuk@gmail.com

Кузнєцов Олександр Юрійович,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-9902-1295>,

завідувач відділу наукового комплектування
та опрацювання бібліотечних фондів,
Державна науково-технічна бібліотека України,
Київ, Україна
e-mail: nkof@dntb.gov.ua

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ДІЯЛЬНОСТІ АРХІВІВ, БІБЛІОТЕК І МУЗЕЇВ

Розглянуто стан нормативно-правового і методичного забезпечення розвитку ШІ на загальному рівні та в архівах, бібліотеках, музеях ЄС і країн світу, а також ініціативи ООН, ЮНЕСКО, ICA, IFLA, ICOM, EAG, CENL, NEMO, NARA, Бібліотеки Конгресу США та SCEaR. Особливу увагу приділено Україні. Наведено перелік доступних технологій, що вже застосовуються в архівах, бібліотеках і музеях, зокрема українських, або можуть бути впроваджені в їхню діяльність у середньостроковій перспективі.

Ключові слова: штучний інтелект, архіви, бібліотеки, музеї, ООН, ЮНЕСКО, ICA, IFLA, ICOM, CENL, NEMO, NARA, LOC, SCEaR.

«Сьогодні штучний інтелект змінює те, як ми живемо та працюємо, викликаючи або великий ентузіазм щодо його можливостей, або великий страх перед його непередбаченими наслідками», – наголошують Лючіана Дюранті та Корін Роджерс.

Протягом останніх п'яти років у світі спостерігається стрімке пошвидшення процесів, спрямованих на розвиток штучного інтелекту (далі ШІ), зокрема, ініціатив щодо напрацювання концептуальних підходів, загальних принципів і правил, стратегій різного рівня та спрямованості відповідно до галузі впровадження ШІ, проведення наукових досліджень різних аспектів щодо використання ШІ, стандартизації таких технологій, нормативно-правового регулювання

ШІ як національного рівня, так і міжнародного, зокрема глобалізації управління ШІ (13 пунктів ООН, березень 2024 р.). Констатуємо, що вагомі здобутки за результатами зазначених ініціатив було отримано саме у 2024 р.

Бібліотека Конгресу Сполучених Штатів Америки (LOC) підготувала цікавий звіт про дослідження щодо розвитку ШІ у 61 країні світу та окремо ЄС станом на січень місяць 2019 р.. На жаль, Україна потрапила в пул країн, стан розвитку ШІ в яких не вивчався в межах цього дослідження. Думаємо, це справедливо, зважаючи на історичний розвиток процесів щодо розвитку ШІ в Україні на державному рівні, що розпочався з Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, схваленої розпорядження Кабінету Міністрів України наприкінці 2020 р. Протягом наступних 4 років держава розробила ще 4 документи загального характеру, що, здебільшого, мають рекомендаційний характер. На особливу увагу заслуговує монографія «Стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні», підготовлена Інститутом проблем штучного інтелекту під керівництвом А. І. Шевченка у 2023 р. Проте, зазначимо, що жоден документ не містить нічого про використання ШІ в діяльності архівів, бібліотек і музеїв. Такі дослідження здійснювалися лише в ініціативному порядку або в межах тематики науково-дослідних робіт. На жаль, такі напрями не визначені в чинних або оприлюднених проектах концепцій і стратегій Міністерства культури та стратегічних комунікацій України та Державної архівної служби України.

За результатами згаданого вище дослідження Бібліотеки Конгресу США, зроблено висновок, що використання ШІ в архівній, бібліотечній і музейній справах визначається різними країнами або в окремих документах, які стосуються конкретно архівів, бібліотек і музеїв, переважно, формату стратегій та планів їх реалізації, або про це зазначено в межах загальної стратегії держави щодо розвитку ШІ. За відомостями ЮНЕСКО, з 2016 р. понад 30 країн прийняли закони, в яких прямо згадується ШІ, а в 2024 р. обговорення законопроектів щодо ШІ в законодавчих органах зросло в усьому світі. Проте, на сьогодні про розвиток ШІ в діяльності архівів, бібліотек і музеїв згадується не в усіх таких документах загального розвитку ШІ окремих країн. Серед таких – Рамкова конвенція Ради Європи про ШІ і права людини, демократію та верховенство права, прийнята на початку вересня 2024 р., і Глобальна програма досліджень ШІ

Державного департаменту США, затверджена у першій половині вересня 2024 р.

Вочевидь, архівам, бібліотекам і музеям потрібна власна стратегія застосування ІІІ. Основною рушійною силою з подолання цієї проблеми, насамперед, стали ініціативи Міжнародної ради архівів (ICA), Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ (IFLA), Міжнародної ради музеїв (ICOM) і Конференції європейських національних бібліотек (CENL). При кожній з цих організацій було створено робочі групи, які розпочали дослідження щодо використання ІІІ. Самостійно до розгляду цих питань долучились і Мережа європейських музейних організацій (NEMO) та Європейська архівна група (EAG), що є офіційним органом Європейської комісії. Кожна з цих груп має свої досягнення, що представлені на їхніх офіційних вебсайтах. Усі вони розпочали з консультацій з експертами та фахівцями, а також заходів, що дозволило у 2024 р. їм виявити сильні та слабкі сторони, наявні можливості та загрози в діяльності архівів, бібліотек і музеїв та підготувати рекомендації, насамперед, спрямовані парламентаріям різних кран світу для підготовки дієвих нормативно-правових актів, що дозволять регламентувати розвиток ІІІ в конкретних державах або ЄС, до прикладу: <https://orda.shef.ac.uk/ndownloader/files/43905486>. Зазначимо, що зусиллями EAG була затверджена Стратегія європейських архівів (2025–2030), що передбачає конкретні заходи щодо впровадження ІІІ.

На нашу думку, корисним є спеціальний інформаційний бюлетень *«Штучний інтелект і документальна спадщина»*, підготовлений у травні 2024 р. Підкомітетом з освіти та досліджень (SCEaR) програми ЮНЕСКО «Пам'ять світу» за редакцією Л. Дюранті та К. Роджерс. Бюлетень є ґрунтовним науковим дослідженням, що охоплює усі актуальні питання впровадження ІІІ для збереження документальної спадщини та надання доступу до неї у цифровій формі, насамперед, в архівній справі.

Розповсюджена думка серед неспеціалістів, що потрібних видатків немає. Проте, вони не допоможуть, якщо не буде чіткого уявлення щодо конкретних кроків використання ІІІ в діяльності бібліотек. Таке розуміння може настати, якщо з'являться потрібні фахівці. Їх теж немає, особливо, зважаючи на забезпеченість українських установ гуманітарної сфери. Однак, за висновком мережевої групи «ІІІ в бібліотеках» у 2024 р., створеної CENL, щодо

загальної тенденції, то «теперішнє розуміння потенціалу штучного інтелекту для бібліотек здається ще низьким». Вважаємо, що це твердження можна сміливо поширити і на архіви та музеї.

На нашу думку, найкращій варіант – виховання власних фахівців у процесі виконання відповідних науково-дослідних робіт та завдань щодо впровадження ШІ. Від розуміння проблеми та шляхів її подолання залежить ефективність витрачання наявних ресурсів і пошук нових для виконання середньо строкового та перспективного планів щодо реалізації стратегічного бачення розвитку бібліотечної справи на підґрунті ШІ. Якщо цього не відбудеться за участі архівів, бібліотек і музеїв, це відбудеться без них, і результати можуть бути неочікуваними для працівників цих галузей.

Отже, на концептуальному рівні було б доцільно об'єднати зусилля українських архівних, бібліотечних і музейних працівників для отримання найкращої теоретичної бази з питань розвитку кожної із зазначених гуманітарних галузей діяльності.

Вагомою підмогою на цьому шляху може стати доробок, що було вже виконано нашими колегами із конкретних архівів, бібліотек і музеїв. До прикладу урядове агентство США Національне управління архівів та документації (NARA) оприлюднило на офіційному вебсайті у вересні 2023 р. перелік напрямів використання ШІ в NARA, що складається з 11 пунктів і визначає найбільш розвинуті на сьогодні технології у світі для їх застосування в архівній справі.

На нашу думку, узагальнений перелік напрямів використання ШІ в діяльності архівів, бібліотек і музеїв на сьогодні може складатися на підґрунті доступних технологічних рішень: удосконалення пошукових можливостей, зокрема за голосовим запитом; каталогізація та створення метаданих; розпізнавання текстів на цифрових зображеннях, зокрема, рукописних; переклади текстів; розшифрування змісту документів, інформація в яких зафіксована за допомогою втрачених писемностей (мов), інших знань і технологій; транскрибування – перетворення аудіо або відео на текст; аналіз бібліотечних колекцій; антиплагіат, зокрема виявлення текстів, створених ШІ; перевірка якості цифрових копій; реставрація цифрових документів, зокрема аудіовізуальних; розпізнавання користувачів і працівників; менеджмент, зокрема розробка планів екскурсій відповідно до тематики, рівня обізнаності користувачів і часових обмежень; підбір літератури за бажанням користувача.

Окремою групою визначається генеративний ШІ: чат-боти для роботи з користувачами; написання текстів, у тому числі наукових; створення музики, зокрема дописів відомих незавершених творів; створення зображень за їх текстовим чи голосовим описанням; створення рухомих зображень зі статичних; створення 3D-об'єктів, голографічних інсталяцій і доповненої реальності; використання 3D-мапінгу для оформлення виставок і приміщень.

Доступними технологіями, що широко застосовуються у світі, зокрема в українських архівах, бібліотеках і музеях, є: розпізнавання текстів, зокрема рукописних і стародруків за різними мовними схемами; автоматизоване відтворення описової інформації у різних формах за інформацією з бази даних автоматизованої інформаційної системи; анімація статичних зображень; ідентифікація особи за допомогою сканера обличчя; спостереження за відвідувачами для виявлення їх потреб; застосування чат-ботів; реконструкція пошкоджених або зруйнованих документів; 3D-модулювання.

UDC 004.8:007.5:[930.25+021+069(477-100)]-327.7-061.1-061.23/.27

Yurii Kovtaniuk,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4120-1875>,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

Deputy Director General for Research,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine,

e-mail: y.kovtaniuk@gmail.com

Oleksandr Kuznetsov,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-9902-1295>,

Head of Department,

Department of Scientific Document Processing and Cataloging,

The State Scientific and Technical Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: nkof@dntb.gov.ua

THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE ACTIVITIES OF ARCHIVES, LIBRARIES AND MUSEUMS

The state of regulatory and methodological support for the development of AI at the general level and in the archives, libraries, museums of the EU and the countries of the world, as well as the initiatives of the UN, UNESCO, ICA, IFLA, ICOM, EAG, CENL, NEMO, NARA, the Library of Congress of the USA and

SCEaR. Special attention is paid to Ukraine. A list of available technologies that are already used in archives, libraries, and museums, including Ukrainian ones, or that may be implemented in their activities in the medium term, is given.

Keywords: artificial intelligence, archives, libraries, museums, UN, UNESCO, ICA, IFLA, ICOM, CENL, NEMO, NARA, LOC, SCEaR.

УДК 027.53:004.77(477.63-25)

Колоскова Галина Валеріївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5311-7518>,

докторка філософії з інформаційної, бібліотечної та архівної справи,

доцентка, кафедра медіакомунікацій та комунікаційних технологій,

Дніпровський національний університет імені О. Гончара,

Дніпро, Україна,

e-mail: romantik@i.ua

ПОДКАСТ ЯК ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОДУКТ СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ

Проаналізовано подкаст як інформаційний продукт сучасної бібліотеки в умовах цифровізації. Визначено роль та значення подкастів як інформаційного продукту сучасної бібліотеки у забезпеченні інформаційних потреб віддалених користувачів.

Ключові слова: інформаційний простір, бібліотечно-інформаційна діяльність, інформаційні ресурси, інформаційні продукти, подкасти, бібліотека.

В умовах воєнного стану та глобалізації інформаційного простору постійно зростає роль бібліотеки не тільки як інформаційно-комунікаційного центру, а й як інформаційного посередника, який доводить потрібний ресурс або продукт до сучасних користувачів. Під впливом соціальних, політичних, економічних подій, бібліотекам для того, щоб відповідати вимогам часу, потрібно належним чином реагувати на зміни в суспільстві, змінювати види та зміст інформаційної діяльності.

Поєднання традиційних та інноваційних напрямків бібліотечної діяльності – характерна риса в наш час. В останні роки спостерігається підвищений попит на різноманітні види подкастів краєзнавчої тематики, історії України, культури. Подкасти як окремих інформаційний продукт впроваджуються у такі сфери

діяльності як радіо, телебачення, соціальні мережі, бібліотечна діяльність.

Поняття «подкаст» визначається Великою українською енциклопедією як серія цифрових аудіо- чи відеоепізодів, які розміщують на вебсайті і надають доступ для їх завантаження та ознайомлення. Сьогодні подкасти розрізняють за певними критеріями: залежно від формату – виділяють аудіо- та відеоподкасти, а також, в залежності від періодичності, тематики, жанру та тривалості. Слухачі можуть самостійно обирати те, що вони хочуть подивитися чи прослухати, або отримувати нові випуски автоматично.

Нині подкастингом займаються невідійні та медійні організації (BBC, «Deutsche Welle», Радіо Свобода, TED Talks, «The Business of Fashion», «Громадське радіо», радіо «Аристократи», КМБС (Києво-Могилянська бізнес-школа), газети «The Guardian», «Washington Post», «The New York Times» та ін.), представники громадянської журналістики, не стали винятком і бібліотеки.

Прослуховування аудіозаписів чи перегляд відео подкастів не вимагає таких розумових зусиль, як при читанні, й засвоюється легше. Це дозволяє охопити та зацікавити більшу аудиторію, залучити прихильників подкастів відвідати сайт бібліотеки. Обмежень тем немає: від новин, політики, спорту та розваг, до спеціалізованих тем, таких як технології, психологія, історія, краєзнавство.

За словами провідних фахівців Дніпропетровської ОУНБ (Інформаційно-аналітичний звіт ДОУНБ за 2023 р.), з метою популяризації краєзнавчих ресурсів у ДОУНБ було прийнято рішення створити декілька циклів подкастів. Цикл «Визначними місцями Придніпров'я» розкриває інформацію про історичні пам'ятки й інші об'єкти, що становлять культурну цінність регіону. Ця серія подкастів буде цікавою не тільки для туристів, але і для тих, хто хоче дізнатися більше про багату культурну спадщину Придніпров'я та його історію.

Підготовлені кліпи – це своєрідні віртуальні екскурсії Дніпропетровщиною. У цій серії підготовлені кліпи про Дніпропетровський національний історичний музей ім. Д. І. Яворницького, меморіальний будинок-музей академіка Д. І. Яворницького, Преображенський собор, будівлю окружного

суду, парк імені Лазаря Глоби. Подкасти допомагають викликати зацікавленість історією рідного краю та почуття любові до нього.

У серії подкастів за темою «Вулиці нашого міста» дізнаємося про особистості, цікаві факти та історичні події, пов'язані з окремими вулицями та провулками м. Дніпра. Всього з лютого 2022 року в області перейменовано 2157 топонімів, пов'язаних із російсько-радянською колоніальною спадщиною. Тому саме ця серія подкастів допомагає містянам і новим мешканцям краю розуміти назви, знати власних героїв, ознайомитися з історією міста. Наразі у серії подкастів «Вулиці нашого міста» підготовлені матеріали про організаторку жіночої освіти в Катеринославі Олександрі Риндовську, видатного дослідника природи Дніпропетровщини Івана Акінфієва, благодійницю Надію Алексєєнко. Готуються матеріали про видатного діяча Придніпровського краю Олександра Поля та академіка Олександра Чекмарьова. Особливістю серії є рубрика «Слово експерта», в якій відомі діячі Придніпровського краю – краєзнавці, історики, вчені – розповідають цікаві факти з біографії вищезазначених осіб. Також кожна серія містить світлини або відеоперегляд книг із фондів краєзнавчого відділу.

У рубриці «Пунктир» представлено цикл аудіо-«монологів», що окреслює думки таких відомих особистостей як Олександр Довженко, Іван Байдак, Наталія Гурницька, Вінстон Черчилль та інших. Цикл подкастів «Крила поезії» відкриє безмежний поетичний світ поціновувачам рим найкращих митців, твори яких представлено в фондах книгозбірні. Наступний цикл подкастів «Україніка» (англійською мовою) пропонує інформацію про Україну, її народ, традиції та культуру, розбудову політичної нації, формування держави Україна, її видатних діячів. Матеріали про природне, географічне середовище, демографічний, економічний, соціальний, освітній, культурний і науковий потенціал нашої країни, здобутки української нації, її місце у світовому цивілізаційному розвитку. В рубриці «Територія особистості» знаходяться подкасти, в яких представлені історії життя Марії Заньковецької, Одрі Гепберн, Марії Примаченко та інших відомих особистостей. Розташовуються подкасти на сайті ДОУНБ у розділах «Відеогалерея» та «Аудіоподкасти». Аналіз статистики відвідуваності сайту названої бібліотеки засвідчує про постійний інтерес віддалених користувачів до такого виду інформаційних продуктів, як подкасти, а також збільшення кількості переглядів всіх їх видів.

Отже, на сучасному етапі зміст бібліотечно-інформаційної діяльності визначається можливостями цифрових технологій. І тому сьогодні є підстави вважати, що аудіо- та відеоподкасти за різними темами є значущими та затребуваними інформаційними продуктами сучасної бібліотеки, які сприяють ефективному забезпеченню інформаційних потреб віддалених користувачів та дозволяють бібліотечній установі стати важливою складовою структури цифрових інформаційних комунікацій та інформаційної економіки регіону.

UDC 027.53:004.77(477.63-25)

Halyna Koloskova,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5311-7518>,

Doctor of Philosophy in Information, Library and Archival Affairs,

Associate Professor,

Department of Media Communications and Communication Technologies,

O. Honchar Dnipro National University,

Dnipro, Ukraine,

e-mail: romantik_@i.ua

PODCAST AS AN INFORMATION PRODUCT OF THE MODERN LIBRARY

The podcast as an information product of a modern library in conditions of digitization is analyzed. The role and significance of podcasts as an information product of a modern library in meeting the information needs of remote users is defined.

Keywords: information space, library and information activity, information resources, information products, podcasts, library.

УДК 004.822:004.65+001.89

Коновал Людмила Володимирівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1501-4427>,

кандидатка наук із соціальних комунікацій, завідувачка відділу,

відділ технологій електронного науково-інформаційного обслуговування,

Інститут інформаційних технологій,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна,

e-mail: konoval@nbuv.gov.ua

ІНСТРУМЕНТАРІЙ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПОРТАЛУ «НАУКА УКРАЇНИ: ДОСТУП ДО ЗНАТЬ» ДЛЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧЕНИХ

Охарактеризовано специфіку контенту та пошукового інструментарію інформаційного порталу «Наука України: доступ до знань» як сервісу підтримки наукових досліджень. Описано структуру порталу та його взаємозв'язок з базами даних Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Ключові слова: інформаційний портал «Наука України: доступ до знань», сервіси підтримки наукових досліджень, дослідницька інфраструктура, наукова бібліотека.

Для ефективного функціонування науки, яка зможе забезпечуватиме розвиток всіх галузей діяльності держави і суспільства, слід побудувати цифрову дослідницьку інфраструктуру та вдосконалювати сервіси підтримки наукових досліджень. Саме такий підхід дозволить реалізувати всі засади концепції відкритої науки, яка розглядається як базис для створення і обігу знань серед наукової спільноти та суспільства загалом. Відкритість наукових досліджень, їх вільне поширення сприяє зростанню рівня академічної доброчесності у суспільстві, боротьбі з недобросовісними, сумнівними публікаціями та видавцями.

Створення у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (далі – НБУВ) інформаційного порталу «Наука України: доступ до знань» розширяє можливості для пошуку та співпраці вчених, заохочує дослідників робити публікації більш доступними та цитованими.

Інформаційний портал «Наука України: доступ до знань» має 4 структурні блоки: «Наукові бібліотеки», «Наукові ресурси бібліотек», «Наукові установи», «Науковці України». Кожен з блоків є реєстром певної інформації, систематизованої та представленої у вигляді метаданих, авторитетних файлів чи анотованого опису:

«Наукові бібліотеки» представляє реєстр наукових бібліотек України з короткою інформацією про кожен з них, її фонди та місцезнаходження, відомче та інституційне підпорядкування, інтернет-адресу, науково-інформаційні ресурси, які представлені в інших блоках порталу. Станом на 1 вересня 2024 р. містить 444 записи.

«Наукові ресурси бібліотек» – систематизований за регіонами, типами та галузями знань анований інтернет-навігатор наукових ресурсів бібліотек України. Станом на 1 вересня 2024 р. містить 534 записи. На сторінці блоку реалізована можливість повнотекстового пошуку за алгоритмами Google серед представлених наукових ресурсів у репозитаріях, базах даних і каталогах.

«Наукові установи» – систематизований за типами, регіонами, галузями знань реєстр наукових установ України, призначений для проведення пошуку наукових видань українських наукових установ, пов'язаний із записами авторитетних файлів. Станом на 1 вересня 2024 р. містить 974 записи.

«Науковці України» є систематизованим реєстром вчених України за галузями знань, спеціальностями, науковим ступенем.. Персональні профілі науковців відображають місце роботи, напрями наукової діяльності, бібліометричні ідентифікатори, співавторів, наукові школи та родинні династії вчених. Станом на 1 вересня 2024 р. реєстр містить понад 161900 записів.

Структура порталу побудована таким чином, щоб задовольнити інформаційні потреби як студента-початківця у пошуку матеріалів для досліджень, так і досвідченого науковця у налагодженні співпраці з колегами, розміщенні публікації у фахових виданнях та поширенні власного доробку. Ці сервісні можливості реалізовані завдяки інтеграції база даних порталу з електронними каталогами НБУВ, реферативною базою даних «Україніка наукова», базою даних електронних версій періодичних наукових фахових видань «Наукова періодика України», електронною бібліотекою «Україніка», Рукописним фондом Інституту рукопису НБУВ, Архівним фондом НАН України.

Інформаційний портал «Наука України: доступ до знань» є не лише інформаційно-пошуковою системою, але й сервісом підтримки наукових досліджень, забезпечуючи інтеграцію доробку українських вчених у світову цифрову інфраструктуру знань.

UDC 004.822:004.65+001.89

Liudmyla Konoval,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1501-4427>,

Ph. D. in Social Communications, Head of department,

Department of technologies of electronic scientific and information service,

Institute of Information Technologies,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: konoval@nbuv.gov.ua

**TOOLKIT OF THE INFORMATION PORTAL
"SCIENCE OF UKRAINE: ACCESS TO KNOWLEDGE"
FOR THE ACTIVITIES OF SCIENTISTS**

The specifics of the content and search tools of the information portal "Science of Ukraine: access to knowledge" as a support service for scientific research are characterized. The structure of the portal and its relationship with the databases of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine are described.

Keywords: information portal "Science of Ukraine: access to knowledge", research support services, research infrastructure, scientific library.

УДК027.54(477-25)НБУВ:025.173:[050:55:001.32(477)]"192"-047.76

Косенко Олена Віталіївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7768-4733>,

молодша наукова співробітниця,

відділ комплексного опрацювання документів,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна,

e-mail: kosenko@nbuv.gov.ua

**ЖУРНАЛ «УКРАЇНСЬКІ ГЕОЛОГІЧНІ ВІСТІ»
У ФОНДАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Проаналізовано історію створення, мету та завдання видання Української Академії наук «Українські геологічні вісті. (Бюлетень Геологічної секції Української Академії наук)».

Ключові слова: ретроспекція, Українська Академія наук, журнал «Українські геологічні вісті», академічна періодика, геологічні науки.

Перші десятиліття існування Української Академії наук (нині Національна академія наук України) (1920–1930) характеризуються активним розвитком друкованих періодичних видань.

На полицях основного та підсобного фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) зберігаються академічні періодичні видання, які виходили на території України з 20-х років минулого століття – це понад 300 назв журналів та продовжуваних видань.

У доповіді звернемо увагу на академічне видання «Українські геологічні вісті. (Бюлетень Геологічної секції Української Академії

наук)» («Bulletin de la Section geologique de l'Academie des Sciences d'Ukraine»), яке виходило на початку 20-х років минулого століття в Україні. Тогочасна академічна періодика досі повністю не вивчена, тому потрібно зробити доступною інформацію про наявність видань у електронній базі НБУВ. На сьогодні користувач має змогу знайти академічне видання тільки в картковому каталозі. Більшість цих видань на сьогодні є рідкісними.

Нами було опрацьовано видання з фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, яке пройшло повну звірку фонду de visu за весь період зберігання. Не всі важливі деталі історія видання вдалося з'ясувати, проте чимало невідомих подій, джерел, дат та імен, зв'язків між окремими подіями, спадкоємність видань тощо ми змогли віднайти й повернути із забуття.

Починаючи з перших років існування Української Академії наук працюють науково-дослідні заклади, які займаються збиранням, дослідженням і виданням матеріалів у різних галузях природничих наук. Геологічна секція була заснована у Відділі Природничих наук Українського Наукового товариства в Києві, яка у 1921 р. об'єдналась з Українською академією наук. Почесний голова Геологічної Секції – академік П. А. Тутківський, секретар – академік В. В. Різниченко. Існувала без коштів. Діяльність Геологічної Секції полягала в наукових засіданнях, де протягом існування секції заслухано понад 100 наукових доповідей з різних галузей геологічних наук. Крім того, представники Геологічної секції безпосередньо брали участь в організації наукових з'їздів, нарад тощо.

У 1923 р. відбулася нарада Геологічної секції при відділі УАН, на якій обговорювалося питання започаткування видання «Українських геологічних вістей» («Бюлетень Геологічної Секції»), і було намічено його програму. Це видання готувалося в Києві силами Геологічної секції при відділі УАН. В історичних розвідках зазначається, що ініціатором появи видання був Павло Аполлонович Тутковський – пізніше головний редактор видання. Павло Аполлонович Тутковський (1858–1930) – видатний український геолог-дослідник, доктор мінералогії і геогнозії, доктор географії, професор, академік Української академії наук, один із основоположників геології і географії України.

Оскільки старт видання випав на роки гноблення УАН, довго воно не протрималося. Видано лише два числа «Українських геологічних вістей» (Шифр НБУВ Ж21855). Незважаючи на всі

труднощі, перше число журналу вийшло друком у травні 1923 р. обсягом 20 сторінок. Після появи першого тому виявилось, що «Вісті» мають слабку матеріальну базу. Друге число було видано у травні 1924 р. обсягом 35 сторінок, воно ж стало й останнім. Обидва числа видано за редакцією і авторською участю П. А. Тутковського.

Загалом було представлено 5 статей (Ч. 1 – 2 статті, Ч. 2 – 3 статті.), авторами яких є відомі вчені: академік П. Тутковський, професори Є. Оппоків, В. І. Крокос, М. Світальський, Л. Красівський. Інформував журнал про наукову діяльність геологів, містив хроніку, некрологи. У кожному номері був список нової літератури, що могла зацікавити членів Геологічної секції (книги відповідного науково-геологічного напрямку та книги і журнали для широкого кола читачів, що їх отримувала редакція «для одзиву»). Також видання інформувало читачів про діяльність Геологічної секції, друкувало її звіти, а також дослідчі праці в Геологічному кабінеті УАН. «Вісті» друкували матеріали щодо нових фактів з геології, присвячені геологічним розробкам на території України, перелік геологічних праць.

Серед них є статті доволі відомих згодом дослідників. У 1-му числі «Українських геологічних вістей» надрукована стаття П. А. Тутковського «Пекуча потреба геології на Україні» (с. 10–11), в якій охоплюються проблеми регіональної та динамічної геології та закликається до заснування в кожній місцевості музеїв, куди будуть передаватися різні випадкові геологічні знахідки.

Примітною у 2-му числі є стаття відомого українського геолога, доктора геологічних наук, професора Володимира Івановича Крокоса (1889–1936) «Четвертинні поклади Одеського району» (с. 1–10), в якій розповідається про гідрогеологічні дослідження і вивчення ґрунтів на материнських (головне четвертинних) породах півдня України (околиць Одеси).

У книгосховищі НБУВ знаходяться обидва числа «Українських геологічних вістей», які мають обов'язковий примірник і розташовані на полицях НБУВ в архівному зберіганні та внесені до електронну базу даних Бібліотеки.

UDC027.54(477-25)НБУВ:025.173:[050:55:001.32(477)]"192"-047.76

Olena Kosenko,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7768-4733>,

Junior Researcher,

Department of Complex Processing of Documents,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
e-mail: kosenko@nbul.gov.ua

**THE PERIODICAL "UKRAINIAN GEOLOGICAL NEWS"
IN THE FUNDS OF THE V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY
OF UKRAINE**

The history of the creation, purpose and tasks of the Ukrainian Academy of Sciences' periodical "Ukrainian Geological News. (Bulletin of the Geological Section of the Ukrainian Academy of Sciences)" are considered.

Keywords: retrospection, Ukrainian Academy of Sciences, journal "Ukrainian geological news", All-Ukrainian Academy of Sciences, academic geological edition, geological periodicals.

УДК 027.7:37.8:021.63](477)

Кропочева Наталія Миколаївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7025-8272>,

наукова співробітниця,

відділ науково-освітніх інформаційних ресурсів,

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського,

Київ, Україна

e-mail: veritas59@i.ua

**МЕХАНІЗМИ ІНТЕГРАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ТА
ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МЕРЕЖІ
ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК У КОНТЕКСТІ
ВПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ ВІДКРИТОЇ НАУКИ**

Розглянуто діяльність наукових бібліотек закладів вищої освіти, учасників мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України в руслі концепції Відкритої науки, базові положення якої відображено в Національному плані щодо відкритої науки.

Ключові слова: Відкрита наука, Національний план щодо відкритої науки, мережа освітянських бібліотек, наукові бібліотеки закладів вищої педагогічної освіти.

Метою заявленої доповіді авторка визначає такі дослідницькі завдання: проведення та представлення результатів контент-аналізу

впровадження базових положень Відкритої науки у дослідницькій діяльності мережі освітянських бібліотек НАПН і МОН України.

Найбільш репрезентативно зазначений контекст відображено в діяльності наукових бібліотек закладів вищої освіти (ЗВО), які володіють найбільш потужним науковим, дослідницьким та освітнім потенціалом, а, відтак, є ключовими суб'єктами Відкритої науки (Open Science), адже вони поєднують продукування наукового знання, відкритість і прозорість дослідницьких процесів, сприяють розвитку наукової діяльності та збереженню академічних цінностей, таких як доброчесність, розвиток дослідницької інфраструктури, «запровадження відкритої науки як норми наукової діяльності».

Під інфраструктурою Відкритої науки розуміється «віртуальна або фізична дослідницька інфраструктура загального користування (включаючи основне наукове обладнання, колекції, журнали та платформи відкритого доступу до публікацій, сховища, архіви, відкриті бібліометричні та наукометричні системи, що використовуються для оцінки та аналізу різних галузей науки)». Визначення інфраструктури Відкритої науки подано в редакції проєкту Концепції Відкритої науки, що оприлюднено на сайті Інституту вищої освіти НАПН України для обговорення.

Для визначення пріоритетних напрямів впровадження цілей Відкритої науки в закладах вищої освіти, наукові бібліотеки яких є учасниками мережі освітянських бібліотек НАПН України та МОН України, виокремлено і сформовано вибірку, до якої ввійшли дванадцять закладів вищої педагогічної освіти. Критеріями або узагальненими показниками ефективності дослідницької інфраструктури обрано такі компоненти її функціонування: сервіси, що забезпечують відкритий доступ до публікацій; сервіси для зберігання та управління відкритими даними досліджень. Встановлення використання того чи іншого сервісу відбувається шляхом фіксації наявності логотипу чи банера певного сервісу.

Контент-аналіз інформаційного представлення компонентів дослідницької інфраструктури шляхом фіксації на сайтах наукових бібліотек ЗВО або на вебпорталах самих установ уможливив такі висновки: по-перше, більшість наукових бібліотек ЗВО тяжіють до розроблення розділів або рубрик «Інституційний репозитарій»; розділи «Корисні ресурси» ознайомлюють з сервісом «Бібліометрика української науки» та реєстрами «Науковці України», ORCID; зупиняючись на змістовій складовій проведеного дослідження,

звернемо увагу на рівень і способи інформаційної репрезентації бібліометричних та наукометричних платформ та сервісів, що обираються фахівцями бібліотек самостійно з огляду на вимоги та потреби наукової спільноти у певних ресурсах та сервісах; і, по-друге, концепція Відкритої науки має певну асиметричну направленість та репрезентацію в діяльності наукових бібліотек ЗВО, учасників мережі освітянських бібліотек, орієнтовану на функціонування інституційних репозитаріїв.

Зважаючи на наявність затвердженого Національного плану щодо Відкритої науки, провідними тенденціями у діяльності наукових бібліотек закладів вищої освіти в частині впровадження ними принципів та ключових чинників Відкритої науки, є розміщення у відкритому доступі наукових результатів та науково-технічної інформації, отриманої під час здійснення фундаментальних та прикладних наукових досліджень і надання відкритого доступу до міжнародних електронних баз даних наукової інформації.

UDC 027.7:37.8:021.63](477)

Nataliia Kropocheva,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7025-8272>,

Researcher,

Department of Scientific and Educational Information Resources,

V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: veritas59@i.ua

MECHANISMS OF INTEGRATION OF EDUCATIONAL AND RESEARCH ACTIVITIES OF THE NETWORK OF EDUCATIONAL LIBRARIES IN THE CONTEXT OF IMPLEMENTATION OF THE OPEN SCIENCE CONCEPT

The article deals with the activities of scientific libraries of higher education institutions, members of the network of educational libraries of the Ministry of Education and Science of Ukraine and the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine in the context of the Open Science concept.

Keywords: open science, National Plan for Open Science, network of educational libraries, scientific libraries of higher education institutions.

УДК 001.8:004.891

Крючин Андрій Андрійович,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5063-4146>,

доктор технічних наук, заступник директора,

Інститут проблем реєстрації інформації,

Національна академія наук України,

Київ, Україна,

e-mail: kryuchyn@gmail.com

Гарагуля Сергій Сергійович,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5564-9494>,

кандидат наук із соціальних комунікацій,

старший науковий співробітник,

відділ інформаційно-комунікаційних технологій,

Інститут інформаційних технологій,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна,

e-mail: garagulia@nbuv.gov.ua

Манько Дмитро Юрійович,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-1848-2952>,

кандидат фізико-математичних наук,

старший науковий співробітник,

Інститут проблем реєстрації інформації,

Національна академія наук України,

Київ, Україна,

e-mail: dmitriy.manko@gmail.com

АНАЛІЗ НОВИХ ПІДХОДІВ ДО ПОШУКУ ІНФОРМАЦІЇ В НАЦІОНАЛЬНИХ БАЗАХ НАУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Обґрунтовано перспективність використання різних баз даних наукової інформації для виявлення тенденцій розвитку наукових досліджень у конкретних галузях знань та ідентифікації колективів авторів, що працюють у визначених напрямках наукових досліджень.

Ключові слова: інформаційний пошук, бібліотечні електронні ресурси, наукометрія, наукові колаборації, реферативна база даних «Україніка наукова».

Національні бази наукової інформації, включаючи реферативні бази даних, відкривають широкі можливості для розробників нових *алгоритмів* пошуку партнерів для спільних досліджень, ідентифікації

вчених, що активно працюють у визначених галузях, а також допомагають знаходити фахівців, які можуть сприяти вирішенню завдань з розробки нових продуктів. Використання реферативної бази даних «Україніка наукова» продемонструвало значну ефективність у проведенні аналізу оцінювання наукового потенціалу дослідників в Україні. Технологія пошуку необхідної інформації у цій базі значно спрощується завдяки інтегрованості до комплексу повнотекстових і бібліометричних ресурсів НБУВ та до інформаційно-пошукової системи «Бібліотека наукометрії» (керівник розробки – проф. Д. В. Ланде), що дозволяє встановлювати динаміку публікацій, зв'язки між авторами публікацій та термінами запиту.

Прикладом інформаційного пошуку в реферативній базі даних «Україніка наукова» є результати пошуку за запитом «безпілотні літальні апарати». За період з 2016 по 2023 рік було знайдено 249 записів (2023 – 30, 2022 – 23, 2021 – 47, 2020 – 44, 2019 – 49, 2018 – 25, 2017 – 21, 2016 – 10), більшість з яких представлені публікаціями у фахових журналах України. Варто відзначити зростання кількості публікацій з роками. Аналіз зв'язків між авторами публікацій показав, що дослідження в цьому напрямі активно проводяться в університетах України та інститутах Національної академії наук України.

Для оцінки повноти інформаційного пошуку також був проведений пошук за тим самим запитом «безпілотні літальні апарати» у базі даних Google Scholar. За аналогічний період (2016–2023 роки) було знайдено 3963 записи (2023 – 985, 2022 – 590, 2021 – 647, 2020 – 584, 2019 – 410, 2018 – 350, 2017 – 310, 2016 – 180), більшість з яких є публікаціями у матеріалах конференцій різного рівня та збірках наукових праць закладів вищої освіти України. Цей пошук підтвердив швидке зростання загальної кількості публікацій у цьому технічному напрямі та розширення галузей застосування безпілотних літальних апаратів, що свідчить про актуальність цього наукового напрямку.

На сцену виступив новий напрям застосування безпілотних літальних апаратів – використання роїв дронів. Фахівці вважають, що ця технологія кардинально змінює характер воєн і призводить до так званої «дронізації» конфліктів. Аналіз результатів пошуку у базі даних рефератів arXiv за запитом «unmanned aerial vehicles» з використанням інформаційно-пошукової системи «Бібліотека наукометрії» (керівник розробки – проф. Д. В. Ланде) також показав

значну кількість публікацій у цьому напрямку – 2151, більшість з яких опублікована в період з 2016 по 2023 роки. Широка географічна розповсюдженість авторів свідчить про активну участь фахівців з різних країн у вирішенні цієї проблеми.

Прикладом дедалі частішого застосування технологій штучного інтелекту є інноваційна платформа *scite.ai*, яка служить для аналізу наукових публікацій з використанням технології «розумних цитувань». Ці цитування не лише вказують на джерела, але й класифікують їх як підтримуючі, суперечливі або згадані в контексті обговорюваних тверджень. Платформа використовує глибоке навчання для аналізу контексту та достовірності цитувань, що дозволяє науковцям краще оцінювати науковий вплив та надійність досліджень. *Scite.ai* значно спрощує процес верифікації даних і надає нові інструменти для аналізу літератури, що підвищує якість академічних досліджень і публікацій.

Приклад використання «*Scite.ai*». У настройках *аналізованого тексту* було встановлено «надавати коротку відповідь», запит був «UAV in military activity» :

Безпілотні літальні апарати (БПЛА) отримали значну популярність у військових операціях завдяки своїй універсальності та можливому застосуванню. Вони використовуються для розвідки позицій противника, складів зброї та військової техніки, а також надання тактичної підтримки та гуманітарної допомоги (<https://doi.org/10.14311/ap.2024.64.0059>). БПЛА здатні виконувати небезпечні та складні місії, що робить їх цінними інструментами у військових і цивільних сферах (<https://doi.org/10.30518/jav.777483>). Їхня маневреність і доступність роблять їх ідеальними для систем бездротового зв'язку (<https://doi.org/10.1109/lcomm.2016.2633248>). Крім того, БПЛА відіграють вирішальну роль в інформаційній війні через бойові рейси, розвідку та військові удари (<https://doi.org/10.3390/rs13214377>). Збільшення використання БПЛА у військових і комерційних операціях призвело до глобальної революції, привернувши увагу різних інженерних дисциплін до вирішення складних завдань (<https://doi.org/10.3390/aerospace10050487>).

Незважаючи на те, що пошукові системи зі штучним інтелектом здатні здійснити революцію у пошуку інформації в Інтернеті, необхідно також враховувати низку проблем та обмежень. Одна з найбільших проблем – здійснюється аналіз лише

найбільших англомовних баз наукових публікацій. Отже, необхідно враховувати можливість пошуку інформації у неангломовних базах даних.

UDC 001.8:004.891

Andriy Kryuchyn,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5063-4146>,

Doctor of Technical Sciences, Deputy Director,

Institute for Information Recording,

National Academy of Sciences of Ukraine,

Kyiv, Ukraine,

e-mail: kryuchyn@gmail.com

Serhii Harahulia,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5564-9494>,

Ph. D., Senior Researcher,

Department of Information and Communication Technologies,

Institute of Information Technologies,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine,

e-mail: garagulia@nbuv.gov.ua

Dmytro Manko,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-1848-2952>,

Ph. D., Senior Researcher,

Institute for Information Recording,

National Academy of Sciences of Ukraine,

Kyiv, Ukraine,

e-mail: dmitriy.manko@gmail.com

ANALYSIS OF NEW APPROACHES TO SEARCHING FOR INFORMATION IN NATIONAL DATABASES OF SCIENTIFIC INFORMATION

Substantiated the potential of leveraging diverse scientific information databases for analyzing and assessing of emerging trends in scientific research across various knowledge domains, as well as the collaborative efforts of author teams dedicated to specific research directions.

Keywords: information search, library electronic resources, scientometrics, scientific collaborations, reference database “Ukrainika Scientific”.

УДК 001.891

Кубко Анастасія Юрїївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6421-5105>,

молодша наукова співробітниця,

відділ бібліометрії та наукометрії,

Інститут інформаційних технологій,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна,

e-mail: anastasiya.kubko@gmail.com

ДОСЛІДЖЕННЯ ВНУТРІШНЬОЇ МІГРАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНИХ ВЧЕНИХ ШЛЯХОМ РОБОТИ З БІБЛІО - І НАУКОМЕТРИЧНИМИ ПЛАТФОРМАМИ

Розглянута науко- та бібліометрична складова наслідків внутрішніх міграційних процесів вітчизняних науковців. Представлена оригінальна методика фіксації й оцінки внутрішньої наукової міграції, надані рекомендації щодо модернізації вітчизняних бібліометричних платформ.

Ключові слова: внутрішня наукова міграція, російська збройна агресія проти України, Бібліометрика української науки, Науковці України, Scopus, Web of Science, ORCID, бібліо- та наукометричні платформи.

Міграційний фактор від початку існування незалежної України зумовлює вплив на функціонування наукових установ і науково-інтелектуальний потенціал держави загалом. Зокрема, через інтелектуальну міграцію (також – міграція науковців, наукова міграція) в 1992–2008 рр. Україну залишило майже 700 докторів наук і понад 1,2 тис. кандидатів наук. Соціальна криза, обумовлена початком збройної російської агресії в 2014 р., зменшення фінансування наукових установ у 2016 р. і початок повномасштабного вторгнення в лютому 2022 р. посилили наявні міграційні хвилі і змінили їх характер – окрім зовнішньої (еміграція), посилились процеси міжрегіональної, внутрішньої міграції науковців, яка тимчасово зазнала спаду після здобуття незалежності країни. Хоча ці процеси традиційно фіксуються в Україні в рамках соціально-демографічних досліджень і розглядаються як суто негативний фактор якісного і кількісного «відтоку мізків», їх ознаки було виявлено також і в рамках проведення вітчизняних бібліо- та наукометричних досліджень по вивченню стресової реакції академічного товариства, а сучасний західний підхід до проблеми

наукової міграції наразі передбачає переосмислення через посилення глобалізаційних процесів і об'єднання академічного простору, що дозволяє розглядати індивідуальний академічний доробок вченого як здобутки глобальної науки, а також через те, що з точки зору менеджменту зміна місця роботи є одним із факторів, що обумовлюють успішність кар'єри робітника.

Задля конкретизації місця внутрішньої міграції серед факторів, що впливають на бібліометричні та наукометричні аспекти професійної діяльності науковця; вивчення і оцінки спроможностей бібліометричних платформ щодо її моніторингу і репрезентації; розробки альтернативних методик її фіксації і оцінки та закладання, таким чином, підвалин для подальшого перегляду ролі «відтоку мізків» в умовах сучасного глобалізованого світу була проведена низка досліджень з використанням вітчизняних та зарубіжних бібліометричних платформ та реєстрів. Як джерельна база досліджень використовувались дані, отримані при рутинному оновленні профілів вчених і наукових установ в системі «Бібліометрика української науки» (БУН), під час яких рандомно були обрані декілька наукових установ різної спрямованості і приналежності для більш поглибленого дослідження структури внутрішньої міграції. Облік і аналіз афіліаційних змін були здійснені згідно інформації, заявленої в профілі науковця в реєстрі «Науковці України», що за можливості була доповнена інформацією з інших джерел (ORCID, Scopus, Web of Science, Google Scholar, БУН). Розподіл на групи в межах наукової установи проводився за наявністю і видом наукового ступеню у вченого та наявністю ознак його наукової мобільності (згадка про афіліаційні зміни та/чи захист дисертації на базі іншої наукової установи) окремо для кожної сотні позицій в рейтингу за індексом Гірша у БУН, після чого особи, щодо яких був підтверджений факт зміни населеного пункту академічної діяльності, додатково розподілялись на підгрупи за локалізацією наукових установ на момент збору даних, що дозволило виявити, обрахувати і оцінити шляхом порівняльного аналізу: наявність процесу внутрішньої міграції в обраній установі і її структуру; схильність науковця до внутрішньої міграції відносно наявності і виду наукового ступеня. Окремо вивчались спроможність бібліометричної платформи/реєстра фіксувати феномен внутрішньої інтелектуальної міграції і слугувати джерельною базою для його досліджень і оцінки, на основі чого були розроблені попередні

рекомендації щодо моніторингу і обліку внутрішньої міграції українських вчених.

Результати дослідження дозволяють констатувати, що: публікаційна активність українських вчених загалом зазнала спаду з початком активної фази російського вторгнення; спад стосується всіх галузей науки і фіксується як у установ на тимчасово окупованих територіях (ТОТ) чи в зонах ведення активних бойових дій (ЗБД), так і в інших частинах країни; афіліаційні зміни вітчизняних науковців загалом і внутрішню інтелектуальну міграцію зокрема можливо зафіксувати і оцінити за допомогою даних з бібліометричних БД і реєстрів; внутрішня міграція була і є присутньою серед науковців України, незалежно від того, є наукова установа установою-донором чи реципієнтом, і відбувається як з установ на ТОТ/ЗБД, так і з установ на іншій території України; російська збройна агресія посилила процеси внутрішньої міграції; найбільш мобільними серед науковців є доктори та кандидати наук; особи без наукового ступеня зрідка тяжіють до афіліаційних змін; найбільш активно змінюють афіліацію особи з більш високим індексом Гірша. Для підтвердження, чи сприяють бойові дії посиленню переважного відтоку осіб із науковим ступенем, чи це є локальним трендом для установ-реципієнтів, необхідні подальші дослідження із розширенням вибірки.

Серед бібліометричних платформ і реєстрів найбільш зручно, повноцінно і адекватно репрезентують афіліаційні зміни реєстр «Науковці України» та ORCID. Зручність хронологічної репрезентації у БД Scopus обмежена низькою присутністю вітчизняних науковців і цій базі, WoS не дає змогу отримувати хронологію змін і також наразі обмежена низькою представленістю українських вчених. Зважаючи на те, що репрезентація в ORCID залежить від вчасності і повноти внесення даних автором профілю, для проведення подальших досліджень внутрішньої інтелектуальної міграції більш перспективним в плані співвідношення можливостей і результативності вважається реєстр «Науковці України», в який потрібно довести інформацію про зміну науковцем афіліації в хронологічному порядку із вказанням років перебування в певній установі, із кінцевою репрезентацією даних в науково-аналітичній системі БУН.

Згідно з результатами досліджень, слід вважати, що афіліаційні зміни серед українських вчених загалом, ймовірно, пов'язані із

більшою науковою успішністю науковця. Особливості процесів міграції у військовий час та їхній вплив на інтелектуальний потенціал держави, наукової установи і самого вченого потребують поглибленого вивчення. Подальша оцінка результатів досліджень має відбуватися із залученням спеціалістів інших дотичних до вирішення проблеми міграції галузей.

UDC 001.891

Anastasiia Kubko,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6421-5105>,

Junior Researcher,

Department of Bibliometrics and Scientometrics,

Institute of Information Technologies,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine,

e-mail: anastasiya.kubko@gmail.com

STUDY OF INTERNAL MIGRATION OF UKRAINIAN SCIENTISTS USING BIBLIO - AND SCIENTOMETRIC PLATFORMS

The scientific and bibliometric component of the consequences of internal migration of Ukrainian scientists is considered. An original methodology for recording and assessing internal scientific migration is presented, and recommendations for modernizing domestic bibliometric platforms are given.

Keywords: internal scientific migration, Russian armed aggression against Ukraine, Bibliometrics of Ukrainian Science, Scientists of Ukraine, Scopus, Web of Science, ORCID, biblio- and scientometric platforms.

УДК 001.891+001.92]:004.891-047.44

Кудименко Лілія Григорівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2322-3173>,

молодша наукова співробітниця,

відділ наукової організації електронних інформаційних ресурсів,

Інститут інформаційних технологій,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: kudymenko@nbuv.gov.ua

PARTICIPATION REPORTS – ЦІННИЙ ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ НАУКОВИМИ ПУБЛІКАЦІЯМИ

Розглянуто новий сервіс – Participation Reports від Crossref, що пропонує інструменти для аналізу взаємодії з науковими публікаціями. Зазначено основні функції та алгоритм роботи. Обґрунтовано важливість використання для успішного поширення наукових знань.

Ключові слова: Participation Reports, Crossref, метрики участі, наукова репутація, публікаційна стратегія.

Найважливішим фактором розвитку сучасної науки є впровадження інноваційних технологій для прискорення та полегшення процесу наукових досліджень.

Одним із таких інструментів є цифрові ідентифікатори об'єктів (DOI) для наукових публікацій, що спрощує їх пошук та цитування. Ключова роль у цьому аспекті належить одній з найавторитетніших у науковій спільноті асоціацій – Crossref. Це провідна некомерційна організація, що надає послуги з реєстрації цифрових ідентифікаторів (DOI), забезпечуючи стабільні посилання на публікації та надаючи інструменти для аналітики й інтеграції даних.

Crossref динамічно розвивається, постійно пропонує нові сервіси та надає широкий спектр інструментів для управління науковими публікаціями і покращення їх видимості.

На сьогоднішній день все більшої популярності набуває сервіс Participation Reports від Crossref, призначений для аналізу участі та взаємодії з науковими публікаціями, що дозволяє авторам, видавцям та дослідникам краще розуміти та керувати своїм внеском у наукову спільноту.

Основні функції Participation Reports:

1. Аналіз публікацій та цитування

Participation Reports надає звіти про публікації, зареєстровані через Crossref. Це дані про те, скільки разів публікацію було згадано або процитовано, а також інформація про взаємодії з іншими публікаціями. Звіти допомагають авторам та видавцям відстежувати вплив їхньої роботи у світовій науці.

2. Метрики участі

Сервіс дозволяє отримувати метрики участі, такі як кількість завантажень, переглядів та кліків за публікаціями, що дає уявлення про те, як публікації сприймаються читачами та наскільки вони потрібні. Ці дані можуть бути корисними для оцінки ефективності публікацій та розуміння інтересу до них у різних наукових та професійних колах.

3. Звіти з DOI

Participation Reports надає звіти щодо конкретних DOI, дозволяючи користувачам аналізувати інформацію по окремих публікаціях. Це дані про час публікації, географічний розподіл читачів та джерела трафіку. Такі звіти допомагають виявити тенденції та визначити успішні стратегії поширення наукового контенту.

4. Інтеграція з іншими сервісами Crossref

Participation Reports інтегрується з іншими сервісами Crossref, такими як Crossref Metadata Search та Crossref Event Data. Це дозволяє отримувати повніше уявлення про вплив та поширення публікацій, а також легко зіставляти дані з іншими метриками та джерелами інформації.

Сервіс дозволяє візуалізувати у відсотковому співвідношенні повноту представлених метаданих для кожної окремої організації та для кожного окремого наукового журналу за такими ключовими елементами:

References	ROR IDs	Text mining URLs
Abstracts	Funder Registry IDs	License URLs
ORCID IDs	Funding award numbers	Similarity Check URLs
Affiliations	Crossmark enabled	

Візуалізація доступна через безкоштовний REST API на сайті Crossref. Для кожного учасника існує окремий звіт про участь, і кожен звіт показує, який відсоток записів метаданих цього учасника включає 11 ключових елементів метаданих. Ці ключові елементи додають контекст і повноту. Учасник може використовувати звіти, щоб самостійно побачити, де є лакуни в метаданих і порівняти свою ефективність з іншими.

Звіти про участь безкоштовні і охоплюють такі типи робіт:

Journal articles	Posted content (including preprints)
Preprints	Reports
Conference papers	Datasets
Books	Standards
Book chapters	Dissertations

Отже, Participation Reports від Crossref є цінним інструментом для аналізу та управління науковими публікаціями:

- для авторів та дослідників надає інструменти для моніторингу та керування їх науковою репутацією;

- видавці та наукові організації можуть використовувати дані для оптимізації своїх публікаційних стратегій;
- метрики, що надає Participation Reports важливі для оцінки наукового впливу публікацій;
- дослідники та видавці мають змогу відстежувати вплив відкритого доступу до публікацій на їхню видимість та взаємодію.

Використання даного сервісу сприяє більш обґрунтованому прийняттю рішень, покращенню наукової репутації та підвищенню ефективності комунікації з науковою спільнотою.

UDC 001.891+001.92]:004.891-047.44

Liliia Kudymenko,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2322-3173>,

Junior Researcher,

Department of Scientific Organization of Electronic Information Resources,

Institute of Information Technologies,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine,

e-mail: kudymenko@nbuv.gov.ua

PARTICIPATION REPORTS – A VALUABLE TOOL FOR MANAGING SCIENTIFIC PUBLICATIONS

A new service from Crossref, which offers tools for analyzing interaction with scientific publications – Participation Reports – is introduced. The main functions and the work algorithm are specified. The importance of use for the successful dissemination of scientific knowledge is substantiated.

Keywords: Participation Reports, Crossref, participation metrics, scientific reputation, publication strategy.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:004.65УКРАЇНІКА]:001.891]-047.44

Лакhtarина Наталія Василівна,

ORCID <http://orcid.org/0000-0001-5617-0373>,

молодша наукова співробітниця,

відділ наукового формування національних реферативних ресурсів,

Інститут інформаційних технологій,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна,

e-mail: Lakhtarina@nbuv.gov.ua

КОНТЕНТ ТА ІНСТРУМЕНТАРІЙ РЕФЕРАТИВНОЇ БАЗИ ДАНИХ «УКРАЇНІКА НАУКОВА»: ПЕРЕВАГИ ДЛЯ НАУКОВЦІВ

Розглянуто поширення цифровізації та роль в цьому процесі бібліотек. Обґрунтовано специфіку контенту та пошукового інструментарію реферативної бази даних «Україніка наукова».

Ключові слова: цифровізація, реферативні ресурси, науковий контент, база даних «Україніка наукова».

Стрімке поширення цифровізації в сучасному світі і, зокрема, в Україні обумовлено, з одного боку, потребою впровадження новітніх засобів комунікації, з іншого боку – зручністю для користувачів, оскільки це забезпечує отримання послуг з рівними можливостями для всіх, має економічну перевагу та надає доступ до послуг з будь-якої місця, де є Інтернет. Важливу роль у процесі цифровізації відіграють наукові бібліотеки, куди надходить великий масив інформації, зокрема в електронному вигляді, яку необхідно упорядкувати, систематизувати, щоб забезпечити якісний доступ на всіх носіях інформації. Науковці, що працюють над впровадженням цифровізації у бібліотечній діяльності, виокремлюють серед сучасних тенденцій подальший розвиток мобільно-орієнтованих засобів та інформаційно-комунікаційних технологій доступу до баз даних.

Єдиною загальнодоступною інформаційно-аналітичною базою, що надає цілісне уявлення про наукове середовище України, відображає потенціал її науки з різних галузей знань є реферативна база даних (РДБ) «Україніка наукова», яка започаткована в 1998 р. та постійно вдосконалювана відповідно до вимог часу. Серед переваг РБД можна виокремити такі: відкритість доступу, значний термін ретроспекції, щоденне оновлення бази новими записами, зручний пошуковий інтерфейс, верифікований контент та посилання на повнотекстові ресурси, що відкривають шлях до подальшої навігації. Вільний доступ до бази даних надає можливість користувачеві в режимі 24/7 працювати з записами, що особливо актуально під час воєнного стану, оскільки вирішує проблеми безпеки, економії часу та ресурсів. Протягом 25-річного періоду існування бази сформовано, здійснено аналітико-синтетичну обробку, відредаговано та оприлюднено 835450 записів з різних першоджерел (монографій,

посібників, підручників, авторефератів дисертацій, матеріалів конференцій, статей з наукових журналів) та різних галузей знань.

Для науковців-користувачів найсуттєвішими перевагами є пошуковий інтерфейс та контент РДБ. Інтерфейс користувача РБД передбачає зручну взаємодію науковця з реферативними записами. Основу галузевої рубрикації створюють тематичні розділи Рубрикатора НБУВ, одним із джерел формування записів реферативної інформації є опрацьовані за стандартною бібліотечною технологією бібліографічні описи українських наукових видань, що надходять до бібліотеки переважно як обов'язковий примірник видань України. Система пошуку РБД уможливує використання різних пошукових елементів: прізвище автора (редакторів, укладачів), назву документа, ключові слова (як правило, це терміни з тексту), назву періодичного видання, індекс Рубрикатора НБУВ, рік видання. Для спеціального відбору інформації, що відповідає вузькотематичним запитам, доцільно застосувати розширений пошук, який дозволяє скористатись ключовими словами з назви видання чи тексту реферату, перейти за посиланнями на повні тексти матеріалів, або ж скористатись посиланням «знайти подібні». Якщо ж користувач хоче переглянути всі документи на дану тематику, найбільш інформативним є пошук за тематичним рубрикатором.

У 2021 р. впроваджено новий технологічний алгоритм наповнення та розроблено додатковий інструмент пошуку – тематичний навігатор. За період свого існування він зарекомендував себе як найбільш затребуваний та може слугувати першою ланкою відбору матеріалу за певною тематикою, а також буде зручним та інформативним для наукометричних досліджень. Наприклад, на злободенну тему: зробивши запит за рубрикою «Військова справа», виявимо, що на середину 2024 року в базі є 10101 запис; можна дослідити, що саме на цю тему з'являються нові періодичні видання, як-от новий журнал «Military science», який виходить з 2023 р. Статті журналу є актуальними для військових, науковців, широкого кола зацікавлених – можна знайти обґрунтовані вченими відповіді на питання причин, проблем, перебігу, перспектив закінчення війни, а не довірятись фейкам, що здебільшого шкодить суспільству.

За тематикою «Бібліотеки. Бібліотечна справа» в тематичному рубрикаторі за цей самий період зафіксовано в 2 рази менше реферативних записів – 5480, які здебільшого висвітлюють питання трансформації бібліотечної діяльності в цифрову епоху. Відділ

наукового формування національних реферативних ресурсів на основі матеріалів, наявних в РБД, працює над реферативним оглядом на тему «Цифрові ресурси в умовах війни», де буде оприлюднено важливі проекти, обґрунтовано оптимальні вирішення питання зберігання та надання інформації. Це доводить, що у РБД є актуальний контент з будь-якої проблеми, та дана база є структурованим інтелектуальним продуктом для забезпечення різних користувацьких запитів.

В ІТ-індустрії бази даних – це цифрове сховище інформації з відповідним контентом, пов'язаним посиланнями з іншими відповідними об'єктами. Контент РБД вирізняється не тільки експертним доббором і верифікацією джерел, а й сформований з застосуванням власне наукового (академічного) стилю, мета якого полягає в знаходженні та представленні нових знань та відкриттів. Мовні засоби даного стилю спрямовані на точне розкриття теми, а текст чітко структурований, характеризується послідовністю, логічністю та стислістю подання інформації, насичений термінами та стійкими термінологічними словосполученнями. Реферати побудовані з урахуванням психолого-лінгвістичного аспекту, щоб привернути увагу та запам'ятатись, для цього особливе інформаційне навантаження спрямоване на дієслова та дієслівні форми, які вказують на результат дослідження, як-от: *обґрунтовано, розкрито, визначено, запропоновано* тощо.

РБД працює за алгоритмом порталу знань, де в єдиній точці доступу з використанням пошукового інструментарію, наукового контенту та пов'язаних даних можна швидко знайти інформацію та відібрати найрелевантніший матеріал для подальших досліджень. Отже, для сучасного науковця РБД є зручним інструментом для наукової роботи. Зручний пошук інформації та її представлення стисло й з урахуванням суті забезпечує якісний інтегрований індивідуальний сервіс засобами РБД.

UDC 027.54(477-25)НБУВ:004.65УКРАЇНКА]:001.891]-047.44

Nataliia Lakhtarina,

ORCID <http://orcid.org/0000-0001-5617-0373>,

Junior Researcher,

Abstracting Department,

Institute of Information Technologies,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: Lakhtarina@nbuv.gov.ua

CONTENT AND TOOLS OF ABSTRACT DATABASE «UKRAINIKA SCIENTIFIC»: BENEFITS FOR SCIENTISTS

Reviewed the spread of digitization and the role of libraries in this process. The peculiarities of the content and search tools of the abstract database «Ukrainika Scientific» were considered.

Keywords: digitalization, reference resources, scientific content, abstract database «Ukrainika Scientific».

УДК 94(477)(051)«1824/1825»

Лощинська Наталія Василівна,

ORCID <http://orcid.org/0000-0001-6535-5863>,

кандидатка філологічних наук, доцентка,

старша наукова співробітниця,

відділ наукового формування національних реферативних ресурсів,

Інститут інформаційних технологій,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: Loschynska@gmail.com

«УКРАИНСКИЙ ЖУРНАЛ»: 200 РОКІВ З ДНЯ ВИХОДУ В СВІТ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ВІДДІЛУ СТАРОДРУКІВ ТА РІДКІСНИХ ВИДАНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО)

Досліджено історію створення та основні напрями діяльності «Українського журналу» на базі вивчення його автури, змістового контенту, відгуків сучасників та оцінок авторитетних сучасних вчених.

Ключові слова: «Український журнал», журналістика, часопис, національна ідентичність, змістовий контент, редактор, автура.

«Український журнал» є одним з перших періодичних видань на території України. Видавався у м. Харків стараннями Харківського імператорського університету в 1824–1825 рр. За цей час побачило світ 48 номерів загальним тиражем 600 примірників. Він не має вузько визначеного спрямування, є дуже розмаїтим, навіть строкатим. На його сторінках поєднались педагогічні, літературознавчі, етико-релігійні, етнографічні, мистецькі, історичні статті, художні тексти. Тут можемо бачити дописи про новітні філософські теорії, відкриття

в різних галузях науки і техніки, архівні матеріали з української історії. Особливу увагу приділено етико-моральним нарисам, оглядам світового мистецтва і мистецтва України, етнографічним описам, відомостям про освіту на Слобожанщині, подіям громадського та культурного життя. Редактором був призначений один з викладачів Харківського університету ад'юнкт Олександр Склабовський. Як зазначається в 10 томі «Енциклопедії історії України», «Видавець журналу дотримувався просвітницької ідеології, прагнучи задовольнити потреби читача передусім в «корисному і приємному». Водночас зміст публікацій передбачав поширення романтичних і релігійно-містичних впливів у суспільстві. З журналом пов'язаний подальший розвиток вітчизняного літературознавства, критики, бібліографії». Дослідження, які стосуються обраної теми, можна поділити на дві групи: загально-оглядові й вузько-спеціальні. До першої входять наукові праці про передумови зародження української преси, про розвиток журналістики початку ХІХ ст. в Україні загалом та на Харківщині зокрема, про роль освітніх закладів у виданні й популяризації газет та журналів. Тут на особливу увагу заслуговують роботи представників старшого покоління науковців

П. Федченка, І. Дея, Д. Багалія, А. Животка. Сучасні дослідники української журналістики, зокрема А. З. Москаленко, М. Романюк продемонстрували новітні методи та цікаві особисті підходи до вивчення питань з теорії та бібліографії журналістики. Про сам «Украинский журнал» окремих досліджень не було виявлено, однак значне місце йому приділив у своїх працях з вивчення української журналістики, у підручниках відомий український журналістикознавець, літературознавець, літературний критик І. Л. Михайлин. «Украинский журнал» став демонстрацією великих творчих потужностей не тільки співробітників та студентів університетського Харкова, а й української інтелігенції того часу загалом. На його сторінках знайшли відображення загальний духовний стан суспільства, схильність українців до сакралізації духовного життя, велике значення церкви в ньому. До значного недоліку слід віднести відсутність авторства у багатьох публікаціях. У кращому разі зазначались ініціали. Це значно ускладнює бачення загальної картини і встановлення цінності видання. Редактор Олександр Склабовський, будучи освіченою людиною свого часу, ад'юнктом Харківського імператорського університету, з одного

боку, намагався задовольнити запити читача в оприлюдненні досягнень різних галузей науки, мистецтва, духовного життя, з іншого, виявляв ретроградність, обережність у своїх поглядах, українських симпатіях, мало друкував праць з історії України і в цілому мало цікавився українством як таким. Видання «Українського журналу» безпосередньо пов'язане з діяльністю першого в Україні університету в м. Харкові. Він видавався з використанням досвіду перших російськомовних часописів – «Харьковській Демокрит» та «Украинский Вестник». Періодичні видання першої половини XIX ст. підготували основу для виникнення національних фахових видань, що стало можливим декількома десятиліттями пізніше. Без сумніву, «Украинский журнал» сприяв духовному пробудженню краю, а відтак і появі в ньому талановитих, активних діячів, готових прикласти сили до розвитку української науки й літератури.

UDC 94(477)(051)«1824/1825»

Natalia Loshchynska,

ORCID <http://orcid.org/0000-0001-6535-5863>,

Candidate of Philological Sciences,

Associate professor, Senior Research Associate,

Department of Scientific Formation of National Reference Resources,

Institute of Information Technologies,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: Loschynska@gmail.com

**"UKRAINSKIY ZHURNAL": 200 YEARS FROM THE DAY IT WAS
FOUND INTO THE WORLD (BASED ON THE MATERIALS OF THE
DEPARTMENT OF OLD PRINTS AND RARE EDITIONS
OF THE V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE)**

The history of creation and the main directions of activity of the "Ukrainian Journal" were studied on the basis of the study of its authorship, meaningful content, reviews of contemporaries and assessments of authoritative modern scientists.

Keywords: "Ukrainian magazine", journalism, magazine, national identity, substantive content, editor, authors.

УДК [004.65: 001.103.2]:027.54(477.83)

Мельник-Хоха Галина Ярославівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7357-2163>,

наукова співробітниця,

відділ бібліотекознавства,

Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника,

Львів, Україна,

e-mail: galja-m@ukr.net

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МЕТАДАНИХ ЯК КЛЮЧОВОГО ІНСТРУМЕНТУ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ ДОСТУПУ, ПОШУКУ ТА УПРАВЛІННЯ ЦИФРОВИМИ КОЛЕКЦІЯМИ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ

Розглянуто використання метаданих у вирішенні проблем цифрових колекцій наукової бібліотеки, таких як доступ, пошук, інтеграція та управління даними. Встановлено, що метадані значно полегшують інтеграцію та управління цифровими ресурсами.

Ключові слова: метадані, бібліографічні дані, MARC21, доступ до інформації, каталогізація, цифрові колекції, управління інформаційними ресурсами.

У всьому світі користувачі все активніше використовують віддалений доступ до бібліотечних каталогів та електронних ресурсів. За цей час бібліотеки України, зокрема ЛННБ України ім. В. Стефаника, накопичили величезний обсяг документної інформації, включаючи друковані та рукописні видання, архівні та картографічні документи, а також мистецькі ресурси, такі як альбоми і фотографії. Наше завдання – забезпечити максимально широкий доступ до цієї спадщини.

Специфіка електронної інфраструктури ЛННБУ ім. В. Стефаника полягає у інтеграції з електронним каталогом, який забезпечує швидкий та захищений режим доступу до цифрових колекцій. Сьогодні цифрові колекції є ключовим елементом національних електронних бібліотек. Проекти оцифрування бібліотечних фондів мають на меті вирішення кількох важливих завдань у сучасних комунікаціях: оптимізацію та розширення доступу до документів, створення єдиної точки доступу до матеріалів різних установ, приєднання до світових цифрових ініціатив та зведених каталогів, таких як WorldCat, World Digital Library, NUCAT,

Еuropeana, віртуальну реконструкцію колекцій фонду бібліотеки, підтримку освітніх та просвітницьких ініціатив, а також надання доступу до унікальних матеріалів (оригіналів архівних та рукописних документів, карт, музейних артефактів, рідкісних та цінних видань) та збереження оригінальних примірників, що перебувають під загрозою знищення або пошкодження.

ЛННБ України ім. В. Стефаника систематично та перманентно розширює спектр своїх проблемно-орієнтованих баз даних, створюючи та наповнюючи нові цифрові колекції. Електронний каталог наукової бібліотеки надає широкі можливості для розподіленого пошуку документів. Користувачі можуть використовувати різні пошукові поля бібліографічних метаданих для уточнення пошукових запитів, такі як назва, автор, інституція, подія, дарувальник, колекційна приналежність, предмет, місце видання та рік видання. Крім того, доступні додаткові параметри пошуку, такі як уніфіковані назви, під- та надзаголовкові дані, індекс Універсальної десятикової класифікації, предметні рубрики тощо, що робить пошук більш ефективним. Електронний каталог дозволяє користувачам знаходити необхідні документи швидко та зручно, що підвищує ефективність використання бібліотечних ресурсів у віддаленому режимі.

Опис електронних документів, включає такі метадані, що створюють основу для створення структурованого семантичного опису контенту і дозволяють автоматизовано обробляти і розуміти інформацію, що міститься в текстах, документах або інших джерелах контенту: унікальний ідентифікатор, який відрізняє кожен документ від інших; класифікацію, включаючи дату створення цифрового документа, місця попереднього побутування та сучасного місця зберігання документів, предметних заголовків, зазначення мови, якими написано документи та мови супровідних елементів; ключові слова, система класифікації, за якою документ був розміщений у колекції; детальний опис документа, який включає в себе переклад назви, відомості про зміст, анотацію, контекст, історію побутування, провенієнції, джерело або історія походження документа, наприклад, інституція-тримач, особа дарувальника тощо.

Бібліографічні та семантичні метадані допомагають організувати інформацію в цифрових колекціях, забезпечують пошукові можливості і полегшують доступ до документів. Вони також можуть бути використані для встановлення зв'язків між

різними документами, ресурсами та побудові бібліографічних посилань.

На основі інструктивних матеріалів, розроблено структуру представлення та формування засобами метаданих цифрових колекцій бібліотеки на базі АБІС A1erh та імплементовано форми бібліографічного опису для електронних документів у форматі MARC21. Цифрова копія документів представлена у форматі pdf-файлу. Режим доступу до файлу забезпечує програма для перегляду формату PDF в окремому діалоговому вікні, де можна вибирати режим та масштаб перегляду, що робить користування набагато зручнішим.

Шляхом систематичного аналізу доведено, що метадані відіграють ключову роль у керуванні бібліографічними даними у цифровій формі. Робота спрямована на систематизацію та аналіз впливу метаданих на організацію доступу, пошуку та управління бібліографічними даними, а також на визначення основних категорій для анотування та типів метаданих, які використовуються для цієї мети. Наукова новизна роботи полягає в систематичному дослідженні специфіки застосування метаданих у цьому контексті. Запропонована методологія дослідження, яка включає в себе аналіз стандартів, розробку схем анотування метаданих, тестування та їх імплементацию, що сприяє покращенню доступності цифрових колекцій у бібліотечній електронній інфраструктурі.

Отже, з огляду на світові виклики бібліотечної справи, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаніка одним із пріоритетних напрямів своєї діяльності визначає розширення своєї електронної інфраструктури, створення проблемно-орієнтованих баз даних для репрезентації цифрових колекцій, колекцій копій оцифрованих бібліотечних надбань у мережі Інтернет. Електронний каталог містить анотовані метадані книжкового фонду, рукописних документів, періодичних видань, як електронного ресурсу, надає можливість розподіленого та структурованого пошуку, доступу до цифрових копій документів.

UDC [004.65: 001.103.2]:027.54(477.83)

Halyna Melnyk-Khokha,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7357-2163>,

Researcher,

Department of Library Science,

Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv,

Lviv, Ukraine,
e-mail: galja-m@ukr.net

IMPLEMENTATION OF METADATA AS A KEY TOOL FOR IMPROVING ACCESS, SEARCH AND MANAGEMENT OF SCIENTIFIC LIBRARY DIGITAL COLLECTIONS

The article discusses the use of metadata in solving the problems of digital collections of scientific libraries, such as access, search, integration and data management. Metadata has been found to greatly facilitate the integration and management of digital resources.

Keywords: metadata, bibliographical data, MARC21, access to information, cataloging, digital collections, management of information resources.

УДК 070.431.5(045)

Моршна Наталія Олександрівна,
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2501-4180>,
молодша наукова співробітниця,
відділ формування інформаційних ресурсів,
Фонд Президентів України,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна,
e-mail: 0445157755@ukr.net

МІЖНАРОДНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО УКРАЇНУ В АМЕРИКАНСЬКИХ МАСМЕДІА

Виявлено тематичні пріоритети американських масмедіа в період російського вторгнення в Україну. З'ясовано кількісний відсоток інформаційних повідомлень, присвячений Україні, встановлено жанрові особливості та модальність окремих матеріалів.

Ключові слова: американські ЗМІ, Україна, російсько-українська війна, New York Post, The Washington Post.

У період повномасштабного вторгнення росії в Україну на матеріалах висвітлення цієї події у світових ЗМІ аналіз міжнародної інформації на сторінках впливових американських газет дозволить не лише простежити особливості вибірки тем та модальності матеріалів, а також сформуванати адекватне уявлення про міжнародну політику, що проводиться США, зокрема щодо українського питання. Важливість даного аналізу полягає в тому, що величезний потік

інформації в масмедіа формує уявлення людини про світ і події, що відбуваються в ньому, тим самим змінюючи суспільну думку.

Розглянемо докладніше дві газети зі значного переліку американських масмедіа, які будуть проаналізовані щодо змісту міжнародної інформації, а саме: «New York Post» і «The Washington Post», які мають репутацію достовірного та актуального джерела інформації. Для дослідження було використано матеріали означених джерел у проміжку 1 січня 2024 р. – 1 червня 2024 р.

В обох американських виданнях сформовано окремі тематичні рубрики, присвячені новинам у межах країни та світу загалом. Для аналізу ми використовували рубрику «Світ», де публікуються новини з усього світу і яка присутня як в «New York Post», так і в «The Washington Post». Слід зазначити, що в «The Washington Post» виокремили навіть окрему рубрику «Війна в Україні» з такими підрубриками, як «Перевірені відео», «Донбас», «Бойові можливості росії», «НІМАРС», де систематично публікуються матеріали щодо подій в нашій країні та реакція світової спільноти на російське вторгнення, однак у нашому дослідженні буде аналізуватися рубрика «Світ», яка співзвучна з аналогічним розділом в «New York Post».

Для проведення аналізу нам було важливо встановити кількість згадок про Україну в цій рубриці в обох виданнях, які жанри переважають при висвітленні міжнародної інформації (інформаційні чи аналітичні), а також, яку тональність мають матеріали. Саме з урахуванням усіх цих факторів, можна побачити пропоновану пресою картину щодо міжнародного контексту інформаційних повідомлень про Україну. Слід зазначити, що майже всю інформацію, яка представлена на сайтах газет, збирають репортери, власкори та власні бюро видань, що знаходяться як на території США, так і в інших країнах, що додає їм достовірності та незаангажованості.

Як показав аналіз матеріалів про Україну в рубриці «Світ» в «New York Post», з 1 січня 2024 р. по 1 червня 2024 р. їх загальна кількість склала 1260 (42%) статей з 2970 матеріалів, представлених в цій рубриці. Основними характеристиками, що використовуються виданням щодо українського питання, були «всєбічна підтримка», «збройна допомога», «бойові дії в Україні», «прогнози щодо українського контрнаступу», «замороження активів російських олігархів», «вплив російського вторгнення в Україну на світову політику та економіку» та ін. Аналізуючи жанрові особливості цих публікацій, було встановлено, що здебільшого вони авторські

з інформаційним наповненням (28%) та з меншим відсотком аналітичних матеріалів (14%). Оцінка України на шпальтах «New York Post» має переважно нейтральне значення (31%), що пов'язано з перевагою новинних повідомлень, де журналісти утримуються від оціночних суджень. Щодо позитивного (7%) і негативного (4%) контексту публікацій, то схвальні відгуки звучать в контексті вдалих контрнаступальних дій Сил оборони України, а негативні стосовно корупційних скандалів в нашій країні.

Газета «The Washington Post» в рубриці «Світ» за вказаний період опублікувала всього 2659 статей, з яких 1073 (40%) матеріали стосувалися подій в Україні. Зокрема, на шпальтах видання публікувалися матеріали щодо збройної допомоги Україні, військових дій ЗСУ, закордонних візитів українських державних та громадських діячів, впливу російського вторгнення в Україну на світову політику та економіку, фінансової та економічної допомоги Україні тощо. Серед жанрової специфіки матеріалів газети можна назвати фактично однакову присутність інформаційного та аналітичного жанру (21% і 19% відповідно). Нейтральна тональність публікацій превалює, як і в «New York Post» (28%), але присутнє збільшення позитивних відгуків (9%) та зменшення негативних коментарів (3%), які означені тими ж самими характеристиками, що і в «New York Post».

Контент-аналіз двох американських видань – «New York Post» та «The Washington Post» – показав, що головними новинами на порядку денному про Україну є теми, пов'язані з російсько-українською війною, де Україна позиціонується як країна-партнер в захисті світових демократичних цінностей. У розділі «Світ» у «New York Post» та «The Washington Post» переважають інформаційні повідомлення, крім того газети часто публікують матеріали інформаційних агенцій (наприклад, «Associated Press»), але при цьому кількість аналітичних статей та коментарів також велика, що говорить про великий штат професійних співробітників, які спонукають читачів до осмислення подій на основі текстів, що включають не лише констатацію, а й прогнозування. Звичайно, кількість публікацій в американській пресі значною мірою зумовлена тими подіями, які відбуваються у світі, і час від часу стають гедлайнерами новин.

За результатами проведеного дослідження можна зробити висновок про те, що висвітлення подій в Україні в контексті

міжнародної теми в американських ЗМІ, а саме впливових газетах «New York Post» і «The Washington Post», по суті має оцінювальний характер. Найчастіше видання фокусуються на світових новинах, які мають певну американську орієнтацію в українському питанні. Актуальність та своєчасність у поєднанні зі значною кількістю матеріалів у «New York Post» і «The Washington Post» свідчать про підвищення українського іміджевого сприйняття, зокрема щодо Сил оборони України та об'єднання українського суспільства задля забезпечення світопорядку з прерогативою демократії та національного самовизначення держав.

Вважаємо, що перспективи подальших досліджень мають бути зосереджені на виявленні складових образу України у світовому інформаційному просторі та визначенні особливостей трансформації образу України на сучасному етапі для забезпечення повноти та якості формування інформаційно-бібліографічного бюлетеня «Україна у відгуках зарубіжної преси» Фонду Президентів України Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

UDC 070.431.5(045)

Nataliia Morshna,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2501-4180>,

Junior Researcher,

Department of Information Resources Formation,

Fund of the Presidents of Ukraine,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: 0445157755@ukr.net

INTERNATIONAL INFORMATION ABOUT UKRAINE IN AMERICAN MEDIA

The article on the main analysis of materials from foreign American newspapers New York Post and The Washington Post notes their thematic priorities during the russian invasion of Ukraine. Genre types of information messages dedicated to international topics and the modernity of Ukraine have been identified, and the genre individuality and modality of individual materials have been established. *Keywords:* american media, Ukraine, russian-ukrainian war, New York Times, The Washington Post.

УДК 025.5:004.7

Островська Олена Миколаївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4233-5672>,

молодша наукова співробітниця,

відділ технологій електронного науково-інформаційного обслуговування,

Інститут інформаційних технологій,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: Ostrovska@nbuv.gov.ua

ЗАЛ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО: ВЛАСНІ ТА ПЕРЕДПЛАЧЕНІ СЕРВІСИ

Публікація присвячена функціонуванню спеціалізованого залу електронних ресурсів Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського, розглянуто основні завдання та сервіси залу.

Ключові слова: спеціалізований зал електронних ресурсів, функції, сервіси, електронні документи.

У сучасних умовах одним із найважливіших інструментів підвищення повноти та оперативності бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів через надання їм об'єднаних інформаційних ресурсів та засобів пошуку в них з використанням інформаційно-комунікаційних технологій є зали електронних ресурсів.

Спеціалізований зал електронних ресурсів (СЗЕР) НБУВ забезпечує доступ до світових ліцензійних електронних інформаційних ресурсів, а також до ресурсів, що генеруються Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського. Це зручний і сучасний простір для дослідження, навчання, дозвілля, що забезпечує зручність та простоту отримання інформації. У залі обслуговуються всі категорії користувачів електронними документами, локальними, корпоративними електронними інформаційними джерелами, відкритими зовнішніми мережевими ресурсами.

Основними функціями спеціалізованого залу електронних ресурсів є:

- оперативне та повне обслуговування користувачів бібліотеки електронними документами;

- забезпечення доступу до електронних локальних науково-інформаційних ресурсів бібліотеки, передплачених та корпоративних ресурсів, зовнішніх мережевих ресурсів та сервісів Інтернету з метою задоволення інформаційних потреб користувачів;

- забезпечення якості та оперативності бібліотечних послуг на основі автоматизації бібліотечних процесів;

- консультування та навчання користувачів з питань пошуку електронної інформації в електронних каталогах і базах даних книгозбірні, пошукових можливостей БД провідних світових виробників наукових інформаційних ресурсів;

- розробка інструктивно-методичних матеріалів довідкового та навчального характеру щодо методики пошуку електронної наукової інформації;

- проведення практичних занять для співробітників і користувачів НБУВ з метою підвищення кваліфікації з питань електронного обслуговування локальних та віддалених користувачів;

- впровадження нових форм і методів електронного обслуговування користувачів наукових бібліотек.

Співробітники СЗЕР забезпечують якість та культуру обслуговування користувачів, реалізацію їхніх прав, встановлених Правилами користування СЗЕР, своєчасне інформування користувачів про Правила користування залом та електронними документами, про види послуг СЗЕР, про зміни в режимі роботи, про форс-мажорні обставини, про зміни в Правилах та інших документах, що регламентують обслуговування користувачів в залі.

Відвідувачі бібліотеки мають змогу користуватися такими сервісами:

- користування автоматизованими робочими місцями для самостійної роботи з електронними документами;

- підключення до електромережі НБУВ персональних комп'ютерів та інших девайсів користувачів для роботи з використанням Wi-Fi з'єднання;

- використання стаціонарних комп'ютерів залу;

- перегляд електронних документів на оптичних компакт-дисках (CD, DVD);

- консультації щодо пошуку інформації в локальних, корпоративних та зовнішніх мережевих інформаційних ресурсах;

- виконання бібліографічних та бібліотечно-інформаційних довідок.

Також є можливість для українських дослідників користуватись міжнародними базами даних наукової інформації Web of Science, Scopus, ScienceDirect, Research4Life та іншими.

Такий підхід у функціонуванні залу суттєво підвищує оперативність надання користувачам необхідних документів та даних, відкриває нові форми бібліотечного та інформаційного обслуговування. Так само дозволяє здійснювати ефективну інтеграцію та використання інформаційних ресурсів, інтеграцію як до національних інформаційних джерел, так і до численних ліцензійних ресурсів провідних світових виробників.

UDC 025.5:004.7

Olena Ostrovska,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4233-5672>,

Junior Researcher,

Department of Technologies of Electronic Scientific and Information Service,

Institute of Information Technologies,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: Ostrovska@nbuv.gov.ua

READING ROOM OF ELECTRONIC RESOURCES OF THE V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE: OWN AND PREPAID SERVICES

The publication is dedicated to the functioning of the specialized reading room of electronic resources of the V. I. Vernadskyi National Library, the main tasks and services of the hall are considered.

Keywords: specialized hall of electronic resources, functions, service, electronic documents.

УДК 017-028.27:004.774.6

Підвойний Владислав Володимирович,

ORCID <https://orcid.org/0009-0007-4779-082X>,

магістрант,

Інститут філології,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

Київ, Україна

e-mail: pidvoiniy@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ДІДЖИТАЛ - ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО БІБЛІОГРАФІЧНОГО КАТАЛОГУ

Розглянуто питання використання цифрового ресурсу Google Sheets для формування особистого електронного каталогу. Виявлено можливості та потенціал використання електронного ресурсу Google Sheets у бібліографічній діяльності.

Ключові слова: вебліографія, електронний каталог, інформаційні технології, цифрові інструменти, Google Sheets.

Бібліотекознавство як наукова дисципліна документно-комунікаційного циклу пройшла чималий шлях з кінця XIX ст. до сьогодні. Протягом всього часу змінювалися та еволюціонували її складові: теорія та історія, методика, технологія й організація бібліотечної справи. Сміливо можна стверджувати, що час минає, підходи та процеси еволюціонують, методи змінюються.

Цикли користувачької діяльності в бібліотеці – т. зв. «сеанси» – розглядаються як успішне звернення до бази даних або електронного каталогу. Завдяки активному розвитку засобів інформаційно-комунікаційного зв'язку за останні дві декади, все більше користувачів більше звертаються до електронних каталогів. Особливого масштабу та популярності серед користувачів такий формат почав набувати після початку пандемії COVID у 2020 р.

Так само завдяки розвитку цифрових технологій за останні роки з'явилися сервіси, які можуть бути використані науковцями для написання статей, досліджень, дисертацій тощо. Сервіс Google Sheets, доступний для операційних систем Windows, Android та iOS у комбінації з сервісом зберігання Google Drive, дозволяє сформувати власну асортиментну матрицю з шифрів друкованих та електронних джерел для потенційного використання в своїх наукових роботах.

Головною перевагою такого методу є те, що науковець має доступ до свого каталогу з будь-якого пристрою, який має доступ до Інтернету. Ще однією перевагою сервісу є й можливість залучити інших користувачів для перегляду, коментування та редакції файлу. Ключовим фактором є те, що власник документу має можливість не затвердити та видалити запропоновані (або вже втілені) іншими користувачами правки до файлу.

У процесі селекції матеріалів для вирішення конкретної наукової проблеми кожний дослідник постає перед вибором релевантної літератури, отже розробка власного каталогу є необхідним як у публікаціях нових праць, так і в перевиданнях попередніх. Власний каталог, покажчик або асортиментна матриця є ключовим провідником для пошуку за темою та/або напрямом дослідження. До складу власного каталогу, на відміну від бібліотечного, який формується на основі конкретних правил та вимог, можуть входити різні пункти: шифр, зміст, тип фонду, короткий опис, локація фонду, теги для пошуку тощо.

Для створення та користування електронним каталогом через Google Sheets необхідно створити (або вже мати) електронну пошту на сервісі gmail.com. Після авторизації на субсервісі Google Drive необхідно створити нову таблицю. У нашому випадку були обрані 6 глобальних стовпчиків для структурування інформації: порядковий номер, назва фонду, локація фонду, шифр, теги, нотатки.

Порядковий номер надається фонду в алфавітному порядку, причому (в залежності від обставин) може бути записаний як за назвою, так і за прізвищем автора.

Назва фонду включає в себе повну інформацію про фонд, згідно з вимогами до запису використаних джерел.

Локація означає знаходження фонду в конкретній бібліотеці.

Шифр фонду дублює оригінальний код, присвоєний поточному фонду в картковому або електронному каталозі.

Тег (або дескриптор) є лексичною одиницею, що описує основний зміст документу, а в нашому випадку – фонду. Теги є ключем у раціоналізації сучасного особистого електронного каталогу та забезпечують швидкий та зручний пошук.

Нотатки в таблиці несуть інформаційний характер (напр., у якому напрямі може бути використано той чи інший фонд).

Для зручного пошуку за тегами в електронній таблиці Google Sheets необхідно створити зведену таблицю. Для створення зведеної таблиці обирається діапазон даних та вставка в новому аркуші. Це дозволяє користуватися як алфавітним, так і зведеним каталогом за тегами.

Наступною перевагою такої форми каталогу є можливість обрати для себе ключові фактори в зведеній таблиці. Наприклад, рядки або стовпці, а також обрані параметри стовпчиків: назва, локація, шифр, теги тощо.

Після формування зведеної таблиці користувач бачить ту саму алфавітну послідовність, що й на в оригінальній таблиці. Інструменти фільтрації вмісту дозволяють ефективно здійснювати пошук в інформаційному масиві.

Можемо зробити висновки, що персоніфіковані бібліографічні ресурси в комбінації з сучасними електронними ресурсами мають потенціал та перспективи розвитку. Грамотно створений електронний особистий каталог у комбінації з використанням тегів дозволяє науковцю ефективно використовувати свій час та зручно формувати список літератури як для статті, так і для посібників, монографій та підручників. Використання таких загальнодоступних веббіографічних інструментів не вимагає володіння специфічними бібліографічними навичками, як у референс-менеджерах на кшталт Zotero, Mendeley, EndNote тощо.

UDC 017-028.27:004.774.6

Vladyslav Pidvoynyi,

ORCID <https://orcid.org/0009-0007-4779-082X>,

Master student,

Philology Institute,

Taras Shevchenko National University of Kyiv,

Kyiv, Ukraine

e-mail: pidvoyniy@gmail.com

USING MODERN DIGITAL TOOLS FOR CREATING OWN BIBLIOGRAPHIC CATALOGUE

The issue of using the Google Sheets digital resource to create a personal electronic catalog is considered. The possibilities and potential of using the electronic resource Google Sheets in the bibliographic work have been revealed.

Keywords: digital tools, webliography, electronic catalogue, information technologies, Google Sheets.

УДК 021.64(100)-021.412:[021.1:025.7/.9](477)"364"

Поліщук Тетяна Валентинівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5157-8182>,

молодша наукова співробітниця,

відділ наукового формування національних реферативних ресурсів,

Інститут інформаційних технологій,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОГО НАУКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Проаналізовано збереження української культурної спадщини, зокрема, участь бібліотек України в ініціативі SUCHO. Обґрунтовано значення міжнародного співробітництва для культурної спадщини України під час війни.

Ключові слова: SUCHO, збереження української культурної спадщини, оцифрування, бібліотеки України, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського.

Започаткована 2022 року ініціатива SUCHO (Save Ukrainian Cultural Heritage Online; Збереження української культурної спадщини онлайн) – це спільна робота, спрямована на оцифрування та збереження української культурної спадщини, яка може опинитися під загрозою через конфлікти чи інші виклики. Через вебсайт ініціативи здійснюється залучення донаторів і волонтерів та доступнюються цифрові колекції [<https://gallery.sucho.org/>].

Бібліотеки України залучені в програму SUCHO за низкою напрямів:

Оцифровка колекцій: бібліотеки надають доступ до рідкісних і цінних рукописів, книг та архівних матеріалів, які є частиною їхніх колекцій. Ці елементи оцифровуються, щоб забезпечити їх збереження в цифровому форматі. Надається віддалений доступ до цифрових архівів, що дозволяє дослідникам, історикам та громадськості досліджувати українську культурну спадщину з будь-якої точки світу.

Внесення метаданих: бібліотеки додають метадані до оцифрованих елементів, надаючи детальну інформацію про кожен елемент, включаючи його історичне та культурне значення. Це допомагає створити повний цифровий архів із можливістю пошуку.

Співпраця українських бібліотек з міжнародними інституціями, організаціями та волонтерами, залученими до ініціативи SUCHO, передбачає обмін досвідом, ресурсами та технічною підтримкою.

Також для кращої поінформованості світової спільноти бібліотеки допомагають просувати ініціативу SUCHO та підвищувати обізнаність про важливість збереження культурної спадщини. Вони можуть організовувати заходи, виставки або освітні програми,

пов'язані з цифровими архівами. Беручи участь у системі SUCHO, бібліотеки в світі та Україні допомагають охороняти та популяризувати нашу культурну спадщину, забезпечуючи збереження цінних ресурсів для майбутніх поколінь.

За останньою інформацією, кількість українських та світових інституцій, які беруть активну участь в ініціативі SUCHO постійно зростає (понад 70 установ з України). Їхній внесок має вирішальне значення для збереження та оцифрування української культурної спадщини. Наразі здійснено вебархівування понад 5000 сайтів сумарним обсягом даних більше 50 терабайт.

Основними установами-учасниками ініціативи в Україні є: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (одна з найбільших і найважливіших бібліотек України, зберігає великі колекції історичних документів, рідкісних книг і рукописів. Відіграє ключову роль у оцифруванні цих ресурсів); Національний музей історії України (цей музей зберігає величезну кількість історичних артефактів, документів і творів мистецтва); Український науково-дослідний інститут архівної справи та діловодства (цей інститут займається збереженням та управлінням архівними документами); Львівська національна наукова бібліотека України (ця бібліотека відома своїми великими історичними колекціями та займає важливу нішу у проєкті оцифрування, надає доступ до своїх ресурсів); Київський національний університет культури і мистецтв (надав власні культурні та історичні колекції для оцифрування); Бібліотека Харківського національного університету (надала доступу до своїх фондів для оцифрування) тощо. Ці установи працюють разом з міжнародними партнерами та волонтерами, щоб забезпечити належне збереження цінної української культурної спадщини та зробити її доступною онлайн.

Варто відзначити міжнародні організації культурної спадщини, які беруть участь в SUCHO:

- Національний архів Сполученого Королівства, Бібліотека Конгресу США та інші міжнародні організації культурної спадщини, що залучаються до надання підтримки, технічної експертизи та ресурсів.

- Університети та науково-дослідні установи, які мають досвід у цифровій гуманітаристиці, архівознавстві та збереженні даних, часто беруть участь, пропонуючи технічні рішення та підтримку досліджень. Це такі установи, як Університет Торонто,

Стенфордський університет та інші, які займаються цифровим архівуванням.

- Неурядові організації (НУО), які зосереджені на збереженні культури, такі як Міжнародна рада з архівів (ICA) і Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ (IFLA), що сприяють зусиллям через адвокацію, ресурси та досвід.

- Волонтери та громадські групи також вкладають свій час і навички в процес оцифрування. Зокрема, це особи, які мають досвід сканування, створення метаданих і цифрового збереження.

- Технічні компанії та платформи, що надають засоби цифрового архівування, хмарне сховище та іншу технологічну підтримку (Google, Amazon Web Services (AWS) та інші технологічні компанії, які пропонують свої послуги безкоштовно або за зниженими тарифами.

Оцифрування об'єктів культурної спадщини допомагає забезпечити їх збереження та доступність, особливо з огляду на ризик фізичного псування або втрати через війну. Бібліотеками надано докладні метадані для зазначених матеріалів, що полегшує пошук і доступ до цих ресурсів в Інтернеті для дослідників і громадськості. Точна каталогізація є важливою для створення цифрового архіву, який можна використовувати та шукати. Особливу увагу приділено рідкісним або крихким предметам, які вимагають особливих умов збереження.

Ключовими внесками українських бібліотек до ініціативи є історичні рукописи та рідкісні книги (у тому числі твори, важливі для української та світової історії), архівні документи (які дають змогу зрозуміти різні аспекти української історії та суспільства).

Участь Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського в SUCHO є свідченням її прагнення зберегти та зробити доступною культурну спадщину України, сприяючи глобальним зусиллям щодо збереження та спільного використання цінних історичних ресурсів.

UDC 021.64(100)-021.412:[021.1:025.7/.9](477)"364"

Tetyana Polishchuk,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5157-8182>,

Junior Researcher,

Department of Scientific Formation of National Abstract Resources,

Institute of Information Technologies,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: polishchuktetana@gmail.com

UKRAINIAN LIBRARIES IN THE INTERNATIONAL SYSTEM OF SCIENTIFIC COOPERATION DURING THE WAR

The preservation of Ukrainian cultural heritage is analyzed, in particular, the participation of Ukrainian libraries in the SUCHO initiative. The importance of international cooperation for the cultural heritage of Ukraine during the war is substantiated.

Keywords: SUCHO, preservation of Ukrainian cultural heritage, digitization, libraries of Ukraine, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

УДК 016:37.013.74(477+438)"2005/2024"

Пономаренко Лариса Олександрівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4388-274X>,

кандидатка наук із соціальних комунікацій,

завідувачка відділу,

відділ науково-освітніх інформаційних ресурсів,

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені

В. О. Сухомлинського,

Національна академія педагогічних наук України,

Київ, Україна

e-mail: larisa_dnpb@ukr.net

БІБЛІОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ СПІВПРАЦІ У СФЕРІ ОСВІТИ І ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

Розглянуто діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського щодо створення бібліографічних покажчиків з актуальних питань освіти і педагогічної науки. Проаналізовано зміст та наповнення бібліографічного покажчика «Освіта і педагогічна наука України і Польщі. 2005–2024».

Ключові слова: бібліографічний покажчик, освіта України, освіта Польщі, педагогіка, українсько-польська співпраця, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського

Результативна міжнародна співпраця є потужним джерелом для продукування наукового знання, обміну практичним втіленням інноваційних освітніх практик, генерування інформаційних ресурсів. Республіка Польща однією з перших країн світу визнала незалежність України, допомагала у вирішенні нагальних проблем економічного,

соціокультурного, наукового та освітнього розвитку. В умовах російської війни проти України ця співпраця стала більш динамічною, розширилися і збагатилися її напрями, зміст і форми.

До Х Українсько-Польського / Польсько-Українського наукового форуму «Освіта для цифрової трансформації суспільства», який відбудеться у вересні 2024 р., фахівцями Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (далі – ДНПБ) підготовлено бібліографічний покажчик «Освіта і педагогічна наука України і Польщі. 2005–2024». Робота здійснювалася у межах прикладного наукового дослідження «Освітнянські бібліотеки як суб'єкт проектування освітнього середовища в умовах цифровізації» (2023–2025).

Із 2005 р. за активної участі Національної академії педагогічних наук України започатковано проведення наукових польсько-українських/українсько-польських форумів. Саме цим пояснюються хронологічні рамки відбору джерел до покажчика.

Бібліографічний покажчик презентує широкий спектр питань українсько-польської педагогічної співпраці. Тематика досліджень українських і польських вчених зосереджена на спільних для обох держав проблемах розвитку освіти у контексті глобалізаційного розвитку, зокрема модернізації педагогічної освіти, цифровізації освіти та науки, розвитку професійної освіти, андрагогіки, педевтології, педагогіки праці, компаративістики, полікультурного виховання. Бібліографічне видання є логічним продовженням покажчика 2015 р. «Освіта і педагогічна наука України і Польщі. 1991 – 2015 (Edukacja i nauka pedagogiczna Ukrainy i Polski. 1991–2015)», який підготували спільно фахівці ДНПБ, Наукової бібліотеки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова і бібліотеки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України.

У основних розділах покажчика («З історії українсько-польських зв'язків у сфері освіти і педагогічної науки», «Українські вчені про розвиток освіти і педагогічної науки у Республіці Польща», «Польські вчені про розвиток освіти і педагогічної науки в Україні і Республіці Польща», «Збірники наукових праць польсько-українських / українсько-польських наукових форумів», «Збірники матеріалів наукових форумів, науково-практичних конференцій, методологічних і науково-методичних семінарів», «Наукові дослідження з розвитку педагогічної науки та освіти України

і Польщі», «Бібліографічні покажчики» та ін.) системно та комплексно представлено співпрацю за різними напрямками: спільні дослідження, розвиток порівняльної педагогіки, освітні реформи та інновації України та Польщі, проведення міжнародних конгресів та конференцій.

Представлені у бібліографічному покажчику джерела свідчать про плідну міжнародну співпрацю, яка забезпечила створення сприятливих умов для подальшого розвитку і широкого впровадження інноваційних педагогічних ідей щодо теоретичного, методологічного та методичного забезпечення усіх ланок освіти, утвердження гуманістичних та філософських засад сучасної педагогіки, забезпечення рівного доступу до якісної освіти впродовж життя.

Зважаючи на актуальність і важливість підготовки бібліографічного покажчика як значущої складової міжнародної освітньої співпраці, до написання вступної статті долучилися відомі вчені: Ян Лащик, професор, доктор габілітований, іноземний член НАПН України, уповноважений у справах розвитку Академії спеціальної педагогіки імені Марії Гжегожевської (м. Варшава, Польща); Нелля Ничкало, академік-секретар Відділення професійної педагогіки і освіти дорослих НАПН України; Лариса Березівська, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Підготовка бібліографічного покажчика є також виявом міжнародного співробітництва науковців України та Польщі, оскільки до упорядкування були долучені фахівці Головної бібліотеки Академії спеціальної педагогіки ім. Марії Гжегожевської (м. Варшава).

Задля забезпечення повноти та вичерпності наданої інформації упорядники використовували електронні каталоги ДНПБ та провідних освітянських бібліотек України, архіви електронних видань, які представлені у ресурсі «Наукова періодика України онлайн з питань освіти, педагогічної, психологічної та соціальних наук» на вебпорталі ДНПБ.

Допоміжний апарат покажчика складається з іменного покажчика, де наведено прізвища авторів, упорядників, редакторів та інших осіб, відомості про яких містяться в бібліографічних записах, а також статі від упорядників.

Бібліографічні записи оформлено за чинними в Україні стандартами та мають за наявності гіперпосилання до повних текстів документів.

Видання адресоване науковим, педагогічним, науково-педагогічним і бібліотечним працівникам закладів освіти, докторантам, аспірантам, представникам органів державної влади та місцевого самоврядування, діяльність яких пов'язана з відповідними напрямками розвитку освіти, науки та інновацій.

Отже, науково-допоміжний бібліографічний покажчик «Освіта і педагогічна наука України і Польщі. 2005–2024» є актуальним виданням, який репрезентує багаторічну українсько-польську/польсько-українську співпрацю науковців-педагогів та освітян та забезпечує її подальший розвиток.

UDC 016:37.013.74(477+438)"2005/2024"

Larysa Ponomarenko,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4388-274X>,

PhD (in Social Communications),

Head of the Department,

Department of Scientific and Educational Information Resources,

V. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine,

National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: larisa_dnpb@ukr.net

A BIBLIOGRAPHIC RESEARCH OF UKRAINIAN-POLISH COOPERATION IN THE FIELD OF EDUCATION AND PEDAGOGICAL SCIENCE

Theses consider the activity of the V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine on creating bibliographic indexes on topical issues of education and pedagogical science. The content of the bibliographic index "Education and Pedagogical Science of Ukraine and Poland. 2005-2024" are analyzed.

Keywords: bibliographic index, education of Ukraine, education of Poland, pedagogy, Ukrainian-Polish cooperation, V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine.

УДК 930.253

Резнік Ігор Сергійович,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1781-9296>,

начальник відділу,

відділ забезпечення збереженості документів,

Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України,

Київ, Україна

e-mail: igorreznik2009@gmail.com

ПРОЄКТ «ЕЛЕКТРОННА БІБЛІОТЕКА АРХІВУ-МУЗЕЮ» ЯК СУЧАСНА ФОРМА ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ДРУКОВАНИХ ВИДАНЬ ЦЕНТРАЛЬНОГО ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ-МУЗЕЮ ЛІТЕРАТУРИ І МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ

Представлено інформацію про новий проєкт Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України, що передбачає створення онлайн-ресурсу «Електронна бібліотека Архіву-музею» та його наповнення сканкопіями друкованих видань з наукової бібліотеки установи.

Ключові слова: електронна бібліотека, ЦДАМЛМ України, книга, журнал, газета, друковані видання, сканкопії, оцифрування.

Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (далі – ЦДАМЛМ України, Архів-музей) є найбільшим в Європі місцем зберігання документів культурно-мистецького профілю і в його сховищах містяться безцінні скарби – 1,5 млн архівних документів, 13 тис. музейних предметів і сотні тисяч раритетних друкованих видань.

Наукова бібліотека установи налічує 112 тис. книг і 80 тис. номерів газет і журналів про культурно-мистецьке життя України XVIII–XX ст. Книжково-журнальне зібрання Архіву-музею сформоване на основі 32 приватних колекцій діячів культури і мистецтва – літературознавців Миколи Плевака, Григорія Майфета, письменників Івана Микитенка, Юрія Яновського, кінорежисера Олександра Довженка, поета Андрія Малишка, художника Миколи Глуценка та ін. Щороку поповнюється новими надходженнями від науковців та митців.

В умовах триваючої війни ці друковані видання перебувають під загрозою знищення, що зумовлює необхідність негайного їх оцифрування з метою збереження інформації. Іншою проблемою

є питання переміщення бібліотечної колекції нашої установи до іншого приміщення, що наразі унеможлиблює видачу оригіналів друкованих видань нашим користувачам. Тому з метою продовження якісного надання послуг Архіву-музею потрібно вжити заходів з оцифрування найбільш цінних і затребуваних книг і журналів, щоб надавати дослідникам електронні копії замість оригіналів. Також необхідно розробити і запустити відповідний модуль для онлайн-презентації цього контенту.

Для комплексного вирішення цих проблем ми плануємо створити онлайн-ресурс «Електронна бібліотека Архіву-музею» та наповнювати її сканкопіями друкованих видань. Для цього нам треба залучити кошти на замовлення розробки ресурсу, закупівлю сучасних книжкових сканерів і оплату хмарного сховища для зберігання ресурсу і сканкопій. Також ми забезпечимо онлайн-доступ до них 24/7 з будь-якого пристрою з Інтернетом.

Онлайн-ресурс буде призначений для розміщення і демонстрації сканкопій книг, газет і журналів Архіву-музею та супровідного пошукового апарату до них. Буде передбачена також версія сайту з інклюзивним дизайном для людей з вадами зору. Структура сайту включатиме 6 розділів: «Головна сторінка», «Електронна бібліотека», «Алфавітний покажчик» за прізвищами авторів і назвами книг, «Вікно повнотекстового пошуку» у межах контенту на сайті, «Контакти», «Особистий кабінет користувача». Основний розділ «Електронна бібліотека» за своєю суттю буде модулем презентації контенту, включатиме 2 підрозділи «Книги» та «Газети і журнали» і буде побудований за структурою простого кореневого каталогу за принципом: список ПІБ авторів книг чи назв журналів – перелік книг певного автора (кожна назва книги буде супроводжуватись текстовим підписом під нею, що міститиме бібліографічні відомості) – при натисканні на назву кожної книги відкривається її вміст (сканкопії розворотів книги) – навігація по переліку сканкопій передбачатиме можливість гортати їх підряд, переходити у списку до будь-якої копії і відкривати її на весь екран для перегляду. Для зручності навігації по списку авторів і книг нами передбачена можливість переходу до будь-якої заданої користувачем сторінки.

З метою залучення необхідної суми коштів для реалізації цього проєкту команда Архіву-музею з травня 2024 р. бере участь у грантовому конкурсі «Хататон 5.0. Спадщина, стійкість, інновації»,

що присвячений діджиталізації української культурної спадщини та передбачає можливість залучення коштів від інвесторів, меценатів і грантодавців.

На першому етапі реалізації проєкту оцифровано 200 книг та журналів на 40 тис. сторінок. За наступний рік плануємо виготовити ще 100 тис. сканкопій за наявності відповідного фінансування. Наша кінцева мета – оцифрування всієї нашої бібліотеки.

Ми підраховали, що для того щоб оцифрувати всю бібліотеку власними силами з використанням звичайних планшетних сканерів, нам би знадобилось 300 років. Однак використання сучасних книжкових сканерів і залучення допомоги партнерів може прискорити цей процес у 60 разів і ми зможемо впоратися за 5 років.

Проєкт «Електронна бібліотека Архіву-музею» має значний потенціал та тенденцію до масштабування. Це перша спроба в архівній системі України забезпечити онлайн-доступ до фонду друкованих видань. Проєкт допоможе зберегти українську культурно-мистецьку спадщину, дозволить оцифрувати всю бібліотеку та залучити за перший рік функціонування онлайн-ресурсу 200 тисяч користувачів. Почавши зі сканування декількох сотень видань, за наявності відповідного обладнання і фінансування, Архів-музей суттєво збільшить темпи оцифрування до сотень тисяч сканкопій на рік, оскільки має навчений вмотивований колектив, який може власними силами наповнювати ресурс і забезпечити сталість розвитку свого проєкту. Варто підкреслити, що цей проєкт суголосний зі знаковим проєктом Державної архівної служби України – «Єдине вікно доступу до національних інформаційних ресурсів». Три архіви вже об'єдналися в спільну пошукову систему для онлайн-доступу 24/7 до архівних документів, проєкт триває і до нього приєднуються інші архіви. Одним із перших архівів, який запровадив ресурс онлайн-доступу до копій архівних документів, був Архів-музей. У 2021 р. було розроблено і реалізовано електронний ресурс «Комплексна система інформатизації ЦДАМЛМ України» (за підтримки Українського культурного фонду). Передбачається, що з точки зору функціоналу і дизайну електронна бібліотека буде подібна до існуючого ресурсу, але матиме і низку особливостей у зв'язку із відмінностями між обліком і формою архівних документів і друкованих видань.

UDC 930.253

Ihor Reznik,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1781-9296>,

Head of Department,

Department of the Ensuring the Preservation of Documents

Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: igorreznik2009@gmail.com

THE PROJECT "ELECTRONIC LIBRARY OF THE ARCHIVE-MUSEUM" AS A MODERN FORM OF USING INFORMATION FROM PRINTED EDITIONS OF THE CENTRAL STATE ARCHIVE-MUSEUM OF LITERATURE AND ART OF UKRAINE

The report presents information about the new project of the Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine, which involves the creation of an online resource "Electronic Library of the Archive-Museum" and its filling with scanned copies of books, magazines and newspapers from the scientific library of the institution.

Keywords: electronic library, CSAMLA of Ukraine, book, magazine, newspaper, printed editions, scans, digitization.

УДК027.021:[025.11+331]

Самохіна Жанна Владиславівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4694-3840>,

молодша наукова співробітниця,

відділ технологій електронного науково-інформаційного обслуговування,

Інститут інформаційних технологій,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: samokhinaj@nbuv.gov.ua

РОЛЬ МАРКЕТИНГОВОЇ СКЛАДОВОЇ В ІННОВАЦІЙНОМУ РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕК

Розглянуто питання необхідності використання складових інформаційного маркетингу в сучасному процесі функціонування бібліотеки з урахуванням потреб користувачів. Висвітлено основні засоби та етапи впровадження елементів бібліотечно-інформаційного маркетингу.

Ключові слова: бібліотечно-інформаційний маркетинг, інноваційний розвиток, електронний інформаційний продукт, онлайн-послуги.

Система складових інформаційного маркетингу в бібліотеці – це набір інструментів і методів, які дозволяють бібліотеці взаємодіяти з читачами та задовольняти їхні потреби. Бібліотека повинна ретельно аналізувати вимоги та інтереси своїх користувачів, враховуючи різноманітні вікові групи та культурні особливості. У сучасних умовах необхідним є налагодження ефективної системи складових бібліотечно-інформаційного маркетингу та її спрямування на виконання головного завдання бібліотеки – удосконалення якості інформаційного обслуговування, створення інформаційних продуктів і послуг, оскільки сьогодні трендом стало задоволення потреб користувачів, які не мають можливості відвідувати бібліотеки особисто, тобто розвиток електронних інформаційних ресурсів бібліотек та онлайн-послуг.

Нині серед маркетингових складових бібліотеки найчастіше використовують такі відомі засоби: реклама, організація PR-діяльності, зв'язки з громадськістю, виставки, виготовлення електронних інформаційних ресурсів, інформаційні послуги, кожному з яких відводиться певна роль у вирішенні загальних маркетингових завдань бібліотеки. Для досягнення успіху в діяльності сучасної бібліотеки мають бути поєднані всі складові бібліотечно-інформаційного маркетингу: інструменти створення фірмового стилю окремої бібліотеки (буклет про бібліотеку, проспект послуг, поодинокі рекламні акції, створення вебсайтів), формування системи звернень, рекламних повідомлень, некомерційних та комерційних пропозицій.

Використання елементів інформаційного маркетингу в бібліотеці – процес, який складається з кількох етапів. На першому етапі бібліотека повинна провести аналіз внутрішнього середовища, дослідження власної матеріально-технічної бази, яке допоможе зрозуміти, чи підійде та чи інша маркетингова стратегія для конкретної бібліотеки. Саме стан матеріально-технічної бази (бібліотечні фонди, обладнання, комп'ютери, сервери та інші матеріальні ресурси) визначає можливість бібліотек ефективно працювати, створювати та поширювати свої продукти та послуги серед населення. Адже без сучасного обладнання, без приладів для оцифрування фондів бібліотеки не можуть доєднуватись до цифрового середовища. На другому етапі треба визначити цільові групи читачів, на яких спрямована маркетингова діяльність

бібліотеки. Для цього бібліотека може використовувати різні методи дослідження, такі як опитування, інтерв'ю, фокус-групи та інші.

НБУВ як флагман бібліотечної галузі активно розвиває електронні інформаційні ресурси, надає віддалені бібліотечно-інформаційні послуги в межах роботи онлайн-сервісів «Віртуальна довідка», «Зворотній зв'язок», «Запитай бібліотекаря», «Електронна доставка документів», регулярно презентує власні інформаційні можливості в соціальній мережі Facebook. У НБУВ здійснюється формування ресурсів корпоративного інформаційного порталу «Наука України: доступ до знань» шляхом наповнення та редагування баз даних «Наукові установи», «Реєстр бібліотек», «Науково-інформаційні ресурси бібліотек України», «Науковці України». Зокрема, до розділу «Персоналії НАН України» (академіки та члени-кореспонденти, іноземні члени НАН України) постійно вносяться нові відомості. Основною метою загальнонаціонального порталу НБУВ «Наука України: доступ до знань» є надання інтегрованого доступу до бази знань наукового надбання України через науково-інформаційні ресурси бібліотек. Інформаційні складові порталу включають авторитетні файли, розширені довідковою інформацією: «Наукові бібліотеки» – реєстр наукових бібліотек України, в якому надається стисла інформація про бібліотеку та її фонди; «Науково-інформаційні ресурси бібліотек» – анотований інтернет-навігатор наукових ресурсів бібліотек України; «Наукові фахові видання» – інтернет-навігатор наукових періодичних видань України; «Наукові установи» – реєстр наукових установ України, призначений для проведення пошуку наукових видань українських наукових установ, пов'язаний із записами авторитетних файлів; «Науковці України» – реєстр науковців України, призначений для проведення пошуку наукових видань і публікацій українських вчених, пов'язаний із записами авторитетних файлів.

Бібліотеки НАН України та її наукових установ розширюють представлення своєї діяльності в інтерактивному медіасередовищі за допомогою вебсайтів та різних комунікаційних каналів. Так, в НБУВ була впроваджена нова бібліотечна цифрова платформа ResearchUA [<http://research.nbuv.gov.ua/>], яка орієнтована на розвиток електронної дослідницької інфраструктури України та формування всеукраїнського цифрового наукового простору. У НБУВ продовжується формування та актуалізація інформації наукових електронних інформаційних ресурсів: «Наукова періодика України»,

де здійснюється постатейний розпис номерів періодичних наукових видань (поточний стан інформаційного ресурсу майже 1,5 млн. повних текстів наукових статей), «Наукова електронна бібліотека», електронна бібліотека «Україніка», реферативна база даних «Україніка наукова» та ін.

Одним із найважливіших аспектів трансформації бібліотечної діяльності стала цифровізація. Бібліотеки все більше оцифровують свої фонди, щоб зробити їх доступними в Інтернеті. Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини НБУВ містить понад тисячу оцифрованих документів загальним обсягом майже 57 тис. зображень. Цифровізація проявляється і в створенні бібліотеками власних електронних ресурсів. Форми цифрових ресурсів можуть бути різними: віртуальні виставки, електронні курси, бібліотечні проекти різного рівня. Окремо слід наголосити на тому, що електронні ресурси бібліотек відіграють важливу роль у забезпеченні дистанційного доступу, що особливо актуально в контексті академічної мобільності дослідників.

Таким чином, з появою інформаційних технологій саме складові інформаційного маркетингу є інструментом підвищення ефективності роботи бібліотеки в умовах цифровізації всіх сфер життя. Маркетингові складові в системі електронних комунікацій допомагають бібліотекам краще розуміти інформаційні потреби своїх користувачів і пропонувати електронні інформаційні ресурси та онлайн-послуги, які відповідають цим потребам.

UDC 027.021:[025.11+331]

Zhanna Samokhina,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4694-3840>,

Junior Researcher,

Department of Technologies of Electronic Scientific and Information Service,

Institute of Information Technologies,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: samokhinaj@nbuv.gov.ua

THE ROLE OF THE MARKETING COMPONENT IN THE INNOVATIVE DEVELOPMENT OF LIBRARIES

The issue of the need to use the components of information marketing in the modern process of library functioning, taking into account the needs of users, is

considered. The main means and stages of implementation of elements of library and information marketing are highlighted.

Keywords: library and information marketing, innovative development, electronic information product, online services.

УДК 330.47

Самохіна Наталія Федорівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6985-0973>,

кандидатка технічних наук, старша наукова співробітниця,
завідувачка відділу,

відділ наукової організації електронних інформаційних ресурсів,
Інститут інформаційних технологій,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

e-mail: samokhina@nbuv.gov.ua

Пелюховська Інна Захарівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5721-7038>,

молодша наукова співробітниця,

відділ наукової організації електронних інформаційних ресурсів,
Інститут інформаційних технологій,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

e-mail: pelukhovska@nbuv.gov.ua

ПРЕДСТАВЛЕННЯ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ У МІЖНАРОДНИХ СИСТЕМАХ НАУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Висвітлено напрям інтеграції вітчизняної науки у єдиний інформаційний простір через внесення та підтримку присутності наукових періодичних видань у міжнародних системах реферування та індексування. Розглянуто класифікацію основних міжнародних наукометричних баз даних.

Ключові слова: наукові періодичні видання, міжнародні наукометричні бази даних, відкритий доступ, профіль автора.

Розвиток світової науки актуалізує роботу бібліотечно-інформаційних установ з інтегрування в міжнародні системи наукової інформації. Метою представлення наукових періодичних видань у міжнародних базах даних реферування та індексування є поширення результатів наукових досягнень вчених, які публікуються у цих виданнях, підвищення поінформованості наукового

співтовариства про наукові дослідження, що ведуться в Україні. Найбільш авторитетні наукові журнали відкритого доступу представлено в Директорії журналів відкритого доступу – Directory of Open Access Journals (DOAJ). Основні світові бази даних наукової інформації Опришко Т. С., Тимофєєва Г. В. класифікують так:

- реєстраційні системи і каталоги (Ulrich's Periodicals Directory, WorldCat, DOAJ, ERIHPLUS та ін.);

- наукометричні системи різного рівня (Scopus, Web of Sciences, GoogleScholar, IndexCopernicus та ін.);

- пошукові служби та метасховища наукової інформації (Base, Наукова періодика України, ResearchBib, Philosophy Documentation Center, EBSCO та ін.);

- мультидисциплінарна довідкова система репозитаріїв відкритого доступу OpenDOAR (Directory of Open Access Repositories); національна система відкритих цифрових архівів (Simple Search Metadata in open Ukraine archives).

- міжнародні системи персональних даних науковців – самоархівування у тематичних та мультидисциплінарних депозитаріях світу (Social Science Research Network – SocialSciences; BEACONeSpace, Crystallography Open Database, ePrintsSoton – Engineering; e-LiS та ДокШир – Library and Information Science; WorldBank: Open Knowledg eRepository);

- авторські профілі учених у пошукових системах (ORCID, Publons, GoogleScholar, Scirus, Science Research Portal, ResearchIndex, BASE).

Для просування наукових журналів НБУВ в мережі Інтернет забезпечується постачання метаданих до низки міжнародних баз даних реферування та індексування. Так, збірник наукових праць «Рукописна та книжкова спадщина України: археографічне дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів» індексується в Index Copernicus (Польща), Directory of Open Access Journals (DOAJ, Швеція), Bielefeld Academic Search Engine (BASE, Німеччина), Academic Resource Index (ResearchBib, Японія), GoogleScholar, Scientific Indexing Services (SIS, США), CiteFactor (міжнародна система індексування), WorldCat (США), CrossRef (США), International Institute of Organized Research (I2OR, Індія / Австралія), Scopus, Emerging Sources Citation Index, яка є складовою Web of Science, що свідчить про високу оцінку змісту статей журналів та їх тематичної спрямованості збірника.

Збірник наукових праць «Українська біографістика» представлений в таких міжнародних базах даних: Index Copernicus (Польща), Bielefeld Academic Search Engine (BASE) (Німеччина), Academic Resource Index (ResearchBib) (Японія), Google Scholar, Scientific Indexing Services (SIS) (США), CiteFactor (міжнародна система індексування), WorldCat (США), CrossRef (США), ERIHPLUS (Норвегія), International Institute of Organized Research (I2OR) (Індія / Австралія).

Науково-теоретичний та практичний журнал «Бібліотечний вісник» індексується в Index Copernicus (Польща), Directory of Open Access Journals (DOAJ, Швеція), Bielefeld Academic Search Engine (BASE) (Німеччина), Academic Resource Index (ResearchBib) (Японія), Google Scholar, WorldCat (США), CrossRef(США).

Збірник наукових праць «Наукові праці НБУВ» представлений в таких міжнародних базах даних: Index Copernicus (Польща), Directory of Open Access Journals (DOAJ, Швеція), Bielefeld Academic Search Engine (BASE) (Німеччина), Academic Resource Index (ResearchBib) (Японія), Google Scholar, Scientific Indexing Services (SIS) (США), WorldCat (США), CrossRef(США).

Перспективні напрями інноваційного розвитку НБУВ пов'язані з удосконаленням інформаційного забезпечення наукової роботи бібліотеки: розширення інформаційних функцій; подальше надання доступу до віддалених ресурсів; формування власних електронних ресурсів; популяризація ідей відкритого доступу; підтримка публікаційної активності; підвищення рейтингу бібліотеки тощо. Важливу роль у цьому відіграє сайт бібліотеки, який знаходиться у процесі постійного оновлення і вдосконалення. Він представляє собою важливий інструмент для репрезентації різних продуктів та послуг, інформування користувачів, забезпечення віддаленого доступу до електронних інформаційних ресурсів тощо.

Таким чином, сьогодні пріоритетною є активна позиція бібліотек в питаннях інтеграції наукових здобутків до світового дослідницького простору для популяризації наукових результатів вітчизняних вчених та подальшої їх реєстрації в міжнародних наукометричних базах даних. Очевидними є переваги використання світових систем наукової інформації у дослідницькій діяльності – відкритий доступ до наукових матеріалів, можливість розповсюдження й оприлюднення власних наукових здобутків,

отримання актуальної інформації щодо цитування, перспективи міжнародної наукової співпраці тощо.

UDC330.47

Nataliia Samokhina,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6985-0973>,

Candidate of Technical Sciences,

Senior Research Associate,

Head of department,

Department of Scientific Organization of Electronic Information Resources,

Institute of Information Technologies,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: samokhina@nbuv.gov.ua

Inna Pelukhovska,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5721-7038>,

Junior Researcher,

Department of Scientific Organization of Electronic Information Resources,

Institute of Information Technologies,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: pelukhovska@nbuv.gov.ua

PRESENTATION OF PERIODICALS IN INTERNATIONAL SYSTEMS SCIENTIFIC INFORMATION

The direction of integration of domestic science into a single information space through the introduction and support of the presence of scientific periodicals in international referencing and indexing systems is highlighted. The classification of the main international scientometric databases is considered.

Keywords: scientific periodicals, international scientometric databases, open access, author profile.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:004.738.1WWW]-047.64

Слюсар Майя Теодорівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-3683-6144>,

молодша наукова співробітниця,

відділ інформаційно-комунікаційних технологій,

Інститут інформаційних технологій,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: sliusar@nbuv.gov.ua

Руденко Євгенія Валеріївна,
ORCID <https://orcid.org/0009-0002-4915-429X>,
молодша наукова співробітниця,
відділ інформаційно-комунікаційних технологій,
Інститут інформаційних технологій,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна
e-mail: rudenkoyv@nbuv.gov.ua

РОЗПОДІЛЕНЕ УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНИМ НАПОВНЕННЯМ ПОРТАЛУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Окреслено роль та функції учасників контент-менеджменту на прикладі офіційного сайту Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.
Ключові слова: сайт, контент, регламент, розподілене управління вмістом.

Портал Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) – єдина інформаційна платформа, на якій представлені основні напрями та результати бібліотечної, наукової, науково-освітньої, методичної діяльності установи, функціонує під доменним ім'ям www.nbuv.gov.ua.

Бібліотечна наукова установа має доволі складну розгалужену структуру. Це 6 науково-дослідних установ, чимала кількість відділів, секторів наукових та бібліотечних, апарат управління, допоміжні та технічні підрозділи, що потребують інформаційного обслуговування. Також необхідно пам'ятати про користувачів Бібліотеки, фізично присутніх та віддалених. Інформаційний портал побудовано за принципом багаторівневої інформаційно-пошукової системи, яка складається з розділів, підрозділів, посилань до баз даних: повнотекстових, реферативних, бібліографічних, фактографічних, баз цитування тощо. Відповідно, структура основного сайту НБУВ має визначатись необхідністю ефективного користувацько-орієнтованого подання інформації про напрями діяльності Бібліотеки.

Фахівці Інституту інформаційних технологій, провівши дослідження матеріалів Положень про вебсайти установ, доступних в мережі Інтернет, з метою аналізу ефективності управління інформаційним наповненням сайту, з'ясували наступне: робота

вебсайтів багатьох наукових та освітніх установ України побудована за розподілим принципом управління. За результатами аналізу означених матеріалів з'ясувалося, що переважно сайти працюють за наступною схемою – структурні підрозділи і/або прес-служба (піар-відділ) продукують контент, а технічний відділ (ІТ-відділ, відділ системного адміністрування) займається розробленням формату розміщення контенту та технічною підтримкою вебсайту. У деяких установах є певна специфіка цієї роботи, але загалом вона не відрізняється від розробленої моделі. Така модель видалася прийнятною і для регламентації роботи сайту нашої бібліотеки. З позиції консолідованого управління, обов'язки по управлінню сайтом НБУВ розподілені між структурними підрозділами та фахівцями, котрі відповідають за певний напрям інформаційно-комунікаційної діяльності установи. Основний принцип взаємодії ланцюжка інформаційним наповненням порталу НБУВ наступний: структурний підрозділ (розпорядник інформації) – контент – контент-менеджер/модератор – вебсайт – користувач.

Розпорядник інформації – призначений керівником підрозділу фахівець, який збирає, опрацьовує і вчасно подає актуальну інформацію, а також здійснює підготовку інформаційних матеріалів до розміщення. Розпорядники інформації можуть розміщувати та оновлювати інформацію двома способами: отримавши доступ на самостійне внесення інформації, відповідно до прав доступу, або по зверненню з відповідним запитом до контент-менеджера або модератора. За Регламентом розміщення контенту розпорядниками інформації здійснюється у рубриках «Новини», «Електронні виставки», «Інформація про дари», «Спеціалізована інформація» та на сторінці структурного підрозділу. Такі інформаційні матеріали, як електронна виставка, інформація про дари, спеціалізована інформація – розпорядники інформації розміщують на сайті самостійно. Матеріал перед публікацією у стрічці новин проходить наступний шлях: розпорядники інформації створюють текст, подають у відповідних до технічних вимог форматах додаткові матеріали (ілюстративні, графічні, аудіовізуальні), готовий матеріал надсилають корпоративною поштою у прес-службу. У свою чергу представник прес-служби після правок матеріалу пересилає його корпоративною поштою контент-менеджеру для розміщення на сайті НБУВ. Матеріал для зміни/доповнення/редагування контенту на інформаційній сторінці структурного підрозділу створюється

розпорядником інформації певного підрозділу та надсилається корпоративною поштою контент-менеджеру.

За Регламентом, курування роботою вебсайту розподілено між контент-менеджером та модератором. Контент-менеджер – це керівник вмістом (контентом) сайту. Він займається інформаційним наповненням ресурсу, поєднуючи навички організації та створення контенту з технічними знаннями. Контент-менеджер відповідає за те, щоб вміст вебсайту був належним чином структурований, простий у навігації, відповідав потребам користувача, мав точну й актуальну інформацію. Він займається редагуванням та обробкою текстового, графічного та аудіовізуального контенту. Як експерт у системі управління контентом організації (CMS) контент-менеджер розробляє посібники, методички, інструкції для користувачів сайту, проводить навчання персоналу Бібліотеки з питань створення контенту для Інтернету. Об’єктивно виникли нові вимоги до компетентностей бібліотечних спеціалістів, які відповідають за даний напрям роботи. Бібліотечний спеціаліст нової генерації – цифровий бібліотекар (digital librarian, DL) – фахівець, який займається управлінням цифровими ресурсами знань. Модератор – фахівець з контролю за дотриманням та виконанням правил сайту, що регулює діяльність користувачів сайту.

Окрім змістової частини організації контенту сайту НБУВ є ще й програмна. Програмно-технологічною частиною роботи сайту займаються фахівці Інституту інформаційних технологій НБУВ (вебпрограміст, контент-менеджер, модератор). Працюючи над удосконаленням роботи сайту як способу надання широкого доступу до інформації, усі учасники в однаковій мірі несуть відповідальність за контент та його представлення своїй цільовій аудиторії.

UDC 027.54(477-25)НБУВ:004.738.1WWW]-047.64

Maiia Sliusar,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-3683-6144>,

Junior Researcher,

Department of Information and Communication Technologies,

Institute of Information Technologies,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: sliusar@nbuv.gov.ua

Yevheniia Rudenko,

ORCID <https://orcid.org/0009-0002-4915-429X>,

Junior Researcher,

Department of Information and Communication Technologies,

Institute of Information Technologies,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: rudenkoyv@nbuv.gov.ua

DISTRIBUTED CONTENT-MANAGEMENT ON V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE PORTAL

The role and functions of the participants in the content filling process are defined using the example of the official site of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

Keywords: site, content, regulation, distributed content-management.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:004.738.1WWW:025.5

Сосідко Ірина Вячеславівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-0067-7930>,

молодша наукова співробітниця,

відділ технологій електронного науково-інформаційного обслуговування,

Інститут інформаційних технологій,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: sosidko@nbuv.gov.ua

СЕРВІСИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО ЯК ІНСТРУМЕНТ НАВІГАЦІЇ В ОКЕАНІ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ

Розглянуто актуальність надання допомоги користувачам в пошуку інформації в інтернет-середовищі. Охарактеризовано можливості Тематичного інтернет-навігатора для отримання верифікованої інформації.

Ключові слова: інформаційна ера, інтернет, бібліотека, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Поява цифрових інформаційних ресурсів в інтернеті призвела до революції в академічному світі, інтернет проклав шлях для великого стрибка у сфері освіти та наукових досліджень. Соціологи Д. Белл, Е. Тоффлер, М. Кастельс, П. Друкер, М. Маклуен та інші

вчені у своїх працях розробили концепцію, згідно якої наступним (сьогоднішнім) етапом розвитку людського суспільства є інформаційна ера. Електронна інформація стала невіддільною частиною повсякденного життя кожної людини. Користувачі почали усвідомлювати важливість Інтернету в їхньому житті, де це не лише комунікаційний інструмент, а й допомога в виконанні інших завдань, таких як навчання, покупки, розваги тощо. Інтернет справив великий вплив на наукову та навчальну діяльність, після його появи відбулися значні зміни в підходах і способах пошуку інформації та методах, які вони використовують у дослідженнях та навчанні. Це стало можливим, оскільки інтернет надає велику кількість нових навчальних матеріалів і діє як потужне доповнення до традиційних способів навчання та наукової діяльності. Інтернет полегшує електронне спілкування, обмін думками, та наукову співпрацю у всьому світі, допомагає отримати доступ до найактуальніших подій та досліджень з неймовірною швидкістю, отже відіграє важливу роль у дистанційній освіті, конференціях, перетворює вчених на фасилітаторів у наданні керівництва за спостереженнями та дослідженнями. Таким чином, Інтернет створює академічне середовище, в якому може діяти омолоджена академічна спільнота.

Інтернет має великий вплив на академічну спільноту. Дослідники з різних галузей наук максимально використовують можливості Інтернету, однак все ще покладаються на друковані книги і журнали. Досі багато дослідників із різних наук вважають саме бібліотеку останньою інстанцією для пошуку інформації для своїх наукових пошуків. Бібліотеки завжди були місцем зберігання і поширення друкованих джерел інформації, з настанням інформаційної ери бібліотеки стали важливою складовою будь-якого навчального закладу і наукової установи, тим місцем, де студенти та науковці можуть досліджувати величезну кількість електронних інформаційних ресурсів. Бібліотечно-інформаційні центри відіграють важливу роль в поширенні необхідної інформації, оперативно надають актуальні послуги своїм користувачам. Оскільки кількість електронної інформації та потреба доступу до неї стрімко зростає, постала проблема вибору авторитетних джерел інформації та стало важливим винайти технологію її відбору. Через динамічний характер електронної інформації, попередні критерії аналізу та відбору стали не ефективними, тому повинні бути розроблені та прийняті нові критерії. У цьому контексті саме бібліотеки взяли на

себе роль навігатора у величезному океані інформації для того, щоб користувачі могли скористатися не лише перевагами вільного доступу до інформації в інтернеті, а отримати перевірену, структуровану інформацію через зручну систему навігації.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського не залишилася осторонь цих процесів і її співробітники приділяють багато уваги збору, впорядкуванню і зберіганню електронних ресурсів. Особливо важливою стала необхідність надавати оперативну допомогу у пошуку офіційної і актуальної інформації протягом останніх 5 років, у зв'язку із викликами, які постали перед українською та світовою спільнотою, пов'язаними із пандемією та повномасштабним вторгненням російських військ в Україну.

Однією із розробок для розширення електронного обслуговування в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського став Тематичний інтернет-навігатор. Робота над ним була розпочата у 2011 році шляхом представлення найактуальніших сайтів у відповідних тематичних рубриках за всіма галузями знань.

Характерною рисою Інтернет-навігатора є те, що існує декілька варіантів пошуку в базі Інтернет-навігатора - простий, розширений та пошук за алфавітним покажчиком. Під час простого пошуку користувач може обрати одну із рубрик і ознайомитися із повним списком ресурсів даної тематики. Розширений пошук надає можливість поєднувати пошук за ключовими словами і за рубрикою, також можна доповнювати пошук додатковими параметрами “та” чи “або”. Пошук за алфавітним покажчиком надає можливість обрати потрібний словник (ключові слова, назва ресурсу, рубрика) та пошуковий термін. Кожен термін словника є посиланням, за яким відкривається результат пошуку. Зручності додає те, що пошук у Інтернет-навігаторі інтегрований з іншими інформаційними продуктами НБУВ, такими як Віртуальна довідка, Наукова електронна бібліотека, Автореферати дисертацій, Реферативна база даних, Книжкові видання та компакт-диски, Журнали та продовжувані видання.

У зв'язку з тим, що інтернет-ресурси можуть втрачати актуальність, змінювати свою специфіку або перестають існувати, робота над базою ведеться постійно. За останні 2 роки було відредаговано понад 7000 записів та додано понад 100 нових сайтів,

які в основному стосуються актуальної інформації для внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців, меморіальні сторінки, тощо.

Добірка верифікованих інтернет-ресурсів, класифікованих відповідно до Рубрикатора НБУВ, представлена в електронній бібліотеці «Україніка». Вказані джерела зібрані за тематичною характеристикою, представляють світовий сегмент інтернету, присвячений Україні. Всі записи містять анотації до ресурсів та пов'язані з довідковими рубриками «Україніка».

Як показує практика, інформаційний потік продовжує зростати, а отже зростає необхідність і затребуваність в організації навігації електронними ресурсами.

UDC 027.54(477-25)НБУВ:004.738.1WWW:025.5

Iryna Sosidko,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-0067-7930>,

Junior Research,

Department of Technologies of Electronic Scientific and Information Service,

Institute of Information Technologies,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: sosidko@nbuv.gov.ua

SERVICES OF THE V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE AS A NAVIGATION TOOL IN THE OCEAN OF INTERNET RESOURCES

The relevance of providing assistance to users in searching for information in the Internet environment is considered. Features of the Thematic Internet Navigator for obtaining verified information are described.

Keywords: information age, Internet, library, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

УДК 027.5(477-25)НБУВ:[025.17:0901]:025.3:[017.1:004.65]

Ткаченко Олександра Петрівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-2193-5596>,

молодша наукова співробітниця,

відділ комплексного опрацювання документів,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: tkachenko@nbuv.gov.ua

ОСОБЛИВОСТІ ШИФРУВАННЯ КОЛЕКЦІЙНИХ ЗБРАНЬ З ФОНДУ ОСНОВНОГО ЗБЕРІГАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО ТА ЇХ ВІДОБРАЖЕННЯ В ЕЛЕКТРОННОМУ КАТАЛОЗІ

Висвітлено питання комплексного опрацювання колекційних видань. Розглянуто проблеми відображення та пошуку бібліографічних записів колекційних видань в електронному каталозі НБУВ.

Ключові слова: колекційні зібрання, комплексне опрацювання документів, традиційні та електронні носії.

Книжкові колекції НБУВ представлені різними типами фондів (тематичні, колективних власників, особові). Станом на 2024 рік Бібліотека має на обліку 55 колекційних зібрань, 39 з яких було отримано та опрацьовано за роки незалежності України. Вони відрізняються галузевою спрямованістю, змістом, чисельністю рідкісних і цінних видань. Зберігаються колекційні зібрання переважно у фондах основного книгозбереження та спеціалізованих читальних залах. Частина колекцій має складні багатoeлементні шифри, частина колекцій опрацьовується без урахування форматів та без книг шифрів.

За особливостями опрацювання колекційні зібрання розподіляються наступним чином :

- колекційні зібрання, які шифрують без урахування форматів;
- колекційні зібрання, які шифрують з урахуванням форматів;
- колекції, які шифруються без використання книг шифрів;
- колекційні зібрання із складними шифрами.

Електронний каталог (ЕК) НБУВ, виконуючи інформаційно-пошукову функцію дає змогу не тільки швидко встановити наявність конкретного документа у фондах бібліотеки, але й отримати доступ до інформаційних ресурсів відповідно сформульованого пошукового запиту.

Для каталогізації документів були розроблені робочі аркуші та налаштовані засоби для введення даних. У тому числі – поле «Шифр». В електронному каталозі НБУВ усі без винятку колекційні шифри починаються із загальноприйнятої форми назви колекції. Незалежно від мови, на якій видано документ, поле «Шифр» заповнюється кирилицею. Це правило стосується усіх колекційних видань за

винятком опрацювання документів Австрійської бібліотеки. Незалежно від мови, на якій видано документ, назва Австрійської колекції в шифрі завжди вноситься латинськими літерами.

Австрійській бібліотеці належить особливе місце серед колекційних зібрань НБУВ. Створення Австрійської бібліотеки при НБУВ – один з прикладів участі Бібліотеки в міжнародних культурних проєктах. Відкриття Австрійської бібліотеки стало можливим лише після здобуття Україною незалежності, коли наша держава стала самостійною на теренах Європи. Австрія була однією з перших держав, яка встановила з Україною прями двосторонні відносини.

Для заповнення поля «Шифр» при складанні бібліографічного запису (БЗ) на документи Австрійської бібліотеки каталогізатор вносить назву колекції, використовуючи діакритичні знаки.

Особливу групу складають колекційні зібрання із складними шифрами :

- Гімназія І Київська («І Київська гімназія»)
- Колегія Павла Галагана («Галаган П.»)
- Сікорський Іван Олексійович («Сікорський І. О.»)

Для цих історичних зібрань було збережено автентичну систему шифрів. Кожна з трьох колекцій має свої особливості шифрування. Документи розставлялись їх збирачами за розділами знань, які збережено і дотепер. У кожному тематичному розділі книги мали свій порядковий номер. Ця система розташування відображена і у шифрах. Адже шифр документу – це адреса, за якою його легко можна знайти в книгосховищі.

Приклади складних шифрів колекційних примірників:

ГАЛАГАН П. право № 195 – документ знаходиться у розділі «Право», порядковий номер у розділі – 195.

І КИЇВ. ГІМН. № XVI-A 43 – документ знаходиться у відділі «Філософія, педагогіка», надрукований кирилицею, порядковий номер у відділі – 43.

СІКОРСЬКИЙ І. О. №VII А 338 – документ знаходиться у відділі «Психіатрія», його порядковий номер у відділі – 338.

Основний масив цих колекційних зібрань було опрацьовано раніше. Тому примірники, які ВКОД отримує на опрацювання, зустрічаються досить рідко. Всі екземпляри видання, які записані в одному документі, мають однаковий шифр. Назви колекційних зібрань, які складають частину колекційного шифру, при внесенні до

електронного каталогу під час складання бібліографічного запису також мають бути ідентичні. Але на практиці маємо зовсім іншу картину.

Особливої уваги при заповненні поля «Шифр» потребують видання колекцій із складними шифрами. Згідно правил, зафіксованих у «Централізованому бібліотечному опрацюванню документів у НБУВ», шифр на примірник проставляють співробітники одного структурного підрозділу, а вносять його під час каталогізування співробітники іншого. Історично склалось так, що при цьому не завжди звертається увага на уніфікацію графіки складного шифру в цілому. Як зазначалося вище, у макеті одного колекційного шифру одночасно можуть бути римські та арабські цифри, кириличні та латинські назви колекцій та відділів, а також літерні, як правило, латинські, позначки форматів. Знаки «№», «/», «-» також часто-густо проставляються там, де вважає за потрібне співробітник, який не вносить ці дані до ЕК, а розміщує складну конструкцію на обмежений за площиною ярлик-наліпку.

Зазвичай назви відділів у колекційних зібраннях із складними шифрами позначаються великими латинськими літерами. Але структура шифру з колекції І. О. Сікорського, до прикладу, передбачає використання саме прописної латинської літери для запобігання злиття римських цифр і великих латинських букв у суцільний лінгвістичний ряд. Невиконання цього правила під час внесення шифру до ЕК приводить до викривлення самої суті структури шифру. І пошуковий інтерфейс колекції І. О. Сікорського у базі даних «Каталогізатор» з десятком різних варіантів занесення шифрів яскраво ілюструє наслідки подібної неузгодженості.

Сучасна діяльність НБУВ спирається на щоденну кропітку роботу сотень науковців та фахівців бібліотечно-інформаційної галузі. Впровадження цифрових технологій та розбудова науково-інформаційного комплексу на базі створення електронного каталогу й формування електронних ресурсів сучасної наукової літератури світового та національного значення, наукове описування та дослідження історико-культурної спадщини, створення величезного масиву інформації про історичний розвиток української культури, науки, освіти – пріоритетні напрями подальшого розвитку НБУВ. Однак, впровадження нових напрямків роботи та їх удосконалення вимагають відповідних знань, навичок і матеріально-технічної бази. А постійне недофінансування та відсутність належного матеріально-

технічного забезпечення суттєво зменшує можливості НБУВ у подальшій реалізації своїх функцій, загострює вже існуючі проблеми та сповільнює інтеграцію вітчизняної науки в європейський та світовий науковий простір.

UDC 027.5(477-25)НБУВ:[025.17:0901]:025.3:[017.1:004.65]

Oleksandra Tkachenko,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-2193-5596>,

Junior Researcher,

Department of Complex Processing of Documents,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail : tkachenko@nbuv.gov.ua

FEATURES OF ENCRYPTION OF COLLECTIONS FROM THE MAIN STORAGE FUND OF THE V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE AND THEIR DISPLAY IN THE ELECTRONIC CATALOGUE

The issue of comprehensive processing of collection editions is highlighted. Problems of displaying and searching for bibliographic records of collection publications in the electronic catalogue of the VNLU are considered.

Keywords: collections, complex processing of documents, traditional and electronic media.

УДК 025-54(477-25)НБУВ:025.17]:[025.32:019.91+ 025-54(477-25)НБУВ:025.2-047.76]:025.354

Шекера Павло Іванович,

ORCID <https://orcid.org/0000000266658222>,

завідувач відділу комплексного опрацювання документів,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: shekerapv@nbuv.gov.ua

ПРІОРИТЕТИ ПРИ ВІДБОРІ ТА БІБЛІОГРАФІЧНОМУ ОПРАЦЮВАННІ ДОКУМЕНТІВ ПРИ РЕТРОСПЕКТИВНІЙ РОБОТІ В НАЦІОНАЛЬНІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Висвітлено ключові аспекти відбору літератури для ретроспективної роботи.

Порушено питання загальних технологічних принципів опрацювання книжного масиву основного фонду НБУВ з точки зору каталогізатора для інформаційно-довідкового апарату Бібліотеки.

Ключові слова: ретроспекція, традиційні карткові каталоги, бібліографічний опис, систематизація, інтернет-навігатор, рекаталогізація, електронний каталог НБУВ.

Робота по відродженню книжкової історичної спадщини проводиться уже не перший рік відділом комплексного опрацювання документів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. В чому суть відбору друкованих документів з фонду НБУВ? При такому масиві літератури не можна підходити до відбору на ретроспективне опрацювання шаблонно, від “А” до “Я”. Зробивши аналітику потреб та вимог користувачів, співробітники НБУВ виокремлюють певну кількість документальної продукції. Це різнопланова, різногалузева та різностороння література. До неї можна віднести перш за все періодичні та продовжувані видання, колекції зібрань відомих діячів науки та культури, які внесли вагомий внесок в розвиток та збагачення держави. Цими принципами і керується виконавча комісія для відбору та подальшого переопрацювання вибраного масиву літератури.

Подібна картина проглядається і з колекціями, фонд яких наповнений під зав'язку. Не будемо вдаватись у деталі і значимість кожної з них, але суть залишається незмінною: вони потребують виходу в світ. Раніше зазначалося про досвід роботи з колекцією «реабілітованої літератури», вагомий масив якої виокремлений серед інших. Як результат, сотні книг «Розстріляного Відродження» отримали можливість бути висвітлені не лише в електронному каталозі НБУВ, але й оцифровані, що дає можливість будь-якому читачеві ознайомитись з ними в режимі онлайн.

Поступово переходячи до самого каталогізаційного процесу, можна одразу зазначити декілька ключових моментів. Література, яка підлягає ретроспекційному опрацюванню, зокрема каталогізатором, проходить декілька етапів. Один з них, стартовий і ключовий – чи ця книга відповідає шифру, зв'язка з традиційними картковими каталогами. Цих каталогів може бути не один, як, наприклад, генеральний (службовий), систематичний, читацький, каталоги читальних залів та відділів-фондоутримувачів тощо. Лише після остаточної зв'язки каталогізатор бере до рук відібрану книгу для подальшої роботи.

Бібліографічний опис створюється заново, *de visu*. На що саме каталогізатор повинен звернути увагу при роботі з масивом літератури для ретроспекції? На повній інформації по книзі, заповненні відповідних полів, бібліографічному описі згідно зі стандартом ДСТУ 7.1.2006. Але тут є саме «але», яке дає змогу каталогізатору по-новому поглянути на книгу. Нехай не бентежить спеціаліста з опису документів часом повна невідповідність новоствореного бібліографічного запису до того, який є на каталожній картці, бо стандарти змінювались не один раз, підходи до каталогізування також. Через певну кількість років нинішній стандарт теж буде замінений іншим.

Значиму роль при ретроспективній роботі відведено підрозділу систематизації, який своєю роботою, вносячи пошукові індекси за галузями знань згідно Рубрикатора НБУВ та системою УДК, наповнює новим змістом довідково-пошуковий апарат електронного каталогу НБУВ. Книга, попадаючи до рук систематизатора, проходить своєрідну фільтрацію і не залишається поза увагою спеціалістів, що в подальшому дає змогу якнайшвидше і конкретніше здійснити пошук цього документа. А новостворений тематичний інтернет-навігатор електронного каталогу НБУВ – явне цьому підтвердження. Залучаючи до роботи суміжні підрозділи Бібліотеки, каталогізатори проводять повний аналіз та виправлення, щоб документ отримав повну інформацію для читача.

Отже, підсумовуючи, можна зробити висновок, що ретроспективна робота у таких величких книгозбірнях, як Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського з колосальним фондом понад півтора десятка мільйонів примірників, мусить проводитись не спонтанно і хаотично, а в певній послідовності, враховуючи потреби та актуальність, запити читачів. Також необхідна умова для каталогізаторів – витримати всі критерії цього значимого виробничого процесу та поставити остаточну крапку в бібліографічному описі, внести корективи при необхідності в інших каталогах Бібліотеки на цей документ.

UDC025-54(477-25)НБУВ:025.17]:[025.32:019.91+025-54(477-25)НБУВ:025.2-047.76]:025.354

Pavlo Shekera,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6665-8222>,

Head of the Complex Document Processing Department,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine
e-mail: shekerapv@nbuv.gov.ua

**PRIORITY PRINCIPLES IN THE SELECTION AND SUBSEQUENT
BIBLIOGRAPHIC PROCESSING OF DOCUMENTS DURING
RETROSPECTIVE WORK AT THE V. I. VERNADSKYI NATIONAL
LIBRARY OF UKRAINE**

The main key points in the selection of literature for retrospective work are highlighted. The question of general principles in terms of technology was raised during the bibliographic description of the literature in this area of work.

Keywords: retrospection, traditional card catalogues, bibliographic description, systematization, Internet navigator, recataloging, electronic catalog of the VNLU.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:025.7/.9:004.65:[050:001.32(477)]”192”

Шекера Петро Іванович,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-9886-0495>,

науковий співробітник,

відділ комплексного опрацювання документів,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна,

e-mail: shekerapt@nbuv.gov.ua

**НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО ЯК ЦЕНТР ЗБЕРЕЖЕННЯ
ПЕРІОДИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК
УКРАЇНИ 20-х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ**

Проаналізовано журнали та збірники НАН України періоду 20-х років ХХ-го століття. Висвітлено роботу з внесення бібліографічних записів ретроспективної частини академічних журналів цього періоду.

Ключові слова: рекаталогізація, академічні журнали 20-х років минулого століття, історіографія, електронний каталог журналів НБУВ.

Актуальність у науковому дослідженні періодики Національної академії наук України 20-х рр. ХХ ст. диктується потребами користувачів вивчення безпосередніх джерел і використання останніх у своїх творчих доробках. Серед усіх бібліотек, які існують у структурі НАНУ, головне місце займає Національна бібліотека України імені Вернадського (НБУВ). Основна частина академічних

журналів та збірників всього періоду існування НАНУ зберігаються на полицях фондосховища НБУВ. З самого початку видавничої діяльності Академії до Бібліотеки надходив обов'язковий примірник всіх видань. В першу чергу це стосувалося журналів і збірників праць, більшість з яких НБУВ отримувала навіть в кількох примірниках.

Серед академічних журналів та збірників, які виходили в 20-ті роки минулого століття, варто відмітити такі видання: «Записки Історично-філологічного відділу ВУАН» (1923), «Записки Соціально-економічного відділу ВУАН» (1923), «Вістник Одеської комісії краєзнавства при Всеукраїнській академії наук» (1924), «Журнал бібліотекознавства та бібліографії» (1927), «Народна творчість та етнографія» (1925), «Україна» (1924), «Український ботанічний журнал» (1921), «Український хімічний журнал» (1925). Вийшло друком 26 томів «Записок Історично-філологічного відділу» і 130 чисел збірників, 6 томів «Етнографічного Збірника», 15 бюлетенів, 2 томи «Історично-географічного збірника». Головна бібліотека НАН України має перелічені видання у книгосховищі на збереженні.

Розглядаючи питання академічних періодичних видань даного періоду, потрібно умовно розмежувати їх на дві категорії: перша – видання, які припинили своє існування до 1930-го р. і друга – журнали та збірники, що продовжують видаватися і сьогодні.

В кінці 20-х років ХХ ст. в СРСР сталінський уряд посилив політичний тиск на всі верстви населення, особливо це стосувалося культурних та наукових діячів. В Радянській Україні розпочався «великий терор» з боку уряду, всі наукові установи зазнали фатальних змін. Перш за все гоніння та утиски стосувалися суспільно-гуманітарних підрозділів Академії наук, які очолювали М. Грушевський та А. Кримський. Були ліквідовані гебраїстична та історико-археографічна комісії, а також всі наукові товариства Всеукраїнської академії наук. Впродовж цих «жахливих років» були закриті журнали та наукові збірники, зокрема, «Україна» (1914–1930), «Етнографічний вісник» (1925–1930), «Записки Історично-філологічного відділу ВУАН» (1923–1931), «Записки Соціально-економічного відділу ВУАН» (1923–1927), «Вістник Одеської комісії краєзнавства при Всеукраїнській академії наук» (1924–1930) та ін.

Невелика кількість академічних журналів видається з періоду, який розглядається, до сьогодні. Це такі видання: «Вісті Всеукраїнської академії наук» (1928), «Народна творчість та етнографія» (1925), «Український ботанічний журнал» (1921),

«Український хімічний журнал» (1925). Всі видання обох категорій розподілу є в НБУВ, з їх наявністю можливо ознайомитися в електронному каталозі журналів і продовжуваних видань Бібліотеки. Деякі журнали та збірники повністю оцифровані, і в розділі сайту НБУВ «Електронна бібліотека «Україніка» користувач може отримати повний текст номерів. Це, зокрема, журнали «Бібліотечний журнал» (1925–1926), «Етнографічний вісник» (1925–1930), «Україна» (1924–1926), а також збірник «Записки Історично-Філологічного відділу Української академії наук» (1919–1931). В подальшому планується оцифрування всіх ретроспективних періодичних видань НАН України, які зберігаються у НБУВ.

Науковці та бібліотечні спеціалісти сектору каталогізації періодичних та продовжуваних видань НБУВ протягом останніх років займаються рекаталогізацією карткового каталогу бібліотеки, заносючи назви видань і номери до електронного каталогу. Продовжуючи дану тематику, потрібно наголосити, що лівову частину такої роботи складає ретроспективна каталогізація, в основу якої покладено складання бібліографічного запису документа, що зберігається у фонді, після його опрацювання *de visu*. Здійснення ретрокаталогізації періодичних видань в електронній формі можливе лише за допомогою основних каталогізаційних процесів: бібліографічне описування документа, індексування в систематичній формі, відображення їх в електронній формі, створення короткої анотації. Наводячи довідки «*de visu*» кожного видання, каталогізатори занотовують у кожному інвентарному записі фізичне пошкодження номера або випуску, спареність номерів, знаходження примірника в підшивці, дублетність тощо.

Одне з основних завдань бібліотеки – внесення всієї ретроспективної частини академічної періодики і створення у майбутньому повного каталогу періодичних видань НАНУ.

Деякі інститутські бібліотеки НАН України також здійснюють ретроспекцію журналів та збірників, проте їх робота не виходить на рівень міжнародного значення. Академічні періодичні видання 20-х років минулого століття мало відображені на пошукових сайтах. Відділ комплексного опрацювання документів (ВКОД) НБУВ згідно наукового плану Інституту інформаційних технологій НБУВ доповнює базу даних ретроспективною частиною журнальних видань НАНУ за «Списками праць», «Каталогами», зокрема виданим

Всеукраїнською академією наук у 1930 р. «Систематичним каталогом видань Всеукраїнської академії наук 1918–1929».

Для задоволення інформаційних запитів користувачів НБУВ необхідна інформація про академічні журнальні видання 20–30-х рр. XX ст. Науковці та спеціалісти ВКОД прикладають максимум зусиль для рекаталогізації періодики Академії наук даного періоду. З метою збереження і доступності змісту номерів журналів після їх ретроспекції і внесення всієї інформації про видання до бази даних в недалекому майбутньому планується оцифрування текстів номерів журналів і збірників.

UDC 027.54(477-25)НБУВ:025.7/.9:004.65:[050:001.32(477)]”192”

Petro Shekera,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-9886-0495>,

Researcher,

Department of Complex Processing of Documents,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine,

e-mail: shekerapt@nbuv.gov.ua

V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE AS A CENTER FOR THE PRESERVATION OF PERIODICALS OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE FROM THE 1920S

Journals and anthologies of the National Academy of Sciences of Ukraine from the period of the 1920s were analyzed. Demonstrated work with the entry of bibliographic records of the retrospective part of academic journals of this period.

Keywords: recatalogization, academic journals of the 20s of XX century, historiography, electronic catalog of VNLU journals.

РОЗДІЛ 3

БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНІ ПРОДУКТИ І ПОСЛУГИ В ГАЛУЗІ ПОЛІТИЧНОГО І СОЦІАЛЬНО- ПРАВОВОГО ІНФОРМУВАННЯ

УДК 070.16:355:244.1]:[355.48:316.472.4]

Аксьонова Наталія Дмитрівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5041-9086>,

наукова співробітниця,

відділ оперативної інформації,

Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: nataly_7aks@gmail.com

ПРОТИДІЯ РОСІЙСЬКІЙ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ У КОНТЕКСТІ СПІВПРАЦІ ОРГАНІВ ВЛАДИ З МЕДІЙНИМИ, ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИМИ УСТАНОВАМИ

Висвітлено питання протидії російській дезінформації. Відзначено важливість об'єднання дій, ресурсів державних гілок влади в партнерстві з медіа, науковими установами, громадськими організаціями. Визначено роль регіональних ЗМІ Полтавщини в інформуванні громадян, підвищенні рівня їхньої медіаграмотності.

Ключові слова: дезінформація, ЗМІ, медіаграмотність, ресурси.

Після повномасштабного російського вторгнення ворожі пропагандистські, дезінформаційні, фейкові методи проти України набули ще більш агресивного характеру. Застосовуючи різноманітні засоби тиску, впливу ППСО, все що вкладається в поняття «інформаційного терору», впливаючи на емоційну поведінку людей ворог намагається розхитати стійкість, посіяти панічні настрої в суспільстві, формуючи таким чином громадську думку

у потрібному руслі для подальших маніпуляцій. Такий психологічний тиск ведеться з метою підриву довіри до українського уряду та зниження рівня міжнародної підтримки та допомоги.

Тому зараз застосування усіх технологічних, інформаційних ресурсів, елементів боротьби, спротиву, як у внутрішньому, так і зовнішньому інформаційному просторі, набуває особливого значення заради збереження державності, національно-культурної єдності, історичної цілісності України.

Для посилення протидії ворожому інформаційному впливу необхідна координація дій усіх державних, безпекових, правоохоронних гілок влади, наукових установ, громадських організацій, інформаційно-аналітичних центрів та українських медіа, відповідальність яких полягає в подачі та висвітленні об'єктивної, перевіреної інформації, з дотриманням усіх норм та достовірним посиленням на джерела, що дає можливість викрити дезінформаційні, деструктивні, фейкові новини, що в свою чергу також впливає на підвищення медіаграмотності населення.

Наразі стоїть питання: Як ефективно, особливо в умовах війни, об'єднати зусилля, ресурси, розподілити ролі, повноваження між усіма виконавцями, які працюють в сфері протидії дезінформації? Що потрібно зробити для розвитку стратегії медіаграмотності?

В Україні є державні, громадські організації, інформаційно-аналітичні центри, фактчекінгові компанії, які займаються дослідженнями, аналізом впливу медіапроцесів на політику та суспільство, експертизою, перевіркою неправдивої інформації, на платформах, яких можна знайти медіапроекти, навчальні посібники з протидії дезінформації, багато корисних посилань щодо пропаганди, виявлених загроз, списку каналів поширення ворожої дезінформації.

Деякі приклади: Центр протидії дезінформації РНБО України (URL:<https://cpd.gov.ua>), проект «ДезінФАКЕція»; Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки (URL:<https://spravdi.gov.ua/>); Інститут масової інформації (URL:<https://imi.org.ua/>), рубрика «Фейки і наративи»; ГО "Український інститут медіа та комунікації": «Як протидіяти дезінформації, створеній за допомогою ШІ: посібник для творців контенту» (URL:<https://www.jta.com.ua/knowledge-base/yak-protydiaty-dezinformatsii-stvoreniy-za-dopomohoiu-shtuchoho-intelektu-posibnyk-dlia-tvortsiv-kontentu/>); StopFake (URL:<https://>

www.stopfake.org); Без Брехні (URL:<https://without-lie.info>); Детектор медіа (URL:<https://detector.media>), спецпроект «Детектор маніпуляцій», рубрика: «Хроніка дезінформації»; Texty.org.ua (URL:<https://texty.org.ua>) та ін.

У контексті співпраці органів влади з науковими, інформаційними установами, слід підкреслити роль сучасних бібліотек. Так, Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ), підрозділ НБУ ім. В. І. Вернадського, окрім підготовки інформаційно-аналітичних продуктів для широкого загалу бібліотечних користувачів, на замовлення цільових користувачів готує матеріали з суспільно значущих тем, наприклад, для органів державної влади проєкт «Спростування дезінформації» (на основі моніторингу інформації українських центральних та регіональних ЗМІ).

Для з'ясування ролі регіональних ЗМІ в протидії російській дезінформації, на прикладі Полтавської області, були проаналізовані деякі топові медіа ресурси («Новини Полтавщини», «Телеграф», «Кременчуцька газета», «Полтавщина», «Зміст», «Полтава365»). Так, на сайті «Новини Полтавщини» є рубрика «Фейк-стоп» (URL:<https://np.pl.ua/category/112306-8816/>), яка оновлюється майже щоденно матеріалами з компетентних державних джерел (Центр протидії дезінформації, Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки). На інших сайтах інформацію щодо фейків, дезінформації, роз'яснення та спростовування можна знайти через пошуковий запит. Це говорить про партнерство, співпрацю та посередницьку діяльність ЗМІ між державою та суспільством в розповсюдженні правдивої інформації, популяризації освітніх матеріалів, інструкцій стосовно безпечного поводження в медіа просторі. Що, своєю чергою, впливає на обізнаність, підвищення медіаграмотності населення.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що для зменшення впливу російської пропаганди на суспільство, посилення протидії ворожій дезінформації необхідна стратегія партнерства, координація дій усіх владних гілок у співпраці з науковими, громадськими організаціями, інформаційно-аналітичними центрами, українськими медіа з застосуванням сучасних ІТ-технологій та інформаційних ресурсів.

UDC 070.16:355:244.1]:[355.48:316.472.4]

Natalia Aksjonova,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5041-9086>,

Research Associate,

Operational Information Department,

Service of information and analytical support,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: nataly7aks@gmail.com

COUNTERING RUSSIAN DISINFORMATION IN THE CONTEXT OF COOPERATION OF STATE POWER WITH MEDIA, INFORMATION AND ANALYTICAL INSTITUTIONS

Issues of countering russian disinformation are highlighted, the importance is noted unification of actions, resources of state branches of government in partnership with the media, scientific institutions, public organizations. The mediating role of regional mass media (Poltava region) in spreading true information and popularizing media literacy of the population is determined

Keywords: disinformation, massmedia, media literacy, resources.

УДК 327.5((5-15):569.4):355.451

Аулін Олександр Анатолійович,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7304-7182>,

кандидат філософських наук,

старший науковий співробітник,

відділ політологічного аналізу,

Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: sozionik@gmail.com

ВИДАННЯ «УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ» ЯК ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ ПОЛІТИЧНОГО ІНФОРМУВАННЯ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

У дослідженні з використанням методу аналізу документів, а також компаративного й структурно-функціонального методів здійснено аналіз ефективності задіяння ресурсної бази видання «Україна: події, факти, коментарі» під час політичного інформування в умовах російської агресії.

Ключові слова: соціальні комунікації, політичне інформування, комунікаційний простір, інформаційне протиборство.

В умовах повномасштабної війни РФ проти України неабияк зростає актуальність аналізу дієвості інструментарію соціальних комунікацій, що може ефективно застосовуватися вітчизняними державними установами в інформаційному протиборстві з країною-агресором. Одним із таких бібліотечно-інформаційних продуктів є інформаційно-аналітичний журнал «Україна: події, факти, коментарі», який видається Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського з 01.01.1998 року. Видання присвячене висвітленню та аналізу актуальних подій суспільного життя в економічній, політичній і соціальних сферах, проблемам ефективності державотворчого процесу в Україні та розвитку місцевого самоврядування, поширенню довідкової інформації та актуальних бібліографічних матеріалів, орієнтованих на управлінські структури. З початку російської агресії, станом на 14.07.2024, підготовлено 55 випусків журналу, із загальною кількістю 185 аналітичних статей політичної спрямованості.

З березня по грудень 2022 року вийшло 15 номерів інформаційно-аналітичного журналу «Україна: події, факти, коментарі». В них було опубліковано 49 аналітичних статей політичної спрямованості, підготовлених співробітниками СІАЗ. З їх числа різним аспектам російсько-української війни було присвячено 92% інформаційних матеріалів. Зустрічам міжнародного рівня за участю партнерів (17) і супротивників (2) України - 19 статей, експертному аналізу міжнародної ситуації – 20, контрнаступу ЗСУ – 2, санкціям проти РФ (2) та аналізу допомоги Україні (2), використанню інформаційних ресурсів – 2. У структурному плані статті будувалися у відповідності до загальних стандартів підготовки аналітичних документів. Поряд з цим, у контексті інформаційного протиборства, велика увага приділялася аргументаційній складовій: роз'ясненню дій керівництва України та країн-партнерів, виявленню хибних російських наративів, викриттю маніпулятивних схем кремлівських пропагандистів тощо.

З січня по грудень 2023 року опубліковано 23 номери видання. Поміж іншого, в них містилося 80 аналітичних статей політичної спрямованості. З їх числа різним аспектам російсько-української війни було присвячено більше 91% інформаційних матеріалів (73). Зустрічам міжнародного рівня з партнерами України - 33 статті, експертному аналізу міжнародної ситуації – 22, аналізу допомоги

Україні - 4, військово-політичної ситуації у середині України – 7, ідеології рашизму та його зв'язкам з ісламським радикалізмом – 2. Отже, у порівнянні з 2022 роком: загальна кількість номерів збільшилася на 8 одиниць. Кількість статей з тематики російсько-української війни зросла на 31 (24,8%). У структурно-функціональному плані великих змін не відбулося. У 2023 році також як і в 2022 році у контексті інформаційного протиборства велика увага приділялася роз'ясненню політики офіційного Києва та країн-партнерів, виявленню хибних російських наративів, викриттю маніпулятивних схем кремлівських пропагандистів, заснованих на матриці рашизму тощо. З цього можна зробити висновок, що у порівнянні з попереднім періодом у 2023 році спостерігалось значне зростання комунікативного простору журналу без втрати якісних показників.

З січня по липень 2024 року вийшло 14 номерів інформаційно-аналітичного журналу «Україна: події, факти, коментарі». В них було опубліковано 56 аналітичних статей політичної спрямованості, підготовлених співробітниками СІАЗ. З їх числа різним аспектам російсько-української війни були присвячені всі інформаційні матеріали. Зустрічам міжнародного рівня за участю партнерів (20) і супротивників (2) України - 22 статті, експертному аналізу міжнародної ситуації – 22, військово-політичній ситуації у середині України – 6, санкціям проти РФ та аналізу допомоги Україні – 6.

У порівнянні з двома минулими роками при збереженні якості підготовки інформаційних матеріалів, а також структурно-функціональної єдності статей, у 2024 році виданню вдалося ще більш приростити комунікаційний простір, зокрема, за рахунок інтенсифікації процесу підготовки аналітичних матеріалів, а також їх повній зорієнтованості на тематику російсько-української війни. Отже, якщо за весь 2022 рік було опубліковано 18 номерів, то вже станом на 14.07.2024 року – 13. Кількість політичних матеріалів у 2022 року складає – 49, у 2024 року за 7 місяців – 56. Відповідно, за 7 місяців 2022 року – було опубліковано 35 статей. Тобто, кількісний показник політичного інформування цільових аудиторій зріс на 37,5%.

З початку повномасштабної російської агресії проти України ресурсна база інформаційно-аналітичного журналу «Україна: події, факти, коментарі» активно використовується у сфері соціальних комунікацій. За останні два роки видання суттєво наростило кількісні

показники сегменту політичних матеріалів (37,5%). У 2024 році публікації, присвячені російсько-українській війні, склали 100% цього сегменту. Водночас, поряд із підвищенням кількості, вдалося зберегти якість інформаційного продукту та його структурно-функціональну релевантність. Отже, видання може розглядатися як дієвий інструмент політичного інформування в умовах російської агресії.

UDC 327.5((5-15):569.4):355.451

Aulin Oleksandr,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7304-7182>,

PhD (Philosophy), Senior Researcher,

Department of Political Analysis,

Information and Analytical Support Service,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kiev, Ukraine

e-mail: sozionik@gmail.com

**PUBLICATION “UKRAINE: EVENTS, FACTS, COMMENTS”
AS AN EFFECTIVE TOOL FOR POLITICAL INFORMATION
IN THE CONTEXT OF RUSSIAN AGGRESSION**

The study uses the method of document analysis, as well as comparative and structural-functional methods to analyze the effectiveness of using the resource base of the publication “Ukraine: Events, Facts, Comments” in political information in the context of Russian aggression.

Keywords: social communications, political information, communication space, information confrontation.

УДК 02(477):[355.451+316.77]:[004.056+005.334]

Ауліна Олена Валеріївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7988-4974>,

кандидатка політичних наук,

старша наукова співробітниця,

відділ оперативної інформації,

Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: elena_aulina@ukr.net

ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА НІМЕЦЬКОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ АСОЦІАЦІЇ ЩОДО УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

У дослідженні з використанням компаративного й структурно-функціонального методів, статистичних даних проведено аналіз інформаційно-правової допомоги Німецької бібліотечної асоціації, ефективності її заходів і зусиль на підтримку українських бібліотечних організацій і колег в умовах російської агресії щодо України.

Ключові слова: Німецька бібліотечна асоціація, Українська бібліотечна асоціація, інформаційна підтримка, солідарність, джерела інформації.

Одразу після російського нападу на Україну 24 лютого 2022 року Німецька бібліотечна асоціація зайняла проукраїнську позицію. Основними напрямками діяльності у цій сфері стали правова оцінка російської агресії, поширення об'єктивної інформації про бойові дії, інформаційно-правова та інша підтримка Української бібліотечної асоціації, а також українських бібліотекарів та інших громадян-вимушених переселенців на території Федеративної Республіки Німеччина.

Німецька бібліотечна асоціація (DBV) об'єднує понад 2000 членів із 25000 співробітниками і одинадцять мільйонів користувачів. DBV представляє близько 300 наукових універсальних бібліотек. Основна мета діяльності Асоціації – сприяння бібліотекам у забезпеченні всім громадянам вільного доступу до інформації. Політика DBV спрямована на розвиток інноваційної діяльності у контексті підвищення якості бібліотечних послуг для науки і суспільства.

Після повномасштабного російського вторгнення до України DBV визначила свою політичну позицію в такий спосіб: «Бібліотечна асоціація Німеччини нажахана нападом Росії на Україну. Наша повна солідарність з усіма людьми в Україні, які зараз переживають важкий час. Ми підтримуємо наших українських колег і підтримуємо заклик Української бібліотечної асоціації. Ми просимо наші бібліотеки у співпраці з державними та неурядовими організаціями підтримувати та надавати допомогу та послуги всім українським біженцям».

Ще один позиційний документ DBV мав вигляд звернення щодо припинення співпраці з російською стороною: «Президія та

Федеральна виконавча рада Німецької бібліотечної асоціації у своїй позиції заявляють про солідарність з Україною та засуджують напад на Україну, який порушує міжнародне право... Бібліотекам доцільно зайняти позицію своїх відповідних спонсорів. На даний момент для академічних бібліотек це означає, що наявна співпраця з російськими установами буде негайно припинена».

Водночас почалися заходи DBV спрямовані на підтримку українських колег. Так, 11 травня 2022 року Німецька бібліотечна асоціація у співпраці з Українською бібліотечною асоціацією та Гете-Інститутом в Україні організували публічний цифровий обмін про становище українських бібліотек та їх працівників. Українські колеги з різних бібліотек розповіли про свою роботу та повідомили, як вони підтримують місцеве населення інформацією та ЗМІ, незважаючи на загарбницьку війну з боку Росії.

Крім того, Інститут бібліотечної та інформаційної науки при Університеті Гумбольдта в Берліні, Професійна асоціація бібліотечно-інформаційної справи та Берлінська міська бібліотека міста Панкова розробили онлайн-курс для людей, які отримали ступінь або професійну кваліфікацію в бібліотечному секторі у своїй країні походження та тепер хочуть працювати в Німеччині. Німецька національна бібліотека у Франкфурті вручила чотири стипендії для бібліотечних працівників з України. Стипендії призначалися на термін до 12 місяців. Крім того, Фонд культурної спадщини Пруссії, до якого залучена Берлінська державна бібліотека, затвердив 20 додаткових стипендій для науковців і бібліотекарів.

З метою захисту культурних цінностей в Україні, які знаходяться під загрозою, уповноваженим федерального уряду з питань культури та медіа було започатковано «Українську мережу охорони культурних цінностей», до проекту також приєдналася DBV. Метою мережі є збір і координація інформації про ситуацію в культурі та залучених людей на місці, а також про існуючі потреби та пропозиції допомоги. Мережа приєдналася до бібліотечної ініціативи KulturGutRetter та співпрацює з Німецько-українським товариством бізнесу та науки, Українським мистецьким центром допомоги. У відповідь на ситуацію в Україні також за участю DBV був створений міжнародний альянс науковців, бібліотекарів та архівістів, який під назвою Saving Ukrainian Cultural Heritage Online (Збереження української культурної спадщини онлайн (SUCHO))

використовує всі наявні сили та ресурси для захисту культурних цінностей України для збереження майбутніх поколінь.

Так, Саксонська державна бібліотека (SLUB), як і багато інших, почала пропонувати біженцям з України доступ до робочих станцій, баз даних і безкоштовного Wi-Fi, а також надавати приміщення для спілкування та проведення інформаційних заходів. Мюнхенська міська бібліотека ініціювала виставковий проект у співпраці з Pictoric. 26 публічних бібліотек землі Баден-Вюртемберг, які входять до мережі OverDrive Baden-Württemberg, розширили пропозицію електронних книг і включили до неї електронні книжки українською для дорослих і дітей. Мюнхенська міська бібліотека пропонує огляд незалежних і громадських ЗМІ з України, Росії та Білорусі, а також надійні джерела інформації про поточну ситуацію. Бібліотека Технічного університету Дармштадта зібрала інформаційні джерела, публікації та аналітику вибраних інституцій та аналітичних центрів про війну в Україні. На загально бібліотечному порталі з'явилася нова рубрика «Війна в Україні», а також спеціальна сторінка «Україна» на сайті Державного департаменту публічних бібліотек у Баварській державній бібліотеці.

Отже, завдяки активній діяльності Німецької бібліотечної асоціації (DBV) вдалося за короткий термін скоординувати діяльність багатьох німецьких бібліотек і спрямувати її на допомогу українським бібліотечним установам, їх співробітникам, що опинилися на території Федеративної Республіки, а також іншим українським вимушеним переселенцям. Також була організована систематична робота з поширення серед цільових аудиторій об'єктивної інформації про стан російсько-української війни і розповсюдження культурних надбань українського народу.

UDC 02(477):[355.451+316.77]:[004.056+005.334]

Aulina Olena,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7988-4974>,

PhD (Political Science), Senior Researcher,

Department of Operational Information,

Information and Analytical Support Service,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kiev, Ukraine

e-mail: elena_aulina@ukr.net

THE INFORMATION AND LEGAL POLICY OF THE GERMAN LIBRARY ASSOCIATION TOWARDS UKRAINE DURING THE WAR

The study uses comparative and structural-functional methods, as well as statistical data to analyse the information and legal assistance of the German Library Association, the effectiveness of its activities and efforts to support Ukrainian library organisations and colleagues in the context of Russian aggression against Ukraine.

Keywords: German Library Association, Ukrainian Library Association, information support, solidarity, sources of information.

УДК 316.32:[341.3:574]

Беззуб Ірина Олександрівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3561-5991>,

наукова співробітниця,

аналітично-прогностичний відділ,

Національна юридична бібліотека,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: irabezzeb@ukr.net

БІБЛІОТЕКИ В БОРОТЬБІ ПРОТИ ЕКОЦИДУ, ЗУМОВЛЕНОГО ВІЙНОЮ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Висвітлено напрями діяльності бібліотек в боротьбі проти екоциду в Україні внаслідок російського повномасштабного вторгнення. Наголошено, що робота бібліотек з фіксації, моніторингу, інформування про завдані збитки, а також планування заходів із відновлення навколишнього середовища сприятиме розслідуванню воєнних злочинів РФ проти людства та довкілля.

Ключові слова: екоцид, воєнний екоцид, інформаційний центр, бібліотека, медіапростір, центр екологічної інформації, «Бібліотека відновлення».

Повномасштабна війна РФ проти України супроводжується, серед інших злочинів, екоцидом: систематичні атаки на промислову та критичну інфраструктуру, руйнування населених пунктів, загибель фауни і флори спричинили екологічний колапс в багатьох регіонах країни. Нині вже йдеться про невідновлювані втрати, що мають величезні негативні наслідки. За даними Міністерства довкілля та природних ресурсів України, завдані збитки навколишньому середовищу вже перевищують 2,4 трлн грн (1 день війни спричиняє збитки на суму в 102 млн євро або 4 млрд грн, без урахування втрат

від підриву Каховської ГЕС). Отже, екологічна проблематика набула не лише наукової актуальності, а й перетворилася на проблему виживання і функціонування людини і довкілля.

Згідно з ст. 441 КК України, екоцид – це масове знищення рослинного, тваринного світу, отруєння атмосфери, водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити порушення екосистеми проживання українців.

Моніторингом та фіксацією екологічних злочинів РФ в Україні займаються офіційний державний ресурс «ЕкоЗагроза», екологічний чат-бот SaveEcoBot, цифрова платформа «Екодозор», ГО «Центр екологічних ініціатив «Екодія» та інші структури. Всеукраїнський гуманістичний рух UAnimals здійснює інформаційну кампанію з метою залучення міжнародних організацій та інституцій до боротьби проти російського екологічного тероризму та покарання агресора. Унікальне інфографічне дослідження впливу російсько-української війни на екосистему України та Європи «Russia's war on Ukraine: environmental impact» підготувала компанія TopLead – Visual Content Solutions у співпраці з польськими партнерами Gazeta Wyborcza та BIQdata. Мета проекту – підвищити в західних аудиторіях, від яких залежить допомога Україні, усвідомлення масштабів завданої шкоди та кроків по відновленню екосистеми.

Аналітики фіксують зростання екоцидної проблематики в медіапросторі України. Разом з тим, фахівці Агенції медіамоніторингу та контент-аналізу «ЕЛ.БІ.АЙ.», які провели дослідження «Довкіллява проблематика в публічному інформаційному просторі України» (2023 р.), констатують, що посилена увага до потенційних загроз сприяє розповсюдженню неправдивої або маніпулятивної інформації. За його даними, 60 % українців отримують відомості з Telegram-каналів, які часто не дотримуються принципів об'єктивності інформації та журналістських стандартів.

Сучасні українські бібліотеки органічно інтегровані у функціонування інформаційного суспільства. Вони мають у своєму розпорядженні набір ресурсів для продукування, розміщення й тиражування перевіреної інформації у протидії інформаційним вкиданням, фейкам, маніпуляціям, активно формуючи медіаграмотність користувачів. В умовах війни самостійного значення набуває розвиток віртуального бібліотечного простору, що здійснюється через сайти, сторінки, блоги, групи в соціальних

мережах, фотоколекції, канали бібліотечного відео, онлайн-презентації тощо.

Військова агресія РФ проти України зумовила акцентування суспільної уваги на збитках, завданих навколишньому середовищу. Важливою є роль у відповідній інформаційній діяльності бібліотек – йдеться про аналітичну та просвітницьку роботу, довідково-бібліографічні проекти з екології, тематичні бази тощо. Так, Державною бібліотекою України для юнацтва започаткований проєкт «Культурно-бібліографічний фронт», який надає доступ до важливих державних і громадських електронних ресурсів, що фіксують воєнні злочини російських окупантів, зокрема і проти довкілля. У рамках проєкту підготовлено бібліографічні списки щодо екологічної безпеки в умовах війни («Екологічні виклики. Екологія майбутнього», «Екологічні наслідки війни. Екоцид України», «Війна як екологічний злочин»). Вінницька ОУНБ імені Валентина Отамановського підготувала рекомендаційний бібліографічний список «Війна та її вплив на екологію: аналіз та наслідки», що містить інформацію про тематичні сайти. Фахівцями Сумської ОУНБ підготовлено дайджест «Екологія – «мовчазна жертва» війни» (2023 р.) про прямі та непрямі наслідки бойових дій для довкілля. На сайті бібліотеки Центральноукраїнського Національного технічного університету опубліковано вебліографічний покажчик «Екологічні проблеми України: наслідки війни», де зібрано наукові статті, тези конференцій, матеріали інтернет-видань, аналітичних відомств тощо. Національна наукова медична бібліотека України систематизувала науково-практичні видання з проблем довкілля України в умовах воєнних дій, воєнної екології та військово-медичної географії, представлених у фондах за останні 5 років.

Благодійним фондом «Бібліотечна країна» започаткований проєкт «Бібліотека відновлення» для формування експертного списку книжок в кожній бібліотеці на допомогу післявоєнній відбудові України.

Перспективним напрямом діяльності бібліотек у висвітленні екоциду є робота центрів екологічної інформації. Такий центр Херсонської ОУНБ ім. Олесея Гончара реалізовує проєкт «Екологія в умовах війни». Він інформує про екологічні втрати Херсонщини, України і Європи, загрозу зникнення Національних природних парків тощо. Екологічний центр – Бібліотека-філія №2 ЦМБ ім. Кропивницького м. Миколаєва бере участь в організації щорічних

науково-практичних конференцій «Миколаївські міські екологічні читання «Збережемо для нащадків».

Традиційними для бібліотек є проведення заходів з нагоди Міжнародного дня екологічних знань, Дня довкілля, які третій рік поспіль відбуваються в умовах війни (тематичне бінарне заняття на тему «Екоцид в Україні: масштабний злочин Росії проти довкілля України» (бібліотека НДУ імені Миколи Гоголя); віртуальна виставка «Екологія України в умовах повномасштабній війни» (наукова бібліотека ХДУ); «Екологічна просвіта. Сотні бід від екоциду» (наукова бібліотека Сумського НАУ); екологічний лікбез «Екоцид – без права на життя» (Центральна Білоцерківська бібліотека для дорослих); круглий стіл «Екоцид: 10 наслідків війни Росії проти України для довкілля» (Цуцилівська сільська бібліотека) та інші).

Таким чином, бібліотеки повноцінно залучені до створення ефективної міжнародної системи доведення факту екоциду в Україні, фіксації, моніторингу та інформування про обсяги завданої шкоди, планування заходів майбутнього відновлення довкілля. Такі матеріали стануть основою оцінки масштабів та вартості збитків і розслідування Міжнародного кримінального суду воєнних злочинів РФ проти людства та довкілля на території України.

UDC 316.32:[341.3:574]

Iryna Bezzub,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3561-5991>,

Research Associate,

Analytical and Prognostic Department,

National Law Library,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: irabezzub@ukr.net

LIBRARIES IN THE FIGHT AGAINST ECOCIDE, CAUSED BY RUSSIA'S WAR AGAINST UKRAINE

The areas of activity of libraries in the fight against the ecocide of Ukraine as a result of the Russian full-scale invasion are highlighted. It is claimed that the work of the libraries on recording, monitoring, informing about the damage caused, as well as planning measures for the restoration of the environment will contribute to the investigation of war crimes of the Russian Federation against humanity and the environment.

Keywords: ecocide, military ecocide, information center, library, media space, environmental information center, «Recovery Library».

УДК 316.77:004.77(477)

Бондаренко Вікторія Іванівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1617-3665>,

кандидатка наук із соціальних комунікацій,

старша наукова співробітниця,

аналітично-прогностичний відділ,

Національна юридична бібліотека,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: vikanbuv@ukr.net

МОБІЛЬНІ ЗАСТОСУНКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЧИТАЦЬКИХ ПРАКТИК

Досліджено мобільні застосунки для читання та їх функціональне наповнення. Виявлено позитивну динаміку використання мобільних застосунків для читання на основі даних про завантаження, що дало можливість говорити про затребуваність серед користувачів; проаналізовано відгуки користувачів, що дозволило отримати уявлення про актуальність такого каналу просування читання.

Ключові слова: мобільні технології, мобільні сервіси, застосунки, читання, контент, комунікація.

Війна вплинула на зміну життєвих пріоритетів та цінностей українців, актуалізувала питання захисту, зміцнення і збереження української ідентичності, ризики якій спричинені не лише політикою геноциду, що здійснюється кремлівським режимом на території України, але і пов'язаною із війною масовою міграцією українських громадян. Відтак можна говорити про зміни культурних практик як на глобальному рівні, так і з огляду на українські реалії. Серед таких практик варто відзначити читання, як один із потужних факторів впливу на особистісні якості та на суспільство загалом. Читання і пов'язані з ним практики, особливо в контексті знакових національних текстів «є принциповими для відчуття ідентичності, що передається через єдність смислів, мови, культури» (за Ю. Половинчак).

Ціла низка соціологічних досліджень останніх років (обмежуємось хронологічно періодом повномасштабної війни) свідчать про осмислення як соціологами, так і їх респондентами практик читання в контексті «способу зберегти себе, особливо під час

війни», «набуття навичок ухвалювати кращі рішення», як форми спротиву та підтримки української культури. Проаналізовані результати опитувань засвідчили підвищення читацької активності після повномасштабного вторгнення та помітне зростання інтересу саме до української книги.

Серед загальних висновків аналізованих досліджень найбільш знакові для даної наукової розвідки є результати, що пов'язані з діджитал середовищем. Так, згідно опитування дослідницької агенції Info Sapiens 2023 р. на замовлення Українського інституту книги, значна частка українців наповнює дозволля практиками читання/споживання інформації через електронні пристрої; зменшилась частка тих людей, що не читали жодної книги протягом 12 місяців, як серед читачів електронних, так і серед слухачів аудіо книг. Натомість зросла частка тих, що не читали жодної друкованої книги протягом останнього року.

Спираючись на результати досліджень щодо тенденцій зростання частки читання в електронному форматі, актуалізується питання використання мобільних застосунків як перспективного інструменту забезпечення читацьких практик та доступу до культурно-освітнього контенту, чому і присвячена дана наукова розвідка.

В епоху розвитку цифрових технологій одним із ефективних інструментів надання доступу до інформації є мобільні технології, зокрема мобільні застосунки, перевага яких у мобільному форматі самого пристрою і у відсутності необхідності постійного інтернет-з'язку для функціонування. Наявність книжок у смартфоні на сьогодні є беззаперечно зручною опцією для практик читання, особливо на тлі стійкої воєнної загрози та світової кризи паперу.

В ході дослідження було проаналізовано застосунки для читання, які входять у рейтинги ТОП-10 безкоштовних застосунків у магазинах Google Play та App Store в категорії «Книги».

На сьогодні в магазинах застосунків доступні інструменти для читання, які задовільняють будь-який користувацький запит – від стандартних «читалок» з набором корисних функцій до спеціалізованих мобільних платформ, на яких формуються спільноти читачів та авторів. Дослідження показало, що переважна більшість мобільних застосунків для читання надають доступ як до електронних книг так і до книг у аудіо форматі, підтримують широке коло форматів текстів (MOBI, TXT, html.Android, EPUB, PDF, FB2,

DOCX, HTML, RAR, ZIP та ін.), надають можливість змінювати шрифт, фон, користуватись закладками, робити замітки, виділяти текст іншим кольором, сортувати по авторах, створювати список бажаних книг до прочитання. Перераховані опції мають, наприклад, застосунки: ReadEra, PocketBook Reader, Moon+Reader, Libreta Reader, MyBook, iBooks. Окремі застосунки мають також функцію перекладу тексту (Ebook Reader). З огляду на популяризацію читання виділяється як перевага наявність у окремих застосунках можливості відправляти цитати з книги друзям через соцмережі або ж одразу копіювати у нотатки.

В сучасних реаліях актуальною також видається вбудована технологія озвучування тексту, таким чином електронна книга перетворюється на аудіо (Media365 Book Reader). Прикладом застосунку, який дає можливість синхронізувати аудіо версію книги з версією для читання є застосунок MyBook.

Окремої уваги потребує дослідження застосунків, що надають можливість відслідковувати прогрес, швидкість, частоту читання, розраховують приблизний час, необхідний для прочитання обраної книги. Такі застосунки позиціонують як читацькі щоденники. Дані застосунки по функціональному наповненню та по своїй суті є вже не просто інструментом для читання – завдяки функціям, що дозволяють коментувати прочитані книги, бачити, що читають інші користувачі, підписуватись на них, залишати реакції та обговорювати прочитане, вони формують спільноту любителів книг, перетворюючись, таким чином, на соціальну мережу. Серед таких застосунків варто відмітити Goodreads, Rork, Basmo, Wattpad, Bookmate.

Окрему категорію застосунків складають застосунки онлайн-книгарень чи видавництв (наприклад Yakaboo, Librarius, Абук, Наш формат), в яких представлено велику кількість електронних та аудіо-книжок, як платних так і безплатних. Заслугує на увагу застосунок «Букнет», який дозволяє ознайомитися із самвидавною оригінальною художньою літературою та фанфікшн. Особливість даного застосунку в наданні можливості публікувати власні твори всім зареєстрованим користувачам.

Отже за результатами дослідження можемо зробити висновок, що мобільні застосунки для читання покликані спростити, стимулювати та організувати читацький досвід. Аналіз завантажень та відгуків користувачів дає можливість говорити про актуальність та затребуваність серед користувачів такого каналу просування читання

та доступу до культурно-освітнього контенту. Завдяки таким застосункам розширюються можливості почитати чи послухати українські тексти чи світові бестселери українською, що є актуальним зважаючи на сучасні вітчизняні реалії, а саме виїзд за кордон великої кількості громадян, серед яких значна кількість молодого покоління, важливість читання рідною мовою для якого є надзвичайно актуальним з огляду збереження їх національної ідентичності.

UDC 316.77:004.77(477)

Viktoriya Bondarenko,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1617-3665>,

Ph.D. in Social Communications, Senior Researcher,

Department of Analytical and Prognostic,

National Law Library,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: vikanbuv@ukr.net

MOBILE APPLICATIONS AS A TOOL FOR SUPPORTING READING PRACTICES

The study has examined mobile reading applications and their functional content. Positive trends in the use of mobile reading applications were identified based on download data, indicating their demand among users. User reviews were analyzed to gain insights into the relevance of this reading promotion channel. **Keywords:** mobile technologies, mobile services, applications, reading, content, communication.

Keywords: mobile technologies, mobile services, applications, reading, content, communication.

УДК 02:004.774-028.23:[001:316.77]

Вакульчук Віталій Петрович,

ORCID <https://orcid.org/0009-0000-1305-2991>,

молодший науковий співробітник,

аналітично-прогностичний відділ,

Національна юридична бібліотека,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: wakserdd@gmail.com

БІБЛІОТЕЧНИЙ ВІДЕОКОНТЕНТ ЯК СКЛАДНИК СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Розглянуто питання про з'ясування місця і ролі відеоконтенту в сучасній бібліотечній комунікації. Охарактеризовано основні види відеоконтенту. Акцентовано увагу на технічних аспектах, визначено етапи створення відеоконтенту, його призначення, особливості розповсюдження та організації доступу.

Ключові слова: бібліотечний відеоконтент, бібліотечна комунікація, соціальні мережі, нові бібліотечні сервіси, візуальний контент.

Розвиток сучасних бібліотек як науково-дослідних інституцій, інформаційних, інформаційно-аналітичних центрів, ставить перед бібліотечними фахівцями нові завдання щодо організації наукової та соціокультурної комунікації, розширення меж традиційних наукових напрямів дослідження фондів, призводить до визнання необхідності пошуку і впровадження нових форм обслуговування користувачів бібліотеки. Вхідження бібліотечних установ у систему сучасних інформаційних комунікацій активує процеси трансформації функцій і завдань бібліотек, модернізації бібліотечної справи. У зв'язку з появою і впровадженням нових видів інформаційних ресурсів розробляються методичні рекомендації щодо забезпечення доступу до них всіх категорій користувачів, вирішується питання удосконалення пошукового апарату, узагальнюється досвід наповнення новітньою інформацією системи сучасних соціальних комунікацій.

Нові форми обслуговування користувачів бібліотеки пов'язані зокрема з використанням соціальних медіа – інтернет-ресурсів, через які відкриваються необмежені можливості взаємодії системи автор/творець контенту – користувач, задовольняється потреба в максимально відкритому доступі до суспільно значущої інформації і знань. Соціальні медіа все більше входять у бібліотечну практику, актуалізуючи питання їх наукового дослідження, розширення кола цільової аудиторії, формування проблематики поширюваного контенту. Одним із складників інформаційного сервісу сучасної бібліотеки є відеоконтент. Його мета – за відносно короткий проміжок часу привернути увагу потенційного споживача інформації, залучити якнайширше коло користувачів бібліотеки до співпраці. Для реалізації цих завдань необхідною умовою є розкриття

потенціалу відеоконтенту як засобу забезпечення доступу до інформаційних ресурсів.

Формат відео підходить для будь-яких проєктів завдяки доступності його сприйняття через візуалізацію, високий рівень довіри до відеоматеріалів, стислу і концентровану подачу інформації різного рівня складності. Залежно від мети відеоконтенту можна умовно виокремити такі основні його види: освітній (навчальний), документальний, інформаційний, рекламний, розважальний. Для бібліотечного відеоконтенту найбільш доцільним є інформаційний, мета якого – максимально швидко і зрозуміло донести до аудиторії потрібну інформацію.

Виробництво відеоконтенту, зокрема бібліотечного, включає в себе кілька етапів, кожен з яких важливий для створення якісного кінцевого продукту. Повний цикл виробництва якісного відеоконтенту є досить трудомістким і витратним, оскільки потребує спеціалістів з одразу декількох сфер, а також відповідного технічного обладнання. Звичайно, можна зняти відео і на смартфон, але у нього має бути хороша камера та, як мінімум, цифровий стабілізатор. У свою чергу, для швидкої та якісної обробки відео, відповідні фахівці мають бути забезпечені хорошими персональними комп'ютерами з великою кількістю оперативної пам'яті, потужною відеокартою та хорошим відкаліброваним монітором для якісної корекції кольору. Також слід зазначити, що відео з високим розширенням займає великі обсяги пам'яті, тож для їх зберігання потрібні спеціальні накопичувачі (жорсткі диски або SSD з великим об'ємом).

Створення відеоконтенту відбувається поетапно. Основними етапами є такі:

1) *пре-продакшн* (підготовчий). На цьому етапі визначається ідея і загальна концепція, що включає вибір і розробку теми (сюжету) відео, складання плану, роботу над сценарієм (описи сцен, розкадровка), визначення локацій, підготовку необхідного обладнання та реквізиту, а також оцінку витрат на виробництво відео.

2) *продакшн* (етап зйомок). Відбувається реалізація зйомок згідно з планом. Задля якісного втілення основної ідеї важливо підібрати необхідну техніку, адже якісно відзнятий матеріал може суттєво полегшити роботу на наступному етапі підготовки відео, і, таким чином зекономити кошти і час.

3) *пост-продажин* (обробка). Цей етап включає монтаж – редагування відеоматеріалу, вибір найкращих дублів, створення послідовності кадрів. Створюється чорновий варіант монтажу, який передається фахівцям з обробки звуку. У межах третього етапу відбувається створення та інтеграція візуальних ефектів у відео. У деяких відеороликах (зазвичай це динамічні ролики Instagram Reels / YouTube Shorts / Tiktok / Facebook) відсутні актори або локації, натомість в них використовується 2d-3d анімація предметів або персонажів. Як правило, вони мають суто інформативний характер. Надалі здійснюється налаштування кольорової гами і тону відео для досягнення бажаного візуального ефекту, додавання титрів, логотипів, анімацій та іншої графічної інформації. Дуже важливим аспектом вдалого відео є підбір шрифту і стилю титрів та логотипів.

4) *розповсюдження та маркетинг*. На цьому етапі визначаються з вибором платформи для розміщення відеоконтенту з урахуванням вимог кожної окремої мережі до формату відео. Також здійснюється розробка та реалізація маркетингової стратегії для просування відео. Важливим елементом завершального етапу створення відеоконтенту є аналіз результатів його перегляду, зворотнього зв'язку з аудиторією та ефективності маркетингових дій з боку виробників відеоконтенту.

Отже – відеоформат – це ефективний спосіб донести інформацію до користувачів, зацікавити і залучити їх до співпраці. При цьому просто завантажити відео у соцмережі недостатньо, необхідно вивчати попит на інформацію, при виготовленні відеоконтенту орієнтуватися на споживачів інформації, постійно залишаючись з ними на зв'язку і намагаючись задовольнити їхню цікавість. Постійний моніторинг потреб аудиторії надасть можливість зрозуміти потреби наявних і потенційних користувачів, допоможе у процесі налагодження зв'язків та дистанційного доступу до ресурсів бібліотеки.

Таким чином, новітні технології, що впроваджуються у бібліотечну практику, дозволяють здійснити якісну розбудову роботи бібліотек, що включає в себе формування нових науково-інформаційних ресурсів, підвищення ефективності використання, забезпечення якісного рівня обслуговування через організацію доступу до всіх видів інформаційних ресурсів усім категоріям користувачів. У зв'язку з цим актуалізуються питання, пов'язані з діяльністю бібліотек щодо створення бібліотечного відеоконтенту –

складника сучасної бібліотечної комунікації, специфіки його формування і функціонування, зберігання, особливостей використання, визначенням місця в системі інформаційних ресурсів наукових бібліотек.

UDC 02:004.774-028.23:[001:316.77]

Vitalii Vakulchuk,

ORCID <https://orcid.org/0009-0000-1305-2991>,

Junior Researcher,

Analytical and Prognostic Department,

National Law Library,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: wakserdd@gmail.com

VIDEO CONTENT IN THE INFORMATION SERVICES OF A MODERN LIBRARY

The study examines the significance and role of video content within the context of modern library communication. It describes the main types of video content, with a focus on technical aspects, the stages of video content creation, its intended purpose, and the peculiarities of its distribution and access organization. *Keywords:* library video content, library communication, social networks, new library services, visual content.

УДК 02(091)(477-44.21)

Волошин Дмитро Андрійович,

ORCID <https://orcid.org/0009-0008-9239-8496>,

аспірант, молодший науковий співробітник,

аналітично-прогностичний відділ,

Національна Юридична бібліотека,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: dimavoloshin1998@gmail.com

ПІДТРИМКА БІБЛІОТЕКАМИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ, ВЕТЕРАНІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХНІХ РОДИН

Розглянуто діяльність бібліотек за останнє десятиліття щодо підтримки внутрішньо переміщених осіб, ветеранів війни та членів їхніх родин.

Висвітлено ключові напрямки роботи з цими категоріями населення та проаналізовано ефективність бібліотек як центрів підтримки, здатних адаптуватися до нових викликів у суспільстві.

Ключові слова: бібліотеки, переселенці, АТО, війна, підтримка внутрішньо переміщених осіб, ВПО, ветерани війни.

Події останнього десятиліття засвідчили високу здатність бібліотек до адаптації та трансформації в кризових умовах. Під час війни вони стали осередками громадської активності, надаючи найрізноманітнішу волонтерську допомогу, психологічну підтримку, сприяючи соціальній інтеграції та інформуванню населення, особливо для внутрішньо переміщених осіб (ВПО), ветеранів та їхніх родин.

Серед бібліотечних послуг знайшли місце організація соціальної адаптації та громадської підтримки, допомога у доступі до життєво важливої інформації шляхом створення актуальних інформаційних ресурсів. Зокрема на базі бібліотек були створені центри підтримки ВПО, де організовувались індивідуальні консультації з правових питань, підтримка у реєстрації на соціальні виплати, допомога у пошуку роботи та житла, а також надання доступу до безкоштовних інтернет-ресурсів.

Важливою частиною діяльності бібліотек стали акції та проекти для підтримки переселенців і військовослужбовців. До найбільш поширених можна віднести різноманітні акції зі збору необхідного для цих категорій громадян, коли бібліотеки ставали ланками таких акцій – із подальшою передачею у волонтерські центри чи безпосереднім наданням тим, хто потребує підтримки. Для забезпечення системності такої роботи на рівні територіальних громад можуть створюватись бази даних родин, що потребують допомоги.

Як власне безпосередньо бібліотечну варто виділити Всеукраїнську акцію «Бібліотека українського воїна», ініційовану Міністерством культури України ще у 2015 р., до зборів долучилися як організатори багато українських бібліотек.

Соціокультурна діяльність представлена також різного роду виставками: книжкові та фотовиставки присвячені військовим; виставки книг про війну, які об'єднані авторством військових; презентація добірок книг з терапевтичним ефектом спрямованих на психологічну підтримку та реабілітацію ветеранів та ВПО;

організація зустрічей із учасниками бойових дій, ветеранами, їхніми родинами, включаючи родичів загиблих; із волонтерами. Цей напрямок діяльності має на меті не лише вшанування героїзму та самопожертви, але й підвищення обізнаності громадськості про події та виклики, з якими стикалися захисники України. Водночас такі заходи стають майданчиками для спілкування між військовими, їхніми родинами та широкою громадськістю, інтеграції ветеранів в активне громадське життя на рівні місцевих спільнот.

Хронологічно описана діяльність реалізовується вже протягом десяти років, водночас логічним видається розділяти її на два етапи, виокремлюючи період повномасштабного вторгнення. З одного боку можна впевнено констатувати тяглість бібліотечної діяльності в контексті підтримки різних проєктів та категорій громадян у зв'язку із війною. Більше того, досвід, напрацьований починаючи ще із періоду Революції Гідності став важливим підґрунтям розгортання значно масштабніших заходів від 2022 р. Водночас як перелік завдань, так і кількість тих, хто потребує підтримки і допомоги істотно зросли. Бібліотеки розширили функції консультативних центрів для ВПО щодо отримання інформації про роботу органів та установ; змін в законодавстві; волонтерських ініціатив; оформлення необхідних документів і виплат; розподілу гуманітарної допомоги. Зокрема, бібліотеки надають послуги в рамках проєкту «Дія. Цифрова освіта» з оформлення документів ВПО.

Зростання кількості ВПО, збільшення запитів від родин, що змушені переселятись рятуючись від війни, привели до розширення бібліотечних проєктів: від курсів української мови для тих, хто відчуває потребу у її вивченні чи вдосконаленні, до книжкових чи мовних клубів, де учасники практикують англійську мову з носіями мови та бібліотекарями; організації майстер-класів та підтримки найрізноманітніших захоплень і хобі, часто такі заходи мають елементи арттерапії. Тут варто наголосити на зростанні кількості та номенклатури заходів для дітей.

Бібліотеки сприяють навчанню бізнесу, формують мультимедійні коворкінг-центри для роботи, що часто є надзвичайно важливим для людей, які втратили свої домівки. Окрім згаданих проєктів, бібліотеки часто перебирають на себе функції осередків комплексної допомоги, надаючи соціально-психологічну, правову та медичну підтримку родинам з дітьми, які постраждали від війни.

Важливим аспектом діяльності публічних бібліотек є утвердження себе як центрів надання правової допомоги в умовах воєнного стану. При багатьох бібліотеках функціонують Центри надання безоплатної правової допомоги, де члени громади, ВПО та військовослужбовці можуть отримати необхідну юридичну підтримку. До консультацій залучені кваліфіковані юристи та представники громадських організацій, які надають актуальну інформацію щодо законодавства України в цей період.

Співпраця з психологами та викладачами дозволила бібліотекам перетворитися на центри психологічної реабілітації для ВПО та військових: йдеться про тренінги з участю собак, навчання роботі із спеціальними додатками для незрячих тощо. Загалом Мінветеранів розробило «Путівник для ветеранів і членів їхніх родин» для підтримки психічного здоров'я, що містить рекомендації та «Дорожню карту» допомоги, який доступний також у бібліотеках.

Отже, бібліотеки відіграли ключову роль у підтримці ВПО, ветеранів війни та членів їхніх родин, надаючи не лише інформаційні ресурси, а й психологічну підтримку, правові консультації та сприяючи соціальній інтеграції. Цей досвід підкреслює здатність швидко адаптувати свої функції під нові виклики часу, забезпечуючи комплексну підтримку та реагуючи на потреби суспільства в умовах кризових ситуацій.

UDC 02(091)(477-44.21)

Dmytro Voloshyn,

ORCID <https://orcid.org/0009-0008-9239-8496>,

Graduate student, junior researcher,

Analytical and prognostic department,

National Law Library,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: dimavoloshin1998@gmail.com

LIBRARY SUPPORT FOR INTERNALLY DISPLACED PERSONS, WAR VETERANS AND THEIR FAMILIES

The article analyzes the activities of libraries over the past decade to support internally displaced persons, war veterans and their families. The key areas of work with these categories of population are highlighted and the effectiveness of libraries as support centers capable of adapting to new challenges in society is analyzed.

Keywords: libraries, IDPs, ATO, war, support for internally displaced persons, war veterans.

УДК 027.021:[327.8]

Ворошилов Олег Володимирович,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7786-1325>,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

відділ політологічного аналізу,

Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: voroshilov-siaz@ukr.net

СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ ПРОТИ РОСІЇ

Розглянуто стан та перспективи інформаційної боротьби України проти російської агресії, проблематику захисту вітчизняного інформаційного простору та роль у цьому системи стратегічних комунікацій, залучення у даний процес бібліотечних установ.

Ключові слова: бібліотечні установи, інформаційна війна, інформаційний простір, НБУВ, стратегічні комунікації.

Нині потенціал суспільства значною мірою визначається обсягом інформаційних ресурсів та рівнем інформаційної інфраструктури. У ЗМІ останнім часом все частіше стали зустрічатися такі поняття, як «інформаційна боротьба», «інформаційна війна» та «інформаційний спротив». На сьогодні саме інформаційні війни становлять значну небезпеку функціонуванню системи органів державної влади.

Тому проблематика захисту інформаційного простору, протидії інформаційній зброї, розробки стратегії інформаційної боротьби у науці й практиці України потребує подальшого розвитку системи стратегічних комунікацій (СК) та удосконалення інтеграції в них бібліотечних установ, розгляд їх як інструментів наповнення соціальних інформаційних мереж якісною, суспільно значимою інформаційною продукцією.

Водночас роль системи стратегічних комунікацій постійно посилюється в умовах повномасштабної війни росії проти України. Перш за все мова йде про систематичні атаки з російського боку на

інформаційний простір України, які постійно здійснюються шляхом масованого використання фейків, спрямованих на підриив єдності українського суспільства з метою послаблення спротиву воєнній агресії РФ. Для цього піддаються критиці дії «київського режиму», котрий замальовується як «нацистський», ворожий до власного населення, яке потребує «звільнення» тощо. Тобто дискредитація як української влади, так і українського суспільства – серед першочергових пріоритетів російської пропаганди.

У сучасних умовах перебіг інформаційної війни є одним з основних складових успіху у воєнному протистоянні загалом. Для України це має особливе значення, оскільки за переважаючого військового потенціалу РФ без підтримки західних країн-партнерів розраховувати на перемогу у війні не доводиться. І саме від об'єктивного сприйняття на Заході того, що відбувається в Україні, значною мірою буде залежати її політична, військова та економічна підтримка.

Функціонування владних структур в умовах інформаційної війни передбачає якісно новий організаційно-технологічний рівень роботи з новими масивами інформації. Відповідно до прояву цієї тенденції відбувається переосмислення значення бібліотечних установ у системі сучасної інформаційної діяльності.

В нинішніх умовах боротьбу проти російських інформаційних впливів здійснює значна частина крупних бібліотечних установ України, яка здатна впливати на створення відповідного інтересам держави інформаційного тла шляхом створення, наприклад, власних інформаційних продуктів, які здатні позитивно впливати на формування інформаційного простору.

Так, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського (НБУВ) є найкрупнішою в Україні бібліотечною установою, яка вже тривалий час, використовуючи сучасні інформаційні технології та потужний науковий, кадровий потенціал, бере активну участь у діяльності стратегічних комунікацій, формує низку власних інформаційних продуктів (як суто наукових, так і інформаційно-аналітичних, оглядових, реферативних та ін.). Вже традиційним стало проведення НБУВ щорічної міжнародної наукової конференції, яка присвячена не лише розгляду суто бібліотечної проблематики, але і, наприклад, питанням послуг в галузі політичного і соціально-правового інформування.

Слід зазначити, що проблематика СК цікавить науковців НБУВ вже тривалий час. Зокрема, вивчалися зростаюче значення стратегічних інформаційних комунікацій як складової оптимізації системи інформаційного забезпечення суспільного розвитку, процес налагодження дієвих механізмів контролю за негативними інформаційними впливами на вітчизняний інформаційний простір, загалом на спроби деструктивних впливів на національний розвиток сучасної України.

Нині саме здійснення заходів щодо дезінформування становить значну частину інформаційної війни. Виходячи з цього, наприклад, співробітниками Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) НБУВ тривалий час здійснювався випуск інформаційно-аналітичного бюлетеня «Спростування фейків у національних та регіональних ЗМІ».

Стратегічні комунікації сприяють налагодженню дієвому контролю за негативними інформаційними впливами на вітчизняний інформаційний простір, на спроби деструктивних впливів на національний розвиток сучасної України. У цілому ж входження академічної науки зі своїм науково-інформаційним ресурсом у систему стратегічних комунікацій об'єктивно сприяє зближенню науки з потребами суспільного розвитку, протидії інформаційній війні РФ проти Української держави.

UDC 027.021:[327.8]

Oleg Voroshilov,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7786-1325>,

Candidate of Historical Science, Senior Researcher,

Department of Political Analysis,

Information and Analytical Support Service,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: voroshilov-siaz@ukr.net

STRATEGIC COMMUNICATIONS OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF INFORMATION WARFARE AGAINST RUSSIA

The state and prospects of Ukraine's information struggle against Russian aggression, the issue of protecting the domestic information space and the role of the strategic communications system in this process, and the involvement of library institutions in this process are considered.

Keywords: library institutions, information war, information space, NBUV,

strategic communications.

УДК 021.1:314.151.364

Желай Оксана Петрівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5498-0559>,

кандидатка наук із соціальних комунікацій,

старша наукова співробітниця,

відділ оперативної інформації,

Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: ksenia0101@ukr.net

БІБЛІОТЕЧНЕ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВЕ ІНФОРМУВАННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Розглянуто обслуговування обласними універсальними науковими бібліотеками внутрішньо переміщених осіб. Доведено ефективність бібліотечного інформування ВПО щодо соціальної допомоги і правової підтримки для їхньої адаптації у нових локаціях, для вирішення різних питань у процесі налагодження життя.

Ключові слова: ОУНБ, ВПО, соціально-правове інформування.

Розпочате у 2014 р. бібліотечне обслуговування внутрішньо переміщених осіб (ВПО) наразі спирається на відповідну нормативно-правову базу, методологічні напрацювання та практику реалізації бібліотечних послуг для переселенців, які потребують систематичного всебічного інформаційного забезпечення для вирішення різноманітних питань на шляху їхньої соціальної адаптації, налагодження життя у нових громадах і регіонах України.

Це актуалізує бібліотекознавчі дослідження щодо ефективності забезпечення бібліотеками переселенців інформаційними ресурсами з питань отримання різнопланової соціальної допомоги, юридичної консультації тощо.

Обласні універсальні наукові бібліотеки (ОУНБ) виконують роль науково-методичних, культурно-просвітницьких, координаційних центрів для мережі бібліотек області. Вебпредставництва ОУНБ – це показник їхньої діяльності, це репрезентація спектру онлайн і офлайн послуг для користувачької

аудиторії і зокрема для внутрішньо переміщених осіб, кількість яких стрімко зросла через повномасштабне російське вторгнення.

Аналіз вебсайтів двадцяти двох ОУНБ показав широкий спектр офлайн та онлайн послуг для ВПО психологічно-реабілітаційного, культурно-просвітницького, науково-освітнього спрямування.

Водночас актуальними для переселенців є питання щодо врегулювання їхнього статусу, перелік контактів державних установ і відомств, громадських і міжнародних організацій для отримання гуманітарної допомоги, грошових виплат та ін. Моніторинг вебпредставництв ОУНБ показав активний розвиток електронних ресурсів, релевантних таким інформаційним потребам ВПО.

На вебсайтах Волинської ДОУНБ ім. О. Пчілки і Полтавської ОУНБ є інтерактивні рубрики «Безоплатна правова допомога» з переходом на портал зі структурованим актуальним інформаційним ресурсом (URL: <https://legalaid.gov.ua/>), що допомагає кожній людині скористатися своїми правами та захистити їх. Для ВПО пропонується допомога у випадках, зокрема: оскарження дій чи бездіяльності органів влади; оформлення пенсійних, інших соціальних виплат та пільг; відновлення документів; виплат від міжнародних партнерів, гуманітарної допомоги; вирішення сімейних питань: аліментів, розлучень, спадщини; розв'язання інших правових проблем, у тому числі в судовому порядку.

На вебсайті Волинської ДОУНБ ім. О. Пчілки ще є рубрика «Допомога для ВПО та вразливих верств населення» з переходом на портал (URL: <https://dopomoha-info.org.ua/>) зі структурованим інформаційно-довідковим ресурсом щодо всебічної допомоги постраждалим від війни.

На головній сторінці Вінницької ОУНБ ім. В. Отамановського є інтерактивна рубрика «Дякуємо ветеране, що живемо у вільній країні» з переходом на вебсайт Міністерства у справах ветеранів України (URL: <https://mva.gov.ua/>), де розміщено перехід на ресурс «Безоплатна правнича допомога» (URL: <https://legalaid.gov.ua/>) – низка переходів, очевидно, дещо ускладнює користувачу пошук ресурсу з правничої допомоги.

Варто відзначити приклад структурної організації інформресурсу Чернівецької ОУНБ ім. М. Івасюка (URL: <https://www.library.cv.ua/>): інтерактивна рубрика «Внутрішньо переміщеним особам» має перехід у розділ «Переселенцям» на офіційному веб-порталі Чернівецької обласної військової

адміністрації (URL: <https://bukoda.gov.ua/pereselencyam>), де акумульовано інформаційно-довідковий ресурс з соціально-правової допомоги ВПО на загальноукраїнському і обласному рівні, назви рубрик підказують потрібне: отримання статусу ВПО, проживання, медицина, психологічна допомога, працевлаштування, допомога по безробіттю та інша соціальну підтримка.

Наразі одинадцять ОУНБ з двадцяти двох мають спеціальні рубрики для ВПО у структурі вебсайту попри те, що усі ОУНБ активно обслуговують переселенців, про що можна дізнатися з різних рубрик на їхніх вебсайтах.

Очевидно, що розміщені на вебсайтах бібліотек інтерактивні спеціальні рубрики для ВПО без багаторазових переходів ефективніше допомагають користувачу вчасно знайти потрібні ресурси, зокрема з соціально-правової підтримки; сприяють оперативному пошуку релевантної інформації.

ОУНБ – учасники реалізації проекту «Розвиток спроможності бібліотек – Хабів цифрової освіти», що впроваджується ВГО УБА з 2020 р. за підтримки Міністерства цифрової трансформації України. У бібліотеках, що доєдналися до мережі Хабів цифрової освіти, серед іншого надається допомога ВПО при оформленні заявок на фінансову підтримку від міжнародних організацій, у пошуку інформації про права переселенців тощо. Бібліотекарі допомагають освоювати нові цифрові інструменти та отримати доступ до Національної онлайн-платформи «Дія. Цифрова освіта» (URL: <https://osvita.diiia.gov.ua>).

У дослідженні Хмельницької ОУНБ діяльності в регіоні бібліотек-Хабів проекту «Дія. Цифрова освіта» підкреслюється актуальність і затребуваність бібліотечного сервісу внутрішньо переміщеними особами, яким потрібно отримати статус ВПО та необхідні довідки, зареєструватися на отримання фінансової допомоги, знайти житло та роботу тощо (URL: http://ounb.km.ua/biblio/soc/2022_10_13_1.pdf).

Аналіз вебпредставництв ОУНБ показує активний розвиток та шляхи вдосконалення бібліотечного інформування ВПО щодо різнопланової соціальної підтримки та правового забезпечення, що є важливим підґрунтям для адаптації переселенців, інтеграції та розкриття потенціалу розвитку переміщених осіб і приймаючих їх громад в цілому.

UDC 021.1:314.151.364

Oxana Zhelai,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5498-0559>,

PhD (Social Communications), Senior Research,

Department of Operational Information,

Information and Analytical Support Service,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: ksenia0101@ukr.net

LIBRARY SOCIAL AND LEGAL INFORMATION FOR INTERNALLY DISPLACED PERSONS

Service of internally displaced persons by regional universal scientific libraries is considered. The effectiveness of library information for IDPs regarding social assistance and legal support on the way to their adaptation in new locations, to solve various issues in the process of establishing a life, has been proven.

Keywords: RUSL, IDPs, social and legal information.

УДК 021.1:[355.451+004.77:316.77]-043.86

Закіров Марат Борисович,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4897-4325>,

доктор політичних наук, доцент,

завідувач відділу,

відділ політологічного аналізу,

Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: marat65@ukr.net

ДОСВІД СТВОРЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОДУКТІВ І НАДАННЯ ПОСЛУГ У ГАЛУЗІ ПОЛІТИЧНОГО ІНФОРМУВАННЯ

Проведено аналіз практичної роботи спеціалізованого структурного підрозділу наукової бібліотеки зі створення інформаційних продуктів. Підкреслено важливість моніторингу потреб користувачів і відповідного коригування форми, змісту і структури інформаційно-аналітичних видань.

Ключові слова: НБУВ, СІАЗ, інформаційний продукт, аналітика, політичне інформування.

Демократизація суспільно-політичної системи і формування вільних ринкових відносин зумовили серйозні зміни у підходах до створення бібліотечно-інформаційних продуктів і наданні послуг у галузі політичного і соціально-правового інформування. Зростання обсягів інформації за рахунок значної строкатості політичного поля, масштабних зсувів у соціально-правових відносинах, виникнення і розвитку мережових засобів комунікації потребувало нових підходів до обробки та аналізу інформації із залученням висококваліфікованих фахівців, які не лише мають навички аналітичної роботи, але також володіють методикою фактчекінгу, прийомами виявлення та протидії дезінформації, здатні створювати не лише цікавий і корисний, але і конкурентний інформаційний продукт.

В умовах широкої популярності соціальних мереж бібліотечно-інформаційні продукти і послуги створюються з урахуванням конкретних інформаційних потреб користувачів у відповідності до колективних або індивідуальних запитів із орієнтацією постійно діючих сервісів на конкретні соціальні групи або організації та установи. Успішність діяльності сучасної наукової бібліотеки у галузі політичного та соціально-правового інформування залежить від декількох факторів. Перше, наявність у структурі наукової бібліотеки спеціалізованих підрозділів, що мають у своєму складі фахівців, які володіють відповідними компетенціями. Друге, забезпеченість сучасною комп'ютерною технікою та якісним доступом до мережі Інтернет. Третє, наявність зворотного зв'язку із користувачами та постійний моніторинг інформаційного простору з метою визначення поточних потреб користувачів і підготовки підґрунтя для оперативного реагування на нові запити.

Можливості Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як сучасного науково-інформаційного центру значною мірою реалізовані у роботі Служби інформаційно-аналітичного забезпечення НБУВ. Співробітники СІАЗ у своїй науковій, науково-консультативній та інформаційно-аналітичній роботі мають можливість використання бібліотечних фондів, відповідної бібліотечної інфраструктури та створюють високоякісні інформаційні продукти й ефективно надають послуги у галузі політичного інформування

Практична діяльність СІАЗ полягає у підготовці інформаційно-аналітичної та аналітико-прогностичної продукції на базі використання інформації електронних ЗМІ, фондів НБУВ та інших

відкритих джерел. Особливої актуальності робота СІАЗ набула в умовах широкомасштабної агресії Російської Федерації, оскільки фахові спеціалісти підрозділу мають необхідний досвід і навички аналізу, опрацювання інформації та підготовки верифікованих аналітичних матеріалів, що надають можливість державним органам і широкому колу користувачів ефективно протистояти ворожим ПСО, дезінформації, фейкам та ворожій пропаганді.

Основними інформаційними продуктами СІАЗ є інформаційно-аналітичний журнал «Україна: події, факти, коментарі», присвячений висвітленню та аналізу найактуальніших подій політичного й економічного життя України та світу, а також інформаційно-аналітичні бюлетені «Шляхи розвитку української науки: суспільний дискурс» і «Інформаційні можливості подолання стресу», присвячені відображенню проблем у відповідних сферах.

У межах вибіркового розповсюдження інформації і диференційованого обслуговування користувачів зазначені матеріали відповідно до графіку їх підготовки надсилаються на e-mail центральних органів державної влади, відомств, громадських організацій, а також обласних державних/військових адміністрацій, об'єднаних територіальних громад, обласних, міських, районних і селищних рад і поповнюють науково-консультаційну базу державних установ, місцевих адміністрацій та органів місцевого самоврядування.

Окремою важливою ланкою роботи СІАЗ на теперішній час є активна робота над цільовими замовленнями від центральних органів державної влади. Зокрема, на основі щоденного моніторингу електронних засобів масової інформації і контент-аналізу відбувається підготовка аналітичних матеріалів, які передаються замовнику у вигляді Google-таблиць: «Моніторинг інформаційного простору на предмет виявлення спростувань фейків і дезінформації», «Суспільно-політичні події у відображенні електронних ЗМІ», «Згадування у національних і регіональних ЗМІ злочинів», «Події. Персони: регіональний зріз». Слід зауважити, що відповідно до побажань замовників працівники відділу оперативно корегують структуру, масштаб і ступінь аналізу матеріалів та призупиняють випуск деяких проектів або розробляють нові.

Прикладом оперативного реагування СІАЗ на запити користувачів також є публікації матеріалів у межах рекомендацій науковим установам щодо виконання Указу Президента України

В. Зеленського №17/2024 від 22 січня 2024 року «Про історично населені українцями території Російської Федерації». Зокрема, уже підготовлено й опубліковано тези – «Українці Уралу і Сибіру у працях українських вчених» та статтю – «Історично населені українцями території Російської Федерації: історія та сьогодення».

Підготовлені фахівцями СІАЗ інформаційні продукти розміщуються на сайті Центру досліджень соціальних комунікацій НБУВ і на сайтах громад. Зокрема, випуски інформаційно-аналітичного журналу «Україна: події, факти, коментарі» постійно представлені на сайті Глобинської громади Полтавської області, сайті Власівської селищної ради Кіровоградської області, сайті Варвинської селищної ради Чернігівської області, сайті Луцької міської ради та інших органів місцевої влади України. Від користувачів надходять позитивні відгуки щодо співпраці. Зокрема, лише останнім часом на адресу СІАЗ надійшли листи від Воскресенської селищної Ради Миколаївської області, Першотравневої сільської Ради Нікопольського району Дніпропетровської області, Томашпільської ОТГ Вінницької області, Вінницької обласної Ради; Одеської обласної Ради та інших місцевих органів державної влади.

Отже, інформаційні продукти, підготовлені фаховими працівниками спеціалізованого структурного підрозділу наукової бібліотеки забезпечують високу якість політичного інформування, створюють предметну базу протидії ворожій дезінформації та оперативно задовольняють потреби органів державної влади у отриманні широкого спектру інформаційно-аналітичних матеріалів.

UDC 021.1:[355.451+004.77:316.77]-043.86

Marat Zakirov,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4897-4325>,

Doctor of Political Sciences, Associate Professor,

Head of Department,

Department of political analysis,

Information and Analytical Support Service,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: zakirovmarat65@gmail.com

**EXPERIENCE IN CREATING INFORMATION PRODUCTS
AND PROVIDING SERVICES IN THE FIELD OF POLITICAL
INFORMATION**

An analysis of the practical work of the specialized structural division of the scientific library for the creation of information products was carried out. The importance of monitoring the needs of users and corresponding adjustment of the form, content and structure of information and analytical publications is emphasized.

Keywords: VNLU, SCRC, information product, analytics, political information.

УДК 316.774

Закірова Світлана Геннадіївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5396-7210>,

кандидатка історичних наук, доцентка,

завідувачка відділу,

відділ обслуговування інформаційними ресурсами,

Національна юридична бібліотека,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: Zakirova@nbuv.gov.ua

ДОСЛІДЖЕННЯ УПРАВЛІННЯ ВЕРХОВНОГО КОМІСАРА ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ У СПРАВАХ БІЖЕНЦІВ «LIVES ON HOLD»: ЗМІНИ СТАНУ І НАМІРІВ УКРАЇНСЬКИХ УТІКАЧІВ ВІД ВІЙНИ

Дослідження Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців (УВКБ ООН) «Lives on Hold» представлено періодичними звітами результатів, містить аналіз базової інформації щодо профілів українських вимушених переселенців, відображає зміни становища і перспектив різних категорій українських утікачів від війни.

Ключові слова: українські біженці, ВПО, Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців, УВКБ ООН, Україна.

Початок повномасштабного військового вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 р. змусив Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців (УВКБ ООН), яке працює в Україні з 1994 р., змінити напрямки своєї роботи і значно збільшити зусилля. Важливою складовою роботи УВКБ виступає проведення спеціальних досліджень у сфері захисту прав біженців і внутрішньо переміщених осіб.

3 березня 2022 р. УВКБ розпочало широкий моніторинг проблем українських біженців у межах дослідження «Lives on Hold». Підготовлені Порталом оперативних даних (ODP UNHCR) Європейського регіонального бюро УВКБ ООН документи відображають базову інформацію про профілі, настрої і наміри українських вимушених переселенців, створюють платформу для відстеження тенденцій розвитку ситуації з українськими втікачами від війни в європейських державах.

Основні підходи подальшого моніторингу й аналізу становища українських біженців було визначено у першому регіональному звіті дослідження, проведеного у травні-червні 2022 р. у Чехії, Угорщині, Молдові, Польщі, Румунії, Словаччині. Перший звіт «Lives on Hold» містить важливі ключові висновки щодо базових відомостей про соціальний портрет українського втікача від війни і його наміри щодо повернення. За визначенням авторів дослідження, більшість біженців з України – жінки з дітьми, які мають високий рівень освіти та різноманітні професійні навички. Зокрема, 70 % респондентів виїхали з України у супроводі інших осіб, а 90 % членів родини – це жінки і діти. Аналітики УВКБ ООН відмічали готовність більшості біженців з часом повернутися в Україну, але станом на липень 2022 р. респонденти планували залишатися за кордоном (65 % – у теперішній і 9 % – переїхати до іншої країни).

П'ять раундів дослідження УВКБ «Lives on Hold» відображають фактичне становище українських біженців за кордоном в європейських країнах і ВПО в Україні станом на липень 2022 р. (№ 1), вересень 2022 р. (№ 2), лютий 2023 р. (№ 3), липень 2023 р. (№ 4) і лютий 2024 р. (№ 5). Цінною складовою дослідження є те, що у кожному наступному звіті проводиться діахронне порівняння статусу і обставин життя українських біженців у окремих країнах ЄС, змін у намірах і настроях українських переселенців, проблемах і викликах, з якими стикаються українці. Починаючи з другого раунду дослідження, документальні звіти підготовлено не тільки англійською, а й українською мовою.

Паралельно з третім раундом дослідження становища українських біженців в Європі у грудні 2022 р. автори провели окреме дослідження щодо становища ВПО в Україні, яке вирішує аналогічні завдання щодо моніторингу основних проблем вимушених переселенців. Ще один раунд такого дослідження було проведено у 2023 році.

Особливістю четвертого раунду дослідження «Lives on Hold» є те, що автори поєднали обидві категорії суб'єктів моніторингу – біженці і ВПО – в одному звіті та інтегрували отримані висновки. Аналіз проведено на підставі опитування 3850 біженців в Європі та 4000 ВПО в Україні у квітні-травні 2023 р. Результати даного раунду дослідження представляють оновлені висновки щодо намірів біженців та ВПО, репрезентують порівняльний погляд на наміри і настрої різних груп респондентів, виокремлюють основні фактори, що впливають на прийняття рішень українськими громадянами.

У звіті про п'ятий раунд дослідження реакцією на зміни в ситуації з переміщенням українських утікачів від війни стало виокремлення нової категорії українських вимушених переселенців – особи, які повертаються. Звіт базується на інтерв'ю, проведених у січні-лютому 2024 р. з близько 4000 сімей біженців по всій Європі, 4800 ВПО в Україні та біля 1100 біженців, які повернулися в Україну.

Для аналізу ситуації з вимушеним переселенням наших громадян через повномасштабну російську агресію проти України важливими є систематизовані в останньому звіті дослідження відомості щодо категорії осіб, які повертаються, оскільки, на жаль, частина українських репатріантів поки вагаються щодо прийняття остаточного рішення про повернення в Україну. Зокрема, у п'ятому звіті дослідження зазначається, що 64 % біженців, які повернулися, зробили це у 2022 р. (переважно у травні-вересні (46 %), що збігається зі звільненням частини українських територій від окупантів) і лише 27 % опитаних біженців повернулися до місць свого попереднього проживання. Річ у тім, що більшості вимушених переселенців, особливо тим, хто виїжджали з південних і східних областей України, які перебували або досі перебувають під контролем російських окупантів, просто фізично нема куди повертатися, бо навіть після звільнення цих територій їх житло зруйновано чи суттєво пошкоджене і є непридатним для життя. Повернення за таких обставин означає переміщення до нового місця проживання, тож частина репатріантів, особливо тих, які доволі тривалий час (рік і більше) перебували за кордоном у статусі особи з тимчасовим захистом, мають позитивний і негативний досвід облаштування свого життя у новому місті і вбачають певні труднощі з поверненням не до свого довоєнного місця проживання, а переїздом в Україну з-за кордону. І хоча серед причин для репатріації українців вагомою роль відіграють повернення до своєї країни та свого

культурного середовища (43 %) і можливості возз'єднання з членами родини (34 %) (ці спонукальні мотиви стали пріоритетними порівняно із попередніми раундами дослідженнями), причини економічного характеру (перш за все, житло, фінансовий стан і робота) стримують наміри щодо повернення в Україну.

Аналіз звітів дослідження дозволяє констатувати, що в цілому загальні тенденції щодо повернення біженців в Україну після закінчення війни залишилися практично незмінними.

Отже, представниками УВКБ ООН проводиться постійний моніторинг стану, профілів і намірів українських громадян, які через російське повномасштабне вторгнення в Україну були вимушені тікати від війни. Результати цієї роботи репрезентовано у ґрунтовому дослідженні «Lives on Hold» у формі періодичних звітів. У дослідженні представлено зміни у ситуації щодо вимушеного переміщення українців під час війни, відображено різні категорії українських переміщених осіб, презентовано спеціальні і загальні профілі біженців та узагальнений соціальний портрет переселенців, проведено аналіз тенденцій щодо життя за кордоном і повернення в Україну.

UDC 316.774

Svitlana Zakirova,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5396-7210>,

Candidate of Historical Science,

Associate Professor,

Head of Department,

Department Information Resources Service,

National Law Library,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: Zakirova@nbuv.gov.ua

UNHCRs RESEARCH «LIVES ON HOLD»: CHANGES THE POSITIONS AND INTENTIONS OF UKRAINIAN WAR REFUGEES

The UNHCRs research «Lives on Hold» is presented in periodic reports of the results, contains analyz analyzes basic information on the profiles of Ukrainian forced migrants, reflects changes positions and perspectives of various categories of Ukrainian refugees from the war.

Keywords: ukrainian refugees, internally displaced persons, UNHCR, Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, Ukraine.

УДК 005.2:008(341.3)

Іванова Майя Вікторівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0243-3478>,

наукова співробітниця,

організаційний відділ,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: ivanova@nbuv.gov.ua

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Визначено актуальність захисту культурних цінностей в умовах повномасштабного вторгнення. Розкрито питання нормативно-правового забезпечення по збереженню культурних цінностей.

Ключові слова: культурні цінності, збереження національної пам'яті, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, російська агресія.

Право на культуру, є одним із основоположних видів права, яке визначає ідентичність кожної людини та закріплено в Конституції України. Відповідно до положень статті 54 Основного Закону України, культурна спадщина охороняється законом; держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами.

З початком повномасштабного вторгнення, одним із викликів для суспільства постало збереження культурної спадщини. У Законі України «Про охорону культурної спадщини» розкривається поняття культурної спадщини, під якою розуміють «сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини». До її об'єктів відноситься споруди, комплекси, їхні частини, пов'язані з ними рухомі предмети, водні об'єкти, природні, природно-антропогенні або створені людиною об'єкти, що представляють цінність з археологічного, історичного, наукового погляду і зберегли свою автентичність» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>).

У разі загрози або виникнення надзвичайних ситуацій, які можуть заподіяти шкоду матеріальним і культурним цінностям, відповідно до положень Кодексу цивільного захисту України

передбачена їх евакуація, яка проводиться за наявності часу на її проведення. Перелік таких культурних цінностей та черговість проведення їх евакуації визначаються органами державної влади, суб'єктами господарювання. Порядком проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841 встановлено, що «організація проведення евакуації культурних цінностей покладається на місцеві держадміністрації, органи місцевого самоврядування та керівників суб'єктів господарювання». Відповідальні за евакуацію «забезпечують розроблення плану проведення заходів з евакуації культурних цінностей; у разі виникнення загрози збройних конфліктів, заходи з евакуації відображаються у плані цивільного захисту на особливий період окремим розділом, де визначаються особливості обов'язкової евакуації культурних цінностей» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2013-%D0%BF#Text>). Згідно положень статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», при «введенні воєнного стану, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно проводити евакуацію культурних цінностей» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>).

На жаль, велика кількість об'єктів культурної спадщини опинилась на територіях, які були тимчасово окуповані або залишаються такими на сьогодні. Міністерство культури та інформаційної політики України продовжує фіксувати пошкодження пам'яток культурної спадщини в Україні внаслідок російської агресії. Станом на кінець червня 2024 року загальна чисельність постраждалих пам'яток культурної спадщини складає 1085 об'єктів, з них національного значення – 121, місцевого – 884. Майже вся територія Луганської та значні частини територій Запорізької, Донецької та Херсонської областей досі перебувають у тимчасовій окупації, що унеможливорює обрахунок точної кількості пошкоджених пам'яток культурної спадщини, що постраждали в ході бойових дій та окупації (<https://mcip.gov.ua>).

15.07.2022 на засіданні Ради Безпеки ООН обговорювалось питання «Знищення культурної спадщини як наслідок російської агресії проти України». Представники України звертали увагу на навмисні атаки на об'єкти культурної спадщини з метою стерти українську ідентичність. Всі учасники (окрім РФ) засудили агресію

проти України, яка знищує культурну спадщину. Україна, спираючись на підтримку світової спільноти з метою збереження, повернення, відновлення культурної спадщини, повинна задіяти всі наявні міжнародні механізми. Під час застосування міжнародно-правових інструментів для збереження національної культурної спадщини важливо використання положень Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року (далі – Конвенція) та її протоколів. Законом України № 585-IX від 30.04.2020 Україна приєдналася до Другого протоколу (далі – Протокол) Гаазької конвенції від 26.03.1999, який відповідно до статті 22(1) Протоколу застосовується в разі збройного конфлікту, що не має міжнародного характеру та виникає на території однієї зі Сторін. Протокол доповнює Конвенцію у питаннях відносин між Сторонами.

З метою охорони культурних цінностей протоколом передбачається проведення підготовчих заходів, які повинні вживатися у мирний час, а саме: складання переліків об'єктів, планування заходів із захисту від руйнування споруд, підготовка до вивезення рухомих культурних цінностей». Протоколом також передбачені застережні заходи, яких необхідно вживати кожній Стороні конфлікту: пересвідчитися у тому, що «об'єкти нападу не є культурними цінностями; уникати завдання випадкової шкоди культурним цінностям; утримуватися від нападів, який завдасть шкоди культурним цінностям». Згідно Протоколу на окупованій території забороняється «будь-яке незаконне переміщення або передача права власності на культурну цінність; археологічні розкопки; зміна виду використання культурної цінності з метою знищення доказу культурного, історичного характеру». Протоколом передбачені питання посиленого захисту культурних цінностей за таких умов: «культурна спадщиною – має велике значення для людства; на національному рівні були забезпечені заходи, пов'язані із захистом на найвищому рівні; вони не використовуються для військових цілей або прикриття військових об'єктів» (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-99#n2).

З огляду на зазначене, в умовах воєнного стану, існує нагальна потреба в удосконаленні державної політики задля збереження і повернення культурних цінностей. Для цього необхідне приведення національного законодавства, розробка дієвих програм по захисту культурних цінностей, базуючись на Гаазькій конвенції про захист

культурних цінностей у випадку збройного конфлікту 1954 року та протоколів до неї. Ефективне впровадження Конвенції та її протоколів допоможе зменшити руйнівний вплив російської агресії на культурну спадщину України.

UDC 005.2:008(341.3)

Maiia Ivanova,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0243-3478>,

Researcher,

Organizational Department,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: ivanova@nbuv.gov.ua

INTERNATIONAL LEGAL PROVISION OF THE PROTECTION OF CULTURAL VALUES OF UKRAINE DURING A FULL-SCALE INVASION

The relevance of the protection of cultural values in the conditions of a full-scale invasion is determined. The issue of regulatory and legal support for the preservation of cultural values is revealed.

Keywords: cultural values, preservation of national memory, National Library of Ukraine named after V. I. Vernadskyi, russian aggression.

УДК 027.(06):[339.1+339.5](477)

Кулицький Сергій Петрович,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5388-1807>,

кандидат економічних наук, доцент,

старший науковий співробітник,

відділ політологічного аналізу,

Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: kulitskysp@ukr.net

ДОСЛІДЖЕННЯ НА БАЗІ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ПРОБЛЕМ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ ЗА УМОВ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ З РОСІЄЮ

Проблеми зовнішньої торгівлі України за умов повномасштабної війни з Росією досліджувались на базі використання інформаційних ресурсів наукової бібліотеки. Проаналізовано вплив війни на обсяги, товарну і регіональну структуру української зовнішньої торгівлі.

Ключові слова: війна, інформаційні ресурси, наукова бібліотека, експорт, зовнішня торгівля, імпорт.

Серед широкого спектру проблем, які повномасштабна війна Росії проти України поставила на порядок денний, особливе місце займають проблеми зовнішньої торгівлі України. Ця сфера економіки за умов війни виконує важливі функції із забезпечення життєдіяльності українського суспільства. А через високий ступінь невизначеності розвитку зовнішньої торгівлі в умовах повномасштабної війни, дослідження її проблем потребує великого обсягу різноманітної інформації. Тому воно може бути особливо результативним на базі інформаційних ресурсів наукової бібліотеки.

Повномасштабна російсько-українська війна сформувала принципово нові умови функціонування зовнішньої торгівлі України. Їх специфіка полягає у наступному. По-перше, воєнні дії, які безпосередньо чи опосередковано охопили всю територію України, обумовили значні зміни у структурі попиту населення, підприємств і держави на товари і послуги в Україні. Це стало потужним економіко-психологічним чинником відповідних змін у вітчизняній зовнішній торгівлі. По-друге, окупація частини території України фактично виключила розташовані тут підприємства з процесу вітчизняної зовнішньої торгівлі. По-третє, пошкодження та руйнація вітчизняних підприємств через ракетно-бомбові удари та артилерійські обстріли, повна чи часткова евакуація працівників багатьох підприємств на підконтрольній українській владі території, частковий або повний від'їзд персоналу багатьох підприємств призвели до скорочення обсягів українського експорту товарів і послуг, а також їх імпорту. По-четверте, ракетно-авіаційні та артилерійські удари по об'єктах транспортної, складської та енергетичної інфраструктури й окупація та блокада портів України Росією створили серйозні проблеми з логістикою товарів у експортно-імпортних операціях України. По-п'яте, повномасштабна російська воєнна агресія проти України й запроваджені через це міжнародні санкції проти Росії справили потужний вплив на кон'юнктуру міжнародної торгівлі. Це також суттєво ускладнило й умови української зовнішньої торгівлі.

І насамкінець, вкрай негативний вплив повномасштабної російської військової агресії на українську зовнішню торгівлю за означеними вище напрямками призвів і до значного погіршення фінансово-економічних умов такої торгівлі для суб'єктів підприємництва-резидентів України, зокрема і до значної девальвації гривні.

Під впливом цих чинників сильно змінились обсяги і структура експорту українських товарів. Особливо стрімке скорочення української зовнішньої торгівлі товарами відбувалось у лютому – травні 2022 р. При скороченні експорту всіх товарних груп, найменше скоротився експорт продовольчих товарів і сировини для їх виробництва; машини, устаткування, транспортних засобів і приладів та ряду промислових товарів обробної промисловості. У 2023р. експорт означених груп товарів скоротився порівняно з 2022р. на 2,1 – 5,9%%, тоді як сукупний експорт товарів з України у цей же період скоротився на 15,2%.

Суттєво посилились відмінності у макрорегіональній структурі експорту українських товарів. На Європу в 2023р. припадало 65,2% від сукупних обсягів експорту українських товарів проти 38,6% у 2021 р., на Азію, відповідно – 23,2% проти 36,4%, на Африку – 4,8% проти 8,9%, на Америку – 2,1% проти 5,1%, на СНД у цілому – 4,6% у 2023 р. проти 10,7% у 2021р. В основі цих змін лежать різні темпи динаміки експорту українських товарів. Одним з найтяжчих наслідків повномасштабної війни для подальшого розвитку української зовнішньої торгівлі стали зменшення обсягів та гіпертрофія структури експорту загалом, особливо експорту товарів.

Водночас динаміка імпорту товарів в Україну у 2022 – 2023рр. суттєво відрізнялась від динаміки експорту українських товарів у цей же період. Після скорочення обсягів імпорту товарів в Україну у 2022р. на 24,1%, у 2023 р. обсяги імпорту товарів зросли на 14,9%. Але у підсумку в 2023 р. вони були на 12,7 % менші, ніж у 2021р. Це пов'язано з дією чинників, перелічених на початку цієї роботи. Групи товарів, імпорт яких у 2023р. зростав найбільше, безпосередньо й опосередковано пов'язані з потребами організації оборони нашої держави, особливо машини, устаткування і транспортні засоби.

Розвиток зовнішньої торгівлі може призводити до нерівноправних економічних і навіть політичних відносин між партнерами. Зокрема, найбільшим зовнішньоторговельним партнером України у 2023 р. був Китай, на який припадало 13,0% від сукупного товарообороту української зовнішньої торгівлі. При цьому

обсяг імпорту з Китаю в Україну становив 10,1 млрд дол. США, а сальдо торгівлі України з Китаєм було від'ємне і складало – 7,7 млрд дол. З Китаю в Україну надходять різноманітні промислові товари, в тому числі й ті, що використовуються для виготовлення озброєнь і військової техніки. Водночас проросійська зовнішня політика Китаю та його ставлення до війни Росії проти України як до, так званої, «української кризи» загальновідомий.

Загалом, через динамічний характер повномасштабної війни з Росією зовнішня торгівля України постійно зазнає різноманітних шоків та змін. Тому її розвиток потребує регулярних досліджень.

UDC 027.(06):[339.1+339.5](477)

Sergii Kulytskyi,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5388-1807>,

Ph. D. (Economics), Assistant Professor,

Senior Researcher,

Department of Political Analysis,

Information and Analytical Support Service,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: kulitskysp@ukr.net

**RESEARCH OF THE PROBLEMS OF UKRAINE'S FOREIGN
TRADE UNDER THE CONDITIONS OF A FULL-SCALE
WAR WITH RUSSIA BASED ON INFORMATION RESOURCES
OF THE SCIENTIFIC LIBRARY**

The problems of Ukraine's foreign trade under the conditions of a full-scale war with Russia were studied on the basis of the using of information resources of the scientific library. The impact of the war on the volume, commodity and regional structure of Ukrainian foreign trade is analyzed.

Keywords: war, information resources, scientific library, export, foreign trade, import.

УДК 026.06:004

Матвійчук Лариса Олександрівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7230-9053>,

кандидатка наук із соціальних комунікацій,

старша наукова співробітниця,

інформаційно-аналітичний відділ,

Фонд Президентів України,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

НАЦІОНАЛЬНІ БІБЛІОТЕКИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Проаналізовано поняття «академічні бібліотеки», виокремлено національні бібліотеки в системі Національної академії наук України. Наголошено на важливості їх науково-інформаційної та соціокультурної діяльності та актуальності досліджень цих напрямків роботи.

Ключові слова: НБУВ, ЛННБ України ім. В. Стефаніка, бібліотеки НАН України, науково-інформаційна діяльність, соціокультурна діяльність.

Затребуваність інформаційного супроводу наукової діяльності, системного науково-інформаційне забезпечення культурних та освітніх процесів залишається актуальною константою суспільного життя в Україні. Бібліотечна діяльність, спрямована на задоволення цих потреб, реалізується на різних рівнях. Водночас очевидно, що саме наукові бібліотеки виступають головними інформаційними центрами продукування відповідного знання, його поширення та надання доступу до нього; виконують роль науково-методичних центрів.

У цьому контексті особливої уваги потребує дослідження науково-інформаційної та соціокультурної діяльності академічних бібліотек. Втім, перш ніж звернутись до конкретизації цього питання, варто уточнити термінологічні нюанси, пов'язані із дефініціями «наукова» та «академічна бібліотека». Якщо звернутись до профільних законів, а саме ЗУ «Про бібліотеки і бібліотечну справу» та ЗУ «Про наукову і науково-технічну діяльність», з'ясуємо, що безпосередньо про академічні та наукові бібліотеки у нормативній базі не йдеться, водночас є згадки про виокремлення спеціальних за призначенням бібліотек, в т.ч. бібліотек академій наук, науково-дослідних установ і т.д. (ЗУ «Про бібліотеки і бібліотечну справу»). У свою чергу ЗУ «Про наукову і науково-технічну діяльність» згадує бібліотеки як «наукові підрозділи», в т.ч. Академії наук.

Якщо звернутись до вживання поняття «академічна бібліотека» у науковій літературі, виявимо певну термінологічну синонімію. По-перше, широко вживаним це поняття є на позначення бібліотек

в системі НАН України (йдеться про понад 100 установ, кожна з яких має досить вузьку спеціалізацію відповідно до своєї належності до структури академічних інститутів). У цьому контексті академічні бібліотеки досліджують бібліотекознавиці Г. Солоїденко, О. Сокур, О. Клименко, Н. Захарова.

У ширшому контексті зустрічаємо також іменування, коли назву «академічна» використовують до будь-яких бібліотек, що здійснюють наукову діяльність, та / або забезпечують дослідницькі проекти чи освітній процес. Така практика має давні корені у західній науковій думці і досить типова щодо бібліотек закладів вищої освіти. Як бачимо, використання визначень «наукова» та «академічна» щодо бібліотек є досить поширеним в силу задоволення такими установами науково-дослідних та освітніх потреб користувачів. Водночас ця практика приводить до об'єднання під цими парасольковими термінами досить різних бібліотек, дослідження яких у єдиному контексті не завжди доцільне. Тож є сенс виокремлювати як об'єкт окремого дослідження бібліотеки, що виступають науково-дослідними, методичними центрами в системі НАН України. У цьому випадку йдеться про дві національні бібліотеки Академії наук: Національну бібліотеку України імені В. І. Вернадського (НБУВ) та Львівську національну наукову бібліотеку України ім. В. Стефаника (ЛННБ України ім. В. Стефаника).

НБУВ через Статут Бібліотеки визначається як «провідний культурний, освітній, науково-інформаційний державний заклад із функціями методичного та координаційного центру з питань книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства, документознавства». Окрім комплектування, наукового опрацювання та зберігання загальнодержавного універсального бібліотечного фонду і фонду документальної спадщини України і світу; організації доступу до фонду та формування, розвитку й використання науково-інформаційних ресурсів, діяльність НБУВ передбачає також здійснення наукових досліджень, спрямованих на отримання та використання нових знань у книгознавстві, бібліотекознавстві, бібліографознавстві, кодикології та кодикографії, архівознавстві та документознавстві, наукометрії, інформаційно-комунікаційних технологіях, біографістиці, збереженні та реставрації документів; доведення наукових знань до стадії практичного використання, забезпечення інформаційних, науково-досліджених, освітніх, культурних на інших пореб користувачів (Статут НБУВ, пп. 1.1; 1.4)

У свою чергу ЛННБ України ім. В. Стефаника у відповідному документі позиціонується як інформаційно-аналітичний і соціокультурний центр, державне сховище унікальних пам'яток книжкової культури, творів мистецтва... Бібліотека діє з метою забезпечення інформаційних потреб соціуму; проведення наукових досліджень, спрямованих на отримання та використання нових знань у таких галузях науки як бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство, пресознавство, архівознавство, мистецтвознавство, консервація та реставрація документів; доведення наукових та науково-технічних знань до стадії практичного використання (Статут ЛННБ України ім. В. Стефаника, пп. 1.3; 1.4).

Із офіційного позиціонування бібліотек випливає, що наукова (за профілем установ), науково-інформаційна (коли йдеться про задоволення інформаційних потреб соціуму, формування, розвиток і використання науково-інформаційних ресурсів), а також соціокультурна робота (пов'язана з дослідженням і репрезентацією широкому загалу тих мистецьких, культурних, персональних та ін. бібліотечних фондів) є принциповою складовою функції та місії цих установ. У попередніх дослідженнях авторки піднімалось питання термінологічного окреслення науково-інформаційної та соціокультурної діяльності як напрямків бібліотечної роботи. Що стосується визначення науково-інформаційної діяльності, то виходячи із нормативної бази та напрацювань науковців, трактуємо її як різновид наукової праці, яка виконується в цілях підвищення ефективності досліджень та включає створення, пошук (збирання, фіксацію), одержання, обробку інформації; формування довідково-інформаційних фондів, включаючи бази і банки даних; зберігання, використання, поширення (розповсюдження інформації, інформування користувачів, довідково-інформаційне обслуговування).

Що ж до поняття «соціокультурна діяльність», послуговуватимемося дещо скороченим (з огляду на специфіку досліджуваних бібліотек) визначенням Української бібліотечної енциклопедії (О. Матвійчук), розглядаючи цю діяльність як продуманий процес долучення користувачів до культурних надбань людства, акумульованих у бібліотечних зібраннях.

Підсумовуючи, слід наголосити: національні бібліотеки в системі НАН України, а саме Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського та Львівська національна наукова бібліотека

України ім. В. Стефаніка як суб'єкт науково-інформаційної та соціокультурної діяльності потребують спеціальних досліджень як з точки зору національного масштабу такої роботи, так і з огляду на її специфіку та значення.

UDC: 026.06:004

Larysa Matviichuk,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7230-9053>,

Candidate of Sciences in Social Communications,

Senior Researcher,

Information and Analytical Department,

Foundation of the Presidents of Ukraine,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: l.matvijchuk@ukr.net

NATIONAL LIBRARIES IN THE SYSTEM OF THE OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE AS SUBJECTS OF INFORMATIONAL AND SOCIOCULTURAL ACTIVITIES

Scientific academic libraries of Ukraine are an active participant in modern informational and sociocultural activities, the high potential of which allows the use of unique examples of the world's scientific and cultural heritage for the renewal and consolidation of the sociocultural space of Ukraine.

Keywords: sociocultural activity of the academic library, scientific library, information-communication activity, digitization of library activity, NAS of Ukraine, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

УДК 316.614:304.3:316.3

Медведєва Валентина Миколаївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-1971-0347>,

кандидатка історичних наук,

старша наукова співробітниця,

відділ оперативної інформації,

Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: vilena_21@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ СЕРЕД НАСЕЛЕННЯ

Розглянуто сучасні аспекти організації інформаційно-просвітницьких заходів, роботу з населенням та обізнаності основам інформаційно-психологічної безпеки, які на сьогодні надзвичайно важливі. Акцентовано увагу на роботу інформаційно-аналітичних підрозділів бібліотечних установ в умовах розвитку інформаційного суспільства.

Ключові слова: інформаційне суспільство, інформаційний простір, бібліотека, бібліотечна інформаційно-аналітична діяльність.

В сьогоденних умовах, дивлячись на ситуацію, що складається, наслідки інформаційної війни надалі можуть негативно вплинути на свідомість українського суспільства, на майбутні покоління, яким жити в нашій державі.

Оскільки в інформаційній війні досить часто спостерігається перекручування та викривлення реальної інформації, реальної ситуації що складається на даний час, то потрібно при цьому здійснювати та втілювати в життя відповідні просвітницькі заходи з населенням.

У першу чергу, необхідно розробити комплекс відповідних, належних заходів, які могли б захистити людей від небезпеки у наш не простий час для країни. Потрібно постійно підвищувати та посилювати рівень інформаційної грамотності населення, особливо серед молодого покоління, яке могло б безперешкодно розпізнавати правдиву інформацію від пропаганди та фейкових новин, які постійно загострюють обставини. Запобігти застосуванню різних негативних способів та технологічних застосувань, які негативно впливають на свідомість та поведінку громадян, що в свою чергу може спричинити серйозну психологічну дезорієнтацію серед населення, з поганими наслідками у майбутньому.

До цього можна віднести: маніпулювання суспільною точкою зору, яка стосується практично усіх сфер життя суспільства; інформаційно-психологічна дезорієнтація серед населення; розповсюдження та нав'язування недовіри до урядових установ та ін.

У даному аспекті надзвичайної цінності набирає організація вкрай важливих інформаційно-просвітницьких заходів для підвищення та удосконалення рівня інформаційної грамотності серед населення.

Безперечно, потрібно приділяти увагу освіті, де в навчальних установах повинні проводитись частіше лекції, семінари, організовуватись круглі столи, конференції, виставки та інші заходи, запрошуватись професіонали для доповідей, які зможуть допомогти молодому поколінню більш детальніше в обізнаності про інформаційну війну.

Разом з цим, неодмінно більш ретельна підготовка та проведення інформаційно-просвітницьких заходів у соцмережах, що у свою чергу потребує процесу визначення і закріплення соціальних норм, в системі інформаційних заходів щодо захисту країни, проведення належної інформаційно-просвітницької роботи з населенням та обізнаності основам інформаційно-психологічної безпеки, створення належних умов для організації та розвитку спеціальних підрозділів із певним видом занять та стабільним безперервним освітнім процесом їх навчання через невпинно швидке оновлення електронних інформаційних технологій соцмереж.

Слід зазначити про оперативну продуктивну спільну працю інформаційно-аналітичних підрозділів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (НБУВ) з органами державної влади України стосовно досліджень різноманітних проблем, і зокрема питань протидії інформаційній агресії.

З державними інституціями укладаються угоди щодо забезпечення оперативного продуктивного збору інформації з означеної проблематики на основі моніторингу ЗМІ з подальшим опрацюванням зібраного інформаційного ресурсу.

Весь масив зібраної інформації аналізується, класифікується, оцінюється відповідно до критеріїв, які розроблюються спільно із замовниками.

Безперечно, важливість спільної роботи бібліотечних закладів з відповідними владними установами накопичує переважно конструктивного змісту в силу особливості їх роботи, яка доповнює різноманітність можливостей для збору потрібної інформації, для наступних ухвалених рішень щодо вирішення різноманітних проблем сьогодення.

Отже, в сучасних умовах значення важливості проведення інформаційно-просвітницьких заходів зумовлено розвитком інформаційного суспільства, невпинним розвитком новітніх інформаційних технологій. Для підвищення та удосконалення рівня інформаційної грамотності серед населення неодмінно потрібно, щоб

інформаційно-просвітницькі заходи включали створення інформаційних матеріалів, які розміщують достовірну перевірену інформацію, що у свою чергу дасть змогу населенню безперешкодно розпізнавати правдиву інформацію від хибної.

UDC 316.614:304.3:316.3

Valentyna Medvedeva,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-1971-0347>,

PhD (Historical), Senior Researcher,

Department of Operational Information,

Information and Analytical Support Service,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: vilena_21@ukr.net

FEATURES OF INCREASING THE LEVEL OF INFORMATION LITERACY OF THE POPULATION

The modern aspects of the organization of informational and educational activities, work with the population and awareness of the basics of informational and psychological security, which are extremely important today, are considered. Attention is focused on the work of information and analytical units of library institutions in the conditions of the development of the information society.

Keywords: information society, information space, library, library information and analytical activity.

УДК 316.024

Натаров Олег Александрович,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-1183-2323>,

молодший науковий співробітник,

відділ оперативної інформації,

Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: big-olegnat@bigmir.net

ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ «ФЕЙСБУК» У КОМУНІКАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ АНАЛІТИЧНИХ ПІДРОЗДІЛІВ БІБЛІОТЕКИ (НА ПРИКЛАДІ СЛУЖБИ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ, НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО)

У доповіді висвітлюється питання використання аналітичними підрозділами бібліотеки соціальних мереж для комунікації зі своєю аудиторією. Акцентується увага на значенні соціальних мереж як каналу комунікації бібліотеки з користувачами в умовах війни.

Ключові слова: бібліотеки, соціальні мережі, фейсбук, Служба інформаційно-аналітичного забезпечення, інформаційно-аналітичні продукти.

Карантинний період через всесвітню пандемію захворюваності на COVID-19, а згодом і повномасштабне російське вторгнення в Україну привнесли значні зміни у діяльність вітчизняних бібліотечних установ. Зокрема, бібліотеки різних видів для налагодження комунікації та ефективної взаємодії з користувачами почали активніше використовувати соціальні мережі.

Треба зауважити, що в умовах війни використання бібліотеками України соціальних мереж як каналу комунікації зі своєю аудиторією набуває особливого значення. Ефективність комунікації у соціальних мережах в умовах воєнного вторгнення сучасні дослідники пов'язують із «...властивістю соціальних медіа проявляти й консолідувати інформацію, впливаючи на формування суспільних думок, поглядів, настроїв...» (Половинчак Ю., Бергельський А. Візуальний контент соціальних медіа як об'єкт бібліотечного депонування (на базі матеріалів висвітлення подій війни 2022 р.). URL: <http://surl.li/jczako>), з тим, що соціальні медіа посіли роль головного інформаційного каналу як в Україні, так і за кордоном (Павленко Д. Динаміка сучасних соціальних медіа в Україні в контексті підтримки інформаційної безпеки. URL: <http://surl.li/lpwofd>).

Думку науковців підтверджують дані соціологічних опитувань. Приміром, як свідчать результати загальнонаціонального соціологічного опитування «Повоєнне відновлення України та медіаспоживання», яке було проведено Фондом «Демократичні

ініціативи» ім. Ілька Кучеріва спільно з Центром політичної соціології у березні 2024 р., основними джерелами інформації про щоденні новини для опитаних українців є ютуб (41%), місцеві телеграм-канали (39%), загальнонаціональні телеграм-канали (37%), фейсбук (36%), інші люди (35%) та телемарафон «Єдині новини» (38%). Найпопулярнішими соціальними мережами серед респондентів є телеграм (62%), фейсбук (53,5%), інстаграм (31%), тікток (30%). При цьому респонденти використовували соціальні мережі переважно для спілкування (67%), перегляду стрічки новин інформаційних ресурсів (38%) та стеження за подіями своїх знайомих (35%) (Повоєнне відновлення України та медіаспоживання: загальнонаціональне соціологічне опитування. URL: <http://surl.li/uofxy>).

В умовах військового та інформаційного протистояння приклад ефективної діяльності з використання соціальної мережі «Фейсбук» як комунікаційного засобу між бібліотекою та її користувачами демонструють аналітичні підрозділи Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (НБУВ): Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ, Служба), Національна юридична бібліотека (НЮБ) та Фонд Президентів України (ФПУ). З огляду на обсяг доповіді, ми зупинимося лише на досвіді використання згаданої соціальної мережі СІАЗ НБУВ.

Сторінка СІАЗ у соціальній мережі «Фейсбук» має назву «СІАЗ "Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади"» (<https://www.facebook.com/siazua>). Станом на 05 липня 2024 р. аудиторія ресурсу складає 628 читачів.

Контентне наповнення сторінки зумовлено напрямами діяльності Служби та основними її завданнями і, відповідно відрізняється специфічною для цього структурного підрозділу тематикою. Зокрема, важливим науково-прикладним завданням СІАЗ є вивчення сучасних наукових підходів до збереження бібліотеками інформації інтернет-середовища та збереження широкого спектру інтернет-інформації соціально-політичного, правового і економічного спрямування шляхом її консолідованого представлення в інформаційно-аналітичних продуктах. Видання СІАЗ призначені для науковців, політологів, соціологів, юристів та журналістів, громадських організацій, які займаються вивченням та аналізом питань функціонування державної влади в Україні, проблем внутрішньої та зовнішньої політики України, а також для

співробітників відповідних державних служб, органів влади всіх рівнів і місцевого самоврядування.

Відзначимо, що інформування користувачів про створюванні Службою інформаційно-аналітичні продукти є однією з особливостей інформаційного наповнення сторінки СІАЗ у фейсбуці.

Як приклад використання соціальної мережі «Фейсбук» для просування власних інформаційно-аналітичних продуктів можна навести розміщення на сторінці анонсуєчої інформації видання «Шляхи розвитку української науки: суспільний дискурс» – інформаційно-аналітичного бюлетеню на базі оперативної інформації, в якому висвітлюються питання підвищення ефективності наукової діяльності, перебіг реформування української науки, її внесок у суспільний розвиток та підвищення обороноздатності країни, подається інформація про міжнародне наукове співробітництво, здобутки вітчизняної науки та досвід розвитку наукових досліджень за кордоном. Зокрема, проведений аналіз сторінки СІАЗ у фейсбуці, покликаний з'ясувати зміст контенту, дозволив виділити декілька блоків питань, що в часі повномасштабної війни знайшли відображення на згаданій сторінці:

- роль науки під час війни, зокрема напрацювання українських вчених, спрямовані на наближення перемоги, зміцнення обороноздатності, розбудову та розвиток України;
- міжнародне наукове співробітництво, передусім міжнародні ініціативи для допомоги українським вченим;
- реалізація державної політики у сфері науки та інновацій;
- наукові статті та аналітичні матеріали науковців СІАЗ;
- зарубіжний досвід наукової діяльності тощо.

Отже, сьогодні СІАЗ НБУВ активно використовує соціальну мережу «Фейсбук» як інструмент взаємодії зі своїми користувачами, важливий канал для розповсюдження інформації про власні інформаційно-аналітичні продукти.

UDC 316.024

Oleg Natarov,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-1183-2323>,

Junior Researcher,

Operational Information Department,

Information and Analytical Support Service,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: big-olegnat@bigmir.net

USE OF THE SOCIAL NETWORK FACEBOOK IN THE COMMUNICATION ACTIVITIES OF ANALYTICAL UNITS OF A LIBRARY (ON THE EXAMPLE OF INFORMATION AND ANALYTICAL SUPPORT SERVICE, V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE)

The report highlights the issue of using social media by the analytical units of the library to communicate with their audience. Attention is focused on the importance of social networks as a communication channel between libraries and users in times of war.

Keywords: libraries, social networks, Facebook, Information and Analytical Support Service, information and analytical products.

УДК 342.5:355.451:316.3–04 3.86]-047.36:004

Онищенко Наталія Михайлівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-1197-9632>,

молодша наукова співробітниця,

відділ оперативної інформації,

Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: nataonishenko07@gmail.com

РЕГІОНАЛЬНІ ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ОСНОВНЕ ДЖЕРЕЛО ОЦІНЮВАННЯ РОБОТИ ОРГАНІВ МІСЦЕВОЇ ТА ЦЕНТРАЛЬНОЇ ВЛАДИ

Розглянуто аспекти інформаційного супроводження діяльності місцевих та центральних органів державної влади. Проаналізовано процес підготовки інформаційних продуктів для системного висвітлення діяльності органів державної влади України з метою реалізації державної інформаційної політики.

Ключові слова: бібліотечний продукт, органи місцевої влади, моніторинг, центральна влада, регіональні ЗМІ.

Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (СІАЗ НБУВ) виконувала проект: «Персона: регіональний зріз» з метою інформаційного забезпечення замовника

бібліотечним продуктом, в якому інформація подається у вже структурованому, аналітично обробленому вигляді.

На основі результатів щотижневого моніторингу регіональних ЗМІ за переліком найбільш згадуваних місцевих персон з-поміж представників органів місцевої влади, громадських діячів та визначених замовником представників органів центральної влади у вигляді таблиці була визначена тональність згадування цих персон: негативна, нейтральна та позитивна. Враховуючи те, що більшість місцевих ЗМІ є підконтрольними місцевій владі, тональність більшості повідомлень мають нейтральний або позитивний характер. Але в кожному регіоні є кілька незалежних ЗМІ, які відображають думку певної категорії населення або автора повідомлення.

Цікавим видається спостереження А. Левченка в ході аналізу ролі регіональних ЗМІ у соціокультурній, економічній та політичній системах суспільства щодо того, що чи не найбільшою особливістю в роботі регіональних засобів комунікації є те, що будь-які події загальнодержавної значущості, будь-які соціальні, економічні, політичні проблеми сприймаються виключно через призму того, як може та чи інша подія вплинути на життя даного регіону.

Оцінка діяльності органів місцевої влади та органів центральної влади у період воєнного стану відіграє особливу роль. Діяльність відрізняється залежно від розташування регіону. Не аби яку важливу роль відіграють військові адміністрації.

Так в західних регіонах увага місцевої влади зосереджена на внутрішньо переміщених особах (ВПО): фінансове забезпечення, забезпечення житлом, усіма соціальними послугами, інформування ВПО щодо законодавчих документів.

Наприклад, за інформацією сайту Закарпатської ОВА, регіон першим в Україні розробив інформаційний довідник, для ВПО з переліком доступних місць тимчасового проживання з адресами, коротким описом та фото облаштованих приміщень. Крім того, в довіднику доступні контакти відповідальних осіб кожної такої локації. За ними внутрішні переселенці можуть звернутися для уточнення інформації чи безпосереднього поселення.

Інший напрямок діяльності місцевої влади західних регіонів – це налагодження зв'язків з сусідніми державами щодо підтримки нашої держави. Саме на регіональних рівнях важливо донести до наших сусідів важливість підтримки.

Саме зараз, коли енергетична галузь країни через постійні обстріли опинилась у критичному стані, ще один важливий напрямок діяльності органів місцевої влади – це забезпечення енергетичної незалежності регіонів. За інформацією місцевих ЗМІ Закарпаття запроваджує комплексну програму децентралізованої генерації – із стимулюванням підприємців і громадян використовувати альтернативні джерела енергії та низкою програм підтримки на державному та регіональному рівнях.

І ще один напрямок діяльності органів влади західних регіонів – розвиток місцевої інфраструктури. Адже саме ці регіони перетворилися у транспортний хаб, який пов'язує нашу країну з країнами Євросоюзу.

Що стосується регіонів, які розташовані поблизу зони бойових дій, то тут увага місцевої влади зосереджена, по-перше, на захисті цивільного населення, побудові захисних споруд, організації евакуації населення у критичних зонах, відновлення інфраструктурних об'єктів для життєдіяльності населених пунктів, організації навчального процесу в освітніх закладах, налагодження зв'язків з міжнародними організаціями для підтримки цих регіонів, зв'язок з благодійними та громадськими організаціями для підтримки місцевого населення.

Оцінювання діяльності центральних органів влади в регіональних ЗМІ в першу чергу пов'язане з діями влади на державному рівні. Це в першу чергу взаємодія зі збройними силами України, боротьба з корупцією, налагодження міжнародних зв'язків.

Певні напрацювання з моніторингу регіональних ЗМІ та використання їх матеріалів при створенні інформаційно-аналітичних продуктів має СІАЗ НБУВ, постійно вдосконалюючи процес електронної обробки матеріалів, що робить можливим надати замовнику оптимально структуровану та скомпоновану інформацію, таким чином успішно задовольняючи тематичні запити на основі аналітичної обробки первинної інформації.

UDC 342.5: 355.451:316.3–04 3. 86]-047.36:004

Nataliya Onishchenko,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-1197-9632>,

Junior Researcher,

Department of Operational Information,

Service of Information and Analytical Support of Public Authorities,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: tnavanishenko07@gmail.com

REGIONAL MEDIA AS THE MAIN SOURCE OF ASSESSING THE WORK OF LOCAL AND CENTRAL GOVERNMENT BODIES

Aspects of informational support for the activities of local and central state authorities have been considered. Collection, processing, creation, storage, preparation of information for distribution, release and distribution of information products for the systematic coverage of the activities of the state authorities of Ukraine with the aim of implementing the state information policy in various spheres of society's life

Keywords: library product, local authorities, monitoring, central government, regional mass media.

УДК 316.7:[379,8]

Половинчак Юлія Миколаївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4903-5434>,

докторка наук із соціальних комунікацій,

керівниця Національної юридичної бібліотеки,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: nub@nbuv.gov.ua

КНИЖКОВІ КЛУБИ ЯК ЧИТАЦЬКА ПРАКТИКА: ЕВОЛЮЦІЯ, ВИДИ, ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження присвячене книжковим клубам, що розглядаються як одна із сучасних читацьких практик. Визначено їх видову різноманітність та охарактеризовано найбільш поширенні види книжкових клубів; проаналізовано основні функції. Наголошено на еволюції цієї читацької практики під впливом соціальних медіа.

Ключові слова: книжкові клуби, читацькі практики, соціальні медіа, книжковий ринок, книжкова культура.

Читацькі практики, дослідженню яких присвячено цю розвідку, розглядаються як складова ширшого поняття культурних практик, а саме тих, що пов'язані з книгою та читанням. У науковому дискурсі концептуалізація поняття «культурні практики» припадає ще на останню третину ХХ ст. і досить ґрунтовно висвітлена у цілій низці досліджень, що стосуються феномену масової культури, залишаючись при цьому актуальним науковим концептом з огляду на потребу досліджень нового рівня масовізації культурних явищ під

впливом соціальних медіа. Аналіз наукових підходів до поняття «культурні практики» дозволяє виокремити основні складові, що його визначають. До таких належать: індивідуальні інтереси, організованість, регулярність і стійкість, процесуальність, належність до культури повсякдення, осмислення і концептуалізація, інтерпретації та конструювання смислів, спільний соціальний досвід, стабільні групові уявлення.

Відтак читацькими практиками визначатимемо сукупність повторюваних та свідомих соціальних дій та навичок повсякденного культурного (власне книжкового) споживання та пов'язану з ними соціальну взаємодію, що є одним із способів самовизначення і самореалізації особистості. У цьому контексті важливою залишається ідея осмислення текстів як читацької потреби, і реалізується вона на різних рівнях: від індивідуального (читацькі щоденники, цитатники, різноманітні блоги, що є, як правило, монологічними у своїй основі, попри інтерактивність блогінку як практики), до колективних рефлексій. В останньому випадку привертає увагу таке досить поширене і різнопланове явище як книжкові або ж читацькі клуби.

Відзначимо тут побіжно також і тривалість цієї практики: так, американські науковці відносять світські товариства для спільного читання та обговорення книг ще до початку XIX ст., причому цікавим є дослідницький наголос на ролі жінок у цих процесах, відтак – компенсаційному характері книжкових клубів в силу маргіналізованості жіноцтва як групи, що потребувала інтелектуальної самореалізації. На сучасному етапі поняття «книжкові клуби» охоплює досить різні явища, об'єднані простою константою: це спільнота людей, що згуртовуються для спільного читання (певна група за домовленістю читає одну і ту ж книгу протягом визначеного часу) та обговорення прочитаного. При цьому дуже різноманітною залишається природа читацьких клубів (навчальна, розважальна, психологічно-рефлексивна, комерційна та ін.); їх статус (офіційно організовані навчальними закладами, бібліотеками, складова медійних проєктів, неформальні товариські зустрічі тощо); чисельність, формалізованість, вплив на книжковий ринок і т.д. Різноманітність явища відбивається і в практиці називання: окрім уже згаданих варіацій «книжковий / читацький» можуть зустрічатись уточнення «книжковий дискусійний клуб» або назва «група обговорення книг» і аналогічні. Загалом вважаючи на

таку синонімію природною, для зручності наукових досліджень будемо використовувати надалі сталу назву «книжковий клуб».

В силу різноманітності проявів клубної читацької активності далеко не завжди є можливою фіксація інформації про книжкові клуби, значна частина невеликих товариських груп залишається поза публічним інфопростором. Тому пропонована тут систематизація базується на спостереженні за великими медійними проектами (детальніше про них далі), низці публікацій у спеціалізованих українських виданнях, що презентують клуби за коментарями / інтерв'ю засновниць або учасниць, згадках про книжкові клуби в українській блогосфері, сторінках клубів у соцмережах (за умови їх наявності). Така джерельна база, хоч і не вичерпна, проте вважаємо її досить репрезентативною для спостережень щодо цієї читацької практики на сучасному етапі.

Отже, відомішими і певною мірою еталонними (в силу впізнаваності і відтак – впливу) проектами останніх десятиліть є медійні, або як їх називають у англомовних текстах «трансляційні» книжкові клуби. На сьогодні вони мають вже другу, а за деякими оцінками, і третю генерацію (газети, телебачення або радіо / спеціальні веб-сайти та інтернет-форуми або подкасти / соціальні медіа), що різняться, як видно, рівнем залученості аудиторії. На нинішньому етапі найбільш відповідним і поширеним визначенням таких проектів є «онлайн клуби». Еволюцію наймасштабніших на сьогодні (як за охопленням аудиторії – тут логічніше говорити саме про аудиторію, а не учасників, так і за резонансністю та впливом) онлайн-клубів можна прослідкувати на прикладі все ще найвпливовішого з них – книжкового клубу американської телеведучої Опри Вінфрі: започаткований як сегмент у телешоу, клуб після 15 років був перезапущений у форматі «2.0» і продовжує успішно функціонувати майже 30 років. Окрім згаданого Oprah's Book Club серед впливових і тривалих книжкових онлайн клубів можна відзначити проекти актрис Різ Віверспун та Емми Вотсон – відповідно Reese's Book Club та Our Shared Shelf із сторінками в Instagram та на Goodreads, а також багатьох інших знаменитостей.

Найбільшим українським онлайн-клубом є «Вовчиці» (на честь письменниці Марко Вовчок). Засновниці клубу блогерки Емма Антонюк та Яна Брензей зустрічаються онлайн раз на місяць в форматі трансляції на Youtube каналі «Палає», обговорюють визначену за місяць до цього книгу, глядачі мають можливість

коментувати у чаті. Спеціалізовані книжкові медіа неодноразово фіксували в результаті вибору «Вовчиць» так званий «ефект Опри» - вплив популярних та масових книжкових клубів на ринок продажів. Такий ефект відзначали для видань «За лаштунками імперії», «За перекопом є земля» та ін. Інколи, наприклад, у випадку книжкових клубів започаткованих медіа або видавництвами, книгарнями, як от Книжкові клуби книгарні «Сенс», Клуб бібліофагів в Урбані (2021 р., видавництво «Комора», засновниця О. Забужко) зустрічі і обговорення транслюються наживо або оприлюднюються в записі, набуваючи, таким чином, характеру онлайн клубів.

Втім, природі книжкових клубів, у основі яких – спільне читання і обговорення, де для учасників важливою є паритетність висловлювання, більше відповідають камерні групи, з обмеженим колом учасників (в межах 10-15), що забезпечує і психологічний комфорт, і можливість висловитись.

Таким вимогам відповідають невеликі – або товариські книжкові клуби, або інституційні (бібліотечні, клуби видавництв, «іменні» авторські або блогерські). Загалом більшість клубів, що не працюють на широку аудиторію, а основані на зустрічах (онлайн або офлайн – тут серйозні корективи у практики внесли як карантинні обмеження, так і воєнні реалії), обмежують кількість учасників для комфорту зустрічей. Не рідкістю є варіанти платної участі – так працюють, наприклад, книжкові клуби медіа-компанії The Ukrainians або Книжковий клуб «Текстура» та деякі інші.

Отже, книжкові клуби як читацька практика базуються на читацькій потребі рефлексії, висловлювання про прочитане, емоційної співзвучності і комфорту. Загалом на особистому та груповому рівні книжкові клуби виконують функції соціалізації, комунікативну та когнітивну (обмін знаннями, досвідом, вироблення смислів), самовираження та самореалізації та низку інших. Водночас читацькі спільноти і практика книжкових клубів у ній впливає на загальнонаціональні культурні процеси – популяризації книги і читання, підтримки, вивчення і поширення національної культури та світоглядних цінностей. Ці та інші аспекти заслуговують на детальніше вивчення, відтак дослідницька проблема читацьких практик залишається актуальною для подальших напрацювань.

UDC 316.7:[379,8]

Yuliia Polovynchak,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4903-5434>,

Dr. Sci. (History), Senior Research Associate,

Director of National Legal Library,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: nub@nbuv.gov.ua

BOOK CLUBS AS READING PRACTICE: EVOLUTION, SPECIES, APPROACHES TO RESEARCH

The study is devoted to book clubs, as one of the modern reading practices. The main types of book clubs are defined and characterized. The main functions of this practice are analyzed. The evolution of book clubs under the influence of social media is emphasized.

Keywords: book clubs, reading practices, social media, book market, book culture.

УДК 07:32.019.51

Пригорницька Оксана Григорівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4548-4825>,

молодша наукова співробітниця,

Відділ оперативної інформації,

Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: oksana07pr@gmail.com

РОЛЬ І ДІЯЛЬНІСТЬ МЕДІА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ: ДОНЕЦЬКОЇ, ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ, АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ МІСТА СЕВАСТОПОЛЬ

Проаналізовано роль та діяльність медіа на тимчасово окупованих територіях, зокрема в Донецькій, Луганській областях, АР Крим та м. Севастополь. Розкрито особливості функціонування медіа в умовах окупації та їхній вплив на формування громадської думки.

Ключові слова: мас-медіа, тимчасово окуповані території, фейкова інформація, маніпуляція, пропаганда.

Засоби масової інформації (ЗМІ) на тимчасово окупованих територіях України відіграють важливу роль у формуванні громадської думки, легітимізації окупаційної влади та контролі над інформаційним простором.

На тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей, а також в АР Крим мас-медіа зазнали кардинальних змін у своєму функціонуванні та структурі. Після анексії АР Криму та початку військового конфлікту на сході України більшість незалежних медіа були закриті або змушені припинити свою діяльність, а на їх місце прийшли контрольовані окупаційною владою. Наразі більшість медіа перебуває під прямим контролем окупаційних адміністрацій, що фінансуються та керуються з РФ. Такі зміни призвели до утворення інформаційного вакууму, де громадяни мають обмежений доступ до об'єктивної та неупередженої інформації.

Контент медіа ТОТ характеризується наступними особливостями:

Пропаганда. Основна частина контенту носить відверто пропагандистський характер, спрямований на підтримку окупаційних режимів та дискредитацію української влади.

Вибіркове висвітлення подій. Інформація подається вибірково, з акцентом на події, які вигідні окупаційній владі. Висвітлюються тільки позитивні аспекти життя під окупацією, тоді як негативні аспекти або замовчуються, або перекручуються.

Фейкові новини та дезінформація. Широке використання фейкових новин, спотворення фактів і дезінформація є стандартною практикою для створення викривленої картини реальності та дезорієнтації населення.

Дискредитація України та міжнародних організацій. Контент спрямований на підрив довіри до української влади та міжнародних організацій. Поширюються негативні наративи щодо політики України, її союзників та міжнародних санкцій проти РФ.

Героїзація окупаційних сил та лідерів. Поширення матеріалів, які висвітлюють окупаційні сили та їх лідерів як героїв, визволителів або захисників населення від «української агресії».

Емоційне маніпулювання. Використання емоційно заряджених повідомлень для створення страху, ненависті або підтримки серед

населення. Це включає драматичні репортажі, викривлені історії та емоційні звернення.

У кожному окупованому регіоні функціонують «свої» телекомпанії, газети, онлайн-видання. На окупованій території ОРДЛО діють кілька «рупорів», а саме - «Лента новостей ДНР», «Лента новостей ЛНР», «Донецкое Агентство Новостей», «News Front», «Русская Весна», «Луганский Информационный Центр», «Аналитическая служба Донбасса», «Луганск 24», «Новороссия» та інші. Мешканці АР Криму та м. Севастополь отримують новини з таких новинних сайтів як «Крыминформ», «Вести Крым», «ForPost», «Комсомольская правда Крым», «РИА Новости Крым», «Аргументы недели Крым» та інші, де публікують матеріали, що підтримують політику РФ, дискредитують українську владу, активно поширюють проросійські новини, спрямовані на формування підтримки серед місцевого населення.

З початком повномасштабного російського вторгнення та в умовах інформаційної ізоляції та пропагандистського впливу на тимчасово окупованих територіях отримання достовірної інформації є складним завданням. Однак, використання сучасних технологій, таких як VPN-сервіс, Tor Browser та інші платформи допомагають мешканцям ТОТ обходити блокування інтернет-ресурсів, встановлених окупаційною владою, та отримувати об'єктивну інформацію з українських та міжнародних медіа. Офіційні сторінки надійних медіа та організацій знижують ризик потрапити на фейкові новини. Такі альтернативні канали дозволяють частині населення отримувати правдиву інформацію, що сприяє збереженню критичного мислення та опору пропаганді.

Мас-медіа на тимчасово окупованих територіях України, включаючи Донецьку, Луганську області та АР Крим і м. Севастополь відіграють ключову роль у формуванні громадської думки населення та підтримці окупаційних режимів. Жорсткий контроль над ЗМІ, пропагандистська діяльність, маніпуляції та створення фейкових новин є ключовими аспектами діяльності медіа на цих територіях. Для протидії цьому необхідно розробляти і впроваджувати ефективні стратегії інформаційної безпеки. Успішна протидія інформаційній агресії на тимчасово окупованих територіях вимагає комплексного підходу, що включає підтримку незалежних медіа, підвищення медіаграмотності населення, активну міжнародну співпрацю та проведення цілеспрямованих інформаційних кампаній. Завдяки цим

зусиллям можна забезпечити інформаційний суверенітет України та захистити права громадян на об'єктивну та достовірну інформацію, а також досягти позитивних змін у свідомості населення та сприяти реінтеграції тимчасово окупованих територій до складу України.

UDC 07:32.019.51

Oksana Pryhornytska,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4548-4825>,

Junior Researcher,

Department of operational information,

Information and Analytical Support Services,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: oksana07pr@gmail.com

THE ROLE AND ACTIVITY OF THE MEDIA OF THE TEMPORARILY OCCUPIED TERRITORIES OF UKRAINE: DONETSK, LUHANSK REGIONS, AR CRIMEA AND THE CITY OF SEVASTOPOL

The role and activities of the media in the temporarily occupied territories, in particular in the Donetsk and Luhansk regions, the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, were analyzed. The features of the functioning of the media in the conditions of occupation and their influence on the formation of public opinion are revealed.

Keywords: mass media, temporarily occupied territories, fake information, manipulation, propaganda.

УДК: 351

Симоненко Олена Василівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-8698-9280>,

кандидатка політичних наук,

старша наукова співробітниця,

аналітично-прогностичний відділ,

Національна юридична бібліотека,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: ellena.wwws@gmail.com

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У СФЕРІ ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

У роботі досліджено законодавчі заходи, спрямовані на збереження культурної спадщини в умовах надзвичайних ситуацій у країнах Європейського Союзу. Наведено приклади ключових законів, які регулюють захист культурних об'єктів. Зроблено висновок про високий рівень організації та координації в управлінні культурною спадщиною при надзвичайних ситуаціях в країнах ЄС.

Ключові слова: культурна спадщина, Європейський Союз, надзвичайні ситуації, законодавство, закон.

Збереження культурної спадщини є однією з ключових задач для будь-якої країни, особливо в умовах надзвичайних ситуацій, які можуть завдати нищівної шкоди історичним та культурним об'єктам. Країни Європейського Союзу мають багатий досвід у сфері захисту культурної спадщини, впроваджуючи комплексні законодавчі та практичні заходи для її збереження під час природних і техногенних катастроф.

В Україні вже існує чимало досліджень, які аналізують вітчизняний та міжнародний досвід законодавства та практик збереження культурної спадщини. Така інформація представлена в публікаціях наукових журналів, дослідницьких проєктів та конференціях багатьох науковців: Л. Дубровіної, Ю. Калініної-Симончук, Ю. Ковтанюка, В. Акуленка, Т. Катаргіної, С. Кота, І. Мищака, О. Надирової та інших.

Проте аналіз сучасної наукової літератури свідчить про те, що дослідження світового досвіду законодавчого регулювання збереження культурної спадщини в надзвичайних ситуаціях залишається мало розкритим, тоді як становище культурної спадщини наприкінці ХХ початку ХХІ століть ускладнилося (за висновком ЮНЕСКО 2006 р. «сьогодні світ стикається з катастрофами рекордного масштабу»), зокрема, через поширення збройних конфліктів та воєн, це в свою чергу, дає підстави українським та зарубіжним науковцям регулярно вивчати цю проблему та виявляти нові й актуальні аспекти.

Європейські країни за останні роки розробила широкий спектр законів, пов'язаних з захистом та збереженням культурної спадщини в умовах надзвичайних ситуацій. Розглянемо приклади їх основних законодавчих заходів.

Італія: Закон про культурну спадщину та ландшафти (Codice dei Beni Culturali e del Paesaggio). Цей законодавчий декрет № 42 від 22 січня 2004 р. визначає заходи для захисту культурних об'єктів від природних і техногенних катастроф, включаючи положення щодо управління ризиками та захисту культурних об'єктів під час надзвичайних ситуацій.

Греція: Закон про охорону античних та культурних пам'яток (Law on the Protection of Antiquities and Cultural Heritage). Цей Закон № 3028/2002 р. забезпечує заходи для збереження та захисту культурних об'єктів від стихійних лих, таких як землетруси та повені, а також встановлює процедури для оцінки ризиків та прийняття заходів для захисту пам'яток культури під час надзвичайних ситуацій.

Франція: Кодекс про культурну спадщину 2015 р. (Code du patrimoine), який забезпечує правову основу для захисту історичних пам'яток та культурних об'єктів, а також, включає положення щодо запобігання та реагування на надзвичайні ситуації, такі як пожежі та повені. Фактично цей Кодекс об'єднав попередні закони цього напрямку.

Іспанія: Національний план надзвичайних ситуацій та управління ризиками у сфері культурної спадщини (Plan Nacional de Emergencias y Gestión de Riesgos en el Patrimonio Cultural). Цей документ є комплексним підходом до захисту культурних об'єктів. Він включає всі етапи від оцінки ризиків до реалізації заходів реагування та відновлення. Серед законів слід назвати Закон про культурну спадщину № 16/1985 р. (Ley del Patrimonio Histórico Español), який визначає заходи та положення для захисту культурної спадщини від ризиків, включаючи природні та техногенні катастрофи, щодо планування та реагування на надзвичайні ситуації, які можуть загрожувати культурним об'єктам.

Португалія: в Португалії як і в Іспанії існує Національний план збереження культурної спадщини (Plano Nacional de Emergência para o Património Cultural), який розробляється Міністерством культури Португалії і включає заходи щодо попередження і реагування на надзвичайні ситуації. Він був прийнятий у 2013 р. та описує дії, які

органи влади та установи пам'яток культури, музеї та бібліотеки повинні вжити до, під час та після надзвичайної ситуації. Серед законів слід виокремити Закон про основи культурної спадщини № 107/2001 р. (Lei n.º107/2001, de 8 de setembro – Lei de Bases do Património Cultural). Він є основоположним актом португальського законодавства про захист культурної спадщини. Серед основних положень: визначення культурної спадщини; її класифікація; правила збереження та реставрації; управління та контроль тощо.

Німеччина: Закон про захист культурної спадщини (Kulturgutschutzgesetz, KGSG): Цей закон, ухвалений у 2016 р., спрямований на захист культурних цінностей як на національному, так і на міжнародному рівні. Закон регулює вивезення культурних цінностей за межі Німеччини, а також передбачає заходи для їх захисту під час надзвичайних ситуацій. Також, слід згадати і Закон про захист пам'яток (Denkmalschutzgesetz), яким передбачено, що кожна федеральна земля в Німеччині має свій власний закон про захист пам'яток у забезпеченні правової основи для охорони культурної спадщини. Наприклад, у федеральній землі Баварія діє Закон про захист пам'яток Баварії (Bayerisches Denkmalschutzgesetz), який включає положення про захист культурної спадщини і під час надзвичайних ситуацій.

Отже, як бачимо на прикладі шести країн-членів ЄС, їх законодавство демонструє високий рівень організації та координації в управлінні культурною спадщиною в умовах надзвичайних ситуацій, з акцентом на забезпечення довгострокового збереження культурних об'єктів.

UDC: 351

Olena Symonenko,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-8698-9280>,

Candidate of Political Science,

Senior Research Associate,

Analytical and Forecasting Department,

National Law Library,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: ellena.wwws@gmail.com

REGULATORY AND LEGAL FRAMEWORK OF EUROPEAN UNION COUNTRIES IN THE FIELD OF CULTURAL HERITAGE

PRESERVATION IN EMERGENCY SITUATIONS

In the study, legislative measures aimed at preserving cultural heritage in emergency situations in the European Union countries were examined. Examples of key laws regulating the protection of cultural objects are provided. The conclusion highlights a high level of organization and coordination in managing cultural heritage in emergency situations within the EU countries.

Keywords: cultural heritage, European Union, emergency situations, legislation, law.

УДК 314.151.3-054.73]:355.48(470+571)

Спіріна Світлана Валентинівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-8962-0550>,

молодша наукова співробітниця,

відділ обслуговування інформаційними ресурсами,

Національна юридична бібліотека,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: piligrim1715@ukr.net

ЗБІР І СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ НА ДОПОМОГУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ

Розглянуто питання висвітлення проблем внутрішньо переміщених осіб. Доведено необхідність створення максимально зручної інформаційної платформи, покликаної об'єднати відомості про державні та приватні організації різноманітних напрямів допомоги для ВПО.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, сайти, бази даних, державні структури, фонди, волонтерські організації, міжнародні організації.

З початком воєнних дій на території України багато людей через ворожі дії були змушені залишити свої оселі. Станом на березень 2024 року кількість внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) досягла 4,9 мільйонів, при цьому деякі з них стали внутрішньо переміщеними повторно (перша хвиля переміщення почалася ще у 2014 році).

З огляду на політичні та соціально-правові обставини, що змушують українців залишати свої рідні місця проживання і шукати притулку в інших регіонах України та за її межами, постала проблема

соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб, їх поінформованості щодо підтримки як з боку влади, так і з боку різних фондів та волонтерських організацій.

За інформацією департаменту соціального захисту Донецької ОДА, станом на квітень 2024 року по всій Україні лише для переселенців з Донеччини діяли 68 гуманітарних штабів. У липні 2023 року, згідно даних UC.Market, в Україні функціонували 27 087 благодійних організацій. Причому переважна більшість з них перебувала у Києві – 1 435 (13% від загальної кількості). Київська область мала 315, Львівська область – 288, Харківська – 280, Дніпропетровська – 227 організацій. 94 % усіх благодійних організацій в Україні працюють у сфері охорони здоров'я і соціальної допомоги, яка у тому числі спрямована на внутрішньо переміщених осіб як соціально вразливу категорію населення. Інформація про різні напрямки діяльності благодійних фондів є дуже важливою для ВПО.

У засобах масової інформації інтерес до проблем ВПО не завжди сталий: після 2014 року, з початку військових дій на Донбасі та анексії Криму, проблема переселення українців з окупованих територій мала широкий розголос, але з часом інтерес до цієї тематики став поступово згасати. З початком повномасштабного вторгнення російських військ у 2022 році ця тема знову набула гостроти та актуальності. Науковці Національної юридичної бібліотеки НБУВ працюють над тим, аби на одній платформі систематизувати максимальну інформацію про структури та інституції, що здатні і готові допомогти українцям, які через напад Росії змушені шукати нового місця проживання. Спеціалізована інформаційна база даних покликана допомогти зручно, швидко та адресно донести ВПО необхідні для них відомості про юридичну підтримку, соціальний захист, матеріальну й психологічну допомогу. Зібрані на одній платформі відповідні організації, фонди, хаби та регіональні ради на допомогу ВПО, можуть надавати інформацію про фізичні адреси, сайти, бази даних, керівників та напрямки діяльності фондів й організацій, відповідні проекти та звіти.

За формою представлення інформація ресурсу може бути зосереджена у декількох розділах: наприклад, центральні, регіональні органи влади; організації, створені внутрішньо переміщеними особами; інші організації на допомогу ВПО; міжнародні організації й фонди, які опікуються ВПО.

Інформація про вищезгадані структури може надавати короткі відомості про напрямки діяльності організацій, електронні та фізичні адреси, інформацію про власника/засновника, а також про особливості подання інформації – документи, звіти, консультації, поради, аналітичні огляди, новини та анонси.

Зокрема, з центральних органів влади на допомогу ВПО може бути представлена участь Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, Тимчасової спеціальної комісії ВР України з питань захисту майнових та немайнових прав внутрішньо переміщених та інших осіб, Пенсійного фонду України, Державної служби зайнятості тощо.

Регіональні (обласні, міські, районні) організації можуть бути представлені спеціально створеними радами з питань ВПО, які покликані забезпечувати регіональну політику у сфері захисту прав та інтересів внутрішньо переміщених осіб.

Серед ресурсів, які створили безпосередньо внутрішньо переміщені особи, можна назвати, зокрема, громадську організацію «Донбасс SOS», яка була заснована 15 березня 2014 року активістами з Донецька, та благодійний фонд «ЯМаріуполь», ініційований Маріупольським муніципалітетом. Проекти фонду «ЯМаріуполь» направлені на підтримку вимушених переселенців Маріуполя та Маріупольського району, а також на військових, які захищають Україну.

Більшість організацій, які опікуються проблемами ВПО, мають свої сторінки у соцмережах, переважно Facebook, Instagram, а також висвітлюють свою діяльність, займаються збором донатів у Telegram та на Youtube, при цьому частина з них не має окремого сайту, а задовольняється власними сторінками у соціальних мережах.

Серед українських благодійних організацій чимало таких, які були засновані ще до 2014 року і опікувались різними незахищеними верствами населення: представляли інтереси людей з ВІЛ (БО «100% життя»); людей з інвалідністю (громадська організація «Центр соціальної адаптації людей з інвалідністю «Океан добра»); а також такі, що мають фахову направленість – наприклад, надають безоплатну юридичну допомогу. Але з часів АТО, а далі і з моменту повномасштабного вторгнення російських військ в Україну 2022 року, ці структури почали активно долучатись до волонтерської допомоги учасникам бойових дій та ВПО, залучаючи при цьому до співпраці й міжнародні організації.

Різноманітні міжнародні організації – від «Червоного Хреста» і «Карітас» до американського фонду «CORE Response», заснованого 2010 року акторами Шоном Пенном та Енн Лі, мають значний багаторічний досвід і широкий спектр діяльності по всьому світу, а з початком російсько-української війни долучилися до допомоги українським громадянам, і, зокрема, ВПО. Крім того, низка європейських країн, серед яких – Естонія, Данія, Ірландія, вже під час повномасштабної війни створили спеціальні ради у справах біженців, які опікуються проблемами українців, як за межами України, так і ВПО.

В цілому, створення спеціальної платформи для акумулювання інформаційних ресурсів для ВПО хоча і має на меті першочергово допомогти внутрішньо переміщеним особам знайти необхідну адресу допомоги з усіх необхідних питань – від пошуку місця проживання до психологічної адаптації, натомість сам ресурс здатний стати корисним і для волонтерських організацій: як для пошуку партнерів, так і для обміну новими ідеями та проектами щодо поліпшення якості допомоги. Даний ресурс може стати в нагоді і відповідним науковим фахівцям, які вивчають дану проблематику.

UDC 314.151.3-054.73]:355.48(470+571)

Svitlana Spirina,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-8962-0550>,

Junior Researcher,

Information Resources Service Department,

National Law Library,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: pilgrim1715@ukr.net

COLLECTION AND SYSTEMATIZATION OF ELECTRONIC RESOURCES TO HELP INTERNALLY DISPLACED PERSONS

The issue of highlighting the problems of internally displaced persons was considered. The necessity of creating the most convenient information platform designed to combine information about state and private organizations of various directions of aid for IDPs has been proven.

Keywords: internally displaced persons, sites, databases, state structures, foundations, volunteer organizations, international organizations.

УДК 021.1+025.5]:305:316.346.2–021.23

Чернявська Ліна Павлівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7703-540X>,

наукова співробітниця,

аналітично-прогностичний відділ,

Національна юридична бібліотека,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: lina2014.cher@gmail.com

БІБЛІОТЕКА ЯК СТРУКТУРНИЙ ЕЛЕМЕНТ СУЧАСНОЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ НА ШЛЯХУ ДОСЯГНЕННЯ ГЕНДЕРНОГО ПАРИТЕТУ У СУСПІЛЬСТВІ

Розглянуто роль бібліотек в утвердженні основ гендерної рівності в суспільстві. Акцентовано увагу на використанні потенціалу комунікативної і когнітивної функцій бібліотечних установ у формуванні гендерної культури й підвищенні гендерної свідомості громадян

Ключові слова: гендер, бібліотечні установи, інформаційно-комунікативна діяльність бібліотек, цифрові продукти для жінок, цифровий бібліотечно-інформаційний ресурс.

Сьогодні тема гендерної рівності набуває все більшої актуальності. Бібліотеки, як складова частина соціокультурної системи сучасного суспільства, все більше використовують у своїй діяльності можливості цифрових технологій, доносячи інформацію про створені державними структурами, міжнародними й вітчизняними організаціями корисні сайти і мобільні застосунки з гендерної тематики. Ця публікація пропонує аналіз наявного цифрового ресурсу, який може бути використаний бібліотеками задля розширення доступу громадян до офіційної інформації з гендерних питань, підвищення рівня обізнаності у гендерній проблематиці.

У першу чергу варто звернути увагу на ресурси, створені органами державної влади (самостійно, або у співпраці з іншими організаціями та урядами інших країн), міжнародними інституціями, науковими установами. Серед створених українськими державними установами найбільш вагомі такі: «Дія. Платформа Центрів. Онлайн-курс «Гендерна рівність та права людини в роботі ЦНАПу»» (це базовий курс у форматі відеолекцій, який надає можливість

користувачу ознайомитися із визначенням основних понять і тем, зокрема із міжнародними зобов'язаннями України та національними нормативно-правовими актами із забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.); «Дія. Освіта: освітній серіал для підлітків «Базові знання про гендер»» (епізоди серіалу містять поради, куди можна звернутися по підтримку в разі складної ситуації, пов'язаної з насильством та цькуванням. А також контакти служб і сервісів. Серіал буде корисним не лише для підлітків та молоді, а й для батьків, опікунів та вчителів); «Онлайн-портал стратегічної інформації з питань гендерної рівності» (ресурс налічує 14 розділів з питань гендерної дискримінації, подолання гендерних стереотипів, участі жінок у політичному та суспільному житті, охорони здоров'я, питань освіти, зайнятості, актуальних питань щодо життя жінок під час воєнних конфліктів); «Платформа допомоги врятованим» (ресурс створено за ініціативи Офісу віцепрем'єрки з питань європейської та євроатлантичної інтеграції О.Стефанішиної, сприяння Урядової уповноваженої з питань гендерної політики та підтримки UNFPA в Україні. Це – комплексна платформа, яка поєднає дуже багато варіантів допомоги усім, хто її потребує під час війни); «Національна соціальна сервісна служба України» (сайт центрального органу виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері соціального захисту населення, зокрема, з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків).

Друга група ресурсів – це ті, що створені структурами ООН, ЄС, урядами інших країн. Вони, як правило, містять інформаційні бюлетені; інформаційні пакети; відгуки; звіти; методичні документи; фактичні листівки, публікації з питань життєдіяльності громадянського суспільства, життя жінок; захисту населення; здоров'я; належного урядування; прав людини. Найбільш інформативні з них наступні: «Бібліотека з питань гендерної рівності», «UNFPA в Україні», сайт структури ООН Жінки, «Жіноча освітня онлайн-академія «Мрій та Досягай»» (ресурс покликаний надати українським переселенкам знання із цифрової грамотності, навчити принципам економічної самодостатності та фінансової безпеки), Бібліотека з питань гендерної рівності, «Платформа «Жінки – це 50% успіху України»».

Третю групу становлять ресурси, створені науковими установами України, які знайомлять користувачів із результатами своїх наукових досліджень. Серед них варто виокремити інтернет-

сторінку Центру правових досліджень гендерної політики при Інституті держави і права ім. В.М. Корецького НАН України та інтернет-сторінки гендерних центрів, створених при ВНЗ, а також інших наукових установ.

У цьому контексті важливо зацентувати увагу на актуалізації комунікаційного аспекту участі бібліотек в інтенсифікації діалогу суспільства з органами державної влади, оскільки саме бібліотеки сьогодні можуть стати тим інформаційно-комунікаційним майданчиком, завдяки якому громадяни стануть більш обізнаними у пошуку потрібної інформації (а в більшості випадків і отримати необхідну інформацію просто у бібліотеці), можливостей отримання державних послуг. Бібліотеки із своїм потужним інформаційним ресурсом і можливостями м'якого, але ефективного впливу можуть значно допомогти інтегрувати гендерну складову в усі сфери суспільного життя, просунути реалізацію державної гендерної політики, доносячи до своїх користувачів інформацію про актуальні мобільні застосунки, сайти, напрями державної роботи у цій сфері. Все це у комплексі з так званими спеціальними заходами, що покликані привернути увагу до точкових гендерних проблем, може стати потужною рушійною силою у здійсненні фахової інтеграції гендерної складової в усі сфери суспільного життя, що сприятиме зростанню позитивного іміджу українських бібліотек як на державному, так і на міжнародному рівнях, а також трансформації вітчизняних бібліотечних установ у сучасні інформаційно-комунікаційні хаби громадянського суспільства.

UDC 021.1+025.5]:305:316.346.2–021.23

Lina Chernyavska,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7703-540X>,

Research Associate,

Department of Analytical and Prognostic,

National Law Library,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: lina2014.cher@gmail.com

**THE LIBRARY AS A STRUCTURAL ELEMENT OF THE MODERN
SOCIO-CULTURAL INFRASTRUCTURE ON THE WAY TO
ACHIEVING GENDER PARITY IN SOCIETY**

The role of libraries in establishing the foundations of gender equality in society is considered. Emphasis is placed on using the potential of the communicative and cognitive functions of library institutions in the formation of gender culture and raising the gender awareness of citizens

Keywords: *gender*, library institutions, information and communication activities of libraries, digital products for women, digital library and information resource.

УДК021.2:[34+004]

Шлапак Юлія Станіславівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1191-3847>,

молодша наукова співробітниця,

відділ синтезу соціокультурних мережевих ресурсів,

Національна юридична бібліотека,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: dewchonka.77@ukr.net

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВЕ ІНФОРМУВАННЯ: БІБЛІОТЕКА – ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

Бібліотеки на сьогодні активно співпрацюють з органами влади, соціальними установами, бізнес-структурами, громадськими організаціями певної місцевості, які надають бібліотекам відповідну інформацію. У результаті це сприяє задоволенню бібліотеками інформаційно-правових потреб безпосередньо громадян.

Ключові слова: бібліотеки, інформаційний центр, центри надання юридичної допомоги, Пункт доступу громадян.

Постановка проблеми. Бібліотеки в останній час сприймаються вже не лише як книгозбірні, а як комунікативні, інформаційні центри громади. Запити громадян на правову інформацію збільшилися, особливо з подіями останніх років в Україні – пандемія, повномасштабне вторгнення російських військ в Україну. Це привело до потреби об'єднати правові інформаційні ресурси, що, у свою чергу, послужило утворенню продуктивної системи задоволення інформаційно-правових запитів громадян, громадських структур та органів влади всіх рівнів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна бібліотека стає центром, який зосереджує та розподіляє інформаційні потоки. Бібліотечні установи пропонують доступ до інформаційних джерел,

що належать іншим учасникам інформпростору, у тому числі представленим в інтернеті; формують електронні інформаційні ресурси (колекції оцифрованих документів, бази даних, архіви, вебсайти, вебпортали), що перебувають за її фізичними стінами. За таких умов громадяни мають доступ у тому числі до упорядкованої соціально-правової інформації.

Бібліотеки розпочинають активну співпрацю з органами влади, соціальними установами, бізнес-структурами, громадськими організаціями певної місцевості, що надають бібліотекам відповідну запитам населення інформацію. У бібліотеці зосереджується місцева інформація, готуються своєрідні резюме, інформаційні досье, подається коротка інформація про рішення місцевої влади, нові соціальні пільги, навчання закордоном, поради безробітним тощо. Саме ця інформація найбільше цікавить населення.

Шляхом об'єднання зусиль уряду та органів Міністерства юстиції впродовж 2017–2019 рр. (при Прем'єр-міністрові О. Гончаруку проект було закрито) реалізовувався правопросвітницький проект «Я маю право» під девізом: Знаю! Дію! Захищаю! (*Знаю свої права. Користуюсь ними та знаю, що треба робити, коли мої права порушують. Захищаю себе згідно із законами, а держава захищає мене та мої права*). Проект реалізувався за підтримки Програми Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Нове правосуддя». До реалізації цього проекту долучається, зокрема, Волинська державна обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олени Пчілки, яка співпрацює з територіальними органами юстиції з 2012 р. До проекту приєднуються Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека ім. О. Гончара, Одеська ОУНБ ім. М. Грушевського, Хмельницька ОУНБ та ін., а також ряд бібліотек ЗВО. Мета проекту – підвищити юридичну грамотність українців і сформуванати нову правову культуру в суспільстві.

Українська бібліотечна асоціація в червні 2009 р. в рамках гранту Програми сприяння парламенту України за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) започатковує мережу пунктів доступу громадян. Пункт доступу громадян – це інформаційний центр у бібліотеці, де громадяни можуть познайомитися зі змістом потрібного закону чи постанови (з електронних джерел у тому числі), одержати інформацію щодо державних установ, політичних партій, громадських організацій та дізнатися, яким чином можна долучитися до процесу законотворення

і впливати на процеси прийняття державних рішень. До мережі приєдналися, зокрема, Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека, Волинська державна обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олени Пчілки, Закарпатська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Ф. Потушняка, Тернопільська обласна універсальна наукова бібліотека.

Миколаївська обласна універсальна наукова бібліотека створила проєкт «Університет правових знань», який засновано у 2008 р. в партнерстві з Головним управлінням юстиції в Миколаївській області. Університет надає інформаційно-консультаційну допомогу фізичним і юридичним особам, громадським організаціям та об'єднанням, сприяє здійсненню державної правової політики.

Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія в межах проєкту «Центр правової інформації» надає консультації юристів із соціальних питань для користувачів бібліотеки.

Проєкт «Дистанційна правова допомога» реалізує Нововолинська центральна міська бібліотека, у рамках якого надаються дистанційні безоплатні консультації з правових питань в онлайн-режимі.

Проєкт розвитку електронного урядування «Поінформована громада – демократична країна» реалізує Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека. Мета – забезпечення дистанційного доступу до повної, актуальної та достовірної інформації про адміністративні послуги, можливості завантаження, заповнення й подання електронних заяв та інших документів в електронній формі. Бібліотекою організовано Каталог електронних послуг області. Проводяться тренінги, квести, тематичні вебінари, екскурсій-презентації.

Висновки. Бібліотеки сприяють розвитку правової освіти населення. Саме тому серед пріоритетних напрямів діяльності бібліотек є інформаційна взаємодія з органами державної влади та місцевого самоврядування. Працівники бібліотек здійснюють аналітичне опрацювання накопичених матеріалів і видають власну друковану продукцію: бюлетені, дайджести, інформаційні досьє, експрес-інформації про рішення місцевої влади, нові соціальні пільги, поради безробітним тощо. У своїх добірках і рекомендаціях, за необхідності, використовують посилання на інтернет-ресурси

державних органів влади. У бібліотеках створюються повнотекстові бази даних розпоряджень облдержадміністрацій і рішень рад народних депутатів, які представлено на вебсторінках бібліотек та регіональних вебсерверах.

UDC 021.2:[34+004]

Yuliia Shlapak,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1191-3847>,

Junior Researcher,

Department of Synthesis of Socio-Cultural Network Resources,

National Law Library,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: dewchonka.77@ukr.net

SOCIAL AND LEGAL INFORMATION: LIBRARY – CIVIL SOCIETY

Today, libraries actively cooperate with government authorities, social institutions, business structures, and public organizations in a particular area, which provide libraries with relevant information. As a result, libraries are able to meet the information and legal needs of citizens directly.

Keywords: libraries, information and legal needs, information center, legal aid centers, Citizens' Access Point.

УДК: 340:324.8

Юхно Сніжана Михайлівна,

ORCID <https://orcid.org/0009-0002-5464-025X>,

молодша наукова співробітниця,

відділ обслуговування інформаційними ресурсами,

Національна юридична бібліотека,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: snijana999@ukr.net

ДО ПИТАННЯ НАУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: БІБЛІОТЕКОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

Проаналізовано основні положення Закону України «Про правотворчу діяльність», зокрема щодо ролі та функцій наукових установ у цій діяльності, висвітлено перспективні напрями роботи бібліотек. Обґрунтовано

актуальність подальших наукових досліджень проблемних питань у сфері правотворчої діяльності в контексті бібліотекознавства.

Ключові слова: правотворча діяльність, наукові установи, бібліотека, прогностичні документи публічної політики (документи юридичного прогнозування), суспільний запит на правотворчу діяльність.

На сьогоднішній день відбувається значне реформування правотворчої діяльності, зокрема, було ухвалено новий Закон України «Про правотворчу діяльність», мета якого – впорядкування правотворчої діяльності в Україні, посилення взаємодії між учасниками правотворчої діяльності у процесі підготовки нормативно-правових актів, а також контролю за їх реалізацією, забезпечення участі громадянського суспільства у правотворчій діяльності та якості законодавства України. Поряд з іншим, Закон підвищує роль громадянського суспільства, наукової та експертної спільноти в процесі формування публічної політики. На законодавчому рівні сформулювалося розуміння, що правотворча діяльність має ґрунтуватись на максимальному врахуванні (через виявлення та вивчення) потреб суспільства у якісному правотворенні. Саме у цьому контексті визначальні функції покладаються на Національну академію наук України та на наукові установи. Закон України «Про правотворчу діяльність»

Нові засади правотворення передбачають її здійснення відповідно до принципу наукового забезпечення, а суб'єктами такого забезпечення є як органи, так і особи, які виконують завдання наукового, юридичного, експертного, консультативного, технічного та інших видів забезпечення правотворчого процесу.

Важливою з точки зору наукової діяльності є прогностичні документи публічної політики (документи юридичного прогнозування), що, відповідно до Закону, розробляються з метою визначення перспективного правового регулювання суспільних відносин, підвищення ефективності планування правотворчої діяльності, уніфікації та систематизації законодавства України. Такі документи можуть розроблятися суб'єктами правотворчої діяльності на підставі рекомендацій суб'єктів наукової, науково-технічної діяльності, суб'єктів забезпечення правотворчої діяльності. У таких документах юридичного прогнозування відображаються: 1) тенденції розвитку сучасної правової системи; 2) соціальні потреби, публічні інтереси та суспільні відносини, що потребують врегулювання

шляхом правотворчої діяльності; 3) перспективні форми і методи правового регулювання суспільних відносин; 4) системність регулювання суспільних відносин; 5) оцінка впливу на суспільні відносини запропонованого правового регулювання.

Крім того Закон передбачає розробку Наукової концепції розвитку законодавства України – документа юридичного прогнозування рекомендаційного характеру, в якому на теоретико-емпіричній основі здійснюється системне прогнозування розвитку законодавства України, його окремих сфер, галузей та напрямів. Визначено, що розроблення Наукової концепції розвитку законодавства України здійснюється один раз на п'ять років Національною академією наук України, а також те, що дана концепція буде враховуватися Кабінетом Міністрів України під час планування правотворчої діяльності. Таким чином Закон покладає на наукові установи, науковців широкий спектр завдань, від виконання яких залежить якість законодавства України.

Все це зумовлює актуальність наукового дослідження щодо ролі науковців та окремо – наукових бібліотек у забезпеченні правотворчої діяльності. Тут варто звернути увагу на роботу спеціальних бібліотечних підрозділів, що спеціалізуються на правовій та дотичній літературі та інформації. Серед таких установ зупинимось коротко на Національній юридичній бібліотеці (НЮБ), що функціонує у складі Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (<https://nbuviap.gov.ua/>). У своїй діяльності НЮБ взаємодіє з органами державної влади, науковими установами та громадськими організаціями та забезпечує їх відповідною інформаційно-аналітичною продукцією. Діяльність бібліотеки спрямована на опрацювання великого масиву правової інформації, що міститься на різних інформаційних ресурсах, що сприяє удосконаленню правотворчої діяльності, вивченню суспільних потреб у правотворчій діяльності, аналізу перспективних напрямів правового регулювання суспільних відносин, вивченню думки суспільства щодо правотворчої діяльності.

Здійснення постійного моніторингу науковими працівниками бібліотеки сайтів експертних спільнот, фахівців з метою вивчення та систематизації експертної думки щодо потреб у правотворчій діяльності (необхідність врегулювати певні суспільні відносини, які на сьогоднішній день не врегульовані; практичні проблеми, з якими стикаються фахівці під час застосування тієї чи іншої норми під час

своєї діяльності з метою виявлення прогалин або колізій у праві; пропозиції можливого вдосконалення нормативно-правових актів тощо) має важливе значення як для вдосконалення чинного законодавства України так і для підвищення ефективності планування правотворчої діяльності. Таким чином наукові бібліотеки, зокрема їх спеціалізовані юридичні та правові підрозділи здатні виступати важливим елементом механізму забезпечення правотворчої діяльності в Україні.

Завдання, які стоять перед науковцями, передбачають необхідність у проведенні послідовної роботи щодо напрацювання відповідних механізмів за допомогою яких будуть реалізовуватись ці завдання. До перспектив подальших досліджень варто віднести наукове вивчення таких питань: прогнозних документів публічної політики (документів юридичного прогнозування); Наукової концепції розвитку законодавства України, визначеної Законом про правотворчу діяльність; суспільного запиту на правотворчу діяльність; зарубіжного досвіду діяльності наукових установ та бібліотек у забезпеченні правотворчої діяльності.

UDC 340:324.8

Yukhno Snizhana,

ORCID <https://orcid.org/0009-0002-5464-025X>,

Junior Researcher,

Department of Information Resources Service,

National Law Library,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: snijana999@ukr.net

ON THE ISSUE OF SCIENTIFIC SUPPORT OF LAW-MAKING ACTIVITIES: LIBRARY SCIENCE ASPECT

The main provisions of the Law of Ukraine "On Law-Making Activity", which determine the role and functions of scientific institutions in the process of law-making activity, are analyzed. The areas of activity of libraries regarding the provision of law-making activities are highlighted. The relevance of further scientific research on problematic issues in the field of law-making activity is substantiated.

Keywords: law-making activity, scientific institutions, library, forecast documents of public policy (documents of legal forecasting), Scientific concept of the development of legislation of Ukraine, public demand for law-making activity.

РОЗДІЛ 4

ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ РУКОПИСНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ У ВІТЧИЗНЯНОМУ ТА СВІТОВОМУ ПРОСТОРИ

УДК 930.25 (477) (М. Брайчевський)

Бодак Ольга Петрівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0914-7095>,

кандидатка історичних наук,

завідувачка відділу,

відділ кодикології та кодикографії,

Інститут рукопису,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: bodak.olga@ukr.net

ЕЛЕКТРОННА ВИСТАВКА РУКОПИСНОЇ СПАДЩИНИ МИХАЙЛА БРАЙЧЕВСЬКОГО З НАГОДИ 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ

Презентовано електронну виставку рукописної спадщини українського історика, археолога та громадського діяча, яскравого представника наукової і культурної еліти України другої половини ХХ ст. Михайла Брайчевського. Документи особового архівного фонду, що зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, є ґрунтовною джерельною базою для вивчення постаті вченого, його наукової та громадської діяльності.

Ключові слова: М. Брайчевський, електронна виставка, рукописні документи, Інститут рукопису НБУВ.

6 вересня 2024 р. Україна відзначає 100-річчя від дня народження Михайла Юліановича Брайчевського – відомого історика й археолога, одного з учених, чия наукова діяльність вплинула на становлення і формування української історичної науки та спеціальних історичних дисциплін у ХХ ст.

Інститут рукопису підготував електронну виставку рукописної спадщини Михайла Юліановича. Виставку розміщено на офіційному сайті НБУВ; тут представлено надзвичайно великий науковий та творчий доробок ученого, а також численні документи щодо його громадської та культурної діяльності.

Особовий архівний фонд М. Брайчевського – це важливе джерело достовірної інформації про життєвий та творчий шлях ученого, його світогляд, наукові взаємини та родинні зв'язки. Фонд містить наукові та творчі документи, які фондоутворювач особисто передав у дар відділу рукописів Центральної наукової бібліотеки ім. В.І. Вернадського НАН України (нині – Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, ІР НБУВ) у 1992 р. Це сталося в непевні часи соціальних та політичних переворотів: тоді М. Брайчевський, на пропозицію О. Апанович, яка працювала в Центральній науковій бібліотеці, передав на постійне зберігання більшу частину своїх рукописів. У 2004 р. архів поповнився документами, які після смерті дружини М. Брайчевського передав до ІР НБУВ фондовласник Юрій Васильович Кухарчук. Сьогодні у фонді налічується 3 128 од. зб.

У 2007 р. вийшов друком каталог «Архів Михайла Брайчевського у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського».

Архів містить незначну кількість біографічних документів М. Ю. Брайчевського, серед яких – копії диплома про вищу освіту та дипломів кандидата і доктора наук, характеристики, документи, що стосуються балотування на звання член-кореспондента АН УРСР, а також грамоти та подяки за вагомий внесок у розвиток науки та культури. Але найбільший інтерес для дослідників становитимуть спогади Михайла Юліановича під узагальненою назвою «Нотатки з минулого».

Наукові інтереси М. Брайчевського були настільки різнобічними і включали етнографію, літературу, філософію, що ім'я цієї непересічної особи добре відоме широкому загалу, який цікавиться історією та культурою українського народу. Та в першу чергу він був одним із провідних учених у галузі слов'янської археології та історії.

Результати досліджень М. Ю. Брайчевського викладені у 19-ти монографіях та розділах фундаментальних колективних праць, таких як «Нариси стародавньої історії УРСР», «Історія Української РСР»,

«Історія селянства УРСР», «Історія українського мистецтва», «Історія Києва». Навіть простий перелік ґрунтовних монографічних досліджень ученого, рукописи яких зберігаються в особовому архівному фонді, вражає багатогранністю й копіткою працею над історичними першоджерелами та археологічними матеріалами: «Анти» (1959), «Коли і як виник Київ» (1963), «Біля джерел слов'янської державності» (1964), «Походження Русі» (в рукописному варіанті – «Формування давньоруської народності»; 1966), «Культура Русі XII–XIII ст.» (1967), «Автор «Слова о полку Ігоревім» (1969), «Суспільно-політичні рухи в Київській Русі» (1980), «Утвердження християнства на Русі» (1988). За останню працю в 1993 р. учений був удостоєний престижної премії фонду Антоновичів.

Значний інтерес становлять наукові статті вченого, яких у фонді зберігається майже 400. Та найбільш відомою є написана у 1966 р. стаття під назвою «Приєднання чи возз'єднання?», в якій М. Брайчевський піддав нищівній критиці міф про нездатність українського народу до самостійного державотворення і споконвічне прагнення до злиття з російським народом. Він став для української інтелігенції символом правдивого патріота України, який кинув виклик партійним історикам – фальсифікаторам історії України. Критикуючи «Тези до 300-річчя возз'єднання України з Росією (1654–1954)», схвалені ЦК КПРС, Брайчевський писав: «Історія України дістала дуже своєрідну інтерпретацію. Виходило, що протягом багатьох століть український народ боровся головним чином ... проти власної національної незалежності. І що, отже, всі ті, що кликали його на боротьбу за національну незалежність, були ... найлютішими ворогами українського народу. Всі конкретні явища в історії України – події, тенденції, діяльність окремих осіб і самі ці особи – все оцінювалося під кутом зору не класової, соціальної суті, а їхньої позиції щодо Росії». Поява цієї блискучої статті стала визначним явищем в українській науці і культурі, відігравши надзвичайно важливу роль в самоусвідомленні українців. Проте самого М. Брайчевського через цю статтю звільнили з роботи з Інституту історії.

Найближче оточення Михайла Юліановича знало його ще й як художника та поета. Більшість літературно-мистецьких творів ученого так і залишилися в рукописах. За життя М. Брайчевського вийшли друком лише поема «Григорій Сковорода» та деякі його

«притчі». І лише в 2003 р., вже після смерті вченого, коштом його рідні була видана невелика збірка поетичних творів «Часу круговерть». Увагу привертають поеми «Григорій Сковорода», «Кошовий Іван Сірко», вінок сонетів на тему «Слова о полку Ігоревім», низка поезій та переклади з німецької, польської мов творів таких видатних поетів як Готфрід-Август Бюргер, Адам Міцкевич.

Протягом усього життя М. Брайчевський брав діяльну участь в археологічних дослідженнях, про що свідчать документи, пов'язані з роботою в Переяславській, Кременчуцькій, Київській експедиціях, експедиціях у Дубенсько-Кременецькому регіоні, розкопками у селах Ромашки, Зарубинці, Новосілки, Пастирське, а також у Полтаві та Черняхіві: щоденники, облікові картки, нотатки, списки знахідок, фотографії розкопок та ілюстративні матеріали.

Упродовж життя інтенсивна наукова робота М. Брайчевського доповнювалася суспільно-громадською діяльністю. Найяскравішою її частиною стало створення, за його участі, Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. Питання збереження пам'яток постійно перебувало в центрі уваги суспільної діяльності М. Ю. Брайчевського. Від початку наукової діяльності і до останніх днів життя він активно протидіяв їх знищенню – листами, зверненнями та виступами в пресі, – врятувавши десятки історико-культурних об'єктів як у Києві, так і в інших містах України. У 1966 р. Михайло Юліанович разом з іншими порушив питання про створення Товариства охорони пам'яток історії та культури України. Він був одним із фундаторів Товариства і разом з Г. Логвином написав його Статут, досі чинний. М. Брайчевський активно виступав на захист Києво-Печерської лаври, Видубицького монастиря, будинка колишньої Києво-Могилянської академії та ін.

Михайло Юліанович надавав великого значення листуванню як документальному джерелу, зокрема, переписці вчених, оскільки вона є вагомим додатком до їхніх біографій, професійних здобутків, до історії науки загалом. Можливо, саме тому значну частину його архіву складає листування – понад 1000 од. зб.

З-поміж документів архіву на особливу увагу заслуговують образотворчі матеріали, насамперед, зарисовки археологічних розкопок та карикатури, а також портрети історичних осіб, зокрема, Бояна, княгині Ольги, Нестора Літописця, Ярослава Мудрого та ін.

Експонати виставки репрезентують багатогранний образ Михайла Юліановича: обдарованої особистості – науковця, поета,

художника, знавця мов, перекладача, та людини з великим серцем і талантом, високим професіоналізмом і працелюбністю.

UDC 930.25 (477) (M. Braychevskiy)

Olha Bodak,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0914-7095>,

Candidate of Historical Sciences,

Head of the Department,

Department of Codicology and Codicology,

Institute of Manuscript,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: bodak.olga@ukr.net

ELECTRONIC EXHIBITION OF THE MANUSCRIPT HERITAGE OF MYKHAILO BRAYCHEVSKYI ON THE OCCASION OF THE 100th ANNIVERSARY OF HIS BIRTH

The article represents a electronic exhibition of the manuscript heritage of a famous Ukrainian historical, archaeologist and public figure, prominent exponent of the scientific and cultural elite of Ukraine of the second half of the 20th century of Mykhailo Braychevskiy. Documents of the scientist's personal archival fund deposited in the Institute of Manuscript of the V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine are a thorough source base for studying the figure of M. Braychevskiy, his scientific and social activities.

Keywords: M. Braychevskiy, electronic exhibition, manuscript documents, Institute of Manuscript of the VNLU.

УДК 94(477.411):378.094-027.55(091)[Галаган] (043.2)

Будзар Марина Михайлівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3720-7799>,

кандидатка історичних наук, доцентка,

доцентка кафедри історії України,

історико-філософський факультет,

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,

Київ, Україна

e-mail: bmimab24@ukr.net

КАТЕРИНА ГАЛАГАН VS ІНОКЕНТІЙ АННЕНСЬКИЙ: ЕПІЗОД З ІСТОРІЇ КОЛЕГІЇ ПАВЛА ГАЛАГАНА

У тексті проаналізовано документ із фонду Літературні матеріали (фонд І) Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Це чернетка листа Катерини Галаган; як попечителька Колегії вона пояснює свою позицію щодо діяльності тогочасного директора Інокентія Анненського. Зміст листа суттєво доповнює історію колегії початку 1890-х років.

Ключові слова: Колегія Павла Галагана, Катерина Галаган, Григорій Галаган, Інокентій Анненський, Устав Колегії, навчальний процес, виховний процес.

Історія Колегії Павла Галагана (далі – Колегія), приватного середнього навчального закладу, який був ще й впливовим культурно-просвітницьким центром, досить детально висвітлена у публікаціях кінця ХХ – початку ХХІ ст. Серед найґрунтовніших – вельми інформативна стаття С. Білоконя у журналі «Київ» (1988); дисертаційна робота Т. Ткаченко «Громадська та благодійна діяльність Г. П. Галагана» (2002), де цій проблематиці присвячено окремий розділ; монографії М. Смольницької «Колегія Павла Галагана в національно-культурному житті України (1871–1920 рр.)» (2007) та О. Шевчук «Організація і зміст навчально-виховного процесу Колегії Павла Галагана» (2013).

Утім, левова частка дослідницької уваги належить діяльності Григорія Павловича Галагана, тоді як постать його дружини Катерини Василівни, уродженої Кочубей, залишається в тіні, хоча вже сучасники поділяли думку, висловлену законовчителем Колегії Симеоном Трегубовим у некролозі: «Колегія настільки ж її творіння, як і Григорія Павловича». Тим важливішим є введення до наукового обігу джерел, що репрезентують участь Катерини Галаган у роботі Колегії, передусім із 1888 р., коли після смерті чоловіка вона більше семи років була почесним попечителем закладу. До цього часу відноситься один з драматичних моментів історії Колегії: на початку 1890-х років вирішувалося усунення з посади директора Інокентія Федоровича Анненського, російського педагога й літератора. М. Смольницька згадала цей сюжет з історії закладу, зазначивши, що Анненський «почав ламати усталені звичаї в Колегії», і К. Галаган домоглася його переведення з Києва. Ці події варто розглянути детальніше.

Проблема директорства Колегії турбувала Катерину Василівну ще з 1890 р., коли Іван Іванович Ничипоренко, обдарований педагог, який очолював заклад 11 років і був у дружніх взаєминах з подружжям Галаганів, подав у відставку. На думку Г. Галагана,

І. Ничипоренку були притаманні любов до справи, надзвичайно сумлінне до неї ставлення, зігріте щирим почуттям (ІР НБУВ, ф. І, № 1385, арк. 2). Катерина Василівна прагнула обрати особу, чії людські та ділові якості відповідали б цим високим критеріям.

Спочатку обговорювали кандидатуру педагога і громадського діяча Юрія Юрійовича Цвітковського, члена Старої громади, який внаслідок репресій проти українофілів вимушено залишив Київ. З початку 1880-х років він викладав у Петербурзі, але не розірвав зв'язків з українськими діячами. Ю. Цвітковського рекомендували Катерині Галаган як сам І. Ничипоренко, так і інші педагоги, чії поради вона просила (ЦДІА України у м. Києві, ф. 1475, оп. 1, спр. 694, арк. 78). Поки що невідомо, з яких причин Ю. Цвітковський не став директором (можливо, через зв'язок з українським національним рухом або з інших мотивів), але він був із тих, хто спочатку підтримав директорство І. Анненського, а пізніше розчарувався: «До мене поступово доходили дуже невтішні звістки про ставлення Анненського до Колегії, і мене це безкінечно засмучувало. Людина ця зовсім не справдила моїх та й багатьох товаришів своїх очікувань» (ІР НБУВ, ф. 179, № 850, арк. 1).

Одиниця зберігання 47189 з фонду І Інституту рукопису містить документ, що свідчить про дії Катерини Галаган у справі І. Анненського. Це чернетка листа, ймовірно, до міністра просвіти І. Д. Делянова, де К. Галаган недвозначно висловила своє ставлення до подальшого директорства І. Анненського: «З болем у серці я маю сказати Вам, що він не виправдав моїх сподівань, які покладала я на нього як на виконавця найзадушевніших бажань моїх і покійного чоловіка мого Григорія Павловича», – пише вона та аргументує. Насамперед, тут наголошено на особливих засадах діяльності закладу: «Ми бажали бачити в ньому більшу чи меншу подобу родини, де, як відомо, центр ваги полягає у вихованні волі та серця, а не в одній зовнішній дресурі молодих людей», – йдеться в листі. Навчально-виховний процес влаштовано так, щоб у викладанні головних предметів педагог мав цілковиту змогу «сприяти відпрацюванню особливих прийомів, більше чи менше розрахованих на індивідуальність тих чи інших вихованців». Внаслідок цього Колегія, на думку її засновників, мала сприяти розвитку самостійної педагогічної справи «шляхом навчально-виховної практики».

К. Галаган усвідомлює, що звертається до високопосадовця. Вона акцентує увагу, що такі засадничі принципи підтримав

Олександр II у рескрипті, і устав Колегії, де вони були прописані, теж затверджений імператором. Водночас К. Галаган констатує, що завдання узгодити міністерські вимоги й постанови з уставом Колегії виявилось для І. Анненського непосильним. Колегія мала право самостійно організувати навчальний процес (кількість уроків на тиждень, правила річних іспитів, методи й прийоми навчання тощо) з єдиним обмеженням, щоб викладання кожного предмету не було нижчим, ніж передбачають чинні міністерські вимоги для державних закладів. Натомість І. Анненський запропонував «викладачам діяти у всьому за вказівками проекту навчальних планів, опублікованих Міністерством для класичних гімназій», застосовував міністерські правила про річні іспити у всіх класах «без будь-якого міркування про доцільність цих правил для Колегії», тобто не дотримувався ustalених основ навчального процесу.

Але, на думку К. Галаган, ще більш неспроможним він виявився в організації виховного процесу, використовуючи свою посадову владу як важіль впливу: «Діючи передовсім через інших викладачів і не беручи безпосередньої участі у справі виховання, знівелював цю роботу до формальних вимог і наказів, що складаються з недопущень, заборон і довільних дозволів».

Варто зауважити, що Катерина Василівна підкреслила суб'єктивний зміст конфлікту. Вона пише, що похилий вік і важкий недуг обмежують її спроможність втручатися у справи Колегії на правах попечителя, а І. Анненський, можливо, користується цим: «Інакше я не можу пояснити собі ту самовпевненість, з якою він бере на себе відповідальність за долю Колегії», нехтуючи її уставом і можливістю порадитися як з попечителькою, так і з найближчими співробітниками. К. Галаган зізнається, що рішення далось їй нелегко, повідомляє про вагання, про спостереження впродовж 15-ти місяців (тобто лист написано, найімовірніше, на початку 1893 р.), але констатує, що це допомогло їй пересвідчитися: Інокентій Анненський – «людина, яка не підходить Колегії, людина стороння та, можна сказати, чужа основним ідеям, що покликали на світ цей дорогий для мене заклад».

Такий висновок містить цікавий нюанс. Катерина Василівна була переконана, що Колегію має очоловати людина нестороння. І справді, директором закладу (і одним з найбільш діяльних) протягом наступних дев'яти років (1893–1906) став Андроник Іоаникійович Степович – близький до родини Галаганів, випускник Колегії,

досвідчений педагог і філолог-славист. Причини цього вибору частково пояснює Василь Дмитрович Сиповський, педагог-словесник, який викладав у Колегії у 1871–1873 рр., у листі від 1 січня 1894 р. до самого Андроника Степовича, свого колишнього учня. Вітаючи адресата, В. Сиповський писав: «Радію, між іншим, більше за Колегію, ніж за тебе (хоча я, як вже писав тобі, радив Катерині Василівні зупинитися на тобі). Катерина Василівна шукала саме людину з душею, до того ж – українця», – підкреслення авторські (ІР НБУВ, ф. 179, № 770, арк. 10 зв.).

Зауважимо, що чернетка листа написана Катериною Галаган власноруч. Це важливо тому, що довгі роки вона потерпала від складної форми артриту, і навіть просте порівняння почерку з листами, датованими десятиріччями раніше, свідчить, як фізично важко було їй писати. Але тілесна неміч не пододала сили духу, не примусила, як казав А. Степович, «грати лише тільки якусь суто страждальну роль у звичайних і незвичайних питаннях життя колегії». «Ні, – продовжував він у некролозі в пам'ять К. Галаган, – вона до кінця життя свого зберегла цілковиту самостійність поглядів і строгу витримку у поглядах і переконаннях».

Як бачимо, розгляд джерела лише про один з епізодів 50-річної історії Колегії Павла Галагана демонструє, що дослідження цього непересічного навчального закладу є незавершеним. І численні документи, передусім особового походження, що зберігаються в Інституті рукопису НБУВ, уможливають такі розвідки.

UDC 94(477.411):378.094-027.55(091)[Galagan] (043.2)

Maryna Budzar,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3720-7799>,

PhD in History, Associate Professor,

Associate Professor of,

Department of History of Ukraine,

Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,

Kyiv, Ukraine

e-mail: bmimab24@ukr.net.

KATERYNA GALAGAN VS INOKENTII ANNENSKYI: THE EPISODE FROM THE HISTORY OF PAVLO GALAGHAN'S COLLEGE

The text was analyzed by a document from the Literary Materials Fund of the Institute of Manuscripts of the National Library of Ukraine named after V. I.

Vernadsky. This is a draft of a letter written by Kateryna Galagan as a trustee of the Pavlo Galagan's College. She explains her position regarding the activities of the then director of the institution, Inokentii Annenskyi. The content of the letter significantly complements the history of the collegium of the early 1890s.

Keywords: Pavlo Galagan's College, Kateryna Galagan, Hryhoriy Galagan, Inokentii Annenskyi, College Charter, educational process, educational process.

УДК 091.001

Булатова Світлана Олегівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-2830-7867>,

кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця,

старша наукова співробітниця,

відділ кодикології та кодикографії,

Інститут рукопису,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: irnbuy@gmail.com

РОЛЬ ЗАГОЛОВКІВ У ПРОЦЕСІ ІСТОРИКО-КОДИКОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ СТАРОПОЛЬСЬКИХ КУХАРСЬКИХ РУКОПИСІВ XVII–XVIII СТОЛІТТЯ З ФОНДІВ ІНСТИТУТУ РУКОПISУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Репрезентовано один з аспектів наукового опису старопольських кодексів кулінарного змісту XVII–XVIII ст. У текстологічному контексті проаналізовано типові заголовки рукописних книг, розділів і рецептур як об'єкти історико-кодикологічних досліджень.

Ключові слова: старопольський рукопис, рецептура, заголовок, атрибуція.

Старопольські кухарські рукописи XVII–XVIII ст., які зберігаються у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, є яскравим феноменом ранньомодерної гастрономічної культури на українських теренах та об'єктом багатоаспектних студій. Акумуляуючи плідні здобутки у цьому напрямі та враховуючи специфіку старопольських рукописних книг кулінарного змісту, фахівці-кодикологи основну увагу зосереджують на аналізі тексту.

Структурним елементом тексту рукописної кухарської книги XVII–XVIII ст., до прикладу, *Podrózne potrawy z postem* або *Zbiór dla*

kuchmistrza tak potraw jako ciast robienia wypisany roku 1757 dnia 24 lipca, є його заголовок. Для старопольських кухарських книг ранньомодерної доби були властиві розгорнуті заголовки, що надавали повну інформацію про дату, автора, мету твору, його основний зміст та потенційного читача. Яскравим прикладом є заголовок *Zbiór dla kuchmistrza tak potraw jako ciast robienia wypisany roku 1757 dnia 24 lipca* («Збірка для кухмістера, з приготування як страв, так і випіків, переписана 1757 року дня 24 липня»), який визначає дату, практичну мету та майбутнього читача – кухмістера. Заголовок в лаконічній формі узагальнює основну структуру змісту книги: «Збірка... як страв, так і випіків».

На відміну від розгорнутого за стилем заголовку в *Zbiorze dla kuchmistrza*, стисла назва *Podrózne potrawy z postem* («Подорожні та пісні страви») фокусує увагу на основній тематиці – пісних стравах та стравах, привезених з подорожей, не наводячи датування збірки та не наголошуючи на колі її потенційних читачів.

У свою чергу, заголовки розділів/рубрик та рецептур структурують текст рукописної кухарської збірки та привертають читацьку увагу до певних його частин. Як і для кухарських книг, для розділів та окремих рецептур властиві розгорнуті за формою заголовки, що містили дані про тип і основний зміст кулінарного тексту, автора, локалізацію, дату тощо. Поширеним для кулінарних текстів XVII ст. вважалося маркування щодо пісного або навпаки скоромного типу запропонованих страв.

Завдяки заголовкам здійснюється рубрикація, тобто розподіл на розділи кухарської збірки, та номінуються власне рецептури. Рубрикація рукописного тексту на сторінці візуально виділяється також за допомогою графічного підкреслення заголовків. Іноді заголовки рецептур (*Podrózne potrawy z postem*) задля їх рубрикації дублюються на бічних маргінесах, що є традиційним для рукописної книги.

Усталеною тенденцією як для старопольських кухарських книг, так і для їх розділів і власне рецептур вважалися докладні заголовки в розгорнутому стилі, які зафіксовано в ранньомодерних рукописах. Хоча для рукописної традиції XVII–XVIII ст. водночас були властивими й лаконічні за змістом і формою, стилістично невідредаговані заголовки кухарських збірок, розділів і рецептур, які також є об'єктом системного наукового дослідження.

Отже, аналіз різноманітних за формою та змістом заголовків старопольських кухарських рукописів як складників структури та змісту тексту є важливою складовою їхнього описання та вивчення.

UDC 091.001

Svitlana Bulatova,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-2830-7867>,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Fellow,

Senior Research Fellow,

Department of Codicology and Codicography,

Institute of Manuscript,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: irnbuv@gmail.com

**THE ROLE OF TITLES IN THE PROCESS OF HISTORICAL-
CODICOLOGICAL ANALYSIS OF OLD POLISH COOKERY
MANUSCRIPTS OF THE 17th–18th CENTURIES IN THE
COLLECTIONS OF INSTITUTE OF THE MANUSCRIPT
OF THE V. I. VERNADSKY LIBRARY OF UKRAINE**

One of the aspects of the scientific description of Old Polish culinary codes of the 17th-18th centuries is represented. In the textological context, typical titles of manuscript books, chapters and recipes are analyzed as objects of historical and codicological research.

Keywords: Old Polish manuscript, recipe, title, attribution.

УДК 930.091

Булига Олександр Степанович,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7459-5674>,

директор,

Комунальний заклад «Рівненський обласний краєзнавчий музей»,

Рівненської обласної ради,

Рівне, Україна

e-mail: olexa_b@ukr.net

**РУКОПИСНА ПАМ'ЯТКА – ПЕРЕСОПНИЦЬКЕ
ЄВАНГЕЛІЄ: СТВОРЕННЯ, ПОБУТУВАННЯ,
ДОСЛІДЖЕННЯ, ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ**

Охарактеризовано один з найвідоміших українських рукописів XVI ст. Звернено увагу на фундаторів, час написання та творців манускрипту. Наголошено на місцях зберігання рукопису. Представлені дослідники пам'ятки та ті, хто сьогодні її зберігає, доносить до широкого загалу історію святині.

Ключові слова: рукопис, Євангеліє, монастир, дослідники, пам'ять.

Створення Пересопницького Євангелія (1556–1561 рр.) було обумовлене потребою донесення до тогочасних українців Святого письма рідною мовою. Мовна новизна, оригінальність та майстерність оформлення рукописного зводу привернули до нього увагу дослідників. Їхні напрацювання сприяють ознайомленню з пам'яткою широкого загалу за допомогою проведення круглих столів, наукових конференцій, музейних виставок.

Пересопницьке Євангеліє (1556–1561 рр.) – національна святиня українського народу й видатна пам'ятка вітчизняної рукописної спадщини. Це перший відомий переклад канонічного євангельського тексту староукраїнською мовою. Рукопис містить 482 пергаменних аркуші, на яких новим українським уставом записано чотири Євангелія. Його вага 9 кг 300 г, формат 380x240 мм. Рукопис багато орнаментований різнокольоровими заставками, мініатюрами, ініціалами, кінцівками з українськими мотивами. Своєрідним є вміщення перед кожним Євангелієм сумаріїв – короткого змісту наступного розділу. На маргіналіях чимало глосів – пояснень до окремих малозрозумілих слів. Рукописна книга декорована заставками, ініціалами, кінцівками.

Фундаторкою створення пам'ятки була «благовірна і христолубива» княгиня Анастасія Же(За)славська-Гольшанська, яка 1556 р. овдовіла і прийняла чернечий постриг з ім'ям Параскева. В цьому ж році було розпочато роботу над Четвероєвангелієм, а 29 серпня 1561 р. книгу завершено. Перед кожним Євангелієм додано мініатюри євангелістів, рукопис складено в кодекс, блок зшити, обрізано і сформовано в книгу та взято в оправу.

Переклад Святого письма «мовою зрозумілою для люду посполитого», найімовірніше, здійснив архімандрит Пересопницького монастиря Григорій, який разом з ченцем Михайлом Василієвичем писали Четвероєвангеліє. З часу свого завершення пам'ятка зберігалась у Пересопницькому монастирі. З 1600 р. до 1701 р. історія її побутування невідома. Хоча існують джерела, згідно яких місцем її зберігання міг бути Почаївський

монастир. 17 квітня 1701 р. гетьман І. Мазепа подарував цей фоліант Переяславському кафедральному собору. З 1799 р. – Євангеліє у бібліотеці Переяславської семінарії, 1862 р. Переяславську семінарію було переведено у Полтаву. За словами П. Житецького, з 1873 р. Євангеліє перебувало в Росії у князя Петра Ольденбурзького, але після його смерті у 1887 р. рукопис було повернуто до Полтавської семінарії. На початку ХХ ст. Євангеліє зберігалось у Полтавському єпархіальному давньосховищі, з 1915 р. у Полтавському історико-краєзнавчому музеї, а після війни – у заповіднику на території Києво-Печерської лаври. 24 грудня 1948 р. пам'ятку передали до відділу рукописів Бібліотеки АН УРСР (тепер Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського), де вона зберігається й понині.

У 30-ті рр. ХІХ ст., до наукового обігу Пересопницьке Євангеліє ввів О. Бодянський і за місцем написання рукопису, назвав Пересопницьким. В своїх археографічних нотатках Т. Шевченко, посилаючись на опис О. Бодянського, відмітив цінність рукопису, а І. Франко відзначав, що жодному з пізніших перекладачів Святого Письма не вдалося так глибоко проникнути в дух української мови, як Святому Євангелію у першому українському перекладі. Більше 20-ти років наукової діяльності присвятила дослідженню Пересопницького Євангелія І. Чепіга.

2001 р. спільними зусиллями науковців Інституту української мови НАН України та Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, за технічної допомоги Українського мовно-інформаційного фонду, здійснено транслітероване видання Пересопницького Євангелія із науковою обробкою, зокрема впорядкуванням, дослідженнями, словопоказчиками за редакцією члена-кореспондента НАН України, доктора філологічних наук, професора В. Німчука. Загальний наклад книги склав 500 примірників. Із 700 сторінок опублікованої книги транслітерований текст займає 270, решту сторінок присвячено дослідженням. В них простежується історія створення, відкриття та вивчення пам'ятки, подано характеристику мови та письма, археографічні та кодикологічні особливості кодексу. Видання проілюстроване численними кольоровими та чорно-білими знімками.

У 2008 р. з нагоди 1020-річчя Хрещення України-Руси з благословення митрополита Володимира (Сабодана) здійснено факсимільне видання Пересопницького Євангелія. Більше року

Українська Православна Церква спільно з Національною Академією Наук України, Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського, видавничим домом «АДЕФ-Україна» та меценатами працювали над факсимільним виданням стародавньої пам'ятки українського письменства. Книга виготовлена на цупкому папері, її шкіряна обкладинка прикрашена срібними мініатюрами. Формат факсимілії ідентичний оригіналу.

Факсимільне видання зберігається у багатьох закладах культури. Зокрема, у Рівненському обласному краєзнавчому музеї, Державних історико-культурних заповідниках міст Острог та Дубно, а також у Культурно-археологічному центрі «Пересопниця», відкриття якого відбулось у серпні 2011 р. у селі Пересопниця в рамках святкування 450-річчя від часу створення цієї пам'ятки. Тоді це був відділ Рівненського обласного краєзнавчого музею, а сьогодні – окремий комунальний заклад, який розміщений у трирівневій архітектурній споруді (архітектор В. Ковальчук) з оглядовими майданчиками, що нагадує храм, свічку, тризуб або відкриту книгу. Саме тут розміщений Музей Пересопницького Євангелія.

У 2011 р., з нагоди відзначення 450-річчя від часу створення Пересопницького Євангелія, Рівненський обласний краєзнавчий музей провів наукову конференцію, результатом якої вийшов науковий збірник, де представленні статті І. Чепіги, М. Жулинського, О. Степченко, Л. Гнатенко, М. Федоришина, Т. Супрун, К. Фесик, О. Гальченко та інших дослідників.

28 липня 2022 р. на базі Рівненського обласного краєзнавчого музею у змішаному режимі відбувся круглий стіл «Пересопницьке Євангеліє — символ Української державності». Видавничий дім «АДЕФ-Україна» надрукував дослідження учасників круглого столу, зокрема митрополита Переяславського і Вишневського О. Драбинка, І. Солодухи, О. Булиги, А. Істоміної, О. Степченко, Л. Гнатенко, В. Коцур, Ю. Нікольченко, Л. Парфенюк, О. Жарської та інших дослідників. У травні-червні 2024 р. у Рівненському обласному краєзнавчому музеї експонувалась виставка Культурно-археологічного центру «Пересопниця» «Історія Пересопницького Євангелія», приуроченої до 875-річниці першої літописної згадки села Пересопниця, Дню слов'янської писемності та Дню Європи. На презентації знову зібрались сучасні дослідники Пересопницького Євангелія. Завершився захід поетичним словом відомого рівненського митця Ярослава Марчука «Сонет про Першокнигу».

Постання у другій половині XVI ст. на теренах Волині перекладу Святого письма мовою автохтонних мешканців відбувалось у загальноєвропейському контексті перекладів головної книги християн. Рукопис створювався за фінансового сприяння тогочасних місцевих можновладців. Подальше перебування цієї книги пов'язане з багатьма територіями України. Наукові дослідження Пересопницького Євангелія тривають майже двісті років. На їх основі зберігається пам'ять та поширення інформації про цей фоліант.

UDC 930.091

Olexander Bulyha,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7459-5674>,

director,

"Rivnensky Regional Museum of Local Lore",

Cultural Center of the ROR,

Rivne, Ukraine

e-mail: olexa_b@ukr.net

HANDWRITTEN MONUMENT – PERESOPNYTSIA GOSPEL: CREATION, LIVING, RESEARCH, POPULARIZATION

One of the most famous Ukrainian manuscripts of the 16th century is characterized. Attention is drawn to the founders, time of writing and creators of the manuscript. Places of manuscript storage are emphasized. Presented researchers of the monument and those who preserve it today bring the history of the shrine to the general public.

Keywords: manuscript, Gospel, monastery, researchers, memory.

УДК 002.2:091

Гальченко Олена Михайлівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-1020-4675>,

кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця,

старша наукова співробітниця,

відділ кодикології та кодикографії,

Інститут рукопису,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: Galchenko@nbuv.gov.ua

МЕТОДИКА АТРИБУЦІЇ СЕРЕДНЬОВІЧНИХ КНИЖНИХ ОПРАВ УКРАЇНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ

Розглянуто методику атрибуції українських середньовічних книжних оправ XIV–XVII ст. Її було використано для виявлення та вивчення найдавніших зразків, які змінюють уявлення про історію східнослов'янського і зокрема українського інтролігаторського ремесла.

Ключові слова: атрибуція, українські книжні оправы, методика атрибуції, історія інтролігаторства.

Вивчення та атрибуція середньовічних книжних оправ, виготовлених на теренах України, справа доволі складна. Відсоток первинних оправ, що дійшли від тих часів, досить незначний. Однак саме вони дають уявлення про українське інтролігаторське ремесло та його розвиток. За часів СРСР його історію в Україні виводили з XVII ст., у кращому випадку – з кінця XVI ст., мотивуючи тим, що первинні оправы часів сивої давнини тут практично не збереглися. Саме розробка методики атрибуції давніх українських оправ мала на меті виявити національні оправы за межами України і спростувати концепцію про провідну роль росіян у появі й розвитку інтролігаторства у східних слов'ян.

Розробка методики базувалась на тому, що традиціями книгописання та виготовлення книг, як і поширенням християнства на Русі, ми завдячуємо візантійським грекам, тому для найдавніших оправ кирилических рукописних книг традиційною є візантійська конструкція оправы. Головними центрами створення книг були переважно монастирі. Між часом написання тексту книги та її оправленням проходив незначний проміжок часу, тому час і місце написання та виготовлення її первинної оправы буде збігатися. В межах однієї країни, але в різних регіонах, оздоблення оправ однієї конструкції та часу створення можуть відрізнятися як характером оздоблення, так і за видом використаних інструментів. Оправы з однотипною конструкцією та оформленням, для виконання якого використані однакові за формою та змістом інструменти, вказують на їх походження з одного регіону або з одного монастирського скрипторія чи інтролігаторської майстерні. І чим більше тотожних відбитків оздоблення зустрічається серед досліджуваної групи оправ, тим більша ймовірність їх належності до одного місця створення. Свідченням цього можуть бути як записи про створення рукопису, так

і різноманітні примітки та облікові позначки про їх належність певному монастирю чи іншій інституції. Щоб підтвердити або спростувати ці твердження при атрибуції українських середньовічних оправ, застосовувався комплексний аналіз їх вивчення, що складається з декількох етапів, зокрема, визначення мови і часу створення писемної пам'ятки, візуального огляду оправи та використання додаткових писемних відомостей, що підтверджують або спростовують встановлені результати.

Питання мовної та часової атрибуції давніх українських кириличних писемних пам'яток детально розроблені в українському мовознавстві і зазвичай не становлять проблеми. Значно більше питань викликає візуальний огляд книжних оправ, що складається з визначення первинності та вторинності досліджуваної оправи, аналізу техніки оправлення та оздоблення її покриття. При визначенні первинності оправи було визначено десять основних ознак, які вказують на поновлення або заміну оправи в процесі побутування книг, на які слід звертати увагу. Наступним є встановлення відповідності конструкції первинної оправи та її оздоблення часу створення пам'ятки, що спирається на порівняльне вивчення досліджуваної оправи з іншими оправами подібної техніки оправлення, однак точно датованими. Для українських земель часів Середньовіччя традиційними є візантійська (XIV – остання чверть XVII ст.) та готична (середина XVI – XVII ст.) техніки оправлення, кожній з яких притаманний певний набір конструктивних ознак та характер оздоблення. Перехід від однієї техніки оправлення до іншої відбувався поступово і охопив період від середини XVI ст. до першої чверті XVII ст., тому хронологічні рамки зміни технік для різних регіонів помітно відрізнялися. Зберігаючи основні конструктивні ознаки типу, досліджувані оправи можуть мати окремі відмінності як в техніці оправлення, так в оздобленні (схемах розміщення тиснення та вживаного для цього інструменту), які можуть вказувати саме на їх українське походження. Підтвердити або спростувати отримані результати може додаткова письмова інформація як власне з рукопису (різноманітні записи та облікові позначки), так і з інших письмових джерел. Наприклад, підписи виробників книг (писців, інтролігаторів, граверів) дають змогу уточнити часові межі виконання оправи рукописної книги. Вивчення документів з архівів церковних та світських інституцій, особових архівів колекціонерів або дослідників книг, що містять документальні свідчення про

походження писемної пам'ятки, її зв'язок із певними історичними подіями чи особам, можуть стати в пригоді при уточненні історії побутування пам'ятки, а також локалізувати час створення як первинних, як і вторинних її оправ.

Запропонована методика була використана для виявлення та вивчення давніх українських оправ, що зберігаються в різних книгозбірнях як в Україні, так і поза її межами. Було виявлено близько ста первинних оправ західноукраїнського походження від середини XIV до XVII ст. включно, які досі не були відомі науковому загалу. Їх вивчення дозволило не тільки визначити основні конструктивно-декоративні ознаки, притаманні цих оправам, а й встановити певні особливості оправ, створених в тих чи інших монастирях Західної України. Отримані результати докорінно змінюють нинішні уявлення про історію розвитку інтролігаторства та палітурництва кирилических пам'яток на теренах України. За результатами проведених досліджень було встановлено, що характер оздоблення оправ українських писемних пам'яток XII–XVIII ст. чітко співпадає з техніками оправлення, поширеними на наших землях в той чи інший період. Вивчення схем розміщення тиснення та вживаного інструменту у поєднанні з наявним набором конструктивних ознак, притаманних досліджуваній оправі або групі оправ, надало змогу більш точно окреслити їх територіальне походження (країна, регіон, місто, майстерня). Вірогідність атрибуції первинності оправ за нашими підрахунками сягає 95% і дає змогу не тільки атрибутувати оправу окремо взятої книги, але й може стати в нагоді при вивченні окремих масивів однотипно оформлених та оправлених книг, що належать окремим церковним і світським інституціям та приватним власникам.

UDC 002.2:091

Olena Halchenko,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-1020-4675>,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Fellow,

Senior Research Fellow,

Department of Codicology and Codicography,

Institute of Manuscript,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: Galchenko@nbuv.gov.ua

METHODOLOGY OF ATTRIBUTION OF MEDIEVAL BOOKBINDING OF UKRAINIAN ORIGIN.

The principles of the methodology of the attribution of Ukrainian medieval bookbinding of the 14th–17th centuries are considered. These principles were used to identify and study the oldest samples that change the perception of the history of East Slavic bookbinding and Ukrainian bookbinding craft.

Keywords: attributions, Ukrainian bookbinding, method of attribution, history of bookbinding.

УДК 930.25 (477) (Л. Проценко)

Гарбар Лариса Володимирівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-9733-2682>,

кандидатка історичних наук,

старша наукова співробітниця,

відділ фондів рукописної спадщини,

Інститут рукопису,

Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: garbarlv@ukr.net

ДЖЕРЕЛА КИЇВСЬКОГО НЕКРОПОЛЯ В АРХІВНІЙ СПАДЩИНІ ЛЮДМИЛИ АНДРІЇВНИ ПРОЦЕНКО

Уперше представлено огляд документів архівної спадщини відомого історика, краєзнавця, архівіста Л. А. Проценко (1927–2000), що зберігаються у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, які висвітлюють діяльність дослідниці і є джерелом вивчення Київського некрополя.

Ключові слова: Л. А. Проценко, архів, Київський некрополь, Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського.

В Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського зберігається комплекс документів наукової спадщини Л. А. Проценко, з якого наразі формується особовий архівний фонд вченої під № 343. Л. А. Проценко – дочка засновника української школи флейтистів, професора Київської консерваторії, була з дитинства залюблена у музичну культуру та історію. Наділена хистом вокаліста, паралельно навчалась в Київській консерваторії та Київському університеті, але після закінчення консерваторії, всупереч запрошенню Григорія Верьовки, відмовилась служити сцені

і обрала шлях служіння історії. Архівній справі віддала близько двадцяти років життя на посадах завідувачої відділом ЦДІАК УРСР (1952–1967) та першого директора ЦДАМЛМ УРСР (1967–1973). За комплектування документами репресованих українських діячів, за вказівкою ЦК КПУ, була звільнена. Працювала вчителькою історії у середній школі, а згодом, перебуваючи на пенсії, займалася некрополознавством. Знавець некрополів України, унікальний фахівець, чий заслуги визнавали професори та академіки різних країн, знана дослідниця Київського некрополя, через свої погляди не мала шансів навіть здобути ступінь кандидата наук за часів СРСР.

Л. А. Проценко була активним та багаторічним почесним членом Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, членом колегії Київського міського та заступником голови Шевченківського районного Товариства охорони пам'яток міста Києва. У лютому 1967 р., на прохання доктора історичних наук О. Компан та голови Товариства охорони пам'яток історії та культури К. Стецюк, зорганізувала роботу групи із вивчення київського некрополя історичної секції Товариства. Разом з однодумцями багато років боролася за те, щоб на Лук'янівському кладовищі відбулося перепоховання праху видатних співвітчизників з інших куточків світу. ЮНЕСКО рекомендувала Україні надати статус національного заповідника Лук'янівському та Байковому кладовищам. Відповідне рішення було прийняте Кабміном у липні 1994 р. щодо Лук'янівського кладовища.

Багато зусиль доклала Людмила Андріївна і для відродження лаврського цвинтаря, у співавторстві підготувала довідник по ньому. На початку 1990-х років за її участі побачила світ карта «Памятники Киева, уничтоженные в XX столетии». Поштовхом до складання карти став альбом американського дослідника Тита Геврика про знищені за радянської влади пам'ятки архітектури Києва. Окрім того, за сценарієм Л. А. Проценко був знятий документальний фільм, присвячений Київському некрополю, а для перепису та вивчення захоронень вийшов її методичний посібник.

Часто наражаючись на невдоволення і протидію можновладців, більш як три десятки років Л. А. Проценко досліджувала життєвий шлях різних поколінь та збирала цілий комплекс відомостей щодо місць захоронень тих людей, чий прах спочиває в київській землі від часів Нестора-Літописця. Її картотека нараховує близько сорока тисяч осіб.

Майже у сімдесятилітньому віці, вже за незалежної України, Л. А. Проценко отримала можливість опублікувати невелику частину своїх напрацювань. Так, у видавництві «Український письменник» вийшла друком лише частина її дослідження, присвячена діячам українського письменства із зазначенням місць поховань (Київський некрополь. Путівник-довідник. Київ, 1994. 334 с.). Роком пізніше у видавництві «Укрбланквидав» була надрукована перша частина рукопису під назвою «Історія Київського некрополя» із докладним аналізом історичних захоронень на мапі міста, який пролежав у видавництві «Наукова думка» майже десять років. Решта, 14 томів, які складали основний текст рукопису, – реєстр 65 тисяч людей усіх професій, так і не була опублікована. Велика частина даних біографічних довідок, складених Л. А. Проценко на підставі документів фондів київських та російських державних архівів не співпадала з виданими за часів СРСР енциклопедіями та біографічними довідниками. Припускаємо, що саме цей факт і став причиною, чому довідник Л. А. Проценко так і не побачив світ у повному обсязі.

У особовому архівному фонді Л. А. Проценко нами було виділено в окремий опис № 2 масив документів, що стосуються історії окремих кладовищ міста Києва, а саме інвентарні книги обліку поховань на Лук'янівському кладовищі, виписки з метричних книг київських та московських державних архівів. Окремі розділи даного опису становлять машинописні примірники довідників, підготовлених Л. А. Проценко, які лишилися неопублікованими, зокрема «Київський некрополь (відомі діячі Києва Х–ХХ ст., включаючи 1967 р.) : довідник місць поховань видатних людей на кладовищах м. Києва» [1966–1974]; «Пантеон Героїв : до історії військових захоронень в Києві : путівник» (1974), а також підготовчі матеріали до них у вигляді довідок та виписок з архівних джерел. В даному описі відклалися і підготовчі матеріали до довідників, які було надруковано, проте не в повному обсязі, а саме путівника-довідника «Київський некрополь» (1994) та монографії «Історія Київського некрополя» (1995). Останні роки життя Л. А. Проценко брала участь у складі редакції томів та як автор окремих статей енциклопедичного видання «Звід пам'яток історії та культури України», підготовчі матеріали до яких теж увійшли до даного опису.

Варто відзначити широку палітру видового розмаїття та діапазону тематики представленого біографічного матеріалу, форму

подачі та кількість включених до переліку осіб, які зробили внесок у різні сфери життя українського суспільства, зокрема у науку, освіту, культуру, суспільно-політичний, національно-визвольний рух, в тому числі замовчуваних на той час та незаслужено забутих і до сьогодні незнаних для широкого загалу.

Документи особового архівного фонду Л. А. Проценко будуть корисними у професійній діяльності працівникам науки, освіти, культури, державного управління для репрезентації України у світі, укладання краснавчих енциклопедій, біографічних покажчиків, словників та довідників, сформованих на сучасних світоглядних та науково-методичних засадах.

UDC 930.25 (477) (L. Procenko)

Larysa Harbar,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-9733-2682>,

Candidate of Historical Sciences,

Senior Research Associate,

Department of Manuscript Heritage Fonds,

Institute of Manuscript,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: garbarlv@ukr.net

SOURCES OF THE KYIV NECROPOLIS IN THE ARCHIVE HERITAGE LYUDMILA ANDRIIVNA PROTSENKO

For the first time, an overview of the documents of the archival heritage of the famous historian, local historian, and archivist L.A. Protsenko (1927–2000) in the funds of the Institute of Manuscript of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine. The documents highlight the activities of the researcher and is a source for the study Kyiv Necropolis.

Keywords: L.A. Procenko, archive, Kyiv Necropolis, Institute of Manuscript of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

УДК 930.001.8

Гнатенко Людмила Анатоліївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5287-0081>,

докторка історичних наук, старша наукова співробітниця,

старша наукова співробітниця,

відділ кодикології та кодикографії,

Інститут рукопису,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: gnatenko.manus@gmail.com

Горобець Ганна Сергіївна,

директорка видавництва «Горобець»,

Київ, Україна

e-mail: anngor2010@gmail.com

Корнієнко В'ячеслав Васильович,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-0670-9382>,

доктор історичних наук, старший науковий співробітник,

заступник генерального директора з наукової роботи,

Національний заповідник «Софія Київська»,

Київ, Україна

e-mail: aqwila@ukr.net

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОДОВЖЕННЯ СПІВПРАЦІ ІНСТИТУТУ РУКОПISУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО ТА ВИДАВНИЦТВА «ГОРОБЕЦЬ» І НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАПОВІДНИКА «СОФІЯ КИЇВСЬКА»: ПРЕЗЕНТАЦІЯ ВИДАНЬ ГЛАГОЛИЧНИХ ТА КИРИЛИЧНИХ КНИЖКОВИХ РУКОПISІВ

Наголошено на актуальності співпраці Інституту рукопису НБУВ із видавництвом «Горобець» та Національним заповідником «Софія Київська» щодо публікації давньої книжної рукописної спадщини України. Представлено новітні результати співпраці установ – презентовано видання. *Ключові слова:* Інститут рукопису НБУВ, видавництво «Горобець», Національний заповідник «Софія Київська», давня книжкова рукописна спадщина України.

Актуальним є продовження співпраці Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, видавництва «Горобець» та Національного заповідника «Софія Київська», з якими Бібліотека має укладений договір щодо наукової фахової підтримки й супроводу підготовки видань рукописних книг та дослідження рукописів. Співпраця відбувається на джерельній базі Інституту та завдяки участі співробітників у проєкті «Повертаємо в Україну культурну спадщину», який був започаткований у 2009 р. і багато років успішно здійснюється видавництвом «Горобець» на чолі з директором Г. Горобець. Видавництво вже стало своєрідною приватною інституцією, яка не тільки публікує давні українські рукописні книги, що зберігаються за кордоном, а й залучає до їх дослідження фахових учених. Багаторічним відповідальним науковим редактором і укладачем цього проєкту є В. Корнієнко, в окремих виданнях задіяна й Л. Гнатенко.

Долучається видавництво і до видань рукописів, які зберігаються у фондах Інституту рукопису НБУВ, зокрема, до публікації глаголичних листків X ст. Багато років австрійські вчені на чолі з Хайнцем Мікласом досліджували в Інституті рукопису т. зв. Київські глаголичні листки X ст. (Київський місал). Австрійські вчені провели мультиспектральний, хімічний та мікробіологічний аналіз пергамену та чорнил рукопису, що уможливило виведення дослідження пам'ятки на міждисциплінарну основу. Наукову фахову й технічну підтримку їм надавали співробітники Інституту О. Степченко, І. Корчемна, Л. Гнатенко та ін. Отримані нові дані сприяли подальшому дослідженню рукопису та його виданню в 2023 р. із оновленою кириличною транслітерацією тексту та раніше відомою передачею латиницею. До видання додано дослідження рукопису В. Німчука (1983 р.) у перекладі німецькою мовою. Публікацію здійснено в третьому томі серії «Glagolitica Sinaitica», до якого співробітники видавництва «Горобець» підготували кольорове факсимільне відтворення рукопису, технічно сучасне. Консультації щодо матеріалу рукопису, письма та його палеографічних особливостей, а також кольорові відтворення, надавала Л. Гнатенко. Сьогодні це видання вперше презентується на нашій конференції.

Завдячуючи видавництву «Горобець», у 2023 р. з ініціативи В. Корнієнка побачило світ повне факсимільне видання Христинопільського Апостола XII ст. з кодикологічним дослідженням архимандрита Методія (Станіслава Волощенка).

У виданні вперше поєднані три частини рукопису, які зберігаються в книгосховищах України і Польщі (Київ, Львів, Краків). Варто зауважити, що один фрагмент рукопису (зошит) знаходиться в Інституті рукопису та був свого часу досліджений і описаний Л. Гнатенко (2012 р.). Пропоноване видання здійснене без дослідницької частини, але видавництвом «Горобець» планується другий том, в якому будуть розміщені статті, присвячені результатам досліджень Христінопільського Апостола. До роботи над цим томом долучатимуться співробітники як Інституту рукопису, так і інших наукових установ. Звісно, в рамках цього видавничого проєкту публікуються й інші рукописні видання, які не зберігаються в Інституті рукопису, проте мають пряме відношення до нього як пам'ятки української рукописної спадщини. І вже у вигляді факсимільних видань вони надходять до фондової збірки, стаючи доступнішими широкому загалу фахівців. Деякі з цих видань презентуються на конференції.

У 2023 р. зусиллями видавництва «Горобець» у співпраці з українськими фахівцями було опубліковане факсимільне видання і Галицько-Волинське Євангелія XII ст., яке свого часу було вивезено до Росії, супроводжене науковою частиною. У цьому році за сприяння видавництва, меценатів та наукового супроводу Л. Гнатенко, співробітники Державного історико-культурного заповідника м. Дубна, зокрема, Ю. Пшеничний, підготували факсимільне видання волинського Дубенського Євангелія XVI ст. із дослідженнями. Завдяки видавничому проєкту «Повертаємо в Україну культурну спадщину», рукопис у копії повертається з Росії до України.

UDC 930.001.8

Liudmyla Hnatenko,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5287-0081>,

Doctor of Historical Sciencis, Senior Researcher,

Senior Researcher,

Department of Codicology and Codicography,

Institute of Manuscript,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: gnatenko.manus@gmail.com

Anna Gorobets,
Director, Publishing House «Gorobets»,
Kyiv, Ukraine
e-mail: anngor2010@gmail.com

Vyacheslav Kornienko,
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-0670-9382>,
Doctor of Historical Sciences,
Senior Researcher,
Deputy Director General for Researcher Work,
National Conservation Area “St. Sophia in Kyiv”,
Kyiv, Ukraine
e-mail: aqwila@ukr.net

**UPDATE ON THE CONTINUATION OF COOPERATION BETWEEN
THE INSTITUTE OF MANUSCRIPTS OF THE NATIONAL LIBRARY
OF UKRAINE NAMED AFTER V. I. VERNADSKYI AND THE
PUBLISHING HOUSE «GOROBETS» AND THE NATIONAL RESERVE
«SOFIA KYIVSKA»: PRESENTATION OF EDITIONS OF GLAGOLITIC
AND CYRILLIC BOOK MANUSCRIPTS**

The importance of continued cooperation between the Institute of Manuscripts of the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadskyi and the publishing house «Gorobets» and the National Reserve «Sofia Kyivska» regarding the publication of the ancient book manuscript heritage of Ukraine was emphasized. The latest results of cooperation between the two institutions are presented: the publication is presented.

Keywords: Institute of Manuscripts of National University of Ukraine, Gorobets publishing house, National Reserve «Sofia Kyivska», ancient book manuscript heritage of Ukraine.

УДК 332.22(477.83)«1421»(093.2)

Горбач Тимур Сергійович,
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2769-5768>,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник,
відділ джерелознавства,
Інститут рукопису,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна
e-mail: tamerlangorbach@gmail.com

ДО ІСТОРІЇ ПЕРЕМИШЛЬСЬКОГО РОДУ ДИТЯТКОВИЧІВ У СВІТЛІ НЕОПУБЛІКОВАНОГО ДОКУМЕНТА ВЛАДИСЛАВА II ЯГАЙЛА ВІД 1421 РОКУ

Наведено відомості про нове джерело до історії руського шляхетського роду Дитятковичів – документ короля Польщі Владислава II Ягайла від 1421 р. для Симеона Дитятка про підтвердження прав на володіння селами Тамановичі та Ханьковичі у Перемишльській волості.

Ключові слова: актові джерела, Владислав II Ягайло, Симеон Дитятко, родовід, Перемишль.

Середньовічна історія знатних руських родів Перемишльської землі вивчена значно повніше, ніж шляхетські спільноти інших регіонів тієї частини Русі, що в середині XIV ст. увійшла до складу Польського королівства. За останній час дослідницький доробок з цієї теми суттєво збагатився працями львівського історика Ігоря Смутка. Однак у наших знаннях про генеалогію та діяльність перемишльської знаті залишається ще багато прогалин, що можуть бути заповнені лише завдяки залученню до наукового обігу нових джерел.

До таких належить документ короля Владислава II Ягайла для Симеона Дитятка (Syemyon Dзецzathko), спадкового власника Тамановичів, виданий у Сандомирі 9 вересня 1421 р. У ньому польський король визнає достовірним та підтверджує представлений Симеоном привілейний лист села Тамановичі і Ханьковичі у Перемишльській волості, наданий колись його предкам князем Львом. Симеону та його законним спадкоємцям дозволялось володіти згаданими селами з усіма правами, доходами та ужитками, а за це вони мусили служити королю під час кожного військового походу «з одним списом на відповідному коні». Документ дійшов до нас в оригіналі, який нині зберігається у фондах відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника (Ф. V. Оп. 3. Спр. 946). Текст його писаний на пергамені готичним письмом. Печатка не вціліла. Зазначений документ має велике значення для історико-генеалогічного дослідження початків роду Дитятковичів (Гдашицьких), чії земельні маєтності простягалися на південний захід від Мостиськ до Нового Міста: Ханьковичі (нині Ганьковичі), Тамановичі, Гдашиці (нині вже не існує), Жидово (також вже не існує) та Биличі. Відзначений в акті

Симеон Дитятко, схоже, не фігурує в жодних інших відомих джерелах, що надає нашому документу ще більшої ваги.

Додаткова цінність документа полягає у тому, що він вміщує у собі згадку про давній привілей князя Льва на зазначені маєтності, надані предкам Симеона Дитятка. Варто відзначити, що історія Русі часів останніх Романовичів надзвичайно слабо репрезентована актовими джерелами. Князівські документи відомі здебільшого з пізніших списків, а деякі – лише зі згадок. Переважна більшість з них видана саме від імені князя Льва.

Представлений документ Владислава II для Симеона Дитятка безперечно є цінним джерелом, яке заслуговує на подальше ґрунтовне дослідження. Наразі готується публікація тексту документа та супровідного коментаря до нього.

UDC 332.22(477.83)«1421»(093.2)

Tymur Horbach,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2769-5768>,

Candidate of Historical Sciences,

Senior Research Associate,

Department of Source Studies,

Institute of Manuscript,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: tymur.horbach@gmail.com

TO THE HISTORY OF THE DYTIATKOVYCH FAMILY OF PRZEMYŚL DISTRICT IN THE LIGHT OF AN UNPUBLISHED CHARTER OF WŁADYSŁAWS II JAGIEŁŁO FROM 1421

The publication presents brief information about a new source for the history of the Ruthenian noble Family Dytiatkovych. The document of the King of Poland Władysław II Jagiełło from 1421 for Symeon Dytiatko confirms ownership on villages of Tamanovychi and Hankovichi in the district of Przemyśl.

Keywords: act sources, Władysław II Jagiełło, Symeon Dytiatko, clan, Przemyśl.

УДК 003.29

Добрянська Тетяна Андріївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7162-430x>,

кандидатка історичних наук,

старша наукова співробітниця,

відділ кодикології та кодикографії,

Інститут рукопису,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: irnbuy@gmail.com

КИРИЛИЧНА РУКОПИСНА КНИГА XVII СТОЛІТТЯ ІЗ ЗІБРАННЯ БІБЛІОТЕКИ ІСТОРИКО ФІЛОЛОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ КНЯЗЯ БЕЗБОРОДЬКА: ПРЕЗЕНТАЦІЯ ВИДАННЯ

Наукове видання «Кирилична рукописна книга XVII століття із зібрання бібліотеки Історико-філологічного інституту князя Безбородька» присвячене дослідженню документів, що зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (ф. 310). Видання включає дослідження та сучасні наукові описи кодексів, уривків XVII ст. ніжинського зібрання.

Ключові слова: рукописна книга XVII ст., Інститут рукопису, дослідження, науковий каталог, Інститут князя Безбородька.

Рукописне зібрання Історико-філологічного інституту князя Безбородька в Ніжині посідає вагомe місце серед фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. До ІР НБУВ (колишній відділ рукописів Всенародної бібліотеки України) документи зібрання надійшли за розпорядженням Музейного відділу Народного комісаріату освіти від 27 листопада 1934 р. з Ніжинського педагогічного інституту. В Інституті рукопису зібрання ІФБ зберігається у фонді 310 під валовою нумерацією, поданою в каталогах М. Сперанського.

Видання Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі ІР НБУВ) «Кирилична рукописна книга XVII ст. із зібрання Бібліотеки Історико-філологічного інституту князя Безбородька з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: дослідження, науковий каталог, палеографічний альбом» (2023) присвячене історико-

кодикологічному дослідженню кириличної рукописної книги XVII ст., питанням її атрибутування та наукового описування.

Представлений науковий каталог є продовженням хронологічних наукових каталогів слов'янської кириличної рукописної книги XII–XVI ст. з фондів ІР НБУВ. Тож основні положення, схеми й рубрикації описових статей попередніх каталогів укладених в ІР НБУВ були застосовані і для цього наукового каталогу.

Видання складається зі вступу, наукової частини, яка включає історію дослідження, новітню атрибуцію та засади археографічного опису рукописів зібрання ІФІБ. Другу частину каталогу становлять описи кириличних рукописних книг та фрагментів XVII ст. Науководовідковий апарат складається зі списку літератури, переліку скорочень та покажчиків – іменного, географічного та хронологічного, а також палеографічного альбому зі зразками почерків кириличних кодексів та уривків XVII ст.

Описові статті включають 32 описи пам'яток як новітньої, так і традиційної інформації щодо рукописів XVII ст., отриманої шляхом кодикологічного, палеографічного та філігранологічного аналізу із залученням інших атрибутивних ознак. При цьому наповнення описових статей метаданими мінімізоване, натомість основна увага приділена новітній атрибуції. Схема доповнена й новими рубриками: «Нотація» (для музичних рукописів), «Електронна копія» (для оцифрованих рукописів). Зокрема на платформі «Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини» порталу НБУВ представлено електронні копії декількох кириличних рукописів, як от Обиход, Октоїх та Ірмологій нотований (№ 19) та Мінея місячна на червень (№ 16), що значно полегшує для дослідника віддалений доступ до інформації.

Науково-дослідна частина репрезентує становлення бібліотеки Історико-філологічного інституту князя Безбородька та формування рукописного зібрання, адже її діяльність нерозривно пов'язана із заснуванням освітньої установи. Рукописний фонд бібліотеки переважно формувався завдяки пожертвам та купівлі. Так, у 1822 р. граф О. Кушельов-Безбородько передав у дар бібліотеці рукопис «Корабль Черниговской семинарии» 1805 р. Кирилична писемна пам'ятка XVII ст. «История в память прийдущим родам» надійшла від професора К. Мойсеєва 29 березня 1838 р. У 1858 р. граф Г. Кушельов-Безбородько придбав для бібліотеки рукописи творів

М. Гоголя та його листи до М. Прокоповича. Значна кількість рукописів була подарована професором ІФБ М. Сперанським.

Далі подано комплексне опрацювання рукописів, як об'єкта археографії, кодикології, палеографії та здійснено науковий опис. У проведеному дослідженні встановлено історію описування рукописів та запропоновано новітню атрибуцію щодо датування та локалізації за мовною редакцією.

Запропоноване видання є актуальним саме сьогодні, коли об'єктивно переосмислюється оцінювання історичних фактів та тенденцій, оскільки досліджуваний період української історії характеризувався бурхливими подіями, впливами різних політичних векторів та культурних процесів, що справили значний вплив на формування національної свідомості та, відповідно, духовної спадщини народу. Особливу роль у даному процесі відіграють унікальні фонди Інституту рукопису НБУВ, які є важливою частиною української духовної культури та об'єктом у Державному реєстрі національного культурного надбання.

Отже, у проведеному кодиколого-палеографічному дослідженні й описуванні кириличної рукописної книги XVII ст. із зібрання бібліотеки ІФБ було переглянуто дані попередніх каталогів та опрацьовано кириличні рукописи, зокрема здійснено новітню атрибуцію із уточненням датування. Більшість матеріалів у дослідженні залучаються до наукового обігу вперше. Видання рекомендовано для істориків, мовознавців, літературознавців, музикознавців, бібліотечних та архівних працівників, викладачів та студентів гуманітарних факультетів навчальних закладів та всіх, хто цікавиться українською історією та культурою.

UDC 003.29

Tetiana Dobrianska,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7162-430x>,

Candidate of Historical Sciences,

Senior Research Associate,

Department of Codicology and Codicography,

Institute of Manuscript,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine,

e-mail: irnbuv@gmail.com

**CYRILLIC HANDWRITTEN BOOKS OF THE 17th CENTURY FROM
THE COLLECTION OF LIBRARY OF HISTORY AND PHILOLOGY
INSTITUTE OF PRINCE BEZBORODKO: PRESENTATION
OF THE EDITION**

Scientific edition «Cyrillic handwritten books of the 17th century from the collection of library of History and Philology institute of prince Bezborodko From the fonds of the Institute of Manuscript of the V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine research, scientific catalogue, paleographic album» dedicated on a Cyrillic handwritten book of the 17th century from the collection of the library of the Historical and Philological Institute of Prince Bezborodko from Nizhyn, from the fonds of the Institute of Manuscript of the V.I. Vernadsky National Library of Ukraine (fond number 310). As an important and current scientific descriptions of codes, excerpts of the 17th century from the Nizhin collection, which is an important base for the research of handwritten books.

Keywords: handwritten book of the 17th century, Institute of Manuscripts, research, scientific catalogue.

УДК 016:091(477)

Калініч Ганна Юріївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4525-8908>

кандидатка історичних наук,

наукова співробітниця,

відділ фонду юдаїки,

Інститут рукопису,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: a.kli@ukr.net

**НЕОПИСАНІ ПАПЕРИ ПРОТОІЄРЕЯ ПЕТРА
ЛЕБЕДИНЦЕВА У ФОНДІ ЦЕРКОВНО-
АРХЕОЛОГІЧНОГО МУЗЕЮ ПРИ КИЇВСЬКІЙ
ДУХОВНІЙ АКАДЕМІЇ ІНСТИТУТУ РУКОПISУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ
В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Представлено не описані раніше папери історика, кафедрального протоієрея Києво-Софійського собору Петра Гавриловича Лебединцева у складі фонду Церковно-археологічного музею, що зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Ключові слова: Петро Гаврилович Лебединцев, Київська єпархія XVIII–XIX ст., Софія Київська, Інститут рукопису НБУВ, архівна справа.

У фонді 301 (Церковно-археологічний музей при Київській духовній академії) Інституту рукопису НБУВ зберігається справа 690Л – папери протоієрея Петра Гавриловича Лебединцева, у 1904 р. передані до Музею його зятем по племінниці, Миколою Стасіневичем. Це справа із трьох папок, дві з яких описані Олександром Лебедевим, а ще одна – впорядкована, наскрізно пагінована, але до опису О. Лебедева не ввійшла. Представляємо неописані папери протоієрея Петра Лебединцева зі справи № 690Л фонду 301 ІР НБУВ.

Петро Гаврилович Лебединцев – кафедральний протоієрей Києво-Софійського собору (1868–1896) і дослідник його історії й архітектури, розписів, дослідник історії Православної церкви в Україні та зокрема Київської єпархії, археолог, публіцист, педагог, громадський, єпархіальний і церковний діяч.

Значна частина неописаних паперів, а це 49 документів, стосується церковно-практичних питань та службових або особистих службових справ Петра Лебединцева, однак більша частина паперів стосується його дослідницького інтересу, історії. Документи не впорядковані ані тематично, ані хронологічно, і розбиті абсолютно штучно, наприклад, всередину зігнутого навіпіл аркуша вкладено інші документи і в такому вигляді пагіновано. Більшість паперів рукописні, однак є і друківані – відтиски статей і номери газет із рукописними примітками на полях матеріалів, цікавих П. Лебединцеву.

Документи службового характеру стосуються діяльності Петра Лебединцева у церковному управлінні та його особистої кар'єри, а також це матеріали аналітичного чи публіцистичного характеру.

До останніх належать три тематично споріднених документи (кожен без початку і два – без кінця) про матеріальне забезпечення сільського духовенства, про будівництво причтових будинків і про співпрацю із Губернським будівельним комітетом. Вони стосуються діяльності П. Лебединцева як члена губернського присутствія із забезпечення сільського духовенства (з 1864 р.) та губернського церковно-будівельного присутствія (з 1868 р.), проте відносяться, більш ймовірно, приблизно до 1863–1864 рр., тобто Петро Лебединцев приступив до служби у присутствіях вже з власною візією проблеми.

Ще один матеріал – про церковноприходські школи. Це полемічна стаття проти діяльності інспектора народних училищ М. А. Тулова. Як засновник масової церковноприходської школи Петро Гаврилович відстоював її актуальність і практичну доцільність, здатність конкурувати зі школами від Міністерства народної освіти.

Два документи зі згаданих – питома аналітичного характеру, ще два, зокрема й про школи, ближчі до публіцистичного, проте ототожнити їх з матеріалом у Київських єпархіальних відомостях (далі – КЄВ) чи із «програмними» статтями Петра Лебединцева в інших виданнях нам не вдалося.

Найбільша частина документів – укази консисторії згідно розпоряджень синоду: про нагородження П. Лебединцева та призначення його на посади, різноманітні приписи і роз'яснення. Рішення, зафіксовані в цих документах, або поставлені до відома прот. П. Г. Лебединцева, або стосуються його діяльності.

Ще одна група документів – це листи до Петра Гавриловича як благочинного або члена консисторії щодо грошових чи підслідних справ. Привертає увагу і неофіційний службовий матеріал – відомості про окремих священників Київської єпархії почерком П. Г. Лебединцевим.

Наукові історичні матеріали становлять лівову частину неописаних паперів справи. Здебільшого вони стосуються Києво-Софійського собору, а окрім них – давньоруської історії, історії Київської єпархії, зокрема й у відносинах з греко-католиками, та окремі довідкові записи з інших найрізноманітніших тем.

Тут є три оригінальних документи XVIII ст.: план Білоцерківської місцевості, підписаний дияконом білоцерківської Петропавлівської церкви Василієм Філософичем (1729 р.); документ військового змісту (1766 р.) та вкладення до книги із півуставним написом від митрополита Київського Гавриїла (1773 р.; атрибуція почерком Петра Лебединцева).

Решта документів – витяги з книжок і архівних справ, бібліографічні конспекти та довідкові записки.

Матеріали про Києво-Софійський собор стосуються його історії, архітектури та богословської ідеї Софії як Премудрості Божої. Один з них – написаний французькою мовою чужим почерком; найімовірніше, це текст французького візантиніста Шарля Кайє (Charles Cahier); його праці були відомі Петру Лебединцеву, проте не

доступні. Споріднений із цим документ – витяг зі статті О. Уварова «О резной иконе “Премудрость созда себе дом”».

Привертають увагу два варіанти перекладу опису Софії Київської Павлом Алепським, обидва із посиланням на одну сторінку (тобто й на одну книжку), один із яких переписаний почерком Петра Лебединцева, а інший – із цікавим заголовком невідомим почерком: «Бестолковый перевод с бестолкового арабского текста»; «Рады стараться для Вашего Высокопреподобия. Только поглядьте нас по головке», – атрибутований як почерк А. М. Муравйова. Опис Києва, Софійського собору та Київщини Павлом Алепським був опублікований у КЄВ у 1872–1874 рр. у перекладі з англійського перекладу.

Ті відомості, які нині здаються хрестоматійними, у 1860–1870-х роках іще потребували прояснення й систематизації, і Петро Лебединцев робив їх для власного використання: паралельні хронології перебування на Київській кафедрі митрополитів та правління світських володарів; бібліографічні нотатки про митрополита Кишинівського Гавриїла (Бенулеску-Бодоні); перелік давньоруських святих, які були історичними діячами, відомості про церкву Спаса на Берестові, про Московський університет, про зміни у католицькому богослужінні й церковному укладі тощо.

Окремий блок матеріалів стосується православної Київської єпархії XVIII ст., зокрема у взаєминах з греко-католицькою ієрархією. Деякі з цих документів – очевидно, витяги із архівів духовних правлінь, які Петро Гаврилович вивчав у 1850-ті роки, деякі – очевидно, результати роботи у Петербурзі, в архівах і Публічній бібліотеці у 1870–1871 рр.

Є кілька виписок із книг, що стосуються більш давньої історії.

Загалом неописані матеріали зі справи 690Л здаються, з одного боку, робочими замітками, що не мають історичної цінності для зберігання при Церковно-археологічному музеї; а з іншого боку, дуже подібними до внесених О. Лебедевим до опису, тож постає питання, чому, залишивши ці документи фізично, укладач все ж не описав їх.

Деякі матеріали вже наприкінці життя П. Лебединцева були опубліковані повністю (переклад Подорожі патріарха Макарія, перевидання *Supplementum synopsis*); деякі матеріали опублікував сам Петро Гаврилович у КЄВ у 1870-х роках, тож ці документи втратили свою наукову новизну і цінність для сучасників. Та водночас комплекс цих документів є свідченням про діяльність

й інтереси Петра Гавриловича Лебединцева, якого на початку ХХ ст. у церковному середовищі Києва згадували як напівміфічного діяча, тож, напевне, О. Лебедев залишив їх вже як пам'ятку про видатну людину.

Ці документи, разом з усією справою 690Л та іншими паперами прот. П. Г. Лебединцева у фонді 301, є важливим джерелом для дослідження наукової, педагогічної, видавничої, адміністративної діяльності Петра Лебединцева. Докладніше зі змістом паперів, не описаних О. Лебедевим, можна ознайомитися у довідці, доданий до справи.

UDC 016:091(477)

Hanna Kalinich,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4525-8908>,

Candidate of Historical Sciences,

Research Fellow,

Department of the Jewish Founds,

Institute of Manuscript,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: a.kli@ukr.net

**UNDESCRIBED PAPERS BY THE ARCHPRIEST PETRO
LEBEDYNTSEV AT THE FOUND OF THE CHURCH-
ARCHAEOLOGICAL MUSEUM AT THE KYIV THEOLOGICAL
ACADEMY IN THE INSTITUTE OF MANUSCRIPT OF THE
V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE**

It is presented the undescribed papers of the Cathedral Archpriest of the Kyiv-Sophia Cathedral Petro Havrylovych Lebedyntsev as part of the fund of the Church-Archaeological Museum, kept in the Institute of Manuscripts of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

Keywords: Petro Gavrylovych Lebedyntsev, Kyiv Diocese of the XVIII–XIX centuries, Sofia of Kyiv, Institute of Manuscripts of the NBUV, archive activity.

УДК 930.235 (477) (Кулинич І. М.)

Коваленко Сергій Миколайович,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4666-7073>,

молодший науковий співробітник,

відділ джерелознавства,

Інститут рукопису,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: kovalensersey@ukr.net

АРХІВНА СПАДЩИНА ГЕРМАНІСТА ІВАНА КУЛИНИЧА (ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ВИДАТНОГО ВЧЕНОГО)

Проаналізовано типологічний склад джерел і ступінь інформативності документів особового фонду доктора історичних наук, професора Івана Кулинича, що зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. На основі документів архівного фонду розкрито науково-організаційну діяльність вченого та його внесок у розвиток української германістики.

Ключові слова: Іван Маркович Кулинич, германістика, українсько-німецькі зв'язки, німецька спільнота України.

Цьогоріч 15 серпня наукова спільнота України відзначає 100-ліття від дня народження визначного вченого, проф. Івана Марковича Кулинича (1924–2002) – відомого германіста, дослідника німецької громади України.

В Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського зберігається особовий архівний фонд історика І. М. Кулинича (1924–2002) (ф. 412), у якому представлено біографічні документи, наукові праці, матеріали про педагогічну, службову, професійну та громадську діяльність, а також епістолярну спадщину дослідника.

З документів біографічного характеру до особового фонду увійшли: диплом про закінчення з відзнакою Львівського державного університету імені Івана Франка, дипломи й атестати про присудження наукових ступенів та вчених звань, характеристики, замітки в німецьких газетах про І. Кулинича. Аналіз наявних біографічних документів дає змогу реконструювати життєвий і творчий шлях ученого. У 1939 р. І. Кулинич закінчив Грушківську

семирічну школу, після чого вступив на механічний факультет Смілянського механіко-технологічного технікуму цукрової промисловості. У 1941 р. через початок Другої світової війни перервав навчання. Під час окупації України жив у рідному селі, аж до його визволення. В січні 1944 р. мобілізований. У складі гвардійської Черкаської повітряно-десантної дивізії II Українського фронту брав участь у Корсунь-Шевченківській битві, Ясько-Кишинівській операції, де зазнав важкого поранення. Після тривалого лікування вступив до Ніжинської школи з підготовки сліпих інвалідів війни з метою вступу до ВНЗ. У 1948 р. вступив на історичний факультет Львівського державного університету імені Івана Франка, який з відзнакою закінчив у 1953 р. Упродовж 1953–1957 рр. — аспірант Інституту історії АН УРСР. У 1958 р. під керівництвом доктора історичних наук В. Жебокрицького захистив кандидатську дисертацію на тему: «Становище і боротьба робітничого класу Болгарії на початку ХХ ст. (1907–1912 рр.)». У 1970 р. захистив докторську дисертацію на тему: «Загарбницька політика німецького імперіалізму щодо України наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.».

У 1976 р. за участь у створенні колективної праці «На магістралях дружби й братерства» був відзначений премією імені Д. З. Мануїльського АН УРСР. За вклад у розвиток історичної науки і підготовку наукових кадрів 15 серпня 1984 р. І. Кулиничу присвоєно почесне звання Заслуженого діяча науки УРСР. В 1992 р. йому присвоєно вчене звання професора зі спеціальності «Загальна історія».

Нагороджений І. Кулинич почесним знаком Спілки радянських товариств дружби «За вклад у зміцнення дружби», а також почесними золотим і срібним знаками Товариства німецько-радянської дружби, Почесною грамотою Президії Верховної ради УРСР, орденами та медалями.

Репрезентовано документи з науково-організаційної діяльності ученого: відгуки на дисертації інших вчених, рецензії на наукові праці інших дослідників, доповіді, виголошені на вітчизняних та закордонних наукових конференціях тощо.

У фонді відклалися документи, які висвітлюють діяльність І. Кулинич як ученого секретаря наукової ради з проблеми «Історія зарубіжних соціалістичних країн», члена Комісії істориків СРСР і НДР, заступника голови Українського відділення Товариства дружби з НДР, члена Українського товариства культурних зв'язків

«Київ–Ляйпціг», члена Ради центру німецьких історичних досліджень при Інституті загальної історії РАН, Міжнародної асоціації дослідників історії і культури російських німців (Москва, Росія), редколегій низки вітчизняних періодичних видань з історії.

У фонді зберігається значний масив епістолярних джерел вченого. Серед адресатів та кореспондентів І. Кулинич – голова німецької секції Комісії істориків НДР і СРСР академік Л. Штерн; професор Галле-Віттенберзького університету ім. Мартіна Лютера А. Андерле; викладач Єнського університету К. Ремер; головний редактор «Історичного журналу» в Берліні (НДР) Г. Беккер; заступник голови Комісії істориків СРСР і НДР, доктор історичних наук, професор Д. Давидович; завідувач редакції «Радянської енциклопедії історії України» В. Зуц.

В українській науці постать професора І. Кулинич займає належне місце серед тих науковців, які забезпечили існування й подальший розвиток української германістики.

UDC 930.235 (477) (Кулинич І. М.)

Serhii Kovalenko,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4666-7073>,

Junior Researcher Associate,

Department of Source Study,

Institute of Manuscript,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: kovalenserger@ukr.net

ARCHIVE HERITAGE OF GERMANIST I. KULYNICH (TO THE 100TH ANNIVERSARY OF THE BIRTHDAY OF THE PROMINENT SCIENTIST)

Typological composition of the sources and the degree of informativeness of the documents of the personal fund of the Doctor of Historical Sciences, Professor I. Kulynych, stored in the Institute of Manuscript of Vernadsky National Library of Ukraine. Based on the documents of the fund, the scientific and organizational activities of the scientist and his contribution to the development of Ukrainian German studies are presents.

Keywords: Ivan Markovych Kulynych, German studies, Ukrainian-German relations, German community of Ukraine.

УДК 004.738

Коваль Тетяна Володимирівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-9207-7512>,

кандидатка історичних наук,

завідувачка відділу,

відділ джерелознавства,

Інститут рукопису,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: ktvbon@ukr.net

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ОЦИФРУВАННЯ ФОНДІВ ІНСТИТУТУ РУКОПISУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Розглянуто основні напрями створення цифрових копій рукописних документів з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, визначено критерії відбору матеріалів на оцифрування.

Ключові слова: оцифрування, рукописи, цифрові копії, Інститут рукопису, документи.

Фонд Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського є важливою частиною історико-культурної спадщини України. В умовах сьогодення пріоритетним напрямом діяльності ІР стає збереження унікальних рукописів шляхом створення цифрового фонду рукописних документів. Технологія оцифрування дає змогу створити не тільки високоякісну копію рукописів, але й забезпечити можливість багаторазового копіювання документа без втрати якості та гарантувати доступність навіть у випадку втрати оригіналу. Важливим моментом є також забезпечення віддаленого користувацького доступу до цифрових копій.

Протягом останніх років ІР розробляв стратегічні напрями оцифрування фондів та критерії відбору документів на оцифрування. Передусім, це рукописи, що входять до переліку рукописних пам'яток України, документи з високим ступенем руйнування основи чи згасання тексту, рукописи підвищеного попиту. Оцифрування здійснюється відповідно до затвердженого плану роботи Інституту з урахуванням національних інтересів та потреб користувачів

Бібліотеки. В першу чергу були створені цифрові копії слов'янських рукописів, які займають, безперечно, центральне місце у фондах ІР. Серед них загальновідомі Київські глаголичні листки ІХ–Х ст., Оршанське Євангеліє ХІІІ ст. – одна з найдавніших пам'яток кириличної писемності з чудовими мініатюрами, Пересопницьке Євангеліє 1556–1561 рр., на якому присягають на вірність українському народу президенти України, рукописні кириличні книги ХVІ ст. староукраїнською та церковнослов'янською мовами різних мовних редакцій тощо. На сьогоднішній день триває активна робота з оцифрування рукописів ХVІІ ст., зокрема оцифровуються Решетилівське учительне Євангеліє 1670 р., Євангеліє учительне (1611–1625), Октоїх та піснеспіви Обиходу, Мінея святкова. Стихири святкові нотовані, Мінея службова на червень, Ірмологіони та ін.

При відборі документів на оцифрування відстежуються найбільш використовувані документи та враховуються читацькі запити. Останніми роками, після збільшення обсягу дистанційних послуг, значно зросла і кількість оцифрованих документів за користувацькими вимогами. Зокрема, за віддаленими запитами користувачів ІР, як вітчизняних, так і зарубіжних, було створено низку цифрових копій рукописів, які включали повне чи часткове оцифрування документів: «Повість о великомъ и преславномъ милосердіи о святомъ Григоріи Папе римскомъ» кінця ХVІІІ ст., «Сборникъ ХVІІІ ст.», «Філь Ю. П. Звіт про діяльність Кам'янець-Подільського при ВУАН товариства» та ін. Окрім затвердженого плану оцифрування рукописних фондів, існують й інші чинники, які суттєво скорегували роботу зі створення цифрових копій. Реалізація спільних наукових та історико-культурних проєктів з провідними українськими та зарубіжними установами спонукала до створення нових цифрових колекцій. Так, співпраця з Кіпрським інститутом сприяла формуванню цифрового ресурсу подорожніх записів українського ченця і паломника Василя Григоровича-Барського, які зберігаються в ІР. Підсумком спільного проєкту з Інститутом історії імені Тадеуша Мантейфеля Польської академії наук стало наукове дослідження та цифрова публікація дванадцятитомного Географічно-статистичного опису парафій Королівства Польського, видатного польського військового картографа ХVІІІ ст. Кароля де Пертеса (1740–1815), який служив при дворі короля Станіслава Августа Понятовського. Проєкт «Електронний архів і корпус текстів Бориса Грінченка “Грінченкознавство”» присвячено дослідженню наукової

спадщини письменника та оцифруванню його архівних документів. Метою співпраці ІР та Інституту філософії імені Григорія Сковороди НАН України є створення цифрової колекції «Рукописна спадщина Києво-Могилянської академії: пам'ятки освітнього процесу XVII–XVIII ст.». Результатом співробітництва з Національним архівом Швеції, Центром дослідження і відродження Волині, Видавництвом «Горобець» та іншими організаціями стало створення повнотекстових цифрових копій багатьох інших рукописних пам'яток.

Значне місце в процесі створення цифрових копій займають електронні виставки та виставкові проєкти. Для наповнення цифрових експозицій проводиться оцифрування документів окремих фондів.

Спільні виставкові проєкти з музейними закладами України, а особливо з зарубіжними установами, вимагають ґрунтовної, копіткої підготовки. Серед заходів, які включені до переліку обов'язкових при підготовці рукописів для тимчасової передачі на відповідальне зберігання до інших установ, є створення страхової цифрової копії. Плідна співпраця з Національним музеєм історії України, Національним заповідником «Софія Київська», Національним художнім музеєм України, Національним культурно-мистецьким та музейним комплексом «Мистецький Арсенал», Українським Музеєм у Нью-Йорку, Національним шведським музеєм військової історії та іншими установами сприяла створенню цілої низки страхових та читацьких цифрових копій рукописних документів. Зокрема, було оцифровано Чернігівського намісництва топографічний опис з коротким географічним й історичним описом А. Шафонського; Медико-топографічний опис державних маєтностей Київської округи із зображенням деяких природних витворів рослинного і тваринного світу разом зі статистикою кожного села, їх виглядом, зробленим з натури, зображенням селянських костюмів та географічною картою Київської округи де ля Фліза; Літопис Самійла Величка 1760–1770 рр.; Літопис Григорія Грабянки та ін.

Створені цифрові копії з фондів ІР розміщені на сайті НБУВ, що сприяє популяризації унікальних документів та спрощує доступ до рукописів для дослідницької роботи.

UDC 004.738

Tetiana Koval,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-9207-7512>,

Candidate of Historical Sciences,

Head of Department of Source Study,

Institute of Manuscript,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: ktvbon@ukr.net

**PRIORITY DIRECTIONS OF DIGITIZATION OF MANUSCRIPT
FOUNDATIONS OF THE MANUSCRIPT INSTITUTE
OF THE V.I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE**

The main directions of creating digital copies of handwritten documents from the funds of the Institute of Manuscripts of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine were considered, and the criteria for selecting materials for digitization were determined.

Keywords: digitization, manuscripts, digital copies, Manuscript Institute, documents.

УДК 821.161

Міцан Тетяна Володимирівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2757-6654>,

кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця,

відділ джерелознавства,

Інститут рукопису,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: t.mitsan@gmail.com

**АРХІВНА СПАДЩИНА І. МИКИТЕНКА ЯК ДЖЕРЕЛО З
ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ПОЧАТКУ ХХ
СТОЛІТТЯ (З ФОНДІВ ІНСТИТУТУ РУКОПISУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО)**

Подано інформацію про архівну спадщину українського письменника, прозаїка та драматурга Івана Кіндратовича Микитенка, представника Розстріляного Відродження («Червоного ренесансу») – українського духовно-культурного та літературно-мистецького покоління 20–30-х років

XX століття.

Ключові слова: родинний фонд, творчість Микитенка Івана Кіндратовича, українська література, Спілка письменників України, Розстріляне Відродження.

Творчість Івана Кіндратовича Микитенка, драматурга, прозаїка, публіциста і активного громадського діяча, припадає на початок XX століття – часу становлення радянської влади та складних процесів втрати Україною власної державності. Іван Микитенко – представник Розстріляного Відродження («Червоного ренесансу») – українського духовно-культурного та літературно-мистецького покоління 20–30-х років XX століття, яке дало високохудожні твори у галузі культури та літератури та здебільшого було знищене під час сталінського терору.

І. К. Микитенко відомий як громадський діяч, один з керівників Всесоюзного об'єднання асоціацій пролетарських письменників, член Міжнародного об'єднання революційних письменників, Всеукраїнської спілки пролетарських письменників, член правління Спілки письменників колишнього СРСР.

Народився І. К. Микитенко 6 вересня 1897 р. в родині селянина-середняка, яка проживала у містечку Рівному Херсонської губернії (нині – село Рівне Новоукраїнського району Кіровоградської області). Навчався у двокласній міністерській школі, у 1911 р. вступив до Херсонського військово-фельдшерського училища. У грудні 1914 р. І. К. Микитенка відправили на фронт, і тільки через три роки він повернувся тяжко хворим, з обмороженими ногами. Одужавши, став завідувачем лікпункту у с. Нечаївці та почав писати вірші і короткі п'єси на злободенні теми. У 1922 р. Нечаївський комітет незаможників направив І. Микитенка на навчання до Одеського медичного інституту. В Одесі він став членом літературного об'єднання «Потоки Октябрю», і незабаром у місцевих газетах з'являються його перші публікації, зокрема вірші, фейлетони, нариси, оповідання і статті. Не залишаючи навчання, працював на посаді завітчастиною Одеської укрдерждрами, а згодом став керівником письменницької філії Спілки українських пролетарських письменників («ГАРТ»).

Іван Кіндратович брав активну участь у підготовці Всеукраїнського з'їзду пролетарських письменників, а згодом став одним з керівників ВУСППу, у 1932 р. – членом оргкомітету Спілки

письменників СРСР, з 1935-го по 1937-й роки був керівником Національної спілки письменників та членом Міжнародного бюро боротьби проти фашизму.

3 жовтня 1937 р. на партійних зборах Спілки радянських письменників України І. К. Микитенка виключили з партії як людину, яка приховала своє українське походження під час вступу до партії і яка свідомо шкодила українській літературі. Його вивели зі складу секретаріату, президії і правління Спілки радянських письменників України, звільнили з посади редактора журналу «Радянська література». Проти нього розгорнулося газетне цькування.

4 жовтня 1937 р. І. К. Микитенко пішов до Народного Комісаріату внутрішніх справ (НКВС), щоб з'ясувати підстави цих звинувачень, але назад уже не повернувся. 17 жовтня його знайшли на околиці Харкова застреленим у скроню. За офіційною радянською версією – здійснив самогубство, за версією родини та сучасників – письменника було заарештовано і вбито з інсценуванням самогубства.

І. К. Микитенка не судили як ворога народу, не заслали, не розстріляли на Соловках, його просто виключили із партії і вбили. Тільки через 20 років дружина отримала довідку про те, що його знайшли на вулиці мертвим. Місце поховання українського письменника, прозаїка та драматурга Івана Кіндратовича Микитенка, представника Розстріляного Відродження невідоме й досі.

12 квітня 1956 р. Спілка письменників України розглянула питання про посмертну реабілітацію І. Микитенка. Повідомлення з цього питання зробив Ю. Збанацький, його підтримали О. Гончар, І. Цюпа, Л. Первомайський, М. Бажан, І. Ле. Рішення було одностайним – скасувати постанову як безпідставну, письменник був посмертно реабілітований і поновлений у рядах Спілки письменників України.

Творчий та життєвий шлях українського письменника був трагічним, він став жертвою «радянського соціоциду», спричиненого єжовськими «чистками» та переслідуваннями. Однотимчасово по перу звинувачували, що «стараннями» І. Микитенка письменницька організація стала «забур'яненою ворожими елементами», і справедливими є зауваження Г. Глазунова, висловлені в журналі «Вітчизна» вже у 1991 р., що «попри спершу високу оцінку і вдячність як читачів, так і глядачів, творчість І. Микитенка наприкінці 30-х років була віддана повному забуттю. Тільки

із середини 50-х років його твори повернуті читачеві, але особиста доля письменника, як і раніше, залишалася турботою рідних, вузького кола друзів і шанувальників таланту».

Протягом 2012–2018 років документи Микитенків передавались на постійне зберігання до ІР НБУВ (акти про приймання-передавання від 25.01.2012 р; 25.10.2017 р. 7.02.2018 р.); з них сформовано родинний фонд Микитенків (ф. 422).

Масив переданих документів доволі великий за обсягом і складається з особистих документів Микитенка Івана Кіндратовича (1897–1937), його творчого доробку в оригіналах та чернетках, матеріалів службової діяльності, офіційного та приватного листування; біографічних документів його дружини Зінаїди Григорівни (1898–1973), вчительки української мови і літератури; творчих і службових документів сина – Микитенка Олега Івановича (1928–2020), українського літературознавця, перекладача, сценариста, журналіста і видавця, заслуженого працівника культури України, головного редактора часопису «Всесвіт»; біографічних і службових документів онука – Микитенка Євгена Олеговича (1953 р. н.), журналіста і дипломата, Надзвичайного і Повноважного Посла України; та біографічних і службових документів іншого онука – Юрія Олеговича Микитенка (1962 р. н.), заслуженого журналіста України, літературознавця, поета і перекладача, співробітника Інституту літератури НАН України, редактора ряду столичних газет, заступника головного редактора журналу «Всесвіт».

Наукове опрацювання родинного фонду Микитенків розпочалося у 2023 р., але можна впевнено стверджувати, що документи дозволять не лише розкрити невідомі сторінки з життя і творчості І. К. Микитенка але й дослідити певні літературно-історичні процеси початку ХХ ст., які сьогодні мають назву Розстріляне Відродження.

UDC 821.161

Tetiana Mitsan,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2757-6654>,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

Head of Department of Source Study,

Institute of Manuscript,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine

Kyiv, Ukraine

e-mail: t.mitsan@gmail.com

**THE FAMILY ARCHIVE OF THE WRITER, NOVELIST AND
PLAYWRIGHT MYKYTENKO IVAN AS A SOURCE OF THE HISTORY
OF UKRAINIAN LITERATURE OF THE BEGINNING OF THE 20TH
CENTURY (FROM THE FUNDS OF THE MANUSCRIPT INSTITUTE
OF THE NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE NAMED
AFTER V. I. VERNADSKYI)**

This publication provides information about the family archive of the Ukrainian writer, novelist and playwright Mykytenko Ivan Kindratovych, a representative of the "Slain Revival" (Red Renaissance) – the Ukrainian spiritual, cultural, literary and artistic generation of the 20s and 30s of the 20th century.

Keywords: family fund, family archive, Ivan Kindratovych Mykytenko, Ukrainian literature, Union of Writers.

УДК 94(930.25)091Крип'якевич

Мороз Інна Миколаївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6392-3249>,

кандидатка історичних наук, доцентка,

кафедра історії світового українства,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Київ, Україна

e-mail: iness.m@ukr.net

**АКТУАЛІЗАЦІЯ РУКОПИСНОЇ СПАДЩИНИ ІВАНА
КРИП'ЯКЕВИЧА В КИЇВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ
УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

Створенню об'єктивного портрета І. Крип'якевича сприяє публікація його рукописної наукової спадщини та архівних матеріалів про нього, особливо тих, що збереглися в родинному архіві вченого, здійснена в стінах КНУ імені Тараса Шевченка.

Ключові слова: І. Крип'якевич, актуалізація, рукописна спадщина, археографічна публікація, родинний архів.

Створенню об'єктивного портрета Івана Крип'якевича, історика, тривалий час замовчуваного, сприяє публікація архівних матеріалів про нього та його рукописної наукової спадщини. Особливо цінними є археографічні публікації джерел, що збереглися в родинному архіві вченого. Певна робота в цьому напрямку була

проведена на історичному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Загалом у 1990-ті роки спостерігалось повернення історичної пам'яті про Івана Петровича Крип'якевича та його замовчуваного наукового доробку. Введення до наукового обігу творчої спадщини вченого та матеріалів особового походження започаткував його син Роман, який в 90-х роках ХХ ст. організував видання та перевидання основних наукових праць батька та був їх упорядником.

Актуалізацію джерел, пов'язаних з життям і науковою спадщиною львівського історика, в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка було розпочато нами (під дівочим прізвищем – Заболотна). Першою нашою археографічною публікацією стало видання у 2002 р. в «Українському археографічному щорічнику» (УАЩ) стенограми спогадів вченого про період німецької окупації на Західній Україні та свою роботу в Українському видавництві (матеріали зберігаються у Центральному державному архіві громадських об'єднань України). Цей документ був передрукований у 2016 р. у часописі Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича «Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність», 28-й випуск якого присвячено вченому (Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві; ред. М. Литвин, упоряд. Ф. Стеблій).

Надалі завдяки особистому знайомству з невісткою історика, пані Лесею Крип'якевич, з'явилась унікальна можливість користуватись матеріалами їхнього родинного архіву, за що висловлюємо їй величезну подяку.

З цього архіву нами було опубліковано надзвичайно цінні джерела особового походження, зокрема гімназійний щоденник юного І. Крип'якевича за 1903–1904 роки, який містить неоціненну інформацію про формування світоглядних орієнтирів і творчих планів (виданий в УАЩ у 2007 р.), та спогади Івана Крип'якевича про 1904–1911 роки з описом періоду його студентства у Львівському університеті, знайомства і співпраці з Михайлом Грушевським, становлення як науковця, громадського діяча (виданий в УАЩ у 2010 р.). До матеріалів мемуарного характеру можна віднести і «Біографічний словник моїх знайомих» І. Крип'якевича обсягом 142 с., впорядкований нами і виданий у 2017 році.

Дуже важливу частину джерел для дослідження особистості становить епістолярій. Особисті листи І. Крип'якевича, які містяться

в архівах Києва і Львова, допомагають відтворити живий образ вченого, сторінки його життя і діяльності. У родинному архіві Крип'якевичів виявлена поштова картка – відповідь М. Грушевського від 19 травня 1903 р. на лист І. Крип'якевича – гімназиста. Цю листівку було опубліковано нами у 2004 році в УАЩ (Вип. 8/9), а потім передруковано у 2016 р. Інститутом українознавства ім. І. Крип'якевича у названому збірнику.

Інформацію про участь І. Крип'якевича в роботі Постійної комісії ВУАН для складання Біографічного словника діячів України дають його листи до керівника цієї комісії Михайла Могилянського, написані у 1927–1930 рр., що зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та були опубліковані нами в «Історичному журналі» у 2009 і 2010 роках.

Значно поповнили масив епістолярію опубліковані нами підбірки листування Івана Крип'якевича з Михайлом Брайчевським (Київська старовина, 2009) та Володимиром Голобуцьким (Студії з архівної справи та документознавства, 2019).

Близькі особисті і тісні творчі взаємини ілюструє листування І. Крип'якевича та редактора «Українського історичного журналу» Федора Шевченка, опубліковане окремим археографічним збірником (Діалог істориків: листування І. Крип'якевича та Ф. Шевченка (1950–1960), 2019. 352 с.). У листуванні відображається складна і суперечлива громадсько-політична обстановка, в якій доводилось працювати українським вченим.

Дослідницьку увагу привернули і деякі офіційні документи, пов'язані зі службовою діяльністю вченого, зокрема матеріали щодо обрання І. Крип'якевича академіком АН УРСР («Соціальна історія», 2015), а також його діяльності як члена редколегії «Українського історичного журналу». («Український історичний журнал», 2015).

Для сучасних дослідників неоціненною стане упорядкована нами і видана у 2017 р. неопублікована монографія І. Крип'якевича «Київська Русь».

Отже, опубліковані нами матеріали значно розширюють джерельну базу для дослідження наукової та приватної біографії академіка.

UDC 94(930.25)091 Krypyakevich

Inna Moroz,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6392-3249>,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,

Department of World Ukrainian History,

Kyiv National University named after Taras Shevchenko
Kyiv, Ukraine
e-mail: iness.m@ukr.net

UPDATE OF THE MANUSCRIPT HERITAGE OF I. KRYPYAKEVICH AT TARAS SHEVCHENKO KYIV NATIONAL UNIVERSITY

The creation of an objective portrait of I. Krypyakevich is facilitated by the publication of unpublished archival materials about him and his manuscript scientific heritage, especially those preserved in the family archive of the scientist, carried out within the walls of KNU of Taras Shevchenko

Keywords: I. Krypyakevich, actualization, manuscript heritage, archeographic publication, family archive.

УДК 23/28(0.032):025.171

Петрова Юлія Іванівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5130-232X>,

кандидатка філологічних наук,

старша наукова співробітниця,

відділ Близького та Середнього Сходу,

Інститут сходознавства імені А. Ю. Кримського,

Національна академія наук України,

Київ, Україна

e-mail: j.arabic2011@gmail.com

АРАБСЬКИЙ РУКОПИС «ТАЙНА КАЯТТЯ ТА СПОВІДІ» ІЗ ЗІБРАННЯ ІНСТИТУТУ РУКОПISУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО: ДО ПИТАННЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ

Розглянуто структуру і зміст анонімного християнського арабомовного рукописного трактату, датованого 1861 роком (ф. 74, № 26). В процесі дослідження виявлено, що рукопис був переписаний з друкованого видання 1711 р., яке вийшло у м. Алеппо (Сирія). Трактат укладено на базі творів святих отців колишнім патріархом Антіохійським Афанасієм Даббасом.

Ключові слова: арабо-християнські рукописи, друкарство, святі отці, дидактична література, Афанасій Даббас.

Під час дослідження і підготовки кодикологічного опису арабомовних християнських рукописів, які зберігаються у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені

В. І. Вернадського (далі IP НБУВ), привернув увагу рукопис № 26 (ф. 74), який у Каталозі арабських рукописів ЦНБ ім. В. І. Вернадського О. В. Савченка (1988) позначений як «Тайна каяття та сповіді». Згадується, що він був переписаний 1861 р. з рукопису 1711 р. переписувачем Ілйасом Йусуфом Джаббаном. Ця інформація фігурує і в попередній публікації В. С. Рибалкіна (1984). В описі акад. І. Ю. Крачковського (1925) даний рукопис не згадується.

Рукопис потрапив до фондів тодішньої Всенародної бібліотеки України в період 1934–1936 рр. разом з двома десятками арабських рукописів із особистої колекції акад. А. Ю. Кримського, яка зберігалася в Кабінеті арабо-іранської філології, закритому в 1933 р. На першому аркуші проставлено особистий підпис А. Ю. Кримського. Отже, рукопис походить із його приватної колекції і був привезений ним із Лівану.

У рукописі 35 аркушів тексту формату 8о. Як зазначили В. Рибалкін і О. Савченко, початок тексту не зберігся. Втім, назву твору можна вивести із наявного фрагменту передмови: автор зазначає, що він назвав цей твір «Нитка нанизаних перлів істинного Таїнства каяття і сповіді» (Silk al-durg al-naẓīm fī sirr al-tawba wa-l-ī'tirāf al-qawīm), і пояснює, що склав короткий трактат для християн, які охололи до каяття, на основі «квітника учительських книг» (riyaḍ kutub al-mu'allimīn). Джерелами для написання твору послуговували як біблійні тексти, так і витяги зі Святих Отців (Іоанна Златоуста, Іоанна Дамаскіна та ін.) й пізніших православних авторів. Окрім передмови і заключної частини, твір містить три розділи: 1) про каяття взагалі; 2) про Таїнство каяття; 3) керівництво для духівників.

Колофон на останньому аркуші містить дуже важливу деталь: текст було переписано не з рукопису (як зазначено у каталозі О. Савченка), а з друкованого видання (ṭab'a aṣliyya) 1711 р. Слід згадати, що друкарство арабськими літерами на Близькому Сході розпочалося в м. Алеппо (Сирія) 1706 року; його ініціатором і видавцем перших друкованих книг був колишній патріарх Антіохійський Афанасій III Даббас, який заснував першу на Близькому Сході друкарню з арабським шрифтом.

Якщо звернутися до переліку видань алеппської друкарні, ми побачимо серед них книжку під назвою «Короткий трактат про звершення каяття та сповіді і про те, що необхідно тому, хто сповідується, і духівнику», видану 1711 року. Ми мали змогу отримати доступ до цього видання завдяки участі в міжнародному

проекті з дослідження арабо-християнських стародруків (дослідження здійснено в межах проекту, який фінансується Європейською дослідницькою радою за програмою Європейського Союзу з досліджень та інновацій «Horizon 2020», грантова угода № 883219-AdG-2019 – проект TYPARABIC). Порівняння структури і змісту рукопису з друкованим виданням 1711 р. виявило тотожність обох текстів. З'ясувалося, що в київському рукописі втрачено близько половини тексту передмови на початку; у фрагменті, якого бракує, згадується ім'я Афанасія Даббаса як автора передмови, а отже, і укладача трактату в цілому.

Згадана в передмові назва і всі три розділи київського рукопису збігаються з друкованим виданням. Вочевидь, цей твір користувався популярністю серед православних арабів, оскільки він увійшов до переліку друкованих видань першої необхідності поряд із богослужбовими книгами, виданими в Алеппо в період 1706–1711 рр. Окрім того, вже після появи друкованого видання книжку активно продовжували переписувати (окрім київського списку, відомо про існування ще п'яти рукописних списків, які з'явилися в період з 1711 по 1870 рр.).

Отже, наявний у фондах ІР НБУВ арабомовний рукопис про таїнство каяття та сповіді (ф. 74, № 26) є рукописною версією, скопійованою у 1861 р. з книги, надрукованої в Алеппо у 1711 р. Слід скоригувати і прізвище переписувача, яке в попередніх описах помилково визначено як Джаббан: насправді це Ільяс Йусуф Джибара – доволі плідний переписувач арабо-православних текстів.

UDC 23/28(0.032):025.171

Yulia Petrova,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5130-232X>,

Candidate of Philological Sciences, Senior Research Associate,

Department of Near and Middle East,

A. Krymskyi Institute of Oriental Studies,

National Academy of Sciences of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: j.arabic2011@gmail.com

**THE ARABIC MANUSCRIPT “MYSTERY OF REPENTANCE AND
CONFESSION” FROM THE COLLECTION OF THE INSTITUTE
OF MANUSCRIPT OF THE V. I. VERNADSKY NATIONAL LIBRARY
OF UKRAINE: TOWARDS IDENTIFICATION**

The structure and contents of the anonymous Christian manuscript treatise in Arabic, dated 1861 (fund 74, No. 26) have been considered. The study revealed that the manuscript had been copied from the 1711 printed edition, published in Aleppo (Syria). The treatise was compiled on the basis of the works of the holy fathers by the former patriarch of Antioch Athanasios Dabbas.

Keywords: Arabic Christian manuscripts, printing, holy fathers, didactic literature, Athanasios Dabbas.

УДК 94(477) : 2-29

Петрушко Людмила Анатоліївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7175-9143>,

кандидатка історичних наук,

наукова співробітниця,

відділ кодикології та кодикографії,

Інститут рукопису,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: liudmyla1991@ukr.net

ЕМОЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ: ПРЕЗЕНТАЦІЯ МОНОГРАФІЇ «“БЛАЖЕНИ ПЛАЧУЩЕИ...”»: СЛЬОЗИ І ПЕЧАЛЬ У КИЄВО- ПЕЧЕРСЬКОМУ ПАТЕРИКУ»

Презентовано першу в українській історіографії монографію з історії емоцій.

Ключові слова: історія емоцій, Києво-Печерський патерик, Києво-Печерський монастир, українське Середньовіччя.

В українській історіографії тема емоційного світу людини минулих епох, а особливо такої унікальної та відмінної від нашої, як Середньовіччя, є надзвичайно важливою і одночасно мало вивченою. Тож книга стала однією з перших спроб долучення української історіографії до перспективного напрямку світової гуманітаристики – історії емоцій. У ній представлено реконструкцію емоційного світу людини східноєвропейського Середньовіччя, представленого у джерелах тієї доби: його ідеальну складову, його уявлення, пов’язані з емоційним світом, ті його культурні механізми, ті етичні основи людських переживань, які становили важливу частину ментальності тогочасної людини і могли впливали на реальні прояви емоційної сфери.

Для дослідження було обрано один аспект емоційного світу – сльози і печаль, які, за словами французького історика Ж. Мішле, можна вважати характеристикою тієї доби.

Розвідка стосується монашої общини найзначнішої православної обителі, що відіграла виняткову роль у християнізації Русі, у становленні монашества, в розвитку духовності, у виборі святості як ідеалу середньовічного соціуму, була духовним центром українських земель, а також мала надзвичайно високий статус у суспільстві. Вивчення світогляду Преподобних отців Києво-Печерських, «дає змогу глибше усвідомити та об'ємніше сприймати історію не лише раннього Києво-Печерського монастиря, а й загалом усієї багатомістової історії Русі-України».

Маючи власну самодостатню цінність, дослідження візії емоційного світу названої спільноти значиме ще й з наступних міркувань. Через вивчення її погляду на сльози і печаль ми наближаємося до розуміння того, яким було бачення смутку і плачу іншими представниками середньовічного соціуму. З одного боку, це пов'язано з тим, що через печерських пострижеників, які запрошувалися на ігуменство в інші обителі і ставали єпископами (Печерський монастир давав домонгольській Русі по одному єпископу в середньому кожні три роки: близько 50 єпископів того часу були вихідцями з Печерської обителі), а також через текст Патерика (який можна вважати джерелом регулятивних механізмів емоцій), надзвичайно популярного в середньовічну добу, ментальні установки печерської спільноти могли ставати ментальними установками інших спільнот східноєвропейського Середньовіччя. З іншого боку, факт популярності Києво-Печерського патерика свідчить, що його моральний ідеал, невід'ємною складовою якого було правильне ставлення до смутку та плачу, був близьким читачам.

Згадані представники східноєвропейського середньовічного соціуму, імовірно, так само, як і представники інших східнохристиянських суспільств, входили разом із печерською спільнотою до однієї текстуальної спільноти: читали/слухали одні і ті ж тексти християнської традиції, насамперед біблійні, богослужбові, агіографічні, повчальні. У цьому контексті важливим є залучення до дослідження джерел, що представляють візію сліз і печалі у східноєвропейській та східнохристиянській традиціях.

Хронологічно дослідження причетне до XI–XVI ст. Це зумовлене часом життя героїв та авторів аналізованих джерел, тобто

тих осіб, з якими пов'язані згадки емоцій; а також часом створення текстів, що увійшли до складу Києво-Печерського патерика, і побутування останнього, включно з появою аналізованого списку Касіянівської другої редакції (1553–1554 рр.).

Географічний ареал студій охоплює територію проживання героїв основного джерела, а також побутування Києво-Печерського патерика у вказаний період, тобто йдеться про Київ та його околиці, зокрема й про Києво-Печерський монастир, а також терени Київської митрополії означеної доби і середньовічну Східну Європу загалом.

Монографія складається з п'яти розділів. Перший з них присвячений огляду основних напрямів дотичних досліджень і знакових праць, характеристиці джерельної та теоретико-методологічної бази. У другому розділі на основі перекладних текстів – Святого Письма й літератури єгипетсько-палестинського монашества (Скитського і Синайського патериків, Лествиці прп. Іоанна Синайського, Життя прп. Сави) – охарактеризовано візію сліз і печалі у східнохристиянській традиції. Третій розділ стосується актуальних для печерської спільноти обставин смутку і плачу, згідно з Києво-Печерським патериком. Наведений у ньому матеріал верифікується і порівнюється з інформацією інших текстів, пов'язаних з общиною Києво-Печерського монастиря (Повчання і молитва прп. Феодосія, Повчання свт. Серапіона, Послання свт. Симона до духовної доньки Анастасії-Верхуслави). Погляд печерських отців на актуальні обставини сліз і печалі розглядається в загальному контексті східнохристиянської та східноєвропейської (через джерела писемні – Слово про закон і благодать, Слова і повчання свт. Кирила Турівського, Повчання Володимира Мономаха, Сказання про свв. Бориса і Гліба, Ходіння ігумена Даниїла, Повість времінних літ, Київський літопис XII ст., Галицько-Волинський літопис, – та джерела зображальні – мініатюри Радзивіллівського літопису) традицій. Здійснено спробу віднайти в Печерському Отечнику потенційні згадки сліз і печалі (такі, які могли б бути, але їх немає) та латентні повідомлення про нерадісні емоції (звістки, що вказують або можуть вказувати на скорботу). З огляду на актуальні обставини смутку і плачу реконструйовано ціннісні орієнтири монашої спільноти та мирян (як їх розуміли чорноризці).

У четвертому розділі на основі аналізу тексту Києво-Печерського патерика розкриваються оціночне ставлення до тих чи інших проявів

(не)радісно-емоційного світу, а також ментальні моделі, пов'язані з печаллю та сльозами – в порівнянні зі східнохристиянською та східноєвропейською традиціями, а також іншими текстами печерського походження. Приділено увагу цитатам та алюзіям у патерикових повідомленнях про емоційний світ. П'ятий розділ представляє печерську візію (за текстом Отечника) трьох інших важливих і значних за чисельністю аспектів емоційного світу – радості, страху та гніву, що включає обставини, оцінки та ментальні моделі. Для полегшення сприйняття матеріалу основні моменти візуалізовано в таблицях, наведених у додатках до роботи.

У монографії на широкій джерельній базі вперше комплексно досліджено один з найважливіших аспектів візії емоційного світу печерської емоційної спільноти в контексті східнохристиянської та східноєвропейської традицій; на вітчизняних матеріалах застосовано і апробовано метод Барбари Розенвайн, пов'язаний з концептом емоційних спільнот; вироблено ефективну методичку вивчення конкретного аспекту візії емоційного світу та верифіковано її релевантність; на оригінальних руських джерелах здійснено спробу виявити релігійно-етичні основи людських переживань емоційного світу середньовічного соціуму; детально розкрито сприйняття сліз і печалі християнським соціумом українського Середньовіччя; виявлено та комплексно проаналізовано мініатюри Радзивілівського літопису, що зображають печаль та плач. У монографії уточнено історіографічні оцінки інформаційного потенціалу Києво-Печерського патерика та інших оригінальних текстів для вивчення внутрішнього світу людини східноєвропейського Середньовіччя. У дослідженні набули подальшого розвитку наукові знання про Києво-Печерський патерик як цінне джерело до реконструкції ідеальної сфери емоцій руської доби; параметри зв'язку першої пам'ятки руської патерикографії з перекладними текстами; уявлення про значимість сліз для середньовічного соціуму.

UDC 94 (477) : 2-29

Liudmyla Petrushko,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7175-9143>,

Candidate of Historical Sciences,

Research Fellow,

Department of Codicology and Codicography,

Institute of Manuscript,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine
e-mail: liudmyla1991@ukr.net

**EMOTIONS OF THE UKRAINIAN MIDDLE AGES: PRESENTATION
OF THE MONOGRAPH «“BLESSSED ARE THOSE WHO MOURN...”:
TEARS AND SADNESS IN THE KYIV-PECHERSK PATERIK»**

The first monograph on the history of emotions in Ukrainian historiography is presented.

Keywords: history of emotions, Kyiv-Pechersk paterik, Kyiv-Pechersk monastery, Ukrainian Middle Ages.

УДК 069(1-4) (477)+930.253+82-6+929 Дроздов С.+Болсуновський К.

Попельницька Олена Олексіївна,
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2719-2503>,
кандидатка історичних наук,
провідна наукова співробітниця,
Національний музей історії України,
Київ, Україна
e-mail: elenac503@gmail.com

**АРХЕОЛОГІЧНІ ПИТАННЯ У ЛИСТАХ
К. В. БОЛСУНОВСЬКОГО ДО С. Л. ДРОЗДОВА
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ НАУКОВОГО АРХІВУ
НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УРАЇНИ)**

Розглянуто тематику вивчення української археології у листуванні відомого київського експерта старожитностей К. В. Болсуновського до білоцерківського колекціонера предметів археології С. Л. Дроздова за 1909–1921 роки.

Ключові слова: К. В. Болсуновський, С. Л. Дроздов, Національний музей історії України, архіви, археологія, епістолярна спадщина.

У Науковому архіві Національного музею історії України зберігається листування відомого київського експерта старожитностей Карла Васильовича Болсуновського та Степана Леонтійовича Дроздова – колекціонера та майбутнього директора Білоцерківського краєзнавчого музею. Означене листування містить інформацію про стан вивчення археології в Україні у перших десятиліттях ХХ століття.

Серед різних питань, які на початку ХХ ст. цікавили антикварів Києва та Київщини, було колекціонування предметів археології. У листі від 18.09.1909 р. К. Болсуновський згадує про придбання Київським художньо-промисловим і науковим музеєм археологічних знахідок кам'яної доби: «Учора за моєї участі дуже дешево купили у пана Добровольського, аптекаря з Овруча, 2000 об'єктів кам'яної доби» (тут і далі переклад з російської мій. – О. П.).

У листі, написаному у червні 1910 р., К. Болсуновський доручає С. Дроздову провести попередню експертизу археологічних знахідок: «Отець Петро Дзбановський пише мені, що за його участі можна придбати кам'яні клинці у Симеона Колесниченка – селянина с. Степко Таращанського пов., які він знайшов у лісі. Не відмовте, прошу Вас, повідомити Колесниченку, що я охоче куплю ці камені для музею, але лише після огляду їх Вами. <...> Якщо молоти діоритові чи особливої форми – це добре, бо простий креміль не коштує дорого. Якщо предмети у вигляді куль, вони більш цікаві для мене. Я планую їх придбати для Військово-історичного музею, членом якого являюсь». У листі від 24.08.1911 р. К. Болсуновський пише: «З предметів, що є у Вас в наявності, я би охоче придбав фрагмент чорного молота та кам'яний незавершений предмет у вигляді яйця. Вкажіть ціну».

Крім археології кам'яної доби, К. Болсуновського цікавили знахідки античного та скіфського часу, а також перших століть нашої ери. У листі від 09.01.1911 р. він радить С. Дроздову: «Збирайте колекцію старожитностей, особливо бронзові предмети античного побуту, вони з кожним роком стають усе дорожче. Навіть закордонні агенти скуповують їх у нас та вивозять».

У листі від 11.08.1911 р. К. Болсуновський пише «У мене є <...> для Вас дарунок – бронзова сокирка. На днях приходив з Ваших країв старенький Мазур и приніс дуже гарні речі, знайдені та придбані ним у м. Кошувате. У полі селянин знайшов: дві бляхи бронзові у вигляді левиних голів, дзеркало, уламки ольвійських асів з орлом, монети Пантікапею тощо! Ціна скажена! Але я придбав готську фібулу й уламок сережки». У листі від 21.02.1913 р. К. Болсуновський просить С. Дроздова придбати для нього археологічну знахідку: «Прошу знову: придбайте мені звірятко – амулетик. Мене він цікавить».

У наступному листі від 24.02.1913 р. він дякує за надісланий артефакт: «Мав задоволення одержати Ваш лист від 22 лютого,

а у ньому амулет з барсом. Дуже дякую – це не перший дарунок від Вас, який прикрашає мою маленьку колекцію. У мене вже є один барсик, виданий у журналі “Стара Монета”».

У листах К. Болсуновський радить С. Дроздову вивчати археологію Південної Київщини і Черкащини: «Раджу трохи позайматися археологією, оскільки Княжа Гора, Канів і Мошни у Вас під рукою» (24.02.1913 р.); «Що стосується старожитностей, то, маючи на увазі знахідки у Канівському й Таращанському повітах, там мають бути закопані у землі ще чимало скарбів, упряжі, військових доспівів та зброї» (25.01.1916 р.); «Вашу кераміку не продавайте дешево – це ольвійська, а не керченська, ця дорожча!» (14.02.1917 р.) та «Постарайтесь дістати для Вашої бібліотеки [книги] Спіцина “Розвідки” та “Розкопки”. Це найбільш цінні вказівники де що є! За ними можна збирати будь-які археологічні предмети» (26.06.1921 р.).

Одним з напрямів наукової діяльності К. Болсуновського були краєзнавчі поїздки Київщиною, під час яких він вивчав історичні та археологічні пам'ятки, збирав і купував предмети старовини. У одному з недатованих листів К. Болсуновський пише: «У мене був запланований маршрут: Канів, Ліплява, Ставище, Кошувате, Біла Церква, Київ». У іншому листі, написаному приблизно наприкінці вересня 1911 р., К. Болсуновський описав одну зі своїх поїздок: «Три роки збирався до Канева, Переяслава, Прохорівки та Келиберди. <...> Моя екскурсія важлива тим, що я з'ясував: <...> 2. Ліплява – величезний некрополь, де ховав своїх померлих якийсь дуже численний народ!» Оповідь про цю поїздку К. Болсуновський продовжує у листі від 04.10.1911 р.: «Ось чому я заїхав і до Канева, де придбав для військового [Київського військово-історичного] музею щелепу мамонта».

З листа К. Болсуновського від 26.06.1921 р. стають відомі імена київських археологів, з якими він листувався та підтримував дружні стосунки: «Повідомте мені адреси наших спільних знайомих у Києві, звичайно, тих, котрих Ви тепер побачите: Данилевича, Козловської, Гезе, моєї Катруні та інших».

Означене листування К. Болсуновського та С. Дроздова, досі не введене до наукового обігу, є цікавим джерелом з історії становлення вивчення археології в Україні на початку ХХ століття.

UDC 069(1-4) (477)+930.253+82-6+929 Дроздов С.+Болсуновський К.
Olena Popelnytska,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2719-2503>,
Candidate of Historical Sciences,
Leading Researcher,
National Museum of the History of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
e-mail: elenac503@gmail.com

**ARCHAEOLOGICAL ISSUES IN THE LETTERS
OF K.V. BOLSUNOVSKY TO S.L. DROZDOV (BASED
ON THE MATERIALS OF THE ARCHIVES OF THE NATIONAL
MUSEUM OF THE HISTORY OF UKRAINE**

The subject of the study of Ukrainian archeology is considered in the correspondence of the well-known Kyiv antiquities expert K. V. Bolsunovsky to the collector of archeology objects S. L. Drozdov for the years 1909–1921 is considered.

Keywords: K. V. Bolsunovskyi, S. L. Drozdov, National Museum of the History of Ukraine, archives, archeology, epistolary heritage.

УДК 77.064(084.12):001.32[(477)+(430)]

Себта Тетяна Миколаївна,
ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0259-0932>,
кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця,
старша наукова співробітниця,
відділ джерелознавства новітньої історії України,
Інститут української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського,
Національна академія наук України,
Київ, Україна
e-mail: sebta@ukr.net

**ЗБІРКА ФОТОДОКУМЕНТІВ «АРХІВ ПЕТРА
КУРІННОГО» ФОНДУ 381 «УКРАЇНСЬКИЙ ВІЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ» ІНСТИТУТУ РУКОПИСУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Збірка фотодокументів під назвою архів Петра Курінного із фонду 381, налічує 1298 одиниць зберігань 1900–1940-х рр. та ще 41 негатив на склі і одне фото перебувають у Центральному державному аудіовізуальному та електронному архіві. Збірка негативів складається з трьох частин: приватні архіви, зокрема Д. Горняткевича; негативи із українського табору

перемішених осіб «Регенсбург–Оселя»; негативи з довоєнних зібрань українських закладів науки і культури.

Ключові слова: негативи, Регенсбург, Оселя Гангофер, Дам'ян Горняткович, Петро Курінний, НМІУ, НМХУ, НЗСК, Інститут археології.

Збірка фотодокументів фонду 381 «Український вільний університет» (далі УВУ) Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (далі ІР НБУВ), яка неофіційно називається архів Петра Курінного, налічує 1340 фотодокументів. З них 41 негатив на склі і одне фото (8×6), наклеєне на сірий картон, були передані 27 лютого 2006 р. на реставрацію до Центрального державного кінофотофоноархіву України ім. Г. С. Пшеничного (нині Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів). Наразі у фонді 381 є 1298 фотодокументів (негативи на склі та плівці і три металевих кліше) 1900–1940-х рр. Збірка містить певну кількість різних вказівок на походження окремих негативів: старі конверти з інформацією про негатив (його інвентарні номери, предмет, місце, час, автор зйомки), про його власника; різні записки, куди вкладалися негатив(и); написи на пакувальному папері або на самому негативі тощо.

Архівний комплекс УВУ був переданий Україні в грудні 2001 р. До ІР НБУВ він надійшов через Державну службу контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон України 18 квітня 2002 р., що оформлено актом передачі 28 травня 2002 р. З УВУ до ІР НБУВ надійшли чотири групи матеріалів: 1) архів Петра Курінного (три дерев'яних ящики з фотонегативами на склі та плівці); 2) архів УВУ мюнхенського періоду за 1946–1998 рр. (1499 аркушів документів, 7 брошур, 7 плакатів, 9 журналів тощо в картонній коробці); 3) видання УВУ (253 примірники в картонній коробці); 4) видання Українського технічно-господарського інституту (далі УТГІ) та бібліотека Григорія Комаринського (1921–2019), в. о. директора УТГІ (404 примірники в чотирьох картонних коробках).

Друковані матеріали передали у відділ зарубіжної україніки, а архівні документи УВУ та фотодокументи архіву П. Курінного сформували у 2012 р. фонд 381 (УВУ у Мюнхені). Нині його документальна частина налічує 470 од. зб., а от фотодокументи були лише попередньо систематизовані для внутрішнього обліку (опис № 2). Нарешті, у 2022–2023 рр. вони були технічно опрацьовані –

оцифровані та обліковані. Збірку оцифрувала Світлана Сорокіна, завідувачка сектору «Археологія доби каменно-бронзи» відділу археології Національного музею історії України, а облікувала збірку авторка цих рядків.

Фотодокументи архіву П. Курінного були розділені на 26 одиниць зберігання і розміщені так, як надійшли в ІР НБУВ, – в коробках для фотопластин або пачках, загорнутих у крафтовий папір, або в розсипу. Нині у ф. 381 налічується 1298 одиниць фотодокументів. Серед них: 1213 негативів на склі, у тому числі 14 битих, 68 негативів на плівці, 13 фрагментів плівки (з 1–4 кадрами на кожному), 3 металевих кліше і один блок з двох зліплених між собою фотопластин.

За результатами дослідження виокремлено споріднені за своїм походженням групи фотонегативів. Найбільшу групу складають фотонегативи приватного характеру, зроблені після Другої світової війни в українському таборі переміщених осіб (displaced persons – ДіПі) «Регенсбург–Оселя» у німецькому місті Регенсбург (Баварія). Їх кількість становить 995 фотонегативів.

Другу групу складають фотонегативи з приватних архівів – художника проф. Дам'яна Горняткевича – 67, офіцера-українця Австро-Угорської армії – 5, з невизначених приватних архівів – 17. Можливо, всі три частини цієї групи пов'язані між собою і походять з одного приватного архіву, а саме Д. Горняткевича.

Третю групу складають негативи з фотозбірок українських закладів науки і культури, що діяли напередодні Німецько-радянської війни (1941–1945) – Центрального історичного музею ім. Т. Г. Шевченка (нині Національний музей історії України) – 39, Інституту археології АН УРСР (нині НАН України) – 12, Державного музею українського мистецтва (нині Національний художній музей України) – 102, Державного архітектурно-історичного заповідника «Софійський музей» (нині Національний заповідник «Софія Київська») – 22, Київського державного музею російського мистецтва (нині Київська національна картинна галерея) – 4, Центрального антирелігійного музею УРСР (нині Національний заповідник «Києво-Печерська Лавра») – 2 та інших музеїв України.

Цими трьома різними групами фотодокументів з другої половини 1940-х років опікувався український історик, археолог, музейник Петро Курінний. Вони не були його приватною власністю безпосереднь від моменту створення, а потрапили до кола його

інтересів та опіки через низку різних життєвих обставин, обумовлених певними історичними процесами.

UDC 77.064(084.12):001.32[(477)+(430)]

Tetiana Sebta,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0259-0932>,

Candidate of Historical Sciences, Senior Researcher,

Senior Researcher,

Department of Source Studies of the Recent History of Ukraine,

M. S. Hrushevsky Institute of Ukrainian Archeography and Source Studies,

National Academy of Sciences of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: sebta@ukr.net

**THE PHOTODOCUMENTARY COLLECTION «THE ARCHIVE
OF PETRO KURINNYJ» FROM THE RECORDS NO. 381
«THE UKRAINIAN FREE UNIVERSITY IN MUNICH»
IN THE MANUSCRIPT INSTITUTE OF THE V. I. VERNADSKYI
NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE**

The collection, which name is also «The records of Petro Kurinnyi», has 1298 items (negatives on glass, film and 3 metal clichés) of the 1900s–1940s. Since 2006 41 negatives on glass and one photo more are in the Central State Audiovisual and Electronic Archives of Ukraine. The collection consists of 3 parts – private records (89), in particular of the painter, art critic prof. Damian Horniatkevych (67); from the Ukrainian displaced persons camp «Regensburg–Oseliar» in Regensburg in Bayern (995); the negatives from pre-war collections of the Ukrainian cultural and scientific institutions (214).

Keywords: negatives, Regensburg, Ganghofersiedlung, Damian Horniatkevych, Petro Kurinnyi, National Museum of History of Ukraine, National Art Museum of Ukraine, St. Sophia of Kyiv, Institute of Archaeology.

УДК 027.02 (477) 091.3 «20»

Сохань Світлана Валентинівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4352-5996>,

кандидатка історичних наук,

старша наукова співробітниця,

відділ кодикології та кодикографії,

Інститут рукопису,

Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: sv.sokhan@gmail.com

З ІСТОРІЇ ФОРМУВАННЯ РУКОПИСНОГО ЗІБРАННЯ НІЖИНСЬКОГО ІСТОРИКО-ФІЛОЛОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ КНЯЗЯ БЕЗБОРОДЬКА НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Проведено огляд архівних джерел, які висвітлюють процес передачі рукописного зібрання Ніжинського історико-філологічного інституту до бібліотеки Всеукраїнської академії наук (нині НБУВ). Подано характеристику рукописних надходжень.

Ключові слова: рукописне зібрання, історія формування, Ніжинський історико-філологічний інститут князя Безбородька

Одним із актуальних напрямів сучасної історичної науки є дослідження з історії створення і комплектування рукописних зібрань як незамінної джерельної бази для проведення досліджень історико-культурної спадщини України. Залучені до наукового обігу нові архівні джерела про документально-інформативний потенціал рукописного зібрання бібліотеки Ніжинського історико-філологічного інституту (НІФІ, НПП, НІНО) з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського доповнюють невідомі сторінки історії формування цього цінного зібрання.

Свідчення архівних документів ІР НБУВ (ф. 432, оп. 1, спр. 44, арк. 170–175; 246–265) вказують на те, що передача зібрання НІФІ відбувалася за актами приймання-передавання від 20–21 жовтня та 27 листопада 1934 р., складеними завідувачем бібліотекою НПП В. К. Пухтинським, заступником голови Ліквідкомісії Ніжинського музею імені Гоголя В. П. Лапою та науковим співробітником бібліотеки Всеукраїнської академії наук (ВУАН) О. А. Назаревським. Цінною частиною актів про надходження є додатки, які містять перелік рукописів, книг та інших предметів зібрання НІФІ під час передачі до відповідних структур на зберігання у фондах бібліотеки ВУАН. На основі відомостей з додатків відомо, що Ліквідкомісією Ніжинського музею імені Гоголя передала експонати, що стосувалися життя і творчості М. В. Гоголя та М. К. Заньковецької за №№ інвентарної книги Гоголівського музею без назви і детального опису. Згідно з розпорядженням Ради міністрів УРСР від 20 березня 1950 р. матеріали М. К. Заньковецької (фотографії, вітальні адреси,

подарунки, вирізки з рецензій) були передані для використання в експозиції Київського державного музею театрального мистецтва.

Важлива частина рукописної збірки бібліотеки НПІ надходила окремими рукописними групами. Перша група була сформована за каталогом М. Н. Сперанського. Другу групу рукописів представлено за описом І. П. Козловського, який міститься у 32-му томі «Известия Нежинского историко-филологического института кн. Безбородко» (1918 р.). У третю групу входили рукописи і книги, що не були описані М. Н. Сперанським. Архівні джерела, які містять дані про колекцію «Гоголіана» у Гоголівському музею при НІФІ, розкривають історію поповнення зібрання автографами та листами М. В. Гоголя, документами Полтавського повітового училища (1819 р.), рідкісними друкowanими виданнями, картинами та різноманітними експонатами, пов'язаними з М. В. Гоголем. Останні надходження до фондів бібліотеки ВУАН з бібліотеки НПІ у 1934 р. включали друкowanі видання ХІХ ст. англійською, німецькою і польською мовами, а також неопрацьовані матеріали з приватних архівів професорів В. В. Новодворського, Й.-Е. А. Леціуса та М. М. Бережкова.

Особливу увагу заслуговують неописані рукописи і цінні друкowanі видання, що надійшли після 1906 р., зокрема богослужбні книги, серед яких Євангеліє апракос ХVІІ ст. Рукописна книга у форматі фоліанта розміром 320x200 мм обсягом 285 арк. з дерев'яною оправою в зеленому оксамиті. В оправі присутні середники та косинці, але застібки втрачені. Обрізи в книзі золоті з гравіровкою. Текст написаний уставом у два стовпці церковнослов'янською мовою української редакції. Рукопис знаходився у Ніжинській Богословській церкві і надійшов до зібрання НІФІ у 1927 р. від аспіранта Науково-дослідної кафедри історії культури і мови при НІНО В. А. Фесенко через М. М. Бережкова. Інформативні за змістом дві рукописні книги, які надійшли від настоятеля Густинського Троїцького монастиря ієромонаха Гервасія. Це збірник з різних книг Святого Письма «Вопросы и ответы из ветхаго и новаго завета» і опис будівель, майна, церковного начиння, богослужбних книг, записи грошових витрат з прибутково-витратних книг Густинського Троїцького монастиря за 1790–1806 рр.

Особливе місце серед надходжень займають літературні матеріали ХІХ ст. Заслуговує на увагу рукопис поеми М. В. Гоголя «Мертвые души» (гл. 1–5, ч. 2–3), написаний двома почерками переписувачів. Книга має картонну оправу із назвою твору

на шкіряному корінці. На форзаці передньої частини оправи є напис: «[Никиты Петренка, Алексій]». Відзначимо ще два збірника українських пісень, віршів і байок «На вічну пам'ять Котляревському», записаних Ф. М. Гужовським, які висвітлюють зацікавленість у збиранні та вивченні української народнопоетичної творчості в НІФІ.

Інформативний комплекс становлять наукові праці та курси лекцій викладачів НІФІ, зокрема статті та робочі матеріали професора грецької словесності С. М. Жданова, викладача грецької мови М. С. Кирилова, курси лекцій з римської історії Л. Ланге, з історії грецької комедії Ф. В. Річля, що викладалися у Лейпцизькому університеті в 1874–1876 рр., римської словесності А. М. Фогеля.

Слід зазначити, що значна частина надходжень до бібліотеки НІФІ складала дари від викладачів та студентів. Своєю чергою благодійники і меценати відіграли видатну роль у формуванні рукописного зібрання. Так, у зібранні НІФІ, відклалися рукописи XVII–XIX ст. з приватної колекції В. М. Фальковського, благодійника, статського радника, дійсного члена Церковно-історичного і археологічного товариства при Київській духовній академії. За період 1873–1899 рр., перебуваючи на службі справником Новозибківського повіту Чернігівської губернії, він захоплювався колекціонуванням старожитностей, зокрема предметів релігійного характеру, що були дотичні до історії старообрядства. За 27 років зібрав унікальну колекцію із 128-ми одиниць старообрядницьких ікон та інших предметів релігійного культу XVII–XIX ст., які у 1901 р. передав до Церковно-археологічного музею при Київській духовній академії. Не забував він і бібліотеку НІФІ. У 1873 р. передав до бібліотеки книгу переписну з ревізьких «сказок» розкольніцьких слобідок Стародубського і Чернігівського полків 1729 р., у 1900 р. – збірник канонів, молитов і тропарів XVIII ст. у 1906 р. – опис маєтностей у Ніжинському полку 1777 р.

Таким чином, можна стверджувати, що архівні документи, представлені у розвідці, мають унікальні можливості відтворити процес формування рукописного зібрання НІФІ.

UDC УДК 027.02 (477) 091.3 «20»

Svitlana Sokhan,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4352-5996>,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

Department of Codicology and Codicography,

Institute of Manuscript,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: sv.sokhan@gmail.com

**ON THE HISTORY OF THE FORMATION OF THE MANUSCRIPT
COLLECTION OF THE PRINCE BEZBORODKO NIZHYN
HISTORICAL AND PHILOLOGICAL INSTITUTE
IN THE EARLY 20th CENTURY**

The review of archival sources that reveal the history of the formation and organization of the manuscript collection of the Prince Bezborodko Nizhyn Historical and Philological Institute is conducted. The process of transferring the collection to the library of the All-Ukrainian Academy of Sciences is highlighted. The description of handwritten receipts is provided.

Keywords: manuscript collection, formation history, Prince Bezborodko Nizhyn Historical and Philological Institute.

УДК 001:002

Степченко Ольга Петрівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5991-6692>,

кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця,

директорка Інституту рукопису,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

e-mail: olg.stepchenko@gmail.com

**ТРАДИЦІЙНІ ТА НОВІТНІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ
ІНСТИТУТУ РУКОПISУ НАЦІОНАЛЬНОЇ
БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
У СУЧАСНИХ УМОВАХ: ЗАВДАННЯ ТА ПРОБЛЕМИ**

Представлено основні завдання Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, зокрема збереження і засоби популяризації рукописної спадщини, та умови їх виконання під час російської агресії.

Ключові слова: Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, збереження рукописної спадщини, проблеми ІР НБУВ.

Від часу свого заснування Інститут рукопису НБУВ був і залишається унікальним структурним підрозділом Бібліотеки, спеціалізований фонд якого є найціннішою частиною її історико-культурних фондів. Унікальність фондів Інституту для історії, культури України та всього світу засвідчена тим, що фонди Інституту рукопису внесені до переліку писемних пам'яток, які становлять національне надбання України, та до Національного архівного фонду України.

Перед Інститутом рукопису як найбільшим за обсягом, а це понад 600 тис. од. зб., і одним з найбагатших за складом та змістом архівних фондів сховищем світового рівня стоїть першочергове завдання – зберегти рукописну спадщину та підтримувати високий імідж України у тому, щоб безперервно і на гідному науковому рівні виконувати користувацькі запити з метою донесення правдивої інформації як до вітчизняної, так і до зарубіжної аудиторії.

Отже, основне завдання та місія Інституту рукопису – «Взяти, зберегти і воскресити» (за словами Бориса Іваненка), тобто відібрати важливі і цінні документи, забезпечити їх збереженість та надати доступ до унікальної інформації, яка міститься в цих документах. Через повномасштабне вторгнення Росії плани Інституту рукопису, як і плани всієї країни, змінилися. Але всупереч війні, науковий процес не зупинився. Співробітники продовжують виконувати плани у рамках відомчої науково-дослідної роботи, метою якої є збереження національної культурної спадщини, дослідження теоретичних питань місця і ролі рукописної спадщини в національній культурі України та системі соціальних комунікацій, а також оперативне забезпечення користувачів належною інформацією.

Організація обслуговування читачів у воєнний час – це, безумовно, новий виклик, новий досвід для всіх бібліотечних працівників, який потребує, зокрема, навички спілкування – тут кожний співробітник має бути дипломатом. Зрозуміло, що оптимальна і найбезпечніша форма організації процесу за таких умов – дистанційна. ІР активно взаємодіє з користувачами в соціальних мережах, суттєво збільшився обсяг наданих дистанційних послуг, користувачі отримують наукові консультації у телефонному режимі, електронною поштою та через мережу Фейсбук, співробітники надають усні консультації та готують письмові довідки різного

характеру, висвітлюють науково виважену інформацію про відомих представників вітчизняної науки і культури тощо. До Інституту рукопису звертаються як українські дослідники, так закордонні науковці, зокрема з Польщі, Греції, Канади, Великобританії, Німеччини, Франції, Ізраїлю, Фінляндії, Латвії, Болгарії, Чехії та інших країн.

Але нині потрібен особливий підхід до вибору пріоритетних напрямів діяльності Інституту та вдосконалення методів прогнозування й планування його роботи. Виклики часу перевели на воєнні рейки і такі традиційні завдання Інституту як комплектування та опрацювання архівних фондів. Цей напрямок розвивається, але через постійні відключення світла, часті сирени, зменшення бюджетного фінансування та дистанційну форму роботи співробітників значно уповільнилось описування рукописних фондів та введення їх до наукового обігу.

Неодмінним пріоритетом діяльності Інституту залишається збереження рукописної спадщини; впровадження новітніх досягнень європейської та світової практики у дослідницькій, інформаційній та видавничій роботі; удосконалення комунікації між дослідниками; розбудова електронних ресурсів та популяризація рукописної спадщини. Інститут, разом з іншими структурними підрозділами НБУВ, багато робить для того, щоб не доступні раніше українські документи стали невід'ємною частиною світового спадку – з урахуванням національних інтересів та дослідницьких потреб. У рамках проекту оцифрування ІР готує свої електронні видання, поліпшує якість надання користувачам електронних послуг, розвиває міжнародні професійні зв'язки та популяризує свої фонди, але і тут є проблеми, зокрема через нестачу і застарілість комп'ютерної техніки.

Сьогодні є велика потреба в ознайомленні широкого загалу з рукописними документами шляхом, зокрема, презентацій, екскурсій, виставок – традиційних та електронних, адже відчуття від перегляду оригіналів рукописних пам'яток нашої історії особливо яскраві. Ось деякі відгуки у Книзі відвідувань ІР з цього приводу, де Інститут називають «храмом людської мудрості», «храмом рукопису історії людських душ», і висловлюють свої почуття від побаченого, зокрема: «Зарядились енергією щастя»; «Величезна подяка за можливість доторкнутись до історії»; «Величезне враження особливого світу знань та історії»; «Відчули історичне надбання нашої України»; «Ви відкрили нам скарби»; «Завжди дуже приємно працювати в ІР –

надихає робота з рукописами, які потрібно вивчати і популяризувати в сучасному соціумі», – та багато інших. Інститут рукопису надає необмежені можливості як вітчизняним, так і зарубіжним науковцям доторкнутися до унікальних скарбів, які раніше не залучалися до наукового обігу; саме тут можна осягнути шлях людства від клинописних, пергаменних записів до сучасних можливостей зберігати ці скарби шляхом оцифрування із доступом для широкої громадськості.

Велике значення для збереження рукописної спадщини має завчасна реставрація рукописних документів, яка у нас мала б бути вагомішою. Що потрібно зробити, щоб реставрація рукописної спадщини стала більш дієвою? Принаймні виокремити групу реставраторів, яка б постійно працювала тільки з рукописними фондами. Це питання у нас болюче.

Особливо зараз, у цей драматичний час, знаючи про значні руйнівні дії російських загарбників (понад 200 бібліотек зруйновано повністю, понад 400 пошкоджені, біля 2 млн. бібліотечного фонду знищено), ми повинні зосередити увагу на збереженні рукописних фондів і ресурсів, хоча й маємо багато інших невирішених проблем та завдань, зокрема для зберігання нових надходжень потрібні нові приміщення та теки, а для рукописів великого формату – відповідні шафи, значна кількість співробітників без комп'ютерів та багато іншого. Ці завдання і проблеми потребують подальшого розгляду та вирішення, але ми маємо подолати їх і дбати про збереження рукописної спадщини.

Одне із головних таких завдань – оцифрування, тобто створення електронного ресурсу як окремий аспект організації системи збереженості рукописних фондів та як складова формування відкритого цифрового ресурсу історико-культурної і наукової спадщини. Це питання порушувалось, зокрема, на цьогорічних загальних зборах Конференції європейських національних бібліотек у Польщі, де ключовими питаннями були правова охорона цифрових публікацій та заходи щодо запобігання загрозам для культурної спадщини. Із доповіддю на зборах виступила і генеральний директор НБУВ Л. А. Дубровіна.

Під час війни роль науковців та бібліотекарів у суспільстві незмінно зростає не лише тому, що ми зберігаємо культурну спадщину, а й через те, що для науковців головним інструментом у боротьбі України проти військової агресії Росії є правда

інформація, яку потрібно доносити до прийдешніх поколінь. Ми не маємо права все це забути, ми зобов'язані враховувати уроки минулого і докладати всіх зусиль, щоб зберегти нашу історичну пам'ять. Зрозуміло, що є втома, насамперед психологічна, різні емоції, страх, моральне виснаження і упадок духовних сил, але як би нам не було важко, ми маємо пам'ятати, що важче, ніж на передовій нашим захисникам, не може бути. Заради перемоги ми маємо бути згуртованими і сильними, бо саме на долю нашого покоління випало зберегти унікальний спадок наших пращурів, нашу історію, інтелектуальне і духовне надбання нашого народу.

UDC 001:002

Olha Stepchenko,

ORCID [https:// orcid.org/0000-0002-5991-6692](https://orcid.org/0000-0002-5991-6692),

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Fellow,

Director Institute of Manuscript,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: olg.stepchenko@gmail.com

**TRADITIONAL AND MODERN INFORMATION RESOURCES
OF THE MANUSCRIPT INSTITUTE OF THE NATIONAL LIBRARY
OF UKRAINE NAMED BY V. I. VERNADSKY IN MODERN
CONDITIONS: TASKS AND PROBLEMS**

The main tasks of the Manuscript Institute of the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadskyi are presented, in particular the preservation and means of popularizing the manuscript heritage, and the conditions for their implementation during the Russian aggression.

Keywords: Institute of Manuscript of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine,

УДК 930.25 (477) (Л. Крощенко)

Сукало Алевтина Миколаївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-8129-8923>,

кандидатка історичних наук,

старша наукова співробітниця,

відділ фондів рукописної спадщини,

Інститут рукопису,

Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського

Київ, Україна

e-mail: alevtinasukalo@gmail.com

АРХІВНА СПАДЩИНА ЛЕОНІДА КРОЩЕНКА У ФОНДАХ ІНСТИТУТУ РУКОПISУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Здійснено огляд документів особового архівного фонду «Крощенко Леонід Михайлович (1936–2004), мистецтвознавець, дослідник пам'яток архітектури» (№ 415), який зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.

Ключові слова: Л. М. Крощенко, особовий фонд, культові споруди, архів, Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.

У 2005 р. фонди Інституту рукопису НБУВ поповнилися документами мистецтвознавця, історика архітектури Леоніда Михайловича Крощенко (1936–2004), які були передані в дар його дружиною, Аліною Миколаївною Кривенко.

Леонід Крощенко народився 25 грудня 1936 р. Навчався в Інституті живопису, скульптури, культури і архітектури ім. І. Є. Рєпіна на факультеті теорії та історії образотворчих мистецтв. Деякий час Леонід Михайлович працював в Дирекції художніх виставок України, що посприяло остаточному вибору напряму професійної діяльності – системи реставрації пам'яток архітектури. З 1968 р. він став проводити численні історико-архівні дослідження архітектурних пам'яток Київщини, Чернігівщини, Хмельниччини, Волині, Тернопільщини та інших областей України. Його наукова діяльність, особливо вивчення та дослідження історії архітектури історичної Волині, вирізняється глибоким професійним аналізом та широким фактичним матеріалом, зібраним під час роботи як в експедиціях, так і в архівах та бібліотеках.

Серед документів науково-професійної діяльності, які репрезентовані в особовому фонді Л. М. Крощенко, слід відзначити праці: «Бароко на Волині. Ансамбль монастиря босих кармелітів в Вишнівці», «Комплексне дослідження історико-культурної спадщини Вишневеця», «Василіянські монастирі на Волині (історико-топографічний та архітектурно-типологічний начерк)», «Старий Костянтинів – нове волинське місто XVI ст.», «Історико-архівні дослідження Зимненського монастиря (шлях до реконструкції)», «Вишнівецька садиба – палацево-парковий комплекс і культурний осередок Волині XVIII–XIX ст.», «Мелецький Св. Миколаївський монастир (м. Мильці Старовижевського району Волинської області).

Історико-культурний нарис. Зошит», «Історична довідка пам'ятнику архітектури XVII ст. августинському монастирю в с. Затурці» та ін. Документи фонду зберігають історичні довідки з історії «Бывшего Николаевского костела в г. Киеве» (1979 р.), записки по Успенському Собору Києво-Печерської Лаври (історіографію, бібліографію, іконографію, численні світлини та ксерокопії видань, в яких досліджується історія культової споруди), комплексу оборонного Святогірського монастиря в с. Зимно та Михайлівського костюлу в смт. Голоби Волинської області, документи архітектурно-топографічних експедицій, службових відряджень тощо.

Окремо представлені матеріали, зібрані Л. Крощенком, з проблематики досліджень – це фотокопії та ксерокопії путівників, документів з архівних установ та колекцій України, Польщі та інших країн; наукові розвідки відомих істориків, архітекторів, етнографів багатьма мовами, зокрема, українською, російською, польською, які займалися дослідженнями культових споруд Волині (Афтаназі В.Р. «Wojewodztwo Wolynskie», Стецького Т.Е. «Wolyn pod wzgledem statystycznym, historycznym i archeologicznym», Крашевського Ю.-І. «Wspomnienia Wolynia, Polesia i Litwy» та ін.); креслення та начерки місцевостей, релігійних установ тощо. Численні світлини, зроблені як в процесі архітектурно-топографічних відряджень, так і в архівних та бібліотечних установах, окреслюють величезне коло наукових зацікавлень дослідника.

Окрім того, разом з документами фонду Л.М. Крощенка до ІР НБУВ була передана картотека (більше десяти каталожних шухляд), яка доповнює комплекс джерел з історіографічної, хронологічної, бібліографічної бази досліджень пам'яток архітектури України та друковані видання з теорії та практики, термінології архітектурної справи, видання Польської Академії наук та римського видавництва о.о. Василян тощо.

Документи особового архівного фонду Л.М. Крощенка дозволять розкрити не тільки невідомі сторінки з його життя і творчості, але й будуть слугувати у професійній діяльності архітекторів, мистецтвознавців, реставраторів пам'яток архітектури, істориків та ін.

UDC 930.25 (477) (L. Kroschenko)

Alevtina Sukalo,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-8129-8923>

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

Department of Manuscript Heritage Funds

Institute of Manuscript,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: alevtinasukalo@gmail.com

PERSONAL FUND OF LEONID KROSTSCHENKO IN THE INSTITUTE OF MANUSCRIPT V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE

A review of documents from personal collection No. 415 "Leonid Mikhailovich Kroschenko (1936-2004), art historian, researcher of architectural monuments" was conducted, which is stored in the Institute of Manuscripts of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

Keywords: L. M. Krostschenko, personal fund, religious buildings, archive, Institute of Manuscript of Vernadskyi National Library of Ukraine.

УДК 821

Чернухін Євген Костянтинович,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4906-0787>,

кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник,

відділ джерелознавства,

Інститут рукопису,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: geikle@hotmail.com

РУКОПИСИ МОВАМИ ЗАХІДНОЇ ТА ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ У ФОНДАХ ІНСТИТУТУ РУКОПISУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Переглянуті й оптимізовані описи 29-ти рукописів XV–XX ст.: 17 рукописів німецькою мовою, 9 французькою, по одному італійською, румунською та угорською. 17 рукописів є джерелами наративними, 12 – актовими. Складений сучасний археографічний опис задля актуалізації змісту документів у ширшому науково-інформаційному просторі.

Ключові слова: описування рукописів, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Західна Європа, Центральна Європа.

Ревізія та оптимізація попередніх описів, каталогів та актуалізації змісту збережених документів є нагальними питаннями архівістики. В Інституті Рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського у ф. 334 (Колекція західноєвропейських рукописів) зосередилися поодинокі надходження 1920–1940-х рр. з різних джерел. За браком відомостей про шляхи надходження рукописів їхнє об'єднання відбулося на мовних засадах, а давні описи були складені поверхові. Вивчення рукописів показало, що з 28-ми одиниць зберігання 17 складені німецькою мовою, 9 – французькою, по одному – італійською, румунською та угорською. Близько половини одного з німецьких рукописів складають записи мовою іврит. Найдавнішим є фрагмент пергамену XV ст. з текстом французькою мовою. Більшість рукописів укладено в XVIII–XIX ст. Найпізніший – в 1937–1938 рр. За типологією 17 рукописів є наративними джерелами, 12 – правочини, листи або збірки юридичних документів. Серед актових джерел один складений італійською мовою в XVII ст., п'ять – німецькою, XVII, XVIII і початку XX ст., шість – французькою XVIII ст.

Оптимізація старих описів здійснювалася на сучасних засадах палеографічного та кодикологічного описування рукописів, розроблених і напрацьованих в ІР НБУВ. Серед наративних джерел фонду дві основні групи. До першої належать примірники власне рукописної книги, тобто кодексів, написаних і опрацьованих для регулярного читання: молитовні збірки угорською та німецькою мовами, копії або переклади друкованих видань німецькою мовою, збірка проповідей французькою мовою. Усі – другої половини або кінця XVIII ст. Вирізняються книжки швидше особистого, аніж публічного вжитку: щоденник квартирмейстера пруського війська в 1789–1790 рр., альбом записів і копій віршів 1841–1849 рр., а також низка списків навчальних або наукових праць: регламент кавалерії Пруссії кінця XVIII ст., лекції Карла Вехтера з римського права, бібліографія видань із юдаїки, виписки з трудів Ф. І. Кнауера з санскритології німецькою мовою XIX ст., архівні записи Альфреда Бурге з дипломатичного листування щодо франко-іспанської війни французькою мовою тощо.

Окремо відзначу епістолярій рабина Альфонса Сальвенді середини ХІХ ст., в якому значна частина текстів записана івритом. До ХХ ст. належать два рукописи: установча книга Стенографічного товариства гімназії «Габельсберг» в Росселі 1906–1934 рр. і студентський зошит із записами лабораторних робіт із фізичної хімії в котромусь із румунських навчальних закладів у 1937/1938 академічному році. Художнє оформлення рукописів різне. Вирізняється німецький молитовник 1796 р. у зеленій оправі з тисненням золотом, двома мініатюрами на кришках (св. Маврикій і католицький єпископ у канонічному вбранні) і трьома – всередині рукопису (св. Петро й Діва Марія). На кшталт кодексів оправлена збірка виписів з історії роду Мюлернів-Молендорфів 1806 р. Простіше оформлені копії з друкованих видань і наукові записки ХІХ–ХХ ст.

Не для всіх наративних джерел може бути встановлене авторство або ім'я переписувача. Серед імен, зазначених як укладачі рукописів: Рудольф фон Рот, Йозеф Канта, Йозеф Карман, Георг Вільгельм Антон Богнер, Альфред Бурге, Іон Галеріу. Лише в поодиноких випадках збереглися бібліотечні або власницькі помітки, зокрема етикетка бібліотеки палацу в Стрельні, «Ex libris Com. Keglewich», штампи українських книгозбірень. Походження більшості рукописів залишається нез'ясованим. Окремі помітки й штампи у певний спосіб окреслюють період, коли рукописи вже перебували в Києві, але не додають відомостей про попереднє їх побутування. Про давнішу історію свідчать лише історична локалізація рукописів, помітки й сторонні записи. Усі розглянуті рукописи укладаються в Західно- й Центральноєвропейський культурний і мовний простори, беручи до уваги історію, зокрема, Пруссії, Священної Римської імперії, а потому Австро-Угорщини. Ураховуючи геополітичні зміни 1918–1945 рр., можна припустити, що принаймні частина розглянутих рукописів надходила до Києва внаслідок переміщень бібліотечних та архівних фондів за наслідками Першої і Другої світових воєн і перерозподілу територій. Поглиблення рівня археографічних досліджень і надання відомостей про рукописи до всесвітніх баз даних сприяє підвищенню рівня актуалізації змісту рукописів ІР НБУВ у ширшому науковому просторі.

Актуалізація змісту рукописів залежить від глибини їхнього опису, а також загального стану дослідження типологічно подібних

рукописів і доступу дослідників до інформаційних джерел. Актуалізація змісту правових чинів XV–XVIII ст., залежить також від рівня висвітлення історичних контекстів, до яких вони належать, натомість оптимізація описів наративних джерел може виявитися актуальнішою і вагомішою, оскільки рукописна книга має незрівнянно ширший спектр використання, а до її ознак належить і зовнішній аспект, пов'язаний із її виготовленням, побутуванням і перебуванням у складі книгозбірень.

UDC 821

Yevhen Chernukhin,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4906-0787>,

Candidate of Philological Sciences,

Senior Research Associate,

Department of Source Study,

Institute of Manuscript,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine,

e-mail: geikle@hotmail.com

**WEST AND CENTRAL EUROPEAN MANUSCRIPTS IN THE FUNDS
OF THE INSTITUTE OF MANUSCRIPT OF V. I. VERNADSKYI
NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE**

Description of 29 manuscripts dating from the 15th to 20th cc. have been revised and improved. 17 manuscripts were written in German, 9 – in French, one – in Italian, one – in Romanian, and one – in Hungarian. 17 manuscripts are narrative sources, 12 are official documents. The new archeographic description is proposed for the further actualization of their content in a wider scientific information space. *Keywords:* description of manuscripts, V. I. Vernadsky National Library of Ukraine, West Europe, Central Europe.

УДК 327(477:(470+571))”20”- 048,93+32(470+571):94(477) “0890/1240”- 048.64

Шип Надія Андріївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1309-1509>,

докторка історичних наук, професорка,

провідна наукова співробітниця,

відділ фондів рукописної спадщини,

Інститут рукопису,

Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: nadia.shyp@gmail.com

ІДЕЙНО-ПОЛІТИЧНІ ЗАЗІХАННЯ РОСІЇ НА ІСТОРИЧНУ СПАДЩИНУ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Здійснено стислий аналіз імперських амбіцій у питанні привласнення історичної спадщини Київської Русі, намагання росіян нівелювати українську національну ідентичність та опонування їм українських вчених.
Ключові слова: Русь, Україна, історична спадщина, привласнення, українська національна ідентичність.

Спроба обґрунтування науковцями Російської Федерації права на історичну спадщину Руси-України (в історичному дискурсі – Україна-Русь, Русь-Україна, Русь-Україна-Росія) та протиставлення їм української версії тлумачення цього наріжного питання вітчизняної історії є характерною ознакою сучасного історіописання. Російські історики продукують наративи про «загальноросійську культуру» та російський суперетнос, що розвивався від давньої Русі до імперії Романових. Ними визнається факт значного внеску малоросів та білорусів у загальноросійську культуру, яка є спільним надбанням, а тому немає сенсу їх самостійного культурно-національного розвитку. 20 років тому відомий філософ, член-кореспондент НАН України М. І. Михальченко порушив надважливу тему місця і ролі України в сучасному геополітичному просторі. Логічно постає питання: а яку роль вона відігравала у ті часи, коли на її теренах постала перша слов'янська держава Русь з центром у Києві та хто вважається її духовними нащадками. Дана проблематика широко представлена в історіографії, де наукові парадигми перманентно змінювались та підлаштовувались під політико-ідеологічні конструкції свого часу, що набуло ознак «хронічної хвороби» в історіописанні. Також не варто забувати, що за тоталітарного режиму вченим доводилося генерувати офіційну партійну доктрину.

Виникає потреба провести невеличкий лікбез, нагадавши, що історія суспільства – це наука про минуле (давно минуле) країни, народу, етносу, який проживав на певній території у конкретний період часу; історія – це наука про минуле з поглядом на сьогоднішнє та у майбутнє. Історичний наратив формується на основі археологічних і писемних джерел, які складають фактичну базу дослідження. Відсторонення історика від політики й ідеології

є найголовнішим критерієм наукової якості його праці. Хоча, як показує практика, – це лише побажання. Отже, трапляються свідомо заангажовані або «замовні» публікації, у яких спотворена історична дійсність, присутня також методологічна розмитість (не плутати з плюралізмом), термінологічна невизначеність та інше, що негативно впливає на суспільну вартість наукової продукції. Окрім того, з'явився своєрідний науково-критичний жанр літератури про Росію, Україну, СРСР, який дуже поважають читачі без фахової суспільствознавчої підготовки. А це, безумовно, впливає на формування історичної пам'яті й історичної самосвідомості, що відіграють консолідуючу роль у процесі становлення громадянського суспільства. На сьогодні велику роль у ньому відіграє Інтернет, популяризуючи історичні наративи. Створюється віртуальний світ – це плюс, адже справжню історію неможливо побачити, почути, а лише сприйняти на високому рівні образного мислення і узагальнення, розумінні підвалин усіх історичних подій тощо. Не секрет, як провладні, так і опозиційні діячі використовують історичний ресурс в якості інструмента політики. Чи існують критерії оцінювання творів аматорів і професійних істориків? – Так, основні з них: джерельна база, рівень застосування методологічних засад наукового пізнання та відстороненість від ідейнополітичних уподобань. Важливо також враховувати, що історія не виконує функцію пропагандиста.

Своєрідна «націоналізація» історії в Росії тривала майже все XIX ст. через намагання зберегти самодержавство в архаїчній формі. Звідти – гальмування процесу формування націй, у т. ч. української. Уся політико-ідеологічна робота в самодержавній Росії спрямовувалась на розв'язання цього націєтворчого завдання. У питанні стосовно спадкоємців Київської Русі українську історіографічну панораму в XIX ст. – 30-х роках XX ст. представляли відомі історики: В. Антонович, М. Костомаров, М. Грушевський, які закладали теоретичні засади української ідентичності. Каркас української національної історії вибудовували представники державницької школи в історіографії Д. Дорошенко, В. Липинський, С. Томашівський та інші, які протистояли згаданому російському концепту. Від 30-х до початку 90-х років XX ст. панувала радянська історіографічна модель спільного історичного минулого східнослов'янських народів і, зокрема, спорідненості українців і росіян. Якщо траплялися відхилення від загальноприйнятої

концепції, її бралися коригувати партійні боси, здійснюючи ідеологічні чистки.

Російська імперія у XIX – на початку XX ст. була однією з найбільших державних структур тогочасної Європи. Її ідея збирання «исконно русских земель», як і теорія «Москва – Третій Рим», підсилювалась прагненням стати спадкоємицею Київської Русі, підкріпленим ідеєю єднання православного світу. Російський імператор Олександр I мав намір провести адмінреформу, створивши 12 намісництв із перенесенням столиці до Києва. Оскільки інтереси імперії зосереджувались тоді на південному напрямі, вочевидь Київ був найбільш підходящим містом для здійснення контролю за всіма процесами. Олександр II спробував втілити ідею Олександра I, яку підхопив генерал-фельдмаршал О. Бястринський, запропонувавши перенести столицю до «матері міст руських». На його думку, такий крок міг би посилити владу імператора, його вплив на події в східному і балканському регіонах та розв'язати «польське» питання. У цьому процесі активність виявляло й слов'янофільство, яке згодом трансформувалось у шовінізм. Другим обґрунтовуючи фактором перенесення столиці у стародавній Київ було сподівання на ефективний контроль за українським національним рухом і можливість підтримувати слов'ян на Балканах та в Австро-Угорщині. Воно також могло мати символічне значення: перенесення столиці в центр давньої Русі з нагоди династичного свята – 300-річчя дому Романових. За тогочасним розпливчастим тлумаченням поняття «велика російська нація», коріння якої сягає Київської Русі, до її складу входили всі піддані Російської імперії. Водночас росіяни не ототожнювалися з іншими етносами. Малороси і білоруси офіційно вважалися росіянами й індивідуально не підлягали дискримінації.

В Україні подібні імперські замаху викликали спротив, тобто, теоретична «узурпація» історії Київської Русі зумовлювала відцентрові тенденції. У відповідь центральна влада вдавалася до репресивних заходів: Валуєвський циркуляр 1863 р., Емський указ 1876 р. Приміром, внаслідок польського повстання 1863 р. у правлячих колах імперії виникли підозри щодо руху українських народолюбців, який міг загрожувати єдності держави. Реакція чиновників не забарилась: «На весь рух, тоді виключно культурний, на всю літературу – виключно красну і шкільно-просвітню – була тоді вперше накладена урядова печатка з написом: “зайве, непотрібне,

шкідливе для держави”». Лінгвоцид української мови здійснювався і в 1881, 1884, 1888, 1892, 1895 рр. та ін. Цікава спроба «осідлати» Київ мала місце і на початку ХХ ст. Реформаторські плани П. Столипіна включали Україну, де він сподівався знайти підтримку царської влади з боку консервативної верстви поміщиків. Великодержавницька ідея відродилася в Росії у 30–40-х роках ХХ ст., коли посилено здійснювалось інтернаціональне і національне виховання громадян СРСР, а Київська Русь подавалась як спільна колыска східнослов’янських народностей. Ця ідеологічна концепція присутня і в післявоєнні часи. Національні історії, і в першу чергу українська, мали адаптовуватись до радянського гранд-нарративу.

Ця тенденція виявилась живучою. Теперішній очільник РФ В. Путін для виправдання нападу на суверенну Україну (т.зв. СВО) намагається «притягти за вуха» деякі документи Б. Хмельницького періоду національно-визвольної війни 1648–1657 рр., надаючи їм сакрального значення із власним тлумаченням терміну «возз’єднання».

У незалежній Україні наукова спільнота виступає проти привласнення Росією історичної спадщини Київської Русі. Київський осередок Українського історичного товариства, створений 31 травня 1993 р., організував першу наукову конференцію за участю опозиційних вчених О. Апанович, М. Брайчевського, Я. Дзири, В. Сергійчука, П. Соханя та ін. Вони виступали за вироблення обґрунтованої концепції історії Київської Русі, проти деформації історичного процесу через «регулювання» політичною владою наукової діяльності в Україні. На міжнародній конференції у 2005 р. в Інституті історії України НАН України відбулися дискусії українських, російських, білоруських, польських, британських, шведських учених з питань «переписування та підлаштовування» історії під нову ідеологічну кон’юнктуру після краху комуністичного режиму в СРСР та Європі, відкидання застарілих стереотипів з метою обґрунтування національних історій. У цьому зв’язку на науковій арені з’явився термінологічний шаблон – дихотомія «свій – чужий» для виокремлення друзів і ворогів у сприйнятті реальності. У 2023 р. опублікована книга Л. Кучми «Україна – не Росія. Двадцять років потому» – оновлена версія видання 2003 р. У відповідь на спроби російськими дослідниками узурпації культурно-політичної спадщини Київської Русі та нівелювання української історіографічної традиції українські вчені виконують важливу справу щодо викриття

фальсифікаторів історичного минулого. При тому маємо пам'ятати слова відомого українського вченого, члена-кореспондента НАН України Ф. П. Шевченка: «Істину встановлює суд історії».

UDC 327(477:(470+571))"20"- 048,93+32(470+571):94(477) "0890/1240"- 048.64

Nadiya Ship,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1309-1509>,

Doctor of Historical Sciences, Professor,

Leading Researcher,

Department of Manuscript Heritage Funds,

Manuscript Institute,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: nadia.shyp@gmail.com

IDEOLOGICAL AND POLITICAL ATTACKS OF RUSSIA TO THE HISTORICAL HERITAGE OF KYIV RUSSIA

A brief analysis of imperial ambitions in the matter of appropriating the historical heritage of Kyivan Rus', Russian attempts to level Ukrainian national identity, and the opposition of Ukrainian scientists to them has been made.

Keywords: Russia, Ukraine, historical heritage, appropriation, Ukrainian national identity.

УДК 783.2 (477)

Шуміліна Ольга Анатоліївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2615-1208>,

докторка мистецтвознавства, професорка,

професорка кафедри теорії музики,

Львівська національна музична академія імені М. В. Лисенка,

Львів, Україна

e-mail: shumili2016@gmail.com

ОРИГІНАЛЬНА ВЕРСІЯ ВОСКРЕСЕНСЬКОГО КАНОНУ МИКОЛИ ДИЛЕЦЬКОГО: ПРЕЗЕНТАЦІЯ ВИДАННЯ

Презентовано видання «Микола Дилецький. Воскресенський канон: оригінальна версія». Основним рукописним джерелом нотного тексту є рукописний комплект з фондів ІР НБУВ.

Ключові слова: творчість Миколи Дилецького, партесний рукопис,

Воскресенський канон.

Воскресенський канон видатного українського композитора Миколи Павловича Дилецького (бл. 1650 – після 1723) є одним з найвідоміших творів партесної доби. Написаний на тексти пасхального канону преподобного Іоана Дамаскіна для подвійного хору, він є великою багаточастинною музичною композицією, що складається з ірмосів дев'яти пісень канону (крім другої), екзапостиларія «Плотию уснув» і пасхального тропаря «Христос воскрес из мертвих». Після першої публікації 1976 р., підготовленої Н. О. Герасимовою-Персидською, Воскресенський канон почали активно виконувати, і згодом він увійшов до концертної практики і навчальних програм.

Джерелом нотного тексту канону став один з рукописних комплектів київської партесної колекції, яка зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (ІР НБУВ, ф. 306, од. зб. 43). Комплект з каноном є неповним – замість восьми голосових книг він має лише сім. Як встановила Е. Клименко, партії комплекту зібрані із розрізнених раніше творів та невеликих зошитів, різних за походженням та часом, які пізніше були переплетені в одну книгу. У комплекті виявлено близько 25-ти почерків (скорописом та півустановом XVII–XVIII ст.), понад 20 філіграней та їх різновидів; партії Воскресенського канону знаходяться у розділі, датованому – за папером – кінцем 50-х – 90-ми роками XVII ст. та 10-ми роками XVIII ст., і це відповідає рокам життя М. Дилецького.

Втраченою є книга із партіями другого дисканта, і це означає, що для видання канону цю партію потрібно було реконструювати. У примітках до першої публікації 1976 р. зазначено, що партію другого дисканта реконструював професор Львівської консерваторії Ярема Якуб'як. У такому вигляді, з реконструйованою партією другого дисканта, Воскресенський канон було двічі перевидано у 1981 і 2003 роках.

У 2008 р. стало відомо про збереженість оригінальної партії другого дисканта. Її виявила російська дослідниця партесної спадщини Ірина Герасимова в одному з архівів Санкт-Петербурга. Інформацію про свою знахідку вона презентувала на науковій конференції у Національній музичній академії України імені П. І. Чайковського (організувала і провела конференцію кафедра

старовинної музики), та розмістила у статті «Невідомі партії концертів Миколи Дилецького з зібрання Придворної півчої капели», яка була опублікована в Києві. Протягом 15-ти років на цей факт ніхто з виконавців не звертав уваги. Замість того, щоб прийняти у роботу партитуру, відновлену на основі оригінальних матеріалів, хорові колективи продовжували виконувати Воскресенський канон з реконструйованою партією. Однак порівняння оригінальної та реконструйованої версій партії другого дисканта показало доволі суттєві розбіжності, що підтвердило потребу відновлення і публікування початкової авторської версії.

У презентованому виданні опублікована хорова партитура Воскресенського канону з оригінальною партією другого дисканта (джерело нотного тексту – ОР РНБ, Кап. Q. 67, арк. 161–164 зв.). Партитуру повністю відновлено з рукописних матеріалів, за винятком відсутніх у рукописній партії другого дисканта п'ятої пісні канону «Богоотец убо Давид» та тропаря «Христос воскрес из мертвих», що завершує композицію. Обидва ці фрагменти реконструйовані згідно логіки будови партії другого дисканта у рукописному джерелі. Окрім партитури, опубліковано факсимільні копії рукописних партій, на яких можна роздивитися особливості київської квадратної нотації, зокрема фіксацію нотного тексту без тактових рисок, автентичний поділ канону на пісні, зазначене в партії другого альтя прізвище Дилецького, що свого часу стало підставою для авторської атрибуції, та ін.

При укладанні партитури у нотний та вербальний текст рукописного джерела було внесено деякі виправлення, передусім з метою уникнення неточних акордових конструкцій. Оригінальні варіанти зазначено у посторінкових покликах.

Дякую колективу співробітників Інституту рукопису НБУВ за збереження унікальних матеріалів української музичної спадщини партесної доби.

UDC 783.2 (477)

Olha Shumilina,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2615-1208>,

Doctor of Art History (Dr. Hab.), Professor,

Professor from the Department of Music Theory,

Mykola Lysenko Lviv National Music Academy,

Lviv, Ukraine

e-mail: shumili2016@gmail.com

ORIGINAL VERSION OF THE "RESURRECTION CANON" MYKOLA DILETSKY: PUBLICATION PRESENTATION

The edition «Mykola Diletsky. The Resurrection Canon: The Original Version». The main handwritten source of the sheet music text is a handwritten set from the collections of the IR NBUV.

Keywords: the work of Mykola Dyletskyi, Partes manuscript, Resurrection canon.

УДК 783:2-53(477) «20»

Ясіновський Юрій Павлович,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-0927-0133>,

доктор мистецтвознавства,

професор кафедри літургії,

директор Інституту церковної музики,

Український Католицький університет,

Львів, Україна

e-mail: irmos@ucu.edu.ua

НАЙДАВНІШІ МІНЕЇ КИЇВСЬКОЇ ЦЕРКВИ

Розглянуто особливості походження мінеї Київської церкви. Підкреслено важливість введення їх до наукового обігу, оскільки вони є одними з найдавніших пам'яток національного надбання.

Ключові слова: Слов'яно-руські мінеї, ірмоси, київський скрипторій.

Найдавніші слов'яно-руські мінеї Київської Церкви, правдоподібно, датуються серединою – третьою чвертю XI ст., тобто між часом створення Остромирового Євангелія 1056–1057 рр. та Ізборником Святослава 1073 р. Це мінеї празничні Дубровського (РНБ, Ф.п.І.36), писаря «попа» Ілії (РГАДА, Тип. 131) та Путятина службова за травень (РНБ, Соф. 202). Всі вони нещодавно опубліковані набірним способом та факсимільно, споряджені ґрунтовними коментарями і дослідженнями.

Датування пам'яток вказаним часом утверджувалось поступово, особливо ж мінеї Ілії. У Зведеному каталозі слов'яно-руських рукописів XI–XIII ст. 1984 р. цю Мінею датували XII ст. Проте після ґрунтовної реставрації дату створення понизили кінцем XI – початком XII ст. Згодом після різнобічного ґрунтового вивчення рукопису, зокрема, з боку архаїчних мовних елементів та

змісту, Євгеній Верещагін запропонував датувати пам'ятку серединою – 3-ою чвертю XI ст. Цікаво, що цю мінею Іван Купріянов в середині XIX ст. запропонував датувати кінцем X – початком першої половини XI століття. У колі пам'яток XI ст. цими мінеями цікавилися також давніші українські мовознавці, зокрема Петро Копко (1886–1923) та Іван Огієнко. Два з цих рукописів частково нотовані — стихира на Успіння у Путятиній мінеї та значно більше піснеспівів у мінеї Ілії.

У цих найдавніших мінеях записані також ірмоси — з повними текстами у Мінеї Дубровського та інципітами у Путятиній та Ілії.

Немає серйозних підстав вважати ці пам'ятки новгородськими, про що, наприклад, безапеляційно оголосили у заголовку своєї публікації Віктор Баранов і Віталій Марков. З цього приводу Єлена Уханова слушно зауважила, що така чудова якість пергаменту, каліграфічне письмо та досконалий мовний узус схиляють вважати місцем створення рукопису столичний київський скрипторій. Важливим підтвердженням цьому є також включення до репертуару пам'ятки рідкісного канону на «обновлення» Царгороду під 11-тим травням, що міг бути записаним до київського кодексу задля прослави «града-кесаря».

UDC 783:2-53(477) "20"

Yurii Yasinovskiy,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-0927-0133>,

Doctor of Arts,

Professor of the Department of Liturgy,

Director of the Institute of Church Music,

Ukrainian Catholic University,

Lviv, Ukraine

e-mail: irmos@ucu.edu.ua

THE MOST ANCIENT MINES OF THE KYIV CHURCH

The peculiarities of the origin of the mines of the Kyiv Church are considered. The importance of introducing them into scientific circulation is emphasized, as they are one of the oldest monuments of the national heritage.

Keywords: Slavic-Russian minei, irmos, Kyiv, Kyiv scriptorium.

РОЗДІЛ 5

УКРАЇНСЬКА БІОГРАФІКА ВОЄННОЇ ДОБИ: КЛАСИЧНІ/НОВІТНІ ПІДХОДИ ТА ІНТЕГРАЦІЯ В МІЖНАРОДНИЙ ПРОСТІР

УДК 929(477)Стороженко

Александрова Галина Андріївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5136-5160>,

докторка філологічних наук, старша наукова співробітниця,

провідна наукова співробітниця,

відділ теорії та методики біобібліографії,

Інститут біографічних досліджень,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: galekss@ukr.net

ДІЯЛЬНІСТЬ М. І. СТОРОЖЕНКА (1836–1906): ІНТЕГРАЦІЯ В МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ПРОСТІР

Висвітлено діяльність М. І. Стороженка (1836–1906), що став видатним шекспірологом свого часу. Під час закордонних відряджень він налагодив міцні зв'язки з найавторитетнішими європейськими вченими, засвоїв здобутки сучасної йому літературознавчої науки, здійснював наукову міжкультурну комунікацію.

Ключові слова: М. І. Стороженко, біографія, комунікація, наукові відрядження, бібліотека, літературознавство, Шекспір.

На прикладі життя й наукової діяльності відомого літературознавця Миколи Ілліча Стороженка (1836–1906) можна розглянути не лише роль українців в імперській науці й культурі, а насамперед долю науковця, який, попри обставини, комунікував із найавторитетнішими вченими світу, ніколи не забуваючи про своє українське коріння. Важливо реконструювати вектори особистої і наукової комунікації вченого, роль сучасників у його творчому і кар'єрному зростанні, зафіксовані в спогадах про М. І. Стороженка, що дають змогу осмислити основні факти його життя.

Важливими подіями, які маркували нові етапи в біографії М. І. Стороженка, були вступ, навчання, робота в Московському університеті. Ключовою постаттю у виборі навчального закладу, професії, був відомий славіст українець-земляк О. М. Бодянський. Після закінчення університету М. І. Стороженко певний час викладав. Вирішальний вплив на напрям його діяльності, а згодом і на все життя, стало захоплення особою й творчістю Шекспіра, дослідженню якого вчений присвятив чотири закордонні поїздки (1864 р, 1867–1869 рр., 1873 і 1877 рр.) у Париж і Лондон. Його виняткові філологічні здібності, високий науковий потенціал та непересічні людські якості, працелюбність і порядність створили передумови для успішного стажування. Працюючи в кращих бібліотеках Європи та спілкуючись з іноземними вченими, М. І. Стороженко здобував неоціненний досвід, який застосовував у власній діяльності, наприклад, будучи бібліотекарем Московського публічного і Рум'янцевського музеїв (1893–1902 рр.), користуючись навичками роботи в бібліотеці Британського музею, зреформував роботу читального залу, став ініціатором створення довідкової бібліотеки.

Закордонні наукові відрядження М. І. Стороженка були логічним продовженням його філологічної освіти. Він налагодив міцні зв'язки з європейськими вченими, досягнув та засвоїв здобутки сучасного йому літературознавства. З-за кордону він повернувся зрілим, упевненим ученим, який мав авторитет і повагу в європейських колег, що, безсумнівно, сприяло входженню його як фахівця до європейського наукового й культурного простору. Після захисту магістерської дисертації М. І. Стороженко повернувся до *alma mater*; став доцентом, згодом – професором Московського університету; у 1872–1893 рр. очолював у ньому кафедру загальної (зарубіжної) літератури, удосконалив її структуру, використовуючи досвід західних фахівців. Лондонське Шекспірівське товариство обрало його одним зі своїх віце-президентів. Понад 30 років М. І. Стороженко був чільним представником шекспірології, започаткував наукове вивчення біографії геніального англійця та його творчості. Ученого ставили поряд із такими визначними шекспірознавцями, як Ф. К. Ельце й Н. Деліус (Німеччина), Е. Дауден і Ф. Ферніваль (Англія).

М. І. Стороженко активно контактував із зарубіжними сучасниками (Г. Паріс, Г. Брандес, В. Шедден-Ральстон, Л. Леже,

Е. Бернекер та ін.). Великого значення учений надавав популяризації, трансляції знань для практичного використання. Особисту й наукову комунікацію М. І. Стороженко здійснював через лекції, засідання, ювілейні заходи, листи, зустрічі у своїй квартирі, роботу в бібліотеках і архівах, у виступах перед публікою, перекладами й рецензіями. Наукові порозуміння поєднувалися зі спілкуванням побутовим, спільним відпочинком. Поряд з іншими діячами культури й науки, він був особистістю нового типу, якій були притаманні ідеї свободи, моральної відповідальності.

Широка ерудиція, щире захоплення наукою й літературою забезпечили М. І. Стороженкові розгалужені наукові зв'язки в Російській імперії та за її межами. Його комунікаційну активність, дослідницькі заслуги й авторитет серед наукових кіл визнала Імператорська академія наук, яка вибрала його членом-кореспондентом відділення російської мови і словесності (1899). Колосальний авторитет він мав не лише за інтелектуальні здібності й наукові здобутки, а насамперед через людські якості. Доробок московського професора ставили в один ряд із досягненнями відомих тодішніх істориків літератури: О. М. Веселовського, І. І. Жданова, О. І. Кирпичнікова, Ф. Д. Батюшкова, Л. З. Колмачевського, М. Г. Халанського, І. П. Созоновича, М. С. Кореліна.

Добре розуміючи, що вільно й відкрито досліджувати українську літературу, її історію та мову в умовах заборон у Російській імперії не те що безперспективне, а й небезпечне заняття, М. І. Стороженко знайшов таку царину застосування своїх знань і досвіду, у якій міг би досягнути успіху, реалізувати свої філологічні знання – сферу зарубіжної літератури, зокрема шекспірознавство. Він був представником культурно-історичної школи в літературознавстві, широко використовував порівняльно-історичний метод. Цей представник тодішньої інтелектуальної еліти повсякчас ідентифікував себе як українця, що працював у Москві, не поривав із батьківщиною, розбудовував комунікаційний і життєвий простір відповідно до морально-етичних орієнтирів свого роду й народу; зберігаючи національну ідентичність, повсякчас здійснював наукову міжкультурну комунікацію.

UDC 929(477) Storozhenko

Halyna Aleksandrova,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5136-5160>,

Doctor of Philological Sciences, Senior Research Associate,

Leading Research Fellow,

Department of Theory and Methodology of Biobibliography,

Institute of Biographical Research,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: galekss@ukr.net

ACTIVITIES OF M. I. STOROZHENKO (1836–1906): INTEGRATION IN THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC SPACE

The activity of M. I. Storozhenko (1836–1906), who became an outstanding Shakespearean scholar of his time, is highlighted. During his foreign business trips, he established strong ties with the most authoritative European scientists, learned the achievements of contemporary literary science, and carried out scientific intercultural communication.

Keywords: M. I. Storozhenko, biography, communication, scientific trips, library, literary studies, Shakespeare.

УДК 930.253(477.411):[929Лиф:94(100)"1939/1945"]](045)

Білоус Наталя Володимирівна,

ORCID <https://orcid.org/0009-0009-5418-7265>,

кандидатка філологічних наук,

в.о. завідувачки філією «Музей Сержа Лифаря»,

Музей історії міста Києва,

Київ, Україна

e-mail: bilous0712@gmail.com

ДО БІОГРАФІЇ СЕРЖА ЛИФАРЯ: З НОВОВІЯВЛЕНИХ ЕГО-ДОКУМЕНТІВ ПЕРІОДУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (ФОНДИ МУЗЕЮ ІСТОРІЇ МІСТА КИЄВА)

Архівні матеріали колекції Сержа Лифаря засвідчують, що події часів Другої світової війни займають важливе місце в рукописній спадщині видатного танцівника: до них він звертався протягом усього життя, оскільки був свідком і безпосереднім активним учасником історичних подій, які вплинули на його особисту та творчу біографію.

Ключові слова: Серж Лифар, біографія, колекція, Париж, Франція, Друга світова війна, окупація.

Колекція видатного артиста балету, хореографа, педагога й колекціонера Сержа Лифаря (1905–1986), передана за заповітом рідному Києву, містить низку его-документів, пов'язаних з подіями Другої світової війни. Виявлені в процесі опрацювання колекції у фондах Музею історії міста Києва, раніше недоступні дослідникам, вони досі не були об'єктом окремих досліджень, але вкрай необхідні для реконструкції біографії Сержа Лифаря. Тому, спираючись на доступні матеріали фондового зібрання Музею історії міста Києва та на праці закордонних авторів, які зосереджували увагу на зазначеному періоді діяльності Сержа Лифаря, мета дослідження – проаналізувати, зокрема, неопубліковані мемуари – першу частину машинописного рукопису «“Быть или не быть” (1939–1949). Война. Оккупация. Освобождение».

Про окремі факти біографії Сержа Лифаря, його життя та професійну діяльність на чолі балетної трупи Паризької опери під час Другої світової війни, зокрема, і періоду окупації писали М. Франко та Дж.-П.Пасторі (Franko M. *The Fascist Turn in the Dance of Serge Lifar: Interwar French Ballet and the German Occupation*. Oxford : Oxford University Press, 2020. 294 p.; Pastori J.-P. *Serge Lifar: la beauté du diable: biographie*. Lausanne : Favre, 2009. 207 p.). Проте, попри ґрунтовний підхід, існує певна тенденційність у висвітленні, оскільки деякі документи не були використані (або за відсутності доступу до них, або не зацікавленість авторами в їх оприлюдненні). Таким чином, завдяки віднайденим і раніше неопублікованим матеріалам варто внести низку уточнень, зокрема в контексті фактів, імен, подій, про які знав Лифар та його оточення, але які не були широковідомими. На часі – нове комплексне дослідження, яке залучатиме нововиявлені его-документи з фондів Музею історії міста Києва, а також закордонних архівних і музейних інституцій, приватних колекцій.

Серед масиву його его-документів, які пов'язані з періодом Другої світової війни, окупацією Парижу та наступним звільненням, це листи (надіслані під час Другої світової або після); різноманітні нотатки; фрагменти статей; буклети; спогади, що містять згадки про драматичні події в житті хореографа від початку Другої світової та політичної атмосфери у Франції напередодні вступу німецьких військ до Парижу; контакти з урядом Віші; переслідування гестапо; спілкування з окупаційною німецькою владою, а згодом –

і звинувачення в колабораціонізмі; судовий процес над ним та ін. Вони переважно або датовані автором, або дату вдається встановити за змістом і контекстом, і дуже важливі для доповнення, підбору матеріалів для майбутньої академічної біографії Сержа Лифаря, видання якої має бути нарешті здійснено на його Батьківщині – у Києві.

Серед документів, які відносяться до періоду Другої світової, – розрізнені нотатки, деякі датовані Сержем Лифарем, деякі без дати, – усі написані його рукою, переважно олівцем. Лифар згадує, що мав звичку вести щоденні записи. Текстологічний аналіз свідчить, що деякі з цих нотаток згодом стали підготовчим матеріалом для написання значних за обсягом текстів, і автор приділяв їм багато уваги. Вони хронологічно вибудовані в оповіді, яка складається із розділів (фрагментів). Показовим у цьому сенсі є неопублікований авторський машинопис з рукописними правками, який відноситься до мемуаристики Сержа Лифаря та охоплює період від початку Другої світової до звільнення Франції («2 го сентября была объявлена всеобщая мобилизация»). Лифар свідомо визначає серед мемуарів текст, який охоплює період війни. На відміну від попередніх щорічних мемуарів (а він описує події кожного року, починаючи зі серпня 1929 р.) цей его-документ має назву: на першій сторінці в лівому верхньому куті чорними чорнилами є напис рукою Лифаря: «Быть или не быть» (1939–1949).

Таким чином, виявлені его-документи періоду Другої світової війни є важливими для реконструкції біографії Сержа Лифаря. Про це свідчить докладний опис подій, фактів, перелік персоналій; повторюваність деяких фрагментів у різних документах пізнішого часу, правки, акценти (підкреслення, виділення), що свідчить про його посилену увагу до їх збереження та можливість ідентифікації майбутніми дослідниками.

UDC 930.253(477.411):[929Лиф:94(100)"1939/1945"]](045)

Natalia Bilous,

ORCID <https://orcid.org/0009-0009-5418-7265>,

Candidate of Philological Sciences,

Director at the Serge Lifar Museum,

Branch of the Museum of Kyiv History,

Kyiv, Ukraine

e-mail: bilous0712@gmail.com

TO THE BIOGRAPHY OF SERGE LIFAR: FROM THE NEWLY DISCOVERED EGO-DOCUMENTS OF THE SECOND WORLD WAR (FUNDS OF THE MUSEUM OF KYIV HISTORY)

Archival materials in general indicate that coverage of the events of the Second World War occupy an important place in the handwritten legacy of the outstanding dancer, he turned to them throughout his life, as he was a witness and an active participant historical events that influenced his personal and creative biography.

Keywords: Serge Lifar, collection, Paris, France, World War II, occupation.

УДК 929-055.2:930.1

Буряк Лариса Іванівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4631-844X>,

докторка історичних наук, професорка,

провідна наукова співробітниця,

відділ теорії та методики біобібліографії,

Інститут біографічних досліджень,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

e-mail: larysa.buryak@gmail.com

ЖІНОЧІ ЖИТТЄПИСИ У ВІЗУАЛЬНИХ ПРОЄКТАХ СВІТОВОГО МИСТЕЦЬКОГО ПРОСТОРУ

Досліджено візуальні моделі жіночого життєпису в мистецьких проєктах лондонської національної галереї сучасного мистецтва Тейт Модерн та обґрунтовано гіпотезу про контекстуальну універсальність візуального (авто)біографічного наративу, який, попри відстані, кордони, культурні відмінності, об'єднаний спільними емоціями.

Ключові слова: війна, вигнання та міграція, жіночі життєписи, візуальний (авто)біографічний наратив, національна галерея міжнародного модерністського і сучасного мистецтва Тейт Модерн у Лондоні.

(Авто)біографічні моделі на тлі воєн та соціальних потрясінь змінюють свої форми. Вони виходять за межі усталених уявлень про (авто)біографічний наратив, стають гнучкими й адаптованими до викликів епохи, звертаючись у тому числі й до засобів візуалізації. Візуальне мистецтво відкриває свій безмежний простір, адже за допомогою кольорів і форм вдається заповнювати травматичні розриви в біографічних розповідях, ретранслюючи ті гострі емоції, які неможливо передати словами. Сучасне мистецтво провідних

музеїв світу підтверджує цю гіпотезу, візуалізуючи життя, яке можна не лише розповісти / описати словами, але й відтворити / передати мистецькими засобами. Одним із таких музеїв є національна галерея сучасного мистецтва Тейт Модерн (Tate Modern) у Лондоні, яка має у своїй колекції унікальні художні експонати, що репрезентують візуальний автобіографічний нарратив, авторами якого є всесвітньо відомі мисткині.

У цій розвідці розглянемо мистецькі концепції лише окремих робіт, представлених у галереї, які ретранслюють персональний життєвий досвід художниць, котрі опинились заручницями воєнних конфліктів і змушені були більшість свого життя прожити на чужині. Оскільки допоки не маємо в цьому музейному зібранні подібних творів, які би репрезентували українське мистецтво, варто зупинитись на роботах всесвітньо відомих мисткинь – індійської художниці Заріни Хашмі (Zarina Hashmi) і палестинської – Мони Хатум (Mona Hatoum). Звертаючи увагу на феномен їхньої творчості, спробуємо водночас обґрунтувати гіпотезу про актуальність і універсальність візуального автобіографічного нарративу, який, попри відстані, кордони, культурні відмінності, об'єднаний спільними емоціями – почуттям сильного душевного болю й тугою за втраченим домом, зруйнованим світом, розірваними родинами.

Одним із поштовхів для дослідження стало усвідомлення того, що світ наших особистих біографій переплітається з, так званою, «біографією» глобального світу. Війна в Україні спричинила гостре відчуття подібності долі українців до долі інших народів, які потрапили в турбулентність глобальних конфліктів ХХ століття, що тривають й у ХХІ.

Заріна Хашмі належала до покоління митців, чиє життя й творчість були зумовлені розподілом Індії після проголошення незалежності країни. Вона народилась у 1937 р. в місті Алігарх на півночі Індії, де її батько був професором історії в мусульманському університеті. Їхня родина, як і мільйони інших, що проживали в цьому регіоні, у 1947 р. змушена була залишити рідний дім, опинившись у таборі для переселенців у Делі. Ця подія стала глибокою травмою для Заріни Хашмі й визначила в майбутньому домінуючу тему її творчості. Смуток, відчуття втрати родинного дому, пошук нового «дому» та нової ідентичності пронизують усі її роботи, відкриваючи вікно в автобіографію художниці. В історії світового мистецтва вона залишиться «художницею світу у пошуках

дому», як промовисто ідентифікувала Заріну Хашмі «The New York Times» (28 May, 2020).

За власним зізнанням мисткині, «дім» став центром її всесвіту, а лінії – інструментом, за допомогою якого вона змогла «написати автобіографію». Тема втраченого і пошук нового дому концептуалізується в розмаїтті сюжетів її графічних робіт, що доповнюють один одного, перегукуючись між собою ідеями, назвами, технічними прийомами (“Father’s House”, “Homes I made”, “Home – is a Foreign place, Admit One”, “Maps, Homes and Itineraries”, “Papers Houses”, “Direction to my House”).

Підґрунтям для відтворення візуальних автобіографічних наративів минулого стала пам’ять, репрезентована збереженими листами, фотографіями, віднайденими давніми картами Алігарха. Її «дім» – це простір, зовнішній і внутрішній світ, який відтворюють абстрактні картографічні зображення місцевості, де вона провела своє дитинство, плани рідного міста, схеми поверхів, кімнат, різних елементів батьківського будинку. У серії робіт під назвою «Листи з дому» (“Letters from Home”), що зберігається у Тейт Модерн галереї, вона влітає фрагменти листування зі своєю сестрою у витончені паперові композиції, ретранслюючи відчуття ностальгії й туги за минулим, за своєю родиною й сестрою, яка залишилась її єдиним «домом». За допомогою цих абстракцій Заріна Хашмі створює візуальний архів своїх спогадів, що врешті-решт розчиняють часові, дистанційні, культурні межі між автобіографією художниці й глядачами, запрошуючи їх пережити власні досвіди міграції. «У напрямку до мого дому» (Direction to my House by Zarina Hashmi with Sarah Burney, New York, 2018) – таку назву має і збірка есеїв художниці, які стали продовженням і заключним словом у її візуальній автобіографії.

Концептуально співзвучними до робіт індійської мисткині є автобіографічні інсталяційні композиції палестинської художниці Мони Хатум, яка народилась у Бейруті в 1952 р. Її родина розділила долю більшості палестинців, які після 1948 р. виявились поза законом на території Лівану, а отже, стали вигнанцями на своїй батьківщині. Мона Хатум, виїхавши до Лондона в 1972 р. на короткий час, уже не змогла повернутись додому, де розпочалася громадянська війна і Ліван став зоною перманентної ескалації та військового конфлікту.

Мистецька кар’єра художниці відбулась у Великій Британії, далеко від батьківщини, де залишилась її родина. Мона Хатум стала

однією з найвпливовіших художниць свого покоління. Вважається, що сила її мистецтва полягає саме в здатності виходити за межі локальних і особистих переживань і робити їх універсальними, долаючи кордони світу й культурних розмежувань. Її мистецтво, як і мистецтво Заріни Хашмі, відображає складні внутрішні переживання людини, відірваної від родини, говорить про вигнання, культурну й мовну дезорієнтацію, втрати й розлуки, спричинені війною. Одна з її найбільш зворушливих й проникливих інсталяцій – “Measures of Distance”(«Виміри відстані») – побудована на листах, і перегукується в такий спосіб із серією графічних робіт індійської художниці «Листи з дому». Але – на цей раз – це листи, написані матір’ю Мони Хатум з Бейруту до своєї доньки в Лондон, які відтворюють глибинний зв’язок з нею, розірваний війною, вербалізують за допомогою інсталяційних прийомів психологічну напругу між близькими людьми, що промовляють різними мовами. Листи з’являються як арабський текст, що рухається екраном, у той час як сама художниця читає їх вголос англійською мовою. Інша її відома робота, представлена в галереї Тейт Модерн («Hot Sport» («Гаряча точка»)) продовжує роздуми мисткині над долею людини, для якої немає спокійного місця в XXI столітті, охопленого війнами й масштабними конфліктами. Вона репрезентує інсталяційний контур континентів земної кулі люмінесцентно-червоного кольору як єдиний світ – єдину «гарячу точку», де гинуть люди, ллється кров, руйнується життя.

На тлі рефлексій, викликаних жіночими мистецькими творами лондонської галереї сучасного мистецтва, постає цілком природне запитання стосовно наявності подібних проєктів в українському культурному просторі, адже українське сьогодення – це одна із «найгарячіших точок» світу, ґрунт для візуального (авто)біографічного наративу, що міг би стати новим мистецьким спалахом і зайняти свої місце у світових колекціях.

UDC 929-055.2:930.1

Larysa Buriak,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4631-844X>,

Doctor of Historical Sciences, Professor,

Leading Research Associate,

Department of Theory and Methodology of Biobibliography,

Institute of Biographical Research,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine,

e-mail: larysa.buryak@gmail.com

WOMEN'S LIFE STORIES IN VISUAL PROJECTS OF THE WORLD ART SPACE

The models of women's life stories in artistic projects of Tate Modern art gallery in London have been studied, and the hypothesis of the unity of the visual (auto)biographical narrative, which, despite distances, borders, and cultural differences, is united by shared emotions, have been substantiated.

Keywords: war, exile, and migration, women's life stories, visual (auto)biographical narrative, Tate Modern art gallery in London.

УДК 929:304.44:004.91

Вернік Олексій Леонідович,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0572-2005>,

кандидат психологічних наук,

старший науковий співробітник,

відділ формування біобібліографічних інформаційних ресурсів,

Інститут біографічних досліджень,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: avernik@meta.ua;

Вернік Юлія Вікторівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-0783-5372>,

наукова співробітниця,

відділ формування біобібліографічних інформаційних ресурсів,

Інститут біографічних досліджень,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: julver@ukr.net

ДИНАМІКА ЗМІН У ФОРМУВАННІ УКРАЇНСЬКОГО БІОГРАФІЧНОГО АРХІВУ В УМОВАХ ТРИВАЛОЇ ВІЙНИ

Розглянуто зміни в розбудові УБА як наслідки суспільних зрушень, що відбулися в період війни. У ході дослідження підкреслюється збільшення кількості осіб, чії суспільно значущі дії роблять їх кандидатами для включення до архіву, і поява нових сфер діяльності, які потребують окремої уваги.

Ключові слова: Український біографічний архів, персоналії, волонтерство.

Процеси формування та наповнення інформаційними матеріалами Українського біографічного архіву в умовах тривалої війни є складною, але водночас і важливою темою, що розкриває виклики до адаптації методів збереження історичної пам'яті в кризових ситуаціях. Основний наголос робиться на збереженні біографій учасників бойових дій, волонтерів, медиків, громадських активістів та інших осіб, які відіграють ключову роль у визвольній боротьбі України проти російських загарбників.

Проаналізовані біографічні матеріали висвітлюють три ключових аспекти: істотне збільшення кількості осіб, суспільно значима діяльність яких створює підстави для внесення до УБА; таке збільшення має переважне відношення до домену «Військові» («Армія»); поява нових сфер суспільно значимої діяльності, що мають вирізнятися в окремих доменах або дефініціях. Такі особливості залишаються актуальними в умовах довготривалої війни.

Щодо перших двох, то вони цілком відповідають очевидним умовам збільшення включеності громадян України в безпосередній захист держави на фронті. Тут основним дискусійним питанням стає відокремлення матеріалів, що відносяться або до історичних фактів, або – до інформаційно-психологічних чинників. Останні в умовах війни, що триває, є об'єктивною необхідністю (наприклад, «привид Києва», «пес Патрон», хто саме з героїв-захисників острова Зміїний відзначився відомою на весь світ фразою про «руський воєнний корабель» й багато іншого). Вочевидь, щонайменше до закінчення війни, провести таке відокремлення неможливо.

Водночас потребує певних уточнень третій аспект: поява нових сфер суспільно значимої діяльності, які поки що не відображені в УБА. У попередніх публікаціях нами було акцентовано на двох потенційних доменах – «Медіа» і «Волонтерство». Слід відзначити, що за роки війни обидві сфери піддалися істотним змінам, як з точки зору наповнення, так і з точки зору їх суспільної оцінки. Якщо в перші місяці шість війни основною функцією «медійників» була психологічна підтримка, а після успішних військових операцій восени 2022 р. – позитивне прогнозування, то в 2023 р. така суспільна функція була втрачена, а отже, вони позбулися й попередньо набутої соціальної значимості й популярності. Важливими чинниками такої ситуації вважаємо комерціалізацію явища й необхідність щоденної

появи, що призводило до емоційного й інформаційного перенасичення медійного простору, а часом – і виснаження.

Волонтерська діяльність під час війни, що триває, також зазнала суттєвих змін. Загально прийнятим є уявлення про неї, як про добровільну суспільно корисну діяльність, що ґрунтується на принципах законності, гуманності, рівності, безоплатності й неприбутковості. Відповідні положення визначені в Законі України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011, № 3236-VI. При цьому, сутність волонтерства в мирний час розумілася здебільшого як добровільна наймана діяльність у реалізації конкретного проекту, у допомозі в конкретній соціальній ситуації тощо, якими займаються відповідні благодійні фонди, державні організації, меценати й ін. Це здебільшого не передбачає реалізацію волонтерами організаційно-логістичних і управлінських функцій.

Під час війни (починаючи з 2014 р.) волонтерство стає однією з організаційних складових суспільного життя в країні, що найбільш оперативно й гнучко організують комунікацію між державою, військовими, виробниками, постачальниками й населенням, що сприяє більш ефективному забезпеченню потреб в обороні нашої країни.

Визнаючи й наявність певних деструктивних процесів, з якими пов'язують певну девальвацію соціальної цінності волонтерства в суспільстві (а саме: шахрайство, отримання матеріального чи політичного зиску, прибутку, порушення законодавства тощо), відзначимо, що основною специфікою волонтерства в Україні з 2022 р. стає його масовість. Збір коштів; купівля, виробництво та доставка амуніції, медикаментів, спорядження для потреб ЗСУ; гуманітарна допомога внутрішньо переміщеним особам (ВПО); допомога волонтерів-медиків військовим та постраждалим цивільним у польових медичних пунктах; освітні проекти (організація навчання в умовах війни, психологічна підтримка, професійна перепідготовка); екологічні ініціативи (відновлення довкілля, що постраждало внаслідок бойових дій) та багато іншого – усім цим займаються особи й організації на всіх рівнях соціальної структури. Це і медіа агенти впливу: відомі блогери, ведучі, актори, музиканти й ін., і бізнесмени, і політики, і звичайні соціально активні громадяни.

Таким чином, волонтерська діяльність в Україні в умовах війни не може бути виділена в окремий домен соціальної активності, оскільки досить різні професійні і непрофесійні соціальні дії можуть

бути віднесені до волонтерських. Однак, у контексті формування та наповнення Українського національного біографічного архіву, волонтерство ми можемо розглядати не як окремих домен, а як дефініцію – соціальну характеристику персоналії.

Серед інших важливих факторів, що виникають у процесі роботи над складанням УНБА в умовах війни, можна відзначити і появу новітніх технологій для дистанційного збору та обробки інформації, тобто збільшення кількості цифрових ресурсів, що дозволяють швидко фіксувати біографічні дані навіть у віддалених або небезпечних районах. З'являються нові критерії відбору матеріалів, змінюється формат подання інформації з огляду на її оперативність і доступність. Зростає інтерес для створення колективних біографій, які відображають досвід цілих спільнот (військові підрозділи, волонтерські групи). На сторінках УНБА також мають знайти своє відображення і документальні дані прояву героїзму серед цивільного населення, вплив воєнних подій на життя й діяльність людей, факти скоєння воєнних злочинів. Наповнення персональних сторінок допомагає не тільки зберігати пам'ять про воєнний час, але й залучає світову спільноту до розуміння українського контексту, поширюючи знання про українських героїв та історичні постаті.

UDC 929:304.44:004.91

Oleksii Vernik,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0572-2005>,

Candidate of Psychological Sciences,

Senior Researcher of Associate,

Department for the Formation of Biobibliographic Information Resources,

Institute of Biographical Research,

V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: avernik@meta.ua;

Yuliia Vernik,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-0783-5372>,

Research Associate,

Department for the Formation of Biobibliographic Information Resources?

Institute of Biographical Research,

V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: julver@ukr.net

DYNAMICS OF CHANGES IN THE FORMATION OF THE UKRAINIAN BIOGRAPHICAL ARCHIVE IN THE CONDITIONS OF THE PROLONGED WAR

The changes in the development of the UBA as a consequence of social changes that took place during the war are considered. The study emphasizes the increase in the number of individuals whose socially significant actions make them candidates for inclusion in the archive, and the emergence of new areas of activity that require special attention.

Keywords: Ukrainian National Biographical Archive, personalities, volunteering.

УДК 82-94-044.933:929"19"](043.2)

Вірченко Тетяна Ігорівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7953-2285>,

докторка філологічних наук, професорка,
професорка кафедри української літератури,
компаративістики і грінченкознавства,
факультет української філології, культури і мистецтва,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,
Київ, Україна
e-mail: t.virchenko@kubg.edu.ua

ЛІТОПИС ЖИТТЯ І ТВОРЧОСТІ У ВІТЧИЗНЯНИЙ БІОГРАФІЦІ: БІФУРКАЦІЯ ЖАНРОВИХ МЕЖ

У розвідці здійснена спроба на матеріалі літописів життя і творчості Т. Шевченка, Марка Вовчка, І. Карпенко-Карого, І. Франка, Лесі Українки, М. Коцюбинського, актриси Є. Зарницької, а також моделі «Автор – Текст – Реципієнт» запропонувати модель Літопису життя і творчості.

Ключові слова: літопис життя і творчості, біографіка, жанр, структура, реципієнт.

Рубіж ХХ–ХХІ ст. прикметний розквітом широкої жанрової палітри: словники, наукові статті, біографічні збірники, довідники тощо. Ще одне позитивне зрушення, за В. Попиком, – поява елементів просопографії, які дозволяють спостерігати динаміку розвитку особистості.

Помітно, що серед цього переліку відсутній такий жанр, як літопис життя і творчості. Вірогідно, це пояснюється тим, що за останні чверть століття у сфері літератури й театру маємо лише три

літописи: П. Жура «Труди і дні Кобзаря» (2003), М. Мороза «Літопис життя і творчості Івана Франка» (2016–2017), Т. Кінзерської «Єфросинія Зарницька (Є. Азгуріді)» (2019). Треба визнати, що цей жанр вимагає тривалої роботи з документами, спадщиною (редакціями, варіантами творів), контекстом доби і є своєрідною вершиною в осягненні життя й творчості митця, хоча справжнім верхів'ям варто визнати Енциклопедію, як-от «Шевченківська енциклопедія», «Франківська енциклопедія» тощо. Разом із тим, наявність Літопису (якість його змісту) якнайкраще оприявнює наявні лакуни й визначає вектори досліджень.

Отже, *мета дослідження* – окреслити концептуальні рамки, процес підготовки й написання, а також композиційні рішення Літопису життя і творчості. Безумовно, у досягненні цієї мети варто здійснювати опору на традиції й досвід, а тому буде проаналізована низка Літописів, якими послуговуються переважно літературознавці.

Теоретичними основами з жанристики стали праці Н. Копистянської, яка під жанром розуміла єдність змістових і формальних жанроутворюючих компонентів. Також визначальну роль мала студія Зоф'ї Росінської «Самототожність реципієнта. Психоаналітичні точки зору».

Місія Літопису. На формулювання місії Літопису впливає філософська методологічна установка, сповідувана дослідником. Очевидно, що в нашому випадку варто вести мову про антропологізм, адже об'єктом уваги літопису стає така особа, моральна й інтелектуальна сила, роль в історичному процесі якої стає орієнтиром для орієнтування суспільства навіть на відстані часу. Як наслідок, має місце занурення в досвід наших предків задля того, щоб їхню інтерпретацію привнести в теперішню дійсність.

Автор Літопису. Дослідник має дотримуватися конструктивістського світогляду, оскільки вивчає взаємодію, співпрацю осіб, фокусується на контекстах (культурних, історичних тощо), у яких діячі живуть. Мета дослідника – інтерпретувати смисли, які мають на світ інші.

Методи дослідження. Дослідницька діяльність повсякчас має бути спрямована на конкретизацію інформації. Помічними наразі можуть стати загальнонаукові методи: кількісні (інформація перепису, статистичний аналіз), якісні (спогади сучасників, інформація з інтерв'ю, аудіовізуальна інформація, аналіз зображень, інтерпретація патернів), змішані (статистичний і текстовий аналіз),

з виразною перевагою якісних. Серед власне літературознавчих варто назвати біографічний, культурно-історичний, текстологічний.

Поведінкові патерни дослідника. Автори праці «Дизайн дослідження» сформулювали низку унікальних практик – поведінкових патернів дослідника. Результат трансформації цього досвіду – зосередження уваги на постаті та її інтелектуальному оточенні, концентрація змістових сенсів (слів або вчинків героїв Літописів), трансляція національних і загальнолюдських цінностей, інтерпретація інформації, співпраця з вченими інших дотичних гуманітарних наук. Розробляючи наукові теми, дослідники вводять у науковий обіг ті чи ті документи, епістолярій тощо, але робота біографа вимагає повернення до архівів, адже перепрочитання документа – це шлях віднайдення непомічених деталей.

Літопис життя і творчості: жанрові межі. Постать. Діячі історії та культури України в усі періоди її розвитку, які своєю творчою, інтелектуальною та іншою діяльністю служили розвитку держави. Дієвими можуть бути принципи, сформульовані В. Чишком у праці «Основні принципи створення українського біографічного словника». У розвідці оперуємо поняттям «герой літопису».

Література. Джерела. Документи – основа для отримання нової інформації (фактів стосовно життя й творчості митця). Факти, наведені в документах, використовуються впродовж всього тексту Літопису (перевага надається адрес-календарям, листам, спогадам, щоденникам, географічним картам, опублікованим чи підготовленим до друку публікаціям (художні твори, переклади, наукові праці тощо героя Літопису)). Оперування перевіреною інформацією детермінує відсутність вигадок, домислів у тексті.

Структура Літопису. До аналізу залучені літописи, опубліковані як окремі видання. Перевага надавалася вітчизняним Літописам зі сфери театрального мистецтва й літератури. Найпростіша модель, що застосовувалася дослідниками, – це суцільний виклад, де структурний поділ за роками, місяцями й днями здійснений лише всередині тексту.

Структурування змісту Літопису спостерігаємо щодо таких постатей, як Т. Г. Шевченко, Леся Українка та Іван Франко. Усі три літописи Т. Г. Шевченка структуровані, очевидно, що за хронологічним принципом. М. Ткаченко, В. Анісов і Є. Серeda для називання періодів використовували топос і роки. П. Жур тяжіє до метафоричних назв. У праці О. Косач-Кривинюк спостерігаємо, що

кожний рік завершується власними спогадами, які відокремлюються від решти тексту («Спогади й уваги до ... року»).

Утруднює роботу з книжкою відсутність змісту. Такий підхід спостерігаємо в «Літописі життя і творчості І. Карпенка-Карого (І. К. Тобілевича)» О. Цибаньової та в Літописі життя і творчості Єфросинії Зарницької, підготовленому Т. Кінзерською.

Загалом типовими структурними елементами книжки в жанрі літопису є: *Від автора* (Від авторки – як у праці «Леся Українка. Хронологія життя і творчості» Ольги Косач-Кривинюк); *Алфавітний покажчик імен* (Покажчик імен, назв періодичних видань, альманахів, збірників, громадських організацій та видавництв; Індекс); *Покажчик творів* (назв оригінальних творів); *Список* (перелік) *ілюстрацій*; *Скорочення*; *Додатки*.

Зміст Літопису має висвітлювати факти із життя постаті (події), характеризувати оточення (рід, родина, сім'я, кохані, друзі, однопумці, партнери/колеги, учасники дискусій), фіксувати адреси місць перебувань, називати побачені пам'ятки тощо, констатувати думки, емоції, вчинки. Отже, прикметна ознака стилю – документальність.

Правила датування. Здебільшого, усі дослідники послуговуються єдиним правилом: факти із життя датували за старим стилем у певній системі: спочатку наводяться відомості, які мають точну дату; потім – ті, щодо яких відомий лише місяць. Відомості, щодо яких відомий лише рік, наводяться після висвітлення фактів грудня.

Реципієнт Літопису. Реципієнт Літопису митця має основне очікування – фактологічна оповідь, що зумовлює відсутність довільних інтерпретацій. Разом із тим очевидно, що читач, який має певне знання про героя Літопису та історичний період його діяльності, потребує унікальних фактів, уведення в науковий обіг нової інформації. Факти, які стосуватимуться зовнішності, рис характеру, життєвих обставин «оживлюватимуть» оповідь і підвищуватимуть зацікавленість у праці. Окреслення інтелектуальних поглядів, оточення героя Літопису підвищуватиме активність реципієнта, який стає не лише споживачем інформації, а й включається в інтелектуальний діалог.

Чи може бути цікавим Літопис для реципієнтів із різними фоновими знаннями? – питання, на яке варто давати позитивну відповідь. Як написати такий Літопис? – питання, на яке варто

шукати відповідь, але можлива вона лише в безпосередній практичній роботі.

UDC 82-94-044.933:929"19"](043.2)

Tetiana Virchenko,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7953-2285>,

Doctor of Philological Sciences, Professor,

Professor of Department of Ukrainian Literature,

Comparativistics and Grinchenko Studies,

Faculty of Ukrainian Philology, Culture and Art,

Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,

Kyiv, Ukraine

e-mail: t.virchenko@kubg.edu.ua

CHRONICLE OF LIFE AND CREATIVITY IN NATIONWIDE BIOGRAPHY: BIFURCATION OF GENRE BOUNDARIES

In the investigation, an attempt was made on the material of the chronicles of the life and work of such writers as T. Shevchenko, Marko Vovchok, I. Karpenko-Karyi, I. Franko, Lesya Ukrainka, M. Kotsyubynskyi, and the actress E. Zarnytska, as well as the model "Author – Text – Recipient" to propose a model of the Chronicle of life and creativity.

Keywords: chronicle of life and creativity, biography, genre, structure, recipient.

УДК 930:027.7:378.4(477.54-25)]:355.01-053.18:378.4(477.54-25)«2022/...»

Глибицька Світлана Борисівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6863-1832>,

головна бібліографка,

науково-бібліографічний відділ,

Центральна наукова бібліотека,

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,

Харків, Україна

e-mail: sv.zajc@gmail.com

ЗБЕРІГАЄМО ПАМ'ЯТЬ: ПУБЛІКАЦІЇ НА МІЖНАРОДНОМУ САЙТІ «BRAVE ACTION UKRAINE» ПРО СТУДЕНТІВ, СПІВРОБІТНИКІВ, ВИПУСКНИКІВ КАРАЗІНСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ, ЯКІ ЗАГИНУЛИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна представила на сайті «Brave Action Ukraine» низку статей про студентів, випускників і співробітників університету, які загинули під час російсько-української війни.

Ключові слова: російсько-українська війна, Каразінський університет, Володимир Іващенко, Роман Кримсалюк, Влас Лісний, Олександр Невгасимов, Євген Храпко.

Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна зберігає пам'ять про студентів, випускників, науковців, співробітників університету, які стали на захист України в російсько-українській війні та загинули в боротьбі за волю. На превеликий жаль, з 2014-го по першу половину 2024-го року вже відомо про загибель 64-х каразінців. Матеріали про них розміщуються в електронному архіві Каразінського університету <https://ekhnuir.karazin.ua/collections/6b113b6f-ce78-4623-b2d5-c493779c1a67>, який веде бібліотека, а також на інших сайтах.

Низка статей опублікована на міжнародному американо-українському сайті «Brave Action Ukraine» (<https://braveaction.org/#projects>). Цей сайт заснувала мешканка Бостону, випускниця Гарвардського університету, вчителька англійської мови Сарі Фоллансі. Десять років тому разом з українськими колегами вона відкрила в Україні онлайн-школу англійської мови, де й викладала. Після початку повномасштабної війни засновники перепрофілювали контент на підтримку України. Зараз на сайті «Brave Action Ukraine» представлено багато історій наших співвітчизників, зокрема тих, хто загинув у російсько-українській війні, а також волонтерські проекти, на які збираються донати.

Розміщені на сайті статті про загиблих каразінців подані українською й англійською мовами з додаванням ілюстративного матеріалу.

Перша за хронологією стаття присвячена 20-річному студенту факультету комп'ютерних наук Володимиру Іващенко (<https://braveaction.org/stories/student-volodymyr-ivashchenko-life-deed>). Із початком повномасштабної війни він відвіз матір з молодшими дітьми на захід України, а сам зайнявся волонтерством. Але невдвозі, пройшовши тижневий навчальний курс, долучився до спецпідрозділу «Кракен», брав участь у визволенні Харківської області. Згодом підрозділ Володимира був переведений на Донбас.

Там 5 листопада 2022 року студент-воїн, який допомагав евакуювати поранених, загинув від артилерійського обстрілу біля селища Берестове Луганської області.

Інша стаття присвячена випускнику соціологічного факультету Власу Лісному (<https://braveaction.org/stories/vlas-lisnyi-call-sign-yol1>). На початку війни молодий чоловік також відвіз свою родину, дружину з дочкою, на захід України, а сам пішов воювати. Служив зв'язківцем і техніком у 68-й єгерській бригаді. За кордоном дружина Власа народила другу донечку, у якої виявився синдром Дауна. Але Влас радів, що в них тепер дві дочки, і був впевнений, що, завдяки спеціальним програмам, вдасться покращити стан дитини. Через місяць після народження дочки, 5 вересня 2022 року, Влас Лісний загинув. Це трапилося в селі Богоявленка на Донеччині, коли російська ракета, за наводкою, влучила в будинок, де розташовувався його підрозділ. Разом з ним загинули 12 побратимів.

Герой ще однієї статті – Роман Кримсалюк – випускник фізичного факультету (<https://braveaction.org/stories/the-universe-and-human-dignity>). Отримавши вищу освіту, він працював вчителем фізики, астрономії та інформатики в Малинівському опорному лицейі № 1 (сmt. Малинівка Чугуївського району). Коли почалася повномасштабна війна, маючи право не призватися на службу в ЗСУ – вчителі не підлягають мобілізації, якщо працюють хоча б на $\frac{3}{4}$ ставки, – з першого дня повномасштабної війни Роман Юрійович добровольцем пішов на захист своєї країни. Він став навідником у мінометній батареї 125-ої окремої бригади територіальної оборони. У складі своєї бригади захищав Харків, навесні 2022 р. звільняв окуповані населені пункти Харківської області, у тому числі й рідну Малинівку. Восени 2022-го брав участь у Слобожанському контрнаступі. Взимку 2022 р. бригаду перевели на Донбас, а вже 13 грудня в боях за село Площанка Сватівського району Луганської області Роман Кримсалюк загинув. У лицейі, де він працював, встановлена меморіальна дошка, а також започатковано щорічний астрономічний конкурс його імені.

Ще одна стаття присвячена випускнику фізичного факультету Олександру Невгасимову (<https://braveaction.org/stories/pstrongphysicist-and-artist-oleksandr-nevgasimovstrongp>) – молодшому науковому співробітнику Науково-дослідної частини Каразінського університету, інженеру кафедри експериментальної фізики фізичного факультету. Олександр планував вступати до аспірантури. Був

талановитим художником-аматором. У березні 2023 р. хлопець отримав повістку та був мобілізований на військову службу. Після проходження курсу в Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного його призначено на посаду командира мотопіхотного взводу мотопіхотного батальйону 54-ої окремої механізованої бригади; згодом з підрозділом направлено на Бахмутський напрямок. 30 липня 2023 року Олександр Невгасимов загинув від мінометного обстрілу біля села Роздолівка Бахмутського району Донецької області внаслідок наскрізного вогнепального поранення голови. Ідентифікували його по татуюванню на руці.

У статті «“Хрещений батько” бойових медиків» (<https://braveaction.org/stories/the-godfather-of-combat-medics>) розповідається про Євгена Храпка. Будучи за освітою програмістом, з початком війни в 2014 р. почав цікавитися питаннями тактичної медицини та опанував багато профільних курсів, українських і міжнародних. Напрацювавши навички медичної допомоги бійцям, добровільно приєднався до Антитерористичної операції. Зі створенням у 2017 р. найпотужнішого в Україні спеціалізованого навчального центру тактичної медицини при навчальному центрі ЗСУ «Десна», Євген Храпко, не маючи ані медичної, ані педагогічної освіти, став ядром центру, його ідейним натхненником. Тому його і стали називати «хрещеним батьком бойових медиків», оскільки, завдячуючи йому, почалося системне навчання тактичній медицині в Збройних силах України, а також уведено штатні посади для медичного персоналу без медичної освіти. З 2021 р. Євген Вікторович працював інженером симуляційного центру медичного факультету Каразінського університету, де його вміння й знання знадобилися для навчання студентів-медиків.

З початком повномасштабної війни 24 лютого 2022 року Євген Храпко терміново повернувся зі службового відрядження та відразу пішов до військкомату. Отримав призначення в 92-гу окрему механізовану бригаду ЗСУ. Служив інструктором і бойовим медиком. Сотні людей врятував, тисячі навчив своїй справі. Євген загинув 11 червня 2022 року поблизу села Українка Харківської області, коли його автомобіль наїхав на міну під час евакуації поранених бійців з-під «нуля».

Євген Храпко був удостоєний звання Героя України посмертно.

Війна продовжується. Гинуть молоді, талановиті люди. Наша справа – доносити до світового співтовариства про цю війну правду,

яка сприяє отриманню будь-якої підтримки, а Україна – має надію перемогти агресора. Важливо також увічнити пам'ять про загиблих захисників не тільки в українському, але й у світовому медійному просторі.

UDC 930:027.7:378.4(477.54-25)]:355.01-053.18:378.4(477.54-25)«2022/2024»

Svitlana Glybytska,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6863-1832>,

Chief Bibliographer,

Scientific and Bibliographic Department,

Central Scientific Library,

V. N. Karazin Kharkiv National University,

Kharkiv, Ukraine,

e-mail: sv.zajc@gmail.com

**KEEPING THE MEMORY ALIVE: PUBLICATIONS ON THE
INTERNATIONAL WEBSITE 'BRAVE ACTION UKRAINE' ABOUT
STUDENTS, STAFF AND ALUMNI OF KARAZIN UNIVERSITY, WHO
DIED DURING THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR**

Central Scientific Library of V. N. Karazin Kharkiv National University presented on the website "Brave Action Ukraine" a number of articles about students, graduates and university staff who died during the Russian-Ukrainian war.

Keywords: the Russian-Ukrainian war, V. N. Karazin Kharkiv National University, Volodymyr Ivashchenko, Roman Krymsaliuk, Vlas Lisnyi, Oleksandr Nevgasimov, Yevhen Khrapko.

УДК 930.253

Климович Наталія Миколаївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-1357-492X>,

начальниця відділу,

відділ використання інформації документів та комунікацій,

Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України,

Київ, Україна

e-mail: nklymovych@gmail.com

ДОКУМЕНТУВАННЯ ПОДІЙ ВОЄННОЇ ДОБИ (З ДОСВІДУ РОБОТИ ЦЕНТРАЛЬНОГО ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ-МУЗЕЮ ЛІТЕРАТУРИ І МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ)

Представлено інформацію про комплектування Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України документами, що висвітлюють події воєнної доби, та досвід співпраці з іноземними партнерами, які здійснюють активну підтримку цієї діяльності.

Ключові слова: документи, Національний архівний фонд, війна, ЦДАМЛМ України, комплектування, документування.

Сьогодні кожна архівна установа здійснює надважливу місію – зберігає документи Національного архівного фонду й активно документує події війни, яку розпочала росія проти України. Наразі маємо виняткове феноменальне явище – найбільш документовану війну. Так у 2023 р. започаткований однойменний симпозіум, а низка інституцій здійснила документування подій війни своєю основною місією. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (далі – ЦДАМЛМ України) як найбільша у Східній Європі установа, що зберігає документи Національного архівного фонду, музейні предмети й друковані видання літературно-мистецького профілю, активно провадить комплектування першоджерелами, що відображають реалії війни, зокрема, діяльність українських митців і установ літературно-мистецького профілю під час війни, той вплив, який здійснює сьогодення на українське мистецтво, мистецькі рефлексії на тему нашої боротьби тощо. ЦДАМЛМ України започаткував та формує окрему Колекцію документів про збройну агресію РФ проти України. Нині вона налічує понад тисячу джерел різної тематики, серед них: архівні документи, світлини, друковані видання й твори мистецтва, що свідчать про реалії нашого життя та культурно-мистецький розвиток України в умовах боротьби. Варто зазначити, що до колекції вносяться документи від 2014 р. Частина з них уже була представлена в межах нового виставкового онлайн-проекту «Мистецтво свідчить...». У його фокусі – наочні свідчення того, якими зусиллями українцям дається життя на вільній землі, і як мистецтво консолідує суспільство. Це твори образотворчого мистецтва; світлини українських міст і культурних пам'яток, які зазнали руйнувань; фотографії виставкових проектів; благодійних

вистав; програми; афіші; друковані видання, присвячені війні й українському мистецтву в Україні та українському мистецтву й культурі за кордоном, творчості іноземних митців в Україні під час війни. Документи й мистецькі твори для зазначеної колекції надавалися приватними особами й інституціями, зокрема, українським художником Романом Міллером (Мірошниченком); фотохудожником, кінооператором і режисером Сергієм Познанським; фотографом, журналістом, членом Національної спілки журналістів України В'ячеславом Онищенком; фотомисткинею Тетяною Бондаренко; Національною філармонією України; Київським театром ляльок; хором «Либідь» та багатьма іншими установами, організаціями, спілками – джерелами комплектування ЦДАМЛМ України. Наразі триває накопичення та систематизація нових надходжень до колекції.

Значну підтримку комплектуванню й збереженню документів надав Інститут наук про людину (The Institute for Human Sciences (IWM)). IWM є інституцією, яка здійснює дослідження у сфері гуманітарних і соціальних наук (Відень, Австрія). Ним було започатковано програму «Документування України» для підтримки низки документальних ініціатив в Україні та за її межами. Основна мета: закарбувати досвід цієї війни, зробити його максимально зрозумілим і доступним світові. У межах цієї програми IWM підтримує науковців, журналістів, громадських діячів, діячів мистецтва та культури, архівістів, які працюють в Україні та здійснюють документування (створюють і збирають документи, усні свідчення, аналізують події або здійснюють їх інтелектуальну чи художню інтерпретацію тощо). ЦДАМЛМ України взяв участь у програмі «Документування України» і завдяки цьому стало можливим придбання нової комп'ютерної техніки, джерел безперебійного живлення й мережевого сховища. Наразі наявність сучасного обладнання дає можливість працівникам ЦДАМЛМ України оцифровувати документи на паперовій основі та зберігати копії й електронні документи, які відображають реалії та наслідки російської агресії проти України, забезпечують швидкий доступ до цих матеріалів і у майбутньому сприятимуть поширенню достовірної інформації про історичні події, розповсюдженню відомостей про Україну та українську культуру у світі. Кожен з нас долучений і нині формує свій власний архів цієї війни. Низка цінних документів 2022–2024 рр. надійшла безпосередньо від працівників архіву, постійних

і нових фондоутворювачів. Серед них світлини Києва, Одеси, Чернігова, Ірпеня й інших населених пунктів Київської, Херсонської, Чернігівської та інших областей.

Документування – один зі способів протидії ворогу. Водночас ця діяльність значно форсує і комунікаційні процеси в інформаційному просторі України й світу, сприяє долученню країни до світового інформаційного простору. Збереження електронних документів про війну в Україні, оцифрування документів на паперовій основі, привернення уваги до питання збереження української документальної спадщини й культури від цілеспрямованого систематичного знищення – це нагальне завдання всіх сучасних архівістів України.

UDC 930.253

Nataliia Klymovych,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-1357-492X>,

Head of Department,

Department of Use of Documents' Information and Communications,

Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: nklymovych@gmail.com

THE DOCUMENTATION OF THE EVENTS OF THE WARTIME (FROM THE WORK EXPERIENCE OF THE CENTRAL STATE ARCHIVE- MUSEUM OF LITERATURE AND ART OF UKRAINE)

The article presents the information on the acquisition of the Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine (CSAMLA of Ukraine) with documents covering the events of the wartime and the experience of cooperation with foreign partners who actively support this activity.

Keywords: documents, National Archive Fond, war, CSAMLA of Ukraine, acquisition, documentation.

УДК 929:930 Микола Битинський

Мазепа Олександр Миколайович,

ORCID <https://orcid.org/0009-0009-1483-523X>,

кандидат історичних наук,

в.о. доцента кафедри гуманітарної освіти,

Львівський національний університет природокористування,

Дубляни, Україна

e-mail o.mazepa.uhhru@gmail.com

ДІЯЛЬНІСТЬ МИКОЛИ БИТИНСЬКОГО В ЦАРИНІ ГЕРАЛЬДИКИ

Проаналізовано діяльність М. Битинського в царині української геральдики в Канаді. З'ясовано, що М. Битинський напрацював низку рекомендацій, які не втратили своєї актуальності донині і є важливим свідченням тягlostі герботворчої традиції України.

Ключові слова: герб, геральдика, Микола Битинський, міське гербівництво.

Постать Миколи Битинського та його діяльність поки ще недостатньо вивчена та проаналізована, хоч вона безперечно на це заслуговує. Микола Битинський – фахівець у галузі геральдики та автор низки статей і розвідок, присвячених проблемам міської й земельної геральдики історико-етнографічних регіонів України. У зв'язку з тим, що праці М. Битинського розкидані в різних часописах громадських і релігійних об'єднань української громади закордоном, його наукова спадщина так і не стала об'єктом спеціального дослідження.

Серед праць, що висвітлювали життя й діяльність М. Битинського, найважливішими є дослідження О. Кучерука та Ю. Горбач. А. Гречило детально проаналізував початок практичної діяльності Миколи Битинського в галузі геральдики й вексилології під час його проживання в Празі в 1920–1930 рр. Незважаючи на наявність цих статей, поза увагою дослідників опинилася наукова діяльність М. Битинського в Канаді в 1951–1972 рр.

Микола Битинський активно працював у кількох напрямках, про що свідчить створення ним геральдичних альбомів і таблиць; виконання родинних і корпоративних гербів; опрацювання національно-державної символіки, що включало вивчення генези зображень тризуба; дослідження міської й територіальної геральдики; дослідження козацької родової геральдики.

Через похилий вік і поверхове знання англійської мови М. Битинський, щоб прожити в Канаді, змушений був використовувати свій художній талант. Доводилось займатися графічними й оформлювальними роботами, більшість яких виготовляв на замовлення.

Принагідно зазначимо, що М. Битинський для заробітку малював ікони, образи й плащаниці для православних церков

у Канаді, виконував інші замовлення місцевих церковних громад, а також виготовляв на замовлення емблеми, герби й прапори для багатьох громадських організацій і пластових куренів. Одним із найбільш відомих проєктів у торонтський період життя М. Битинського був орден Воєнного Хреста Української Народної Республіки.

Значну увагу, як художник, він приділяв виготовленню родових гербів, при цьому відтворюючи в них сутнісні елементи мистецького стилю певної епохи. Це є важливим аспектом, оскільки геральдика виступає як мистецтво герботворчості та як наукове забезпечення складання й використання гербів. Варто відзначити, що М. Битинський виконав проєкти родинних гербів для родів Климкевичів, Генік-Березовських, Ляховичів, Садовських, Туранських, Копачів, Кульчицьких, Кисилівських, Корчак-Городиських, Войнаровських.

М. Битинський був добре ознайомлений з багатьма проблемами української міської й територіальної геральдики. У низці публікацій він, спираючись на достовірні геральдичні джерела, намагався комплексно підійти до проблеми генези міської символіки. Щоправда, емігрувавши до Канади, М. Битинський опинився в умовах, коли доступ до джерел став проблематичним.

На основі документальних свідчень і виписок, зроблених ще в Празі та DP-таборах у Німеччині, наприкінці 1955 р. вченому вдалося закінчити роботу над великим дослідженням про українські історичні прапори й корогви. М. Битинський намагався висвітлити тенденції розвитку українських прапорів у контексті історичних процесів, визначити та проаналізувати кольорову гаму, що використовувалась у них. Рукопис цієї праці нараховує 43 писані сторінки з примітками й посиланнями на джерела. Геральдичні розвідки часописи намагалися подавати без ілюстрацій і малюнків, адже їх оформлення потребувало додаткових фінансових витрат, що значно знижувало вартість опублікованих таким чином геральдичних досліджень.

У цей же період М. Битинський досить тривалий час працює над кількома розвідками, у яких розглянув герб м. Львова та Св. Архистратига Михаїла. Знак Лева, як одне з давніх зображень, займає важливе місце в українській геральдиці. Дослідник геральдики торкнувся питань аналогій у зображенні лева та його можливого походження, окремо проаналізував функції знака

як символу державної й династичної влади, висвітлив подальшу долю геральдичного зображення та його зміни після розпаду Галицько-Волинської держави. Галицько-волинський лев, на думку дослідника, виник у руслі західноєвропейської традиції.

Протягом 1954–1956 рр. відомий геральдист займався написанням ґрунтовного дослідження, присвяченого історії герба зі зображенням Св. Архистратига Михаїла. Це був історико-геральдичний нарис, який М. Битинський кілька разів доповнював, і закінчив його в травні 1956 р. Дослідження «Герб – Архистратиг Михаїл Київський», що складалося з п'яти частин, було присвячене вивченню символіки архангела Михаїла. Автор простежив, що культ архангела Михаїла був перенесений до Київської Русі, де він став патроном князів і заступником у їх походах.

Серед багатьох наукових зацікавлень ученого були проблеми козацької родової геральдики. Цікавила М. Битинського генеза походження та зміни геральдичного знаку лицаря-козака із самопалом.

Серед широкомасштабних задумів М. Битинського було опрацювання та видання повної бібліографії української геральдики. На жаль, похилий вік і стан здоров'я не дозволив досліднику це реалізувати.

Микола Битинський зробив помітний внесок у розробку основних теоретичних і практичних проблем геральдичних досліджень. У своїй науковій діяльності він присвятив себе вивченню міських і територіальних гербів України, про що свідчить величезна кількість публікацій протягом 1953–1972 рр.

UDC 929:930: Mykola Bytynskyi

Oleksandr Mazepa,

ORCID <https://orcid.org/0009-0009-1483-523X>,

Candidate of Historical Sciences,

Acting Associate Professor,

Department of Humanitarian Education,

Lviv National University of Nature Management,

Dublyany, Ukraine

e-mail: o.mazepa.uhhr@gmail.com

ACTIVITIES OF MYKOLA BYTYNSKYI IN THE KINGDOM OF HERALDRY

The activity of M. Bytynskiy in the field of Ukrainian heraldry and vexillology in Canada is analyzed. In his scientific activity, M. Bytynskiy, first of all, devoted himself to the study of city and territorial coats of arms of Ukraine, as evidenced by the huge number of publications during the years 1953–1972.

Keywords: coat of arms, heraldry, Mykola Bytynskiy, city heraldry.

УДК 929:821.161.2.09:087

Марченко Наталія Петрівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-9814-0826>,

кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця,

старша наукова співробітниця,

відділ теорії та методики біобібліографії,

Інститут біографічних досліджень,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: np_marchenko@ukr.net

ФОРМИ НЕТРАВМАТИЧНОГО ФІКСУВАННЯ ТА ПЕРЕПОВІДАННЯ СКЛАДНИХ БІОГРАФІЧНИХ НАРАТИВІВ ДІТЯМ (НА ОСНОВІ КНИЖКИ НАТАЛІ САВЧУК «ТАТО МІЙ ПЕТЛЮРА» (ТЕРНОПІЛЬ: НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН, 2024)

На основі аналізу біографіки для дітей, створеної в Україні впродовж 2014–2024 рр., світового досвіду та результатів фахових і громадських обговорень проблеми передачі травматичного досвіду в книжках для дітей нами створено та апробовано у виданні «Тато мій Петлюра» (2024) модель біографічної реконструкції для дітей молодшого шкільного віку, покликаної сприяти консолідації українського суспільства.

Ключові слова: біографістика, книжка-біографія для дітей, книговидання в Україні ХХІ ст., Симон Петлюра.

Книжка-біографія була й залишається одним із найдієвіших способів консолідації суспільства шляхом налагодження конструктивного «діалогу поколінь» та актуальних практик збереження історичної пам'яті. Також вона є одним із перевірених способів «м'якого впливу» на травмовані спільноти, що потребують переосмислення й прийняття складного історичного досвіду, «спільної травми непоправного», що є нині актуальним для українства.

Досліджуючи вітчизняні та зарубіжні життєписи, адресовані дітям, та беручи до уваги складність інтерпретації багатьох біографій вагомих для української історії та культури постатей для дітей молодшого шкільного віку, ми дійшли висновку про необхідність створення біографічної моделі, що максимально повно увібрала б у себе кращі напрацювання зарубіжних колег, сучасні потреби й вимоги дитини до книжкового видання та звичні українцям моральні й суспільні домінуючі. У ході виконання планової теми ІБД НБУВ «Сучасна біографіка та біобібліографія: нові форми і методи дослідницької та інформаційної роботи, інтеграції та поширення біографічних знань» нами була розроблена та втілена на базі тернопільського видавництва «Навчальна книга – Богдан» (книжка «Тато мій Петлюра» як перша книжка серії «Родина – Україна») модель науково-популярного «життєпису-інсталяції», заснованого на засадах родинності, як зрозумілому для цього віку вияві спільності й патріотизму. Книга ввійшла до переліку переможців конкурсу культурно-мистецьких проєктів, спрямованих на випуск книжкової продукції від Українського інституту книги (наказ Міністерства культури та інформаційної політики України № 383 «Про затвердження переліку книжкових видань за результатами проведеного мистецького конкурсу» від 30 травня 2024 р.).

Збірка «Тато мій Петлюра» поєднує в собі збірку оповідань, родинну міні-енциклопедію та «предмет пам'яті». Зважаючи на свої читацькі можливості, дитина може її розглядати, дізнаючись про базові факти з біографії достойника (тут – Симона Петлюри), читати в довільному порядку й обсязі чи з'ясувати лише окремі факти, актуальні для неї в певний момент. Водночас дорослий отримує багатофункціональний об'єкт для опрацювання біографії з дітьми, зокрема і в навчальній та краєзнавчій діяльності.

Родинність як зв'язок між поколіннями й тяглість славних традицій, як сердечність і обов'язок перед своїм родом і народом, як засновок стійкості та життєстверджуючий чин, і право пам'яті як вибір, котрий кожне покоління робить, обираючи майбутнє для народу – ось головні камертони цієї книжки та серії «Родина – Україна», котру вона започатковує.

Документальна, але вигадлива оповідь, оправлена в комікс та інсталяцію, зосереджена на вітаїстичних, здатних зацікавити та запам'ятатися молодшим школярам в деталях життя, врахування потреб шкільництва й бібліотечної справи, а також поєднання

академічної науки з письменницьким досвідом авторів, які пишуть для дітей, – ось алгоритм її створення.

Новація запропонованої біографічної реконструкції полягає в тому, що про видатну людину розповідає її дитина чи молодший член родини, що забезпечує довірливу, відкриту інтонацію оповіді. Маленький читач дізнається про близькі й зрозумілі йому речі: побут, вподобання, звички, маленькі родинні таємниці та великий чин героїв, розширює свої знання про певні періоди в житті України та інших непересічних українців із оточення описуваних.

Надзавдання – у комфортному «родинному» форматі переповісти величні, але складні життєписи українців, аби ці постаті змогли щиро ідентифікувати як «Своїх» люди різного життєвого досвіду, люди, котрих нині ще більше буквально «розкидала» війна.

Видання розраховане як на самостійне читання дітьми молодшого шкільного віку, так і на використання в шкільній і бібліотечній практиці. Межі оповіді розширені наскрізними для серії вигаданими персонажами, котрі шляхом діалогу й візуалізації (коміксові рішення) долучають юного читача до епістолярію, матеріалів архівів, спогадів. Кожна книжка серії містить «лінію часу», що поєднує події в світі та Україні з долею персоналії, та карту «пам'ятних місць», покликану актуалізувати краєзнавчу складову видання. Також передбачене створення супровідних матеріалів: книжок-розмальовок, календарів, зошитів із відповідними обкладинками, віртуальних ігрових проєктів тощо.

Пропонована авторська модель біографічної реконструкції покликана в нетравматичній і відповідній віковій читача формі актуалізувати в дитині навички критичного мислення, гуманістичні та патріотичні почуття.

UDC 929:821.161.2.09:087

Nataliia Marchenko,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-9814-0826>,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

Senior Research Associate,

Department of Theory and Methods of Biobibliography,

Institute of Biographical Research,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: np_marchenko@ukr.net

**FORMS OF NON-TRAUMATIC RECORDING AND RETELLING OF
COMPLEX BIOGRAPHICAL NARRATIVES TO CHILDREN (BASED
ON THE BOOK OF NATALIA SAVCUK "MY DAD PETLYURA"
(TERNOPIL: BOHDAN PUBLISHING HOUSE, 2024)**

Based on the analysis of biographies for children created in Ukraine during 2014–2024, world experience and the results of professional and public discussions on the problem of transmitting traumatic experiences in children's books, we created and tested in the publication "My Father Petliura" (2024) a model of biographical reconstruction for children of primary school age, designed to promote the consolidation of Ukrainian society.

Keywords: biography, biography book for children, book publishing in 21st century Ukraine, Symon Petliura.

УДК 016:611-008 (092)

Надрага Марта Степанівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-2247-6061>,

кандидатка історичних наук, старша дослідниця,

заслужена працівниця культури України,

директорка Наукової бібліотеки,

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького,
Львів, Україна

e-mail: m.nadruga@gmail.com;

Васильєва Світлана Віталіївна,

ORCID <https://orcid.org/0009-0006-3046-8175>,

завідувачка інформаційно-бібліографічного відділу,

Наукова бібліотека,

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького,
Львів, Україна

e-mail: Vlasetas@gmail.com

**ОСНОВНІ ВІХИ ЖИТТЯ ТА НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ОЛЕКСАНДРА ЛУЦИКА: ДО 70-РІЧНОГО ЮВІЛЕЮ**

До 70-річчя від дня народження Олександра Луцика, відомого українського вченого, доктора медичних наук, професора, багаторічного завідувача кафедри гістології, цитології та ембріології Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки, висвітлено основні віхи його життя, наукової та науково-педагогічної діяльності.

Ключові слова: кафедра гістології, цитології та ембріології, Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, гістологія, історія медицини, біографістика, основні віхи життя.

Розвиток будь-якої наукової школи неможливий без ініціативних, відданих своїй справі, наполегливих особистостей, які власним прикладом, багаторічним досвідом і натхненною працею не лише її створюють та розвивають, а й примножують її досягнення й надбання, підвищують здобутки, авторитет і статус.

Такою непересічною особистістю в історії львівської гістологічної школи став знаний український науковець, доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри гістології, цитології та ембріології Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, проректор з міжнародних зв'язків та наукової роботи, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, нагороджений відзнакою Ярослава Мудрого АН ВШ України, співавтор першого в незалежній Україні підручника з гістології, цитології та ембріології для студентів медичних університетів і академій Олександр Дмитрович Луцик.

Династія Луциків є унікальним і винятковим явищем в історії нашої *alma mater*, адже налічує п'ять професорів. Все життя родини Луциків завжди було тісно пов'язане з Львівським медичним університетом імені Данила Галицького. Мати Олександра – професорка Любомира Луцик – сподвижниця галицької стоматології, яскрава й непересічна особистість. Вона відіграла вагому роль у створенні та діяльності львівської наукової стоматологічної школи. З 1976 р. Любомира Луцик була організаторкою і завідувачкою кафедри стоматології дитячого віку ЛДМІ, однієї з перших в Україні. З 1982 р. – співорганізаторка кафедри терапевтичної стоматології факультету провізорів у Львові. Батько – професор Дмитро Луцик, відомий лікар-інтерніст, чий довгий і тернистий життєвий шлях завжди залишиться прикладом для наслідування. Подружжя Луциків виховали трьох синів – професорів медицини.

Олександр Луцик у 1977 р. закінчив медичний факультет Львівського державного медичного інституту (нині Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького). У 1977–1978 рр. він лікар-інтерн відділу анестезіології та реаніматології Львівської обласної клінічної лікарні. У 1978–1980 рр. – молодший науковий співробітник Львівського НДІ

туберкульозу. 1979 р. Олександр Луцик захищає кандидатську дисертацію; йому присвоєно науковий ступінь кандидата медичних наук. У 1980–1988 рр. – асистент кафедри гістології, цитології та ембріології Львівського державного медичного інституту. Проходив стажування з гістології, цитології та ембріології у 1-му Московському медичному інституті імені І. М. Сеченова. У 1988–1989 рр. – доцент кафедри гістології, цитології та ембріології. У 1989 р. Олександр Луцик захистив докторську дисертацію та отримав науковий ступінь доктора медичних наук. У 1989–2020 рр. завідував кафедрою гістології, цитології та ембріології. У 1992 р. йому присвоєно вчене звання професора по кафедрі гістології, цитології та ембріології. Цього ж року Олександр Луцик ініціював підготовку та видання першого українського підручника з гістології та ембріології «Гістологія людини». Підручник блискуче витримав п'ять перевидань (1993, 2003, 2010, 2013 та 2015 рр.) та більш як 30 років ним плідно користуються студенти й викладачі вищих медичних навчальних закладів України. У 1994 р. за підготовку й видання цього унікального підручника Олександр Луцик отримав Державну премію України в галузі науки і техніки. У 1994–1995 рр. науковець проходив стажування в Медичній школі Університету Індіани (США). У 1997–2000 рр. – проректор з міжнародних зв'язків Львівського державного медичного університету. На цій посаді у 1998 р. Олександр Луцик ініціював викладання для студентів-іноземців англійською мовою.

У 2000 р. за опублікований у 1999 р. «Атлас мікроанатомії органів ротової порожнини» нагороджений відзнакою Ярослава Мудрого АН Вищої школи України. Неодноразово проходив стажування в Національній медичній академії післядипломної освіти імені П. Л. Шупика (Київ). У 2000–2014 рр. Олександр Луцик – проректор з наукової роботи Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького. На цій посаді значну увагу приділяв залученню науковців ЛНМУ до міжнародної співпраці, публікації найвагоміших результатів у міжнародних реферованих фахових виданнях. Від 2016 р. – заступник редактора журналу «Праці НТШ. Медичні науки»; член редакційної колегії журналів «Морфологія», «Львівський медичний журнал/Acta Medica Leopoliensia», «Львівський клінічний вісник». У 2019 р. нагороджений «Золотою медаллю імені В. О. Беца» – вищою фаховою відзнакою Наукового товариства анатомів, гістологів, ембріологів та топографоанатомів України.

Від 2020 р. Олександр Дмитрович – професор кафедри гістології, цитології та ембріології ЛНМУ. У 2023 р. з нагоди 125-річної діяльності Лікарської комісії НТШ нагороджений медаллю «За особливі громадські та фахові заслуги в діяльності Лікарської комісії НТШ».

Олександр Луцик автор понад 400 наукових та навчально-методичних праць (індекс Гірша в базі даних Scopus – 7, Google Scholar – 13). Підготував 6 кандидатів, 2 доктори наук.

Напрямами наукових досліджень ученого є фундаментальні й прикладні аспекти лектинології: питання очистки лектинів і можливостей їх використання для гістохімічної характеристики вуглеводних детермінант органів і тканин людини й експериментальних тварин; вивчення можливостей лектинової гістохімії для селективного виявлення й встановлення гетерогенності окремих клітинних популяцій; дослідження експресії та перерозподілу клітинних і тканинних глікополімерів у процесі ембріогенезу при деяких фізіологічних і патологічних станах організму (ендокринопатії, неоплазії та ін.); опрацювання української гістологічної й ембріологічної термінології; питання історії медичної науки й освіти.

Співавтор перекладу українською мовою Міжнародної гістологічної термінології (видання 1993, 2001, 2010 pp.), Медичного ілюстрованого словника Дорланда (видання 2003, 2007 pp.), Медичної ембріології Лангмана (2001), Анатомії людини Неттера (2004, 2009), Фізіології людини Ганонга (2002), атласу «Людина» Сміта (2000, 2002) та ін.

Олександр Луцик не обмежував свої наукові розвідки лише медичною тематикою. Він знаний історик медицини й біографіст. Досліджував питання історії Львівського медичного університету, зокрема, його маловідомого австрійського періоду (1784-1918). Підсумком цієї діяльності стали два видання книги «Професори Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького» (2006, 2009), низка гасел у Енциклопедії сучасної України (2001–2013), Енциклопедії Львова (2010, 2012), Енциклопедії Львівського університету імені Івана Франка (2011), а також низки статей у наукових часописах. Плідною виявилася співпраця Олександра Луцика з Науковою бібліотекою. У 2016 р. світ побачив біобібліографічний покажчик «Владислав Шимонович –

визначний львівський гістолог, керівник кафедри гістології та ембріології Львівського університету».

У 2018, 2020, 2024 рр. за редакцією професорів О. Луцика та Ю. Чайковського вийшов друком національний підручник «Гістологія. Цитологія. Ембріологія». На 25-му книжковому форумі видавців цей підручник отримав відзнаку як найкраща книга в номінації «Навчальна, довідкова, професійна література».

На пошану цієї непересічної особистості Наукова бібліотека спільно з кафедрою гістології, цитології та ембріології Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького та з нагоди ювілею уклала біобібліографічний покажчик: Олександр Дмитрович Луцик: біобібліографічне видання до 70-річного ювілею професора / автори-упоряд.: А. М. Яценко, І. В. Челпанова, М. С. Надрага, С. В. Васільєва ; Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, Кафедра гістології, цитології та ембріології, Наукова бібліотека. – Львів, 2024. – 78 с.

Усе життя Олександр Дмитрович працює для людей, йому притаманні високий професіоналізм і людяність, він і нині вирізняється творчою ініціативою й життєвою активністю. Науковий доробок професора О. Луцика – це вагомий внесок у досягнення вітчизняної та світової науки й медицини.

UDC 016:611-008 (092)

Marta Nadraga,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-2247-6061>,

Candidate of Historical Sciences, Senior Researcher,

Honored Worker of Culture of Ukraine,

Director,

Scientific Library,

Danylo Halytsky Lviv National Medical University,

Lviv, Ukraine

e-mail: m.nadraga@gmail.com

Svitlana Vasilieva,

ORCID <https://orcid.org/0009-0006-3046-8175>

Head of the Information and Bibliographic Department,

Scientific Library,

Danylo Halytsky Lviv National Medical University,

Lviv, Ukraine

e-mail: Vlasetas@gmail.com

MAIN MILESTONES OF LIFE AND SCIENTIFIC ACTIVITY OF OLEXANDER LUTSYK: TO THE 70TH ANNIVERSARY OF THE PROFESSOR

On the occasion of the 70th anniversary of the birth of Oleksandr Lutsyk, a famous Ukrainian scientist, Doctor of Medicine, Professor, long-time head of the Department of Histology, Cytology and Embryology at Danylo Halytsky Lviv National Medical University, winner of the State Prize of Ukraine in Science and Technology, the main milestones of his life, scientific and pedagogical activities are highlighted.

Keywords: Department of Histology, Cytology and Embryology, Danylo Halytsky Lviv National Medical University, histology, history of medicine, biography, major milestones of life.

УДК 55.001.05 : 929(477)

Осення Наталія Володимирівна,

ORCID <http://orcid.org/0000-0002-5620-5369>,

молодша наукова співробітниця,

Інститут геотехнічної механіки імені М.С. Полякова,

Національна академія наук України,

Дніпро, Україна

e-mail: osennjaja@ukr.net

ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ ЛУЧИЦЬКИЙ: НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ І НАУКОВА СПАДЩИНА (1900–1922)

Висвітлено наукову, організаційну й педагогічну діяльність відомого вченого – геолога і петрографа В.І. Лучицького в період 1900–1922 рр. Показана роль ученого у створенні Українського геологічного комітету. Проаналізовано наукову спадщину вченого.

Ключові слова: В.І. Лучицький, учений-геолог, петрограф, Український геологічний комітет.

Лучицький Володимир Іванович (1877–1949) – відомий український геолог і петрограф, яскрава постать вітчизняної геологічної науки ХХ ст. Його життєвий шлях вражає й захоплює. Він отримав блискучу освіту в Університеті святого Володимира, був учнем відомих геологів П.Я. Армашевського і В.Ю. Тарасенка, співпрацював із видатними вченими сучасності В.І. Вернадським і П.А. Тутковським, провадив успішну науково-організаційну

й педагогічну діяльність, мав вагомі наукові досягнення, надійних колег, учнів і друзів. Наявний значний масив документів дозволив здійснити детальний аналіз його спадщини 1900–1922 рр.

В.І. Лучицький під науковим керівництвом П. Я. Армашевського захистив магістерську дисертацію «Петрографические исследования пород Баварского леса» й докторську дисертацію «Рапакиви Киевской губернии и породы его сопровождающие». У 1903–1905 рр. успішно пройшов наукове стажування в Німеччині. Був талановитим педагогом, зокрема, викладаючи в Київському університеті, Варшавському політехнічному інституті, Таврійському університеті, він зробив багато корисного для підвищення рівня навчального процесу.

У 1914 р. почалася Перша світова війна, яка стала для України періодом великих випробувань і втрат. У цей час всі геологічні роботи були зосереджені на вирішенні актуальних завдань військової геології – прикладної галузі геології, що вивчає геологічну будову й гідрогеологічні умови до потреб різних галузей військово-інженерної справи. Практика показала якою незначною є частка геологічного вивчення України, відповідно, революційні події 1917 р. та тяжкі часи громадянської війни його загальмували. В.І. Лучицький, як блискучий стратег і тактик, розумів науково-практичну доцільність вивчення мінеральних багатств України і усвідомлював, що для цього необхідні нові форми організації науково-виробничого процесу. Він склав записку «До питання про створення Українського геологічного комітету в м. Києві», яка була схвалена на зборах геологів. 1 лютого 1918 року тогочасним урядом затверджено Український геологічний комітет (УГК). Цей день офіційно став початком історії геологічної служби України, яка часто зазнавала структурних змін, перейменувань і реорганізацій. Фундатором і першим директором УГК став В.І. Лучицький. Життя не раз перевіряло вченого на міцність і професіоналізм, але його оптимізм, мужній характер, широкий світогляд і організаторський талант усе перемагали. За спогадами колег і учнів Володимир Іванович у своїй діяльності дотримувався принципу: шукати в рідній країні те, що раніше завозилося з інших – і з успіхом це здійснював.

Попри нестабільні умови УГК працювало. В.І. Лучицький брав активну участь у науково-організаційній діяльності: був у складі комісії зі створення Української академії наук (УАН), комісії з вивчення природних багатств України, очолював комісію

природних багатств і підсекцію корисних копалин. Розвиток української мінералогії, завдяки діяльності УГК і УАН, прискорився, а вона почала набувала статусу фундаментальної науки.

Професор В.І. Лучицький зробив величезний внесок щодо пізнання геологічної будови території України та її мінерально-сировинних ресурсів. Він вивчав петрографію й мінералогію Українського щита, стратиграфію докембрію, корисні копалини України, досліджував залізородні родовища Керченського каолінів України, а також – у вивчення геологічної будови України та півострова й Кривбасу, родовища, у розвиток української петрографічної школи. Його дослідження представлені в статтях, монографіях і дисертаціях. Наукові праці стосувалися питань походження гранітів і класифікації гнейсів; залізородного Керченського району; корисних копалин України; каолінів України. У роботах було розміщено огляди літератури, внутрішньотекстові, підрядкові й затекстові посилання, наводилися необхідні пояснення й примітки, що свідчили про книжкову етику й бібліографічну культуру вченого. Дві дисертації науковця мали детальний огляд літератури (25–30 сторінок) з глибиною ретроспекції від 3 до 60 років. Це були посилання на статті з німецьких, австрійських, французьких і вітчизняних періодичних видань, хоча відсоток монографій був невеликий. До кожного розділу дисертації подано значну кількість приміток і посилань. У додатках розміщено карти й рисунки. Така бібліографічна оснащеність дисертацій надавала можливість визначити базу знань з певної проблеми та було своєрідним ретроспективним покажчиком з обраної тематики. В.І. Лучицький опублікував низку потрібних і цінних підручників з петрографії, що здобули популярність серед фахівців.

Аналіз цитування праць В.І. Лучицького показав незмінний інтерес до дисертації «Рапакиви Киевской губернии и породы его сопровождающие». Авторами посилань виявилися фахівці з питань геологічного вивчення Українського щита. Найчастіше посилання на неї зустрічаються в дисертаціях, рідше – у монографіях, статтях, підручниках, і зовсім незначна кількість – у тезах конференцій.

Останнім штрихом до портрета В.І. Лучицького буде його епістолярна спадщина – мабуть, найбільш змістовним, доброзичливим і по-людськи теплим було тривале листування вченого з В.І. Вернадським.

Отже, науково-організаційна й педагогічна діяльність В.І. Лучицького та його подвижницьке служіння геологічному вивченню мінерально-сировинної бази України викликає повагу та заслугує на широке визнання серед наукової громадськості.

UDC 55.001.5: 929(477)

Nataliia Osinnia,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5620-5369>,

Junior Research Associate,

M. S. Polyakov Institute of Geotechnical Mechanics,

National Academy of Sciences of Ukraine,

Dnipro, Ukraine

e-mail: osennjaja@ukr.net

**VOLODYMYR IVANOVYCH LUCHYTSKY:
SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL ACTIVITIES
AND SCIENTIFIC HERITAGE (1900–1922)**

The scientific, organizational and pedagogical activities of the scientist-geologist and petrographer V.I. Luchitsky are covered. The role of the scientist in the creation of the Ukrainian Geological Committee is shown. The analysis of the scientific heritage of V.I. Luchitsky is given.

Keywords: V.I. Luchitsky, scientist-geologist, petrographer, Ukrainian Geological Committee.

УДК 929:093 Малков Г.М.

Патик Вікторія Василівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-2423-8745>,

кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця,

старша наукова співробітниця,

відділ теорії і методики біобібліографії,

Інститут біографічних досліджень,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: victoriia@ukr.net

**ГРИГОРІЙ МИТРОФАНОВИЧ МАЛКОВ (1869–1920) –
ПРОФЕСОР, ЛІКАР-ТЕРАПЕВТ**

Розглянуто постать лікаря Г. М. Малкова та його особовий фонд Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (ф. 222).

Представлено окремі факти з його біографії, охарактеризовано архівні матеріали даного фонду.

Ключові слова: Г. М. Малков, лікар, особовий архівний фонд, епістолярна спадщина, біографія.

Григорій Митрофанович Малков (1869–1920) – лікар-терапевт, доктор медицини (1897), професор (1911). Його особовий архівний фонд зберігається в Інституті рукопису НБУВ (ф. 222). Варто звернути увагу на деякі відомості з його біографії за архівними матеріалами.

Г. М. Малков народився в 1869 р. в м. Перм (Росія). Середню освіту він здобув у Пермській чоловічій гімназії, яку закінчив у 1888 р. зі срібною медаллю. У 1888–1894 рр. Г. М. Малков навчався у Військово-медичній академії (м. Санкт-Петербург), де за високі досягнення його було нагороджено відзнакою та запропоновано подальше навчання в ординатурі. Своїм колом інтересів Г. М. Малков обрав вивчення внутрішніх хвороб на кафедрі академічної терапевтичної клініки під керівництвом професора, патолога й терапевта Л. В. Попова. У 1894–1895 рр. він успішно склав іспити на доктора медицини. У 1897 р. Г. М. Малков захистив докторську дисертацію «До патології жовтяниці» («К патологии желтухи»). Одразу після цього його обрали за конкурсом для безкоштовного стажування за кордоном (Німеччина, Франція), зокрема вчений займався науковими дослідженнями у Фрайбурзі в лабораторії у професора Е. Циглера (E. Ziegler), у Берліні в Інституті у професора Г. Коха (H. Koch), у лікарні Моабіт і в Парижі в Інституті Пастера у професора І. Мечникова (спр. 1, арк. 1–2).

Після повернення з-за кордону, Г. М. Малков викладав у Медичному відділенні Київських вищих жіночих курсів і Жіночому медичному інституті, читав лекції в Олександрівській лікарні. Він був завідувачем кафедри спеціальної патології та терапії Київського Університету св. Володимира (1905–1919). Працював у лікарні Київського благодійного товариства.

Г. М. Малков вивчав проблеми ревматичної лихоманки. Він уперше експериментально довів стрептококову етіологію захворювання в 1900 р., а також виділив культуру цих мікроорганізмів із крові таких хворих. Учений розробив амбулаторний метод лікування туберкульозу легенів за допомогою гваяколу.

Особовий архівний фонд є важливим джерелом у дослідженні постаті Г. М. Малкова. Він налічує 220 справ, що охоплюють 1860–1919 рр. У ньому містяться біографічні матеріали, зокрема, характеристики, біографії, свідоцтва та ін. (спр. 1–3). На окрему увагу заслуговує щоденник його доньки (ім'я встановити не вдалося), що датується 1913–1918 рр. (спр. 220). У ньому можна знайти цікаві факти з особистого життя родини Малкових, їх побуту, а також відомості про революцію 1917 р.

До наукових матеріалів належать його статті, наукові нотатки, записи та ін. У фонді збережено конспекти лекцій з бактеріології чуми, холери й діабету (спр. 5), статті, присвячені дослідженню впливу спиртних напоїв на дітей (спр. 6) і випадкам раку вихідної частини шлунку (спр. 7), реферати робіт за 1897 р. (спр. 8), нотатки з медицини (спр. 9). Документи про лікарську діяльність (спр. 4, 11) дають змогу дослідити роботу ученого-практика в 1900–1918 рр.

Епістолярна спадщина представлена листуванням Г. М. Малкова з біохіміками О. Я. Данилевським (спр. 35) і Д. І. Кураєвим (спр. 58–82), лікарем К. Г. Дашкевичем (спр. 36), земським лікарем М. Є. Зубакіним (спр. 41–43), хірургом Л. О. Малиновським (спр. 89), лікарем-імунологом І. І. Манухінін (спр. 105–106), гінекологами О. О. Муратовим (спр. 120–121) і Ф. О. Соколовим (спр. 141), патологом і терапевтом Л. В. Поповим (спр. 127–128), психіатром І. О. Сікорським (спр. 140), дерматовенерологом С. П. Томашевським (спр. 151), терапевтом М. Я. Чистовичем (спр. 158), лікарем-патологоанатомом Ф. Я. Чистовичем (спр. 159–167), офтальмологом О. Ф. Шимановським (спр. 179), дитячим лікарем В. Ф. Якубовичем (спр. 183–187).

Отже, Г. М. Малков є вагомою постаттю в медичній галузі. Його особовий архівний фонд Інституту рукопису НБУВ містить біографічні, наукові, епістолярні джерела, які дають змогу краще дослідити його життя й діяльність.

UDC 929:093 G. M. Malkov

Viktoriiia Patyk,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-2423-8745>,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

Senior Research Associate,

Department of Theory and Methods of Biobibliography,

Institute of Biographical Research,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
e-mail: victoriia@ukr.net

**GRIGORY MITROFANOVYCH MALKOV (1869-1920) – PROFESSOR,
DOCTOR-THERAPIST**

The figure of the doctor G. M. Malkov and his personal fund of the Institute of Manuscripts of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine were considered (f. 222). Some facts from his biography are presented, the archival materials of the fund are characterized.

Keywords: G. M. Malkov, doctor, personal archival fund, epistolary heritage, biography.

УДК 929:351/355.1[316.7+304/004.77]+“364”

Плющик Оксана Валентинівна,
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3725-0869>,
кандидатка філологічних наук, доцентка,
старша наукова співробітниця,
відділ теорії та методики біобібліографії,
Інститут біографічних досліджень,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна
e-mail: o.pliushchik@gmail.com

**ОРГАНИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
В КОНСОЛІДАЦІЇ ПАМ'ЯТІ
ПРО ЗАХИСНИКІВ УКРАЇНИ**

Розглянуто та прокоментовано діяльність в Україні органів місцевого самоврядування (сайти територіальних громад, місцевих (міських і селищних) рад, державних адміністрацій, офіційні сайти міст) по роботі щодо збереження пам'яті про загиблих захисників.

Ключові слова: органи місцевого самоврядування, захисники України, збереження пам'яті, консолідація, меморіальна культура.

Повномасштабна російсько-українська війна сприяла змінам і розв'язала/загострила питання у вирішенні багатьох проблем на різних рівнях. Зокрема, у суспільства постав виклик щодо представлення загиблих захисників України (їх біографії, історії життя/боротьби/загибелі) з метою їх комеморації та меморіалізації:

активізувалася діяльність різних державних і громадських організацій, бібліотек, освітніх і наукових закладів, музеїв, територіальних громад, місцевих рад, здійснюється реалізація раніше діючих і новостворених проєктів та ін. Біограми й наративи комбатантів не тільки представлені у вуличному просторі (артінсталяціями, муралами, стендами, стінами пам'яті, алеями слави/героїв тощо), а й на сайтах державних і не державних структур.

Історія твориться «по гарячих слідах», «тут і зараз», оскільки така необхідність важлива в швидкому реагуванні на події, зокрема, і з метою вшанування й збереження пам'яті про наших захисників. Якщо устрій освітніх закладів і бібліотек, маючи з основних функцій – виховну й дидактичну – більшістю спрямований на молоде покоління, то діяльність інших провадить свою діяльність серед широких мас населення. На часі постає актуальне питання щодо вироблення меморіальної культури: важливо не ігнорувати історію своєї країни, що складається з біографій і наративів кожної людини, а створювати та проживати її як частину ідентичності. Ставлення до учасників бойових дій – живих і загиблих – це чинник спільної історії, індивідуальної й колективної пам'яті.

Поруч із такими державними структурами як освітні заклади й бібліотеки активно працюють з метою збереження пам'яті про загиблих захисників і органи місцевого самоврядування. У Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» зазначено, що «Первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень є територіальна громада села, селища, міста» (р. I, ст. 7). Власне така форма організації роботи на місцях гарантує, наданим державою, права й самостійні вирішення питань локального значення в межах Конституції й законів нашої країни. Територіальні громади адміністративних одиниць як безпосередньо, так і через свої ради, міські, сільські, селищні, районні й обласні, та їхні виконавчі органи чинні в інтересах співвітчизників (р. I, ст. 1). Отже, одним із напрямків у збереженні пам'яті за загиблими захисниками України в публічному просторі є сайти територіальних громад, міських, сільських, селищних, районних і обласних рад, державних адміністрацій, а також сайти міст і містечок, що підпорядковуються державним структурам.

Так Куликівська громада Чернігівська області (<http://surl.li/ozcwdk>) у рубриці «Герої не вмирають» розміщує інформацію про 49 загиблих земляків. Контент «Сторінка пам'яті

загиблих Героїв Горохівської громади» (<http://surl.li/ecctdt>) надає стислі повідомлення про 41 військовослужбовця. Але тут підібраний бекграунд для всіх портретів об'єднує два його значення: він слугує кольором фону, який водночас символізує й походження чоловіків (синьо-жовтий колір: небо з білими хмаринками та колоски пшениці), і їх минуле, що плекала Вітчизна, залишивши слід у характері й звичках, сформувавши світогляд і навички. Відомостей мало, а біограми зазначають: дати життя й смерті, місця народження й смерті, а також вказано категорії осиротілих рідних (дружина, батьки, діти та ін.).

Своєрідні меморіали пам'яті на сайтах створили міські ради. Приміром, контент Болехівської міської ради (Івано-Франківська область) «Герої російсько-української війни – славні сини Болехівської землі» містить вступне слово: «Історію творять Герої, які ходять поміж нас... Вони з нашого міста, наших сіл, з однієї вулиці чи двору... Тематика цієї рубрики присвячена українським Героям сучасності, що творять історію рідної Болехівщини» (<http://surl.li/gajjvj>). І портрети полеглих захисників не тільки з бекграундом (біло-голубий фон, ніби старовинні фото, тільки в кольорі, український національний трезуб і герб міста Болехів), а й повними даними дат життя і смерті, місця служби й загибелі – під жовто-блакитною стрічкою. Посилання на розширену інформацію про військовослужбовця є в кожного, а також (за наявності, але в більшості) відеозаписи зустрічі та прощання на похованні (сторінка YouTube Болехівської міської ради), і дуже багато світлин з цих сумних подій. На сторінці захисника можна залишати і коментарі. Варто зазначити, що інформація про загиблих не тільки засвідчена безпосередньо на сайті цієї міської ради, а й на інших контентах ЗМІ – інтернет-газетах, соціальних мережах, суспільно-політичних інформаційних інтернет-виданнях, сайтах закладів і установ, де навчалися/працювали чоловіки, окремо створеному сайті пам'яті тощо.

У травні 2023 року на сайті Дубенської міської ради створено сторінку «Герої міста Дубно» (<http://surl.li/uzuewe>), де представлено інформацію про близько 60-ти загиблих військовослужбовців. У Новинах вебресурсу зазначено, що «Розділ створено на виконання відповідного депутатського запиту, з рідними полеглих воїнів узгоджено формат та зміст повідомлення про кожного захисника України. Розроблена сторінка містить світлини та біографічні дані

Героїв-дубенчан, обставини їхньої загибелі та приналежність до бойових підрозділів Збройних Сил України, отримані відзнаки та нагороди» (<http://surl.li/qivhve>). Більшість повідомлень про загиблих осіб містить посилання на соцмережу Facebook «Дубно – влада – онлайн» з текстом і презентацією світлин прощання.

На превеликий жаль, війна продовжується. Україна несе багато людських втрат на полі бою. Точаться дискусії серед науковців, рідних загиблих, співробітників установ і закладів щодо можливостей і необхідності встановлення пам'ятних знаків, меморіалів, організації військових кладовищ, наповнення контентів тощо. Акцентується на тому, що після закінчення воєнних дій зросте потреба в системі організації, інструментарії, засобах і способах збереження пам'яті за загиблими захисниками України, але всі єдині в одному: важливо на цьому етапі війни створювати та підтримувати будь-які починання й проекти в цьому напрямку, щоб не втрачати зв'язок із сім'ями й друзями полеглих, фіксувати актуальну інформацію, об'єднуючи зусилля різних установ і закладів, організацій тощо. Зокрема органи місцевого самоврядування, маючи реєстри, списки, запити/звернення та под., можуть провадити подібні дії, оскільки саме вони найповніше володіють інформацією щодо своїх земляків.

UDC 929:351/355.1[316.7+304/004.77]+“364”

Oksana Pliushchuk,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3725-0869>,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Senior Researcher,

Department of Theory and Methodology of Biobibliography,

Institute of Biographical Research,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: o.pliushchuk@gmail.com

LOCAL GOVERNMENTS IN THE CONSOLIDATION OF THE MEMORY OF THE DEFENDERS OF UKRAINE

The activity of local self-government bodies in Ukraine (websites of territorial communities, local (city and town) councils, state administrations, official websites of cities) on preserving the memory of fallen defenders was reviewed and commented on.

Keywords: local self-government bodies, defenders of Ukraine, preservation of memory, consolidation, memorial culture.

УДК [94: 929] (477) “1714”

Пономарьов Олександр Михайлович,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5492-0804>,

кандидат історичних наук,

провідний науковий співробітник,

відділ давніх актів,

Центральний державний історичний архів України,

Київ, Україна

e-mail: mihalych1878@gmail.com

НЕОПРИЛЮДНЕНІ ДАНІ ПРО СМЕРТЬ ГЕНЕРАЛЬНОГО ОБОЗНОГО ІВАНА ЛОМИКОВСЬКОГО

Уточнено дату смерті генерального обозного Івана Ломиковського, котрий після поразки під Полтавою разом з гетьманом Іваном Мазепою виїхав до Бендер, а згодом до Ясс, де й помер 1714 року у віці 69 років. Виявлений архівний документ підтверджує думку О. Лазаревського, що після заповіту обозний прожив ще три роки.

Ключові слова: Іван Ломиковський, дата смерті, 1714 рік, Олександр Лазаревський, часопис «Молодик».

Одного з найближчих соратників гетьмана І. Мазепи Івана Васильовича Ломиковського (1645–1714 рр.) цілком справедливо зараховують до кола осіб, котрі прагнули відірватися «геть від Москви», що тягнула Україну в нетрі азійсько-візантійського деспотизму. Вже за одне це постать І. Ломиковського гідна вшанування, адже за свій вибір він заплатив майже п'ятьма роками життя у вигнанні та смертю на чужині. Проте за браком джерел ця фігура так і залишилася практично недослідженою. Показовим є різнобій у довідкових виданнях, монографічних студіях щодо визначення дати його смерті. Водночас фахівці дотримуються спільної думки стосовно місця поховання видатного мазепинця, справедливо вказуючи на Ясси – столицю Молдавського князівства.

Знані дослідники козаччини, представники дніпропетровської історіографічної школи намагалися коротко окреслити «curriculum vitae» І. Ломиковського, котрий активно підтримав антимосковське повстання й разом із трьома синами – Володимиром, Іллею, Михайлом – пішов зі своїм покровителем у Бендери. Його чільне

місце серед еліти України-Гетьманщини виразно репрезентують шлюбні пов'язання. Так, він був зятем К. Мокрієвича, святом Д. Апостола та І. Мировича, тестем Д. Ханенка, а також кумом багатьох старшин. Сам Іван Ломиковський був одружений із дочкою генерального писаря Карпа Мокрієвича – Марією. На початку 1670-х рр. обіймав посаду генерального писаря в уряді гетьмана Михайла Ханенка, а потім і в Петра Дорошенка. За І. Мазепи його службова кар'єра стрімко йшла вгору: в 1689 р. він став генеральним хорунжим, у 1696 р. – генеральним осавулом (за С. Павленком, це сталося 1692 р.), а в 1700 р. – генеральним обозним. Безперечно, кожен новий щабель супроводжувався наданням відповідних рангу маєностей.

Довідкові видання, автори котрих подають відомості про видатних осіб України-Гетьманщини, наводять різні дати смерті І. Ломиковського. Одні з них «прив'язують» кончину військового й державного діяча до заповіту, складеного 1711 р., інші «відтермінують» її до 1714 р. Цілком зрозумілою є позиція тих авторів, які цілком логічно вважали, що дата складання заповіту близька до року смерті, адже у відомих джерелах після 1711 р. ім'я соратника І. Мазепи вже майже не згадувалося через його поважний вік і відстороненість від суспільно-політичного життя.

Загалом 1711-й як рік смерті І. Ломиковського можна було б прийняти, якби існувало чітке документальне підтвердження. Стосовно «прив'язки» до дати заповіту доречно зауважити, що в Україні-Гетьманщині залишались і далі чинними норми цивільного права за статутами Великого князівства Литовського. Згідно з цією правовою традицією, людина з певним майновим становищем при досягненні поважного віку складала заповіт. Відсутність тестаменту свідчила про легковажність. Тут варто лише згадати суспільний резонанс у Росії, коли Петро I не залишив по собі політичного заповіту, що, зокрема, давало підстави старообрядцям не вважати його владу «божественною».

Саме цю обставину (можливе написання заповіту задовго до смерті) не врахували історики, які спиралися на 1711 р. як на крайню дату життя І. Ломиковського. Важливо зазначити, що єдиним джерелом про тестамент є його публікація 1843 р. в часописі «Молодик» (Духовное завещание генерального обозного Ивана Ломиковского, писанное в Яссах марта 25 дня 1711 г. (Сообщено В.Н. Каразиным). *Молодик на 1844 год* : украинский литературный

сборник. Ч. III. Харьков, 1843. С. 71–85), а отже з половини XIX ст. й до початку XX ст. саме він був реперною точкою для визначення дати смерті. Тому цілком зрозуміло, чому на зорі XX ст. Вадим Модзалевський указав на 1711-й як на рік заповіту, смерті й поховання. Але залишається питання, чому дослідник українських шляхетських родів не зважив на ремарку свого попередника Олександра Лазаревського, котрий чи не вперше вказав на дату складення заповіту, опублікованого 1843 р. У праці О. Лазаревського «Люди старой Малороссии» за 1886 р. зазначено, що після «написания этого завещания, Ломиковский жил ещё года три, там же в Яссах, и здесь же сложил он свои кости» (Лазаревский А. Люди старой Малороссии (Кулябки и Ломиковские). *Киевская старина*. 1886. Т. XIV. № 1. С. 13).

О. Лазаревський принагідно вказував і на вік І. Ломиковського на момент написання заповіту («...написал завещание, будучи шестидесятилетним стариком»; утім, на нашу думку, це могло означати, що йому далеко за 60 років, а не рівно 60). Хоча його зазначено й у самому тестаменті. Так, 25 березня 1711 р. старшина писав: «66-й жития моего кончаючи рок...». Тож дослідник мазепинської доби С. Павленко має рацію, коли вказує, що генеральний обозний народився 1645 р. Принагідно зазначимо, що датою народження І. Ломиковського ми спеціально не займалися. Але маємо зауважити, що розбіжності є й тут. Так, час появи його на світ С. Павленко, В. Заруба подають як 1645 р., О. Лазаревський, В. Горобець – як 1654 р., а В. Сергійчук зовсім оминає цей момент.

Зрідка 1711 р. як дата смерті І. Ломиковського зустрічається й у сучасних дослідників. Так, фахівець у галузі козацької історіографії Андрій Бовгиря, котрий спеціально не досліджував біографію І. Ломиковського, вказує дату (1711 р.) та місце (Ясси) смерті. Сергій Павленко вважає, що 1711 р. можливо і є роком смерті через наявну синтагму у заповіті: «течение жития моего спъшит термъну». Отже, «можна припустити, що через деякий час того ж 1711 р. він помер». Утім, така вставка була всього-на-всього типовим риторичним кліше в діловій документації України-Гетьманщини. Читання тестаментів створює враження, що їх укладачам нібито і справді залишалось кілька днів земного існування. Однак вони могли прожити ще не один рік.

Більш округло дата смерті вказана в енциклопедичних виданнях, де професор Віктор Горобець лаконічно подає про

І. Ломиковського, що він «помер не пізніше 1714, імовірно в Яссах». У довідкових працях професора Віктора Заруби про козацьку еліту України-Гетьманщини вказується (впевненіше) про складення І. Ломиковським 25 березня 1711 р. заповіту в Яссах і його смерть там же 1714 р. У професора Володимира Кривошеї дата кончини без будь-яких уточнень подається як 1714 р. Це саме робить і професор Володимир Сергійчук: він також подає 1714-й як рік смерті.

Виявлений нами документ чітко вказує рік смерті І. Ломиковського та навіть дає всі можливості уточнити місяць, а також день (щоправда, з певною похибкою). Так, колишній хотинський пиркелаб (комендант фортеці) «Івашка Кузьмович» 12 квітня 1714 р. написав із Меджибожа лист до Київської губернської канцелярії, повідомляючи про останні новини в Молдавії й Волощині (Мунтенії). Серед іншого йшлося, що «старый Ломиковский в Ясах умре» (ЦДІАК України. Ф. 59. Оп. 1. Спр. 13-а. Арк. 2). Це дає всі підстави стверджувати, що смерть генерального обозного та найближчого соратника гетьмана І. Мазепи сталася наприкінці березня – на початку квітня 1714 р. Критерієм до відбору для повідомлення Івашкою Кузьмовичем фактів могли стати міркування хронологічного порядку або ж спроба впорядкувати події за ступенем важливості.

Отже, враховуючи дату написання листа, а також висвітлювані події, можна (з великим ступенем вірогідності) припустити, що І. Ломиковський помер між 20 березня та 10 квітня 1714 р. Допустимо вважати, що 1714-й як рік смерті є документально підтвердженим, незважаючи на те, що в деяких виданнях зустрічається й 1711-й. Між тим із жalem констатуємо, що окрім невеличкої статті та словникового гасла авторства чернігівського дослідника С. Павленка І. Ломиковському до сьогодні так і не присвячено спеціальної розвідки (Павленко С. І. В. Ломиковський (1645–1711) – генеральний обозний в команді Мазепи. *Сіверянський літопис*. 2002. № 3. С. 95–97; Його ж. Оточення гетьмана Мазепи: соратники та прибічники. Київ, 2004. С. 41–43).

UDC [94: 929] (477) “1714”

Oleksandr Ponomariov,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5492-0804>,

PhD (History),

Leading Researcher Department,

Ancient Documents,

Central State Historical Archives of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
e-mail: mihalych1878@gmail.com

UNPUBLISHED DATA ON THE DEATH OF GENERAL CHARIOTEER IVAN LOMIKOVSKYI

The date of death of the general charioteer Ivan Lomikowskyi, who, after the defeat at Poltava, left for Bendery and later for Yass after the defeat of Hetman Ivan Mazepa, where he died in 1714 at the age of 69, has been specified. The discovered archival document confirms O. Lazarevsky's opinion that after the will, the wagoner lived for another three years.

Keywords: Ivan Lomikovskiy, date of death, 1714, Oleksandr Lazarevskiy, Molodyk magazine.

УДК 929+930.2

Попик Володимир Іванович,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-8746-1026>,

доктор історичних наук, професор,

член-кореспондент Національної академії наук України,

директор Інституту біографічних досліджень,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: volodymyrpopyk317@ukr.net

ВІЙНА ЯК КАТАЛІЗАТОР ПРОЦЕСІВ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ БІОГРАФІКИ У СВІТОВИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ПРОСТІР

Зосереджено увагу на невирішених проблемах української біографіки і тих новаціях, які сприяють їх розв'язанню в умовах війни. Наголошено на необхідності творчого використання новітніх напрацювань європейської і світової гуманітаристики, впровадженні нових форм і методів дослідницької та комунікативної діяльності.

Ключові слова: біографіка, постімперська, постколоніальна спадщина, освоєння здобутків світової біографіки, нові форми біографічного письма.

Війни і соціальні потрясіння завжди є часом напруженого інтелектуального й духовного оновлення, відмови від застарілих уявлень і стереотипів мислення, болісного, але результативного

пошуку нових смислів, а разом з тим і способів їх утвердження в суспільному житті, у науці, освіті й культурі, у просторі комунікацій. Зазначене повною мірою стосується української біографіки, як одного з провідних спрямувань сучасної вітчизняної гуманітаристики. Відродженій, по-суті заново, у роки незалежності, після десятиліть пригнічення комуністичним тоталітарним режимом, нашої біографіці належить неоціненний внесок у відновленні історичної пам'яті народу, розкритті суспільству багатющого людського потенціалу України крізь віки, її знакових імен, гуманістичних цінностей Українського світу.

Водночас не варто забувати, що вітчизняна біографіка останніми десятиліттями об'єктивно змушена була вирішувати ті завдання, які в країнах, котрі не знали національного поневолення, були реалізовані набагато раніше, вивільнивши інтелектуальний потенціал для постановки й розв'язання нових назрілих проблем. Ідеться про тривале пріоритетне зосередження зусиль українських дослідників на продовженні «збирання забутих і раніше замовчуваних імен»; проблематиці, пов'язаній з національно-визвольним рухом; боротьбою за незалежність. Зазначене було конче необхідною і правильною відповіддю на запити часу, але, з іншого боку, пов'язалося з певним свідомим/несвідомим звуженням проблемно-тематичного діапазону досліджень і публікацій, консервацією романтичних і глорифікаційних, нормативно-дидактичних, а отже дещо спрощених, одновимірних підходів до побудови біографічних наративів, вибіркового розкриття лише окремих рис особистості. До цього, особливо на рубежі століть, в українській біографіці додалося помітне тяжіння до псевдоестатистських і псевдоелітарних проявів, корінь яких полягав

у прагненні представників новоявлених олігархічних еліт до власної легалізації шляхом долучення до пантеону справжніх достойників України.

Чимало проблем, що стримували розвиток вітчизняної біографіки, були обумовлені орієнтацією майже до самого часу Революції Гідності, яка нарешті змогла суттєво змінити інтелектуальну й духовну ауру суспільства, на теоретико-методологічну спадщину минулого. Ідеться як про напрацювання вітчизняної школи ХІХ – початку ХХ ст., так і, значно більшою мірою – впливи російської – старої імперської, радянської, та

й сучасної наукової думки й практики. У цьому проявлялося традиційне зосередження вітчизняних дослідників-біографів на дискурсах того ареалу, до якого силою трагічних обставин упродовж дуже тривалого часу була прив'язана Україна. Нині подолання стереотипів цієї посттоталітарної, постколоніальної ідейної спадщини на основі відкритого діалогу й дієвого освоєння сучасних здобутків європейської й світової гуманітаристики швидко змінює характер вітчизняної біографіки, сприяє становленню її якісно нового рівня, але процес цей є ще далеким від завершення.

Каталізатором змін, що прискорює інтеграцію вітчизняної біографіки у світовий науковий і культурно-інформаційний простір багато в чому стала саме війна. Вона обумовила кардинальні зрушення в суспільній свідомості, інтелектуальних і духовних запитах як читачів, так і творців біографічної літератури й інформації. Не дивлячись на те, що суспільство знаходиться на крутому зламі історії, у біографіці зростає інтерес не до ілюстрування історичних процесів за допомогою окремих схематично трактованих прикладів, а до глибокого розкриття людських особистостей у всій суперечливості й трагізмі їх існування, протистояння викликами долі, у здобутках і поразках. Суттєво новим для української біографіки явищем стало звернення до біографій наших сучасників. У центрі уваги все більше знаходяться не імена великих і знаних, а життя звичайних людей, їх досвід, моральні цінності, прагнення до осмислення власного шляху, місця в низці поколінь від минулого до майбутнього. Власне, це є трендом сучасної світової біографіки.

Війна гостро поставила питання щодо необхідності переосмислення постатей минулого з позицій сучасного досвіду, «нового прочитання» біографій діячів і цілих поколінь, які змушені були жити й працювати в умовах тоталітарного суспільства. Це, у свою чергу, обумовлює пошук нових адекватних суспільним реаліям і запитам читачів форм і засобів конструювання біографічних наративів, застосування більш тонкого дослідницького й комунікативного інструментарію. Важливим напрямом цієї роботи є освоєння незнаних раніше в українській біографіці форматів і жанрів, засобів письма. Назрілою потребою є більш рішучий вихід біографіки поза межі наукового інформаційного простору, при тому з урахуванням інтересів і запитів різних читацьких/користувацьких аудиторій.

Воєнні події обумовили широке звернення науковців, журналістів, волонтерів, представників громадських осередків до людських доль рядових захисників Вітчизни, жертв війни, вимушених переселенців. Набули розвитку нові для України форми фіксації й поширення записок, щоденникових записів, автобіографічних нотаток, розповідей про війну, інтерв'ю біографічного плану, записаних за допомогою різних технічних засобів. Особливий інтерес становлять оприлюднені в інтернеті розповіді й роздуми публічних інтелектуалів – учених, громадських діячів, митців, – які не лише в біографічному плані розкривають їх особистий життєвий і творчий шлях, але є важливими й запитуваними широким загалом завдяки новим змістам, які вони несуть.

Зростання інтересу до України у світі, більш тісне включення її у світові наукові й культурно-інформаційні обміни закономірно висуває на порядок денний питання необхідності вмілої, майстерної, з погляду сучасного світового досвіду, репрезентації зарубіжній читацькій аудиторії людського потенціалу України, її національного пантеону достойників. Не менш важливою проблемою є досягнення в Україні самостійної, з перших джерел, рецепції зарубіжної біографіки – у цьому плані в нас зроблені, на жаль, поки що лише перші кроки.

Отже, завданням українських біографів, а також учених, як працюють у галузі біографістики як теоретико-методологічної бази біографічних досліджень, є розширення тих проривних «заділів», які визначають нині перспективні напрями й завдання подальшого розвитку наукової, літературної, публіцистичної, мистецької біографіки.

UDC 929+930.2

Volodymyr Popyk,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-8746-1026>,

Doctor of Historical Sciences, Professor,

Corresponding Member of the NAS of Ukraine,

Director of Institute of Biographical Research,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: volodymyrpopyk317@ukr.net

WAR AS A CATALYST OF THE PROCESSES

OF INTEGRATION OF UKRAINIAN BIOGRAPHY INTO THE GLOBAL HUMANITARIAN AREA

Attention is focused on the unresolved problems of Ukrainian biography and those innovations that contribute to their solution in the conditions of war. Emphasis is placed on the need for creative use of the latest developments in European and European humanitarian studies, the introduction of new forms and methods of research and communication activities.

Keywords: biography, post-imperial, post-colonial heritage, mastering the achievements of world biography, new forms of biographical writing.

УДК 792.09(092)

Рой Світлана Вікторівна,

ORCID <https://orcid.org/0009-0006-1678-3873>,

кандидатка історичних наук,

наукова співробітниця,

відділ фондів,

Ніжинський краєзнавчий музей імені І. Г. Спаського,

Ніжин, Україна

e-mail: roy.lana2004@gmail.com

ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ЗАСЛУЖЕНОГО АРТИСТА УРСР, ТЕАТРАЛЬНОГО РЕЖИСЕРА ТА АКТОРА ВІТАЛІЯ ГРИГОРОВИЧА АВРАМЕНКА. ДО 90-РІЧЧЯ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Здійснено спробу висвітлення біографії українського театрального режисера В.Г. Авраменка, який працював у багатьох театрах України. Встановлено найважливіші етапи творчого життя режисера. Зосереджено увагу на найбільш яскравих театральних постановках, створених митцем. *Ключові слова:* режисер, актор, музично-драматичний театр, спектакль, п'єса, постановка, рецензія, заслужений артист.

Проблема дослідження творчої спадщини видатних діячів української культури нині є актуальною. Вона бере свій початок з отриманням Україною незалежності та має важливе значення для збереження культурної спадщини українського народу. Одним з представників української театральної спільноти був режисер і актор Віталій Григорович Авраменко. У цьому році він відзначає

ювілей творчої діяльності, вивчення якої розпочалося з 1970-х рр., але досі в історичній і мистецтвознавчій літературі є мало дослідженою. Зокрема першими працями були: у 1970-х рр. – рецензія П.А. Автономова, присвячена постановці п'єси В. Шевченка «Таємний знак» та В.Г. Авраменко «У дружбі з глядачем»; у 1990-х рр. – вийшла монографія професора Г.В. Самойленка «Ніжинський драматичний театр ім. М.М. Коцюбинського: історія театру за 60 років існування», у якій розглядалася діяльність В. Авраменка на посаді Головного режисера театру; на початку 2000-х рр. в «Енциклопедії Сучасної України» розміщено про нього біографічну статтю.

Український актор і режисер Авраменко Віталій Григорович народився 3 серпня 1912 р. в с. Станіслав Херсонської губернії (нині Білозерський район Херсонської області). Вищу мистецьку освіту здобув у Київському музично-драматичному інституті (1929–1931 рр.) По завершенню навчання працював у провідних театрах України: Київському українському драматичному ім. І. Франка (1932–1934 рр.), Київському обласному українському музично-драматичному ім. П. Саксаганського (1936–1941 рр.), і який очолював згодом з 1960 р. по 1964 р. У 1952 р. він отримав звання Заслуженого артиста УРСР.

Роботу на посаді режисера продовжив у Запорізькому українському музично-драматичному театрі ім. М. Щорса (1942–1953 рр.) і Закарпатському державному українському музично-драматичному театрі в Ужгороді (1953–1960 рр.) – 1956 р. очолював цей мистецький колектив. Своєрідною творчою родзинкою стала постановка ним комедії В. Шекспіра «Дванадцята ніч», у якій провідні ролі виконували: Л. Замарвева (втілювала образ Віолли на сцені), М. Хмара (Орсіно), О. Павлова (Олівія), В. Денисенко (Мальволіо), а В. Авраменко грав блазня Феста.

З 1964 р. займав посаду Головного режисера Ніжинського драматичного театру ім. М.М. Коцюбинського. На сцені цього театру ним були поставлені такі спектаклі: «Дай серцю волю заведе в неволю» М. Кропив'янського, «Мати-наймичка» Т. Шевченка, «Сині роси» М. Зарудного, «Весілля в Малинівці» Л. Юхвіда та інші.

Значним явищем в житті цього театру в березні 1970-х рр. були постановки спектаклів: «Думи про морозенка» М. Стельмаха, «Мачуха» О. Бальзака, та «Вірність» М. Зарудного – і усі тепло сприйняті глядачами.

Актор за 40 років на сцені різних театрів зіграв понад 150 ролей. Серед них найяскравішими були: Микола («Украдене щастя» І. Франка), Пузир («Хазяїн» І. Карпенка-Карого), Хлестаков («Ревізор» М. Гоголя), Фердинанд («Підступність і кохання» Ф. Шіллера), Ляшенко («Не судилось» М. Старицького), Окайомов («Машенька» О. Афіногорова), Мирослав Сердюк («Дума про Морозенка» М. Стельмаха), Іларіон («Я, моя бабуся, Іліко та Іларіон» Н. Думбадзе), Вічний («Голубі олені» В. Коломійця) та ін.

Найбільш відомі глядачам вистави, режисером яких був В.Г. Авраменком: «Сто тисяч» І. Карпенка-Карого (1953), «Весілля в Малинівці» О. Рябова, Л. Юхвіда (1966), «Тиха українська ніч» Є. Купченка, «Сині роси» М. Зарудного, «Яків Батьок» П. Лубенського, М. Шуста (усі – 1967), «Дай серцю волю – заведе в неволю» М. Кропивницького (1967, зіграв роль Івана), «Голосіївський ліс» В. Собка (1969) та ін.

Митець помер 24 вересня 1974 р. в Ніжині, де його й поховали.

Отже, важливість дослідження творчості театральних митців на часі. Окремими епізодами відбувається реконструкція біографії як персоналії, так і контексту доби. Майбутні розвідки в цій царині могли б означити й тогочасне театральне коло: акторів, режисерів, колективів, театральних труп, послідовників і учнів тощо.

UDC 792.09(092)

Svitlana Roy,

ORCID <https://orcid.org/0009-0006-1678-3873>,

Candidate of Historical Sciences,

Researcher of the Funds Department,

Nizhyn Spasskiy Regional Museum,

Nizhyn, Ukraine

e-mail: roy.lana2004@gmail.com

**LIFE AND WORK OF THE HONORED ARTIST OF THE USSR,
THEATER DIRECTOR AND ACTOR VITALY GRIGORIEVICH
AVRAMENKO. 90 YEARS OF CREATIVE ACTIVITY**

An attempt was made to cover the biography of the Ukrainian theater director V.G. Avramenko, who worked in many theaters of Ukraine. The most important stages in the director's creative life have been established, and the investigation focuses on the most vivid theatrical productions created by Vitaly Avramenko.

Keywords: director, actor, musical and dramatic theater, play, play, performance, review, honored artist.

УДК 930.253

Чижова Олена Валеріївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-1257-5293>,

директорка,

Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України,

Київ, Україна,

e-mail: O.Chyzhova@ukr.net

СПІВПРАЦЯ З МІЖНАРОДНИМИ ПАРТНЕРАМИ ЯК ШЛЯХ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ. ДОСВІД ЦЕНТРАЛЬНОГО ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ-МУЗЕЮ ЛІТЕРАТУРИ І МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ

Висвітлено інформацію про реалізацію проєктів Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України у співпраці з міжнародними партнерами в умовах повномасштабної війни РФ проти України.

Ключові слова: Національний архівний фонд, європейська інтеграція, Центральный державный архив-музей литературы и искусства Украины, ЦДАМЛМ України, війна, діджиталізація, міжнародна співпраця.

Повномасштабне вторгнення РФ на суверенну територію України 24 лютого 2022 року кардинально змінило плани та пріоритети роботи Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України (далі – ЦДАМЛМ України). На перший план гостро постали питання збереження життя та здоров'я співробітників та забезпечення збереженості архівних, бібліотечних, музейних фондів в ЦДАМЛМ України. Важливим завданням, що з перших днів почало реалізовувати керівництво, було привернення уваги та залучення до вирішення цих питань як українських так і міжнародних партнерів. Згадуючи всіх, хто допомагав та став поруч з нами, висловлюємо щиро подяку від колективу ЦДАМЛМ України.

За цей час донорами ЦДАМЛМ України виступили: Федеральне управління культури та медіа, Німецький центр допомоги мистецьким установам України, Федеральний архів Німеччини, Державний архів Баварії, Федеральний інститут історії та культури німців у східній Європі, Центр допомоги мистецтву - Київ, Штаб порятунку спадщини, приватні особи тощо. Серед отриманої допомоги була комп'ютерна техніка, книжкові сканери, технічні засоби для збереження фондів та для енергобезпеки, серед яких 3 сертифіковані стійкі до високих температур шафи, які мають багатогодинний вогнезахист, пакувальні матеріали,

матеріали для реставрації документів Національного архівного фонду (далі – НАФ) та музейних предметів Музейного фонду України, коробки з безкислотного картону для зберігання документів НАФ та облікової документації, металеві контейнери для переміщення музейних предметів, вогнегасники, термогігрометри, павербанки, генератор електроенергії, ноутбуки, осушувачі повітря, зарядні станції, спеціальний одяг тощо. В хмарні сховища, надані Національним архівом Великої Британії та Коаліцією цифрового збереження (Digital Preservation Coalition) Об'єднаного Королівства, здійснюється завантаження цифрового фонду користування документами НАФ, цифрових копії облікової документації ЦДАМЛМ України, що забезпечує їх надійне резервне збереження на ресурсах Amazon Web Services та сервері у Німеччині, налаштованих працівниками організації «Збереження української культурної спадщини онлайн» (Saving Ukrainian Cultural Heritage Online, SUCHO).

У 2022 році розпочалася активна співпраця з корпорацією Family Search International (США) щодо оцифрування документів, які зберігаються в ЦДАМЛМ України відповідно до Меморандуму про співпрацю між Державною архівною службою України та Family Search International, підписання якого відбулося 2 червня 2020 року. За ініціативою директора ЦДАМЛМ України Олени Чижової у 2022 році розпочалися перемовини про укладання угоди про співпрацю з компанією Digital Transitions Inc. (США), яка є світовим флагманом у розробці цифрових рішень та технічних засобів для оцифрування архівних, музейних та бібліотечних фондів. Варто зазначити, що партнерами Digital Transitions Inc. є провідні урядові установи і організації, архіви, музеї, бібліотеки, університети, як то Космічний центр імені Ліндона Джонсона (NASA Johnson Space Center), Національний архів США (US National Archives (NARA)), Бібліотека конгресу США (Library of Congress), Національна бібліотека Швейцарії (Swiss National Library), Американський музей природознавства (American Museum of Natural History), Гарвардський університет (Harvard University), Стенфордський університет (Stanford University), Єльський університет (Yale University), Музей сучасного мистецтва (The Museum of Modern Art), корпорація (Google), студія Волта Діснея (Walt Disney Studios-Burbank), студія Піксар (Pixar Animation Studios) та інші провідні інституції США та світу. У 2023 році було підписано угоду про отримання у тимчасове безоплатне користування найуніверсальнішої платформи оцифрування DT Atom, що адаптується до будь-якого типу матеріалу, та витратних матеріалів для реалізації пілотного проекту з оцифрування цінних архівних документів з історії української культури

кінця XIX – першої половини XX ст. та фондово - облікової документації ЦДАМЛМ України. Співробітники пройшли навчання та протягом півроку здійснювали оцифрування фондів ЦДАМЛМ України.

Протягом 2022 та 2023 років співробітники ЦДАМЛМ України взяли участь у стажуванні у Літній архівній школі для України (the Archival Summer School for Ukraine), що відбувалась в Veraand Donald Blinken Open Society Archives Budapest (м. Будапешт, Угорщина). Проєкт було організовано за підтримки ICA-PCOM, Galt Museum&Archives та Blinken Open Society Archives.

У вересні 2023 року архівні документи про трагедію Бабиного Яру, що зберігаються в ЦДАМЛМ України були включені до Міжнародного реєстру програми ЮНЕСКО «Пам'ять світу». У 2024 році працівники ЦДАМЛМ України узяли участь у щорічному онлайн - ідеатоні та навчальній програмі з діджиталізації культурної спадщини України – «Хататон 5.0: Спадщина. Стійкість», який реалізується у співпраці House of Europe, Goethe-Institut в Україні, Digitizing Space та за підтримки Європейського Союзу. Із 123 команд-учасників, що взяли участь, у фінал вийшли 15 команд, які були відібрані до акселераційної навчальної програми, що тривала до 1 вересня.

Завдячуючи заходам, що реалізуються в рамках міжнародної співпраці в ЦДАМЛМ України, вдалося не лише зміцнити матеріальну технічну базу, вжити заходів з убезпечення фондів від загроз війни, здобути нові професійні навички у напрямку діджиталізації, а і знайти нових міжнародних партнерів та активізувати діяльність з інтеграції в європейський архівний простір.

UDC 930.253

Olena Chyzhova,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1781-9296>,

Director,

Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine,

Kyiv, Ukraine,

e-mail: O.Chyzhova@ukr.net

COOPERATION WITH INTERNATIONAL PARTNERS AS A PATH TO EUROPEAN INTEGRATION: THE EXPERIENCE OF THE CENTRAL STATE ARCHIVE-MUSEUM OF LITERATURE AND ART OF UKRAINE

The cooperation with international partners as a way to European integration. The experience of the Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine. The report highlights the information about the implementation of projects of the Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine in cooperation

with international partners in the conditions of a full-scale war of the Russian Federation against Ukraine.

Keywords: National Archival Fond, European integration, CSAMLA of Ukraine, war, digitization, international cooperation.

УДК 92/82-6"044.7"Микола Білозерський

Шалак Оксана Іванівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-8275-6703>,

кандидатка філологічних наук,

старша наукова співробітниця,

відділ теорії та методики біобібліографії,

Інститут біографічних досліджень,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: shalak@ukr.net

ІМПЕРСЬКІ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ В БІОГРАФІЇ МИКОЛИ БІЛОЗЕРСЬКОГО (1833–1896) ЧЕРЕЗ ОСМИСЛЕННЯ ЙОГО ЛИСТУВАННЯ І ЩОДЕННИКІВ

Мета дослідження – на прикладі біографії Миколи Білозерського осмислити згубний вплив Російської імперії на наукову діяльність і життєпис українських фольклористів у ХІХ ст.: переслідування царської охранки, арешти, заслання, цензурний тиск, заборони.

Ключові слова: імперські переслідування, Микола Білозерський, біографія, цензура, щоденник, листування, комунікування.

Політичні, соціальні обставини ХІХ ст. із доволі болісними викликами для українців стали показовими у біографіях багатьох українських культурних діячів. Валуєвський циркуляр (1863), Емський указ (1876), нещадний тиск цензури, постійний нагляд поліції, арешти і заслання значно впливали не тільки на діяльність, а й на життєвий шлях багатьох наукових і культурних діячів. Одні з них протистояли ударам долі, інші – ламалися під їхнім тягарем, ще інші починали працювати тільки для власного архіву з надією колись видати зібраний матеріал, прислужитися бодай нащадкам. Микола Білозерський (1833–1896) належить до маловідомих фольклористів, бо його значна архівна колекція досі не видана: думи й пісні, легенди й демонологічні перекази, тлумачення снів, прислів'я і приказки. До лексикографічного зібрання увійшли діалектизми із Чернігівщини,

пов'язані з назвами ремесел, різними прикметами, а також дитяча діалектна лексика. Учений одним із перших зрозумів значення методики записування фольклору, упорядкувавши «Правила при записуванні народних дум, пісень, казок, переказів та ін.» та «Список кобзарів (бандуристів) і лірників», що увійшли як додаток до збірника Амвросія Метлинського «Народные южнорусские песни» (1854). Брат знаного кирило-мефодіївця, журналіста Василя Білозерського (1825–1899) і відомої письменниці Ганни Барвінок (1928–1911), Микола Білозерський сам відомий мало навіть у колі фахівців.

Некролог у «Киевской старине» (1897, № 1, с. 146–147), опис архіву М. Білозерського Агатангелом Кримським «Дещо про рукописи Миколи Білозерського» (Твори в 5 т., т. 3, 1973, с. 465–467), текстологічне дослідження Бориса Кирдана «Собиратели народной поэзии» (М., 1974, с. 247–259), дисертація Н. Барабаш «Рід Білозерських та культурний світ України ХІХ — початку ХХ століття: нові методологічні підходи» (2004 р.), стислі статті в довідниках, словниках та енциклопедіях — історіографія охоплює короткий перелік джерел, що відтворюють переважно фольклористичні та генеалогічні проблеми.

Біографія М. Білозерського варта пильнішої уваги, бодай з огляду своєї показовості. Як і в багатьох фольклористів, його захоплення фольклором — із дитинства. За спогадами самого Миколи і сестри Олександри (Ганни Барвінок), його мати Мотрона Василівна Білозерська любила співати і знала багато українських народних пісень. Її дев'ятеро дітей (Віктор, Василь, Помпей, Микола, Олімпій, Олександр, Любов, Надія, Олександра) росли, захоплюючись народною культурою.

Біографію М. Білозерського, окремі її сторінки — епізодично від ранньої юності до пізнього періоду — доволі докладно відтворюють його щоденники та епістолярій. Листи до рідних (сестри Олександри Білозерської-Куліш, Пантелеймона Куліша, братів Олімпія і Помпея), історика Олександра Лазаревського, мецената Григорія Галагана та ін. — це дуже своєрідна нарація, яка містить найточніші відомості про фольклориста, його погляди на власні записи, на методику фіксації, на актуальну наукову проблематику. М. Білозерський у своєму епістолярії — це передовсім його стиль комунікування зі своїми адресатами, це тексти листів і щоденників, які зберігають типові для імперського дискурсу ознаки тиску на українську культуру. Йдеться

передовсім про арешт кирило-мефодіївців, імперську цензуру, стеження царської охранки. Власне відвертої критики імперського режиму ні в щоденнику, ані в листах немає, усі свої тривоги М. Білозерський відтворив недомовками, натяками, прихованим невдоволенням.

1882 р. у статті «Тарас Григорьевич Шевченко по воспоминаниям разных лиц (1831–1861)» («Киевская старина», 1882, № 10) арешт кирило-мефодіївців фольклорист назвав катастрофою. Усе, що відбувалося згодом у колах української інтелігенції, – страхом і трепетом. У цей час, за спогадами друзів і знайомих Тараса Шевченка, листи і щоденники спалювали, рукописи, етнографічні та фольклорні записи закопували. Ці події великою мірою вплинули на юного М. Білозерського, на його життя в науці, на невелику кількість публікацій і значні обсяги його архіву.

Епістолярій і щоденник 1854 р. також засвідчують складний шлях до видання збірки «Народные южнорусские песни» (1854 р.), яка зазнала значних цензурних змін. Нещадно цензурували упорядковані А. Метлинським і М. Білозерським думи, історичні та рекрутські пісні. Однак упорядники змогли, попри всі перепони, видати «Народные южнорусские песни» із передмовою і коментарями, гідно представивши різножанрове фольклорне зібрання. Листи відтворюють послідовність добору пісень і дум, зауваги з приводу текстологічних принципів упорядкування, а також паспортизації зафіксованого і підготовленого до друку фольклорного матеріалу.

Отже, попри всі несприятливі обставини, М. Білозерський, маючи незначну кількість публікацій, зумів зосередити увагу на фіксації фольклорного, етнографічного, лінгвістичного матеріалу, створивши власну значну архівну колекцію. Його наукова діяльність не була спрямована на публічний результат, але вчений зумів реалізуватися через збирання першоджерельного матеріалу, який становить основу наукових досліджень.

UDC92/82-6"044.7" Mykola Bilozerskyi
Oksana Shalak,
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-8275-6703>,
Candidate of Sc. (Philology),
Senior Researcher,
Institute of Biographical Research,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine
e-mail: shalak@ukr.net

IMPERIAL PERSECUTION IN THE BIOGRAPHY OF MYKOLA BILOZERSKY (1833–1896) THROUGH THE INTERPRETATION OF HIS CORRESPONDENCE AND DIARIES

The purpose of the research is to use the example of the biography of Mykola Bilozersky to consider the harmful influence of the Russian Empire on the scientific activity and biography of Ukrainian folklorists in the 19th century: persecution by the royal guard, arrests, exile, censorship pressure, prohibitions.

Keywords: imperial persecution, Mykola Bilozersky, biography, censorship, diary, correspondence, communication.

UDC 82.9/94:93/94 “19”

Mariya Bracka,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-0883-9973>,

Doktor Habilitowany, Docent,

Profesor Katedry Polonistyki,

Narodowy Uniwersytet imienia Tarasa Szewczenki,

Kijowie, Ukraina

e-mail: mabracka@ukr.net

WSPOMNIENIA CHŁOPOMANÓW POŁOWY XIX WIEKU: KSZTAŁTOWANIE TOŻSAMOŚCI UKRAIŃSKIEJ

W dobie trwającej wojny i kardynalnych zmian w rozumieniu własnej historii i kultury, postrzeganiu siebie i sąsiadów Ukraińcy mają określić panteon bohaterów narodowych z własnej ukrainocentrycznej pozycji. Do takiego panteonu bez wątplenia należy dodać chłopomanów – Włodzimierza Antonowicza, Tadeusza Rylskiego, Borysa Poznańskiego i innych, którzy jeszcze w połowie XIX wieku próbowali określić tożsamość ukraińską, modernizować świadomość narodu ukraińskiego, zmienić stosunek do niego otaczających go narodów. Należy podjąć próbę odczytania tych wspomnień z punktu widzenia zawartych w nich propozycji kształtowania nowoczesnej tożsamości ukraińskiej.

Słowa kluczowe: chłopomani, Antonowicz, Rylski, Poznański, tożsamość narodowa, wspomnienia, autobiografia.

W czasie trwającej wojny i kardynalnych zmian w rozumieniu własnej historii i kultury, postrzeganiu siebie i sąsiadów Ukraińcy mają bardzo ważne pod względem narodowościowym i kulturowym zadanie –

określić panteon bohaterów narodowych z własnej ukrainocentrycznej pozycji. Do takiego panteonu bez wątpienia należy dodać chłopomanów połowy XIX wieku – Wołodymyra Antonowycza, Tadeja Rylskiego, Borysa Poznańskiego i innych – grupę młodych ludzi, którzy w tamtym czasie samodzielnie określili się ze swoją tożsamością narodową deklarując się jako Ukraińcy i próbowali zmodernizować świadomość narodu ukraińskiego, podwyższyć poziom wykształcenia wśród chłopstwa ukraińskiego, zmienić stosunek do niego otaczających go narodów. Swoją pozycję narodową, próby zmian, których się podjęli, opisali w swoich wspomnieniach – swoistych autobiografiach. Warte uwagi pod względem podstawowych tez dotyczących kształcenia własnej tożsamości ukraińskiej są wspomnienia Włodzimierza Antonowicza, Borysa Pozanańskiego, Kostia Mychalczuka.

Największe rozeznanie dają wspomnienia Wołodymyra Antonowicza, który stwierdził, iż jego poglądy demokratyczne ukształtowały się już w gimnazjum, ponieważ wychowywał się przeważnie na literaturze francuskiej, zgłębiając utwory Monteskiusza, Rousseau, Woltera i innych encyklopedystów. Społeczeństwo szlacheckie polskie, w którym wyrósł, w takim kontekście wywoływało wrażenie zupełnie archaicznego, więc zamyślił się, jak te ogólne zasady demokracji teoretycznej można zaszczerpić na własnym gruncie. Antonowicz doszedł do wniosku, że najbardziej demokratyczny element w kraju to chłopci. I tu w grę wkroczyła kwestia narodowości, bo absolutnie zrozumiałą rzeczą dla młodego człowieka było to, że chłopci stanowią odrębną narodowość. Jak się sam przyznawał, jego wiedza na temat ukraińskości była żadna. Niektóre dane historyczne zaczerpnął z książek Apollona Skalkowskiego, natomiast o Bractwie Cyryla i Metodego, jak również o Tarasie Szewczence nigdy nie słyszał ani słowa. „Stosując słabą wiedzę o ukraińskości wobec ogólnej demokratycznej teorii francuskiej, odkryłem samodzielnie ukraińskość” – zapisał w swoich wspomnieniach Antonowicz. Im więcej zajmował się nauką, im więcej czytał i poznawał historię, tym bardziej przekonywał się, że jego odkrycie znajduje potwierdzenie w rzeczywistości. Studiując na Uniwersytecie Kijowskim przekazał swoje przekonania towarzyszom, którzy początkowo z ostrożnością przyjmowali te poglądy, zresztą znaleźli się tacy, którzy zaczęli je podzielać. W ten sposób utworzyło się kółko zwane chłopomanami. Pod koniec lat pięćdziesiątych XIX wieku w kółku zapanowało przekonanie, że wstyd jest mieszkać w kraju i nie znać tego kraju ani jego ludności. Strategią poznania kraju stały się piesze wycieczki

w teren, które służyły zgłębieniu kultury i bytu chłopstwa ukraińskiego. Umocniły one przekonania chłopomanów o jedynie możliwej identyfikacji z narodem, wśród którego żyli.

Co ciekawe, Antonowicz jeszcze z młodości przejąwszy niektóre założenia francuskiej filozofii oświeceniowej końca XVIII wieku, a później Charlesa Fourier – francuskiego filozofa, socjalisty utopijnego oraz Pierre’a-Josepha Proudhona – francuskiego polityka, ekonomisty, socjologa, wszystkie te idee dostosowywał do specyfiki ukraińskiej sytuacji. W jego głęboko demokratycznym światopoglądzie są nieobecne dążenia polityczne w rozumieniu swobód politycznych, usamodzielnienia się czy autonomii ziem ukraińskich. Jak wspominał sam uczony, pod koniec lat pięćdziesiątych i na początku lat sześćdziesiątych ta sprawa byłaby za wczesna albo oznaczałaby wypowiedzanie się w imieniu narodu bez narodu. Antonowicz razem z kolegami miał podstawy być apolitycznym, wysuwając na przód zadania o charakterze narodowościowo-społeczno-kulturowym. „Postawiwszy za jedyny cel swoich wysiłków starania o kształcenie ludowe i rozwój”, chłopomani rozumieli, że „oświata ludowa ma się bazować na własnych ludowych podstawach” i że kto się za to wziął „musiał zacząć od tego, aby gruntownie przestudiować swój lud. Powinniśmy zrozumieć i zawsze trzymać w pamięci podstawy moralne budujące życie ludu w sposób świadomy lub nieświadomy (w kształcie zwyczajów, usposobień, postawy życiowej i tak dalej), ponieważ z tych zarodków przy prawidłowym i naturalnym rozwoju można zbudować cały porządek publiczny życia ludu”.

Poza kwestią poznania ludu ukraińskiego sprawą priorytetową dla chłopomanów było kształtowanie samoświadomości tegoż ludu, budowanie zasad życia narodu. W tym celu podjęli oni próbę kształtowania nowego pokolenia świadomych Ukraińców zakładając ukraińską szkołę siedmioletnią, o której pisze dokładniej Antonowicz w swoich wspomnieniach. Miała ona dorównać szkolnemu kursowi gimnazjalnemu. Została założona w 1859 roku jako całkiem prywatna, nawet tajna, bez oficjalnego zezwolenia. Na jej czele stanął na początku student Dawydenko. Towarzystwo utrzymywało szkołę kosztem własnym, samodzielnie wykładając przedmioty. Chłopomani mieli zamiar ułożyć podręczniki w języku ukraińskim, zaplanowane na siedem lat nauczania dla przyszłej szkoły ludowej, potrzeba stworzenia której była dość mocno odczuwana. Należy wyraźnie odróżnić szkołę stworzoną przez chłopomanów od szkół niedzielnych, które pojawiły się prawie w tym

самым czasie. Ta szkoła była codzienna, nie niedzielna, a znaczna część chłopców mieszkała w niej razem ze swoimi nauczycielami. Sami członkowie kółka chłopomanów dostarczali uczniów, wybierając spośród znanych im chłopów zdolnych chłopców, oficjalnie biorąc ich na służbę, a w rzeczywistości trzymając i ucząc jako swoich wychowanków. Nauczanie zbudowane na zasadach dominacji żywiołu ukraińskiego – tradycji, zwyczajów, obyczajów, zasad życia społecznego – miało wykształcić nowego Ukraïńca świadomego i dumnego ze swojej kulturowej odmiennosci.

Pozostawiając na boku kwestię apolityczności chłopomanów, która ma swoje plusy i minusy, niewątpliwą ich zasługą jest próba dokonania zmian w społeczności ukraińskiej i polskiej, jednoznaczne i publiczne utożsamienie się z kulturą ukraińską, określenie narodu ukraińskiego jako mającego swoją wartość, pewne moralne zasady współistnienia i wzajemnego poszanowania. Chłopomani opracowali własne strategie kształtowania tożsamości narodowej przyszłego narodu – poza badaniami terenowymi i głębszym poznaniem zasad funkcjonowania społeczności, ogromną rolę odgrywało kształcenie przyszłego pokolenia w duchu narodowym.

УДК 82.9/94:93/94 “19”

Брацка Марія Валентинівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-0883-9973>,

докторка філологічних наук, доцентка,

професорка кафедри полоністики,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

Київ, Україна

e-mail: mabracka@ukr.net

СПОГАДИ ХЛОПОМАНІВ СЕРЕДИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ: ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

У час війни і фундаментальних змін у розумінні власної історії та культури, сприйнятті себе та сусідів українці мають визначити пантеон національних героїв із власної україноцентричної позиції. До цього пантеону, безсумнівно, варто додати хлопomanів – Володимира Антоновича, Тадея Рильського, Бориса Познанського та інших, які в середині ХІХ століття намагалися маркувати українську ідентичність, модернізувати свідомість українського народу, змінити ставлення до нього сусідніх народів. Здійснено спробу перечитати спогади хлопomanів з погляду пропозицій щодо формування сучасної української ідентичності.

Ключові слова: хлопomани, Антонович, Рильський, Познанський, національна ідентичність, спогади, автобіографія.

Нотатки

Наукове видання

БІБЛІОТЕКА. НАУКА. КОМУНІКАЦІЯ.
ІНТЕГРАЦІЯ У МІЖНАРОДНИЙ
БІБЛІОТЕЧНИЙ ПРОСТІР

Матеріали міжнародної наукової конференції
(Київ, 8–10 жовтня 2024 р.)

Том 1

Відповідальний редактор: О. М. Василенко

Відповідальний секретар: М. В. Іванова

Редактори:

С. С. Гарагуля (розд. 2), О. В. Земляна ((титул/авантитул англ. текст),
М. В. Іванова (розд. 1-5), Г. Ю. Калініч ((розд. 4), О. З. Клименко (розд. 1),
Т. В. Коваль (розд. 4), Л. В. Коновал (розд. 2), Т. Л. Кулаковська (розд. 1),
О. В. Плющик (розд. 5), Ю. М. Половинчак (розд. 3), В. Ю. Симкович (розд. 1),
О. П. Степченко (розд. 4).

Комп'ютерне складання
М. В. Іванова

Комп'ютерна верстка
М. В. Іванова

Формат 60x84/16.
Папір офс. Ум. друк. арк. 30,7

Видавець і виготівник Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, Київ, просп. Голосіївський, 3
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1390 від 11.06.2003 р.

Scientific edition

LIBRARY. SCIENCE. COMMUNICATION.
INTEGRATION INTO THE INTERNATIONAL LIBRARY FIELD

Materials Of The International Of Science Conference Publications
(Kyiv, 8–10 October 2024 r.)

Volume 1

Chief Editor:: O. M. Vasylenko

Chief Secretary: M. V. Ivanova

Editors:

S. S. Garagulya (chap. 2), O. V. Zemlyna (engl. title/advent title text),
M. V. Ivanova (chap. 1-5), O. Z. Klymenko (chap. 1), T. V. Koval (chap. 4), L. V. Konoval
(chap. 2), T. L. Kulakovska (chap. 1), O. V. Plyushchik (chap. 5), Yu. M. Polovynchak
(chap. 3), V. Yu. Symkovych (chap. 1), O. P. Stepchenko (chap. 4).

Computer drafting
M. V. Ivanova

Computer layout
M. V. Ivanova

Published and printed at V. I. Vernadskyi National
Library of Ukraine
03039, Kyiv, Holosiivskyi prospect, 3
Certificate of registration of the subject of the publishing business
to the State register of publishers, manufacturers
and distributors of publishing products
DC № 1390 from 11.06.2003 p.